105 РОКІВ
НАВС 2026

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ПРИ МОН УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ НАВС

МОЛОДА НАУКА В ЕРУ ТРАНСФОРМАЦІЙ:

БЕЗПЕКА, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ПСИХОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЇ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених
(Київ, 14 травня 2026 року)

Присвячено Дню науки та 105-й річниці створення Національної академії внутрішніх справ

КИЇВ
2026

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ПРИ МОН УКРАЇНИ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ НАВС

МОЛОДА НАУКА В ЕРУ ТРАНСФОРМАЦІЙ: БЕЗПЕКА, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ПСИХОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЇ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих вчених
(Київ, 14 травня 2026 року)

Присвячено Дню науки та 105-й річниці створення
Національної академії внутрішніх справ

Київ
2026

УДК 378:001.89](477)(06)
М75

Редакційна колегія:

Тарасенко О. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Антіпова О. П., т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук, старший дослідник;

Горбенко Д. А., старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Гвоздюк В. В., старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з протидії злочинності ННІПД Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 23 червня 2026 року (протокол № 6)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

М75 **Молода** наука в еру трансформацій: безпека, цифровізація, психологія комунікації [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих вчених, присвяч. Дню науки та 105-й річниці створення Національної академії внутрішніх справ (Київ, 14 трав. 2026 р.) / [редкол. : О. С. Тарасенко, О. П. Антіпова, Д. А. Горбенко, В. В. Гвоздюк]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2026. – 498 с.

УДК 378:001.89](477)(06)

© Національна академія внутрішніх справ, 2026

ЗМІСТ

Бутко Р. Ю.
ВСТУПНЕ СЛОВО..... 20

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Д И С К У С І Й Н А П А Н Е Л Ь
«ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ»..... 23

Астаф'єв А. А.
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 23

Білека А. А.
ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОСТІ Й АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 26

Крушеницький А. В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕВІДКЛАДНИХ ОБШУКІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ 30

Кундельська І. С.
ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ 34

Симоненко Н. О.
ЗГОДА ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ: СУЧАСНА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ 40

Рівчаченко О. А.
ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ГРОМАДЯНАМИ 44

Котенок Т. В.

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ДІТЕЙ 47

Кривицький Ю. В.

«ВУЗЬКИЙ КОРИДОР» ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ: БАЛАНС ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ 51

Бережний О. В.

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ 56

Кімачук Х. М.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 59

Синоверський Р. І.

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 63

Бреус А. Ю.

РОЛЬ ДОГОВОРУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 68

Бунчужна В. Є.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (СТ. 126-1 КК) 71

Бусел А. С.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБУХОБЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ 74

Гребенюк М. П.

ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 79

Гржегоржевська М. О., Скрипльов В. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ: ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ 82

Губар Е. В.
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 87

Ковтун Д. О.
НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ. АНАЛІЗ СТ. 201-3 КК УКРАЇНИ 91

Козачок В. І.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДИВЕРСІЇ 95

Кузнецова Б. І.
КОМУНІКАЦІЯ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 98

Кузьмич В. М.
ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 102

Лашко О. О.
ПРАВОВА АРХІТЕКТОНІКА КІБЕРІМУНІТЕТУ ДЕРЖАВИ: ВІД ПАСИВНОЇ ОБОРОНИ ДО ПРОАКТИВНОЇ СТІЙКОСТІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ 105

Лисогор Д. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КВАЛІФІКАЦІЇ КРАДІЖКИ 110

Марченко К. О.
ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ПРАВОВИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 112

Морозов М. В.
ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ВИЯВИ ТА ПРОФІЛАКТИКА 116

Романюк А. Р.
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ БЕЗПЕКИ В НАСЕЛЕНОМУ ПУНКТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 118

Саксін Д. І.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 191 КК УКРАЇНИ 122

Скляр О. С., Кравець В. М.
ВІДМІННОСТІ МІЖ ЦИВІЛЬНИМИ Й ТАКТИЧНИМИ АПТЕЧКАМИ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД 125

Співак Д. О.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА 129

Степанець О. О.
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПІДСТАВИ Й ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ 131

Токай М. Д.
РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ 135

Тринога Т. М.
СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ, ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 138

Троян А. В.
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ МАНІПУЛЯЦІЇ В ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ 143

Чалик А. В.
ПРОБЛЕМИ ЕВАКУАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ТА ПРАКТИЧНІ СКЛАДНОЩІ 146

Д И С К У С І Й Н А П А Н Е Л Ь «КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ» *150*

Гвоздюк В. В.
ВІЗУАЛЬНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ 150

Лелюк Т. І.
РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 154

Броїло С. А.
ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ 159

Гуменюк Д. А.
ВІД ТЕОРІЇ ДО БОЮ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ 161

Дубина К. В.
ЦИФРОВІ ДОКАЗИ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ З БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ, У РОЗСЛІДУВАННІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 165

Липова Д. Є.
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ. РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ 167

Мороз Т. П.
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ 171

Стецков О. М.

ШІ-ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВІДЕОЗАПИСІВ
З КАМЕР СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ 174

Сюсюкало В. Ю.

ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ ФІНАНСОВИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ 177

Терещенко А. В.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ДЕЯКІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ,
ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 181

Тимчишин П. А.

ЗЛОВЖИВАННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ
ЯК ПІДСТАВА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КВАЛІФІКАЦІЇ 184

Хізанов О. Д.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МАЙНА ЧЕРЕЗ ОПЕРАЦІЇ
З КРИПТОАКТИВАМИ ТА ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ
ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
СТАТТЕЮ 209 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 188

Черненко З. Б.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ
ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ,
ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ 191

Ящур П. О.

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ
КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУМІЖНИХ ДІЯНЬ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ 195

Д И С К У С І Й Н А П А Н Е Л Ь
«ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ» *200*

Данильчук І. З.

ПРО ВИЗНАЧЕННЯ, У ЯКИХ ВИПАДКАХ ОФОРМЛЯЄТЬСЯ ПРОТОКОЛ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОЖЕЖЕЮ 200

Шаповал Л. І.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 202

Школьніков В. І.

ВИКОРИСТАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ (LLM) ДЛЯ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ 205

Хоптинський Р. П., **Стрілець А. О.**

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ 5G ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИЩЕНОГО РАДІОЗВ'ЯЗКУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ 208

Андрухів Д. І.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПРОЦЕСАМИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 210

Мацкул М. І.

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ЮНЕСКО ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДАХ І ТРИБУНАЛАХ: ТЕХНІЧНА АРХІТЕКТУРА ПРОТИДІЇ ГАЛЮЦИНАЦІЯМ ГЕНЕРАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ 212

Антощук М. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ 217

Батрак А. С.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ DEEPFAKE ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА 220

Вербіцький Б. Я.
ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ 222

Вербіцький Р. Я.
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЕЛЕКТРОННОГО НОТАРІАТУ 225

Джунь С. В.
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ГІБРИДНИХ І КІБЕРЗАГРОЗ 228

Живуліна В. В.
КІБЕРГІГІЄНА НАСЕЛЕННЯ:
ПРОБЛЕМА ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ? 230

Зеленцова К. С.
СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ТА РОЛЬ МЕДІА
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 233

Іськова К. О.
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ
ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ, МІНИ ТА ЗБЕРІГАННЯ
З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ 236

Колесник Н. М.
ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ІПСО:
ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 241

Лобур В. Р.
МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕСАНКЦІОНОВАНИМ
ВИКОРИСТАННЯМ РАДІОЧАСТОТНОГО СПЕКТРА
В ПРИКОРДОННИХ РАЙОНАХ 244

Наконечна І. С.
МОДЕЛЮВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ
В ОНЛАЙН-ПРОСТОРІ 246

Оліферчук А. А.
ПРАВО ДИТИНИ НА ПРИВАТНІСТЬ У СІМ'Ї В УМОВАХ
ЦИФРОВОГО КОНТРОЛЮ З БОКУ БАТЬКІВ 249

Петренчук А. А.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ 253

Шубін Д. С.
ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ 256

Д И С К У С І Й Н А П А Н Е Л Ь «ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗ І ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ» *258*

Буданова М. О.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ 258

Галич М. Ю.
САМОРЕГУЛЯЦІЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ПРАВООХОРОНЦІВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ 260

Кривуненко М. А.
ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ 263

Литвин В. В.
НАПРЯМИ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 266

Мудра С. В.
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ 269

Носенко О. В.
ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІНКЛЮЗИВНИЙ ТА МІЖВІДОМЧИЙ ВИМІР 271

Помаза-Пономаренко А. Л.
РОЗВИТОК МОВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ
ЯК ФОРМИ ГАРАНТУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ 275

Синоверський А. І.
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВСТАНОВЛЕННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ
ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 278

Шевченко Д. О.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ПЕРЕКЛАДАЧА
В УМОВАХ СТРЕСУ ТА БОЙОВИХ ДІЙ 283

Тюганова М. С.
КОПІНГ ТА АДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ:
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ БЕЗПЕКИ 286

Богаченко В. В.
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО
З ТРАВМОВАНИМИ ОСОБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ 291

Борисов Н. М.
ПСИХОЛОГІЯ ПЕРЕГОВОРІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ БЕЗПЕКИ:
ЗАСТОСУВАННЯ ГАРВАРДСЬКОГО МЕТОДУ 293

Буц К. Д.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ
З ОСОБАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ 298

Гула К. С.
РОЛЬ ЕМПАТІЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ
В ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС КРИЗИ 300

Джус А. Р.
ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ТЕРАПІЇ ПАНІЧНИХ АТАК
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 303

Дроздова С. Є.
ВПЛИВ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ
НА ПРОФЕСІЙНУ КОМУНІКАЦІЮ В КРИЗОВИХ УМОВАХ 306

Дяченко А. В.
РОЛЬ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО ПОЛІЦІЇ 311

Загоруйко Ю. В.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ
«ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ» У МЕНЕДЖЕРІВ
ОРГАНІЗАЦІЙ (ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ,
ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ, МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ,
ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР) 315

Зінченко П. В.
РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ 319

Лобасюк В. М.
КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ
КОНФЛІКТНОСТІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ
ПРАВООХОРОНЦІВ 322

Ляшук М. В.
МОВА ПІДТРИМКИ Й ДОВІРИ
ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ 326

Мацюк М. М.
МОВНО-КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ДЕЕСКАЛАЦІЇ
КОНФЛІКТУ У ВЗАЄМОДІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ
СИЛОВИХ СТРУКТУР ІЗ ЦИВІЛЬНИМИ СУБ'ЄКТАМИ 330

Мельник А. І.
ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ КРИЗИ ЯК ЧИННИК
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ГРУПИ 333

Ніколаєва І. С.
КОРЕКЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ
АГРЕСИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 336

Пак Д. Є.
КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВІ ТА ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЛІДЕРА В УМОВАХ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ 338

Петренко В. А.
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ 342

Пец М. М.
ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В УМОВАХ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ 344

Полодюк Ю. Ю.
ВПЛИВ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ 347

Приходько Ю. Ю.
ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 349

Решетченко Д. О.
НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В РОБОТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ 353

Смаглюк Р. М.
ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ ТЕКСТІВ 356

Смик І. А.
МОВНА ПОВЕДІНКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЯК ФАКТОР ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА ДО СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ 360

Ткачук Ю. А.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ 363

Толканець В. О.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ГРОМАДЯН У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ 367

Тужанська Д. А.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ 370

Шпанчук Р. А.

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПСИХОЛОГА 374

Д И С К У С І Й Н А П А Н Е Л Ь «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ» *378*

Кушнір Я. О.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДПСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД 378

Воротнюк Д. В.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 383

Єременко Н. А.

ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 385

Федорова Є. В.

СТРАТЕГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР І ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ 388

Д И С К У С І Й Н А П А Н Е Л Ь
«МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ» *392*

Більовський О. С.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ПОЗА ПУНКТАМИ ПРОПУСКУ: ВІД ВІТЧИЗНЯНОЇ МОДЕЛІ ДО СТАНДАРТІВ ЄС 392

Мурзо Є. О.

ЗНИЩЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГЕНОЦИДНОЇ ПОЛІТИКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР 396

Томащук Т. В.

ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ КУРСАНТІВ ДСНС В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВІЙНА, МІГРАЦІЯ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ 398

Пусан М. Ю.

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БЕЗПЕКОВИЙ ПРОСТІР ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ 401

Грігоца С. Ю.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ 404

Логвін А. О.

ІНТЕГРАЦІЯ БОЙОВОГО ДОСВІДУ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В СИСТЕМУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ НАТО 408

Піскун В. В.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНУ ЗА МІЖНАРОДНИМИ КОНВЕНЦІЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 413

Сапун В. О.

ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ З НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 419

Ярмоленко Р. О.

ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ
ДЛЯ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ
ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ 423

Д И С К У С І Й Н А П А Н Е Л Ь
«СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»..... *427*

Демот Б. М.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ФОНД МИРУ (EPF) ЯК НОВИЙ
ІНСТРУМЕНТ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО УКРАЇНИ .. 427

Кирдан Б. В.

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ
ДАНИХ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ 432

Проскурін І. А.

ЛІНГВОФІЛОСОФІЯ ВІЛЛАРДА ВАН ОРМАНА КВАЙНА 435

Дубовий С. І.

КРОСКУЛЬТУРНИЙ ВПЛИВ НА ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 437

Вечерін Н. І.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ 440

Дербишов Н. В.

РОЛЬ АУДИТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ 443

Комісарук А. В.

БЕЗБАР'ЄРНА КОМУНІКАЦІЯ: СТВОРЕННЯ МОВНОГО
СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 446

Кононіченко І. О.
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ФАКТОР
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ЦИФРОВУ ЕРУ 449

Красільніков В. П.
КРИМІНАЛЬНІ ДІЯННЯ ПРОТИ ЗАХИСТУ
ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ 453

Кривко О. В.
STEAM-ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ 456

Кригін Є. В.
РЕПУТАЦІЙНІ РИЗИКИ МОВЛЕННЄВОЇ
НЕКОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА 458

Мірошниченко С. О.
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗБУТУ
НОВИХ СИНТЕТИЧНИХ ПСИХОТРОПНИХ
І НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІД ВИГЛЯДОМ ТОВАРІВ
ШИРОКОГО ВЖИТКУ (НА ПРИКЛАДІ КЕЙСУ U_420) 462

Огниста Д. Л.
СОЦІАЛЬНА ТРИВОЖНІСТЬ ЯК НАСЛІДОК
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУСПІЛЬСТВІ 465

Редченко Є. В., Кітура А. М.
ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ
МОРАЛІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ НГУ 468

Сальніченко Д. Д.
СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРСПЕКТИВИ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ УКРАЇНИ 471

Тарабанов О. Ю.
АНТИКОРУПЦІЙНИЙ АУДИТ: МЕТОДИ Й ІНСТРУМЕНТИ 473

Черновський І. О.
ЕТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ МОВЛЕННЯ ЮРИСТА
В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ 477

Шенькарук А. Є.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ:
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ 481

Южека Р. С.
МОРАЛЬНІ ВИМІРИ ВІРИ АВРААМА:
ПОСЛУХ, СВОБОДА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ 484

Kobylka D., Stuparenko O.
THE IMPORTANCE OF ENGLISH LANGUAGE SKILLS
AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN THE ACTIVITIES
OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE 487

Kuhot O., Fenota N.
TRAINING OF FIREFIGHTERS AND RESCUERS
AT THE NATIONAL UNIVERSITY OF CIVIL PROTECTION
OF UKRAINE 489

Ponomarov M., Smahliuk A.
FIREFIGHTING HISTORY 491

Rozputnii Y., Shevchenko O.
BEYOND THE FLAMES: THE EVOLVING ROLE,
RESILIENCE, AND REALITIES OF MODERN FIREFIGHTERS
AND RESCUERS 494

ВСТУПНЕ СЛОВО

Бутко Роман Юрійович,
начальник Департаменту
кримінального аналізу
Національної поліції України

Шановні колеги, представники наукової та освітньої спільноти, шановні учасники конференції!

Насамперед дозвольте привітати вас із проведенням Всеукраїнської науково-практичної конференції «Молода наука в еру трансформацій: безпека, цифровізація, психологія комунікації», присвяченої Дню науки та 105-й річниці створення Національної академії внутрішніх справ.

Сьогодні безпека, цифровізація та професійна комунікація вже не існують окремо одна від одної. Саме на їх перетині формується сучасна модель правоохоронної діяльності, заснована на аналітиці, роботі з інформацією, оцінюванні ризиків і здатності ухвалювати рішення в умовах постійних змін. У цьому контексті кримінальний аналіз набуває особливого значення не лише як практичний інструмент підтримки розслідувань чи оперативної діяльності, а і як окремий професійний і науковий напрям розвитку сучасної поліції.

Сучасна злочинність стає дедалі більш технологічною, прихованою та адаптивною. Вона активно використовує цифрові сервіси, анонімні комунікації, фінансові інструменти, соціальні мережі й інформаційний простір. За таких умов уже недостатньо лише реагувати на окремі правопорушення або фіксувати їх наслідки. Ефективна правоохоронна діяльність потребує розуміння процесів, що стоять за подіями: зв'язків між особами, механізмів вчинення злочинів, територіальних і часових закономірностей, тенденцій та ризиків злочинного середовища.

Саме здатність перетворювати розрізнену інформацію на цілісну та логічно обґрунтовану картину визначає роль кримінального аналізу в сучасній системі правоохоронної діяльності. Кримінальний аналіз сьогодні – це вже не допоміжна функція та не підготовка довідкових

матеріалів, а окремий професійний напрям, який забезпечує перехід від накопичення інформації до її осмислення, структуризації та практичного використання для підтримки управлінських, оперативних і стратегічних рішень.

У діяльності Національної поліції України кримінальний аналіз поступово формується як одна з основ сучасної моделі правоохоронної діяльності, орієнтованої на аналітичну розвідку, прогнозування та проактивне планування. Ідеться про підхід, за якого інформація не лише збирається, а й перевіряється, систематизується та трансформується в обґрунтовані висновки для підтримки практичних рішень. Саме аналітичний продукт дає змогу слідчому, оперативному працівнику чи іншому уповноваженому співробітнику бачити не окремі фрагменти, а цілісну картину криміногенної ситуації.

Особливого значення кримінальний аналіз набув в умовах повномасштабної війни. Аналітики працюють із великими масивами розрізнених даних, матеріалами з відкритих джерел, відеоінформацією, геопросторовими даними, державними реєстрами й інформаційними системами. У сукупності це надає можливість встановлювати хронологію подій, виявляти зв'язки, підтверджувати або спростовувати версії, ідентифікувати осіб, об'єкти та локації, зокрема під час документування воєнних злочинів. У багатьох випадках саме аналітик допомагає поєднати окремі інформаційні фрагменти в логічну й обґрунтовану аналітичну картину, придатну для подальшого практичного використання.

Водночас розвиток кримінального аналізу неможливий без належного професійного та наукового підґрунтя. Сьогодні особливого значення набуває формування системного підходу до підготовки аналітиків, розвитку професійних компетентностей та визначення чітких напрямів спеціалізації у сфері кримінального аналізу. Ідеться не лише про кадрове забезпечення, а й про формування повноцінного професійного середовища, здатного відповідати сучасним викликам безпеки.

Для молодих учених і здобувачів вищої освіти ця тема має особливу актуальність, адже кримінальний аналіз сьогодні перебуває на перетині практики, освіти й науки. Цей напрям потребує не лише прикладних навичок роботи з інформацією, а й наукового осмислення – розроблення методик оцінювання ризиків, підходів до аналізу масивів даних, стандартів підготовки аналітичних продуктів, а також адаптації міжнародного досвіду до потреб української правоохоронної системи.

Останніми роками зроблено важливі кроки щодо інституціоналізації кримінального аналізу в освітньому та науковому середовищі. Зокрема, проведено міжнародні науково-практичні конференції, створено Центр кримінального аналізу Національної академії внутрішніх справ, а практичних аналітиків системно залучено до освітнього процесу.

Протягом 2025–2026 років у межах співпраці із закладами вищої освіти системи МВС проведено 157 спільних заходів, серед яких – лекції, семінарські, практичні та факультативні заняття, круглі столи й інші освітньо-наукові формати. Важливо, що ця робота здійснюється не лише на рівні Департаменту кримінального аналізу, який забезпечив участь у 43 таких заходах, а й за активного залучення регіональних підрозділів кримінального аналізу, зокрема в Одеській (22 заходи), Дніпропетровській (19), Вінницькій (17), Львівській (10), Донецькій (9), Харківській, Запорізькій (по 8), Кіровоградській (7), Луганській областях (6), а також в інших регіонах.

Зазначене засвідчує поступове формування в Україні професійної аналітичної спільноти, яка поєднує практичний досвід, науковий підхід і сучасні освітні стандарти.

Отже, кримінальний аналіз сьогодні відіграє значно ширшу роль, ніж лише інформаційне забезпечення правоохоронної діяльності. Він формує нову професійну культуру – культуру роботи з даними, доказовості, критичного мислення, прогнозування й обґрунтованого ухвалення рішень. Саме тому кримінальний аналіз органічно вписується в загальну ідею цієї конференції, адже розвиток сучасної науки в еру трансформацій неможливий без розвитку аналітичного мислення, цифрових компетентностей та здатності працювати зі складними інформаційними процесами.

Подальший розвиток кримінального аналізу має стати одним із ключових напрямів модернізації правоохоронної системи України. Його майбутнє залежить від поєднання практичного досвіду, якісної освіти, наукового супроводу та сучасних технологій. Водночас саме розвиток аналітичної спроможності сьогодні є важливою умовою формування ефективної, сучасної та проактивної системи безпеки держави.

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Дискусійна панель «ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ»

Астаф'єв Андрій Андрійович,
старший викладач кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В умовах сучасних національних безпекових загроз особливої актуальності набуває питання належної підготовки українських сил безпеки та оборони. Ефективність діяльності Національної поліції України (далі – НПУ), яка є однією зі складових таких сил, залежить виключно від високого рівня професійної, психологічної та функціональної готовності особового складу до служби в нетипових, підвищеного ризику, умовах.

Особливої актуальності набуває питання професійної підготовки оперативних підрозділів, що зумовлено складністю сучасної криміногенної ситуації. Відповідно до чинного законодавства оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора [3]. В. П. Кісенко визначає основні напрями діяльності оперативних підрозділів НПУ:

– виконання оперативними підрозділами слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого, прокурора з метою повного, всебічного та об'єктивного розслідування кримінального правопорушення;

– передача органу досудового розслідування матеріалів оперативно-розшукової діяльності за фактами кримінальних правопорушень із метою початку досудового розслідування, використання їх як доказів у кримінальному провадженні, в тому числі для забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства;

– участь оперативних працівників у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій на початку досудового розслідування (під час реагування на заяви і повідомлення про кримінальні правопорушення) та на наступному етапі розслідування;

– виконання постанов слідчого щодо встановлення місця знаходження підозрюваних осіб, щодо яких оголошений розшук [2].

Враховуючи вище визначений спектр діяльності, в поліцейських мають бути сформовані практичні навички оперативної роботи. До основних умінь та навичок слід віднести:

– швидка оцінка обстановки;

– прогнозування подальшого розвитку подій, в якій опинився поліцейських;

– комунікативна компетентність;

– використання та застосування спеціальних засобів та зброї відповідно до законних підстав;

– виконання функцій в стресових та нетипових умовах службової діяльності.

Окрім цього, своєрідність діяльності оперативних підрозділів НПУ передбачає здійснення як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій, що вимагає від працівників високого рівня професійної підготовки та здатності діяти в умовах підвищеної небезпеки. Виконання таких завдань нерозривно пов’язане з необхідністю дотримання принципів законності, вимог таємності, оперативності реагування та ефективної взаємодії з іншими підрозділами сектору безпеки і оборони. У зв’язку з цим підготовка оперативних працівників повинна передбачати не лише теоретичне опанування нормативно-правових засад діяльності, а й системне та нерозривне відпрацювання практичних алгоритмів дій у змодельованих і наближених до реальності службових ситуаціях. Це сприятиме формуванню професійної готовності поліцейських до виконання службових завдань у складних, динамічних і непередбачуваних умовах оперативно-службової діяльності.

Саме професійна підготовка на всіх етапах службової діяльності надає можливість сформувати стійкі алгоритми дій в різних нетипових ситуаціях і забезпечити законність прийнятих оперативних рішень.

Професійною підготовкою є процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок і вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що охоплює первинну професійну підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації працівників відповідно до функціональних обов'язків [4, с. 39].

Особливої уваги також набуває питання вдосконалення вогневої підготовки як етапу засвоєння навичок застосування та використання зброї.

Вогнева підготовка – один з основних предметів підготовки та складова навчання особового складу застосування штатної зброї для ураження різних цілей [1, с. 8–9].

Оперативний працівник повинен знати правові підстави та межі застосування зброї. З цієї причини процес вогневої підготовки поліцейських потребує перегляду й удосконалення в частині:

– засвоєння порядку та підстав застосування зброї;

– адаптації до сучасних безпекових викликів;

– вдосконалення сценарно-правового аспекту;

– засвоєння принципів законності й пропорційності.

Для ефективної реалізації запропонованих напрямів удосконалення вогневої підготовки доцільним є відпрацювання поліцейськими кейс-методів підготовки:

– дій поліцейського в умовах раптової зміни оперативної обстановки;

– дій поліцейського в умовах захоплення заручників або загроз терористичних актів;

– взаємодії в складі групи;

– дій в публічних місцях за умови значного скупчення людей.

Отже, оперативна робота поліцейських нерозривно пов'язана зі значним ризиком для життя та здоров'я. За таких обставин саме рівень професійної готовності істотно визначає результативність діяльності та забезпечення особистої безпеки поліцейського. Відповідно, складові професійної підготовки потребують доопрацювання та максимального наближення до сформованої оперативної обстановки в країні.

Список використаних джерел

1. Вогнева підготовка. Методика підготовки та проведення занять. Київ : Центр учбової літератури, 2022. С. 8–9.

2. Кісенко В. П. Основні напрями діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Південноукраїнський правничий часопис.* Вип. 4. 2019. URL: https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_3/10.pdf

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Тихонова Д. С. Форми професійної підготовки поліцейського в Україні. *Соціальне право*. Вип. № 1. 2021. С. 39–45.

Білека Аліна Анатоліївна,
доцент кафедри управління
у сфері цивільного захисту
навчально-наукового інституту
цивільного захисту
Національного університету
цивільного захисту України,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОСТІ Й АКТУАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наявність у національному правопорядку формально інституціоналізованого корпусу системоутворюючих нормативно-правових актів, до якого належать Конституція України, спеціальне законодавство у сфері правового режиму державного кордону, функціонування Державної прикордонної служби України та здійснення прикордонного контролю, а також рамкові акти безпекового спрямування, не трансформується у цілісну, ієрархічно узгоджену та функціонально інтегровану модель правового забезпечення прикордонної безпеки. Навпаки, відповідний нормативний масив демонструє ознаки системної фрагментації, внутрішньої декогеренції та темпоральної асинхронності, що в умовах правового режиму воєнного стану екстраполюється у множинні правозастосовні дисфункції та концептуально-доктринальні антиномії [1; 2].

У межах сучасного наукового дискурсу простежується стійка тенденція до інтерпретації зазначеного феномену як вияву нормативної ентропії, що виявляється у неузгодженості правових приписів різних рівнів юридичної сили, інституційному дублюванні владно-

управлінських функцій, розмитості компетенційного профілю суб'єктів сектору безпеки і оборони, а також у недостатній операціоналізації механізмів охорони і захисту державного кордону [3, с. 196; 4, с. 78]. Додатковим фактором, який посилює зазначені дисфункції, виступає хронологічне відставання значної частини нормативних конструкцій від динаміки безпекового середовища, зумовленої триваючою збройною агресією [2].

Особливої уваги потребує концептуально-методологічний дефіцит чинного законодавства, що виявляється у відсутності легально визначених категорій «прикордонна безпека» та «безпека державного кордону» як базових елементів відповідного правового інституту.

Така дефініційна лакуна унеможливлює формування когерентного термінологічного поля, дезінтегрує міжвідомчу комунікацію та знижує рівень предиктивності судової практики [5]. У цьому контексті термінологічна дихотомія «охорона» – «захист» набуває ознак не лише семантичної, а й нормативно-функціональної асиметрії: конституційний рівень правового регулювання оперує категорією захисту (ст. 17 Конституції України), натомість спеціальне законодавство інституціоналізує охорону як складову загальнодержавної системи захисту (ст. 2 Закону України «Про державний кордон України») [6; 7]. Вказана асиметрія продукує множинність інтерпретаційних моделей та ускладнює координаційні механізми у межах міжсекторальної взаємодії та кризового менеджменту.

Проблематика співвідношення національного та міжнародного права у прикордонній сфері характеризується наявністю доктринально та практично некоректних інтерпретацій, зокрема щодо уявного «конституційного пріоритету» міжнародних договорів. Конституційна модель інтеграції міжнародного права має інкорпораційний характер і передбачає включення ратифікованих договорів до національної правової системи (ст. 9 Конституції України) [6], натомість колізійні механізми пріоритетності формалізуються у спеціальному законодавстві про міжнародні договори [8]. Ігнорування цієї диференціації призводить до методологічних помилок у процесі імплементації acquis Європейського Союзу, ускладнює адаптацію національного законодавства до стандартів Schengen Borders Code [9] та знижує ефективність євроінтеграційних трансформацій.

Воєнний контекст функціонування держави актуалізує низку матеріально-правових розривів, що свідчать про структурну інерційність законодавчого регулювання. Нормативні акти, які

визначають правовий статус Державної прикордонної служби України [10] та процедурні засади здійснення прикордонного контролю [11], не репрезентують у достатньому обсязі новітні параметри безпекового середовища, зокрема інтеграцію прикордонного відомства до складу сил оборони, полісуб'єктну модель взаємодії у секторі безпеки, технологізацію прикордонної діяльності, а також нові типи загроз, включаючи кібернетичні та гібридні [2; 5].

Кібернетичний та інформаційний контури прикордонної безпеки функціонують переважно в площині підзаконного регулювання, що свідчить про їх нормативну маргіналізацію. Попри формальне включення Державної прикордонної служби України до національної системи кібербезпеки (Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України») [12], законодавство не забезпечує належної конкретизації її повноважень у сфері моніторингу транскордонних інформаційних потоків, обміну інцидентною інформацією та участі у спільних операціях [5].

Сегмент юридичної відповідальності у прикордонній сфері характеризується високим рівнем нормативної фрагментації та відсутністю системної уніфікації. Розпорошеність складів правопорушень між Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України [13; 14], їх неповна кореляція та неоднорідність санкційного механізму формують передумови для неоднакового правозастосування та зниження ефективності протидії транскордонній злочинності [3].

Додатковим індикатором системної кризи є феномен гіпертрофованого підзаконного нормотворення, який виступає компенсаторним механізмом законодавчої інерції. Делегування значного обсягу регулятивних повноважень органам виконавчої влади без належного законодавчого каркасу призводить до нормативної інфляції, розбалансування ієрархії джерел права та виникнення міжвідомчих колізій [2; 5].

Євроінтеграційний вимір розвитку актуалізує необхідність інституціоналізації інтегрованого управління кордонами як самостійного правового інституту. Наразі його нормативне закріплення має переважно програмний характер (Стратегія інтегрованого управління кордонами) [15] і не забезпечує достатнього рівня юридичної визначеності щодо процедур обміну інформацією, управління ризиками та міжвідомчої координації, що ускладнює досягнення сумісності з європейськими інформаційними системами (SIS, VIS, EURODAC, ETIAS) [9].

У міграційно-гуманітарному сегменті прикордонної політики воєнний стан детермінує загострення проблем первинної ідентифікації, надання міжнародного та тимчасового захисту, а також реалізації процедур повернення і реадмісії. Переважання підзаконного регулювання у цій сфері не забезпечує належного рівня правових гарантій і парламентського контролю, що суперечить людиноцентричній парадигмі (ст. 3 Конституції України) [6].

Інституційна трансформація системи управління прикордонною безпекою, зокрема посилення координаційної ролі Міністерства внутрішніх справ, має амбівалентний характер: поряд із уніфікацією правозастосування вона зумовлює ускладнення оперативності прийняття рішень у кризових умовах [2].

Отже, правове забезпечення прикордонної безпеки України перебуває у стані системної трансформаційної напруженості, що виявляється у комплексі взаємопов'язаних дисфункцій: дефініційній невизначеності, нормативній декогеренції, темпоральній неадекватності, гіпертрофії підзаконного регулювання, неуніфікованості відповідальності, а також інституційній незавершеності кібернетичного та євроінтеграційного компонентів [1–5].

Подолання зазначених дисфункцій потребує переходу до кодифікаційно орієнтованої моделі нормотворення, що передбачає системну реконфігурацію правового масиву, законодавчу інституціоналізацію інтегрованого управління кордонами, уніфікацію деліктних складів, нормативне закріплення повноважень у кібер- та інформаційній сферах, а також гармонізацію з acquis Європейського Союзу [2; 9; 15].

Список використаних джерел

1. Bityak Y. P. Administrative law of Ukraine. Kharkiv : Pravo, 2019.

2. Honcharenko V. H. Problems of legal support of state border security. *Journal of Border Studies*. 2020. 5 (2). P. 75–89.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

4. Закон України «Про державний кордон України» від 4 листоп. 1991 р. № 1777-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12

5. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15

6. Закон України «Про прикордонний контроль» від 5 листоп. 2009 р. № 1710-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17

7. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

8. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15

9. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19.

10. Shevchuk S. Judicial lawmaking: The European Court of Human Rights and Ukrainian doctrine. Kyiv : Reflections, 2018.

11. Sytnyk H. P. State security of Ukraine: Theory and practice. Kyiv : NADU, 2017.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.

13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

14. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). *Official Journal of the European Union*. 2016.

15. Integrated Border Management Strategy in Ukraine. Cabinet of Ministers of Ukraine. 2019.

Крушеницький Андрій Васильович,
старший слідчий в ОВС 3-го відділу (методичної роботи та правового забезпечення) управління організації роботи та методичного забезпечення ГСУ НП України, доктор філософії в галузі права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕВІДКЛАДНИХ ОБШУКІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У сучасних умовах розвитку кримінального процесуального законодавства та функціонування системи кримінальної юстиції особливої актуальності набуває питання правового регулювання невідкладних обшуків. Практика досудового розслідування свідчить, що саме інститут невідкладного обшуку перебуває на перетині двох фундаментальних цінностей: необхідності забезпечення ефективності кримінального провадження та гарантування конституційного права особи на недоторканність житла чи іншого володіння.

Відповідно до ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), обшук проводиться з метою виявлення

та фіксації відомостей про обставини кримінального правопорушення, відшукання знаряддя злочину, майна, здобутого внаслідок його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Водночас, з огляду на значний рівень втручання у права людини, законодавець передбачив загальне правило щодо необхідності попереднього судового контролю у формі ухвали слідчого судді.

Виняток із цього правила закріплено у частині 3 ст. 233 КПК України, яка допускає можливість входження до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна або безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення.

Попри очевидну практичну необхідність такого механізму, правозастосування свідчить про наявність низки суттєвих проблем, які потребують нормативного врегулювання. Розглянемо окремі з них більш детально.

1. Проблема відсутності законодавчого визначення ключових понять. Однією з найбільш дискусійних проблем є відсутність у КПК України чіткого визначення понять «невідкладність обшуку» та «невідкладні випадки». Законодавець не встановлює критеріїв, за якими слідчий або прокурор повинні оцінювати необхідність невідкладного втручання, що створює значні труднощі у практичній діяльності та сприяє неоднаковому застосуванню закону судами.

Фактично слідчі змушені самостійно оцінювати наявність ознак невідкладності, керуючись загальними засадами кримінального процесу, правовими позиціями судів та власною професійною оцінкою ризиків. У результаті аналогічні фактичні обставини можуть отримувати різну правову оцінку.

Судова практика виробила окремі орієнтири щодо невідкладності, серед яких: реальна загроза життю людей, необхідність врятування майна, ризик втечі підозрюваного, потреба припинення триваючого злочину чи запобігання втраті доказів. Однак такі критерії не закріплені на рівні закону, що негативно впливає на принцип правової визначеності.

Аналогічна проблема стосується поняття «безпосереднє переслідування», яке використовується у ст. 208 та 233 КПК України, однак не має законодавчого тлумачення. Невизначеними залишаються питання часових меж такого переслідування, його безперервності та допустимості перерв у здійсненні відповідних заходів.

У зв'язку з цим доцільним видається законодавче закріплення визначення невідкладного обшуку, а також встановлення вичерпного або орієнтовного переліку обставин, які можуть обґрунтовувати проведення обшуку без попередньої ухвали слідчого судді. Водночас поняття «безпосереднє переслідування» доцільно конкретизувати шляхом визначення його часових та фактичних меж.

2. Проблема невизначеності меж тривалості невідкладного обшуку.

Окремої уваги потребує питання тривалості проведення невідкладного обшуку. У практичній діяльності трапляються випадки, коли така слідча дія фактично триває не кілька годин, а одну, дві чи навіть декілька діб.

За таких умов виникає закономірне питання: чи зберігається ознака «невідкладності», якщо проведення обшуку суттєво розтягується у часі? Адже сутність невідкладного втручання полягає саме у неможливості зволікання через ризик втрати доказів, втечі підозрюваного або виникнення інших негативних наслідків.

Водночас КПК України не визначає, чи має такий обшук розглядатися як єдина безперервна слідча дія, чи його необхідно розмежовувати за окремими етапами або днями проведення.

Відсутність нормативного регулювання цього питання створює ризики різного тлумачення законності обшуків та ставить під сумнів допустимість отриманих доказів. У зв'язку з цим доцільним є законодавче визначення допустимих часових меж проведення невідкладного обшуку та підстав його продовження.

3. Проблема правової оцінки помилкових невідкладних обшуків.

Практика досудового розслідування також демонструє випадки, коли невідкладний обшук проводиться на підставі оперативної інформації, яка в подальшому не підтверджується, або за помилково встановленою адресою.

Наприклад, під час переслідування особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого злочину, правоохоронці можуть помилково проникнути до іншого приміщення через недостовірну інформацію свідків або обмеженість часу на перевірку відомостей. Аналогічні ситуації виникають у разі проведення обшуків з метою відшукання викраденого майна чи транспортних засобів.

У таких випадках постає питання: чи повинен слідчий звертатися до слідчого судді з клопотанням про надання дозволу на вже проведений обшук, усвідомлюючи, що встановлені обставини не підтвердилися?

Чинне законодавство не містить алгоритму дій у подібних ситуаціях, що створює процесуальну невизначеність та ризик притягнення посадових осіб до юридичної відповідальності навіть за умов добросовісного виконання службових повноважень.

На нашу думку, КПК України потребує доповнення положеннями, які б визначали особливості процесуальної оцінки невідкладного обшуку у випадках добросовісної помилки або непідтвердження оперативної інформації.

4. Проблема невизначеності строку звернення до слідчого судді.

Частина 3 статті 233 КПК України передбачає обов'язок слідчого або прокурора невідкладно після здійснення входження до житла звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку. Однак законодавець не встановлює конкретного строку такого звернення.

Поняття «невідкладно» має оціночний характер та допускає різне тлумачення. Судова практика демонструє відсутність єдиного підходу: окремі суди визнають допустимим звернення протягом кількох годин, інші – однієї чи двох діб, а деякі визнають порушенням навіть незначне зволікання. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли своєчасному зверненню до суду можуть об'єктивно перешкоджати відсутність електропостачання, нестабільний зв'язок, безпекові загрози, транспортні обмеження та перевантаженість слідчих підрозділів.

У зв'язку з цим доцільним видається законодавче встановлення чіткого строку звернення до слідчого судді після проведення невідкладного обшуку. Оптимальним, на нашу думку, є строк у 72 години з моменту завершення обшуку, що дозволить забезпечити баланс між ефективністю судового контролю та реальними умовами діяльності органів досудового розслідування.

Враховуючи вищевикладене, удосконалення правового регулювання інституту невідкладного обшуку є об'єктивною необхідністю. Законодавче уточнення критеріїв невідкладності, визначення меж безпосереднього переслідування, врегулювання строків проведення та подальшого судового контролю сприятиме забезпеченню єдності правозастосовної практики, підвищенню рівня правової визначеності та зміцненню гарантій дотримання прав людини у кримінальному провадженні.

Кундельська Ірина Сергіївна,
старший оперуповноважений
в особливо важливих справах
Департаменту стратегічних
розслідувань Національної поліції
України, доктор філософії в галузі
права

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Детермінація легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є однією з ключових проблем кримінології, що сформувалася значно раніше становлення самої науки. У зв'язку з цим питання детермінації злочинності належать до базових у дослідженні будь-якого її виду, зокрема й злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) майна.

Український правознавець А. П. Закалюк підкреслює, що саме від розуміння детермінації залежить досягнення головної мети кримінології – наукового обґрунтування ефективних заходів запобігання злочинності [1, с. 183].

За визначенням А. П. Закалюка, детермінація злочинності охоплює всю сукупність явищ, процесів, фактів і виявів, з якими вона взаємопов'язана та якими зумовлюється [1, с. 184]. Сам термін «детермінація» походить від латинського determinare – визначати, зумовлювати, що передбачає розкриття залежності одних явищ і процесів від інших, а також встановлення зв'язків між ними.

Доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України О. М. Джужа зазначає, що при аналізі детермінантів злочинності крізь призму філософської концепції причинності поряд із причиною, яка безпосередньо породжує наслідок, існує також умова, яка сама по собі наслідку не викликає, але сприяє реалізації причинного зв'язку [2, с. 59].

Водночас у кримінологічній площині чітке розмежування між причинами та умовами є доволі умовним. Наприклад, відсутність належного досвіду та кваліфікованих фахівців, здатних ефективно організувати процес запобігання легалізації майна, може виступати як умовою вчинення злочинів, пов'язаних із привласненням майна, так і їх причиною, оскільки здатна спонукати осіб до злочинної поведінки.

Однією з характерних особливостей кримінологічної детермінації є її суспільна зумовленість. Зокрема, І. М. Даньшин у

монографічному дослідженні «Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки» зазначає, що специфіка взаємодії суспільних явищ полягає в тому, що вони переважно відображаються у свідомості людей, виявляються у формі мотивації їх поведінки та набувають характеру цілевизначення й інтересів як окремих осіб, так і суспільства загалом [3, с. 86].

Доктор юридичних наук А. М. Бойко, досліджуючи детермінацію злочинності, виокремлює її основні види: причинність, зумовленість, кореляційні зв'язки, зв'язки станів, системно-структурні зв'язки тощо [4, с. 86]. Своєю чергою, А. П. Закалюк виділяє три базові елементи системи кримінологічної детермінації: причини, умови та корелянти [1, с. 186].

Варто зазначити, що серед усіх видів детермінації найбільше кримінологічне значення має причинність, оскільки ця категорія відображає не ймовірний, а закономірний зв'язок між злочинністю та явищами, що її генерують. Причинний зв'язок з'являється між гомогенними явищами, що не властиво для інших видів зв'язків. Однакові причини всякчас формують однакові результати за одних і тих самих умов. О. М. Костенко причинами злочинної поведінки вважає фактори, які вводять волю і свідомість індивідуума у криміногенний стан, тобто зумовлюють утворення в особи комплексу беззаконня й фантазій, виявами якого і є злочини [5, с. 118].

У кримінологічній науці відсутній єдиний підхід до розуміння причин злочинності, що зумовлює наявність різних наукових позицій щодо їх сутності. Аналіз відповідних досліджень свідчить, що причини злочинності нерідко розглядаються як об'єктивні явища, які не залежать безпосередньо від свідомості та волі людей. До таких, як правило, відносять суспільні суперечності.

Йдеться, зокрема, про протиріччя між постійно зростаючими потребами населення та обмеженими легальними можливостями їх задоволення; між прямими та непрямими соціальними приписами; між законом і правом; між публічними та приватними інтересами; між завищеними очікуваннями від державної влади та недостатньою ефективністю управління; між правами та обов'язками тощо. Водночас суспільні суперечності є амбівалентними за своїм характером, оскільки можуть породжувати як криміногенні, так і антикриміногенні процеси, зумовлюючи як протиправну, так і правомірну поведінку.

Таким чином, формування та функціонування детермінант злочинності зумовлюється сукупністю соціальних потреб, інтересів,

цілей і ціннісних орієнтацій, що формуються на груповому та індивідуальному рівнях. Важливу роль відіграють також конкретні соціальні відносини, діяльність правових і суспільних інститутів, а також економічні, політичні, ідеологічні та інші фактори. У своїй сукупності вони утворюють ієрархічно структуровану систему, яка становить причинний комплекс, що безпосередньо впливає на стан злочинності.

Систематизація причин і умов злочинності здійснюється за різними критеріями: за механізмом дії (причини та умови); за соціальною природою (об'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні та суб'єктивні); за рівнем функціонування (чинники злочинності загалом, окремих її видів і конкретних злочинів); за змістом (економічні, політичні, ідеологічні, соціально-психологічні, культурно-виховні, організаційно-управлінські); за сутністю (соціальні та біологічні), а також за часовою та просторовою поширеністю.

У контексті дослідження доцільно детальніше розглянути детермінанти за змістовним критерієм, які безпосередньо впливають на сферу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, зокрема соціально-економічні, політико-ідеологічні, правові та соціально-психологічні фактори [6].

Соціально-економічні детермінанти легалізації майна посідають ключове місце в системі кримінологічних детермінант, оскільки вони відображають не лише індивідуальні моделі кримінальної поведінки, а й загальний стан криміногенної ситуації в суспільстві. Визначальним рушійним механізмом виступає об'єктивно зумовлена система суперечностей між економічними інтересами та потребами окремих осіб (або їх груп), суспільства й держави.

На підставі аналізу кримінальних проваджень встановлено, що до соціально-економічних причин, які зумовлюють вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, належать такі: недоліки організації, координації та функціонування економічної системи; соціально-економічна криза в державі; втрата історичних традицій і моральних норм; високий рівень тіньового сектору економіки; значний рівень корупції; відсутність прозорості та чесної конкуренції тощо [6].

Політико-ідеологічні детермінанти відмивання майна охоплюють сукупність факторів, пов'язаних із формуванням і реалізацією економічної політики держави в умовах трансформаційних процесів. Політика повинна виступати концентрованим вираженням

економічних потреб суспільства; її невідповідність цим потребам неминуче призводить до загострення соціально-економічних суперечностей і зростання рівня злочинності.

До основних політико-ідеологічних причин належать: недостатньо обґрунтоване визначення пріоритетів економічної політики держави та забезпечення реалізації конституційного принципу рівності форм власності та їх державного захисту; недоліки у впровадженні державної кримінальної та кримінологічної політики щодо протидії легалізації майна; нестабільність фінансової, валютної, податкової, митної, промислової та аграрної політики, що знижує рівень довіри населення до економічних реформ; некритичне запозичення зарубіжного досвіду господарювання, не завжди адаптованого до національних умов; а також високий рівень корупції в системі державного регулювання підприємницької діяльності [6].

До найбільш значущих ***правових детермінант*** легалізації майна належать: економічна невмотивованість багатьох законодавчих рішень, наявність вагомих недоробків і недоліків у механізмі правового регулювання різних сфер економічної діяльності, постійні трансформації нормативної бази, недосконаліть наявного порядку правового регулювання відповідальності контролюючих органів за правопорушення у сфері легалізації майна, недоліки фахової правосвідомості у сфері боротьби з економічною злочинністю загалом, зневажливе ставлення до забезпечення реалізації принципу невідворотності відповідальності за вчинення відмивання майна, одержаного злочинним шляхом.

Крім того, аналізом кримінальних проваджень встановлено, що до правових причин, які зумовлюють вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, належать такі: відсутність упорядкованості в господарському законодавстві (фрагментарність і розбіжність інтерпретацій законодавства, відсутність консолідації та системності, прогалини, колізії в законодавстві, нестабільність умов бізнесу, затримки та перешкоди у вирішенні спорів); правові заходи, що регулюють економічні відносини, не відповідають завданням соціально-економічного розвитку суспільства та вимогам об’єктивних економічних законів; низький рівень особистої участі населення в запобіганні злочинам у сфері економіки [6].

У різні періоди перетворень законодавча практика не здійснила ефективного механізму переведення об’єктивних законів у константні

юридичні рамки та стала одним із криміногенних факторів детермінації правопорушень у сфері економіки. Правові заходи, що регулюють економічні відносини, якщо вони не відповідають завданням соціально-економічного прогресу суспільства та вимогам об'єктивних економічних законів, мають велику зворотну кримінальну генеруючу силу.

Соціально-психологічні детермінанти легалізації майна доцільно тлумачити крізь призму економіко-правової свідомості суспільства, окремих соціальних груп та індивіда, яка виконує регулятивну функцію у сфері економічних відносин. Така свідомість значною мірою зумовлює як розуміння причин індивідуальної злочинної поведінки, так і формування законослухняних моделей поведінки у господарській сфері. У цьому контексті причини індивідуальної кримінальної активності доцільно аналізувати через чотири взаємопов'язані групи факторів: рівень матеріального забезпечення населення; специфіку формування економіко-правової свідомості в різних соціальних прошарках; негативні вияви соціально-економічних суперечностей суспільного розвитку; а також вплив засобів масової інформації на формування суспільного менталітету.

До соціально-психологічних причин, які зумовлюють кримінальні правопорушення за ст. 209 КК України, належать такі: недоліки правовиховної роботи з населенням; розшарування суспільства за майновим станом, що може впливати на доступ до освіти, можливості працевлаштування, політичну участь – рівень доступу до політичного впливу та можливостей впливати на прийняття рішень у суспільстві; жадібність та прагнення до наживи, що призводить до корупції та масштабної криміналізації суспільства; правовий нігілізм; втрата населенням довіри та готовності надавати підтримку правоохоронним органам, що займаються виявленням і розслідуванням корисливих злочинів [6].

Водночас наведений перелік детермінант не є вичерпним. Сучасна економічна злочинність в Україні зумовлюється широким спектром економічних, соціальних, політичних і правових факторів, кількість яких, за оцінками кримінологів, сягає кількох сотень. Вони перебувають у складній взаємодії та трансформуються залежно від кількісних і якісних змін у суспільному середовищі. У зв'язку з цим побудова ефективної системи запобігання економічній злочинності потребує забезпечення збалансованого розвитку всіх сфер суспільного життя.

Умови злочинності, які становлять другий різновид кримінологічних детермінант поряд із причинами, слід розуміти як фактори, що створюють сприятливе середовище для реалізації причин злочинної поведінки. Вони самі по собі не породжують злочинність, однак забезпечують можливість вияву причин і досягнення відповідного результату. До таких умов належать, зокрема, недоліки функціонування господарського та державного механізмів, проблеми у сфері забезпечення правопорядку, організаційні та управлінські вади в діяльності органів державної влади, правоохоронних і контролюючих інституцій, а також прогалини у законодавстві. Попри опосередкований характер впливу, вони об'єктивно сприяють існуванню та відтворенню злочинності.

Поняття кореляційних зв'язків у кримінології відображає статистичну залежність між окремими параметрами двох або більше випадкових явищ, що має імовірнісний характер. У межах такого підходу поєднуються категорії визначеності та невизначеності, необхідності й випадковості, причин і наслідків, що дає змогу глибше осмислити складність процесів детермінації злочинності.

Отже, кримінологічна детермінація злочинності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є багатовимірним і складним явищем. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення наукових підходів, методик і практичних рекомендацій, спрямованих на її всебічне дослідження та розроблення ефективних заходів запобігання економічним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : [У 3 кн.]. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.

2. Кримінологія : підручник для студентів вищ. навч. закл. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

3. Даньшин І. М. Загальнотеоретичні проблеми кримінології : монографія. Харків : Прапор, 2005. С. 86.

4. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. С. 86.

5. Костенко О. М. У світлі соціального натуралізму (вибране) : вибрані твори. Київ : Паливода А.В., 2020. С. 118.

6. Кундельська І. С. Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2024. 273 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/items/107596af-beed-465b-b117-c63715d27ed8.

Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ЗГОДА ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДАВНОСТІ: СУЧАСНА ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, закріплений у ст. 49 Кримінального кодексу України (далі – КК України), є одним із виявів принципу правової визначеності та стабільності кримінально-правових відносин. Його зміст відображає об'єктивне зменшення суспільної небезпечності особи та втрату державою кримінально-правового інтересу у притягненні її до відповідальності після спливу визначеного законом часу.

У сучасних умовах розвитку кримінального права України особливої актуальності набуває питання співвідношення публічно-правової природи цього інституту з процесуальними правами потерпілого, зокрема щодо необхідності врахування його позиції під час закриття кримінального провадження.

Відповідно до ч. 1 ст. 49 КК України особа підлягає звільненню від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення кримінального правопорушення до дня набрання вироком законної сили минули встановлені строки, диференційовані залежно від тяжкості кримінального правопорушення. Законодавець установлює дворічний строк для кримінальних проступків, за які передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі; трирічний строк для проступків з покаранням у виді обмеження волі або нетяжких злочинів із санкцією до двох років позбавлення волі; п'ятирічний строк для інших нетяжких злочинів; десятирічний строк для тяжких злочинів і п'ятнадцятирічний строк для особливо тяжких злочинів. Така градація строків давності відображає принцип пропорційності та диференціації кримінально-правового впливу, оскільки пов'язує інтенсивність державного реагування з характером і ступенем суспільної небезпечності діяння.

Нормативна конструкція ст. 49 КК України передбачає також механізми зупинення та переривання перебігу строків давності. Згідно

з частиною другою цієї статті перебіг давності зупиняється у разі ухилення особи від досудового розслідування або суду та відновлюється з дня її з'явлення із зізнанням або затриманням. Частина третя встановлює переривання перебігу строків у разі вчинення особою нового кримінального правопорушення до їх закінчення, що узгоджується з ідеєю підвищеної суспільної небезпечності повторної кримінальної протиправної поведінки та свідчить про втрату підстав для застосування гуманізуючого механізму давності.

Водночас закон передбачає винятки із застосування строків давності, зокрема щодо кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, злочинів проти миру та безпеки людства, а також катування за обтяжуючих обставин. Такі винятки підкреслюють пріоритет захисту фундаментальних цінностей держави, прав людини та міжнародного правопорядку, у межах яких інтерес суспільства у притягненні винних до відповідальності не втрачає актуальності з плином часу.

Особливе значення для правозастосування має положення ч. 6 ст. 49 КК України, яке встановлює специфіку обчислення строків давності у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх і неповнолітніх осіб. У таких випадках перебіг строків розпочинається з моменту досягнення потерпілим повноліття, що свідчить про орієнтацію законодавця на посилений захист вразливих категорій осіб і врахування їхньої об'єктивної неспроможності своєчасно реалізувати право на захист.

Також у цьому контексті особливого значення набуває питання співвідношення імперативного характеру звільнення від кримінальної відповідальності з позицією потерпілого чи інших учасників кримінального процесу. Якщо інститут, передбачений ст. 49 КК України, має публічно-правову природу та визначає обов'язок держави звільнити особу від кримінальної відповідальності після спливу встановлених строків, то він не залишає суду дискреційного простору щодо врахування волевиявлення потерпілого. Аналіз сучасної судової практики свідчить, що законодавчо встановлена норма є обов'язковою для застосування, а процесуальні права потерпілого не можуть змінювати обсяг чи імперативність цього обов'язку, забезпечуючи тим самим стабільність та передбачуваність кримінально-правових відносин.

Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у постанові від 14 січня 2026 року у справі № 454/3997/24 сформулював правову позицію, відповідно до якої звільнення від кримінальної

відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності не ставиться у залежність від волевиявлення потерпілих. Суд наголосив, що інститут, передбачений ст. 49 КК України, не пов'язує звільнення від кримінальної відповідальності зі згодою потерпілої сторони, а у разі наявності передбачених законом підстав таке звільнення є обов'язком суду, а не його дискреційним правом.

У зазначеній справі особу було обвинувачено за ч. 1 ст. 175 КК України у безпідставній невиплаті заробітної плати, що належить до кримінальних проступків. Суди попередніх інстанцій, встановивши сплив дворічного строку давності з моменту вчинення діяння, застосували положення ст. 49 КК України та закрили кримінальне провадження. Касаційний кримінальний суд погодився з таким підходом, підкресливши, що позиція потерпілих у кримінальному провадженні не має вирішального значення для прийняття рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності.

Верховний Суд додатково звернув увагу на дотримання процесуальних прав потерпілих. З матеріалів провадження вбачається, що потерпілим були належним чином надіслані повістки про виклик до суду, зокрема шляхом направлення SMS-повідомлень, а також отримано їхні заяви про проведення підготовчого судового засідання та судового розгляду без їхньої участі. Це свідчить про забезпечення їхніх процесуальних прав, попри відсутність необхідності отримання згоди на застосування строків давності.

Суд також наголосив, що визначення моменту початку перебігу строків давності здійснюється з урахуванням меж обвинувачення, сформульованих в обвинувальному акті, що унеможливлює довільне розширення строків шляхом перекваліфікації діяння або зміни його характеру поза межами пред'явленого обвинувачення. Такий підхід забезпечує правову визначеність, передбачуваність правозастосування та дотримання принципу змагальності сторін.

Ключовим для наукового аналізу є висновок суду про відсутність юридичної значущості згоди потерпілого при застосуванні інституту строків давності. Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає обов'язку суду отримувати таку згоду, оскільки звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності має публічно-правову природу. Єдиною процесуально значущою є згода обвинуваченого на закриття кримінального провадження, що пов'язано з його правом на реабілітацію та можливістю вимагати виправдувального вироку.

Водночас відсутність вирішального значення позиції потерпілого не означає нівелювання його прав. Судова практика виходить із того, що залишення цивільного позову без розгляду у кримінальному провадженні не позбавляє потерпілого права звернутися до суду в порядку цивільного судочинства з вимогами про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Таким чином забезпечується баланс між публічним інтересом у припиненні кримінально-правових відносин після спливу строків давності та приватним інтересом потерпілого у відновленні порушених прав.

Доктринальний аналіз свідчить, що інститут строків давності виконує системоутворюючу функцію у кримінальному праві, забезпечуючи стабільність правопорядку, гуманізацію правозастосування та дотримання принципу правової визначеності. Його імперативний характер унеможливлює довільне втручання держави у сферу прав і свобод особи після спливу визначених законом строків, що узгоджується зі стандартами верховенства права та практикою Європейського суду з прав людини.

Отже, сучасна практика Верховного Суду демонструє послідовне утвердження підходу, відповідно до якого звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності є юридичним обов'язком суду та не залежить від позиції потерпілого.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341 ІІІ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

3. Постанова ККС ВС від 14 січ. 2026 року у справі № 454/3997/24 (провадження № 51-3649км25). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/133421599

Рівчаченко Олена Анатоліївна,
професор кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ГРОМАДЯНАМИ

Сучасні трансформаційні процеси у сфері правоохоронної діяльності зумовлюють підвищення ролі ефективної службової комунікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України. Особливої актуальності набуває дослідження детермінантів, які зумовлюють формування дискримінаційних виявів у діяльності правоохоронців. Одним із таких предикторів є соціальні стереотипи, які можуть як спрощувати процес сприйняття громадян, так і спричиняти викривлення оцінки ситуації.

Законодавство під *дискримінацією* розуміє ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [1].

Аналіз наукової та методичної літератури дозволяє визначити *стереотип* як спрощене та усталене уявлення про групу осіб, їх представника, явище, подію, яке формується під впливом певного соціального досвіду. У контексті юридичної психології поступова стереотипізація виступає елементом професійного мислення, яке дозволяє швидко орієнтуватися в типових ситуаціях, однак водночас може призводити до упередженості та конфліктів.

О. Є. Блинова у своїх наукових працях виокремила певні функції стереотипу:

– когнітивну (становлення світоглядних уявлень);

– захисну (підтримання вже сформованої узгодженості реальності та уникнення психологічного дискомфорту) [2; с. 8].

Детермінований процес становлення стереотипних уявлень у працівників поліції викликаний сукупністю таких факторів:

– попередній професійний досвід роботи з певною категорією осіб;

– службові негативні установки щодо певної діяльності;

– організаційна культура в середовищі поліцейських;

– категоризація та спрощення;

– зовнішній інформаційний вплив (ЗМІ, інформаційні мобільні застосунки та ін.);

– міжгрупова взаємодія та ін.

Формування стереотипів в роботі поліцейського спровоковане частим повторенням подібних ситуацій, які сприяють узагальненню характеристик окремих осіб, або явищ, до рівня групових уявлень, що формує стереотипні моделі сприйняття.

До основних стереотипів поліцейських при взаємодії з громадянами можна віднести:

– соціально-демографічні (національна приналежність, вік, суспільне становище, статус тощо);

– типізовані уявлення про правопорушників та злочинців (профайлінг, упередження, суб'єктивізм, когнітивне викривлення);

– професійно-рольові стереотипи (очікування поведінки від особи на основі узагальнення його трудової діяльності);

– гендерні стереотипи (зниження значущості гендерних ролей в поліцейській діяльності);

– організаційні стереотипи (викривлені уявлення про діяльність поліцейського, керівника, молодих кадрів та ін.).

Наявність у поліцейського низки перерахованих стереотипів провокує упереджене (з певною підозрою) ставлення до окремих категорій громадян, що може призводити до прямої дискримінації та порушення принципів дотримання прав і свобод громадян. Як наслідок, конфлікти, які виникають через порушення поліцейськими гарантованих Конституцією України основних прав і свобод громадян, провокують зниження рівня довіри населення до правоохоронних органів та ефективність їх діяльності.

Водночас, наявність стереотипного мислення не завжди негативно характеризується. У певних ситуаціях стереотипи можуть виконувати адаптивну функцію, сприяючи швидкому реагуванню та

прийняттю рішень, що значно економить час та дає можливість виявляти потенційних правопорушників. Проте, поліцейським необхідно чітко розуміти межі їх застосування.

Досить часто, стереотипне мислення та спрощення певних професійних дій може вказувати на наявність в правоохоронця професійної деформації. У поліцейського розвиваються спрощені уявлення соціальної реальності, що поступово призводить до:

– вияву антипатії,
– агресивної поведінки;
– зниження комунікативної компетенції;
– конфліктів;
– зловживання владними повноваженнями;
– формалізму в роботі;
– неправомірного застосування сили;
– викривлення важливої інформації;
– порушення службової дисципліни.

З метою профілактики появи та вияву стереотипного мислення серед поліцейського важливого значення набуває професійна психологічна підготовка поліцейських. Відповідна підготовка має бути спрямована на розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту, навичок ефективної комунікації та професійних умінь правоохоронця. Важливим також є впровадження тренінгових програм, що формують усвідомлення когнітивних викривлень у поліцейських і способів їх подолання. У Національній поліції України мають бути сформовані єдині підходи не лише до взаємодії з громадянами, а й підвищення якості професійної діяльності працівників поліції.

Список використаних джерел

1. Блинова О. Є. Поняття стереотипу у просторі наукових категорій *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»* : зб. наук. праць. Херсон : Гельветика, 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 7–11.

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 верес. 2012 р. № 5207-VI. *Офіційне видання Відомості Верховної Ради України* від 09.08.2013 № 32, стор. 1720, ст. 412. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text

Котенок Тетяна Володимирівна,
науковий співробітник групи
інтелектуальної власності відділу
організації наукової роботи
Національної академії
внутрішніх справ

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ СЕКСУАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ДІТЕЙ

Проблема запобігання насильницьким злочинам сексуального характеру щодо дітей посідає особливе місце у сучасній кримінології, кримінальному праві та практиці захисту прав дитини. Її складність полягає в тому, що йдеться не лише про протидію окремим кримінальним правопорушенням, а й про необхідність формування цілісної системи заходів, здатної зменшувати дитячу віктимність, своєчасно виявляти ризики, переривати механізм злочинної поведінки та забезпечувати належний захист потерпілих. Віктимологічний підхід у цій сфері має принципове значення, оскільки дає змогу зосередити увагу не лише на особі правопорушника, а й на тих умовах, обставинах і вразливостях, які роблять дитину доступною мішенню для сексуального насильства.

Правову основу такої діяльності в Україні становлять норми кримінального законодавства, акти у сфері охорони дитинства, а також міжнародні стандарти захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за найбільш небезпечні форми посягань на статеву свободу та статеву недоторканість, зокрема щодо неповнолітніх і малолітніх осіб, а Закон України «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і покладає на державу обов'язок забезпечувати захист дітей від усіх форм насильства та експлуатації [1]. Міжнародним орієнтиром для побудови такої системи є Лансаротська конвенція Ради Європи, яка вимагає від держав не обмежуватися криміналізацією сексуального насильства щодо дітей, а формувати комплексну модель профілактики, захисту потерпілих і належного переслідування винних осіб [3].

Система заходів віктимологічного запобігання у цій сфері має бути багаторівневою. Її доцільно розглядати як сукупність загальносоціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних заходів, спрямованих на зниження вразливості дітей до сексуального

насильства, усунення або нейтралізацію віктимогенних факторів, а також на недопущення повторної віктимізації дитини після вчинення кримінального правопорушення. Такий підхід дозволяє розглядати профілактику не епізодично, а як цілісну діяльність, що охоплює сім'ю, школу, громаду, цифрове середовище, правоохоронну систему та сферу правосуддя, дружнього до дитини.

Перший блок становлять загальносоціальні заходи віктимологічного запобігання. Їх основне призначення полягає у формуванні безпечного соціального середовища, в якому ризики сексуального насильства щодо дітей мінімізуються ще до виникнення конкретної криміногенної ситуації. Ідеться про підтримку сім'ї як первинного середовища захисту дитини, зниження рівня домашнього насильства, профілактику алкоголізації та наркозалежності батьків, подолання дитячої бездоглядності, розвиток соціальних послуг для кризових і неблагополучних сімей. Вирішальне значення має також підвищення правової й педагогічної культури дорослих, оскільки саме батьки або інші законні представники найчастіше можуть або вчасно помітити небезпеку, або, навпаки, через байдужість, недооцінку ризиків чи страх розголосу сприяти збереженню латентності сексуального насильства.

До загальносоціальних заходів належить і формування у дітей базових уявлень про особисту безпеку. Це передбачає системну просвітницьку роботу щодо недоторканості тіла, особистих меж, неприпустимості сексуальних дій з боку дорослих або старших осіб, права дитини на відмову, а також можливості звернення по допомогу. У цьому разі йдеться не про формальне інформування, а про послідовне виховання навичок безпечної поведінки, адаптованих до віку дитини. Важливо, щоб такі знання надавалися не фрагментарно, а були інтегровані в освітнє середовище та підтримувалися батьками. Саме дефіцит своєчасної і правильної інформації нерідко стає одним із чинників, що підвищують дитячу віктимність.

Другий блок утворюють спеціально-кримінологічні заходи. Вони спрямовані на нейтралізацію конкретних віктимогенних ситуацій і середовищ, у яких ризик сексуального насильства щодо дітей є підвищеним. Насамперед це стосується закладів освіти, спорту, дозвілля, оздоровлення, інституційного догляду, а також цифрового простору. У таких середовищах важливе значення мають процедури раннього виявлення загроз, внутрішні алгоритми реагування, контроль за персоналом, доступність психологічної допомоги, можливість безпечного повідомлення про підозрілі дії дорослих або однолітків. У Лансаротській конвенції спеціально зазначено, що держава має забезпечувати профілактичні заходи, підготовку осіб, які працюють з

дітьми, та належні механізми виявлення, повідомлення й реагування на сексуальне насильство [3].

У сучасних умовах особливої ваги набувають спеціально-кримінологічні заходи в цифровому середовищі. Онлайн-комунікація створює нові форми ризику: сексуальний грумінг, шантаж інтимними матеріалами, втягнення дитини в довірливі контакти з подальшим насильством або експлуатацією. Тому система запобігання має передбачати цифрову грамотність дітей і батьків, моніторинг небезпечних онлайн-практик, розроблення навичок безпечної поведінки в мережі, а також міжвідомчу взаємодію щодо виявлення випадків сексуальної експлуатації дітей у цифровому просторі. В умовах війни та масового переміщення сімей такі ризики лише посилюються, що потребує додаткової адаптації профілактичних механізмів до нових соціальних умов [4].

Третій блок становлять індивідуальні заходи віктимологічного запобігання, які стосуються конкретних дітей із груп підвищеного ризику. До них належать діти, що виховуються у неблагополучних сім'ях, пережили домашнє насильство, мають досвід жорстокого поводження, перебувають у стані психологічної травматизації, є внутрішньо переміщеними, залишилися без належного батьківського піклування або мають інші чинники підвищеної вразливості. У таких випадках важливою є адресна профілактична робота: психологічний супровід, соціальний патронаж, оцінка ризиків, залучення служби у справах дітей, органів опіки, ювенальної превенції, педагогів і медичних працівників. Індивідуальна профілактика повинна будуватися не як формальний облік, а як реальна система захисту дитини, орієнтована на усунення конкретних небезпек.

Особливе місце у системі віктимологічного запобігання посідають заходи, спрямовані на недопущення повторної віктимізації. У провадженнях про насильницькі злочини сексуального характеру щодо дітей шкода часто посилюється не лише самою подією насильства, а й подальшим неправильним реагуванням дорослих або державних інституцій. Повторні травмуючі допити, недовіра до слів дитини, затягування реагування, публічність, відсутність психологічного супроводу, необхідність багаторазово відтворювати обставини події – усе це може поглибити завдану шкоду. Саме тому сучасна модель запобігання повинна охоплювати не лише стадію до вчинення кримінального правопорушення, а й стадію після його виявлення. Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року прямо орієнтує державну політику на

впровадження міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, посилення координації між суб'єктами захисту та створення умов для належного супроводу дітей, які постраждали від насильства [4].

Суттєвим елементом системи заходів є міжвідомча взаємодія. Жоден орган не здатен самостійно забезпечити ефективне віктимологічне запобігання. Поліція, служби у справах дітей, органи освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, прокуратура, суд, органи місцевого самоврядування та громадські організації повинні діяти не відокремлено, а узгоджено. Йдеться про створення єдиних алгоритмів реагування, обмін інформацією, спільну оцінку ризиків, своєчасне скерування дитини до спеціалізованої допомоги та забезпечення її безпеки на всіх етапах. Відсутність такої взаємодії істотно знижує ефективність профілактики і створює умови, за яких дитина залишається сам на сам із загрозою або її наслідками.

Отже, система заходів віктимологічного запобігання насильницьким злочинам сексуального характеру щодо дітей має розглядатися як багаторівнева й безперервна діяльність, що поєднує загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи, а також механізми недопущення повторної віктимізації. Її ефективність залежить від того, наскільки повно держава і суспільство здатні зменшити віктимогенний потенціал сімейного, освітнього, соціального й цифрового середовища, забезпечити раннє виявлення ризиків та створити для дитини реальну, а не декларативну систему захисту. Саме комплексність, міжвідомча узгодженість і орієнтація на найкращі інтереси дитини мають бути визначальними рисами сучасної моделі віктимологічного запобігання [2–4].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14

3. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention). URL: https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention

4. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.07.2025 № 708-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/708-2025-%D1%80

Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

«ВУЗЬКИЙ КОРИДОР» ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ: БАЛАНС ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬНОЇ СПРОМОЖНОСТІ

Сучасний етап суспільного розвитку позначений інтенсивними трансформаційними процесами, що охоплюють політичну, правову, безпекову, цифрову та соціально-гуманітарну сфери. За таких умов проблема правової реформи набуває виняткового значення, оскільки саме у праві концентруються, оформлюються та інституціоналізуються стратегічні напрями суспільних змін. Водночас ефективність істотних правових перетворень визначається не лише змістом нормативних новацій, а й тим, у якому соціально-інституційному середовищі вони здійснюються, яким є співвідношення державної влади та суспільства, чи спроможні вони взаємно обмежувати, коригувати й підтримувати одне одного. У цьому зв'язку особливої важливості набуває осмислення правової реформи крізь призму концепту «вузького коридору», відповідно до якого свобода можлива лише там, де сильна держава врівноважується сильним, мобілізованим і спроможним суспільством [1, с. 14, 52].

Правову реформу доцільно розглядати не ізольовано, а в ширшому поняттєво-категоріальному ряді загальнотеоретичного правознавства, до якого входять правовий розвиток, правові зміни, правова еволюція, правова революція, правовий прогрес, правова трансформація, правова модернізація, правова політика, правова наступність, правова традиція та ін. Уже сам цей ряд свідчить, що правова реформа є не випадковим чи суто технічним явищем, а одним із ключових способів динаміки правової реальності. Вона не охоплює всього простору правових змін і не може ототожнюватися ні з правовим розвитком, ні з трансформацією, ні з модернізацією. Саме тому принципового значення набуває встановлення її співвідношення із суміжними поняттями [2, с. 91].

У цьому аспекті показовою є позиція, згідно з якою реформа відрізняється від інновації масштабністю, глибиною, системністю та характером перетворювального ефекту. Якщо інновація являє собою локальне, одноразове покращення, пов'язане з підвищенням

адаптаційних можливостей суспільного організму, то реформа є спрямованою, радикальною, фронтальною та комплексною перебудовою, що передбачає зміну порядку сутнісного функціонування відповідної соціальної структури. Такий підхід дає підстави розглядати правову реформу не як просте вдосконалення окремих елементів механізму правового регулювання, а як особливу форму глибинного правового розвитку, що охоплює не лише норми, а й принципи, інститути, зв'язки, механізми реалізації та способи взаємодії права з державою і суспільством.

Не менш важливим є розмежування правової реформи і правової трансформації. Трансформація є значно ширшим поняттям, що фіксує сам факт і процес змін, але не визначає ані їх напряму, ані ціннісного змісту. Вона може охоплювати як прогресивні, так і регресивні зрушення, відображати загальну мінливість правової та соціальної реальності. Натомість правова реформа є більш визначеним, предметно окресленим і цілеспрямованим способом змін, орієнтованим на досягнення певного нормативно та соціально бажаного результату. Саме тому реформа не поглинає трансформацію, а постає одним із основних шляхів її здійснення у правовій площині [3, с. 35, 37].

Подібним чином слід вибудовувати співвідношення правової реформи з правовою модернізацією. Якщо модернізація переважно акцентує на оновленні, осучасненні та вдосконаленні суспільних і правових інститутів, то реформа виражає не лише зміст бажаного оновлення, а й організований, структурований спосіб його досягнення. Інакше кажучи, модернізація частіше фіксує цільовий стан або ціннісну спрямованість змін, натомість реформа визначає механізм, інструмент і форму їх практичної реалізації. Саме тому взаємозв'язок між модернізацією, трансформацією та реформою цілком обґрунтовано описується через формулу «мета – шлях»: трансформація й модернізація виражають вектор або тип змін, натомість реформа виступає основним шляхом досягнення відповідного результату [4, с. 49].

Ще один важливий зріз – співвідношення реформи з еволюцією та революцією. Правова еволюція відображає безперервність, поступовість і послідовність правового розвитку в природно-історичному руслі, натомість правова революція асоціюється з інтенсивним, різким і нерідко ризикованим типом змін. На цьому тлі правова реформа постає як більш бажана, передбачувана й контрольована форма правового прогресу, здатна поєднати необхідну глибину змін із їх послідовністю, інституційною впорядкованістю та

правовими межами. Тим самим вона виявляється не просто однією з форм руху права, а саме тією формою, яка дає змогу поєднати зміну та стабільність, оновлення й правопорядок, динаміку та нормативну визначеність [5, с. 258].

Отже, правова реформа є багатоаспектним явищем. Вона, з одного боку, є формою правового розвитку і правового прогресу, а з іншого – способом нормативного й інституційного опосередкування суспільних трансформацій. Її завдання полягає не лише в оновленні правового масиву, а й у створенні більш досконалого, збалансованого та функціонально спроможного об'єктивного права, здатного відповідати на виклики суспільних змін. Саме на цьому етапі концепт «вузького коридору» дає можливість перевести аналіз із суто категоріального рівня на рівень соціально-інституційних умов здійснення правової реформи.

Зокрема, Д. Аджемоґлу та Дж. Робінсон виходять із того, що свобода не виникає ні за умов деспотичної всесильності держави, ні за умов бездержавного хаосу. Вона потребує одночасної наявності двох чинників: сильної держави, здатної забезпечити правопорядок, виконання законів і надання суспільних послуг, та сильного мобілізованого суспільства, здатного контролювати державу і не дозволяти їй перетворюватися на інструмент гноблення. Саме між цими двома крайнощами – гнітом надмірно сильної держави та насильством бездержав'я – пролягає «вузький коридор» свободи. При цьому йдеться не про статичний стан, а про тривалий і складний процес взаємного врівноваження, щоденної боротьби й одночасно співпраці держави та суспільства [1, с. 47].

Для правової реформи це має принципове значення. Якщо в суспільстві відсутня належна інституційна спроможність, якщо громадянське середовище не здатне виробляти запит на зміни, контролювати владу, підтримувати правопорядок і включатися у правотворчі та правореалізаційні процеси, то реформа втрачає соціальну опору. У такому разі навіть змістово якісні правові зміни ризикують залишитися формальними або не дістати реального втілення. Натомість за умов надмірної концентрації державної влади реформа легко перетворюється на інструмент самообґрунтування й легітимації вже ухвалених владних рішень. У першому випадку маємо дефіцит суспільної спроможності, у другому – дефіцит стримувань для влади. Обидві крайності однаково руйнівні для правової реформи. Саме тому правову реформу можна визначити як один з інструментів входження та руху в межах «вузького коридору». Її функція полягає не лише в

тому, щоб змінити право, а й у тому, щоб допомогти сформувати та підтримувати такий порядок взаємодії держави і суспільства, за якого влада не є безконтрольною, а суспільство – безсилим. Правова реформа в цьому сенсі має не лише нормативно-оновлювальне, а й інституційно-балансуюче призначення. Вона повинна одночасно зміцнювати державну спроможність там, де держава виявляється слабкою щодо виконання своїх базових функцій, і запроваджувати механізми стримування, підконтрольності, підзвітності та участі там, де існує ризик надмірної концентрації влади.

У цьому вимірі можна виокремити кілька функцій правової реформи. По-перше, інструментальну – через реформу створюються, змінюються або системно упорядковуються правові норми, інститути та процедури. По-друге, легітимаційну – правова реформа надає нормативного оформлення суспільно значущим змінам, переводячи їх із площини політичних намірів у площину правового порядку. По-третє, гарантійну – саме через реформу створюються умови для реального забезпечення прав і свобод людини, передбачуваності правового регулювання та стабільності правового режиму. По-четверте, комунікативно-узгоджувальну – реформа покликана бути не одностороннім волевиявленням держави, а формою узгодження інтересів держави, суспільства, різних соціальних груп та інституційних акторів. У цьому й полягає її особлива роль у забезпеченні балансу державної влади та суспільної спроможності.

Важливим є й те, що в концепції Д. Аджемоґлу і Дж. Робінсона свобода мислиться не як одномоментно дарований стан, а як результат тривалого проходження коридором, у межах якого держава й еліти «вчаться жити в кайданах», накладених суспільством, а суспільство – співіснувати, співпрацювати й контролювати владу, не руйнуючи самих підвалин державності. Це дозволяє зробити ще один важливий висновок для теми правової реформи: вона не може бути адекватно осмислена як разова кампанія чи сукупність ситуативних змін. За своєю природою вона є процесом, а не одномоментним актом; послідовністю взаємопов'язаних правових і інституційних кроків, спрямованих на формування такого правопорядку, у якому сила держави поєднується з її обмеженістю правом і суспільним контролем.

Звідси випливає, що одним із критеріїв результативності правової реформи має бути не лише обсяг зміненого правового матеріалу і навіть не лише інституційне оновлення, а й насамперед те, чи сприяє вона формуванню більш збалансованої моделі взаємодії держави і суспільства. Якщо внаслідок реформи посилюється лише владний центр без розширення механізмів підконтрольності, участі,

правових гарантій і суспільного впливу, то така реформа відхиляється від «коридору» в бік деспотичного Левіафана. Якщо ж під гаслами свободи та демократизації руйнується інституційна здатність держави забезпечувати законність, порядок і виконання рішень, то суспільство опиняється по інший бік коридору – у зоні безсилля влади й нестабільності. Правова реформа має бути спрямована на уникнення обох крайнощів.

Отже, правова реформа в сучасних трансформаційних умовах має розглядатися як складне багатовимірне явище, що поєднує риси форми правового прогресу, механізму суспільних змін і способу інституційного врівноваження держави та суспільства. Вона не зводиться ні до вдосконалення законодавства, ні до окремих інновацій, ні до абстрактної модернізації, а становить цілеспрямований, системний і глибинний процес правового оновлення. Осмислення її крізь призму концепту «вузького коридору» дозволяє точніше визначити умови її ефективності: сильна, але обмежена правом і суспільством держава; спроможне, мобілізоване і включене у правові процеси суспільство; наявність механізмів взаємного стримування, співпраці та контролю. Саме за таких умов правова реформа здатна виконати своє справжнє призначення – бути не формальною зміною правової матерії, а засобом встановлення та підтримання такого правопорядку, у якому свобода набуває інституційно гарантованого характеру.

Список використаних джерел

1. Аджемоґлу Д., Робінсон Д. Вузький коридор. Держави, суспільства і доля свободи / пер. з англ. Г. Шпак. 5-те вид. Київ : Наш Формат, 2025. 624 с.

2. Кривицький Ю. В. Правова реформа як різновид суспільної реформи: концептуальні та теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми держави і права.* 2025. № 108. С. 80–93. DOI https://doi.org/10.32782/apdp.v108.2025.10

3. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження : монографія. Київ : НАДУ, 2008. 296 с.

4. Орзіх М. Конституційна модернізація та реформування: методологія співвідношення та науково-прикладне значення. *Право України.* 2012. № 8. С. 43–49.

5. Малишев Б. В. Правова система (телеологічний вимір) : монографія. Київ : Дакор, 2012. 364 с.

Бережний Олександр Володимирович,
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут»

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Проблема впливу корупції на ефективність публічного управління посідає провідне місце в сучасному українському науковому дискурсі. Як зазначають С. Мирославський, А. Лещенко, українська система державного управління історично зберегла риси адміністративної замкнутості, успадковані від радянської бюрократичної моделі, що сприяє поширенню корупційних практик та ускладнює модернізацію управлінських інститутів [1, с. 26].

Корупція у післявоєнний період виступає одним із ключових дестабілізуючих чинників, який впливає на ефективність публічного управління, розподіл ресурсів і формування довіри до державної влади. У процесі відновлення країни вона стає комплексним соціально-економічним явищем, що підриває стратегічні основи розвитку. Післявоєнна Україна стикається з подвійним викликом: з однієї сторони, із потребою швидкого відновлення інфраструктури, економіки та соціальної сфери, а з іншої – із необхідністю забезпечити максимальну прозорість використання ресурсів. Будь-які зловживання або тіньові схеми у цей період можуть спричинити економічні втрати й серйозно підірвати довіру міжнародних партнерів і донорів, без підтримки яких відбудова буде неможливою.

За даними Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), Україна у 2024 році отримала 36 балів зі 100 можливих, що відповідає середньому рівню корупційних ризиків і демонструє відсутність суттєвого прориву в порівнянні з попередніми роками [2]. Для порівняння, середній показник по ЄС становить понад 65 балів, тоді як країни-лідери (Данія, Фінляндія, Нова Зеландія) мають понад 85 балів. Такий розрив свідчить про відмінності в якості публічного управління, культурі підзвітності та інституційній стійкості. Як зауважують А. Гарбінська-Руденко та М. Глух, ці показники є

індикаторами довіри громадян до влади, а також показують, наскільки прозорими є процеси прийняття державних рішень у сфері розподілу ресурсів [3, с. 52]. Недовіра до урядових структур у післявоєнний час стає особливо небезпечною, оскільки підриває соціальну згуртованість і послаблює готовність населення підтримувати відбудовчі ініціативи.

Післявоєнна реконструкція України передбачає масштабну мобілізацію фінансових, людських і матеріальних ресурсів, що надходять як із державного бюджету, так і від міжнародних партнерів, фінансових інституцій та донорських фондів.

У післявоєнний період корупція набуває особливо складного та багатовимірного характеру, охоплюючи всі рівні публічної влади. Її прояви простежуються не лише у сфері державних закупівель чи розподілу бюджетних ресурсів, а й у процесах ухвалення управлінських рішень, кадровій політиці, діяльності судової системи та органів місцевого самоврядування. Як слушно зазначає А. Лещенко, корупція в сучасній Україні виступає «системною девіацією управлінської поведінки», що виникає внаслідок конфлікту між приватними інтересами посадових осіб і публічними цілями державного управління [4, с. 9]. Така системність робить її соціально-інституційним феноменом, який підриває довіру до влади та гальмує реформування управлінських структур. Відтак, протидія корупції має розглядатися як комплексна модернізаційна стратегія, спрямована на підвищення ефективності, прозорості й відповідальності системи публічного управління.

Досвід держав Центрально-Східної Європи, зокрема Польщі, Естонії та Чехії, переконливо доводить, що ефективна антикорупційна політика базується на синергії прозорих адміністративних процедур і технологічних інновацій у сфері державного управління. В Естонії, наприклад, створення системи e-Government забезпечило повну відкритість процесів ухвалення рішень і мінімізувало вплив людського чинника, тоді як у Польщі запровадження електронної платформи державних закупівель зменшило обсяги тіньових операцій. Як підкреслює А. Карсім, для України запозичення таких моделей потребує адаптації до національних умов, що передбачає поетапне впровадження цифрових інструментів контролю, удосконалення системи моніторингу публічних фінансів, залучення громадських організацій до незалежного аудиту та посилення інституційної автономії антикорупційних органів [5, с. 6]. Європейська практика доводить, що поєднання технологічних рішень із громадським наглядом формує середовище, у якому корупційні дії стають ризикованими й

соціально неприйнятними, що має бути стратегічною метою українських реформ у післявоєнний період.

Сучасна антикорупційна стратегія у післявоєнній Україні має базуватися на трьох ключових принципах: інституційній незалежності, цифровій прозорості та етичній відповідальності. Її ефективність залежатиме від узгодженості дій держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Без подолання корупції неможливо забезпечити ефективне використання ресурсів, успішну інтеграцію до ЄС і формування довіри до держави як ключового інституту суспільного розвитку. Отже, узгодженість антикорупційної політики з національними та європейськими стратегіями розвитку створює основу для ефективного використання ресурсів і сталого суспільного поступу, що логічно підводить до формулювання загальних висновків дослідження.

Отже, тільки комплексна стратегія, що інтегрує правові, економічні, управлінські та морально-етичні інструменти, може забезпечити формування прозорої, ефективної та підзвітної системи публічного управління, спроможної гарантувати стійкість держави у післяконфліктний період та її поступову інтеграцію до європейського простору.

Список використаних джерел

1. Мирославський С. В., Лещенко А. В. Запобігання корупції у системі державного та публічного управління в Україні: історико-ретроспективний аналіз. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72), № 6. С. 25-30. DOI: https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.6/04

2. Індекс сприйняття корупції – 2024. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/ (дата звернення: 14.10.2025).

3. Гарбінська-Руденко А. В., Глух М. В. Поняття корупції в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект. *Правова держава*. 2025. № 58. С. 50-60. DOI: https://doi.org/10.18524/2411-2054.2025.58.330994

4. Лещенко А. В. Корупція в сучасній системі державного та публічного управління в Україні: теоретичні аспекти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74), № 6. С. 7-11. DOI: https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.6/02

5. Карсім А. Ю. Адаптація європейських моделей публічного управління до умов повоєнної України: виклики та перспективи. *Public Management and Policy*. 2025. № 5 (9). С. 1–12. DOI: https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.5.10

Кімачук Христина Михайлівна,
аспірант навчально-наукового
інституту міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах глобальних трансформацій сучасності цифровізація виступає не лише провідником прогресу, а й чинником виникнення нових безпекових викликів. Традиційні механізми державного та міжнародного експортного контролю, що історично базувалися на фізичному переміщенні товарів через митний кордон, стикаються з проблемою нематеріальних передач технологій військового призначення та подвійного використання. Швидкий розвиток дистанційних форм співпраці, штучного інтелекту (ШІ), хмарних обчислень та адитивних технологій (3D-друк) потребує переосмислення правових засад контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення (ТВП) та подвійного використання (ПВ). У контексті збройної агресії проти України та активізації санкційних режимів питання вдосконалення національного та міжнародного правового регулювання експортного контролю ТВП та ПВ набуває особливої актуальності [1; 2].

Дослідження проведено з використанням загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, таких як аналіз і синтез, системний підхід, порівняльно-правовий метод та метод правової інтерпретації. За допомогою зазначених методів досліджено законодавство України та інших країн у сфері експортного контролю ТВП та ПВ, виявлено прогалини у регулюванні нематеріальних передач технологій в епоху ШІ та кіберзагроз, а також запропоновано способи вдосконалення системи експортного контролю України з урахуванням міжнародних практик.

Насамперед варто розглянути ст. 333 Кримінального кодексу України (ККУ), якою передбачена відповідальність за порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю [3]. Диспозиція цієї норми є

бланкетною, що створює труднощі під час кваліфікації злочинів, пов'язаних із цифровими передачами знань [4].

Основна прогалина полягає у складності доведення об'єктивної сторони злочину, коли передача технології (технічних даних або технічної допомоги) відбувається через хмарні сервіси чи зашифровані месенджери, що не залишає чіткого «фізичного сліду» [1; 3]. Крім того, чинна редакція недостатньо враховує специфіку «уявного експорту» (deemed export) – розкриття технологій іноземцям всередині країни [5, с. 17–19]. Ще одним ускладненням є неможливість документування кримінального правопорушення відповідно до ст. 333 ККУ, а саме незаконну передачу технології військового призначення або подвійного використання, якщо вона здійснюється за межами України (відрядження українських делегацій за кордон, академічна мобільність тощо).

Крім того, варто звернути увагу й на товари і технології, які не внесені до контрольних списків, але можуть бути використані в програмах створення зброї масового знищення та інших військових цілях. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [6], такі товари можуть підлягати державному експортному контролю, якщо, серед іншого, експортеру стало відомо про їх нецільове кінцеве використання. Таке формулювання ст. 10 уможливлює приховування суб'єктами господарювання фактів обізнаності у вищезгаданій інформації. У цьому контексті варто звернути увагу на Спільний перелік товарів високого пріоритету (Common High Priority Items List), опублікований США, ЄС, Японією та Великою Британією [7]. До переліку входять 50 товарів, ідентифікованих шестизначними кодами Гармонізованої системи (HS-codes), які мають велику значимість для російського озброєння, такі як інтегральні схеми, модулі радіочастотних приймачів, верстати з числовим програмним керуванням тощо, але водночас не включені до контрольних списків.

Міжнародно-правове регулювання експортного контролю здійснюється в рамках чотирьох режимів нерозповсюдження: Вассенаарської домовленості щодо контролю за експортом звичайних озброєнь та товарів і технологій подвійного використання, Режиму контролю за ракетними технологіями, Групи ядерних постачальників та Австралійської групи. Варто зазначити, що учасниками вказаних режимів експортного контролю не є всі країни світу. Крім того, у рамках цих режимів не передбачені механізми притягнення до відповідальності суб'єктів міжнародного права, які порушили їх положення. Положення

та контрольні списки всіх чотирьох режимів також не актуалізовані у відповідності до умов сучасності.

Наприклад, поява хмарних лабораторій, використання ШІ та віддалений доступ до досліджень у сфері біотехнологій та інноваційних хімічних розробок є новим викликом для Австралійської групи. Це вимагає перегляду контрольних списків в рамках режиму, обговорення застосування вимог щодо ліцензування до передачі даних та надання послуг через програмне забезпечення у взаємодії між хмарними лабораторіями та користувачами, а також сприяння діалогу між різними режимами експортного контролю щодо роботи зі стартапами та компаніями, що розробляють ШІ, які впливають на нерозповсюдження хімічної та біологічної зброї [8].

Варто звернути увагу на проблему незаконних передач нематеріальних технологій, яка виникла не лише внаслідок розвитку цифрового середовища, а й існує досить давно. До проблем, пов'язаних з цифровізацією, належать використання віртуальних приватних мереж, даркнету, зашифрованих каналів комунікації, що унеможливлює контроль змісту повідомлень. Крім того, трансфер нематеріальних технологій (знань) може здійснюватися через онлайн-курси, дослідницькі хаби чи хмарні платформи, що не передбачено дією механізмів дозволів на експорт. Тому відсутність алгоритмів виявлення порушень створює загрозу витоку технологій подвійного використання.

До традиційних шляхів нематеріальних передач технологій належать міжнародні науково-технічні обміни, академічна мобільність, створення спільних науково-технологічних центрів, міжнародні конференції та інші профільні заходи. Американський дослідник, доктор К. Форд, називає одне з таких явищ «військово-цивільною інтеграцією», проаналізувавши візову політику США у відповідь на загрозу викрадення американських технологій студентами з КНР з метою посилення військової потужності своєї держави [9]. Варто зазначити, що правоохоронні органи України теж виявляли спроби незаконного трансферу технологій представниками КНР [10]. У таких ситуаціях забезпечення функціонування експортного контролю насамперед залежить від ефективної організації контррозвідувального режиму всередині країни [11, ст. 6, п. 2].

Ще однією загрозою залишається 3D-друк, який дає змогу передавати «цифрові схеми» для виготовлення зброї безпосередньо в країні призначення [12, с. 52].

В умовах цифрової трансформації традиційний експортний контроль потребує вдосконалення механізмів регулювання передач нематеріальних технологій, що вимагає закріплення як в національному законодавстві, так і в міжнародному праві понять «уявного експорту»

та алгоритмів документування «цифрового сліду» в зашифрованих месенджерах і хмарних сервісах. Для ефективної протидії сучасним загрозам необхідно модернізувати контрольні списки міжнародних режимів експортного контролю та розглянути можливість формування переліків товарів високого пріоритету, зокрема цивільних виробів, у рамках кожного з режимів. Запобігання витоку знань через академічну мобільність, онлайн-курси або 3D-друк потребує посилення контррозвідувального режиму всередині країни та адаптації ліцензійних вимог до послуг у сфері ШІ та інноваційних технологій. Отже, реформування системи експортного контролю, як на національному, так і на міжнародному рівнях має забезпечувати не лише фізичний нагляд за переміщенням ТВП і ПВ, а й правове регулювання глобальних цифрових інформаційних потоків.

Список використаних джерел

1. Bromley M., Maletta G. The challenge of software and technology transfers to non-proliferation efforts. *Implementing and Complying with Export Controls* / Stockholm International Peace Research Institute. April 2018. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-04/sipri1804_itt_software_bromley_et_al.pdf.

2. Bilousova O. Challenges of Export Controls Enforcement: How Russia Continues to Import Components for Its Military Production / KSE Institute. 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/01/Challenges-of-Export-ControlsEnforcement.pdf.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

4. Науково-практичний коментар до статті 333 Кримінального кодексу України. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_333/.

5. Nardon L. Technology strategies in China and the United States, and the challenges for European companies / French Institute of International Relations. 2020. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/migrated_files/documents/atoms/files/nardon_technology_strategies_china_us_2020.pdf.

6. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання : Закон України від 20 лют. 2003 р. № 549-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text.

7. Bureau of Industry and Security. Common high priority items list (CHPL). URL: https://www.bis.gov/licensing/country-guidance/common-high-priority-items-list-chpl.

8. Brockmann K., Héau L., Maletta G. Cloud Labs and Other New Actors in the Biotechnology Ecosystem: Export Control Challenges and Good Practices in Outreach / Stockholm International Peace Research Institute. May 2025. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2025-05/eunpdc_no_98.pdf.

9. Ford C. A. Technology Transfers to the PRC Military and U.S. Countermeasures: Meeting Security Threats with New Presidential Proclamation. June 5, 2020. URL: https://www.newparadigmsforum.com/p2631.

10. Ukraine detains Chinese spies tasked with stealing Neptune missile technology. *The Kyiv Independent.* 2025. URL: http://web.archive.org/web/20260329172359/https://kyivindependent.com/ukraine-detains-2-chinese-nationals-suspected-of-spying-on-neptun-missile-technology-sbu-says-06-2025/.

11. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 374-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text.

12. Кімачук Х. М. Міжнародно-правове регулювання сфери експортного контролю товарів військового призначення та подвійного використання : випускна кваліфікаційна робота / Київський національний торговельно-економічний університет. Київ, 2019. 66 с.

Синоверський Роман Іванович,
аспірант кафедри політики
у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права Карпатського
національного університету
ім. В. Стефаника

ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Захист цивільного населення в умовах збройних конфліктів є одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки України, що зумовлено сучасними викликами, пов’язаними з повномасштабною збройною агресією та трансформацією характеру воєнних загроз. У таких умовах безпека людини, її життя, здоров’я та основоположні права набувають статусу пріоритетної цінності державної політики.

Національна безпека визначається як стан захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує стабільний розвиток і благополуччя населення [1, с. 58].

Крім того, управління національною безпекою передбачає організацію, координацію та контроль за різними аспектами безпеки, такими як оборона, економіка, правоохоронна діяльність та екологія. Важливими складовими є: розвиток національних стратегій безпеки; взаємодія з міжнародними організаціями та союзниками; створення міжвідомчих механізмів для оперативного реагування на загрози [2, с. 85].

Відповідно до п. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист:

– людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності;

– суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку;

– держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [3].

Зазначене свідчить, що особа, суспільство та держава визнаються самостійними об'єктами захисту, – об'єктами національної безпеки України. Крім того, затверджується ідея взаємозв'язку та взаємозалежності безпеки особи, суспільства, держави і, відповідно, передбачається взаємодія держави, суспільства й особи у сфері національної безпеки [4, с. 75–76].

Логічним продовженням такого підходу є розширене розуміння змісту національної безпеки, яке виходить за межі виключно військового компоненту та охоплює політичні, економічні, соціальні й гуманітарні аспекти. У цьому контексті забезпечення безпеки особи, суспільства і держави розглядається як комплексний процес, що передбачає баланс між різними сферами життєдіяльності та узгодження національних інтересів із реальними внутрішніми і зовнішніми загрозами. Саме така багатовимірність національної безпеки зумовлює необхідність формування стратегій, які враховують не лише силові інструменти, а й інші механізми забезпечення стабільності та розвитку держави.

Наприклад, зовнішня політика США спрямована на забезпечення військової переваги як ключового елемента гарантування національних інтересів, проте важливо розуміти, що національна безпека США не обов'язково зводиться до військової безпеки. Стратегія національної безпеки формується на основі оцінювання національних цінностей в контексті міжнародної обстановки [5, с. 50–53].

Досвід, набутий США, застосовується провідними країнами світу під час формування власних систем захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз. Цей досвід має актуальне значення на сучасному етапі розвитку суспільних відносин у цій області. Використання американського досвіду у функціонуванні державної політики у сфері національної безпеки також є важливим для нашої держави, особливо в умовах воєнного конфлікту росії проти України [6, с. 76].

Правовою основою захисту цивільного населення виступають норми міжнародного гуманітарного права, зокрема принципи

розрізнення, пропорційності та військової необхідності. Їх імплементація в національне законодавство України є необхідною умовою забезпечення належного рівня правового захисту цивільних осіб. Водночас важливим є не лише нормативне закріплення таких положень, а й ефективне їх застосування у практичній діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Особливе значення має інституційний аспект, який передбачає належне функціонування органів державної влади, правоохоронних органів, Збройних Сил України та системи цивільного захисту. Координація їх діяльності, чітке розмежування повноважень і відповідальності, а також взаємодія з міжнародними організаціями є необхідними передумовами ефективного захисту цивільного населення.

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває необхідність формування комплексної державної політики у сфері захисту цивільного населення. Прийняття відповідних стратегічних документів, спрямованих на інтеграцію міжнародних стандартів, посилення інституційної спроможності та розвиток превентивних механізмів, є важливим кроком на шляху до зміцнення національної безпеки України.

До початку повномасштабного вторгнення розроблено проєкт Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» «Про Національну стратегію із захисту цивільного населення у збройних конфліктах на період до 2030 року». Його метою було запобігання та мінімізація шкоди цивільному населенню, що постраждало від збройних конфліктів та від застосування сили до нього, шляхом запровадження узгодженого, послідовного, скоординованого та комплексного підходу до захисту цивільного населення у діяльності всіх державних органів України задля захисту прав і свобод людини в умовах збройних конфліктів. Зазначена стратегія мала на меті об'єднання всіх напрямів роботи, за допомогою яких Україна забезпечує всеохоплюючий захист цивільного населення відповідно до міжнародних стандартів та запровадження системного підходу із запобігання та мінімізації шкоди цивільному населенню під час збройних конфліктів і надалі – створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах збройних конфліктів [7].

Проте проєкт Національної стратегії захисту цивільного населення не був своєчасно доведений до стадії затвердження як окремий завершений стратегічний документ, внаслідок декількох причин:

1. Зміни безпекового стану після широкомасштабного вторгнення рф на територію України 2022 року. Після початку повномасштабної війни пріоритети державної політики суттєво

змінилися. Значна частина стратегічних документів була переглянута або інтегрована в ширші акти (зокрема у сфері національної безпеки, оборони та цивільного захисту). У таких умовах окремі проєкти могли втратити актуальну редакцію або потребували глибокого оновлення.

2. Дублювання та інтеграції з іншими стратегіями. Питання захисту цивільного населення частково охоплюються: документами у сфері національної безпеки; політикою цивільного захисту; актами щодо дотримання міжнародного гуманітарного права.

3. Складність міжвідомчого узгодження. Реалізація такої стратегії потребує участі великої кількості суб'єктів (ЗСУ, МВС, СБУ, органи цивільного захисту, місцева влада). Узгодження повноважень, відповідальності та механізмів взаємодії є складним і тривалим процесом.

4. Необхідності адаптації до міжнародних стандартів і практики війни. Після 2022 року з'явилась потреба переглянути підходи з урахуванням реального досвіду ведення війни, масованих атак на цивільну інфраструктуру, нових типів загроз. Старі проєктні положення могли вже не відповідати практичним викликам.

5. Пріоритет оперативних рішень над стратегічними документами. В умовах воєнного стану держава часто діє через оперативні рішення (постанови, накази, рішення РНБО), а не через довгострокові стратегії, що потребують тривалого впровадження.

Проте вважаємо, що в сучасних умовах збройної агресії прийняття Національної стратегії захисту цивільного населення у збройних конфліктах сприяло б формуванню цілісної та узгодженої державної політики у цій сфері. Зокрема, такий документ забезпечив би систематизацію наявних нормативно-правових та організаційних механізмів захисту цивільних осіб, усунення прогалин у правовому регулюванні та підвищення рівня координації між суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Крім того, прийняття стратегії дозволило б посилити превентивну складову державної діяльності, орієнтовану на мінімізацію ризиків заподіяння шкоди цивільному населенню ще на етапі планування та здійснення військових операцій. Вона також сприяла б імплементації міжнародних стандартів міжнародного гуманітарного права у національну практику, що є особливо актуальним у контексті притягнення винних до відповідальності за воєнні кримінальні правопорушення.

Важливим аспектом є й те, що така стратегія могла б стати ефективним інструментом загально-соціального запобігання злочинності, оскільки передбачала б комплекс заходів, спрямованих на усунення причин і умов вчинення воєнних злочинів, підвищення рівня

правової культури, розвиток системи навчання військовослужбовців та вдосконалення механізмів моніторингу й документування правопорушень.

Прийняття відповідної стратегії в сучасних реаліях сприяло б не лише підвищенню рівня захисту цивільного населення, а й зміцненню інституційної спроможності держави, підвищенню ефективності кримінально-правової політики та наближенню України до міжнародних стандартів у сфері забезпечення прав людини під час збройних конфліктів.

Отже, національна безпека в сучасному розумінні виходить за межі суто військового виміру й охоплює гуманітарний компонент, складовою якого є захист цивільного населення. Це передбачає створення ефективної системи запобігання загрозам, мінімізації шкоди та відновлення порушених прав осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Такий підхід відповідає концепції «людиноцентричної безпеки», яка поступово утверджується в міжнародній та національній практиці.

Список використаних джерел

1. Тимошенко І. І. Міжнародне співробітництво у забезпеченні національної безпеки в умовах глобальних загроз. *Збірник наукових праць з безпеки.* 2022. № 11 (1). С. 58–69.

2. Богуславський В. Сучасні підходи до управління національною безпекою в умовах глобальних загроз. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти :* матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І. С. 85–86.

3. Про національну безпеку України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

4. Новицький Г. Щодо об'єктів національної безпеки України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти :* матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч. І. С. 73–76.

5. Бартенев В. І. «Стратегія національної безпеки США» 2015 року: від всеосяжного до селективного залучення та стримування. *Шляхи до миру та безпеки.* 2015. № 1 (48). С. 48–66.

6. Івасюк І. Г. Міжнародні стандарти вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки. *Право та державне управління.* 2024. № 1. DOI: https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.10.

7. Проєкт Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Національну стратегію із захисту цивільного населення у збройних конфліктах на період до 2030 року». URL: https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-rishennya-radi-naczionalnoi-bezpeki-i-oboroni-ukraini?utm_source=chatgpt.com

Бреус Анастасія Юріївна,
здобувач вищої освіти 401 навчальної групи (СЕ) навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Шаповал Леся Іванівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ДОГОВОРУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Суспільні трансформації в Україні, зумовлені цифровізацією економіки, пандемією COVID-19, повномасштабною війною та медичною реформою, суттєво впливають на систему охорони здоров'я. У цих умовах договір медичного страхування набуває особливого значення як інструмент фінансового захисту населення, забезпечення доступності медичних послуг та стабілізації соціальної сфери. Він дозволяє перерозподіляти ризики, залучати додаткові ресурси та адаптувати медичну допомогу до нових викликів, таких як руйнування інфраструктури, зростання потреб у реабілітації та психологічній підтримці. Договір медичного страхування виступає не лише правовим актом, а й механізмом соціального захисту в умовах нестабільності, акумулюючи кошти через страхові внески для формування цільових фондів і забезпечення рівного доступу до допомоги незалежно від доходів чи статусу.

Договір медичного страхування за своєю сутністю є цивільно-правовою угодою між страхувальником (фізичною або юридичною особою) та страховиком, за якою страховик зобов'язується в обмін на сплату страхових внесків надати страхові виплати або забезпечити надання медичних послуг застрахованій особі у разі настання страхового випадку. Предметом договору є фінансування медичних витрат, пов'язаних із захворюванням, травмою чи іншими подіями, що впливають на здоров'я. У контексті суспільних трансформацій договір адаптується до нових ризиків, включаючи воєнні та цифрові, забезпечуючи правові гарантії захисту прав застрахованих. Законодавство України (Закон «Про страхування») регулює його основні елементи, такі як сторони, об'єкт, ризики та виплати [1].

В умовах цифрової трансформації економіки договір медичного страхування відіграє ключову роль у фінансовому забезпеченні стратегічного розвитку системи охорони здоров'я. Цифровізація дозволяє впроваджувати телемедицину, електронні медичні картки та онлайн-платформи для укладання та обслуговування договорів, що підвищує доступність послуг для населення у віддалених регіонах. Медична страхова послуга стає детермінантою розвитку страхування, оскільки інтегрує інформаційні потоки, оптимізує витрати та сприяє макрофінансовій стабілізації. У розвинених країнах страхування на страхових принципах забезпечує вільний доступ до якісних послуг, натомість у нашій державі перехід до страхової моделі все ще гальмується. Рекомендації щодо посилення ролі договору передбачають систематизацію напрямів впливу цифрових технологій на страхові відносини [2].

Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна радикально трансформували соціально-економічні умови, зробивши договір медичного страхування критично важливим для подолання криз. Під час пандемії страхові програми активно покривали тести, лікування й телемедицину (включаючи онлайн-консультації та компенсацію медикаментів), а в 2022–2023 роках, попри падіння премій через економічну нестабільність (з 5,0 млрд грн у 2021 до 3,6 млрд грн у 2022), обсяги виплат зросли (до 2,1 млрд грн у 2023), демонструючи стійкість механізму. Війна посилила потреби в реабілітаційній та психологічній допомозі, руйнування інфраструктури та зростання воєнних ризиків, при цьому договори адаптувалися через покриття травм, евакуацію та мобільні форми допомоги. Договір дає змогу інтегрувати державні гарантії (Програма медичних гарантій) з приватним страхуванням, зменшуючи навантаження на бюджет і забезпечуючи соціальну стабільність. Без нього фінансові ризики для населення стають непосильними [3].

Зарубіжний досвід підтверджує ефективність договору медичного страхування в умовах трансформацій. Моделі соціального страхування (Німеччина, Франція) забезпечують універсальний доступ і профілактику на основі доходних внесків; приватного (Японія) – гнучкість пакетів і швидкий доступ; гібридні (Австралія) – базові державні послуги плюс додаткові приватні. Вони демонструють переваги універсального доступу, контролю якості й ефективного використання ресурсів, хоч і мають недоліки, як-от черги чи обмежене покриття. Для України оптимальною є загальна модель, що поєднує обов'язкове та добровільне страхування, з розширенням базового пакету послуг і покращенням фінансування. Комплексний підхід з урахуванням національних особливостей (правова база, свідомість

населення) дозволяє адаптувати договір до українських реалій, підвищуючи якість медичної допомоги та зменшуючи соціальну нерівність шляхом фінансового захисту від непередбачених витрат і стимулювання профілактики [4].

У воєнних умовах суспільних трансформацій договір медичного страхування потребує вдосконалення через створення гібридної моделі фінансування та Державного страхового резерву для покриття воєнних ризиків. Запропоновані воєнно-медичні поліси, цифрово стійкі інструменти та посилення ролі держави в інтеграції з Програмою медичних гарантій дають змогу ефективно реагувати на руйнування інфраструктури та зростання потреби в спеціалізованій допомозі. Такі зміни забезпечать фінансову стійкість системи, соціальний захист населення та адаптацію до нових реалій, включаючи накопичувальні елементи для довгострокового фінансування [5].

Отже, договір медичного страхування в умовах суспільних трансформацій є невід'ємним елементом сучасної системи охорони здоров'я України. Він забезпечує фінансовий захист, сприяє цифровій адаптації, інтегрує міжнародний досвід та реагує на виклики війни й пандемії. Подальший розвиток вимагає законодавчих змін, упровадження обов'язкових елементів і посилення цифрових інструментів для підвищення ефективності та доступності. Це надасть можливість зміцнити соціальну стабільність і людський капітал держави.

Список використаних джерел

1. Лемеха Р. І. Роль медичного страхування у фінансовому забезпеченні розвитку системи охорони здоров'я. *Приватне та публічне право*. 2022. № 2. С. 14–19. URL: https://pp-law.in.ua/archive/2_2022/3.pdf

2. Маргасова В. Г., Гарафонова О. І., Ткаленко Н. В. Медичне страхування та його роль у фінансовому забезпеченні стратегічного розвитку системи охорони здоров'я в умовах цифровізації. *Вісник Хмельницького національного університету.* 2021. № 1. С. 165–170. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4cef1431-76ec-4858-aecf-1bececf300e4/content

3. Казмірчук В. О. Медичне страхування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. 2024. С. 68–75. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/8e76e0d6-ab26-48ba-aedd-4312d4fc2d85/content

4. Федорович І. М. Медичне страхування: досвід зарубіжних країн та можливості для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 49–54. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/download/1227/1236/3535&ved=2ahUKEwj4r9yWxNyTAxXQLRAIHdTjA0oQFnoECBsQAQ&usg=AOvVaw2fmGJcEI6xVgRkN4qixQ_m

5. Верховод І., Лещенко С. Шляхи вдосконалення медичного страхування в Україні в умовах повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80. С. 120–126. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-135

Бунчужна Валерія Євгенівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Людвік Валентин Дмитрович,
доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА (СТ. 126-1 КК)

Кримінально-правова характеристика домашнього насильства, передбаченого ст. 126-1 Кримінального кодексу України, є важливим елементом сучасної правової доктрини, оскільки відображає трансформацію підходів держави до захисту прав людини, зокрема вразливих категорій осіб у сімейних і близьких відносинах. Запровадження кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало результатом імплементації міжнародних стандартів, зокрема положень Стамбульської конвенції, та спрямоване на подолання системності цього явища, яке раніше переважно розглядалося в межах адміністративного правопорушення.

Відповідно до ст. 126-1 КК України, домашнє насильство визначається як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя або колишнього подружжя чи іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних чи психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Отже, законодавець закріплює комплексний підхід до розуміння насильства, охоплюючи не лише фізичні вияви, а й інші форми впливу, які раніше часто залишалися поза межами кримінально-правового реагування. Аналіз об'єкта кримінального правопорушення свідчить, що безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які

забезпечують фізичну та психічну недоторканність особи, її здоров'я, свободу та безпечне існування в сімейному середовищі. Додатковим об'єктом можуть виступати здоров'я, честь і гідність потерпілої особи. Особливістю цього складу є те, що посягання відбувається в умовах довірчих або залежних відносин, що підвищує ступінь суспільної небезпечності діяння [1].

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, характеризується діянням у формі систематичного вчинення насильства. Ключовою ознакою є саме систематичність, яка в теорії та судовій практиці трактується як вчинення діяння три і більше разів. Важливою є також наявність наслідків у вигляді фізичних чи психологічних страждань, що свідчить про матеріальний склад злочину. Законодавство не вимагає обов'язкового настання тяжких наслідків, достатнім є встановлення факту негативного впливу на психоемоційний чи фізичний стан потерпілого. При цьому фізичне насильство може виявлятися у побоях або інших насильницьких діях, психологічне – у приниженні, погрозах, переслідуванні, а економічне – у позбавленні житла, їжі, коштів чи інших ресурсів. Особливу увагу слід приділити співвідношенню кримінальної та адміністративної відповідальності. До введення ст. 126-1 КК України основним механізмом реагування на домашнє насильство була ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Наразі адміністративна відповідальність застосовується у випадках одноразового вчинення насильства, натомість кримінальна відповідальність настає за систематичні дії. Тому законодавець встановлює «ескалаційну» модель відповідальності, що відповідає принципу пропорційності [2].

Суб'єкт кримінального правопорушення є спеціальним – це фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку та перебуває або перебувала у сімейних чи близьких відносинах із потерпілим. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Винна особа усвідомлює протиправний характер своїх дій, передбачає їх наслідки у вигляді заподіяння страждань потерпілому та бажає або свідомо допускає їх настання. Мотиви можуть бути різними: ревнощі, бажання контролю, помста, агресія, однак вони не впливають на кваліфікацію, хоча можуть враховуватися при призначенні покарання [3, с. 245].

Санкція ст. 126-1 КК України передбачає альтернативні види покарання: громадські роботи, пробаційний нагляд, обмеження волі або позбавлення волі на строк до двох років. Водночас важливим елементом

є застосування спеціальних заходів щодо кривдника, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», зокрема термінових заборонних приписів, обмежувальних приписів, направлення на проходження програм для кривдників. Це свідчить про поєднання каральної та превентивної функцій держави. Законодавчий аналіз також демонструє тісний взаємозв'язок ст. 126-1 КК України з нормами Кримінального процесуального кодексу України, які передбачають особливості досудового розслідування таких правопорушень, а також із міжнародними актами, що встановлюють стандарти захисту жертв насильства. Зокрема, важливим є принцип невідворотності покарання та забезпечення доступу потерпілих до правосуддя [4, с. 194].

Отже, кримінально-правова характеристика домашнього насильства свідчить про комплексний характер цього правопорушення, який поєднує в собі як юридичні, так і соціальні аспекти. Впровадження ст. 126-1 КК України стало важливим кроком у забезпеченні ефективного захисту прав людини, однак подальшого вдосконалення потребує практика її застосування, зокрема щодо доведення систематичності, належного документування фактів насильства та забезпечення реального захисту потерпілих осіб.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17

3. Людвік В. Д. Мораль (моральність) як об'єкт кримінально-правової охорони. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 245.

4. Зінсу О. І. Злочин домашнє насильство (ст. 126-1 КК України): аналіз судової практики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* 2021. С. 189–196. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/245278

Бусел Артем Сергійович,
курсант Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
Науковий керівник:
Ковальчук Олег Ігорович,
викладач кафедри права
та менеджменту Львівського
державного університету безпеки
життєдіяльності, доктор філософії

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБУХОБЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

У сучасних умовах воєнних загроз та масштабних суспільних трансформацій питання забезпечення вибухобезпеки населення набуває особливої актуальності та виступає невід'ємною складовою системи національної і публічної безпеки держави. Збройний конфлікт, що триває на території України, зумовив суттєве зростання кількості вибухонебезпечних предметів у житлових районах, на сільськогосподарських угіддях, об'єктах критичної інфраструктури та в місцях ведення бойових дій. Це формує нові виклики для правової системи, органів державної влади та служб цивільного захисту, які відповідають за мінімізацію ризиків для життя й здоров'я населення.

Теоретико-правові засади забезпечення вибухобезпеки базуються на загальних положеннях конституційного ладу України, відповідно до якого людина, її життя та здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю. У цьому контексті держава зобов'язана створювати ефективні механізми захисту громадян від небезпек техногенного та воєнного характеру. Вибухобезпека як правова категорія може розглядатися як стан захищеності суспільства, за якого мінімізуються ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, шляхом функціонування системи правових, організаційних та технічних заходів.

У структурі національної безпеки вибухобезпека займає особливе місце, оскільки безпосередньо пов'язана із забезпеченням громадської безпеки та стабільності життєдіяльності населення. Її правове регулювання здійснюється через систему нормативно-правових актів, які визначають повноваження державних органів, порядок реагування на надзвичайні ситуації та механізми взаємодії між

суб'єктами забезпечення безпеки. Особливе значення у цьому процесі мають закони України у сфері національної безпеки, цивільного захисту та правового режиму воєнного стану, які формують базові засади функціонування відповідних інституцій.

Важливою складовою теоретико-правових засад є також визначення ролі державних органів, зокрема Державної служби України з надзвичайних ситуацій, яка виконує ключові функції у сфері виявлення, знешкодження та ліквідації вибухонебезпечних предметів. Її діяльність має комплексний характер і передбачає як оперативне реагування на загрози, так і превентивні заходи, спрямовані на інформування населення та запобігання надзвичайним ситуаціям.

Отже, теоретико-правові засади забезпечення вибухобезпеки населення формують фундамент для функціонування всієї системи реагування на вибухонебезпечні загрози. Вони визначають концептуальні підходи до організації захисту населення, закріплюють повноваження державних інституцій та створюють правову основу для впровадження практичних заходів у сфері мінімізації ризиків, що є особливо актуальним в умовах сучасних воєнних викликів.

Нормативно-правове забезпечення вибухобезпеки населення є ключовим елементом функціонування системи національної безпеки України, оскільки саме правові норми визначають межі повноважень державних органів, порядок їх взаємодії та алгоритми реагування на вибухонебезпечні загрози. В умовах воєнного стану значення правового регулювання суттєво зростає, адже з'являються нові ризики, пов'язані з масовим застосуванням вибухових засобів, мінуванням територій та забрудненням місцевості вибухонебезпечними предметами.

Основу правового регулювання у цій сфері становить Конституція України, яка закріплює пріоритет життя і безпеки людини, а також обов'язок держави забезпечувати її захист. Розвиток цих положень конкретизується у спеціальних законах, зокрема у Законі України «Про національну безпеку України» та Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Вони визначають загальні засади функціонування сектору безпеки і оборони, а також особливості діяльності державних органів у кризових умовах.

Важливу роль у нормативному забезпеченні відіграє законодавство у сфері цивільного захисту, яке регулює діяльність Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Саме цей орган є одним із ключових суб'єктів, що здійснює заходи з виявлення, знешкодження та ліквідації вибухонебезпечних предметів. Нормативні

акти визначають його компетенцію, структуру, порядок взаємодії з іншими силовими та цивільними структурами, а також механізми реагування на надзвичайні ситуації.

Окреме значення мають підзаконні нормативно-правові акти, які деталізують процедури проведення розмінування територій, забезпечення безпеки населення та організації інформування громадян про наявні загрози. Вони забезпечують практичну реалізацію законодавчих норм і формують оперативний рівень регулювання у сфері вибухобезпеки.

Не менш важливим є врахування міжнародних стандартів, зокрема Міжнародних стандартів протимінної діяльності (IMAS), які встановлюють уніфіковані підходи до гуманітарного розмінування, оцінювання ризиків і забезпечення безпеки персоналу та цивільного населення. Інтеграція цих стандартів у національну правову систему сприяє підвищенню ефективності заходів із ліквідації наслідків бойових дій.

Отже, нормативно-правове регулювання у сфері вибухобезпеки формує багаторівневу систему, що охоплює конституційні засади, спеціальне законодавство, підзаконні акти та міжнародні стандарти. Їх комплексне застосування забезпечує функціонування цілісного механізму захисту населення від вибухонебезпечних загроз і створює правову основу для ефективної діяльності державних інституцій в умовах сучасних викликів.

Організаційно-правові механізми забезпечення вибухобезпеки населення є системою взаємопов'язаних правових норм, управлінських рішень і практичних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та ліквідацію вибухонебезпечних загроз. В умовах воєнного стану ці механізми набувають особливої складності через масштабність мінування територій, динамічність бойових дій та високий рівень ризику для цивільного населення.

Ключову роль у реалізації зазначених механізмів відіграє Державна служба України з надзвичайних ситуацій, яка здійснює практичні заходи з розмінування територій, ідентифікації вибухонебезпечних предметів та їх подальшого знешкодження. Її діяльність ґрунтується на чітко визначених правових процедурах і регламентах, що забезпечують безпечне виконання робіт в умовах підвищеної небезпеки. Важливим елементом є координація між підрозділами ДСНС, Збройними Силами України, Національною поліцією та органами місцевого самоврядування, що дає змогу

забезпечити комплексний підхід до реагування на вибухонебезпечні загрози.

Організаційний механізм у цій сфері передбачає планування та проведення операцій з гуманітарного розмінування, оцінювання рівня ризиків на забруднених територіях, а також пріоритетизацію очищення об'єктів критичної інфраструктури та житлових зон. Особлива увага приділяється забезпеченню безпеки цивільного населення шляхом попереднього інформування про небезпечні райони та встановлення обмежувальних заходів щодо доступу до таких територій.

Важливим аспектом є міжвідомча взаємодія, яка передбачає обмін інформацією між різними суб'єктами сектору безпеки. Ефективність такої взаємодії безпосередньо впливає на швидкість реагування та якість виконання заходів із ліквідації вибухонебезпечних загроз. Недостатній рівень координації може призводити до прогалин у системі реагування або зниження ефективності виконання завдань.

Також суттєве значення має міжнародна співпраця у сфері вибухобезпеки, яка дає змогу впроваджувати сучасні технології розмінування, підвищувати рівень підготовки персоналу та гармонізувати національні підходи з міжнародними стандартами, зокрема IMAS. Це є особливо важливим в умовах масштабного забруднення територій вибухонебезпечними предметами внаслідок бойових дій.

Організаційно-правові механізми забезпечення вибухобезпеки населення в умовах воєнного стану формують складну багаторівневу систему, що поєднує правове регулювання, управлінські рішення та практичну діяльність уповноважених органів. Їх ефективність залежить від узгодженості дій усіх суб'єктів системи безпеки та здатності адаптуватися до сучасних воєнних викликів.

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що забезпечення вибухобезпеки населення в умовах сучасних воєнних загроз є комплексною міждисциплінарною проблемою, яка поєднує правові, організаційні та практичні аспекти діяльності держави. Теоретико-правові засади цієї сфери формують базис для функціонування всієї системи національної та публічної безпеки, визначаючи ключові підходи до захисту життя й здоров'я громадян.

Нормативно-правове регулювання забезпечує правову основу діяльності уповноважених органів, закріплюючи їхні повноваження та механізми взаємодії. Водночас ефективність реалізації правових норм значною мірою залежить від якості організаційно-правових механізмів,

рівня координації між суб'єктами сектору безпеки та здатності оперативно реагувати на виклики воєнного часу.

Особливого значення набуває діяльність Державної служби України з надзвичайних ситуацій, яка виступає ключовим виконавчим органом у сфері розмінування та ліквідації вибухонебезпечних загроз. Її ефективність безпосередньо впливає на рівень безпеки населення та швидкість відновлення постраждалих територій.

Отже, удосконалення правових та організаційних механізмів забезпечення вибухобезпеки, а також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами є необхідною умовою підвищення рівня захисту населення в умовах сучасних воєнних викликів. Це надасть можливість забезпечити ефективніше функціонування системи національної безпеки України та мінімізувати ризики для цивільного населення.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text

5. Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Положення, затв. постановою КМУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text

6. International Mine Action Standards (IMAS). United Nations Mine Action Service. URL: https://www.mineactionstandards.org

Гребенюк Микола Павлович,
курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юніна Марина Петрівна,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Прийняття спадщини в умовах воєнного стану в Україні набуло особливої правової складності через поєднання загальних норм цивільного законодавства з тимчасовими правилами нотаріального провадження. За загальним правилом, спадкоємець має право прийняти спадщину або відмовитися від неї, а спадкоємець, який не проживав постійно зі спадкодавцем на час відкриття спадщини, повинен подати заяву нотаріусу. Відповідно до ст. 1270 Цивільного кодексу України [1], для прийняття спадщини встановлено строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини, тобто зазвичай з дня смерті спадкодавця. Якщо спадкоємець у цей строк не подав заяву, він вважається таким, що не прийняв спадщину, однак за наявності поважної причини пропуску строку суд може визначити йому додатковий строк для подання заяви. Саме ці положення стали основою більшості спорів, що виникли під час воєнного стану, оскільки війна об'єктивно ускладнила доступ до нотаріусів, документів, реєстрів, місця відкриття спадщини та інформації про смерть спадкодавця.

Основна проблема полягає в тому, що воєнний стан сам по собі не завжди визнається судами достатньою підставою для поновлення або визначення додаткового строку прийняття спадщини. У перші місяці повномасштабної війни держава намагалася адаптувати нотаріальну систему до надзвичайних умов [2]. Постановою Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року було врегульовано окремі питання нотаріату під час воєнного стану, зокрема порядок роботи нотаріусів, доступ до реєстрів, посвідчення заповітів і довіреностей військовослужбовців та інших осіб, залучених до оборони держави.

Згодом до постанови вносилися зміни, які стосувалися строків прийняття спадщини: певний час перебіг строку фактично зупинявся або продовжувався, але не більше ніж на чотири місяці, а з 19 червня 2023 року відповідне правило було виключене [3]. Це створило правову невизначеність, адже спадкоємці, які орієнтувалися на спеціальні правила воєнного часу, могли помилково вважати, що мають не шість, а десять місяців або навіть більше для звернення до нотаріуса.

Практичні труднощі прийняття спадщини в умовах війни можна поділити на кілька груп. По-перше, це фізична неможливість своєчасного звернення до нотаріуса через окупацію території, активні бойові дії, евакуацію, руйнування житла, втрату документів або відсутність стабільного зв'язку. По-друге, це проблеми доказування: спадкоємець у суді має не просто послатися на війну, а довести, що саме ці обставини були об'єктивними, непереборними й істотними перешкодами для подання заяви. По-третє, виникають складнощі з визначенням місця відкриття спадщини, отриманням свідоцтва про смерть, підтвердженням родинних зв'язків, доступом до правовстановлюючих документів на майно. По-четверте, значною проблемою є недостатня правова обізнаність громадян: багато спадкоємців не знають, що заява про прийняття спадщини може подаватися не лише особисто за місцем відкриття спадщини, а й в умовах воєнного стану спадкова справа може заводитися будь-яким нотаріусом України незалежно від місця відкриття спадщини. Саме це правило суди часто враховують, оцінюючи, чи справді особа не могла реалізувати спадкове право [5, с. 352].

Показовим для аналізу є рішення Верховного Суду у справі № 333/1912/23 від 26 червня 2024 року Позивач просив визначити йому додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини після смерті матері. Він обґрунтовував пропуск строку тим, що нотаріус не повідомив його про відкриття спадщини, а також посилався на ситуацію в країні та місті у зв'язку з воєнним станом. Верховний Суд виходив із того, що ст. 1269 і 1270 ЦК України покладають на спадкоємця, який не проживав постійно зі спадкодавцем, обов'язок подати заяву про прийняття спадщини у встановлений строк. Суд також зазначив, що незнання про смерть спадкодавця або неповідомлення нотаріусом саме по собі не є поважною причиною, якщо спадкоємець був обізнаний про смерть і не довів наявність непереборних перешкод. У цій справі було встановлено, що позивач проживав у м. Запоріжжі, де, попри воєнний стан, продовжували працювати державні органи та нотаріуси, а також існувала можливість звернутися до нотаріуса або надіслати заяву поштою. Тому Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для визначення додаткового строку [4].

Правове значення цього рішення полягає в тому, що Верховний Суд фактично сформував підхід: воєнний стан не є автоматичною підставою для поновлення спадкового строку. Для позитивного вирішення справи спадкоємець має довести конкретний причинний зв'язок між воєнними обставинами та неможливістю подати заяву. Наприклад, такими доказами можуть бути підтвердження перебування на тимчасово окупованій території, евакуації, лікування, втрати документів, відсутності поштового чи нотаріального доступу, перебування в зоні активних бойових дій, мобілізації або інших обставин, які реально унеможливили звернення. Натомість загальне посилання на війну, небезпеку в місті чи необізнаність про порядок оформлення спадщини не завжди є достатнім.

Отже, проблеми прийняття спадщини в умовах воєнного стану мають не лише процедурний, а й соціально-правовий характер. З одного боку, законодавство зберігає базовий шестимісячний строк прийняття спадщини та вимагає від спадкоємця активної поведінки. З іншого боку, війна створила виняткові умови, за яких формальне застосування строків може призводити до втрати спадкових прав добросовісними особами. Тому головним напрямом удосконалення правового регулювання має бути чіткіше визначення критеріїв поважності причин пропуску строку саме в умовах воєнного стану, розширення доступу до дистанційних нотаріальних дій, належне інформування громадян про можливість звернення до будь-якого нотаріуса України та розроблення єдиної судової практики.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 08.05.2026).

2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лют. 2022 р. № 164. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF (дата звернення: 08.05.2026).

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 трав. 2023 р. № 469. *Урядовий портал.* URL: https://www.kmu.gov.ua (дата звернення: 08.05.2026).

4. Постанова Верховного Суду від 26 черв. 2024 р. у справі № 333/1912/23, провадження № 61-4525св24. Єдиний державний реєстр судових рішень: вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120029437 (дата звернення: 08.05.2026).

5. Юніна М. П., Буякова І. О. Проблемні аспекти спадкування в умовах воєнного стану та можливі шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 1.3. 2025. С. 351–355.

Гржегоржевська
Марія Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра Київського національного
університету імені Тараса Шевченка;
Скрипльов
Владислав Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ: ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Проблема безпечного поводження з радіоактивними відходами є однією з ключових складових екологічної безпеки держави, оскільки навіть незначне порушення умов їх зберігання або захоронення може призвести до довготривалого забруднення компонентів навколишнього природного середовища. Джерелами утворення радіоактивних відходів в Україні є атомні електростанції, медичні заклади променевої діагностики та терапії, науково-дослідні установи, а також окремі промислові підприємства, що використовують джерела іонізуючого випромінювання. До таких відходів належать відпрацьовані іонізуючі джерела, забруднені фільтрувальні матеріали, іонообмінні смоли, рідкі технологічні розчини, спецодяг, металеві конструкції та інші матеріали, що містять радіонукліди.

З позицій радіоекології критичну загрозу становлять процеси акумуляції та міграції техногенних радіонуклідів у ґрунті та гідрогеологічних системах. Інфільтрація радіонуклідів у природні «сховища» ініціює деградацію біогеоценозів і зумовлює пролонговану дестабілізацію екосистем через інтеграцію токсичних ізотопів у трофічні ланцюги. Наприклад, Cs-137 активно накопичується в

рослинності та донних відкладах, натомість Sr-90 характеризується високою міграційною здатністю у системі «ґрунт – рослина – тварина – людина» [3, с. 124]. Особливу небезпеку становить проникнення таких ізотопів у підземні водоносні горизонти, оскільки це створює ризик вторинного забруднення джерел питного водопостачання. Основними чинниками таких викидів є порушення герметичності контейнерів, недотримання регламентів транспортування або порушення умов довготривалого зберігання радіоактивних відходів [2, с. 27].

У водних екосистемах радіонукліди акумулюються у фітопланктоні, водоростях, молюсках і рибі, поступово збільшуючи концентрацію в межах трофічних ланцюгів. Такий процес біоакумуляції є особливо небезпечним через можливість хронічного внутрішнього опромінення живих організмів. За умови тривалого впливу іонізуючого випромінювання спостерігаються порушення репродуктивних функцій організмів, зниження видового різноманіття, мутаційні зміни клітин і деградація окремих компонентів екосистем. На відміну від багатьох хімічних забруднювачів, радіонукліди можуть залишатися екологічно небезпечними десятиліттями через тривалий період напіврозпаду.

Негативний вплив радіоактивного забруднення виявляється також у деградації ґрунтового покриву. Під впливом іонізуючого випромінювання знижується активність ґрунтової мікрофлори, порушуються процеси гумусоутворення та сповільнюється природне відновлення рослинних угруповань. У сільськогосподарських районах це призводить до зменшення продуктивності ґрунтів та обмеження використання територій для вирощування продукції. Окремі радіонукліди здатні переходити в рослинну біомасу, що створює ризик потрапляння радіоактивних речовин у харчові продукти та подальшого опромінення населення [2, с. 34].

Особливу екологічну проблему становлять довгострокові сховища радіоактивних відходів, оскільки їх безпечне функціонування повинно забезпечуватися протягом сотень і тисяч років. Основними вимогами до таких об’єктів є багатобар’єрний захист, гідрогеологічна стабільність території, система моніторингу радіаційного стану та контроль можливого витоку радіонуклідів. Порушення екологічних вимог під час експлуатації сховищ може призвести до локального або регіонального радіаційного забруднення, наслідки якого матимуть довготривалий характер.

Крім локального впливу, радіоактивне забруднення має здатність до транскордонного поширення. Радіонукліди можуть переноситися атмосферними потоками, поверхневими та підземними водами на

значні відстані, що створює загрозу для екосистем інших держав. Саме тому питання безпечного поводження з радіоактивними відходами розглядається не лише як внутрішня екологічна проблема окремої країни, а і як складова міжнародної екологічної безпеки [1, с. 116].

Отже, порушення встановлених вимог щодо поводження з радіоактивними матеріалами становить значну небезпеку для довкілля через здатність радіонуклідів до тривалої міграції, накопичення у природних системах і довготривалого впливу на екосистеми й здоров'я населення. Ефективне управління радіоактивними відходами потребує суворого дотримання екологічних норм на всіх етапах – від утворення й транспортування до остаточного зберігання, захоронення та моніторингу місць розміщення таких матеріалів.

Правове регулювання у сфері поводження з радіоактивними матеріалами ґрунтується на системі міжнародних договорів, зокрема Об'єднаної конвенції про безпеку поводження з відпрацьованим ядерним паливом і безпеку поводження з радіоактивними відходами 1997 року, а також національному законодавстві, що встановлює конкретні процедури придбання, використання, транспортування, зберігання та захоронення радіоактивних матеріалів. В Україні ця сфера регулюється Законом України «Про поводження з радіоактивними відходами», Законом України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», нормами Кримінального кодексу України (далі – КК України) та підзаконними актами уповноважених органів державного регулювання ядерної та радіаційної безпеки. Система нормативного регулювання покликана мінімізувати ризики радіаційного впливу на довкілля та людину на всіх етапах поводження з такими матеріалами.

Кримінальну відповідальність за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами передбачено в ст. 265 КК України, диспозиція якої охоплює придбання, носіння, зберігання, використання, передачу, видозмінення, знищення, розпилення або руйнування радіоактивних матеріалів без передбаченого законом дозволу [4].

Особливістю кримінально-правової конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 265 КК України, є те, що кримінальна відповідальність настає вже за сам факт незаконного поводження з радіоактивними матеріалами незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків. Такий підхід законодавця зумовлений підвищеним ступенем суспільної небезпечності відповідних діянь і необхідністю забезпечення превентивної функції кримінального права у сфері ядерної, радіаційної та екологічної безпеки.

Кваліфікуючими ознаками цього кримінального правопорушення є вчинення відповідних дій з метою спричинення загибелі людей, шкоди

здоров'ю людей, майнової шкоди у великому розмірі або значного забруднення довкілля. Особливо кваліфікуючими ознаками законодавець визначає повторність, вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб, а також спричинення загибелі людей, майнової шкоди у великому розмірі, значного забруднення довкілля чи інших тяжких наслідків. Відповідно до примітки до ст. 265 КК України, майнова шкода визнається заподіяною у великому розмірі, якщо прямі збитки у триста та більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян [4].

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 265 КК України, є суспільні відносини у сфері забезпечення радіаційної, екологічної та громадської безпеки, а також встановлений порядок поводження з радіоактивними матеріалами. Правильне визначення об'єкта кримінально-правової охорони має важливе значення для належної кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь та їх відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень. Предметом кримінального правопорушення є радіоізотопи, ядерне паливо, радіоактивні речовини, джерела іонізуючого випромінювання та інші матеріали, що містять радіонукліди.

Суб'єктивна сторона зазначеного кримінального правопорушення характеризується переважно умисною формою вини, оскільки особа усвідомлює незаконний характер поводження з радіоактивними матеріалами та відсутність передбаченого законом дозволу. Водночас щодо наслідків, передбачених ч. 3 ст. 265 КК України, можливе необережне ставлення винної особи до їх настання. Суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, а в окремих випадках – спеціальний суб'єкт, діяльність якого пов'язана з використанням, транспортуванням або зберіганням джерел іонізуючого випромінювання.

Однією з особливостей правового регулювання є передбачена ч. 4 ст. 265 КК України спеціальна підстава звільнення від кримінальної відповідальності. Особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 265 КК України, звільняється від кримінальної відповідальності у разі добровільної здачі органам влади радіоактивних матеріалів. Зазначене положення має важливе превентивне значення та спрямоване на мінімізацію ризиків незаконного обігу радіоактивних матеріалів.

Практика застосування ст. 265 КК України свідчить про наявність низки проблем кримінально-правової кваліфікації незаконного поводження з радіоактивними матеріалами. Зокрема, складнощі виникають під час встановлення ознак предмета

кримінального правопорушення, визначення характеру та ступеня забруднення довкілля, а також доведення причинно-наслідкового зв'язку між протиправними діями та настанням суспільно небезпечних наслідків. Крім того, проблемним залишається відмежування кримінально караних діянь від адміністративних правопорушень у сфері порушення правил радіаційної безпеки, що має принципове значення для правильної кримінально-правової кваліфікації.

З огляду на викладене, дослідження екологічних ризиків і кримінальної відповідальності за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами має важливе значення для розвитку теорії кримінального права та вдосконалення практики кримінально-правової кваліфікації відповідних діянь. Ефективна кримінально-правова охорона екологічної безпеки потребує вдосконалення нормативної бази, уніфікації підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері ядерної безпеки та підвищення рівня професійної підготовки суб'єктів правозастосування.

Водночас посилення державного контролю у сфері поводження з радіоактивними матеріалами та належне функціонування правових, організаційних і технічних механізмів є необхідною умовою забезпечення екологічної та радіаційної безпеки, ефективного кримінально-правового захисту суспільних відносин і реалізації права людини на безпечне навколишнє природне середовище.

Список використаних джерел

1. Акчуріна С. Р. Клеєвська В. Л. Проблема поводження з радіоактивними відходами. *Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності :* зб. тез наук. доп. XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 2019). Львів : ЛДУБЖ, 2019. С. 116–117.

2. Алпатіна О. В. Оцінка впливу акумуляції радіоактивних речовин донних відкладень р. Дніпро на її біоценози : магістерська робота : 101 Екологія / наук. керівн. Т. В. Ананьєва. Дніпро : ДДАЕУ, 2022. 54 с.

3. Іванов Є. Радіаційна екологія : навчально-методичний посібник. Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 217 с.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3053 (дата звернення: 08.05.2026).

5. Про поводження з радіоактивними відходами : Закон України від 30 черв. 1995 р. № 255/95-ВР. *Верховна Рада України.* 1995.

6. Про видобування та переробку уранових руд : Закон України від 19 листоп. 1997 р. № 645/97-ВР. *Верховна Рада України.* 1997.

7. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Закон України від 19 жовт. 2000 р. № 2064-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 1, ст. 1.

Губар Еліна Віталіївна,
курсант Навчально-наукового інституту цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України
Науковий керівник:
Кришталь Тетяна Миколаївна,
професор кафедри управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, доктор економічних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕЗЕРВІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Ефективність реагування на надзвичайні ситуації (НС) значною мірою залежить від рівня забезпеченості матеріальними ресурсами, які повинні бути заздалегідь сформовані відповідно до можливих потреб. Наявність обґрунтованих за номенклатурою та обсягами матеріальних резервів є необхідною умовою для своєчасного та безперервного виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Нагальною проблемою є невідповідність між фактичними потребами під час ліквідації НС і наявними запасами матеріальних ресурсів. Така ситуація зумовлена як недосконалістю підходів до визначення номенклатури та обсягів матеріальних резервів, так і з труднощами прогнозування характеру і масштабів потенційних загроз. Це призводить до дисбалансу у формуванні резервів: в одних випадках виникає дефіцит ресурсів матеріального резерву, в інших – їх надмірне накопичення, що знижує загальну ефективність використання фінансових і матеріальних ресурсів.

Особливої актуальності набуває питання формування матеріальних резервів в умовах воєнного стану, оскільки зростає ймовірність виникнення та складність НС різного походження та порушуються звичні логістичні механізми постачання. Це зумовлює необхідність удосконалення підходів до формування матеріальних резервів з урахуванням змінного безпекового середовища, забезпечення їх гнучкості, доступності та готовності до оперативного використання для задоволення потреб постраждалого населення і сил цивільного захисту.

Відповідно до положень Кодекс цивільного захисту України матеріальні резерви для запобігання виникненню НС і ліквідації їх наслідків створюються з метою їх використання у разі загрози виникнення або виникнення НС [1].

Матеріальний резерв – запас будівельних і пально-мастильних матеріалів, лікарських засобів і виробів медичного призначення, продовольства, техніки, технічних засобів та інших матеріальних цінностей, призначених для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків і надання термінової допомоги постраждалим, проведення невідкладних відновлювальних робіт і заходів [2].

Механізм створення та використання матеріальних резервів (крім державних) для запобігання виникненню НС і ліквідації їх наслідків визначено постановою КМУ від 30 вересня 2015 року № 775.

Формування матеріальних резервів здійснюється відповідно до ієрархічного принципу – від загальнодержавного до об'єктового рівня (рис. 1). Кожен рівень має визначеного суб'єкта формування та власну сферу відповідальності. Такий підхід забезпечує чіткий розподіл повноважень, відповідальності та ресурсного забезпечення між різними суб'єктами управління.

Номенклатура й обсяги матеріальних резервів визначаються та затверджуються відповідними центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання згідно з методикою, що затверджується МВС [2].

Порядок визначення номенклатури та обсягів матеріальних резервів (крім державного) для запобігання виникненню НС і ліквідації їх наслідків встановлено наказом МВС України від 5 березня 2024 року № 137 [3]. Зокрема, номенклатурою матеріальних резервів є обґрунтований і затверджений у встановленому порядку перелік матеріальних цінностей [2].

Формування номенклатури матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків НС здійснюється на основі системного підходу, що поєднує прогнозування, планування заходів цивільного захисту та комплексний аналіз ризиків.

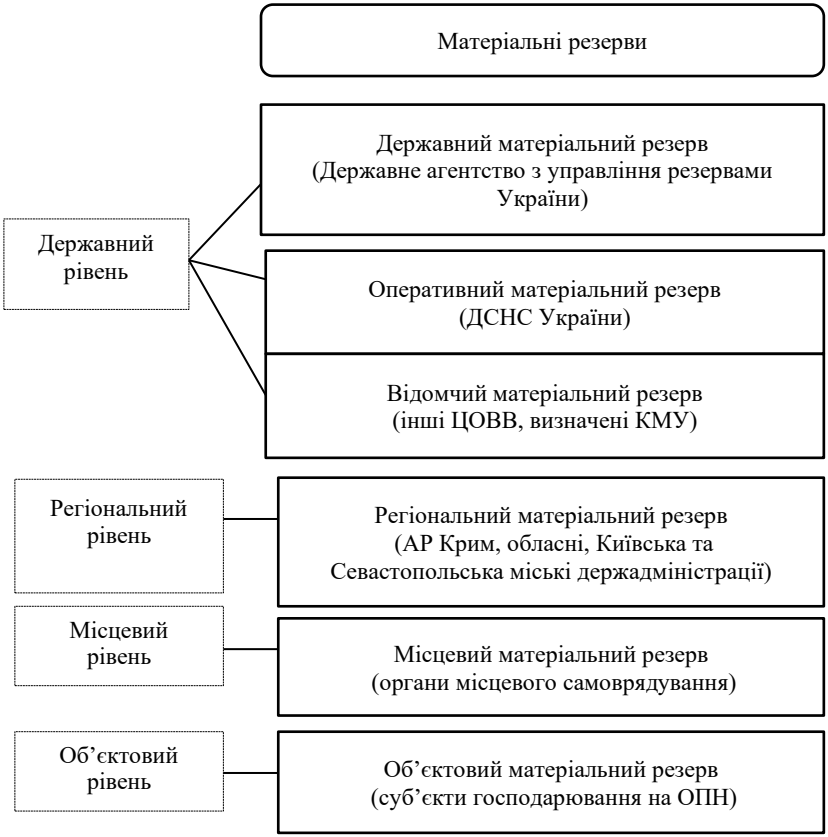

Рис. 1. Схема формування матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків

Визначення складу й обсягів резервів базується на сукупності взаємопов'язаних чинників. Передусім враховуються прогнозовані ризики виникнення НС та затверджені плани реагування на НС, плани проведення заходів з евакуації населення (працівників), матеріальних і культурних цінностей у разі загрози виникнення або виникнення НС. Аналізується перелік імовірних НС для конкретної території або об'єкта, визначаються сили та засоби цивільного захисту, що

залучатимуться, а також моделюються найімовірніші сценарії розвитку подій з подальшою оцінкою їх можливих наслідків.

Важливим елементом є аналіз попереднього досвіду, який передбачає дослідження характеру, частоти виникнення та масштабів НС, що мали місце в регіоні або на суб'єкті господарської діяльності впродовж попередніх років. Такий підхід дає змогу планувати потреби в матеріальних ресурсах з урахуванням реальних умов і загроз.

Суттєве значення мають параметри евакуації та життєзабезпечення населення. Зокрема, визначається чисельність осіб, які підлягають евакуації, а також мінімальний період життєзабезпечення евакуйованого населення, який зазвичай становить 5–7 діб [3]. Окремо враховуються логістичні аспекти: відстані до пунктів розміщення, наявність транспортних засобів і нормативи витрат паливно-мастильних матеріалів. Додатково оцінюються можливості розгортання пунктів прийому евакуйованих, їх пропускна спроможність і потреби в системах енергозабезпечення й теплопостачання.

При розрахунку обсягів матеріальних резервів також враховується потенційний масштаб відновлювальних робіт у разі пошкодження або руйнування об'єктів критичної інфраструктури. Оцінювання проводиться з урахуванням площі пошкоджених конструкцій (зокрема покрівель і вікон). Потреба в інструментах і матеріалах визначається відповідно до кількості ремонтно-відновлювальних бригад.

Окремо враховується специфіка територій, що можуть зазнати біологічного, радіаційного або хімічного ураження. У таких випадках передбачається створення запасів засобів індивідуального захисту, спеціального одягу та інших матеріалів, необхідних для роботи в умовах підвищеної небезпеки.

Важливою умовою є уникнення дублювання ресурсів і забезпечення узгодженості між різними рівнями резервів. Зокрема, під час формування місцевого матеріального резерву беруть до уваги вже наявні об'єктові резерви, а під час створення регіонального – наявні обсяги місцевих резервів. Якщо одні й ті самі матеріальні цінності необхідні для реагування на різні типи НС, до номенклатури включається максимальне розрахункове значення.

Крім того, враховується ресурсне забезпечення сил цивільного захисту, зокрема кількість залучених формувань та їх потреби у техніці, паливі й спеціальному обладнанні. Це особливо актуально для спеціалізованих робіт, наприклад на водних об'єктах, де необхідні плавзасоби, сорбенти та засоби зв'язку.

Отже, формування матеріальних резервів є багатофакторним процесом, що безпосередньо впливає на готовність до реагування на надзвичайні ситуації різного характеру. Узгоджене формування матеріальних резервів на всіх рівнях управління, уникнення дублювання та цільове раціональне використання ресурсів є важливими передумовами підвищення готовності сил цивільного захисту до реагування на НС та мінімізації їх наслідків.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text
2. Про затвердження Порядку створення та використання матеріальних резервів (крім державних) для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 30 верес. 2015 р. № 775. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-2015-%D0%BF#Text
3. Про затвердження Методики визначення номенклатури та обсягів матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій і ліквідації їх наслідків: наказ МВС України від 5 бер. 2024 р. № 137. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0484-24#Text

Ковтун Денис Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ: АНАЛІЗ СТ. 201-3 КК УКРАЇНИ

Запровадження ст. 201-3 Кримінального кодексу України (далі – КК України) є однією з найбільш значущих новел сучасного кримінального законодавства, що відображає якісно новий етап

державної політики у сфері протидії економічній злочинності. Відповідні зміни були імплементовані Законом України від 9 грудня 2023 року № 3513-IX, яким фактично здійснено рекриміналізацію товарної контрабанди як самостійного складу кримінального правопорушення [2]. У цьому контексті законодавець повернувся до кримінально-правової моделі реагування на суспільно небезпечні діяння у сфері переміщення товарів через митний кордон, що тривалий час регулювалися переважно заходами адміністративно-правового впливу.

Відповідно до диспозиції ст. 201-3 КК України, кримінально караним визнається переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів (крім підакцизних товарів та електричної енергії), вчинена у значному розмірі [1]. Вказане нормативне формулювання відображає класичну конструкцію складу контрабанди, яка поєднує матеріальні та формальні ознаки, а також передбачає наявність спеціального способу вчинення кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що рекриміналізація товарної контрабанди має системний характер і зумовлена комплексом факторів. По-перше, це внутрішні економічні виклики, пов'язані з тінізацією економіки, втратами державного бюджету та зростанням рівня незаконного переміщення товарів. По-друге, важливу роль відіграють міжнародно-правові зобов'язання України, зокрема в рамках євроінтеграційного курсу, що передбачає гармонізацію національного законодавства із правом Європейського Союзу [8]. У цьому аспекті криміналізація контрабанди товарів відповідає європейській практиці, де подібні діяння традиційно визнаються кримінальним правопорушенням.

Окремої уваги заслуговує поетапність введення кримінальної відповідальності за контрабанду. Зокрема, законодавець передбачив диференційований підхід: з 1 січня 2024 року криміналізовано контрабанду підакцизних товарів, натомість з 1 липня 2024 року інших товарів [6]. Такий підхід свідчить про прагнення забезпечити адаптаційний період для правозастосовної практики, а також мінімізувати ризики правової невизначеності.

Суттєвою новелою є також системна диференціація кримінально-правових норм, що регулюють відповідальність за контрабанду. Зокрема, у КК України сформовано низку спеціальних складів кримінальних правопорушень: ст. 201 (контрабанда культурних цінностей та зброї), ст. 201-1 (контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев), ст. 201-3 (контрабанда товарів) та ст. 201-4 (контрабанда підакцизних товарів) [3]. Така структуризація надає можливість чітко

розмежовувати предмет кримінального правопорушення та відповідальність залежно від ступеня суспільної небезпечності відповідних діянь. Водночас у науковій літературі висловлюються застереження щодо надмірної фрагментації кримінально-правових норм, що може ускладнювати їх системне тлумачення та застосування.

Важливим аспектом новелізації є конкретизація способів вчинення контрабанди. Законодавець прямо визначає такі способи, як переміщення поза митним контролем або з приховуванням від нього, що сприяє підвищенню правової визначеності та уніфікації судової практики [6]. Це також узгоджується із загальними принципами кримінального права щодо чіткості та передбачуваності кримінально-правових заборон.

Не менш значущим є запровадження вартісних критеріїв криміналізації, зокрема визначення «значного» та «великого» розміру. Такі критерії виконують функцію розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності, забезпечуючи пропорційність правового реагування. Водночас у наукових дослідженнях звертається увага на дискусійність встановлених порогових значень, які можуть бути непропорційними залежно від виду товарів та економічної ситуації [7]. Це породжує необхідність подальшого вдосконалення відповідних норм з урахуванням принципу справедливості.

Інституційною новелою є розширення підслідності Бюро економічної безпеки України, яке уповноважене здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-3 КК України [6]. Такий підхід свідчить про концентрацію функцій протидії економічній злочинності в межах спеціалізованого органу, що потенційно підвищує ефективність розслідування.

Попри очевидні позитивні аспекти, новелізація кримінального законодавства у цій сфері супроводжується низкою проблемних питань. Зокрема, науковці зосереджують увагу на порушенні принципу системності побудови КК України, наявності колізій між ст. 201, 201-1, 201-3 та 201-4, а також дискусійності санкцій, які не завжди відповідають принципу індивідуалізації покарання [3; 4]. Крім того, залишається актуальною проблема узгодженості кримінально-правових норм із положеннями митного законодавства, що має ключове значення для ефективного правозастосування.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що запровадження ст. 201-3 КК України є важливим кроком у напрямі посилення кримінально-правової охорони економічних відносин і митної безпеки держави. Водночас ефективність реалізації цих новел значною мірою

залежить від подальшого вдосконалення законодавства, усунення наявних колізій та формування сталої правозастосовної практики. Це, своєю чергою, зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у зазначеній сфері.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів : Закон України від 9 груд. 2023 р. № 3513-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text.

3. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Рекриміналізація товарної контрабанди і супутні законодавчі новели: критичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 1 (21). С. 165–202. DOI: https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.302903.

4. Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. Контрабанда «по новому» або аналіз останніх законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. № 81. С. 268–277. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.42.

5. Забуга Ю. Ю., Михайліченко Т. О. Окремі аспекти реанімації товарної контрабанди. *Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі України: поняття, джерела, значення, проблеми формування* : матер. V Міжнар. наук.-практ. круг. столу. (м. Харків, 14 трав. 2021 р.). С. 87–90. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI/SB_Doktruna_2021.pdf?utm_source.

6. Криміналізація контрабанди : новації законодавства. *LIGA:ZAKON*. 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/224678_krimnalzatsya-kontrabandi-novats-zakonodavstva?utm_source.

7. Мовчан Р. О. Кримінально-правова протидія «спеціальним» формам контрабанди: законодавчі реалії та перспективи (на прикладі контрабанди лісу). *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького.* 2023. Вип. 15 (27). С. 264–277. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.264-277.

8. Оцінка криміналізації товарної контрабанди в Україні в контексті євроінтеграції. *CASE Україна*. 2025. URL: https://case-ukraine.com.ua/news/otsinka-kryminalizatsiyi-tovarnoyi-kontrabandy-v-ukrayini-v-konteksti-yevrointegratsiyi/?utm_source.

Козачок Вероніка Ігорівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДИВЕРСІЇ

У сучасних умовах збройної агресії проти України та функціонування правового режиму воєнного стану особливої актуальності набувають питання кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки. Одним із найбільш суспільно небезпечних злочинів у цій сфері є диверсія, яка безпосередньо посягає на державний суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність та економічну стабільність держави. Відповідно ст. 113 Кримінального кодексу України диверсія визначається як вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, руйнування чи пошкодження об'єктів, що мають важливе народногосподарське або оборонне значення, а також вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння чи поширення епідемій [1]. Попри відносну визначеність законодавчого формулювання, практика застосування цієї норми виявляє низку проблем теоретичного і прикладного характеру, що ускладнюють правильну кваліфікацію відповідних діянь.

Передусім слід зазначити, що склад диверсії має складну юридичну конструкцію, яка поєднує у собі ознаки як формального, так і матеріального складу злочину [4]. З одного боку, законодавець не вимагає обов'язкового настання суспільно небезпечних наслідків, а з іншого – об'єктивна сторона злочину передбачає дії, які за своєю природою спрямовані на заподіяння значної шкоди. Об'єктом посягання виступає національна безпека держави, а додатковими об'єктами – життя і здоров'я людей, власність, довкілля [2].

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою – ослаблення держави, що є визначальною ознакою цього злочину [5]. Саме необхідність доведення такої мети становить одну з ключових проблем у правозастосовній діяльності, оскільки вона має оціночний характер і часто встановлюється на підставі непрямих доказів, таких як поведінка особи, її зв'язки, листування або контекст вчинення діяння.

Однією з найсуттєвіших проблем кримінально-правової кваліфікації диверсії є її відмежування від суміжних складів злочинів, насамперед від терористичного акту та державної зради [4]. Зовнішні вияви цих злочинів можуть бути подібними, оскільки всі вони можуть передбачати вчинення вибухів, підпалів чи інших дій, що спричиняють значну шкоду. Однак визначальним критерієм розмежування є мета діяння. Якщо для диверсії характерною є мета ослаблення держави, то для терористичного акту – залякування населення або вплив на прийняття рішень органами державної влади, а для державної зради – надання допомоги іноземній державі чи її представникам [2]. На практиці встановлення саме цієї спеціальної мети є надзвичайно складним, що нерідко призводить до помилок у кваліфікації та неоднаковості судової практики [5]. У деяких випадках одні й ті самі дії можуть бути кваліфіковані судами по-різному, що суперечить принципу правової визначеності та єдності правозастосування.

Ще однією важливою проблемою є конкуренція кримінально-правових норм. Досить часто діяння, які мають ознаки диверсії, одночасно підпадають під ознаки інших злочинів, таких як умисне знищення або пошкодження майна, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України чи навіть злочини проти життя та здоров'я особи [3]. У таких випадках виникає необхідність визначення пріоритетної норми, що підлягає застосуванню. Відсутність чітких законодавчих критеріїв розмежування призводить до різного підходу у правозастосуванні, що негативно впливає на ефективність кримінальної юстиції. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом розроблення узагальнень судової практики та вдосконалення норм кримінального законодавства. Не менш важливою є проблема використання у диспозиції ст. 113 оціночних понять, таких як «об'єкти, що мають важливе народногосподарське або оборонне значення». Законодавець не надає чіткого визначення цих категорій, що створює труднощі при встановленні предмета посягання. У сучасних умовах до таких об'єктів можуть належати енергетична інфраструктура, транспортні вузли, підприємства оборонно-промислового комплексу, системи зв'язку та інші об'єкти критичної інфраструктури. Водночас відсутність

законодавчо закріпленого переліку або критеріїв їх визначення зумовлює різне тлумачення та застосування цієї норми судами.

Особливого значення набувають питання кваліфікації диверсії в умовах воєнного стану. Після 2022 року законодавець посилив кримінальну відповідальність за такі діяння, що зумовлено підвищеною суспільною небезпекою посягань на державну безпеку в умовах війни. Водночас це породжує додаткові труднощі, пов'язані з необхідністю доведення того, що злочин було вчинено саме в умовах воєнного стану, а також із визначенням ступеня впливу цих умов на характер і наслідки діяння [5]. У деяких випадках виникає ризик надмірної криміналізації та суворішої кваліфікації, ніж це об'єктивно виправдано. Сучасний розвиток технологій і поява нових загроз зумовлюють виникнення новітніх форм диверсії, таких як кібердиверсія, спрямована на виведення з ладу інформаційних систем, енергетична диверсія або біологічна диверсія. Чинна редакція кримінального законодавства не завжди повною мірою охоплює такі діяння, що створює прогалини у правовому регулюванні та ускладнює їх належну кваліфікацію. У зв'язку з цим виникає потреба у вдосконаленні законодавства шляхом уточнення диспозиції ст. 113 або введення нових кримінально-правових норм, які б адекватно відображали сучасні виклики.

Окремо слід звернути увагу на проблеми доказування у справах про диверсію. Доведення спеціальної мети ослаблення держави, встановлення зв'язків особи з іноземними суб'єктами, а також виявлення організованого характеру злочину є складними завданнями для органів досудового розслідування [2]. У сучасних умовах особливого значення набувають цифрові докази, результати негласних слідчих (розшукових) дій, а також міжнародне співробітництво у сфері кримінального правосуддя. Водночас використання таких доказів потребує дотримання високих стандартів допустимості та належності, що також впливає на ефективність кримінального переслідування.

Отже, аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики свідчить про наявність низки актуальних проблем кримінально-правової кваліфікації диверсії, серед яких особливе місце займають складність відмежування від суміжних складів злочинів, конкуренція кримінально-правових норм, невизначеність оціночних понять, недосконалість регулювання новітніх форм диверсії та труднощі доказування суб'єктивної сторони злочину [4; 5]. Вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу, який передбачає вдосконалення кримінального законодавства, формування єдиної судової практики, а також подальший розвиток наукових досліджень у сфері кримінального права.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р.
2. Навроцький В. О. Кримінальне право України: теоретичні проблеми кваліфікації злочинів. Київ : Юрінком Інтер, 2020.
3. Науково-практичні коментарі та судова практика щодо застосування ст. 113 КК України.
4. Тацій В. Я., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Особлива частина. Харків : Право, 2021.
5. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Київ : Ваіте, 2022.

Кузнецова Богдана Ігорівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права

КОМУНІКАЦІЯ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Актуальність цієї теми є важливим елементом і визначається високим рівнем поширеності цього явища особливо в умовах війни, його значною латентністю та серйозними наслідками для фізичного й психічного здоров'я постраждалих. Важливою є взаємодія з такими особами, своєчасного виявлення випадків насильства, надання допомоги та забезпечення захисту прав людини. Неправильна або формальна комунікація може призвести до повторної травматизації, недовіри до правоохоронних органів і відмови від співпраці, що ускладнює розслідування та робить неефективним запобігання подальшим правопорушенням. Водночас розвиток навичок безпечного та недискримінаційного спілкування повинне відповідати сучасним міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини та сприяє

підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів і соціальних служб у протидії домашньому насильству.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність), що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [1]. Домашнє насильство може виявлятися не лише у формі застосування фізичної сили, а й через контроль, соціальну ізоляцію або фінансовий шантаж. Такі дії системно негативно впливають на самооцінку людини, формуючи відчуття безпорадності та залежності від агресора. У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначається 4 види домашнього насильства, серед них: фізичне, психологічне, економічне, а також сексуальне.

Ефективність допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства здебільшого залежить від вміння юриста організувати правильну комунікацію. Насамперед потрібно розуміти, що особи постраждалі від такого виду насильства є вразливою групою людей. Через пережитий стрес ці особи можуть поводитися скептично, не йти на контакт, відноситися з недовірою до правоохоронців які хочуть допомогти, через можливе несвоєчасне реагування поліції або застосування до кривдника адміністративного стягнення у вигляді штрафу, який сплачувала сама постраждала особа [3, с. 114–115]. Перед спілкуванням з особою потрібно з'ясувати її психоемоційний стан, також враховуються вік, стан здоров'я, стать, релігійні переконання, етнічне походження, майновий стан, мовні або інші ознаки, спеціальні потреби таких осіб, зокрема осіб з інвалідністю. Вибрати безпечне середовище де буде безпечно, без тиску та критики можливість поділитися всім пережитим [5]. Визначити час для спілкування і якщо спілкування може створити ризики для неї, то краще відкласти таке спілкування або вжити всіх заходів для безпеки. Потрібно враховувати, що кожна людина по різному сприймає стрес, для деяких людей це є настільки серйозною травматичною подією, що може викликати посттравматичний стресовий розлад. Який виявляється в низці різноманітних симптомів, наприклад тривожність, депресія, дисоціація, зміни у пам'яті, суїцидальні думки. Необережні слова чи дії з боку фахівців, які спілкуються з постраждалими, можуть спровокувати в постраждалої особи нову хвилю переживань. Також пережита травма

може спричиняти неправдиві спогади про подію, заплутаність з пригадуванням хронології подій, окремих фактів чи деталей [6]. При спілкування потрібно повідомити особу про конфіденційність розмови, те що ця інформація про яку вона розповість фахівцеві не буде підлягати розголошенню і залишиться в межах стін кімнати в якій вони спілкуються. Спілкування з постраждалою особою проводиться зрозумілою їй мовою або через перекладача чи залучену третю особу, якій постраждала особа довіряє, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалій особі, та/або володіє методиками з питань інклюзивності з урахуванням її особистих потреб та емоційного стану [4]. І в такому випадку буде налагоджено певний взаємозв'язок і довіру.

Якщо постраждала особа довіряє, тоді вона зможе розповісти більше конкретної інформації яка для спеціалістів є важливою у розслідуванні кримінального провадження. Завдяки отриманій інформації можна буде побудувати подальший ефективний план дій. Під час спілкування також потрібно також з'ясувати певну інформацію. Вивчити середовище і ситуацію, в якій перебуває особа:

– склад сім'ї і поточна життєва ситуація;

– зрозуміти, що саме з нею сталося;

– зрозуміти, хто кривдник і чи може вона/він все ще погрожувати або мати доступ до постраждалої особи;

– зрозуміти, чи отримала/потребує постраждала особа медичної допомоги.

Під час спілкування з постраждалою особою потрібно дотримуватися декількох правил:

1. Не наполягайте, не тисніть, не примушуйте постраждалу особу говорити – створіть простір, де вона може почуватися вільно, де вона сама вирішує, що і кому розповідати, яку кількість і які деталі.

2. Не сумнівайтеся в словах – якщо постраждалий відчує, що ви йому не вірите, він більше ніколи до вас не прийде, бо буде боятися ваших реакцій та оціночних суджень.

3. Не звинувачувати особу у провокування насильства.

4. Не применшувати пережите, таке майже з усіма трапляється.

5. Поводитися обережно з дотиками, коли особа розповідає страшну історію та її хочеться обійняти, то потрібно запитати дозволу, чи можна це зробити, чи їй це допоможе бути спокійнішою, і чи вона зможе відчувати себе так захищеною.

6. Потрібно запитати людину, чи ми можемо їй допомогти, чи потрібен їй психолог чи психотерапевт [7].

Завершувати бесіду слід таким чином, щоб постраждала особа не відчувала дискомфорту: не вчиняти щодо неї тиску; не перебивати; дати висловити думку всією мірою; не залякувати; не критикувати і не глузувати; своїми жестами і рухами показувати свою зацікавленість, і співчуття; ставати на бік постраждалої особи, а не кривдника [2].

У висновку хотіла б зазначити, що ефективна комунікація з особами, які постраждали від домашнього насильства, є важливим чинником у забезпеченні їхнього захисту та відновлення довіри до правоохоронних органів. Дотримання правил спілкування, уникнення тиску та звинувачень, а також готовність надати необхідну підтримку сприяють зменшенню ризику повторної травматизації та підвищують ефективність розслідування випадків насильства. Отже, правильна комунікація з постраждалими є не лише способом надання допомоги, а й важливим інструментом реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text

2. Особливості комунікації з особами, які постраждали від домашнього насильства. 21 листоп. 2023 р. : PRAVOKATOR URL: https://pravokator.club/news/osoblyvosti-komunikatsiyi-z-osobamy-yaki-postrazhdaly-vid-domashnogo-nasylstva/

3. Бойчук К. Л., Бреус С. М., Бугаєць Т. І., Гриценко Л. О., Пилипенко Д. О. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства : наук.-практ. посібн. Київ, 2023. 135 с.

4. Про затвердження Типової програми для постраждалих осіб : Наказ від 13 жовт. 2021 р. № 587 : станом на 25.03.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1568-21#Text

5. Як коректно спілкуватися з постраждалими від домашнього насильства? 6 серп. 2025 р. : Національна соціальна сервісна служба України URL: https://nssu.gov.ua/news/yak-korektno-spilkuvatysia-z-postrazhdalymy-vid-domashnoho-nasylstva

6. Спілкування з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/spilkuvannya-z-postrazhdalymy-vid-seksualnogo-nasylstva-povyazanogo-z-konfliktom.pdf

7. Як говорити з людьми, які постраждали від насильства? 8 груд. 2023 р. URL: https://svativska-gromada.gov.ua/news/1702677620/

Кузьмич Вікторія Миколаївна,
здобувач вищої освіти ННІ права
та інноваційної освіти Дніпровського
державного університету внутрішніх
справ
Науковий керівник:
Жеглінська Тетяна Олегівна,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Право засуджених на охорону здоров'я в місцях позбавлення волі є одним із найважливіших елементів забезпечення прав людини в умовах позбавлення волі. Позбавляючи особу свободи, держава бере на себе повну відповідальність за збереження її життя та здоров'я, оскільки засуджений перебуває в абсолютній залежності від адміністрації установи виконання покарань і не може самостійно забезпечувати собі необхідну медичну допомогу. Це право гарантується Конституцією України, міжнародними стандартами та практикою Європейського суду з прав людини, яка визнає ненадання якісної медичної допомоги в'язням порушенням ст. 3 Європейської конвенції про права людини. Попри чинне законодавче регулювання, реалізація цього права в українських пенітенціарних установах залишається складною проблемою, що потребує постійної уваги та вдосконалення.

Відповідно до ст. 49 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Зазначена конституційна норма поширюється на засуджених осіб із урахуванням обмежень, установлених законом і судовим вироком. Саме вона слугує конституційною основою для закріплення правових гарантій прав засуджених у кримінально-виконавчому законодавстві України та визначає сутнісні межі й принципи функціонування пенітенціарної системи держави.

Зокрема, основні права засуджених визначені в ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу України. До них, зокрема, відносяться право на гуманне ставлення та повагу людської гідності, право на охорону здоров'я, право на належне матеріально-побутове забезпечення, право на

соціальне забезпечення, права на судовий захист, права на правову допомогу та інших прав, передбачені законом [2].

Права засуджених на охорону здоров'я у випадку позбавлення волі є важливою частиною прав людини. Ключові аспекти цього права охоплюють: доступ до медичної допомоги, який передбачає проведення лікарських оглядів, лікування за необхідності та медичні консультації; наявність відповідних санітарних умов, які сприяють збереженню здоров'я, включаючи чистоту, доступ до питної води та санітарні приміщення; профілактику захворювань серед засуджених (зокрема, проведення вакцинації та впровадження заходів для запобігання інфекційних захворювань); підтримку психічного здоров'я, забезпечення адекватної психологічної допомоги для тих, хто її потребує, зокрема у випадках депресії чи інших психічних станів; доступ до ліків і медичних препаратів, у тому числі для лікування хронічних захворювань [3, с. 139].

Міжнародні стандарти суттєво доповнюють і конкретизують національне регулювання права засуджених на охорону здоров'я. Одним із ключових документів у цій сфері є ст. 10 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, згідно з якою «всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і повагу гідності, властивої людській особі» [4]. Комітет ООН з прав людини послідовно застосовує розширене тлумачення цієї норми, вважаючи, що гуманне поводження не обмежується лише відсутністю тортур чи жорстокого ставлення, а передбачає забезпечення мінімальних умов тримання, які відповідають людській гідності, зокрема належну медичну допомогу, санітарно-гігієнічні умови та профілактику захворювань.

Як слушно зазначає З. В. Журавська, Комітет ООН як правило, фіксує порушення права ув'язнених на гуманне поводження та повагу до їхньої людської гідності в тих випадках, коли особи тримаються в антисанітарних умовах, без достатнього харчування, питної води чи природного світла, піддаються тривалій ізоляції або переповненості камер, наражаються на фізичні, психологічні чи словесні образи, а також стикаються з відмовою у наданні необхідної медичної (зокрема психіатричної) та стоматологічної допомоги, відсутністю постелі чи можливості фізичних вправ [5, с. 119–120].

Однією з найгостріших проблем реалізації цього права в українських пенітенціарних установах залишається неналежне медичне забезпечення. За наявними даними, близько 90 % засуджених страждають на різні захворювання, а приблизно 30 % – на соціально значущі хвороби (неофіційна статистика свідчить про ще вищі показники). При цьому хронічне недофінансування, застаріле медичне обладнання (близько 70 % технічно зношене), брак необхідних ліків та

гостра нестача кваліфікованого персоналу призводять до того, що право на якісну медичну допомогу часто існує лише на папері. Це підтверджується численними випадками смерті засуджених через несвоєчасне або неякісне лікування.

Найпоширенішими недоліками в цій сфері є: брак лікарів і медичного персоналу; неналежне забезпечення медичних пунктів обладнанням і медикаментами; відсутність спеціалізованих лікарень, інфекційних та психіатричних ізоляторів; недостатнє обстеження на ВІЛ-інфекцію та лікування хворих на ВІЛ/СНІД; обмеженість діагностичних заходів; а також низька обізнаність персоналу щодо міжнародних стандартів прав людини та невідповідність медичної документації вимогам законодавства [6].

Проведене дослідження свідчить, що право засуджених на охорону здоров'я, хоча й достатньо детально закріплене в Конституції України, Кримінально-виконавчому кодексі та міжнародно-правових актах, у практичній площині реалізується незадовільно. Хронічне недофінансування, застаріле обладнання, дефіцит медичного персоналу та ліків, а також відомчий характер тюремної медицини призводять до того, що значна частина засуджених не отримує своєчасної та якісної медичної допомоги, що прямо впливає на рівень захворюваності, смертності та загальний стан гуманного поводження в пенітенціарних установах.

Для реального забезпечення цього права недостатньо лише нормативних декларацій. Необхідно здійснити комплекс реформ, зокрема: збільшити фінансування медичного забезпечення пенітенціарної системи; провести модернізацію матеріально-технічної бази медичних частин; ліквідувати залежність лікарів від адміністрації установ; запровадити незалежний зовнішній контроль за наданням медичної допомоги; розглянути можливість поступового переходу до позавідомчої (цивільної) моделі медичного обслуговування засуджених.

Лише за умови системного вирішення цих питань держава зможе виконати свій позитивний обов'язок щодо захисту життя і здоров'я осіб, позбавлених волі, і наблизити українську пенітенціарну систему до європейських стандартів гуманного поводження.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4324
2. Кримінально-виконавчий кодекс України 11 лип. 2003 р. № 1129-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n41

3. Литвиненко О. Ю. Правові новели щодо реалізації права засуджених на охорону здоров'я в місцях несвободи. *Актуальні питання юридичної науки.* 2023. № 21. С. 139.

4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Пакт ООН від 16 груд. 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

5. Журавська З. В. Міжнародні стандарти реалізації прав засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їхньої людської гідності. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).* 2019. Вип. 14. С. 117–125.

6. Почанська О. С. Адміністративно-правове забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»; Харківський нац. ун-т внутрішніх справ МВС України. Суми : СумДУ, 2020. 495 с.

Лашко Олександр Олександрович,
курсант ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Манжай Олександр Володимирович,
завідувач кафедри протидії кіберзлочинності ННІ № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ПРАВОВА АРХІТЕКТОНІКА КІБЕРІМУНІТЕТУ ДЕРЖАВИ: ВІД ПАСИВНОЇ ОБОРОНИ ДО ПРОАКТИВНОЇ СТІЙКОСТІ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ

У сучасному світі цифрова трансформація державного управління, економіки та суспільних відносин супроводжується стрімким зростанням кіберзагроз, які виходять далеко за межі технічних ризиків і набувають ознак комплексних викликів національній безпеці. Кібератаки на державні інформаційні ресурси, критичну інфраструктуру, виборчі процеси та системи публічного управління засвідчують, що традиційні підходи до забезпечення інформаційної безпеки, засновані переважно на пасивній обороні, вже не відповідають сучасним потребам захисту держави. У цих умовах особливої актуальності набуває формування нової моделі правового забезпечення

кібербезпеки, орієнтованої не лише на відбиття загроз, а й на створення стійкої, адаптивної та проактивної системи кіберімунітету держави.

Концепція кіберімунітету держави відображає якісно новий рівень розвитку правових і організаційних механізмів забезпечення кіберстійкості, де ключовим стає не реагування на вже вчинені посягання, а попередження ризиків, виявлення вразливостей і забезпечення безперервності функціонування публічних інститутів в умовах цифрових загроз. Такий підхід вимагає переосмислення правової архітектоніки кібербезпеки як системи норм, принципів, інституцій та процедур, що забезпечують захист публічного порядку в кіберпросторі. Відтак право перестає бути лише інструментом санкціонування чи регулювання окремих аспектів кіберзахисту і набуває ролі фундаментальної основи формування державної кіберстійкості.

Особливої ваги це питання набуває в умовах гібридних конфліктів, коли кіберпростір стає одним із ключових театрів протиборства, а кіберзагрози використовуються як засіб дестабілізації публічного порядку, підриву довіри до державних інституцій та порушення прав громадян. За таких обставин правова система повинна забезпечувати не лише реагування на інциденти, а й інтеграцію превентивних, координаційних та відновлювальних механізмів, спрямованих на підвищення загальної спроможності держави протистояти кібернетичним викликам. Саме тому перехід від пасивної оборони до проактивної стійкості є не лише технологічною чи управлінською трансформацією, а й передусім правовою модернізацією публічного порядку [1].

Дослідження правової архітектоніки кіберімунітету держави дозволяє виявити основні напрями вдосконалення національного законодавства, визначити оптимальні моделі взаємодії суб'єктів кібербезпеки та сформувати ефективні правові механізми забезпечення стійкості державних інституцій до кіберзагроз. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз переходу від реактивних моделей захисту до системної проактивної стійкості, яка забезпечує збереження стабільності публічного порядку навіть в умовах постійного зростання цифрових ризиків. Саме така трансформація становить підґрунтя для побудови сучасної правової моделі кіберімунітету держави як необхідної умови гарантування її суверенітету, безпеки та ефективного функціонування в цифрову епоху.

Правова архітектоніка кіберімунітету держави є складною багаторівневою системою нормативних, інституційних та організаційних елементів, спрямованих на забезпечення стійкості держави до сучасних кіберзагроз. У науковому розумінні кіберімунітет

держави можна визначити як здатність публічних інститутів підтримувати безперервність свого функціонування, зберігати стабільність публічного порядку та гарантувати захист прав громадян навіть в умовах деструктивного впливу в кіберпросторі. Такий підхід значно ширший за традиційне розуміння кіберзахисту, яке зводилося переважно до технічного убезпечення інформаційних систем. Натомість концепція кіберімунітету акцентує увагу на поєднанні правових норм, інституційної координації та превентивного управління ризиками, що дозволяє державі діяти не лише реактивно, а й на випередження.

Формування правової основи кіберімунітету держави відбувається в межах розвитку національного законодавства у сфері кібербезпеки та інформаційної безпеки. Право в цьому контексті виконує функцію системоутворюючого механізму, оскільки саме через нормативне регулювання визначаються повноваження суб'єктів забезпечення кібербезпеки, порядок взаємодії між державними органами, правила реагування на кіберінциденти, а також гарантії дотримання прав і свобод людини в цифровому середовищі. Водночас правова архітектоніка кіберімунітету не обмежується лише регламентацією відповідальності за кіберправопорушення. Її основне завдання полягає у створенні нормативного середовища, яке забезпечує здатність держави передбачати загрози, адаптуватися до нових викликів та зберігати керованість навіть у кризових умовах.

Традиційна модель забезпечення кібербезпеки довгий час базувалася на принципах пасивної оборони. Її сутність полягала у створенні захисних механізмів для протидії зовнішнім загрозам, зокрема шляхом регламентації процедур захисту інформації, запровадження технічних засобів безпеки та встановлення юридичної відповідальності за порушення. Така модель мала значення на початкових етапах розвитку цифрових систем, однак у сучасних умовах вона демонструє обмежену ефективність. Кіберзагрози стали більш динамічними, багаторівневими та здатними завдавати шкоди не лише інформаційним ресурсам, а й функціонуванню державних інститутів загалом. У зв'язку з цим пасивна оборона, орієнтована на реагування після виникнення загрози, вже не здатна гарантувати належний рівень безпеки [2].

Перехід до моделі проактивної стійкості означає докорінну зміну правового підходу до забезпечення кібербезпеки. Проактивна стійкість передбачає формування правових механізмів, які забезпечують раннє виявлення ризиків, прогнозування загроз, резервування критичних ресурсів та підтримання безперервності діяльності органів влади в

умовах кіберінцидентів. Це означає, що держава повинна не лише створювати нормативні засоби захисту, а й забезпечувати функціонування комплексної системи правового управління кіберризиками. Така система повинна передбачати обов'язкові процедури оцінювання вразливостей державних інформаційних ресурсів, механізми координації між усіма суб'єктами кібербезпеки та правові інструменти оперативного реагування на інциденти.

Важливим елементом правової архітектоніки кіберімунітету є належне інституційне забезпечення. Ефективність державної кіберстійкості залежить від чіткого розмежування компетенції органів, відповідальних за формування та реалізацію політики у сфері кібербезпеки. У сучасних умовах до таких суб'єктів належать органи стратегічного управління, спеціалізовані служби реагування на кіберінциденти, правоохоронні структури та органи захисту критичної інфраструктури. Однак сама наявність відповідних інституцій не гарантує ефективності системи без чітко визначених механізмів взаємодії. Саме тому одним із ключових завдань правового регулювання є створення єдиної координаційної моделі, яка забезпечить оперативний обмін інформацією, узгодженість дій та безперервність управлінських процесів у разі кіберзагроз.

Особливе значення в системі кіберімунітету має правове регулювання захисту критичної інфраструктури. Саме об'єкти енергетики, транспорту, зв'язку, фінансової системи й електронного урядування є найбільш вразливими до кіберзагроз, а їх ураження може спричинити масштабну дестабілізацію публічного порядку. У зв'язку з цим правова система має передбачати спеціальні режими безпеки для таких об'єктів, включаючи підвищені вимоги до захисту інформаційних систем, процедури резервування даних, механізми аудиту та контролю за дотриманням стандартів кіберстійкості. Належне нормативне врегулювання цієї сфери дає змогу мінімізувати ризики порушення життєво важливих функцій держави та забезпечує здатність до швидкого відновлення після атак.

Окремої уваги потребує питання взаємодії держави та приватного сектору у сфері кібербезпеки. Значна частина критичної цифрової інфраструктури перебуває у володінні або користуванні приватних суб'єктів, що зумовлює необхідність нормативного закріплення їхніх обов'язків щодо забезпечення захисту інформаційних систем. Правова архітектоніка кіберімунітету має визначати правила обміну інформацією про кіберінциденти, процедури спільного

реагування на загрози та відповідальність за невиконання вимог кібербезпеки. Такий підхід забезпечує інтегрованість усіх учасників системи та підвищує загальний рівень державної кіберстійкості.

У сучасних умовах забезпечення стійкості публічного порядку в кіберпросторі стає однією з ключових функцій держави. Публічний порядок у цифровому середовищі означає такий стан функціонування суспільних відносин, за якого державні органи, громадяни та інституції можуть безперервно реалізовувати свої права й повноваження незалежно від наявності кіберзагроз. Для досягнення цього необхідно впроваджувати правові механізми, що забезпечують не лише захист від атак, а й збереження керованості системи в кризових умовах. Тому право стає не лише інструментом реагування, а й фундаментом формування стійкості держави до цифрових викликів [3].

Отже, правова архітектоніка кіберімунітету держави відображає перехід від застарілої реактивної моделі кіберзахисту до сучасної моделі проактивної стійкості. Такий перехід вимагає комплексної модернізації законодавства, удосконалення інституційних механізмів, нормативного забезпечення безперервності державного управління та інтеграції всіх суб'єктів системи кібербезпеки. Лише за умови створення цілісної правової моделі, орієнтованої на превентивність, адаптивність та відновлюваність, можливо забезпечити реальний кіберімунітет держави та гарантувати стабільність публічного порядку в умовах зростання цифрових загроз.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4472021-39773

3. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 черв. 2019 р. № 518. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-п

Лисогор Денис Віталійович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КВАЛІФІКАЦІЇ КРАДІЖКИ

У сучасних умовах розвитку кримінально-правової системи України особливої актуальності набуло питання правильної кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності. Одним із найпоширеніших із цих правопорушень є крадіжка, відповідальність за яку передбачена ст. 185 Кримінального кодексу України. Крадіжка визначається як таємне викрадення чужого майна, що вимагає чіткого визначення її об'єктивних та суб'єктивних елементів для належної правової оцінки діяння [1].

Актуальність проблематики в кваліфікації зумовлена тим, що у правозастосовній практиці нерідко виникають труднощі у розмежуванні крадіжки від суміжних з нею складів кримінальних правопорушень. Неправильна кваліфікація може призвести як до безпідставного притягнення особи до кримінальної відповідальності, так і до уникнення винного від належного покарання, що негативно впливає на авторитет правосуддя та ефективність боротьби зі злочинністю [3].

Однією з ключових проблем у кваліфікації крадіжки є встановлення її об'єктивної сторони. Вона полягає у незаконному заволодінні чужим майном без відома власника чи інших осіб. Ключовим елементом є таємний характер викрадення. Якщо заволодіння майном відбувається відкрито, такі дії можуть підпадати під ознаки грабежу (ст. 186 Кримінального кодексу України), що суттєво змінює кваліфікацію діяння [2].

Не менш важливим є питання визначення моменту закінчення крадіжки. У теорії кримінального права та судовій практиці в цьому питанні існують певні розбіжності. Загальноприйнятою є позиція, що крадіжка вважається закінченою з моменту, коли винна особа таємно вилучить чуже майно та має фактичну можливість розпорядитися ним

або використати його на свій розсуд (сховати, продати, передати іншим особам тощо). Якщо особа не має такої можливості (наприклад, якщо його затримали під час виходу з магазину), це вважається замахом на крадіжку. На практиці встановлення цього моменту часто викликає труднощі, безпосередньо впливаючи на кваліфікацію кримінального правопорушення та ступінь відповідальності [4].

Значні проблеми виникають при встановленні суб'єктивної сторони крадіжки. Вона характеризується прямим умислом, тобто особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає їх наслідки та бажає їх настання. Обов'язковою ознакою є корисливий мотив – бажання отримати матеріальну вигоду [5]. Однак на практиці доведення умислу часто ускладнюється, особливо у випадках, коли поведінка особи неоднозначна, а отже, мету її дій та корисливість мотиву неможливо чітко встановити та довести.

На особливу увагу заслуговує проблема відмежування крадіжки від суміжних кримінальних правопорушень, зокрема грабежу, розбою, шахрайства та привласнення. Зокрема, основною відмінністю крадіжки від грабежу є таємність дій винного, натомість грабіж вчиняється відкрито. Розбій, передбачений ст. 187 Кримінального кодексу України, завжди поєднаний із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, або погрозою такого насильства. Шахрайство (ст. 190 Кримінального кодексу України) відрізняється способом заволодіння майном – шляхом обману або зловживання довірою, а привласнення чи розтрата (ст. 191 Кримінального кодексу України) характеризуються тим, що винна особа спочатку має законний доступ до майна [3].

Практика свідчить, що саме на межі між цими складами виникає найбільша кількість помилок. Наприклад, якщо особа отримала майно добровільно, але з самого початку мала намір його не повертати, виникає питання: чи є це шахрайством, чи привласненням. У таких випадках суди враховують сукупність обставин, зокрема спосіб передачі майна, характер відносин між сторонами та намір особи на момент отримання майна [1].

Крім того, складність кваліфікації зумовлюється наявністю кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак крадіжки. До них належать, зокрема, вчинення злочину повторно, за попередньою змовою групою осіб, з проникненням у житло чи інше приміщення, а також у великих або особливо великих розмірах чи в умовах воєнного стану, що на сьогоднішній день є найбільш актуальним питанням [6]. Неправильне встановлення таких ознак може призвести до істотних помилок у визначенні ступеня суспільної небезпеки діяння та призначенні покарання.

Аналіз проблематики кваліфікації крадіжки свідчить про необхідність удосконалення як теоретичних підходів, так і практики

застосування кримінального законодавства. Особливу увагу слід приділяти чіткому визначенню ознак складу кримінального правопорушення, правильному встановленню моменту його закінчення, а також відмежуванню крадіжки від суміжних складів кримінальних правопорушень. Це сприятиме забезпеченню законності, справедливості та ефективності кримінального судочинства в Україні.

Список використаних джерел

1. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична. Вип. 43/2024.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квіт. 2001 р.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. П. П. Андрушка. Київ : Юрінком Інтер, 2020.
4. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник. Київ : Алерта, 2013. 316 с.
5. Кваліфікація злочинів : навчальний посібник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Київ : Істина, 2010. 430 с.
6. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посібник / за ред. В. В. Коваленка. Київ : Атіка, 2011. 648 с.

Марченко Карина Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Дорощук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент

ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО ТА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ПРАВОВИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні глобальні та регіональні безпекові виклики, зокрема повномасштабна збройна агресія проти України, зумовлюють необхідність глибокого наукового осмислення ролі військового права та особливостей функціонування державного управління в умовах

воєнного стану. У таких умовах відбувається трансформація не лише правової системи, а й усієї моделі державної влади, що потребує чіткого нормативного регулювання та ефективних механізмів реалізації управлінських рішень.

Військове право виступає ключовою складовою правової системи держави, оскільки воно регулює суспільні відносини у сфері оборони, національної безпеки, військової служби та діяльності військових формувань. У сучасних наукових підходах військове право розглядається як комплексна галузь, яка інтегрує норми різних галузей права з метою забезпечення ефективного функціонування сектору безпеки й оборони [1, с. 45]. Його значення особливо зростає в умовах воєнного стану, коли держава змушена діяти в режимі підвищеної мобілізації ресурсів та оперативного реагування на загрози.

Особливістю військового права є його адаптивність до умов кризових ситуацій. Якщо у мирний час правове регулювання має стабільний характер, то в умовах війни воно набуває динамічного змісту, що дозволяє оперативно змінювати правові механізми відповідно до нових викликів. Це виявляється у розширенні повноважень органів державної влади, запровадженні спеціальних режимів управління та зміні порядку реалізації прав і свобод громадян.

Взаємозв'язок військового права та державного управління є системоутворюючим елементом функціонування держави в умовах воєнного стану. Саме через правові норми визначається структура управління, розподіл повноважень між органами влади та порядок їх взаємодії. У цей період відбувається певна трансформація класичної моделі поділу влади: посилюється роль виконавчої влади та військового командування, що зумовлено необхідністю оперативного прийняття рішень [2, с. 112].

Одним із ключових інструментів реалізації державного управління в умовах воєнного стану є інститут військових адміністрацій. Вони забезпечують виконання функцій держави на місцях, особливо в умовах, коли органи місцевого самоврядування не можуть повноцінно здійснювати свої повноваження. Військові адміністрації поєднують у собі як управлінські, так і безпекові функції, що робить їх важливим елементом системи публічної влади.

Історико-правовий аналіз дозволяє простежити еволюцію військового права та державного управління в Україні. У різні історичні періоди, зокрема під час визвольних змагань початку XX століття, вже спостерігалися спроби поєднання військової необхідності з правовими принципами державності. Однак відсутність чіткої нормативної бази та ефективної системи управління часто призводила до втрати державності. Цей історичний досвід є важливим для сучасної України,

оскільки він демонструє необхідність поєднання сильної централізованої влади з демократичними механізмами контролю [3, с. 78].

У сучасних умовах воєнного стану в Україні відбувається закономірна централізація влади. Президент України відіграє провідну роль у формуванні державної політики у сфері безпеки й оборони, натомість парламент забезпечує легітимність відповідних рішень і здійснює контроль за їх реалізацією. Кабінет Міністрів України відповідає за практичне впровадження заходів воєнного стану, включаючи мобілізацію, економічне регулювання та забезпечення функціонування критичної інфраструктури.

Водночас посилення централізації влади потребує ефективних механізмів стримувань і противаг. Інакше існує ризик зловживання владою та порушення прав людини. У цьому контексті важливим є забезпечення парламентського та судового контролю, а також діяльність незалежних інституцій, таких як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективність правового режиму воєнного стану значною мірою залежить від рівня правової культури та розвитку інституцій демократії. У країнах Європейського Союзу навіть у кризових умовах зберігається високий рівень правового захисту громадян, а обмеження прав мають чітко визначений тимчасовий і пропорційний характер [4, с. 134]. Це дозволяє уникнути надмірного втручання держави у приватне життя громадян та зберегти довіру суспільства до влади.

Україна поступово інтегрує ці підходи у свою правову систему. Законодавство про воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод, однак такі обмеження повинні відповідати принципам необхідності та пропорційності. Важливим є також забезпечення можливості судового захисту прав громадян навіть в умовах воєнного стану.

Проблематика забезпечення прав людини в умовах війни є однією з найбільш складних і дискусійних. З одного боку, держава повинна забезпечити свою обороноздатність, що іноді потребує жорстких обмежувальних заходів. З іншого боку, вона зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів у сфері прав людини. Саме тому важливим є створення ефективних механізмів компенсації шкоди, завданої громадянам унаслідок дії воєнного стану, а також забезпечення прозорості діяльності органів влади [5, с. 59].

Окремої уваги заслуговує питання ефективності управлінських рішень у період воєнного стану. Практика показує, що успішність державної політики у сфері оборони залежить не лише від правового

регулювання, а й від рівня координації між різними органами влади. Важливим є також налагодження взаємодії між військовими та цивільними структурами, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем безпеки.

Значну роль відіграють сучасні управлінські підходи, зокрема стратегічне планування, кризове управління та цифровізація державних процесів. Використання сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність управління, забезпечити оперативність прийняття рішень та покращити комунікацію між органами влади. Таким чином, військове право та державне управління в умовах воєнного стану становлять єдину взаємопов'язану систему, яка забезпечує функціонування держави в кризових умовах. Їх ефективність залежить від якості нормативно-правової бази, рівня інституційного розвитку та здатності держави адаптуватися до нових викликів.

Отже, сучасний розвиток військового права в Україні свідчить про його поступову еволюцію у напрямі європейських стандартів. Водночас існує потреба у подальшому вдосконаленні законодавства, зокрема щодо визначення чітких меж повноважень органів влади, посилення контролю за їх діяльністю та забезпечення ефективного захисту прав громадян. Лише за таких умов можливо досягти балансу між потребами національної безпеки та демократичними цінностями, що є основою стабільного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Шопіна І. М. Предмет права національної безпеки та військового права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 223–227. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255175/252272

2. Ковальчук Т. В. Державне управління в умовах воєнного стану в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 4. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/issue/view/214

3. Бойко О. Д. Історія України : підручник. Київ : Академія, 2022. URL: https://hovufks.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/%D0%9E.%D0%94.-%D0%91%D0%BE%D0%B9%D0%BA%D0%BE-%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.pdf

4. Галай А. О. Правовий режим воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 120–124. URL: http://lsej.org.ua/5_2023/30.pdf

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник. Львів : Світ, 2022. URL: https://lvivpravo.at.ua/_ld/3/312.-2007--2.pdf

Морозов Максим Владиславович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 3 Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ляска Оксана Петрівна,
доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки ННІ № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ВИЯВИ ТА ПРОФІЛАКТИКА

Професійна діяльність працівників Національної поліції України в умовах воєнного стану супроводжується значними психоемоційними навантаженнями, підвищеним рівнем ризику та постійним перебуванням у стресових ситуаціях. Це створює передумови для формування професійної деформації особистості, яка є одним із негативних наслідків тривалого виконання службових обов'язків у складних умовах [1].

Професійна деформація розглядається як сукупність змін у структурі особистості, що виникають під впливом специфіки професійної діяльності та виявляються у викривленні поведінки, мислення та емоційної сфери. Вона поступово формується та впливає як на професійну ефективність, так і на міжособистісні відносини працівника.

Для поліцейських характерною є дія комплексу чинників, що сприяють розвитку професійної деформації. Серед них: постійний контакт із правопорушниками, необхідність прийняття швидких рішень у небезпечних ситуаціях, високий рівень відповідальності, жорстка регламентація діяльності, а також психологічне та фізичне перевантаження [2].

В умовах війни зазначені фактори значно посилюються. Поліцейські виконують не лише традиційні правоохоронні функції, а й беруть участь у забезпеченні громадського порядку в зоні бойових дій,

евакуаційних заходах, документуванні воєнних злочинів, що супроводжується постійним впливом травматичних подій. Це призводить до підвищеного рівня тривожності, емоційного виснаження, розвитку посттравматичних реакцій та професійного вигорання [3].

Одним із ключових виявів професійної деформації є емоційна черствість, зниження емпатії та формування цинічного ставлення до громадян. У контексті війни це може виступати як захисний механізм психіки, однак водночас негативно впливає на якість виконання службових обов'язків і взаємодію з населенням. Крім того, спостерігається зростання авторитарності, підвищена агресивність, тенденція до стереотипізації поведінки та спрощення прийняття рішень [1].

Важливим аспектом є також вплив професійної деформації на морально-етичну сферу працівника поліції. Вона може виявлятися у зниженні рівня відповідальності, порушенні службової дисципліни, деформації правосвідомості та формуванні толерантності до девіантної поведінки. Своєю чергою, це негативно позначається на авторитеті правоохоронних органів та довірі населення [3].

Профілактика професійної деформації в умовах війни має комплексний характер і передбачає впровадження систем психологічного забезпечення діяльності поліцейських. До ефективних заходів належать: регулярна психологічна діагностика, проведення тренінгів зі стресостійкості, розвиток навичок емоційної саморегуляції, організація психологічної реабілітації після виконання завдань у зоні підвищеного ризику. Важливу роль відіграє також підтримка з боку керівництва та створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі [2].

Отже, професійна деформація поліцейських в умовах війни є складним багатофакторним явищем, що потребує системного вивчення та цілеспрямованої профілактики. Врахування психологічних особливостей діяльності правоохоронців у воєнний період дозволить мінімізувати негативні наслідки цього явища та підвищити ефективність їх професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Кісіль З. Р. Професійна деформація особистості: юридико-психологічна парадигма. *Юридична психологія.* 2023. № 2. С. 45–52.

2. Сопронюк П. Професійна деформація поліцейських: вплив війни та методи протидії. *Юридична психологія.* 2025. № 1. С. 78–85.

3. Бандурка О. М., Бочарова С. П. Психологія управління в органах внутрішніх справ. Харків : ХНУВС, 2017. 196 с.

Романюк Анна Русланівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ліщук Богдан Вікторович,
старший викладач кафедри тактичної
підготовки Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ БЕЗПЕКИ В НАСЕЛЕНОМУ ПУНКТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

На сьогодні питання забезпечення безпеки в населених пунктах є одним із найважливіших напрямів діяльності держави та органів місцевого самоврядування. У зв'язку зі зростанням рівня злочинності, виникненням надзвичайних ситуацій, а також загрозами, пов'язаними з воєнним станом в Україні, особливого значення набуває використання сучасних систем моніторингу безпеки. Такі системи дають можливість здійснювати постійний контроль за громадськими місцями, оперативно реагувати на небезпечні ситуації, сприяти розкриттю правопорушень та підвищувати рівень громадського порядку. Крім того, використання засобів відеоспостереження та інших цифрових технологій допомагає органам влади більш ефективно координувати свою діяльність у сфері забезпечення безпеки населення. Особливо актуальним це питання є для України в сучасних умовах, коли виникає потреба у посиленні захисту громадян та об'єктів інфраструктури. Водночас важливим залишається забезпечення належного правового регулювання діяльності таких систем, дотримання прав людини та захисту персональних даних. Саме тому дослідження організаційно-правових засад використання систем моніторингу безпеки в населених пунктах, а також аналіз українського та зарубіжного досвіду є актуальним і має важливе практичне значення. Системи моніторингу безпеки для забезпечення громадського порядку – це комплекс технічних, інформаційних та організаційних засобів,

призначених для безперервного спостереження, аналізу, оцінки та прогнозування стану громадської безпеки.

Основна мета таких систем – виявлення потенційних загроз, запобігання правопорушенням, оперативне реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення особистої безпеки громадян. Функціонування систем моніторингу безпеки в Україні здійснюється на основі норм Конституції України, законів та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють питання забезпечення громадської безпеки, діяльності правоохоронних органів, захисту інформації та персональних даних. Важливе значення у цій сфері мають Закони України «Про Національну поліцію», «Про інформацію», «Про захист персональних даних», а також інші нормативні акти, що визначають порядок використання технічних засобів спостереження та обробки інформації.

Китай є одним з найбільш інноваційних і технологічно розвинених у використанні систем відеоспостереження. На сьогоднішній день китайська поліція має найпередовіше технічне оснащення. Модернізація правоохоронних органів стала можливою завдяки програмі «Золотий щит», яка покликана контролювати мережевий трафік, що надходить на територію країни. У рамках переоснащення поліцейські отримали у своє розпорядження сучасні автомобілі, засоби зв'язку та найінноваційніші матеріали для проведення різних експертиз. Для прикладу поліцією Китаю за 2022 рік було затримано 170 000 осіб, що дорівнює 70 % громадян, які перебувають у національному розшуку за допомогою сонцезахисних окулярів з вбудованою камерою. Окуляри підключені до криміналістичної бази даних. Щоб відсканувати обличчя розумним окулярам достатньо всього 100 мілісекунд, після чого на лінзах з'являється вся потрібна інформація про людину та її провину з моменту першого затримання співробітниками поліції. У Китаї активно використовуються камери для контролю за соціальною поведінкою громадян, що викликає деякі етичні питання у правозахисників. Використання вищезгаданих технологій викликало суспільну дискусію щодо розумного балансу між безпекою та конфіденційністю. Сполучене Королівство визнане світовим співтовариством лідером у сфері використання відеоспостереження для забезпечення публічної безпеки та розслідування злочинів, а Лондон часто називають світовою столицею відеоспостереження, і це не дарма. У місті встановлено сотні тисяч камер відеоспостереження, і середньостатистичний житель Лондона потрапляє в камери відеоспостереження 300 разів на день.

Системи відеоспостереження використовуються для протидії злочинності, контролю за дорожнім рухом, а також для моніторингу громадських місць [1, с. 3].

У багатьох зарубіжних країнах системи моніторингу безпеки є важливим елементом забезпечення громадського порядку та захисту населення. Найбільш поширеним напрямом їх використання є встановлення систем відеоспостереження у громадських місцях, на транспортних об'єктах, вулицях міст та об'єктах критичної інфраструктури. Такі системи дозволяють оперативно виявляти правопорушення, здійснювати контроль за ситуацією в населених пунктах та підвищувати ефективність роботи правоохоронних органів.

Практичним прикладом є реалізація системи відеоспостереження у м. Києві, де функціонує розгалужена мережа камер, інтегрована з аналітичними інструментами. Система використовується для моніторингу громадського порядку, дорожнього руху та реагування на надзвичайні ситуації [2]. За даними офіційного порталу, вона дозволяє оперативно виявляти правопорушення та підвищує ефективність роботи правоохоронних органів. Порівняно з країнами Європи, українська модель характеризується меншою регламентованістю. У ЄС використання відеоспостереження чітко регулюється Загальним регламентом про захист даних (GDPR), який встановлює принципи законності, мінімізації даних та прозорості їх обробки [3]. Також актуальним є питання захисту персональних даних та можливих зловживань. Для вдосконалення системи відеоспостереження в Україні необхідним є комплекс взаємопов'язаних заходів. Передусім слід прийняти спеціальний закон про відеомоніторинг, який чітко визначає правові засади функціонування таких систем. Паралельно потрібна уніфікація технічних і організаційних стандартів, що забезпечує сумісність обладнання та програмного забезпечення на всіх рівнях. Важливим напрямом є також приведення вітчизняної практики у відповідність до принципів GDPR та посилення контролю за збором і обробкою персональних даних громадян. Логічним завершенням цих зусиль має стати створення єдиної національної системи відеоспостереження, інтегрованої з іншими безпековими платформами. Система «Безпечне місто» є ефективним інструментом забезпечення громадської безпеки, однак її функціонування в Україні потребує вдосконалення правової бази. Запозичення європейського досвіду та впровадження чітких стандартів дозволить забезпечити баланс між безпекою та правами людини [4].

Отже, системи моніторингу безпеки є важливим інструментом забезпечення громадського порядку, захисту населення та оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Їх використання сприяє підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів, запобіганню правопорушенням та створенню безпечного середовища у населених пунктах. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, розвитком цифрових технологій та необхідністю посилення захисту громадян, значення таких систем для України суттєво зростає. Аналіз зарубіжного досвіду свідчить про те, що ефективне функціонування систем моніторингу безпеки можливе за умови належного нормативно-правового регулювання, використання сучасних технологій та забезпечення балансу між потребами безпеки й дотриманням прав людини. Досвід Китаю, Великої Британії та країн Європейського Союзу демонструє як значні можливості використання систем відеоспостереження, так і необхідність чіткого контролю за обробкою персональних даних. Для України актуальним залишається вдосконалення законодавства у сфері відеомоніторингу, уніфікація технічних стандартів та впровадження європейських підходів щодо захисту персональних даних. Реалізація цих заходів сприятиме розвитку ефективної та врегульованої системи моніторингу безпеки, здатної забезпечити належний рівень публічної безпеки і порядку безпеки та захист прав громадян.

Список використаних джерел

1. Буренко О. В. Зарубіжний досвід використання правоохоронними органами систем відеоспостереження у протидії злочинності. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/32-2.pdf

2. Навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра за спеціальністю 124 «Системний аналіз». 2-ге вид., допов. і переробл. / КПІ ім. Ігоря Сікорського : А. Є. Коваленко, П. І. Бідюк Електронні текстові дані (1 файл: 2,074 Мбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 180 с. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/201ff263-4bf2-4ec0-b798-fdcd8946b065/content

3. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj

4. Романюк А. Організаційні та правові засади забезпечення безпеки громадян в населеному пункті з використанням системи відеоспостереження «Безпечне місто». URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17741/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%AF%D1%80%D0%B8%D0%B7%20%D0%91%D1%83%D1%88%D1%83%D1%94%D0%B2.pdf

Саксін Дмитро Ігорович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 191 КК УКРАЇНИ

У сучасних умовах реформування кримінального законодавства України та його гармонізації з європейськими стандартами особливої актуальності набувають питання правильної кваліфікації кримінальних правопорушень проти власності, вчинених із використанням службового становища. Одним із найбільш складних у правозастосовній практиці є застосування ст. 191 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Актуальність дослідження зумовлена значною поширеністю таких кримінальних правопорушень, а також наявністю численних проблем, пов'язаних із їх правильною юридичною оцінкою. Складність кваліфікації за ст. 191 КК України полягає у багатоваріантності об'єктивної сторони злочину, що охоплює різні форми протиправного заволодіння майном, а також у необхідності встановлення спеціального суб'єкта – службової особи.

Основні проблемні питання кваліфікації за ст. 191 КК України:

1. Розмежування. Однією з ключових проблем є відмежування складу злочину, передбаченого ст. 191 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень, зокрема від шахрайства (ст. 190 КК України), привласнення знайденого або чужого майна (ст. 193 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України). Якщо майно було ввірене, і особа його забрала – це ст. 191 КК України. Якщо особа використала службові повноваження для незаконного списання майна або надання переваг третім особам, не привласнюючи його прямо – це ст. 364 КК України, а також службового підроблення (ст. 366 КК України). Основною ознакою, яка дозволяє

провести таке розмежування, є спосіб заволодіння майном та характер повноважень, якими наділена винна особа.

2. Визначення «ввіреного» майна. Складнощі виникають при кваліфікації дій осіб, які фактично володіють майном, але не мають належно оформлених документів, що підтверджують правомірність цього володіння (договори матеріальної відповідальності тощо). «Ввірене» майно за ст. 191 КК України – це чуже майно, яке правомірно перебуває у володінні особи на підставі договору, службових обов'язків або спеціального доручення, і щодо якого особа наділена правомочністю розпоряджання, управління, доставки чи зберігання. Основна ознака – законні підстави володіння, що відрізняє цей злочин від крадіжки (трудовий договір, завдання, посадова інструкція, цивільно-правова угода).

3. Відмежування привласнення від розтрати. Відмежування передбачає незаконне утримання майна, натомість розтрата – це відчуження майна (споживання, передача іншим особам). Момент закінчення: привласнення закінчується, коли особа починає розпоряджатися майном як власним. Розтрата – у момент фактичного відчуження чи витрачення. *Приклад привласнення: бухгалтер отримав кошти на підзвіт, але не повернув їх, а залишив собі. Приклад розтрати: директор підприємства безоплатно передав техніку фірми у користування родичам.*

4. Доказування корисливого мотиву. Встановлення суб'єктивної сторони злочину (прямий корисливий умисел) є складним процесуальним питанням. Прямий умисел та мета, тобто необхідно довести, що особа не просто допустила недбалість, а діяла з метою заволодіння майном. Обернення на власну користь може бути підтверджено фактом використання майна (або коштів від його реалізації) для власних потреб, у власних інтересах або в інтересах третіх осіб. *Відсутність корисливого мотиву (наприклад, якщо майно було витрачене в інтересах підприємства, але з порушенням процедури) може свідчити про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 191 КК України.*

5. Вплив воєнного стану. Особливості кваліфікації в умовах воєнного стану, що часто вимагає жорсткішої оцінки діянь. В умовах воєнного стану вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, становить підвищену суспільну небезпеку. Зокрема йдеться про службові розкрадання посадовцями підрозділів логістики Збройних сил. Коли на обороноздатність держави й забезпечення ЗСУ та інших військових формувань витрачають значні кошти, нагальними є питання, які постають перед правоохоронними

органами щодо захисту фінансово-економічних інтересів держави та збереження військового майна, предметів озброєння тощо.

Крім того, дискусійним залишається питання моменту закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, що має важливе значення для правильної кваліфікації та відмежування закінченого злочину від замаху. Відсутність єдиного підходу в судовій практиці з цього питання свідчить про необхідність його додаткового нормативного та доктринального врегулювання. Важливим аспектом є також визначення розміру матеріальної шкоди, що виступає кваліфікуючою ознакою. Практика свідчить про наявність неоднакових підходів до її обчислення, що суперечить принципу правової визначеності. У контексті євроінтеграції України особливого значення набуває врахування практики Європейський суд з прав людини, яка акцентує увагу на необхідності дотримання принципів правової визначеності, передбачуваності закону та справедливого судового розгляду. Невизначеність кримінально-правових норм або їх неоднакове застосування можуть розглядатися як порушення права особи на справедливий суд.

Отже, вирішення окреслених проблем можливе шляхом удосконалення законодавчої техніки, конкретизації окремих положень ст. 191 КК України, а також формування єдиної та узгодженої судової практики. Це сприятиме підвищенню ефективності кримінально-правової охорони власності, зміцненню принципу верховенства права та забезпеченню належного рівня правової визначеності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua

3. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 10.

4. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини : підручник / за ред. О. М. Бандурки. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 752 с.

5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Київ : Право, 2021. 1440 с.

6. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). Київ : Ваіте, 2017. 872 с.

7. Тютюгін В. І. Кваліфікація злочинів проти власності : навчальний посібник. Харків : Право, 2018. 256 с.

8. Практика Європейський суд з прав людини щодо застосування принципу правової визначеності (справи: «Kokkinakis v. Greece», «Sunday Times v. United Kingdom»).

Скляр Олександр Сергійович,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор філософії в галузі освіти;
Кравець Владислав Миколайович,
курсант навчально-наукового інституту № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІДМІННОСТІ МІЖ ЦИВІЛЬНИМИ Й ТАКТИЧНИМИ АПТЕЧКАМИ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

У сучасних умовах питання надання першої допомоги виходить далеко за межі базових знань в мирний час. Особливої актуальності це набуває під час бойових дій, надзвичайних ситуацій або активного туризму. Саме тому при виборі аптечки, щоб бути готовим до тих чи інших ситуацій, важливо розуміти, чим відрізняється цивільна аптечка від тактичної (табл. 1), адже ці два засоби мають різну філософію, призначення та алгоритми застосування.

Таблиця 1

Відмінності між цивільними й тактичними аптечками [1]

№	Критерій	Тактична аптечка	Звичайна аптечка
1.	**Призначення**	Для бойових, екстремальних ситуацій, при серйозних травмах і кровотечах	Для побутових травм, офісних або домашніх ситуацій, при ДТП
2.	**Комплектація**	Джгут-турнікет, гемостатики (бинт, серветка), ізраїльський бандаж, засоби іммобілізації, Pill Pack, декомпресійна голка, щиток на око, маркери, терморефлекторна ковдра, картка постраждалого тощо.	Пластир, бинт, вата, антисептик (йод, перекис водню), індивідуальні медичні препарати тощо

№	Критерій	Тактична аптечка	Звичайна аптечка
3.	**Футляр**	Міцний, водонепроникний, з можливістю кріплення до спорядження (завдяки системі MOLLE, наліпок)	Легкий футляр з тканини або пластикова коробка
4.	**Організація вмісту**	Чітка структура, засоби розташовані для швидкого доступу в екстремальних умовах	Проста організація, не адаптована до екстреного застосування
5.	**Рівень підготовки користувача**	Вимагає спеціального навчання, наявність тактичної аптечки без відповідних навичок не гарантує ефективності її використання	Розрахована на базові знання з домедичної допомоги

Окрім цього, залежно від призначення цивільної і тактичної аптечок їх склад змінюється, тому виділяють такі типи (табл. 2, 3):

Таблиця 2

Типи цивільних аптечок за призначенням

№	Тип аптечки	Призначення	Основні елементи
1.	**Домашня**	Допомога при побутових травмах, застуді та хронічних станах.	Містить широкий спектр таблеток, термометр та індивідуальні ліки членів родини.
2.	**Автомобільна**	Надання допомоги постраждалим у ДТП (зупинка кровотеч, обробка ран).	Склад суворо регламентований ДСТУ (переважно перев'язувальні матеріали).
3.	**Офісна (Колективна)**	Надання першої допомоги працівникам компанії.	Розрахована на велику кількість людей; акцент на антисептиках та серцевих засобах.
4.	**Туристична**	Допомога в умовах обмеженого доступу до медицини під час подорожей.	Включає засоби від кишкових інфекцій, захитування та сонячних опіків.

№	Тип аптечки	Призначення	Основні елементи
5.	**Дитяча**	Надання допомоги немовлятам та дітям	Містить препарати у дитячих дозуваннях (сиропи, свічки) та аспіратори.
6.	**Цивільна тактична (IFAK)**	Порятунок життя при критичних пораненнях (обстріли, вибухи)	Містить турнікет, гемостатики й оклюзійні наліпки для зупинки сильних кровотеч.

Таблиця 3

Типи тактичних аптечок за призначенням [2]

№	Тип аптечки	Призначення	Основні елементи	Користувачі
1.	**Індивідуальна (IFAK)**	Перша допомога для одного бійця	Джгут, гемостатик, ізраїльський бандаж, ножиці, рукавички	Солдат, турист
2.	**TCCC аптечка**	За стандартом Tactical Combat Casualty Care	Турнікет, гемостатичний бинт, пов'язка на груди, маска для дихання	Військовий медик
3.	**Групова аптечка**	Для підрозділу (на 3–10 осіб)	Декілька турнікетів, перев'язки, антисептики, рідина для промивання	Командир або санітар
4.	**Спеціалізована**	Для медиків або евакуації поранених	Медичні інструменти, шприци, пінцети, інфузійні пакети, термопокривала	Медичний персонал

У результаті проведеного дослідження встановлено, що цивільна та тактична аптечки мають спільну мету – допомогти людині в разі травми, але їхній функціонал і концепція суттєво відрізняються. Перша – для побутових потреб і незначних ушкоджень, друга – для критичних ситуацій, де головним завданням є порятунок життя в перші хвилини після поранення. Розуміння цієї різниці дозволяє свідомо обирати відповідне спорядження та бути готовим до тих викликів, з якими можна стикнутися в реальності. Структурно-функціональні відмінності між цивільними та тактичними аптечками мають комплексний характер і повинні розглядатися крізь призму правового регулювання, яке визначає межі допустимого медичного втручання, відповідальність суб'єктів та умови застосування відповідних засобів.

Проведення цього дослідження дає поштовх щодо визначення та нормативного закріплення поняття індивідуальної поліцейської аптечки, критеріїв її призначення та застосування, аналіз у ній основних норм належності медичного забезпечення [3], розміщення під час пішого несення служби та на службовому транспорті.

Список використаних джерел

1. Аптечка медична тактична індивідуальна – що входить і як вибрати. URL: https://poputchik.ua/aptechka-medychna-taktychna-indyvidualna-shcho-vkhodyt-i-yak-vybraty?srsltid=AfmBOopjUuEPU5UL8vgkprIgp7khjJ0SV6C9ATFPu0WOFKXLqabKJ7qr (дата звернення 15.04.2026).

2. Що таке тактична аптечка та чим вона відрізняється від звичайної. 2025. URL: https://rezervist.com.ua/scho-take-taktichna-aptechka (дата звернення 15.04.2026).

3. Про затвердження норм належності медичного забезпечення для підрозділів Національної поліції України : Наказ МВС України № 396 від 20 трав. 2016 р. ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0796-16#Text (дата звернення 16.04.2026).

Співак Дмитро Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА

В умовах воєнного стану питання належної кримінально-правової кваліфікації діянь, передбачених ст. 194 КК України, набувають підвищеної значущості, особливо коли йдеться про умисне знищення чи пошкодження майна загальнонебезпечними способами.

Згідно з ч. 2 ст. 194 КК України, кримінальна відповідальність, зокрема, передбачається у випадках, коли такі дії вчиняються шляхом підпалу, вибуху або іншим способом, що становить небезпеку для життя чи здоров'я людей або майна, що створює загальну небезпеку. У практиці Верховного Суду акцентується, що визначальним критерієм для правильної кваліфікації виступає саме спосіб вчинення правопорушення, а не обсяг заподіяної шкоди. Зокрема, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду звернув увагу на те, що для застосування ч. 2 ст. 194 КК України встановлення розміру шкоди не є обов'язковим, оскільки вирішальне значення має підвищений рівень суспільної небезпечності діяння, зумовлений використанням загальнонебезпечного способу.

На відміну від ч. 1 ст. 194 КК України, де обов'язковим є настання наслідків у вигляді шкоди у великих розмірах, у кваліфікованому складі достатньо встановлення самого факту застосування загальнонебезпечного способу. Верховний Суд зазначає, що поняття діяння в даного роду правопорушеннях означає лише дію (знищення або пошкодження майна), без обов'язкової ознаки великого розміру шкоди.

У контексті воєнного стану проблема кваліфікації ускладнюється необхідністю відмежування цього складу злочину від суміжних кримінальних правопорушень, зокрема: диверсії (ст. 113 КК),

терористичного акту (ст. 258 КК), перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК), воєнних злочинів (ст. 438 КК).

Ключовим критерієм такого розмежування є спрямованість умислу та спеціальна мета. Наприклад, у випадках підпалів майна військовослужбовців або об'єктів, пов'язаних із забезпеченням обороноздатності, судова практика допускає кваліфікацію за сукупністю злочинів. Так, у судовій практиці зафіксовано випадки, коли підпал транспортних засобів Збройних Сил України кваліфікувався одночасно за ч. 2 ст. 194 та ст. 114-1 КК України.

Водночас у випадках відсутності спеціальної мети (наприклад, побутовий конфлікт або помста) дії особи підлягають кваліфікації виключно за ст. 194 КК України. Це підтверджується і сучасною судовою практикою, де підпал житлового приміщення з особистих мотивів кваліфікується за ч. 2 ст. 194 КК України, навіть за відсутності тяжких наслідків.

Окрему увагу слід приділити об'єктам подвійного призначення. В умовах війни значна кількість об'єктів цивільної інфраструктури (енергетика, транспорт, зв'язок) використовується для забезпечення оборони держави. У таких випадках визначення правової природи діяння залежить від встановлення обізнаності особи щодо значення об'єкта та спрямованості її умислу.

Також важливим є питання форми вини. Умисел при вчиненні злочину, передбаченого ст. 194 КК України, може бути як прямим, так і непрямим. Особа може усвідомлювати загальнонебезпечний характер своїх дій і свідомо допускати можливість настання небезпечних наслідків. Верховний Суд у своїх рішеннях фактично виходить із того, що сам факт використання небезпечного способу вже свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки діяння, незалежно від конкретних наслідків.

У контексті воєнного стану важливим є також врахування норм міжнародного гуманітарного права. Якщо знищення майна здійснюється у зв'язку з веденням бойових дій, необхідно встановити, чи є відповідний об'єкт законною військовою ціллю. У разі порушення принципів пропорційності та необхідності такі дії можуть утворювати склад воєнного злочину (ст. 438 КК України).

Отже, аналіз законодавства та судової практики дозволяє виокремити такі основні критерії розмежування: 1) спрямованість умислу та наявність спеціальної мети (ст. 113, 258, 114-1 КК України); 2) характер об'єкта посягання; 3) спосіб вчинення (загальнонебезпечний характер); 4) контекст воєнного стану; 5) форма вини та ставлення до наслідків.

Узагальнюючи, слід зазначити, що практика Верховного Суду формує підхід, за яким визначальним критерієм кваліфікації за ч. 2 ст. 194 КК України є саме спосіб вчинення злочину, що потребує подальшого доктринального осмислення та законодавчого уточнення в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
2. Постанова ККС ВС щодо умисного знищення чужого майна. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1051103/
3. Постанова від 15 січ. 2024 р. по справі № 683/694/20 Касаційний кримінальний суд. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/116446104

Степанець
Олександр Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ПІДСТАВИ Й ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності є одним із найбільш гуманних та прагматичних механізмів сучасного кримінального права, оскільки він дозволяє державі відмовитися від застосування репресії там, де мета покарання може бути досягнута без нього. За своєю суттю це компроміс між публічним інтересом у невідворотності покарання та приватними інтересами особи, яка вперше оступилася, і потерпілого, який прагне відновлення порушених благ. Як слушно зазначає Н. О. Антонюк, диференціація кримінальної відповідальності у цьому правовому інституті дозволяє індивідуалізувати підхід до кожного випадку, враховуючи не

лише тяжкість діяння, а й особу винного та ступінь усунення негативних наслідків [3, с. 8]. Законодавче закріплення підстав такого звільнення міститься насамперед у ст. 44 Кримінального кодексу України (далі – КК України), яка встановлює, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, звільняється від відповідальності лише у випадках, прямо передбачених КК України, причому таке звільнення здійснюється виключно судом [1]. Г. І. Глобенко справедливо звертає увагу на те, що ця норма гарантує дотримання прав усіх учасників провадження та виключає можливість позасудового, особливо корупційного, вирішення питання про звільнення [4, с. 42].

Однією з найпоширеніших підстав є звільнення у зв'язку з дійовим каяттям, передбачене ст. 45 КК України [1]. Відповідно до цієї норми, особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покаялася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Ключовим тут є саме активний елемент: пасивне каяття без реальних дій не створює достатніх підстав для застосування цього інституту. Як зазначають Н. Т. Захарова та А. Г. Чорна, таке звільнення є «мостом» між кримінальним правом та кримінологією, оскільки воно стимулює правослухняну поведінку вже після вчинення правопорушення [5, с. 67]. Важливо підкреслити, що законодавець виключив можливість такого звільнення для корупціонерів та осіб, які керували транспортом у стані сп'яніння, що свідчить про підвищену суспільну небезпеку цих діянь, де відшкодування шкоди не може нівелювати загрозу для життя людей або авторитету публічної влади.

Іншою важливою підставою є звільнення у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, регламентоване ст. 46 КК України, яке ґрунтується на ідеї відновного правосуддя [1]. Як правильно зауважує А. О. Ісраєлян, примирення має бути добровільним та реальним, а не фіктивним, тому суд зобов'язаний переконатися, що потерпілий не відчуває тиску та усвідомлює наслідки такого рішення [6, с. 28]. Вважаю, що особливої уваги заслуговує вимога про відшкодування шкоди або усунення заподіяної шкоди, яка виступає матеріальним підтвердженням серйозності намірів особи примиритися. К. Крижанівський слушно підкреслює, що

примирення за цією статтею можливе лише у випадках, коли кримінальне правопорушення посягає на приватний, а не публічний інтерес, оскільки в разі посягання на інтереси держави саме поняття «примирення» втрачає сенс [7, с. 92]. Цей інститут є надзвичайно ефективним для некриміналізованих побутових конфліктів, де обидві сторони зацікавлені у збереженні добрих стосунків, а держава не повинна втручатися з каральними заходами.

Дещо відокремлено стоїть звільнення у зв'язку із закінченням строків давності, закріплене в ст. 49 КК України, яке має не стимулювальний, а процесуальний характер [1]. В. М. Романюк зазначає, що з плином часу суспільна потреба в покаранні суттєво зменшується, доказова база старіє, а тривале перебування особи в стані невизначеності суперечить принципу правової безпеки [11, с. 34]. Строки давності диференціюються залежно від тяжкості діяння: від двох років за кримінальний проступок до п'ятнадцяти років за особливо тяжкий злочин. Важливими є механізми зупинення та переривання перебігу давності: якщо особа ухиляється від слідства, строк зупиняється, а вчинення нового кримінального правопорушення перериває його, і відлік починається заново. Особливо значущою є частина п'ята цієї статті, яка встановлює, що давність не застосовується у разі вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених ст. 109–114^{-2}, катування, передбаченого ч. 3 ст. 127, кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених ст. 437–439, 442, 442^{-1} КК України.

Практичні аспекти застосування цих норм викликають низку дискусійних питань. По-перше, виникає проблема визначення «першості» вчинення правопорушення, адже ст. 45–48 КК України вимагають, щоб особа раніше не притягувалася до кримінальної відповідальності. М. В. Сіроткіна слушно зазначає, що таке різноманіття підстав дозволяє суду обрати найбільш адекватний спосіб реагування, але водночас створює ризик суб'єктивізму, якщо критерії «щирості» каяття не мають чітких законодавчих орієнтирів [12, с. 124]. Від себе додам, що особливу увагу слід приділяти випадкам, коли застосування звільнення суперечить принципу невідворотності покарання, особливо щодо осіб, які вчинили тяжкі злочини або мають неодноразові судимості, оскільки в таких ситуаціях це може сприйматися громадськістю як вияв безкарності.

Як зазначено в спільній праці Я. С. Москаленко та А. Г. Чорної, звільнення від кримінальної відповідальності не повинно перетворюватися на спосіб уникнути відповідальності для професійних злочинців. Його призначення полягає в стимулюванні правослухняної поведінки тих, хто здатен виправитися без ізоляції від суспільства

[9, с. 45]. Крім того, не можна оминути увагою той факт, що звільнення від відповідальності слід чітко відмежовувати від звільнення від покарання, адже в першому випадку особа взагалі не визнається засудженою та не має судимості, а в другому – визнається, але звільняється від відбування покарання з випробуванням.

Отже, інститут звільнення від кримінальної відповідальності, закріплений у ст. 44–49 КК України, є важливим інструментом гуманізації кримінальної політики, оскільки дозволяє уникнути покарання при дійовому каятті, примиренні або зміні обстановки. Подальше вдосконалення законодавства у цій сфері має йти шляхом чіткішого визначення критеріїв «щирого каяття» задля уникнення суб'єктивізму в судовій практиці.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 17.04.2026)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 17.04.2026)
3. Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності у правовому інституті звільнення від кримінальної відповідальності. *Вчені записки.* Київ, 2020. 16 с.
4. Глобенко Г. І. До питань процесуального порядку звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки. Київ, 2019. 126 с.
5. Захарова Н. Т. Чорна А. Г. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Оргкомітет.* Львів, 2023. 124 с.
6. Ісраєлян А. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим за вчинення кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* Ужгород, 2019. 86 с.
7. Крижанівський К. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Літописець.* Львів, 2024. 156 с.
8. Меркулова В. О. Звільнення від кримінальної відповідальності: особливості методології дослідження стимулюючого міждисциплінарного інституту. Київ, 2019. 89 с.
9. Москаленко Я. С. Чорна А. Г. Поняття та значення звільнення від кримінальної відповідальності. *The 2 nd International scientific and practical conference Science in the modern world: innovations and challenges October 24–26 2024 Perfect Publishing.* Toronto Canada, 2024. 71 с.
10. Нікітін А. О. Звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом. Харків, 2023. 94 с.
11. Романюк В. М. Розуміння звільнення від кримінальної відповідальності через призму соціальної справедливості. *Університетські наукові записки.* Київ, 2020. 76 с.
12. Сіроткіна М. В. Звільнення від кримінальної відповідальності як альтернатива кримінальному переслідуванню. *Юридична Україна.* Одеса, 2020. 213 с.

Токай Марта Дмитрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ткаченко Ірина Михайлівна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ ТА КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Актуальність теми зумовлена сучасними викликами, пов'язаними із забезпеченням національної безпеки України в умовах збройної агресії та тимчасової окупації частини її територій. У цих умовах значного поширення набули кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, зокрема державна зрада та колабораційна діяльність, які становлять підвищену суспільну небезпеку та безпосередньо загрожують суверенітету і територіальній цілісності держави. Особливої актуальності набуває проблема розмежування державної зради та колабораційної діяльності, оскільки відповідні склади злочинів мають схожі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що призводить до труднощів у їх кваліфікації.

Метою дослідження є комплексний аналіз державної зради та колабораційної діяльності, а також виявлення проблем їх кримінально-правової кваліфікації, шляхом розгляду таких питань: дослідження кримінально-правової характеристики державної зради та колабораційної діяльності, визначення основних відмінностей між зазначеними складами.

В умовах повномасштабної російської збройної агресії проти України питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності. Одним із ключових інструментів її забезпечення виступає кримінальне право, яке встановлює відповідальність за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки. Сучасні трансформаційні процеси, пов'язані з цифровізацією, гібридними загрозами та інформаційною війною, зумовлюють появу нових форм

злочинної поведінки, що потребує належного кримінально-правового реагування.

Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України передбачені Розділом І Особливої частини КК України. Їх об'єктом є суверенітет, територіальна цілісність, обороноздатність та інформаційна безпека держави.

На мою думку, до найбільш суспільно небезпечних належать: державна зрада (ст. 111 КК України); колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України); пособництво державі-агресору.

Відповідно до ст. 111 КК України, державна зрада – діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Поняття колабораційної діяльності в українському законодавстві є обшинким, в ч. 1 ст. 111-1 вказано, що публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, вважається колабораційною діяльністю [1]. Корогод С. В. у вищезазначених складах підкреслює такі відмінності: у колабораційній діяльності присутній факультативний об'єкт – життя та право власності, предмет – матеріальні ресурси, натомість у державній зраді – інформація, що містить державну таємницю; державну зраду може вчинити лише громадянин України, натомість окремі форми колабораційної діяльності (ч. 4 та ч. 6 ст. 111-1 КК України) можуть бути вчинені будь-ким, незалежно від громадянства; суб'єктивна сторона обох діянь передбачає прямий умисел, але при колабораційній діяльності відсутнє виконання завдання іноземної держави або її представників; умисел виникає після окупації, початку конфлікту чи введення воєнного стану; державна зрада можлива на користь будь-якої іноземної держави, тоді як колабораційна діяльність спрямована виключно на користь держави-агресора [2, с. 104].

Ці відмінності можна побачити, розглядаючи об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Об'єктивна сторона державної зради – перехід на

бік ворога, шпигунство, надання допомоги іноземній державі, суб'єктивна – прямий умисел та спеціальна мета – завдати шкоди державі. Об'єктивна сторона колабораційної діяльності – співпраця з окупаційною владою, зайняття посад, публічна підтримка держави-агресора, суб'єктивна сторона – умисел, але мета може бути: вигода, примус, виживання. У своїй О. В. Зайцев писав, що до введення ст. 111-1 у Кримінальний кодекс України, поняття колабораційна діяльність у певних випадках може розглядатися як різновид державної зради [3].

Практика досудового розслідування та судових рішень свідчить про наявність певних проблем при кваліфікації цих кримінальних правопорушень. Зокрема, окремі діяння можуть містити ознаки як колабораційної діяльності, так і державної зради. У таких випадках остаточна правова кваліфікація визначається стороною обвинувачення, а суд здійснює розгляд справи в межах пред'явленого обвинувачення відповідно до норм Загальної частини Кримінальний кодекс України. Обидва зазначені кримінальні правопорушення характеризуються наявністю прямого умислу, що виключає можливість їх вчинення з необережності. Водночас в умовах тимчасової окупації важливим є встановлення добровільності дій особи. У випадках, коли співпраця з представниками держави-агресора здійснюється під впливом примусу, погроз або інших форм тиску, це може свідчити про відсутність складу кримінального правопорушення або враховуватися як обставина, що виключає кримінальну відповідальність.

«Дослідивши та оцінивши всі надані докази у їх сукупності, суд дійшов висновку, що обвинувачена, маючи достатній рівень освіти та професійного досвіду, усвідомлювала протиправність своїх дій і вчинила їх добровільно, на шкоду суверенітетові та державній безпеці України. Судом встановлено, що громадянка К., вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 111 ч. 7 ст. 111-1, КК України. За результатами розгляду громадянці К., призначене покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років, з позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, на підприємствах, установах, організаціях державної, комунальної форм власності, на строк 13 років без конфіскації майна» [4].

Аналіз вищевикладеного наштовхує на висновок, що сучасні умови війни зумовили появу нових форм протиправної поведінки, зокрема колабораційної діяльності. Отже, ефективна протидія злочинам проти основ національної безпеки потребує комплексного підходу. Особливої уваги потребує уточнення критеріїв розмежування державної зради та колабораційної діяльності, що сприятиме забезпеченню принципів законності, справедливості та невідворотності кримінальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2341-14#Text
2. Корогод С. В. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/344019
3. Зайцев О. В. Колабораційна діяльність як різновид державної зради (за матеріалами судової практики 2014–2022 років). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286121
4. Судова практика щодо колабораційної діяльності. *Верховний Суд.* URL: https://www.supreme.court.gov.ua/press/news/1974591/

Тринога Тетяна Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З КОНФЛІКТОМ, ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах триваючої збройної агресії рф проти України, що розпочалася 2014 року та загострилася з повномасштабним вторгненням 2022 року, питання безпеки набувають особливої актуальності. Серед численних загроз національній безпеці особливе місце займає сексуальне насильство, яке використовується як метод ведення війни та інструмент психологічного тиску на цивільне населення. Кримінально-правовий аналіз таких діянь вказує на їхню подвійність: з одного боку, це грубе порушення особистих прав і свобод людини, а з іншого – інструмент дестабілізації держави через руйнування соціальної тканини суспільства та деморалізацію

населення. Міжнародні та національні правові акти визначають сексуальне насильство у конфлікті як злочин проти людяності, воєнний злочин та навіть злочин геноциду, що зобов'язує державу реагувати як на кримінальному, так і на стратегічному рівні [6].

Важливим аспектом дослідження сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), є його належна кримінально-правова кваліфікація. На національному рівні такі діяння підпадають під ознаки ст. 438 КК України як порушення законів та звичаїв війни [1]. Це пояснюється тим, що сексуальне насильство в умовах збройного конфлікту використовується як цілеспрямований інструмент впливу, спрямований на приниження людської гідності, підкорення та психологічне залякування населення. Крім того, сексуальне насильство нерідко застосовується як форма репресій або покарання за політичні, громадські чи релігійні переконання, а також за передбачувану чи реальну участь у бойових діях на стороні противника [6].

У межах міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом, чітко визначається як воєнний злочин. Зокрема, відповідно до положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а саме ст. 7, 8, такі діяння, як зґвалтування, сексуальне рабство, примушування до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація та інші форми сексуального насильства, віднесені до серйозних порушень міжнародного гуманітарного права [2]. Ці положення розвивають і конкретизують норми Женевські конвенції, які закріплюють обов'язок захисту цивільного населення під час війни та забороняють будь-які посягання на його честь і гідність [3]. Важливим кроком у цьому напрямі стала ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що засвідчує її прагнення до імплементації міжнародних стандартів правосуддя та забезпечення невідворотності відповідальності за найтяжчі міжнародні злочини.

Для визнання сексуального насильства воєнним злочином у міжнародно-правовому розумінні необхідна сукупність двох ключових елементів. По-перше, має бути встановлений зв'язок такого діяння зі збройним конфліктом, тобто воно повинно відбуватися в контексті або під впливом міжнародного чи неміжнародного збройного конфлікту. По-друге, має бути доведено сам факт вчинення акту сексуального насильства як забороненого діяння, що посягає на фізичну та психологічну недоторканність особи. Лише за наявності цих умов відповідні дії можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини та тягнути за собою міжнародно-правову відповідальність [6].

З позиції національної безпеки СНПК становить багатовимірну загрозу. По-перше, воно спричиняє глибокі фізичні та психологічні

травми постраждалих, що у довгостроковій перспективі впливає на демографічну ситуацію, рівень соціальної стабільності та відтворення людського потенціалу держави. По-друге, поширення таких злочинів підриває довіру до державних інституцій, особливо в умовах недостатньої ефективності розслідування та притягнення винних до відповідальності. По-третє, використання сексуального насильства як інструменту війни має на меті залякування населення, примусове переміщення осіб та руйнування соціальних зв'язків у громадах [6]. Водночас суттєвою проблемою залишається складність соціальної реінтеграції постраждалих, зокрема їх прийняття у власних сім'ях і громадах. Нерідко жертви стикаються з нерозумінням, відторгненням або навіть осудом з боку близького оточення, що посилює їх психологічний стан та ускладнює процес відновлення. Окрім цього, поширеним явищем є вторинна віктимізація, коли постраждалі повторно зазнають травматизації під час комунікації з правоохоронними органами, медичними установами чи внаслідок суспільної реакції [7]. Стигматизація жертв сексуального насильства формує бар'єри для звернення по допомогу, сприяє латентності таких злочинів і, як наслідок, перешкоджає ефективному їх розслідуванню та притягненню винних до відповідальності.

Окремої уваги потребує проблема документування та доказування фактів СНПК. Як уже зазначалося цей злочин має низку специфічних ознак, як латентність, стигматизація постраждалих, складність збирання доказів в умовах бойових дій, тому вимагається впровадження спеціальних методик розслідування, орієнтованих на жертву, а також міжвідомчої взаємодії правоохоронних органів, медичних установ та міжнародних організацій. У цьому контексті важливим є використання міжнародних стандартів, зокрема Протоколу ООН щодо документування сексуального насильства в умовах конфлікту [5].

З урахуванням відповідного алгоритму, процес документування має чітко структурований, поетапний характер та охоплює не лише фіксацію фактичних обставин, а й комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, гідності та прав постраждалих. Зокрема, він передбачає етап попереднього планування (оцінювання ризиків, підготовка спеціалістів, визначення умов безпечного контакту), встановлення довіри з постраждалою особою з урахуванням її психологічного стану, проведення інтерв'ю із застосуванням травмоорієнтованих підходів, а також належне завершення комунікації з наданням інформації про можливу допомогу та подальші кроки. Особливе значення має забезпечення інформованої згоди, конфіденційності та недопущення повторної травматизації, що є

ключовими принципами такого виду розслідувань. Важливим складником є формування належної доказової бази, яка передбачає не лише показання постраждалих і свідків, а й медичні документи, результати судово-медичних і психологічних обстежень, фото- та відеофіксацію, електронні докази, а також інші матеріали, що можуть підтверджувати факт вчинення злочину. При цьому особлива увага приділяється дотриманню процедур збирання, фіксації, пакування та збереження доказів із забезпеченням їх цілісності та простежуваності (chain of custody), що є необхідною умовою їх подальшого використання у національних та міжнародних судових інстанціях. Крім того, алгоритм документування передбачає міждисциплінарний підхід, охоплюючи координацію дій слідчих, прокурорів, медичних працівників, психологів і представників міжнародних організацій [4, с. 12]. Така взаємодія дає змогу забезпечити всебічне дослідження обставин злочину, належну підтримку постраждалих і підвищити ефективність кримінального переслідування. Водночас важливо враховувати гендерні, вікові, культурні й соціальні особливості постраждалих, що безпосередньо впливає на якість отриманої інформації та довіру до органів правопорядку.

Важливим елементом ефективної протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, є належна підготовка правоохоронців до роботи з постраждалими. Специфіка таких злочинів вимагає від слідчих і працівників поліції не лише ґрунтовних процесуальних знань, а й сформованих навичок травмоорієнтованої комунікації, етичної поведінки та гендерної чутливості. Правоохоронці виконують ключову функцію на початкових етапах реагування – саме вони забезпечують фіксацію первинної інформації, організовують збір доказів, координують взаємодію з медичними працівниками, психологами та іншими суб'єктами, а також створюють умови, за яких постраждала особа може безпечно надати свідчення. Від рівня їхньої підготовки значною мірою залежить не лише якість доказової бази, а й готовність постраждалих співпрацювати зі слідством. Непрофесійні або нечутливі дії можуть призвести до повторної віктимізації, втрати доказів і зниження ефективності розслідування [7]. Тому впровадження спеціалізованого навчання, розроблення чітких алгоритмів дій та формування міждисциплінарного підходу є необхідною умовою забезпечення належного реагування держави на такі злочини та захисту прав постраждалих.

Отже, сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом, є не лише грубим порушенням основоположних прав людини, а й серйозною загрозою національній безпеці держави. Його використання

як інструменту війни спрямоване на дестабілізацію суспільства, деморалізацію населення та руйнування соціальних зв'язків. Аналіз кримінально-правових аспектів свідчить про необхідність правильної кваліфікації таких діянь як воєнних злочинів відповідно до норм національного та міжнародного права. Водночас ефективна протидія цим злочинам потребує комплексного підходу, що передбачає вдосконалення механізмів документування, забезпечення міжвідомчої взаємодії, впровадження міжнародних стандартів розслідування та належну підготовку правоохоронців. Лише за умови системної та чутливої до потреб постраждалих державної політики можливе забезпечення невідворотності відповідальності винних і відновлення справедливості.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 09.04.2026).

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду (Рим, 17 лип. 1998 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 09.04.2026).

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : міжнародний документ від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 09.04.2026).

4. Алгоритм підготовки та проведення опитування потерпілих від / свідків сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом. Київ. 31 с.

5. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту. 2-ге вид. Лондон : Foreign and Commonwealth Office, 2017. 148 с.

6. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: правове регулювання та практика : конспект курсу. Київ : ООН Жінки, Офіс віцепрем'єр-міністерки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, 2022. 63 с.

7. Бастік, М., Гіттоні, М. Реформування сектора безпеки та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом : довідкові матеріали / Женевський центр управління сектором безпеки (DCAF). Женева : ДКЗС, 2024. 62 с.

Троян Анна Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ МАНІПУЛЯЦІЇ В ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Психологічна маніпуляція в онлайн-комунікації є різновидом прихованого впливу на свідомість і волю потерпілого, при якому у нього формується викривлене уявлення про дійсність, що спонукає його вчиняти дії всупереч власним інтересам. У кримінально-правовому сенсі маніпуляція виявляється через дві законодавчо закріплені форми об'єктивної сторони злочину, передбачені ст. 190 КК України [1]: обман – свідоме повідомлення неправдивої інформації або замовчування відомостей, що мали б бути повідомлені, – та зловживання довірою – маніпулятивне використання вже сформованих або штучно створених довірчих відносин із потерпілим. Онлайн-середовище суттєво розширює арсенал маніпулятивних технік: анонімність, можливість конструювати фіктивну особистість, цілодобовий доступ до потерпілого, використання соціальної інженерії, фішингу та психологічного тиску через ефект терміновості – все це перетворює цифрову комунікацію на потужний інструмент злочинного впливу. Кількість кримінальних проваджень за ст. 190 КК лише у 2024 році перевищила 64 тис., що свідчить про гостру актуальність дослідження психологічних механізмів онлайн-маніпуляції як кримінально-правового явища.

І. М. Чекмарьова [2, с. 639] систематизує психологічні механізми онлайн-маніпуляції, що використовуються при вчиненні шахрайства в Інтернеті: 1) фішинг – створення підробних сторінок або листів, що імітують офіційні ресурси, з метою викрадення облікових даних чи коштів; 2) вішинг і смішинг – маніпуляція через телефонні дзвінки або SMS, де злочинець використовує метод авторитету (видає себе за банківського службовця, поліцейського, лікаря); 3) романтичні схеми –

тривале формування емоційної прив'язаності у жертви для подальшого фінансового обману; 4) схеми з ефектом терміновості – провокування паніки («ваш рахунок заблоковано», «ваш родич у небезпеці»), що паралізує критичне мислення потерпілого і спонукає до негайної передачі коштів. У кожному з цих випадків психологічний механізм маніпуляції становить інструментальну складову об'єктивної сторони злочину і має доказове значення при встановленні умислу суб'єкта та причинно-наслідкового зв'язку між діянням і шкодою.

Г. С. Резніченко [3, с. 496] звертає увагу на проблему кваліфікаційних колізій, що виникають при розмежуванні шахрайства (ст. 190 КК) і суміжних складів, коли маніпулятивний вплив має фінансово-господарський характер. Зокрема, застосування психологічної маніпуляції при отриманні кредитів чи субсидій може кваліфікуватися як за ст. 190, так і за ст. 222 КК (шахрайство з фінансовими ресурсами), залежно від того, кому саме надавалася неправдива інформація і в якому контексті здійснювався маніпулятивний вплив. Ще більш гострою є проблема кримінально-правової оцінки соціальної інженерії як методу маніпуляції: ст. 361 КК [1] охоплює несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем, однак не поширюється на «людський злам» – тобто на маніпуляцію, при якій зловмисник, не порушуючи технічних засобів захисту, обманює або примушує самого користувача вчиняти дії, що надають злочинцеві несанкціонований доступ до активів або інформації. Цей вид маніпуляції залишається у «сірій зоні» кримінального законодавства.

М. І. Красько та А. І. Цевух [4, с. 387] доводять, що традиційне кримінальне право сформоване для регулювання злочинів, вчинених у фізичному просторі, і не встигає за темпами розвитку цифрових форм маніпуляції. Зокрема, кримінальне законодавство України не містить окремих норм про соціальну інженерію, кіберсталкінг або психологічне переслідування в онлайн-середовищі як самостійні склади злочинів; ці діяння підпадають під дію загальних норм ст. 190 або ст. 182 КК (порушення недоторканності приватного життя) лише у разі наявності всіх ознак відповідних складів. Автори стверджують, що кримінальне право має трансформуватися з реактивного інструменту в гнучку нормативну систему, здатну адаптуватися до постійного оновлення маніпулятивних технологій. Це передбачає, зокрема, законодавче закріплення поняття «соціальна інженерія» як способу вчинення злочину та введення кваліфікованих складів шахрайства із зазначенням специфічно цифрових методів маніпуляції серед ознак, що обтяжують покарання.

Доказування психологічного механізму маніпуляції становить самостійну процесуальну проблему. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» [5] закріплює ключовий

доктринальний висновок: обман або зловживання довірою при шахрайстві є безпосередньою причиною, а не лише умовою передачі майна потерпілим. Суд акцентує, що «добровільність» передачі при шахрайстві є уявною – вона зумовлена не справжньою волею, а викривленим сприйняттям дійсності внаслідок маніпулятивного впливу злочинця. Якщо ж обман слугував лише способом отримання доступу до майна, а саме вилучення відбувалося таємно – склад шахрайства відсутній, і дії кваліфікуються як крадіжка. Ця правова позиція є принципово важливою для доказування онлайн-маніпуляції: слідство зобов'язане встановити саме причинний зв'язок між конкретними маніпулятивними діями злочинця та рішенням потерпілого передати майно, що вимагає залучення психологічної експертизи та цифрових доказів – переписки, записів дзвінків, скріншотів схем соціальної інженерії.

Отже, психологічні механізми маніпуляції в онлайн-комунікації – фішинг, соціальна інженерія, ефект терміновості, романтичні схеми – є не просто технічними прийомами, а змістовним наповненням об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України. Вони визначають спосіб вчинення злочину, структуру причинно-наслідкового зв'язку та особливості суб'єктивної сторони. Водночас чинне кримінальне законодавство не повністю охоплює цифрові форми маніпулятивного впливу, зокрема соціальну інженерію. Усунення цих прогалин шляхом законодавчого закріплення відповідних понять та кваліфікуючих ознак є необхідною умовою ефективної протидії злочинності у цифровому середовищі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III: ст. 190 (Шахрайство), ст. 361 (Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних систем). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Чекмарьова І. М. Шахрайство в Інтернеті як один із видів шахрайства. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303719.

3. Резніченко Г. С. Особливості розмежування шахрайства та шахрайства з фінансовими ресурсами. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308808.

4. Красько М. І., Цевух А. І. Еволюція кіберзлочинності: як кримінальне право адаптується до цифрової ери. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/download/334458/323423.

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text.

Чалик Анастасія Владиславівна,
студент Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Жеглінська Тетяна Олегівна,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ЕВАКУАЦІЇ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ПРАВОВІ ПРОГАЛИНИ ТА ПРАКТИЧНІ СКЛАДНОЩІ

Актуальність теми проблем евакуації установ виконання покарань в Україні зумовлена умовами воєнного стану, що спричинили різке зростання ризиків для функціонування пенітенціарної системи та безпеки засуджених і персоналу. У сучасних реаліях частина установ опинилася в зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, що виявило суттєві правові прогалини у регулюванні порядку евакуації та переміщення осіб, позбавлених волі. Практика показує відсутність чітких алгоритмів координації між органами влади, недостатність матеріально-технічного забезпечення та проблеми із визначенням безпечних маршрутів переміщення засуджених. Крім того, евакуація супроводжується значними практичними складнощами, зокрема перевантаженням приймаючих установ, дефіцитом персоналу та неналежним забезпеченням базових умов утримання.

Право засуджених на особисту безпеку передбачене в ст. 10 Кримінально-виконавчим кодексом України (далі – КВК України), де в ч. 3 також вказано «адміністрація установи виконання покарань вживає заходів до переведення засудженого в безпечне місце, а також інших заходів до усунення небезпеки, вирішує питання про місце подальшого відбування ним покарання» [1]. Евакуація для засуджених прямо не передбачена в КВК України, але вона вказана в постанові Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 року № 934 «Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану» [2].

Нормативно-правове регулювання евакуації установ виконання покарань в Україні залишається фрагментарним і не забезпечує повної визначеності процедур у надзвичайних умовах. Чинне законодавство загалом регулює діяльність пенітенціарної системи, однак не містить

детального механізму саме примусового переміщення установ у разі воєнної загрози. Це створює ситуацію правової невизначеності для адміністрацій установ, які змушені діяти ситуативно. Наприклад, під час активних бойових дій на території Донецької та Луганської областей у 2022 році рішення про переміщення засуджених приймалися оперативно, без уніфікованого алгоритму. Відсутність чітких процедур призводить до різного трактування повноважень між ДКВС, місцевими органами влади та військовими адміністраціями. У результаті правові прогалини ускладнюють швидке та безпечне реагування на кризові ситуації.

Однією з ключових практичних складнощів є недостатня координація між органами, залученими до евакуації установ виконання покарань. У багатьох випадках відсутній єдиний центр оперативного управління процесом переміщення засуджених. Це призводить до затримок у прийнятті рішень та неузгодженості дій між адміністраціями колоній і слідчих ізоляторів. Наприклад, у 2022 році під час евакуації установ на півдні України виникали ситуації, коли приймаючі установи не були завчасно підготовлені до збільшення кількості осіб [3]. Такі організаційні недоліки створюють ризики для безпеки персоналу та засуджених. Крім того, відсутність стандартизованих планів евакуації ускладнює оперативне реагування в умовах стрімкої зміни безпекової ситуації.

Евакуація установ виконання покарань потребує значних матеріально-технічних ресурсів, яких часто бракує в умовах воєнного стану. Йдеться про транспорт, засоби конвоювання, медичне забезпечення та належну інфраструктуру приймаючих установ. У реальних умовах України частина перевезень здійснювалася в умовах обмеженого транспорту та підвищеної небезпеки, що ускладнювало процес переміщення. Наприклад, під час масових переміщень засуджених у 2022–2023 роках окремі установи були перевантажені понад їхню фактичну місткість [4, с. 146–151]. Це створювало додатковий тиск на систему виконання покарань і погіршувало умови утримання осіб.

Під час евакуації установ виконання покарань особливо гостро постає питання забезпечення прав людини та безпеки засуджених. Переміщення великої кількості осіб в умовах воєнних дій створює ризики порушення мінімальних стандартів поводження, визначених міжнародними актами. У деяких випадках фіксувалися проблеми з доступом до медичної допомоги та належних умов утримання під час транспортування. Наприклад, через тривалі переїзди та нестачу ресурсів виникали випадки погіршення стану здоров’я окремих

засуджених. Також існує ризик втрати документального супроводу справ, що ускладнює подальший облік осіб. У сукупності це свідчить про необхідність посилення гарантій прав людини під час евакуаційних процесів.

Сучасні виклики демонструють потребу у створенні комплексної системи планування евакуації установ виконання покарань в Україні. Така система має передбачати чіткі протоколи дій, резервні маршрути переміщення та визначені приймаючі установи. Важливим є також проведення регулярних навчань персоналу щодо дій у кризових ситуаціях. Практика воєнного стану засвідчила, що відсутність попередньої підготовки значно ускладнює реагування на загрози. Наприклад, у регіонах, де евакуаційні плани були частково відпрацьовані, процес переміщення відбувався швидше й організованіше [5, с. 36–39].

Вирішення проблем евакуації установ виконання покарань в Україні потребує комплексного нормативного, організаційного та матеріально-технічного підходу, спрямованого на усунення наявних прогалин у правовому регулюванні та підвищення готовності системи до кризових ситуацій. Насамперед доцільним є розроблення та затвердження спеціального нормативного акту або окремого розділу в підзаконних актах Міністерства юстиції України, який би детально регламентував порядок евакуації установ, розподіл повноважень між ДКВС, військовими адміністраціями та іншими суб'єктами, а також алгоритм прийняття рішень у надзвичайних умовах. Важливим напрямом є створення єдиного координаційного центру управління евакуаційними заходами, що забезпечував би оперативну взаємодію між усіма залученими органами та унеможливлював би дублювання чи затримки рішень.

Окремо необхідно удосконалити матеріально-технічне забезпечення шляхом формування резерву транспортних засобів, визначення заздалегідь підготовлених приймаючих установ та забезпечення їх резервних потужностей. Також доцільним є впровадження регулярного навчання персоналу та проведення практичних тренувань евакуаційних сценаріїв для підвищення рівня готовності до дій у кризових ситуаціях [5]. У сукупності такі заходи дозволять забезпечити більш ефективну, безпечну та правомірну реалізацію евакуації установ виконання покарань в Україні.

Узагальнюючи, проблеми евакуації установ виконання покарань в Україні мають комплексний характер і зумовлені поєднанням правових прогалин, організаційних недоліків та матеріально-технічних

обмежень. Відсутність спеціального нормативного регулювання та уніфікованих процедур ускладнює оперативне прийняття рішень у надзвичайних умовах і призводить до ситуативного характеру управління. Практична реалізація евакуаційних заходів супроводжується проблемами координації між уповноваженими органами та перевантаженням приймаючих установ. У зв'язку з цим існує об'єктивна необхідність удосконалення правового регулювання та формування ефективної системи кризового реагування в пенітенціарній сфері.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n2 (дата звернення: 17.04.2026)

2. Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 7 листоп. 2018 р. № 934. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 17.04.2026)

3. Реалізація національного превентивного механізму та права людини в місцях несвободи. URL: https://ombudsman.gov.ua/report-2022/npm-ta-prava-liudyny-v-mistsiakh-nesvobody (дата звернення: 17.04.2026)

4. Шкута О. О. Проблема безпеки засуджених в місцях несвободи Міністерства юстиції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* Дніпро, 2020. № 2 С. 146–151. URL: http://www. irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvdduvs_2020_2_25 (дата звернення: 17.04.2026)

5. Шкута О. Проблеми забезпечення безпеки засуджених у місцях несвободи України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2022. № 2. С. 36–39. URL: https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/354 (дата звернення: 17.04.2026)

Дискусійна панель
«КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ»

Гвоздюк Віталій Валерійович,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності Національної
академії внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі права

ВІЗУАЛЬНЕ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК СПОСІБ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Організована злочинність становить одну з найбільших загроз для суспільства, оскільки характеризується стійкістю, ієрархічністю, конспіративністю та високим рівнем координації протиправної діяльності. Ефективна протидія цьому явищу вимагає від правоохоронних органів застосування комплексу гласних і негласних заходів, серед яких візуальне спостереження займає особливе місце. Вказаний спосіб дозволяє не лише збирати докази, а й встановлювати структуру злочинних угруповань, виявляти зв'язки між їх учасниками, фіксувати їхню поведінку та попереджувати вчинення кримінальних правопорушень. Проте використання цього способу збирання доказів повинно здійснюватися виключно в межах правового поля з дотриманням прав людини, зокрема права на приватність (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (далі – Конвенція)).

Візуальне спостереження – це «збирання фактичних даних, потрібних для протидії злочинності, що здійснюють уповноважені законом суб'єкти шляхом стеження очима або за допомогою технічних засобів за рухомими та стаціонарними об'єктами у публічно доступних місцях» [1, с. 26]. Вказане поняття виступає синонімом до «спостереження за особою, річчю або місцем». Тому такий спосіб є

негласною слідчою (розшуковою) дією (далі – НСРД), що передбачена у ст. 269 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року.

Проведення візуального спостереження призводить до обмеження прав людини, а тому важливим є звернення уваги на міжнародно-правове врегулювання цього питання. Одним із авторитетних органів, який наразі формує європейські стандарти забезпечення прав і свобод людини відповідно до Конвенції, є Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Його практика – це набутий досвід ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, що діяла до 31 жовтня 1999 року, який виявляється у прийнятих рішеннях та ухвалах по суті розглянутих справ [2, с. 59]. У наших попередніх дослідженнях було доведено, що уповноважені особи на проведення слідчих та НСРД повинні звертатися до практики ЄСПЛ як до джерела права [3, с. 142–145], зокрема й до рішень ЄСПЛ та ухвал Європейської комісії з прав людини, що постановлені проти інших держав [4, с. 148].

У цьому контексті заслуговує на увагу рішення ЄСПЛ у справі «Асоціація європейської інтеграції і прав людини та Екімджієв проти Болгарії» (заява № 62540/00) від 30 січня 2008 року. Скарга заявників була спрямована на визначення сумісності болгарського законодавства і практики, що стосується, зокрема, таємного спостереження за особою, зі ст. 8 Конвенції [5].

За матеріалами справи ЄСПЛ зауважив, що як фізичні, так і юридичні особи можуть визнаватися потерпілими від втручання у їх приватне життя шляхом здійснення таємного спостереження. Зокрема, спостереження за окремими особами може водночас стосуватися діяльності організацій, до яких вони належать, включаючи встановлення їх зв'язків, що є характерним для протидії організованій злочинності.

У контексті НСРД задля забезпечення відповідності національного законодавства ст. 8 Конвенції, закон, який регулює питання таємного спостереження, в тому числі і візуального спостереження за особою, річчю та місцем, має містити такі гарантії: перелік чи характер правопорушень, які можуть призвести до прийняття уповноваженою особою рішення про проведення відповідної НСРД; визначення категорій осіб, які підлягають під проведення вказаної НСРД; обмеження тривалості проведення такої процесуальної дії; порядок перевірки, використання та зберігання отриманих даних; заходи, яких необхідно вжити під час передачі даних іншим сторонам;

перелік обставин, за яких отримані дані можуть або повинні бути знищені (п. 76) [5].

Загалом ЄСПЛ за матеріалами справи виявив, зокрема, такі порушення:

1. Закон Болгарії «Про спеціальні засоби спостереження» від 1997 року (далі – SSMA) визначає своїм завданням запобігання та розкриття тяжких умисних злочинів, а також забезпечення захисту національної безпеки. Водночас підставою для проведення таємного спостереження особи фактично передбачено лише запобігання та розкриття тяжких злочинів, якщо встановити відповідні факти неможливо в інший спосіб. Отже, забезпечення захисту національної безпеки не визначено самостійною підставою для проведення таємного спостереження, що свідчить про внутрішню суперечність законодавчого регулювання.

2. SSMA не передбачає жодного перегляду виконання заходів таємного спостереження органом або посадовою особою, яка є незалежною від служб, які проводять спостереження (наприклад, у контексті таких питань: чи дійсно відповідні служби проводять спостереження відповідно вимог, визначених в ухвалі суду; чи достовірно відображається здобута ними інформація у письмовому вигляді; чи дійсно відбулось знищення отриманої інформації під час спостереження, протягом встановленого законом терміну, якщо спостереження виявилось безрезультатним). Було встановлено, що всі ці дії здійснюються співробітниками міністерства внутрішніх справ, до якого входить і служба спостереження.

3. Відповідно до SSMA, уповноважені особи міністерства внутрішніх справ зобов'язані інформувати суддю про факт припинення ведення таємного спостереження щодо особи, проте не передбачає норми ознайомлення судді з результатами спостереження та не зобов'язує його перевірити дотримання ними вимог законодавства Болгарії.

4. У законодавстві Болгарії відсутні правила, які б з належним ступенем точності визначали спосіб перевірки розвідувальних даних, отриманих під час спостереження, або процедури збереження їх цілісності та конфіденційності і процедури їх знищення.

5. Загальний контроль за системою таємного спостереження покладається виключно на міністра внутрішніх справ, який не є незалежною особою.

6. Відповідно до болгарського законодавства особи, які підлягають таємному спостереженню, не повідомляються про цей факт

у будь-який момент часу та за жодних обставин. ЄСПЛ зауважив, що як тільки повідомлення може бути зроблено без шкоди меті стеження після його припинення, інформація повинна бути надана зацікавленим особам. SSMA, навпаки, прямо забороняє розголошувати інформацію про те, чи була особа піддана стеженню, або навіть чи були видані ордери з цією метою. Проте якщо згодом таких осіб не притягнуть до кримінальної відповідальності на основі матеріалів, зібраних під час таємного спостереження, або якщо відбувся витік інформації, відповідні особи не зможуть дізнатися, чи за ними колись стежили, і, відповідно, не зможуть вимагати відшкодування за незаконне втручання в їхні права за ст. 8 Конвенції. Таким чином, болгарське законодавство уникає важливої гарантії проти зловживань при здійсненні таємного спостереження [5].

Тому втручання в права заявників за ст. 8 Конвенції не було «відповідно до закону» у значенні пункту 2 цього положення. Окрім цього болгарське законодавство не передбачає ефективних засобів захисту від таємного спостереження, в тому числі і візуального за особами та використання спеціальних засобів стеження щодо них. Тому мало місце і порушення ст. 13 Конвенції [5].

З огляду вказаного рішення випливає, що до ЄСПЛ можуть звернутись як фізичні, так і юридичні особи, щодо яких можуть бути порушені права та свободи, внаслідок втручання у їх приватне життя, проведеним візуальним спостереженням. Якщо беручи до уваги вказане рішення суду і застосовуючи його за аналогією відповідно до українського законодавства, то потрібно зауважити, що будь-який громадянин України може звернутися, виконавши всі законні вимоги щодо першочергового звернення до національних судових органів, до ЄСПЛ, навіть якщо вони не володіють інформацією чи застосовувалась щодо них така процесуальна дія як «Спостереження за особою, річчю та місцем», посилаючись на недосконаліть національного законодавства з врегулювання підстав та порядку проведення такої процесуальної дії.

Отже, візуальне спостереження є важливим інструментом у протидії організованій злочинності, оскільки дозволяє виявляти структуру злочинних угруповань, встановлювати зв'язки між їх учасниками та документувати їх протиправну діяльність. Водночас його застосування повинно відповідати принципам законності, пропорційності та необхідності. Практика ЄСПЛ свідчить про необхідність забезпечення ефективних гарантій проти зловживань при здійсненні таємного спостереження. Удосконалення національного

законодавства з урахуванням стандартів ЄСПЛ є однією з ключових передумов підвищення ефективності протидії організованій злочинності та забезпечення належного захисту прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Основи візуального спостереження : практ. посіб. / С. С. Чернявський, М. Л. Грібов, А. А. Вознюк, А. А. Небитов, В. В. Гвоздюк. Київ : Норма права, 2024. 112 с.

2. Гвоздюк В. В. Тлумачення терміна «практика Європейського суду з прав людини» в українському законодавстві. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матер. XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 57–60.

3. Гвоздюк В. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 142–145.

4. Гвоздюк В. В. Проблемні питання використання практики Європейського суду з прав людини під час досудового розслідування. Розвиток науки та техніки: проблеми і перспективи : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 21 трав. 2020 р.). Київ, 2020. С. 147–151.

5. Case of the association for European integration and human rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria (Application no. 62540/00): Judgment European Court of Human Rights, 28 June 2007. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81323.

Лелюк Тетяна Іванівна,
провідний фахівець відділу
аналітичної роботи та організації
управління Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії
в галузі права

РОЛЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Сучасні тенденції розвитку злочинності, ускладнення її організованих форм, а також динамічність криміногенної ситуації зумовлюють необхідність удосконалення підходів до організації досудового розслідування. Сьогодні криміналістична наука характеризується переходом від переважно реактивної моделі

розслідування до проактивної, що ґрунтується на використанні аналітичних підходів. У цих умовах особливого значення набуває криміналістичне прогнозування як інструмент науково обґрунтованого планування та організації досудового розслідування, що дозволяє підвищити обґрунтованість управлінських і процесуальних рішень.

У системі криміналістичної науки криміналістичне прогнозування, з позиції В. А. Журавля становить спеціальну науково-практичну діяльність, що здійснюється з метою одержання інформації про основні тенденції, напрями, шляхи розвитку криміналістичних об'єктів, їх стан в майбутньому [1, с. 160].

Вужче криміналістичне прогнозування пропонують розглядати Н. І. Клименко та І. В. Калініна, сутність якого, на думку авторів, виявляється в усвідомленні реального стану злочинності та передбаченні динаміки процесів злочинності в майбутньому [2, с. 209].

Натомість Н. М. Татарин вважає, що завдяки криміналістичному прогнозуванні працівники органу досудового розслідування можуть визначитися з доцільністю реалізації певних дій та/або використання певних заходів не лише заради збирання важливих для кримінального провадження відомостей, а й для припинення та/або недопущення вчинення кримінального правопорушення [3, с. 109].

Отже, зміст криміналістичного прогнозування становить науково обґрунтована діяльність, спрямована на передбачення розвитку кримінальної ситуації, поведінки учасників кримінального провадження, можливих способів вчинення та приховування кримінальних правопорушень, а також результатів проведення слідчих (розшукових) і процесуальних дій, що забезпечує оптимізацію планування розслідування, своєчасне прийняття ефективних рішень та реалізацію як доказової, так і превентивної функцій правоохоронної діяльності.

О. М. Цільмак зазначає, що криміналістичне прогнозування може бути перспективним – забезпечувати оцінку майбутніх слідчих ситуацій; реверсивним – забезпечувати аналіз та оцінку слідів від теперішнього до минулого та встановлення механізму злочину; імітаційним – здійснення оцінки від минулого до теперішнього (наприклад імітація думок особи злочинця); реконструктивне – здійснення уявної реконструкції подій[4, с. 186].

У структурі організації розслідування криміналістичне прогнозування виконує низку ключових функцій:

1) орієнтуючу – дозволяє визначити найбільш імовірні напрями розслідування та сформувати версії;

2) планувальну – забезпечує розроблення оптимального плану розслідування із урахуванням можливих змін ситуації;

3) попереджувальну, яка полягає у прогнозуванні ризиків протидії розслідуванню, втрати доказів або нейтралізації злочинного впливу на учасників кримінального процесу;

4) оптимізаційну – сприяє раціональному розподілу сил і засобів;

5) тактична – забезпечує вибір найбільш ефективних прийомів проведення процесуальних дій.

Необхідною умовою ефективності криміналістичного прогнозування є дотримання його принципів, зокрема: системності – забезпечує здійснення прогнозування на основі аналізу подій і дій, які відбувалися раніше, та дій і подій, які мають відбутися в майбутньому, що й становить єдину систему; комплексності – дослідження подій загалом, а не окремими частинами; усебічності – прогнозування елементів певних подій злочину не самих по собі, а з різних боків; варіантності – дає можливість побудови декілька варіантів прогнозу, залежно від об'єму інформації, якою володіє слідчий; безперервності – направлений на постійну побудову прогнозних варіантів, залежно від надходження нової інформації; вірогідності – забезпечує ймовірність настання тих чи інших подій [5, с.30].

Практичне значення криміналістичного прогнозування в сучасних умовах полягає в забезпеченні науково обґрунтованого планування досудового розслідування, визначенні найбільш імовірних напрямів розвитку слідчих ситуацій і побудові ефективних слідчих версій, своєчасному виявленні та нейтралізації ризиків протидії розслідуванню, прогнозуванні поведінки підозрюваних, свідків та інших учасників кримінального провадження, оптимізації вибору тактики проведення слідчих (розшукових) дій і процесуальних заходів, раціональному розподілі сил і засобів, а також у реалізації превентивної функції шляхом запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, що в сукупності підвищує ефективність, системність і результативність діяльності органів досудового розслідування.

Криміналістичне прогнозування здійснюється в декілька етапів, серед яких Н. В. Павлова виокремлює:

– визначення мети та підстав криміналістичного прогнозування;

– аналіз вихідної інформації, зокрема із застосуванням методу екстраполяції щодо події кримінального правопорушення, вчиненого шляхом шахрайства;

– висунення гіпотез щодо події кримінального правопорушення, вчиненого шляхом шахрайства та перспектив кримінального провадження загалом;

– обрання шляхів реалізації заходів, спрямованих на вирішення стратегічних та тактичних завдань розслідування кримінального правопорушення, вчиненого шляхом шахрайства;

– прийняття тактичних і організаційних рішень щодо розслідування кримінального правопорушення, вчиненого шляхом шахрайства;

– прогнозування наслідків і ймовірних ризиків реалізації тактичних і організаційних рішень;

– реалізація тактичних і організаційних рішень;

– оцінка результатів і порівняння їх з прогнозом;

– обрання нових шляхів, враховуючи допущені помилки;

– здійснення прогнозування, враховуючи помилки, що були допущені внаслідок попереднього прогнозу тощо, – верифікація (перевірка й оцінка) прогнозу [6, с. 403].

Особливої актуальності криміналістичне прогнозування набуває при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, злочинів вчинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями, транснаціональними організованими групами, де необхідно враховувати складну структуру злочинних зв'язків, ієрархію, розподіл ролей та можливі сценарії поведінки учасників. Крім того, під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану значення прогнозування зростає у зв'язку з безпековою ситуацією, підвищеною динамічністю криміногенної ситуації, обмеженістю ресурсів та необхідністю оперативного прийняття рішень.

З огляду на це, основні напрями розвитку криміналістичного прогнозування в сучасних умовах можна визначити як сукупність наукових і практичних векторів, спрямованих на підвищення його точності, оперативності та інтегрованості в систему досудового розслідування. До таких, зокрема слід віднести:

1) інформатизацію та цифровізацію прогнозних процесів, що пов'язане із використанням інформаційно-аналітичних систем, баз даних, технологій штучного інтелекту тощо;

2) інтеграції з інформаційно-аналітичним забезпеченням розслідування, тобто поєднанні прогнозування з аналітичною діяльністю правоохоронних органів, що формує єдине інформаційне середовище для прийняття управлінських і тактичних рішень під час організації розслідування кримінальних правопорушень;

3) розвиток превентивної моделі розслідування;

4) розвиток методології оцінки ризиків, що полягає у вдосконаленні криміналістичних методик прогнозування ризиків протидії розслідуванню, знищення або приховування доказів, впливу на свідків та потерпілих тощо.

Отже, криміналістичне прогнозування перетворює організацію розслідування з хаотичного процесу реагування на факти у впорядковану систему превентивного впливу, де кожен наступний крок слідчого базується на ймовірнісній оцінці майбутніх змін слідчої ситуації.

Значення криміналістичного прогнозування для організації розслідування кримінальних правопорушень полягає в переході від пасивного збирання доказів до проактивного моделювання слідчого процесу, що дозволяє науково обґрунтовано висувати версії, передбачати ймовірні сценарії поведінки злочинців та стратегії їхньої протидії розслідуванню. Завдяки завчасному виявленню латентних зв'язків та оцінці динаміки слідчих ситуацій, прогнозування сприяє мінімізації чинників невизначеності, оптимізації розподілу оперативно-технічних ресурсів і забезпеченню ефективного планування дій, що в сукупності підвищує якість доказування та забезпечує тактичну перевагу сторони обвинувачення на всіх етапах розслідування кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Журавель В. А. Криміналістичні прогнози: форми та шляхи реалізації. *Вісник Академії правових наук.* Харків, 2002. № 4 (31). С. 157–161.

2. Клименко Н. І., Калініна І. В. Криміналістичне та експертне прогнозування: проблеми співвідношення. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2019. Вип. 1. Т. 1. С. 206–210.

3. Татарин Н. М. Прогнозування й моделювання як методи організації та планування розслідування кримінальних правопорушень. *Правовий часопис Донбасу.* № 4 (89). 2024. С. 107–111. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-89-107-111.

4. Цільмак О. М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки» :* збірник наукових статей. № 4. Запоріжжя, 2013. С. 178–184.

5. Теслюк І. О. Тактичні засади застосування криміналістичного прогнозування у досудовому розслідуванні (на прикладі органів Національної поліції України) : монографія. Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2017. 217 с.

6. Павлова Н. В. Криміналістичне прогнозування у методиці розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 7/2022. С. 401–404. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/97.

Броїло Світлана Андріївна,
курсант Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
Науковий керівник:
Сеник Петро Романович,
старший викладач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат юридичних наук

ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила безпрецедентну кількість порушень міжнародного гуманітарного права. Станом на кінець 2023 року загальна кількість порушених справ щодо російських воєнних злочинів сягнула 115 тисяч, а щоденно фіксується близько 160 нових випадків. У цих умовах документування стає не просто технічним процесом, а фундаментом майбутньої справедливості в національних та міжнародних судах.

Відповідно до національного законодавства (ст. 438 Кримінального кодексу України), воєнні злочини визначаються як порушення законів та звичаїв війни. Це охоплює жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, депортацію цивільних для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом тощо. На міжнародному рівні ключовим орієнтиром є Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС). Стаття 8 Статуту містить детальний перелік діянь, що становлять воєнні злочини, зокрема: умисні вбивства та катування, напади на цивільні об'єкти, що не є військовими цілями, зґвалтування та інші види сексуального насильства, використання «живих щитів».

Важливим етапом у документуванні стало створення підсистеми «Воєнний злочинець» Міністерства внутрішніх справ України. Станом на серпень 2023 року в системі ідентифіковано понад 232 тисячі осіб. Структура ідентифікованих злочинців охоплює: військовослужбовці РФ (близько 197,8 тис. осіб), представники НЗФ та ПВК (3,5 тис. осіб), колаборанти та зрадники (3,2 тис. осіб), військово-політичне керівництво країни-агресора (401 особа). Дані з цієї системи передаються каналами Європолу, що дає можливість обмежувати

пересування цих осіб на міжнародному рівні та готувати ґрунт для їх затримання в майбутньому.

Правильність первинної фіксації безпосередньо впливає на допустимість доказів у суді. Ключові вимоги передбачають: візуальну фіксацію – фото та відео мають відображати не лише сам об'єкт (наприклад, зруйнований будинок), а й навколишнє середовище для розуміння контексту (панорамна зйомка); деталізацію – обов'язкову фіксацію дати, точного часу та геолокації (якщо зйомка проводиться свідком, бажано назвати своє ПІБ на камеру); збирання даних про свідків – ПІБ, дата народження, контактні дані й адреса проживання; використання спеціалізованих платформ – Офіс Генерального прокурора (WarCrimes.gov.ua), застосунок «eyeWitness to Atrocities», чат-боти «TRIBUNAL UA» тощо.

Документування воєнних злочинів цивільними особами та правозахисниками має проводитися за принципом «не нашкодь». Коаліція «Україна. П'ята ранку» акцентує на важливості збереження автентичності доказів: не можна пересувати предмети на місці злочину (гільзи, уламки снарядів), якщо це не загрожує життю. Під час опитування постраждалих слід уникати навідних запитань (наприклад, замість «Чи вас били?» питати «Розкажіть, що відбувалося під час допиту?»), щоб уникнути ретравматизації та звинувачень у маніпуляції показаннями. Важливо розуміти різницю між воєнним злочином (порушення правил війни) та загальнокримінальним. Міжнародна співпраця та перспективи.

Документування в Україні є унікальним через масштаб залучення міжнародних партнерів. Видача МКС ордера на арешт Володимира Путіна стала результатом саме системного документування депортації українських дітей. Створення фундаменту для переслідування за злочин агресії потребує ще більш прискіпливого збору доказів, що стосуються ланцюжка наказів від вищого керівництва РФ до безпосередніх виконавців. Документування воєнних злочинів в Україні сьогодні виконує три функції: інформаційну (світ знає правду), превентивну (ідентифікація через бази МВС обмежує злочинців) та юридичну (підготовка бази для трибуналів). Спільні зусилля державних органів, правозахисних організацій та громадян є запорукою того, що жоден злочин не залишиться безкарним, а терміни притягнення до відповідальності, попри їх тривалість, будуть неминучими.

Список використаних джерел

1. Безоплатна правнича допомога. Воєнні злочини та їх документування; В. Савуляк, 05.10.2022 р. URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/voyenni-zlochyny-ta-yih-dokumentuvannya/

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III.
3. Піддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 98–101.
4. Радіо Свобода. «Тисячі нових справ про воєнні злочини». Що за рік вдалося зробити у досягненні справедливості?; 27.12.2023 р. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/voyenni-zlochyny-rik-dosyahnenni-spravedlyvosti/32749456.html
5. Інтерфакс-Україна. МВС України: Ідентифіковано понад 232 тисячі воєнних злочинців і зрадників; 03.08.2023 р. URL: https://interfax.com.ua/news/general/926764.html
6. LB.ua. Як документувати воєнні злочини, аби не зашкодити слідству. Блог Коаліції «Україна. П'ята ранку», 18.08.2023 р. URL: https://lb.ua/blog/koalitsiia_ua5am/570644_yak_dokumentuvati_voienni_zlochini_abi.html

Гуменюк Діана Анатоліївна,
курсант Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Горбач Наталія Львівна,
старший викладач кафедри мовної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ВІД ТЕОРІЇ ДО БОЮ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Основним актом, що визначає правові засади діяльності та підготовки поліцейських, є Закон України «Про Національну поліцію». У контексті професійної підготовки особливе значення мають положення ст. 49–52 цього Закону, які закріплюють систему професійного навчання поліцейських, зокрема первинну підготовку, підвищення кваліфікації, спеціалізацію та службову підготовку. Законодавець прямо визначає, що підготовка має бути безперервною, що узгоджується із сучасною концепцією lifelong learning. Однак на практиці реалізація цього принципу є обмеженою через недостатню кількість програм перепідготовки та формальний характер підвищення

кваліфікації. Таким чином, існує розрив між нормативною моделлю безперервного навчання та фактичним станом її реалізації.

Важливим елементом правового регулювання є Закон України «Про вищу освіту», який визначає загальні стандарти освітньої діяльності, у тому числі для закладів зі специфічними умовами навчання системи МВС. Аналіз цього закону свідчить, що він орієнтований на академічну модель освіти, з акцентом на освітні ступені, стандарти та акредитацію програм. Водночас специфіка підготовки поліцейських, особливо в умовах воєнного стану, потребує більш гнучких, практикоорієнтованих механізмів, які не завжди узгоджуються з класичними академічними вимогами. Це створює нормативну колізію між освітніми стандартами та потребами сектору безпеки.

Окрему роль у регулюванні підготовки відіграють підзаконні акти Міністерства внутрішніх справ України, зокрема накази щодо організації службової підготовки. Такі акти деталізують структуру навчального процесу, визначають види підготовки (фізична, вогнева, тактична, спеціальна), порядок їх проведення та оцінювання. Проте аналіз цих актів свідчить про їхню орієнтацію на мирний час, що виявляється у недостатній регламентації дій поліцейських у бойових або наближених до бойових умовах. Наприклад, питання взаємодії з військовими підрозділами або дій у зоні бойових дій часто залишаються поза межами чіткої нормативної деталізації [1].

Суттєве значення для підготовки кадрів має Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2]. Він розширює повноваження правоохоронних органів, зокрема щодо обмеження прав і свобод, запровадження комендантської години, перевірки документів, забезпечення евакуаційних заходів. Це, своєю чергою, вимагає від поліцейських глибокого розуміння меж своїх повноважень та принципу пропорційності. Проте закон не містить прямих положень щодо адаптації системи підготовки кадрів до умов воєнного стану, що створює прогалину у правовому регулюванні. Фактично питання модернізації навчання вирішуються на рівні відомчих актів, що знижує їхню системність і стабільність.

У контексті кримінально-правової підготовки важливу роль відіграють положення Кримінального кодексу України [3] та Кримінального процесуального кодексу України [4]. Зокрема, у зв’язку з війною значно зросла кількість правопорушень, пов’язаних із воєнними злочинами, колабораційною діяльністю (ст. 111-1 КК України), пособництвом державі-агресору (ст. 111-2 КК України). Це

потребує спеціалізованої підготовки поліцейських у сфері документування таких злочинів, збору доказів відповідно до стандартів міжнародного кримінального права. Водночас навчальні програми не завжди встигають оперативно адаптуватися до змін у кримінальному законодавстві, що негативно впливає на якість розслідування.

Значний вплив на підготовку кадрів має міжнародно-правовий компонент. Україна є стороною ключових міжнародних договорів у сфері прав людини, зокрема Європейська конвенція з прав людини, практика якої формується Європейський суд з прав людини. Відповідно до ст. 9 Конституції України ці договори є частиною національного законодавства. Це означає, що підготовка поліцейських повинна передбачати не лише знання національного права, а й розуміння стандартів ЄСПЛ, зокрема щодо заборони катувань, права на свободу та особисту недоторканність, права на справедливий суд. Недостатня інтеграція цих стандартів у навчальні програми створює ризики порушення прав людини у практичній діяльності поліції. Окремо слід звернути увагу на законодавство у сфері кібербезпеки, зокрема Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Він визначає необхідність підготовки фахівців у сфері протидії кіберзагрозам, однак не встановлює конкретних механізмів інтеграції цих вимог у систему підготовки поліцейських. У результаті формування кіберкомпетенцій часто здійснюється фрагментарно, без єдиної державної стратегії [5, с. 122].

Сучасний стан модернізації підготовки кадрів Національної поліції України у 2022–2026 рр. має чітко виражений практикоорієнтований і воєнно-адаптивний характер: у системі службової підготовки суттєво збільшено частку тактичних занять (до 40–50 % навчального часу), впроваджено обов'язкові тренування з дій під час обстрілів, евакуації населення, роботи на блокпостах та фільтраційних заходів, а також алгоритми документування воєнних злочинів відповідно до вимог Женевських конвенцій [6, с. 145]. У навчальних центрах МВС запроваджено короткострокові інтенсивні курси (2–4 тижні) для швидкої перепідготовки поліцейських до служби в прифронтових регіонах, включаючи домедичну допомогу (TCCC), поводження зі зброєю в умовах бою та взаємодію з підрозділами Збройних Сил України. Крім того, введено обов'язкові модулі з кібербезпеки та OSINT-аналізу, а також практичні заняття з використанням дронів для моніторингу ситуації. Разом із цим, модернізація залишається частково фрагментарною: лише близько 60–

65 % підрозділів повною мірою охоплені оновленими програмами, відсутня єдина цифрова платформа навчання, а нормативне закріплення нових стандартів підготовки досі переважно здійснюється на рівні відомчих наказів, що знижує стабільність і уніфікованість реформ [7, с. 110].

Отже, аналіз законодавства свідчить, що нормативна база підготовки кадрів поліції в Україні є достатньо розвиненою, проте має низку системних недоліків: фрагментарність регулювання, орієнтація на мирний час, відставання від реальних викликів війни та недостатня інтеграція міжнародних стандартів. Для подолання цих проблем необхідно на законодавчому рівні закріпити нову модель підготовки кадрів, яка б враховувала умови воєнного стану, цифровізацію безпеки та європейські стандарти прав людини.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII (зі змін. і допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII (зі змін. і допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III (зі змін. і допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI (зі змін. і допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

5. Колобов В. О., Лоцкін Т. І. Система військової освіти у країнах НАТО: перспективи впровадження у військових навчальних закладах України. *Редакційна колегія.* 2025. С. 121–123.

6. Рудаков С. В. Базова загальновійськова підготовка як складова забезпечення мобілізаційного ресурсу. Національна академія Національної гвардії України, 2025. С. 144–148.

7. Чернявський О. Організаційно-педагогічне забезпечення компетентнісно орієнтованої підготовки офіцерів: досвід країн НАТО та рекомендації для України. *Comparative Professional Pedagogy*. 15.2. 2025. С. 94–111.

Дубина Каріна Володимирівна,
курсант Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
Науковий керівник:
Сеник Петро Романович,
старший викладач кафедри права
та менеджменту у сфері цивільного
захисту Львівського державного
університету безпеки
життєдіяльності,
кандидат юридичних наук

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ З БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ, У РОЗСЛІДУВАННІ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) у розслідуванні надзвичайних ситуацій в Україні має складну правову природу, оскільки поєднує норми кримінального процесуального права, законодавства про захист інформації, повітряного простору та персональних даних. З правової точки зору інформація, отримана з БПЛА, може набувати статусу цифрових доказів лише за умови дотримання встановленої процедури її отримання, фіксації та збереження.

Відповідно до загальних положень кримінального процесуального законодавства України, доказами визнаються фактичні дані, отримані у передбаченому законом порядку. Це означає, що матеріали з БПЛА (фото, відео, 3D-моделі, телеметрія) можуть бути використані в суді лише тоді, коли їх походження є підтвердженим, а спосіб отримання – законним. Наприклад, якщо дрон використовувався під час огляду місця події працівниками правоохоронних органів із належним процесуальним оформленням, такі дані можуть бути долучені до матеріалів справи як електронні докази.

Водночас важливим є питання допустимості таких доказів. У судовій практиці України ключовим критерієм є дотримання процесуальної форми. Якщо інформація з БПЛА була отримана без відповідного дозволу, без фіксації процедури або з порушенням вимог щодо збереження цифрових даних, вона може бути визнана недопустимою. Наприклад, відео з дрона, зняте волонтерами під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, не завжди може бути використане в кримінальному провадженні через неможливість підтвердити його автентичність.

Окреме правове значення мають метадані цифрових файлів. У правовому полі України вони розглядаються як допоміжний елемент доказування, який дозволяє встановити час, місце та умови отримання інформації. У разі їх відсутності або зміни виникають сумніви щодо цілісності доказу, що може вплинути на його оцінку судом. Саме тому важливо забезпечити незмінність даних шляхом використання технічних засобів фіксації та криптографічного захисту.

Правовий режим використання БПЛА також регулюється Повітряним кодексом України та підзаконними нормативними актами, які встановлюють правила експлуатації безпілотних повітряних суден. Зокрема, передбачено вимоги щодо реєстрації окремих типів дронів, обмеження польотів у певних зонах та необхідність дотримання правил безпеки повітряного простору. Порушення цих норм може не лише призвести до адміністративної відповідальності, а й поставити під сумнів законність отриманих даних.

У контексті розслідування надзвичайних ситуацій важливу роль відіграє також Закон України «Про захист персональних даних». Використання БПЛА часто пов'язане із фіксацією зображень людей або приватних територій, що створює ризики порушення права на приватність. З правової позиції така обробка інформації повинна бути пропорційною меті – наприклад, ліквідації наслідків надзвичайної ситуації або документування злочину – і здійснюватися в межах, визначених законом.

У практичному вимірі в Україні вже сформувалися окремі підходи до використання БПЛА під час фіксації наслідків воєнних та техногенних подій. Наприклад, у кримінальних провадженнях щодо обстрілів цивільної інфраструктури матеріали з дронів часто використовуються як додаткові докази разом із супутниковими знімками та свідченнями очевидців. Однак питання їх процесуального оформлення залишається неоднозначним, оскільки відсутній єдиний законодавчий акт, який би детально регламентував статус саме цифрових даних із БПЛА. Судова практика в Україні поступово формує підхід до оцінки таких доказів, акцентуючи увагу на їх достовірності та можливості перевірки. Наприклад, якщо експертиза підтверджує, що відеозапис не був змінений і відповідає реальним подіям, суд може визнати його допустимим навіть за умови, що він був отриманий не процесуальним шляхом, але має високу доказову цінність у сукупності з іншими матеріалами справи.

Важливою правовою проблемою залишається відсутність уніфікованих стандартів збирання та зберігання цифрових доказів із БПЛА. Це створює ризики для їх використання в суді, оскільки різні органи можуть застосовувати різні підходи до фіксації інформації. У цьому контексті актуальним є запровадження єдиних протоколів роботи

з цифровими доказами, які б відповідали як національному законодавству, так і міжнародним стандартам.

Отже, з правової позиції інформація з БПЛА є потенційно цінним, але водночас чутливим видом доказів, який потребує чіткого нормативного регулювання. Її використання у розслідуванні надзвичайних ситуацій в Україні вже є реальністю, однак ефективність цього процесу безпосередньо залежить від дотримання процесуальних вимог, забезпечення автентичності даних та балансу між інтересами безпеки і правами людини.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI.
2. Повітряний кодекс України : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI.
3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI.
4. Про інформацію : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII.
5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційний вебсайт. URL: https://dsns.gov.ua

Липова Діана Євгеніївна,
студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Жеглінська Тетяна Олегівна,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ. РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Злочинність неповнолітніх і рецидивна злочинність належать до тих кримінологічних явищ, що мають підвищену суспільну небезпеку не лише через сам факт вчинення кримінальних правопорушень, а й через їхній довготривалий вплив на безпеку суспільства, стан

правопорядку та перспективи соціального розвитку держави. Неповнолітній правопорушник перебуває на етапі формування особистості, тому його кримінальна поведінка часто є наслідком поєднання сімейної дезадаптації, негативного впливу мікросередовища, соціальної незрілості, дефектів правового виховання та недостатньої ефективності профілактичної роботи. Рецидивна злочинність, своєю чергою, свідчить про незавершеність або неефективність попереднього кримінально-правового впливу, недоліки ресоціалізації та повторне включення особи в криміногенне середовище. Саме тому кримінологічний аналіз цих двох видів злочинності має здійснюватися не ізольовано, а у взаємозв'язку, оскільки значна частина рецидивістів починає кримінальну кар'єру ще в неповнолітньому віці.

Законодавча основа реагування на злочинність неповнолітніх в Україні побудована на поєднанні кримінально-правових, процесуальних і соціально-захисних механізмів. Кримінальний кодекс України у ст. 22 встановлює загальний вік кримінальної відповідальності з шістнадцяти років, а за окремі умисні суспільно небезпечні діяння – з чотирнадцяти років. Водночас законодавець спеціально виділив у КК України розділ XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», що підкреслює відмінність підходу до цієї категорії осіб порівняно з повнолітніми правопорушниками. Для неповнолітніх передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, якщо виправлення можливе без покарання, що відповідає принципу пріоритету виховного й ресоціалізаційного впливу над репресією [1].

Із кримінологічної позиції злочинність неповнолітніх є особливим видом злочинності, що характеризується віковою специфікою мотивації, підвищеною ситуативністю, груповим характером багатьох правопорушень, слабким прогнозуванням наслідків власної поведінки та значною залежністю від найближчого соціального оточення. Для неповнолітніх більш типовими є корисливі, корисливо-насильницькі, хуліганські та інші імпульсивні правопорушення, що часто вчиняються під впливом однолітків, конфліктів у сім'ї, шкільної дезадаптації, безконтрольності, цифрових девіацій, а в умовах війни – також через психологічну травматизацію, вимушене переміщення, втрату нормальних соціальних зв'язків. Саме тому кримінологічне дослідження злочинності неповнолітніх не може обмежуватися лише аналізом складів кримінальних правопорушень;

воно повинно охоплювати соціальні, психологічні, педагогічні та віктимологічні чинники, які формують делінквентну поведінку. Актуальність такого підходу підтверджує і нова Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції до 2028 року, схвалена у 2025 році, яка прямо орієнтує державу на правосуддя, дружнє до дитини, та на розвиток профілактичних, відновних і реінтеграційних механізмів [3].

Основними детермінантами злочинності неповнолітніх є неблагополуччя сім'ї, насильство або байдужість з боку батьків, відсутність належного контролю, низький рівень матеріального забезпечення, шкільні проблеми, безробіття молоді, девіантні групи однолітків, алкоголізація та наркотизація, а також загальна криза соціальних орієнтирів. Важливо, що Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» прямо закріплює профілактику правопорушень серед дітей як окремий напрям діяльності відповідних органів, а Закон України «Про охорону дитинства» виходить із пріоритету захисту прав та інтересів дитини. Це означає, що держава розглядає дитячу делінквентність не лише як питання покарання, а і як наслідок соціального неблагополуччя, що потребує раннього виявлення і комплексного втручання. Такий підхід відповідає сучасній кримінологічній концепції, за якою попередження злочинності неповнолітніх має починатися задовго до першого контакту дитини з системою кримінальної юстиції. На індивідуальному рівні профілактика повинна спиратися на оцінку ризиків, вивчення сімейної ситуації, поведінкових особливостей дитини, її кола спілкування та факторів повторного правопорушення. У цьому контексті вагоме значення має досудова доповідь: КПК України передбачає, що щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років вона складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, а законодавство про пробацію та підзаконні акти вимагають оцінювати ризики вчинення повторного кримінального правопорушення [2].

Між злочинністю неповнолітніх і рецидивною злочинністю існує прямий зв'язок. Несвоєчасне виявлення дитячої та підліткової девіантності, формальне реагування на перші правопорушення, відсутність ефективної роботи з сім'єю та школою, а також помилки у виборі кримінально-правових заходів здатні формувати у неповнолітнього стійку криміногенну установку. Якщо перший злочин не супроводжується реальною корекційною, психологічною та соціальною роботою, підвищується ризик переходу від ситуативної делінквентності до стабільної злочинної поведінки. У цьому сенсі

ювенальна превенція є не лише способом захисту дитини, а й одним із найважливіших інструментів профілактики майбутнього рецидиву. Показово, що матеріали Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції засвідчують зменшення кількості неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, на 8,4 % із 1752 до 1604 осіб, що підтверджує значення системних профілактичних заходів, хоча саме по собі таке зменшення не усуває глибинних причин дитячої делінквентності [4, с. 909].

Отже, ефективне попередження злочинності неповнолітніх і рецидивної злочинності в Україні має ґрунтуватися на комплексному міжвідомчому підході. Для неповнолітніх пріоритетними повинні бути раннє виявлення груп ризику, підтримка сім'ї, шкільна медіація, ювенальна превенція, відновне правосуддя, пробація, психологічний супровід та індивідуальні програми ресоціалізації. Для осіб із рецидивною поведінкою – оцінка ризиків, адресні корекційні програми, підтримка після звільнення, професійне навчання, робота із залежностями й усунення соціальної ізоляції. Чинне законодавство України вже містить важливі інструменти для такої роботи, однак головною проблемою залишається не стільки відсутність норм, скільки необхідність їх послідовного, ресурсно забезпеченого та міжсекторального застосування. Саме поєднання кримінально-правових, соціальних, педагогічних і психологічних засобів є найбільш перспективним шляхом зниження як злочинності неповнолітніх, так і рецидиву.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2025 р. № 708-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-р

4. Луценко І. Г. Кримінологічний аналіз способів втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність: від традиційних практик до кіберзлочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 34.1. 2025. С. 902–911.

Мороз Тетяна Петрівна,
здобувач Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Жеглінська Тетяна Олегівна,
старший викладач
кафедри кримінально-правових
дисциплін Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Актуальність теми кримінологічної характеристики та попередження злочинності неповнолітніх зумовлена зростанням соціальних викликів, що впливають на формування поведінки молоді в сучасному суспільстві. Умови соціально-економічної нестабільності, вплив інформаційного середовища, зниження ролі сімейного виховання та освітніх інституцій сприяють підвищенню ризиків девіантної поведінки серед неповнолітніх. Дослідження кримінологічних особливостей цієї категорії правопорушень є необхідним для виявлення причин і умов їх вчинення, що, своєю чергою, дає змогу розробляти ефективні механізми профілактики. Особливого значення набуває впровадження комплексного підходу до попередження злочинності неповнолітніх, який поєднує правові, соціальні та психологічні заходи, спрямовані на захист прав дитини, її соціалізацію та запобігання повторним правопорушенням.

Злочинність неповнолітніх у кримінології визначається як комплекс правопорушень, вчинених особами віком від 14 до 18 років. Згідно зі ст. 22 ККУ, кримінальна відповідальність настає з 16 років, проте за умисне вбивство (ст. 115 ККУ), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 ККУ), розбій (ст. 187 ККУ) та деякі інші тяжкі злочини з 14 років. Діти, які не досягли віку кримінальної відповідальності, підлягають виховним заходам та адміністративній відповідальності, передбаченій Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП, ст. 184, 185), а батьки цивільно-правовій відповідальності за неналежне виконання обов'язків щодо виховання неповнолітніх (ст. 1178 ЦКУ).

Правовий статус неповнолітніх регулюється не лише ККУ, а й низкою спеціальних законів. Закон України «Про попередження злочинності» (ст. 9, 10) визначає заходи профілактики злочинності серед неповнолітніх через органи освіти, соціальні служби та правоохоронні органи. Відповідно до ст. 23 ККУ, неповнолітні, які вчинили злочин, підлягають пом'якшеній кримінальній відповідальності, враховуючи вік, характер діяння, психофізіологічні особливості та соціальні умови [1].

Кримінологічна практика свідчить, що неповнолітні здебільшого вчиняють злочини поблизу місця проживання чи навчання. У структурі злочинів переважають крадіжки (ст. 185 ККУ), грабежі (ст. 186 ККУ), хуліганство (ст. 296 ККУ) та насильницькі дії проти особи. Високий рівень латентності таких злочинів пояснюється недооцінкою їх суспільної небезпеки та низькою активністю реагування з боку правоохоронних органів [1].

Дослідження підтверджують, що соціально-психологічні чинники є визначальними у формуванні кримінальної поведінки. Серед них дефіцит належного виховання (ст. 150 Сімейного кодексу України), вплив кримінального оточення, низький рівень самоконтролю та морального розвитку, емоційна нестабільність і асоціальні кола спілкування. Усі ці фактори взаємопов'язані і створюють сприятливі умови для девіантної поведінки та повторних правопорушень [4].

Неповнолітні злочинці мають особистісні особливості: підвищену імпульсивність, конфліктність, схильність до ризикових ситуацій, недостатній розвиток морально-етичних норм, а також психоемоційні відхилення. Поєднання цих характеристик з соціальними та ситуаційними детермінантами визначає специфіку злочинної активності цієї вікової групи, що відрізняє її від дорослої злочинності [2, с. 211].

Профілактика злочинності неповнолітніх – це система заходів, спрямованих на усунення умов, що провокують кримінальну поведінку. Закон України «Про профілактику правопорушень» (ст. 5–7) передбачає правові та соціальні механізми профілактики, включно з роботою служб у справах дітей, органів освіти та громадських організацій. Важливим є формування правосвідомості та законослухняної поведінки серед неповнолітніх через освітні, культурні й спортивні програми [5, с. 212].

Практичні заходи профілактики передбачають індивідуальні бесіди, соціальний супровід, медіацію, роботу шкільних служб порозуміння та груп підтримки для неповнолітніх у ризиковому

середовищі. Крім того, застосовуються організаційні й адміністративні заходи відповідно до ст. 183, 184 КУпАП, що дає змогу комплексно запобігати злочинній поведінці, не вдаючись до суворих кримінальних санкцій [3, с. 175].

Ювенальна юстиція передбачає комплексний підхід до неповнолітніх правопорушників із пріоритетом соціальної реабілітації та ресоціалізації. Застосовуються як кримінально-правові заходи, так і виховні, соціальні та психологічні програми, що спрямовані на інтеграцію неповнолітніх у суспільство. Нормативне регулювання ювенальної юстиції частково закріплене в КПКУ (ст. 17, 18, 19), але практика потребує вдосконалення та повнішої імплементації відновних механізмів [5, с. 214].

Отже, комплексна оцінка кримінологічних характеристик неповнолітніх та умов їх злочинності свідчить про необхідність системного підходу на державному та місцевому рівнях. Ефективна кримінально-правова політика має поєднувати правове регулювання, соціальні й освітні програми, сімейну підтримку та психологічну допомогу. Такий підхід забезпечить не лише зниження рівня злочинності серед неповнолітніх, а й створення умов для безпечного розвитку, ресоціалізації та формування правосвідомої особистості.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 20.02.2026)

2. Рогатинська Н. Кримінологічна характеристика і попередження злочинності неповнолітніх. *Актуальні проблеми правознавства.* 2023. Вип. 1. С. 209–214.

3. Сметаніна Н. В., Граб Т. В. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх: сучасні тенденції. *Право і суспільство.* 2018. № 6 (2). С. 173–177.

4. Соколик Н. П. Попередження злочинності неповнолітніх: кримінологічні аспекти дослідження. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/134.pdf (дата звернення: 20.02.2026)

5. Чекараміт К. С. Кримінологічна характеристика сучасної злочинності неповнолітніх. *Ірпінський юридичний часопис.* 2024. № 4 (17). Київ. С. 210–216.

Стецков Олександр Миколайович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра факультету забезпечення
державної безпеки Київського
інституту Національної
гвардії України
Науковий керівник:
Полуніна Лілія Валентинівна,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ШІ-ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ АНАЛІЗУ ВІДЕОЗАПИСІВ З КАМЕР СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Відеозаписи з камер спостереження давно перетворилися на один із ключових інструментів фіксації обставин кримінальних правопорушень. Поширення систем відеоспостереження в публічних місцях, транспортних вузлах та приватних установах зумовило появу великих масивів відеоданих, опрацювання яких вручну є практично неможливим у прийнятні строки. Саме тому питання застосування штучного інтелекту (далі – ШІ) для автоматизованого аналізу таких матеріалів набуває дедалі більшого значення у контексті криміналістики та кримінального процесу.

Актуальність теми зумовлена тим, що слідча практика потребує не лише швидкого опрацювання відеоматеріалів, а й їх належного процесуального оформлення. Відповідно, перед криміналістичною наукою постає подвійне завдання: з одного боку, осмислити технологічний потенціал ШІ-інструментів, а з іншого – визначити їхнє місце у системі доказів відповідно до вимог чинного законодавства. Мета доповіді полягає у з'ясуванні можливостей і правових меж використання ШІ-технологій при роботі з відеозаписами у кримінальних провадженнях.

Сучасні ШІ-системи для аналізу відеозаписів функціонують на основі алгоритмів комп'ютерного зору, глибокого навчання та нейронних мереж. Вони здатні виконувати такі завдання: автоматичне розпізнавання обличчя та ідентифікацію осіб, відстеження руху,

розпізнавання транспортних засобів за номерними знаками, виявлення аномалій у поведінці (агресивних дій, залишення предметів тощо), а також відновлення та покращення якості пошкоджених або нечітких записів. Ці можливості суттєво прискорюють роботу органів досудового розслідування, дозволяючи у стислі строки обробляти сотні годин відеоматеріалу.

Водночас застосування ШІ у доказовій діяльності породжує низку процесуальних питань. По-перше, виникає проблема верифікації висновків алгоритму: нейронна мережа може помилятися, а її рішення не завжди піддається логічному поясненню у зрозумілій для суду формі. По-друге, постає питання зберігання доказів: від моменту запису до надання суду відеоматеріал і результати його обробки мають бути захищені від несанкціонованих змін. По-третє, автоматизований аналіз обличчя і переміщень осіб зачіпає конституційне право на приватність, що вимагає чіткого законодавчого регулювання.

У практиці зарубіжних країн – зокрема Великобританії, Нідерландів та США – вже сформовані підходи до використання ШІ у кримінальному судочинстві. Висновки алгоритмічного аналізу, як правило, не розглядаються як самостійний доказ, а виступають допоміжним засобом для пошуку та структурування інформації, яка надалі підлягає перевірці традиційними методами. Такий підхід видається обґрунтованим: ШІ виступає інструментом попереднього відбору, а остаточні висновки формулює фахівець-криміналіст або судовий експерт, несучи за них персональну відповідальність [2].

В українському законодавстві відеозапис може бути залучений до кримінального провадження як речовий доказ або документ у розумінні ст. 98–99 Кримінального процесуального кодексу України. При цьому КПК не містить спеціальних норм щодо алгоритмічно оброблених матеріалів, що на практиці зумовлює застосування загальних правил допустимості. Відповідно, результати ШІ-аналізу слід оформлювати як висновок експерта або спеціаліста відповідно до вимог ст. 101–102 КПК [1], де прямо вказуються методи дослідження та межі компетентності особи, яка його проводила.

Окремого розгляду заслуговує питання точності ШІ-систем розпізнавання обличчя. Дослідження Національного інституту стандартів і технологій свідчать, що алгоритми демонструють різний рівень точності залежно від якості зображення, кута зйомки та освітлення. Похибка ідентифікації може становити від часток відсотка до кількох відсотків, що у контексті кримінальної відповідальності є

суттєвим ризиком. Саме тому висновок ШІ не може слугувати єдиним підтвердженням особи підозрюваного без додаткових доказів.

Криміналістична методологія вимагає, щоб будь-який аналітичний метод відповідав критеріям та наукової обґрунтованості. У цьому сенсі використання ШІ-інструментів потребує документування всього процесу: версії програмного забезпечення, навчальних даних, параметрів налаштування алгоритму та порогових значень прийнятих рішень. Лише за умови повної прозорості методу суд матиме змогу оцінити достовірність отриманих результатів [3].

Штучний інтелект відкриває значні можливості для криміналістичного аналізу відеозаписів із систем спостереження, однак його повноцінне впровадження у доказову базу кримінальних правопорушень потребує системного підходу. Технологічний потенціал алгоритмів комп'ютерного зору необхідно поєднати з чіткими процесуальними гарантіями: прозорістю методу, незалежною верифікацією результатів та дотриманням прав особи.

Результати ШІ-аналізу доцільно розглядати як орієнтуючу, а не як фінальну доказову інформацію. Вони мають слугувати підставою для подальших слідчих (розшукових) дій, а не самостійним висновком про винуватість чи невинуватість особи. Водночас ігнорування можливостей штучного інтелекту в умовах зростаючих обсягів цифрових даних також неприпустимо, оскільки це суттєво знижує ефективність розслідування.

Перспективним напрямом є розроблення спеціальних методичних рекомендацій для правоохоронних органів щодо оцінки та долучення до кримінального провадження матеріалів, отриманих за допомогою ШІ, а також законодавче врегулювання процедури проведення відповідних видів експертиз. Взаємодія між криміналістичною наукою, правовою практикою та розробниками технологій є необхідною умовою для того, щоб цифрові інструменти стали надійним і справедливим засобом встановлення істини у кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 20.03.2026).

2. Татаров О. Ю., Хабло О. Ю. Кримінальний процес України : навч. посіб. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2021. 408 с.

3. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. Харків : Право, 2020. 544 с.

Сюсюкало Вероніка Юріївна,
студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Волобуєв Анатолій Федорович,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ВИЯВЛЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИФРОВИХ СЛІДІВ ФІНАНСОВИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасних умовах цифровізації економічних відносин фінансові правопорушення дедалі частіше переміщуються у сферу електронних комунікацій та інформаційних систем. Це зумовлює зміну не лише способів їх вчинення, а й характеру слідів, які вони залишають: замість традиційних матеріальних об'єктів все більшого значення набувають цифрові дані, що фіксуються в інформаційних системах, мережах та електронних пристроях. Такі сліди мають специфічну природу, є динамічними, можуть швидко змінюватися або зникати, що ускладнює їх своєчасне виявлення та належне процесуальне закріплення. У зв'язку з цим питання виявлення і дослідження цифрових слідів фінансових правопорушень набуває особливої актуальності для кримінального провадження.

У науковій літературі питання властивостей цифрових слідів розглядається у працях багатьох дослідників. Зокрема, К. В. Караман дає таке визначення цифровим слідам: «це будь-який фрагмент цифрової інформації, що може бути зафіксований, верифікований та використаний для встановлення обставин події, ідентифікації особи або об'єкта» [1, с. 277]. Є. Є. Демидова виділяє основні властивості цифрових слідів, до яких належать: а) цифрова форма існування, що передбачає відсутність традиційної матеріальної форми; б) утворення внаслідок взаємодії певного об'єкта з цифровими пристроями, технологіями та інформаційними мережами; в) перебування у цифровому середовищі (сервері, комп'ютері, смартфоні тощо); г) можливість їх виявлення та дослідження за допомогою спеціального технічного обладнання та спеціалізованого програмного забезпечення; ґ) можливість копіювання (створення дублікатів) без втрати якості, у

тому числі дистанційно; д) можливість їх дистанційної зміни або знищення [2, с. 75].

Для ефективного розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки необхідно підвищувати кваліфікацію судових експертів, криміналістів і слідчих, а також розробляти інноваційні методики аналізу цифрових слідів. Ключовим моментом є виявлення та дослідження різних типів цифрових слідів, які можуть розкрити інформацію про вчинені у сфері економіки кримінальні правопорушення, а також розуміння їх особливостей і специфіки. Для ефективного виявлення цифрових слідів ключовим етапом є відшукання та подальше вилучення носіїв даних, на яких зосереджені електронні бухгалтерські записи, інформація про фінансові та операційні дії, облікові дані для доступу до вебсайтів і застосунків, а також скриншоти з криміналістично значущими даними.

На практиці такі сліди не «знаходяться самі по собі» – їх необхідно цілеспрямовано шукати у конкретних носіях інформації та інформаційних системах, де вони об'єктивно фіксуються в процесі фінансових операцій. Насамперед виявлення цифрових слідів відбувається під час проведення огляду або обшуку. Йдеться як про огляд місця події, так і про огляд технічних пристроїв – комп'ютерної техніки, мобільних телефонів, серверного обладнання, зовнішніх носіїв інформації. У ході такого огляду фіксуються дані, що можуть свідчити про здійснення фінансових операцій: історія транзакцій у банківських застосунках, листування в месенджерах щодо переказів коштів, файли з обліковими записами або чорновою фінансовою документацією, доступ до електронних гаманців тощо. Важливо, що вже на цьому етапі має забезпечуватися належна фіксація цифрового середовища – із врахуванням ризику втрати або зміни даних. К. В. Караман робить акцент на тому, що «Особливо складними є випадки, коли цифрові дані містяться на пошкоджених жорстких дисках, мобільних пристроях із розбитими екранами, заблокованих телефонах, носіях із порушеною файловою системою чи пошкодженими секторами пам'яті. За таких умов будь-які необережні дії можуть остаточно знищити інформацію або зробити її недоступною для подальшого дослідження» [3, с. 21].

Під час проведення обшуку слід мати на увазі, що сучасні носії інформації можуть бути інтегровані у різні предмети (флеш-накопичувачі, наручні годинники, кулони, телевізори OLED тощо). Тому обшук доцільно проводити із застосуванням відповідних технічних засобів (приладів нелінійної локації), що дозволяють виявити мобільні пристрої та електронні носії у приміщеннях, транспортних засобах, у тому числі під час огляду осіб або проведення особистого обшуку. Якщо під час обшуку були здійснені спроби знищити або приховати мобільні пристрої (знищити інформацію, що зберігається на

їхніх носіях пам'яті), про це у протоколі обшуку робиться відповідний запис із зазначенням вжитих заходів.

При виявленні цифрових слідів їх може бути вилучено. Тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159–164 КПК України [4]) дає змогу отримати інформацію, що перебуває у володінні третіх осіб і фактично недоступна без відповідного процесуального рішення, – насамперед у банківських установах, платіжних системах, фінансових компаніях та операторів телекомунікацій. Саме через цей інструмент слідство отримує доступ до даних про рух коштів по рахунках, IP-адреси входів до систем онлайн-банкінгу, історію авторизацій, прив'язані пристрої, а також інформацію про фінансові операції, які не зберігаються безпосередньо у підозрюваного. Такі відомості є ключовими для встановлення маршруту переміщення коштів і зв'язків між учасниками правопорушення.

Підрозділи Національної поліції України застосовують спеціалізовані апаратно-програмні комплекси цифрової криміналістики, зокрема «Cellebrite UFED Touch 2 Ultimate» та «Cellebrite UFED 4PC Physical Analyzer». Використання таких систем дозволяє здійснювати вилучення, копіювання та подальший аналіз інформації з мобільних терміналів, включаючи дані про телефонні з'єднання, текстові повідомлення, електронну переписку, файли, геолокацію та інші цифрові сліди, що можуть мати доказове значення у кримінальних провадженнях щодо фінансових правопорушень посадових осіб [5, с. 71].

Окрему роль у дослідженні цифрових слідів відіграє розвідка на основі відкритих джерел (OSINT). Застосування цього підходу дозволяє поєднати інформацію, отриману під час досудового розслідування, із даними з відкритих реєстрів, соціальних мереж та інших публічних джерел. Наприклад, аналіз фотографій у соціальних мережах може допомогти встановити фактичне місцезнаходження нерухомості або транспортних засобів, що не були зазначені у деклараціях посадових осіб, а метадані таких зображень можуть містити інформацію про точні координати їх створення [6].

Подальше дослідження вилучених або отриманих даних здійснюється в межах судової експертизи. Йдеться насамперед про комп'ютерно-технічну експертизу, яка дозволяє відновити видалені файли, проаналізувати структуру даних, встановити факти використання конкретних програм або сервісів, а також визначити, які саме дії виконувалися на пристрої. У разі необхідності можуть призначатися й інші види експертиз, наприклад, економічна – для оцінки характеру фінансових операцій, або телекомунікаційна – для аналізу мережевої активності.

Показовим прикладом є кримінальне провадження щодо фінансових правопорушень під час ремонту доріг у Харківській області. За даними правоохоронних органів, злочинна схема була організована посадовцем органу місцевого самоврядування за участю представників підрядних компаній та працівників сільської ради. У межах реалізації схеми укладалися договори з попередньо визначеними підприємствами, після чого до офіційної документації вносилися недостовірні відомості про обсяги виконаних робіт і вартість матеріалів. У результаті таких дій територіальній громаді було завдано збитків на суму майже 20 млн грн [7].

Отже, під час здійснення фінансових правопорушень посадові особи залишають різноманітні цифрові сліди в електронному середовищі. Використання сучасних методів цифрової криміналістики та спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє правоохоронним органам виявляти такі сліди, встановлювати обставини правопорушення та осіб, причетних до незаконних фінансових операцій.

Список використаних джерел

1. Караман К. В. Сучасна парадигма криміналістичного значення цифрових слідів у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Т. 35. № 2. 2025. С. 224–233. URL: https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/936 (дата звернення: 26.03.2026).

2. Демидова Є. Є. Цифрові сліди кримінального правопорушення: поняття та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія «Право». Т. 4. № 85. 2024. С. 71–75. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315983 (дата звернення: 26.03.2026).

3. Караман К. В. Проблемні аспекти фіксації цифрових слідів під час проведення слідчих (розшукових) дій і процесуальних заходів. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* Т. 38. № 1 (Part II). 2026. С. 16–24. URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/729/796

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI : станом на 1 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 26.03.2026).

5. Тіхонов С. В., Кобець М. В. Застосування апаратно-програмного комплексу «Cellebrite UFED» під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 41 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/items/eb658e56-3060-413b-9e01-6f797ce3e731

6. Степуренко Д. О., Шарий А. І., Клімушин П. С. OSINT-методи в розслідуваннях відмивання коштів через крипто активи. *Національна економіка в умовах війни: безпека та розвиток :* збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2025 С. 421. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/9218/1/14_11_2025.pdf#page=422 (дата звернення: 26.03.2026).

7. Артемчук О. Поліція виявила фінансові правопорушення посадовців на 20 мільйонів при ремонті доріг. *Економічна правда*. 30.01.2025. URL: https://epravda.com.ua/power/policiya-viyavila-finansovi-mahinaciji-posadovciv-na-20-milyoniv-pri-remonti-dorig-802638/ (дата звернення: 26.03.2026).

Терещенко Анна В'ячеславівна,
студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Гритенко Оксана Анатоліївна,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДЕЯКІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінально-правова відповідальність за екологічні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, в Україні має розглядатися як поєднання двох правових площин: загального режиму охорони довкілля та спеціального режиму реагування на злочини, що відбуваються під час війни. Воєнний стан в Україні введено Указом Президента № 64/2022, а Закон «Про правовий режим воєнного стану» визначає, що в цей період органи державної влади, військове командування та органи правосуддя діють виключно в межах Конституції та законів України [6]. Водночас кримінальне провадження під час воєнного стану, за Кримінальним процесуальним кодексом, повинно відповідати загальним засадам кримінального провадження, але з урахуванням спеціальних процедур воєнного часу.

Базовим джерелом кримінально-правової відповідальності є Розділ VIII Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти довкілля». До нього належать, зокрема, порушення правил екологічної безпеки, невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, приховування або перекручення відомостей про екологічний стан, забруднення земель, атмосферного повітря, вод, знищення рослинного світу, незаконна порубка лісу, знищення природно-заповідного фонду, а також проєктування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля [4, с. 36].

Однією з ключових норм є ст. 236 КК України, яка передбачає відповідальність за порушення порядку здійснення оцінки впливу на довкілля та правил екологічної безпеки під час проєктування,

розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів, якщо це спричинило загибель людей, екологічне забруднення значних територій або інші тяжкі наслідки. Санкція цієї статті позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років із додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [1, с. 125].

Великий масив воєнно зумовлених екологічних посягань охоплюється статтями про забруднення природних компонентів і знищення природних об'єктів. Стаття 239 КК передбачає відповідальність за забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля; ст. 241 за забруднення атмосферного повітря; ст. 242 за порушення правил охорони вод; ст. 245 за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, зокрема лісів, зелених насаджень, стерні та сухої рослинності; ст. 246 за незаконну порубку та незаконний обіг лісу; ст. 252 за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду; ст. 253 за проєктування чи експлуатацію споруд без систем захисту довкілля. У воєнний час ці норми можуть застосовуватися до фактів зливу нафтопродуктів, засмічення ґрунтів уламками, хімічного ураження, самовільного випалювання, незаконної вирубки лісу під прикриттям потреб оборони, руйнування заповідних територій, а також введення в роботу небезпечних об'єктів без належних інженерних систем захисту [2, с. 101].

Воєнний стан впливає не лише на суспільну небезпечність діяння, а й на індивідуалізацію покарання. Стаття 67 КК України прямо відносить до обставин, що обтяжують покарання, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, а також вчинення злочину загальнонебезпечним способом. Для екологічних правопорушень це особливо важливо, бо винні нерідко користуються ослабленням контролю, евакуацією населення, обмеженим доступом інспекцій, нестачею лабораторного моніторингу або хаосом бойових дій, щоб приховати викиди, незаконно захоронити небезпечні відходи, знищити ліс, розібрати захисні споруди чи вивести з експлуатації системи очищення [3, с. 132].

Окрему, значно суворішу площину становлять діяння, у яких шкода довкіллю є не просто наслідком порушення правил господарювання, а елементом війни або засобом ослаблення держави. Стаття 113 КК України про диверсію прямо охоплює дії, спрямовані, зокрема, на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій; якщо такі діяння вчинено в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, санкція підвищується до п'ятнадцяти років позбавлення волі або довічного позбавлення волі з

конфіскацією майна. Це означає, що екологічне ураження може кваліфікуватися не лише як злочин проти довкілля, а і як злочин проти основ національної безпеки, якщо воно вчиняється з метою ослаблення держави [5, с. 49].

Коли ж екологічно небезпечні дії є частиною збройної агресії, вони можуть утворювати склад міжнародних злочинів, інкорпорованих у КК України. Стаття 438 КК України у чинній редакції визначає воєнні злочини як, зокрема, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, та інші порушення законів і звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо внаслідок таких дій настала загибель людини, санкція становить від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі. Стаття 441 КК України встановлює відповідальність за екоцид масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу; покарання за цей злочин від восьми до п'ятнадцяти років позбавлення волі [1, с. 126].

Отже, кримінально-правова відповідальність за екологічні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану, в Україні є багаторівневою. На першому рівні діють класичні склади злочинів проти довкілля за Розділом VIII КК України; на другому механізм посилення відповідальності через обставини, що обтяжують покарання, зокрема використання умов воєнного стану; на третьому спеціальні склади підвищеної небезпеки, такі як диверсія, воєнні злочини та екоцид.

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Земельні злочини екологічної спрямованості: від деліктів створення небезпеки до оптимальної законодавчої моделі. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 1. С. 120–130.

2. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2020. № 1. С. 92–125.

3. Марисюк К., Канцір В. Депеналізація як метод кримінально-правової політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки».* 2018. № 902. С. 130–134.

4. Остроглядо О. В. Пеналізація і депеналізація як методи кримінально-правової політики. *Ампаро.* 2022. № 4. С. 34–40.

5. Пономаренко Ю. Щодо співвідношення пеналізації та депеналізації злочинів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 1. Т. 4. С. 47–51.

6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

Тимчишин Павло Андрійович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ
Науковий керівник:
Хлистун Володимир Валерійович,
викладач кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ

ЗЛОВЖИВАННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ПІДСТАВА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КВАЛІФІКАЦІЇ

Зловживання у сфері публічних закупівель належать до тих форм протиправної поведінки, які складно правильно оцінити лише через зовнішній вигляд правопорушення. Причина полягає не лише в тому, що рішення у сфері закупівель часто маскуються під формально законні управлінські дії, а й у тому, що незаконне витрачання бюджетних коштів нерідко оформлюється через звичайні на перший погляд документи, тендерні пропозиції, договори, додаткові угоди, акти приймання-передачі або платіжні операції. За такої побудови фактичне порушення може виглядати як помилка в організації закупівлі, хоча за змістом уже йдеться про заволодіння майном, зловживання владою або службовим становищем, службове підроблення або службову недбалість. Актуальність цього питання підсилюється й масштабом самої сфери публічних закупівель: за даними Prozorro, у 2024 році обсяг конкурентних закупівель становив 841 млрд грн, а в першому кварталі 2026 року в системі було оголошено понад 183 тис. закупівель на 435 млрд грн [3]. За такого обсягу бюджетного обігу правильне відмежування закупівельного порушення від кримінального правопорушення прямо пов'язане із захистом публічних фінансів і законністю використання бюджетних коштів.

Сучасний підхід до кримінально-правової оцінки таких дій виходить із того, що самого факту порушення законодавства про публічні закупівлі недостатньо для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Для цього потрібно встановити всі ознаки конкретного складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України [1]. Саме тому в таких провадженнях потрібно з'ясувати, у чому полягали дії службової особи або іншого учасника закупівлі, які наслідки вони

спричинили, чи мало місце заволодіння майном, використання службового становища всупереч законним інтересам держави, територіальної громади або юридичної особи публічного права, внесення завідомо неправдивих відомостей до офіційних документів, несумлінне ставлення до службових обов'язків або нецільове використання бюджетних коштів. Через це головна проблема кваліфікації полягає не у виявленні самого порушення закупівельної процедури, а у правильному встановленні того, за якою саме статтею Кримінального кодексу України такі дії слід кваліфікувати.

У цій категорії проваджень найчастіше постає питання про відмежування ст. 191, 364, 366 і 367 Кримінального кодексу України [1]. Якщо службова особа або інші пов'язані учасники закупівлі фактично обертають бюджетні кошти на свою користь чи на користь третіх осіб через завищення вартості товару, оплату фіктивної поставки, підміну предмета закупівлі або документальне оформлення робіт, які не були виконані, йдеться про ознаки заволодіння майном. Якщо ж службова особа використовує владу або службове становище всупереч законним інтересам держави, територіальної громади чи юридичної особи публічного права і цим спричиняє істотну шкоду або тяжкі наслідки, питання має вирішуватися за ст. 364 Кримінального кодексу України. Коли вирішальним елементом є складання, видача або використання документів із завідомо неправдивими відомостями, виникають ознаки службового підроблення за ст. 366 Кримінального кодексу України. Якщо ж порушення стало наслідком несумлінного ставлення до службових обов'язків без доведеного умислу на заволодіння майном або використання службового становища всупереч законним публічним інтересам, належну оцінку слід давати за ст. 367 Кримінального кодексу України. Саме від правильного встановлення змісту дій особи залежить законність кваліфікації у справі про зловживання у сфері публічних закупівель.

Кримінальний кодекс України дає можливість точно оцінити зловживання у сфері публічних закупівель. У примітках до ст. 364, 364-1 і 367 визначено істотну шкоду і тяжкі наслідки через кратність неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, а ст. 210 прямо використовує термін публічні закупівлі. Це означає, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності недостатньо встановити сам факт порушення закупівельного законодавства. Потрібно визначити, яке саме діяння було вчинене, чи спричинило воно незаконне вибуття бюджетних коштів, чи супроводжувалося використанням службових повноважень, чи були складені або використані неправдиві офіційні документи, чи входили відповідні дії до кола службових обов'язків особи і який саме розмір шкоди або наслідків настав. Саме така послідовність дає змогу відмежувати випадок, коли службова особа організувала або забезпечила

заволодіння коштами, від ситуації, коли вона внесла неправдиві відомості до документів, або від випадку, коли наслідки настали через неналежне виконання службових обов'язків. Через це кваліфікація у справах, пов'язаних із публічними закупівлями, не може будуватися лише навколо формули закупівлю проведено з порушенням. Потрібно показати, яким саме способом було порушено кримінально-правову заборону, яке благо зазнало посягання, який наслідок настав і який причинний зв'язок існує між поведінкою особи та цим наслідком. Лише після цього можна вирішувати питання про кваліфікацію за ст. 191, 364, 366, 367 або 210 Кримінального кодексу України [1].

У постанові Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 2 листопада 2022 року у справі № 724/1590/19 показано підхід до оцінки дій службової особи у сфері публічних закупівель, коли зовні процедурні рішення фактично використовуються для надання переваги конкретному учаснику торгів. За обставинами цієї справи втручання у тендер полягало у зміні технічних вимог та впливі на перебіг закупівлі в інтересах визначеного суб'єкта, що створило умови для одержання вигоди третьою особою. Верховний Суд звернув увагу на те, що для кваліфікації за ст. 364 Кримінального кодексу України потрібно встановити, чи використала службова особа свої повноваження всупереч законним інтересам держави або юридичної особи публічного права, чи настали шкідливі наслідки та чи існує причинний зв'язок між такими діями і заподіяною шкодою. Окремо Суд підкреслив, що зловживання службовим становищем може вчинятися і в інтересах іншої особи, якщо саме їй у результаті службового втручання створюється незаконна перевага. Такий підхід дає змогу розглядати порушення у сфері тендерів не ізольовано, а через зміст службових рішень, характер впливу на процедуру закупівлі та наслідки, які настали для публічних фінансів [2].

Практика антикорупційних органів також показує, що найбільшу небезпеку у сфері публічних закупівель становлять не процедурні порушення самі по собі, а схеми, через які бюджетні кошти вибувають із законного обігу. У звіті НАБУ за перше півріччя 2025 року наведено приклади кримінальних проваджень щодо завищення цін на продукти для військових із сумою збитків 733 млн грн та розкрадання 246 млн грн під час розробки автоматизованої системи «ДЗВІН» [4]. Такі приклади показують, що в реальних провадженнях протиправна поведінка зазвичай не обмежується одним незаконним рішенням або одним підписаним документом. Найчастіше йдеться про послідовність взаємопов'язаних дій: підготовку вигідних для наперед визначеного учасника умов закупівлі, допуск або обрання такого учасника, укладення договору за завідомо невигідними для держави умовами, подальше документальне оформлення поставки або виконання робіт і, як завершальний етап, перерахування коштів. Саме тому сучасні підходи до кваліфікації у сфері

закупівель мають будуватися навколо реального механізму вибуття бюджетних коштів, а не лише навколо зовнішньої процесуальної форми порушення. Для органів досудового розслідування принципово важливо встановити, чи було завищення ціни способом заволодіння коштами, чи службова особа використала повноваження для прийняття незаконного рішення, чи були неправдиві документи необхідною умовою для перерахування коштів, чи наслідки стали результатом несумлінного виконання обов'язків. Без такого розмежування навіть значний розмір збитків сам по собі ще не дає відповіді на питання, за якою саме нормою Кримінального кодексу України слід кваліфікувати вчинене.

Отже, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності у справах про зловживання у сфері публічних закупівель залежить не від самого факту порушення тендерної процедури, а від того, наскільки точно органи досудового розслідування встановлять юридичний зміст вчинених дій. Саме у цій сфері зовні законні рішення, документи та платежі можуть приховувати заволодіння бюджетними коштами, неправомірне використання службових повноважень, внесення неправдивих відомостей до офіційних документів або несумлінне ставлення до службових обов'язків, яке спричинило тяжкі наслідки. Через це правильна кваліфікація таких діянь має будуватися на повному встановленні фактичного механізму заподіяння шкоди публічним фінансам, ролі кожного учасника, змісту службових рішень і причинного зв'язку між діями особи та наслідками. Саме такий підхід дає можливість не лише забезпечити законне використання кримінального закону, а й створює реальні підстави для притягнення до відповідальності тих осіб, які використовують сферу публічних закупівель як спосіб незаконного збагачення за рахунок бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 2 листоп. 2022 р. у справі № 724/1590/19, провадження № 51-5072км21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219632

3. У 1 кварталі 2026 року в Prozorro оголосили понад 183 тис. закупівель на 435 млрд грн // Prozorro. URL: https://prozorro.gov.ua/uk/news/u-1-kvartali-2026-roku-v-prozorro-ogolosyly-183-tys-zakupivel-na-435-mlrd-grn

4. Звіт НАБУ за І півріччя 2025 року // Національне антикорупційне бюро України. URL: https://reports.nabu.gov.ua/archive/nabu-zvit-za-i-pivrichchia-2025/investigations-1-2025/

Хізанов Олексій Дмитрович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Хлистун Володимир Валерійович,
викладач кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МАЙНА ЧЕРЕЗ ОПЕРАЦІЇ З КРИПТОАКТИВАМИ ТА ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 209 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Легалізація майна через операції з криптоактивами стала однією з тих форм маскування злочинного походження коштів, яка ускладнює кримінально-правову оцінку поведінки особи. Причина полягає не лише у технічній складності таких операцій, а й у тому, що цифровий рух активів здатний швидко змінювати зовнішню форму майна, розривати очевидний зв'язок між первинним злочинним доходом і кінцевим набувачем, а також створювати видимість законного інвестування, обміну або зберігання. Актуальність цього питання підтверджується і сучасним станом цифрової злочинності: за офіційним звітом Департаменту кіберполіції у звітному періоді зареєстровано понад 2,1 тис. кримінальних правопорушень, повідомлено про підозру близько 1,5 тис. осіб, а потерпілим відшкодовано понад 342,6 млн грн. Водночас Державна служба фінансового моніторингу України у типологічному дослідженні 2025 року прямо віднесла легалізацію доходів через віртуальні активи до актуальних способів відмивання коштів, окремо вказавши на конвертацію викрадених коштів у віртуальну валюту для подальшої легалізації [4]. Це свідчить про те, що для правозастосування проблема вже не є теоретичною, а має сталий практичний характер.

Основна складність у таких провадженнях пов'язана з встановленням об'єктивної сторони злочину. Якщо при класичній схемі легалізації органи досудового розслідування можуть простежити рух коштів через банківські рахунки, фіктивні договори чи підприємства прикриття, то в операціях із криптоактивами майно проходить через значно рухоміший ланцюг: криптогаманець, сервіс обміну, біржу,

проміжні адреси, новий актив, нову мережу або новий акаунт. Зовні це може виглядати як звичайне цифрове інвестування або обмін між учасниками ринку. Саме тому для належної кваліфікації недостатньо встановити факт переказу на криптогаманець або факт придбання цифрового активу. Необхідно довести, що конкретні дії об'єктивно були спрямовані на зміну форми злочинного майна, приховування його джерела, розрив ланцюга походження чи створення видимості його правомірного походження [1]. Інакше існує ризик підміни легалізації самим фактом подальшого розпорядження майном, уже одержаним унаслідок предикатного кримінального правопорушення. У цьому і полягає головна проблема: криптоактиви значно полегшують технічне перетворення майна, але одночасно ускладнюють доведення юридичного змісту цього перетворення.

Практична складність таких проваджень починається з установлення суб'єктивної сторони. Особа, яка користувалася криптогаманцем або біржовим акаунтом, майже завжди пояснює свої дії звичайною торгівлею, технічною участю в обміні, наданням акаунта, виконанням доручення іншої особи або простим зберіганням активу. Через це для доведення складу злочину, передбаченого ст. 209 Кримінального кодексу України, недостатньо показати сам факт криптооперації [1]. Органи досудового розслідування мають встановити зв'язок між предикатним кримінальним правопорушенням і конкретним активом, послідовність транзакцій, використання підконтрольних адрес, спроби розірвати очевидний ланцюг походження майна, дані біржових акаунтів, технічні сліди користування гаманцями, зв'язок між учасниками операцій і відсутність іншого правдоподібного економічного змісту таких дій. Лише така сукупність відомостей дає змогу показати, що криптоактив використовувався не як нейтральний цифровий інструмент, а як засіб приховування злочинного походження майна.

Верховний Суд в огляді судової практики Касаційного кримінального суду у справах про злочини у сфері господарської діяльності вказує, що для складу злочину, передбаченого ст. 209 Кримінального кодексу України, обов'язковою є спеціальна мета – надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню майном, одержаним злочинним шляхом. Саме цей підхід має вирішальне значення для операцій з криптоактивами, бо він відмежовує легалізацію від простого переказу, обміну чи подальшого зберігання цифрового активу [3]. Якщо у провадженні не встановлено, що конкретні дії були спрямовані саме на приховування або маскування незаконного джерела майна, сама наявність криптогаманця, біржового акаунта чи ланцюга транзакцій не утворює події злочину, передбаченого ст. 209 Кримінального кодексу України. Таким чином, судова практика

вже прямо орієнтує на те, що у справах цієї категорії центральним є не технічний факт криптоопераці, а її кримінально-правовий зміст.

Стаття 209 Кримінального кодексу України охоплює не лише фінансові операції чи правочини, а й переміщення, зміну форми майна, приховування або маскування його походження. Саме тому її зміст дозволяє охопити і випадки, коли кошти, одержані злочинним шляхом, переводяться у криптоактив, переміщуються між кількома адресами, обмінюються на інший токен, а потім виводяться через біржу або інший сервіс. Але цього ще недостатньо для автоматичного висновку про легалізацію [1]. У кожному провадженні потрібно окремо довести, що така послідовність дій була спрямована саме на приховування джерела походження майна або на надання правомірного вигляду подальшому володінню чи розпорядженню ним. У цій частині істотне значення має і Закон України «Про запобігання та протидію легалізації відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», оскільки він уже враховує постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, у системі фінансового моніторингу. Це дає можливість отримувати і аналізувати дані про рух активу через відповідні сервіси, зв'язок між користувачем і платформою, а також ознаки операцій, які не мають очевидної законної економічної мети. Водночас Закон України «Про віртуальні активи» станом на 8 квітня 2026 року не набрав чинності. Через це органи досудового розслідування ще не мають завершеної спеціальної моделі правового регулювання ринку криптоактивів, а доведення легалізації будується через встановлення предикатного походження майна, характеру криптоопераций, їх спрямованості на маскування та даних, які підтверджують обізнаність особи про незаконне джерело такого майна [2].

Отже, легалізація майна через операції з криптоактивами створює труднощі не тому, що цифровий актив неможливо охопити змістом ст. 209 Кримінального кодексу України, а тому, що у кожному провадженні потрібно окремо довести сукупність конкретних ознак цього злочину. Органи досудового розслідування мають встановити предикатне кримінальне правопорушення, злочинне походження майна, характер операцій з криптоактивом, їх спрямованість на приховування або маскування такого походження, а також те, що особа знала або повинна була знати про незаконне джерело майна. Саме спеціальна мета надання правомірного вигляду володінню, користуванню чи розпорядженню майном відмежовує легалізацію від простого зберігання, переказу або обміну цифрового активу. Через це для правильної кваліфікації за ст. 209 Кримінального кодексу України вирішальне значення має не сам факт криптоопераці, а повний доказовий ланцюг, який показує, що така операція була частиною схеми легалізації злочинного доходу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 08.04.2026).
2. Про запобігання та протидію легалізації відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 груд. 2019 р. № 361-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20 (дата звернення: 08.04.2026).
3. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері господарської діяльності // Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_zloch_gosp_dijal.pdf (дата звернення: 08.04.2026).
4. Типологічне дослідження 2025 / Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2025. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/411/Типолог%20ДСФМУ/Typology%202025_UA.pdf (дата звернення: 08.04.2026).

Черненко Злата Богданівна,
студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Гритенко Оксана Анатоліївна,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА МОРАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ

В умовах воєнного стану проблема кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності набуває особливої гостроти, оскільки суспільство одночасно функціонує в режимі підвищеної небезпеки, психологічної напруги, масових переміщень

населення, руйнування звичних соціальних зв'язків та обмеження окремих конституційних прав. Правовий режим воєнного стану в Україні запроваджений Указом Президента № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, затвердженим законом, і надалі неодноразово продовжувався; зокрема, на початку 2026 року його дію було продовжено Указом Президента № 40/2026, затвердженим Законом № 4757-IX [3].

Нормативною основою кримінально-правової протидії цим діянням є насамперед Розділ XII Особливої частини Кримінального кодексу України, який прямо має назву «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» і охоплює ст. 293–304 КК України [1]. До цього блоку належать групове порушення громадського порядку, масові заворушення, заклики до дій, що загрожують громадському порядку, хуліганство, наруга над могилою, посягання на об'єкти культурної спадщини, жорстоке поводження з тваринами, обіг творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, порнографічних матеріалів, у тому числі дитячої порнографії, створення місць розпусти, сутенерство, втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність.

Воєнний стан не утворює окремого складу більшості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності, однак істотно змінює контекст їх вчинення, суспільну небезпечність і практику кваліфікації. Загальна частина КК України прямо передбачає як обставину, що обтяжує покарання, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій. Це означає, що навіть якщо в санкції статті Розділу XII немає спеціальної вказівки на воєнний стан, суд має право врахувати факт використання війни, масової евакуації, руйнувань, ослабленого контролю чи вразливого стану потерпілих як чинник підвищеної небезпеки винного.

Найбільш очевидною групою таких правопорушень у воєнний час залишаються діяння, пов'язані з дестабілізацією публічного простору: групове порушення громадського порядку, масові заворушення, заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку, та хуліганство. За ст. 293 КК карається організація групових дій або активна участь у них, якщо це призвело до грубого порушення громадського порядку чи суттєвого порушення роботи транспорту, підприємств, установ або організацій. За ст. 294 КК масові заворушення охоплюють уже насильство над особою, погроми, підпали, знищення майна, захоплення будівель, насильницьке виселення та опір представникам влади із застосуванням зброї чи предметів, використаних як зброя. За ст. 295 КК криміналізовано публічні заклики до погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель чи

насильницького виселення громадян, а також обіг відповідних матеріалів. У воєнних умовах такі діяння є небезпечними подвійно: вони порушують громадський порядок і водночас можуть працювати на загальну дестабілізацію тилу.

Особливе місце посідає хуліганство за ст. 296 КК України. Закон визначає його як грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, що супроводжується особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом; кваліфікуючими ознаками є вчинення групою осіб, опір представникові влади чи громадянам, які припиняли хуліганські дії, а також застосування вогнепальної чи холодної зброї або іншого спеціально пристосованого чи заздалегідь заготовленого предмета. Для сучасної практики принципово, що не будь-який конфлікт чи насильство автоматично утворює склад хуліганства: ККС наголосив, що необхідне поєднання об'єктивної сторони у вигляді грубого порушення громадського порядку з особливою зухвалістю або винятковим цинізмом і відповідної суб'єктивної сторони. Умови війни тут ускладнюють відмежування хуліганства від побутового насильства, злочинів проти життя та здоров'я, злочинів проти власності або протидії законним вимогам військових чи поліцейських [4, с. 210].

Водночас одним із найскладніших викликів є цифровізація цих правопорушень. Значна частина закликів до насильницьких дій, поширення порнографічного контенту, вербування у проституцію чи втягнення дітей у протиправну діяльність сьогодні здійснюється через інформаційно-телекомунікаційні системи. Законодавець уже врахував це, прямо згадавши використання інформаційно-телекомунікаційних систем у ст. 301-1 та 301-2 КК. Однак загальний виклик залишається: способи вчинення злочину стають транснаціональними, а доказування – технічно складним. У воєнний час, коли частина територій окупована, частина людей переміщена, а цифрові комунікації інколи є єдиним каналом взаємодії, такі злочини легше приховуються і складніше документуються. Особливості протидії цим кримінальним правопорушенням у воєнний час визначаються не лише КК, а й процесуальним та інституційним законодавством. Закон «Про Національну поліцію» покладає на поліцію завдання щодо підтримання публічної безпеки і порядку, протидії злочинності та реалізації державної політики у сфері охорони прав і свобод людини. Під час дії воєнного стану законодавець окремо оптимізував діяльність поліції спеціальним законом 2022 року. Паралельно Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» забезпечує правову рамку для гласних і негласних заходів із виявлення й припинення злочинів, а прокуратура, відповідно до Закону «Про прокуратуру», здійснює процесуальне

керівництво, підтримання публічного обвинувачення та нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового розслідування. Таким чином, протидія злочинам проти громадського порядку та моральності у воєнний час є міжінституційною і потребує безперервної координації поліції, прокуратури, органів досудового розслідування, соціальних служб і кіберпідрозділів [5, с. 7].

Процесуальний аспект теж має принципове значення. КПК України в умовах воєнного стану застосовується з урахуванням особливостей, визначених ст. 615, а після змін 2022 року закон прямо вказує, що навіть правила недопустимості доказів за ст. 87 КПК мають застосовуватись із урахуванням цієї спеціальної норми. Водночас Конституційний Суд і судова практика акцентують, що екстраординарні процесуальні механізми воєнного часу не можуть тлумачитися як дозвіл на руйнування базових гарантій прав людини. Для справ цієї категорії це особливо важливо, бо емоційний фон війни, суспільний запит на жорсткість і складнощі швидкого документування можуть підштовхувати до спрощеного підходу, який у перспективі створює ризик недопустимості доказів і судових помилок [2]. Отже, ефективність протидії має поєднуватися з належною процесуальною формою. Хуліганські вияви дедалі частіше переплітаються з незаконним обігом зброї, пошкодженням меморіальних місць, конфліктами навколо гуманітарної допомоги, стресовими реакціями цивільних і військових, публічним поширенням жорстоких відео, а також із використанням онлайн-платформ. Злочини проти моральності переміщуються в цифровий простір, а використання уразливого стану людей стає головним способом кримінальної експлуатації. Саме в цьому й полягає головна трансформація: воєнний стан робить ці правопорушення менш локальними, більш мережевими, гібридними та пов’язаними з кризовими соціальними умовами.

Отже, кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності в умовах воєнного стану в Україні слід розглядати як складний і динамічний сегмент кримінальної протиправності, у якому поєднуються класичні посягання на публічний порядок із новими цифровими, експлуатаційними та кризово зумовленими формами. Воєнний стан не скасував чинності загальних складів Розділу XII КК України, але істотно змінив їх соціальне значення, кримінологічний фон, способи вчинення та потреби правозастосування. Найбільшими викликами стали використання умов війни як кримінального ресурсу, зростання вразливості дітей і переміщених осіб, мережевий характер злочинної поведінки та необхідність збалансувати ефективність розслідування з дотриманням процесуальних гарантій. Саме тому особливості протидії цим правопорушенням мають ґрунтуватися на

комплексному поєднанні кримінально-правових, процесуальних, оперативно-розшукових, поліцейських, соціальних та інформаційно-превентивних механізмів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022

3. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» : Закон України від 14 січ. 2026 р. № 4757-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4757-20

4. Желудько В. С. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності. *Історія та теорія держави та права, філософія права*. 21. 2025. С. 595.

5. Блага А. Б. Детермінація вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень в Україні. *ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ–2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі*. 2024. С. 6–10.

Яцур Павло Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Хлистун Володимир Валерійович,
викладач кафедри кримінального
права Національної академії
внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУМІЖНИХ ДІЯНЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ

Колабораційна діяльність стала однією з тих форм протиправної поведінки, які в умовах тимчасової окупації частини території України виявили складну межу між зовні схожими, але різними за кримінально-правовим змістом діями. Причина полягає не лише в тому, що співпраця з окупаційною владою виявлялася у кількох формах одночасно, а й у

тому, що така поведінка часто поєднувала публічну підтримку держави-агресора, роботу в незаконно створених органах, участь в інформаційній діяльності, виконання функцій у незаконних правоохоронних структурах або інше сприяння окупаційному режиму. Після початку повномасштабного вторгнення стало очевидно, що частина таких дій не охоплювалася Кримінальним кодексом України настільки точно, щоб забезпечити послідовну і однакову кваліфікацію. Саме тому Закон України від 03 березня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» доповнив Кримінальний кодекс України ст. 111-1 і 111-2, якими встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність і пособництво державі-агресору [1].

Актуальність цього питання підтверджується і статистикою. За даними, озвученими суддями Верховного Суду, станом на 25 лютого 2025 року в Україні було зареєстровано 20 960 злочинів проти основ національної безпеки, з яких майже 9,5 тисячі становили провадження за ст. 111-1 Кримінального кодексу України, а понад 4 тисячі – за ст. 111 цього Кодексу. Такий масштаб показує, що проблема відмежування колабораційної діяльності від суміжних діянь має не поодинокий, а системний характер, оскільки від правильності кваліфікації залежить і межа кримінальної відповідальності, і законність судового рішення [2].

Основна складність у цій категорії проваджень пов’язана зі змістом самої ст. 111-1 Кримінального кодексу України. Вона охоплює кілька самостійних форм поведінки: публічне заперечення збройної агресії проти України або заклики до підтримки рішень і дій держави-агресора; добровільне зайняття посад у незаконних органах влади на тимчасово окупованій території; пропаганду в закладах освіти; передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням; організацію та проведення політичних заходів або інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором; зайняття посад у незаконних судових чи правоохоронних органах. Через таку побудову статті сама наявність зв’язку особи з окупаційною владою ще не дає відповіді на питання, яка саме частина ст. 111-1 підлягає застосуванню і чи не йдеться про інший склад кримінального правопорушення [1].

Саме на цьому етапі виникає головна проблема кримінально-правової оцінки, адже потрібно відмежувати колабораційну діяльність від державної зради за ст. 111 Кримінального кодексу України, від пособництва державі-агресору за ст. 111-2, а також від

виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії рф за ст. 436-2. Ці склади близькі за зовнішніми ознаками, але різняться за способом дії, змістом об'єктивної сторони і характером посягання. Якщо ст. 111-1 описує конкретні форми співпраці з окупаційним режимом, то ст. 111 охоплює перехід на бік ворога або іншу допомогу у підривній діяльності проти України, ст. 111-2 – сприяння державі-агресору в інший спосіб, а ст. 436-2 – передусім інформаційно-пропагандистську поведінку. Саме тому правильної кваліфікації недостатньо досягати лише через загальну характеристику дій як антиукраїнських. Потрібно встановити, у чому полягала конкретна форма поведінки, яке місце вона займала у функціонуванні окупаційного режиму і яку саме норму Кримінального кодексу України вона охоплює [1].

У справах за частиною сьомою ст. 111-1 Кримінального кодексу України Верховний Суд виходить із того, що кримінальна відповідальність встановлена саме за добровільне зайняття посади в незаконно створеному судовому або правоохоронному органі, а не лише за окремі дії, які особа вчиняла під час перебування на такій посаді. Саме факт входження громадянина України до функціонування незаконного органу утворює склад колабораційної діяльності, якщо доведено добровільність такої поведінки. Це важливо тому, що дає змогу відмежувати колабораційну діяльність від ситуацій, у яких кваліфікація будується лише на переліку подальших дій особи без належної уваги до самого факту зайняття посади в незаконній структурі [3].

Разом із цим практика Верховного Суду показує і межі застосування ч. 5 ст. 111-1 Кримінального кодексу України. В огляді судової практики Касаційного кримінального суду за лютий 2026 року наведено позицію, за якою створення або функціонування закладу освіти на тимчасово окупованій території, а також виконання його керівником організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій, за відсутності ознак органу влади, не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1[4]. Суд вказав, що обов'язковою ознакою цього складу є зайняття посади саме в незаконному органі влади, а тому для правильної кваліфікації потрібно встановити, що відповідна установа за своїми функціональними ознаками належить до органів влади.

Не менш важливим є питання добровільності. Касаційний кримінальний суд виходить із того, що твердження особи про примусове зайняття посади в окупаційній адміністрації без належних

підтверджень застосування фізичного чи психологічного примусу не спростовує висновку про добровільність її поведінки. У такій ситуації суд оцінює не лише пояснення обвинуваченого, а всю сукупність доказів: характер зайнятої посади, тривалість виконання функцій, участь у нарадах, підписання документів, організацію роботи інших осіб, одержання матеріального забезпечення, публічну поведінку. Отже, добровільність не зводиться до формального визнання або заперечення вини, а встановлюється через зміст і послідовність дій особи. Саме ця ознака дає змогу провести межу між кримінально караною співпрацею з окупаційною владою і поведінкою в умовах реального примусу [4].

Окремо слід враховувати співвідношення ст. 111-1 і ст. 111 Кримінального кодексу України. Верховний Суд звертав увагу на те, що ці норми не виключають одна одну автоматично. У випадках, коли особа не лише добровільно займає посаду в незаконному органі, а й учиняє окремі дії на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності, обороноздатності, державній чи інформаційній безпеці України, питання може ставитися про державну зраду або навіть про сукупність кримінальних правопорушень [2]. Це означає, що колабораційна діяльність не завжди є м'якшою альтернативою державній зраді. Якщо поведінка особи виходить за межі самої співпраці з окупаційною владою і переходить у площину активної допомоги ворогу в підривній діяльності проти України, оцінка має змінюватися відповідно до змісту вчиненого.

Так само слід відмежовувати ст. 111-2 Кримінального кодексу України. Пособництво державі-агресору охоплює сприяння їй, її збройним формуванням, окупаційній адміністрації або представникам держави-агресора, але не тотожне тим формам поведінки, які прямо перелічені у ст. 111-1. Якщо в основі дій лежить саме добровільне входження до незаконно створеного органу або публічна діяльність на підтримку окупаційного режиму у формах, названих законодавцем, питання вирішується в межах ст. 111-1. Якщо ж ідеться про інше сприяння державі-агресору, яке не охоплюється конструкцією колабораційної діяльності, застосуванню підлягає ст. 111-2. Своєю чергою, ст. 436-2 стосується передусім публічного інформаційного виправдовування або заперечення агресії рф, а не всіх форм фактичної співпраці з окупаційною владою [1]. Через це зовні схожі висловлювання, матеріали, публічні виступи чи інформаційні дії треба оцінювати з урахуванням того, чи були вони самостійною пропагандистською поведінкою, чи елементом ширшої співпраці з державою-агресором.

Отже, проблеми кримінально-правової оцінки колабораційної діяльності в умовах збройної агресії рф пов'язані не з відсутністю кримінально-правової реакції, а з багатоваріантністю самої колабораційної поведінки та близькістю її окремих форм до суміжних складів кримінальних правопорушень. Для правильної кваліфікації потрібно послідовно встановити характер структури, у якій діяла особа, зміст її функцій, добровільність поведінки, а також межу між співпрацею з окупаційним режимом і діями, що вже охоплюються державною зрадою, пособництвом державі-агресору або публічним виправдовуванням збройної агресії рф. Саме від точності такого розмежування залежить законність застосування ст. 111, 111-1, 111-2 і 436-2 Кримінального кодексу України. Судова практика вже показала важливі підходи щодо зайняття посади в незаконному органі, ознак органу влади та добровільності, але подальше узагальнення цих підходів залишається необхідним, оскільки саме воно може забезпечити більш послідовну й однакову кримінально-правову оцінку цієї категорії діянь.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 10.04.2026).

2. Статистика злочинів проти основ національної безпеки та актуальні питання кваліфікації колабораційної діяльності // Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1768002/ (дата звернення: 10.04.2026).

3. Саме факт добровільного зайняття громадянином України посади в незаконно створеному органі є підставою для кваліфікації його дій як колабораційної діяльності // Верховний Суд. URL: https://so.supreme.court.gov.ua/news/638/same-fakt-dobrovilnoho-zainiattia-hromadianynom-ukrainy-posady-v-nezakonno-stvorenomu-orhani-a-ne-vykonannia-konkretnoi-diialnosti-ie-pidstavoiu-dlia-kvalifikatsii-ioho-dii-iak-kolaboratsiinoi-diialnosti-ch-7-st-1111-kk-ukrainy-%E2%80%93-vs (дата звернення: 10.04.2026).

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Актуальна практика. Лютий 2026 року // Верховний Суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_02_2026.pdf (дата звернення: 10.04.2026).

Дискусійна панель «ІНФОРМАЦІЙНА ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ»

Данильчук Іван Зіновійович,
викладач кафедри управління діяльності підрозділів цивільного захисту інституту післядипломної освіти Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ВИЗНАЧЕННЯ ВИПАДКІВ, У ЯКИХ ОФОРМЛЯЮТЬ ПРОТОКОЛ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОЖЕЖЕЮ

В Україні за 2025 рік зареєстровано 99 298 пожеж. За кожним фактом виникнення пожежі складають відповідні документи. Зокрема, посадові особи ДСНС складають акт про пожежу та надають висновок про причину виникнення пожежі. Крім цих документів, слідчий, який працює на місці пожежі, складає протокол огляду місця події, пов'язаного з пожежею (далі – протокол); бланк цього документа наведено в наказі МВС від 24 липня 2017 р. № 621 [1].

Протокол є важливим документом, що фіксує та описує місце події після гасіння пожежі. Але, як свідчить практика, протокол складається не за кожною пожежею.

Тому постає питання, у яких конкретних випадках потрібно складати протокол і хто повинен визначати. Як правило більшість пожеж не підпадають під кримінальне провадження. Але є пожежі, у яких є ознаки злочину, що потребують належного юридичного оформлення.

Щоб зафіксувати всі ознаки злочину, важливо в найкоротший термін розпочати огляд місця події, пов'язаного з пожежею, після її ліквідації з метою об'єктивного опису всіх відомостей про пожежу.

У наказі МВС від 24 липня 2017 р. № 621 [1] не прописано чітко, коли складається протокол. Тому існує ризик для слідчого, який буде вести кримінальну справу, отримати справу без протоколу. Щоб

запобігти цим негативним явищам, доцільно змінити підхід, а саме визначити:

– коли та за яких обставин складається протокол;

– у який термін після ліквідації пожежі складається протокол.

Відповідно, коли слідчим буде прийматися рішення про складання протоколу, може пройти час і як наслідок не можливо буде зафіксувати обставини виникнення пожежі.

Проведення детального огляду зі складанням протоколу для встановлення обставин і причини виникнення на всі пожежі не має доцільності.

Значна кількість пожеж не підлягає під кримінальне провадження. Для встановлення об'єктивної причини виникнення пожежі достатньо відібрати пояснення від очевидців пожежі.

Ще є одним відкритим питанням для Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі внаслідок ворожих дій. У зв'язку з тим що велика кількість пожеж виникає на лінії зіткнення та в районах ведення бойових дій. Виїзд на місце події для всіх служб є небезпечним. Для оформлення відповідних документів необхідно дати дозвіл заповнювати дані документи дистанційно.

Підсумовуючи вищесказане та з метою швидкого розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами, є необхідність встановлення чіткого алгоритму дій всім структурам системи МВС. Налагодження спільних дій зменшить час для оформлення відповідних документів, чітко розподілить обов'язки між усіма учасниками розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС від 24 лип. 2017 р. № 621 «Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами».

2. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 12 місяців 2025 року.

Шаповал Леся Іванівна,
доцент кафедри цивільного права
та процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розвиток інформаційних технологій сприяє не лише швидкому обміну даними, а й появі нових способів порушення закону, що завдають шкоди як окремим особам, так і державі загалом. Серед поширених проблем сучасності – крадіжка персональних даних, незаконне збирання та поширення приватної інформації. Тому відповідальність за правопорушення в ІТ-сфері стала важливою складовою інформаційного права. Для ефективного захисту прав суб'єктів у цьому середовищі ключовим є питання ідентифікації особи.

Складність полягає в тому, що ототожнення реальної фізичної особи з її «цифровою проекцією» не завжди є можливим. Будь-які дії, вчинені «цифровою особою» (наприклад, через штучні або *fake*-акаунти), не обов'язково виконані конкретною фізичною особою. Законодавство нашої держави поки не встановлює відповідальності за саме створення таких акаунтів. Фундаментом регулювання цифрової сфери є Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [2]. Водночас Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [5] «не містить нормативних положень, які торкалися б теми здійснення цивільних прав і законних інтересів суб'єктом з використання «цифрового образу», і до того ж, чинне законодавство не завжди вимагає в інформаційно-телекомунікаційній сфері надання інформації про себе» [6].

Попри таку законодавчу гнучкість щодо анонімності, необхідність індивідуалізації фізичної особи випливає з її участі у цивільному обороті, де кожен учасник наділений унікальними ознаками (від зовнішності до юридичних прав). У цифровому ж вимірі ці ознаки трансформуються, тому процеси авторизації в мережі варіюються від використання офіційного імені до псевдонімів [4, с. 10–11]. Згідно з ч. 2 ст. 28 ЦК України, фізична особа набуває прав під своїм іменем, але в окремих випадках може використовувати псевдонім [5].

Проте варто наголосити, що хоча в мережі Інтернет широкого поширення набуло використання псевдонімів, нікнеймів, аватарів та інших засобів цифрової самопрезентації, для вчинення юридично значущих дій анонімність або умовна самоідентифікація є неприйнятними. Особливість цифрового середовища полягає в тому, що комунікація між суб'єктами нерідко здійснюється без безпосереднього візуального чи документального контакту, що створює підвищені ризики підміни особи, шахрайства, несанкціонованого доступу до персональних даних та зловживання цивільними правами.

Саме тому у сфері цивільно-правових відносин, що виникають у цифровому просторі**,** обов'язковою передумовою набуття, зміни або припинення прав та обов'язків є точна ідентифікація суб'єкта за його реальними персональними даними. Особливого значення це набуває під час укладення електронних договорів, де необхідно достеменно встановити, хто саме є стороною правочину. Використання лише псевдоніма або облікового запису без належної верифікації не забезпечує достатнього рівня правової визначеності, адже унеможливлює належне підтвердження волевиявлення сторони, а також подальший захист її прав у разі спору.

Наслідки відсутності такої належної ідентифікації найчастіше виявляються в деліктних правовідносинах. Проблеми виникають тоді, коли під вигаданим ім'ям або за допомогою чужих фотографій завдається шкода іншим. Наприклад, зловмисники у Telegram створюють підроблені акаунти «Вибране» (*Saved Messages*), щоб виманювати конфіденційну інформацію в користувачів. Також масштабною загрозою є фейкові акаунти в TikTok, які поширюють дезінформацію та проросійську пропаганду щодо війни в нашій державі [1]. За вчинення таких дій у правопорушників виникають зобов'язання щодо відшкодування завданої шкоди.

З метою запобігання подібним зловживанням застосовуються спеціальні засоби верифікації. Ефективними інструментами ідентифікації в Інтернеті є зображення особи та електронний цифровий підпис (далі – ЕЦП). Щодо першого, то його використання підтверджується теоретично, оскільки фотографія фізичної особи використовується як індивідуальна ознака, зокрема у документації особи (наприклад, у паспорті). Наприклад, у системі дистанційного навчання студенти зобов'язані пред'являти викладачеві документ, який підтверджує їхню особу, та виконувати завдання з увімкненою відеокамерою для перевірки. Також, система «Дія» використовує

зображення користувача для ідентифікації через рухи, які аналізує програма. Отже, зображення фізичної особи виступає як інструмент для її ідентифікації в мережі Інтернет [6].

Поряд із візуальною ідентифікацією за зображенням, найбільш надійним та показовим механізмом правового врегулювання ідентифікації суб'єкта у цифровому середовищі є використання електронного підпису. Відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», електронний підпис визначається як електронні дані, що приєднуються до інших електронних даних або логічно пов'язуються з ними та застосовуються підписувачем як аналог власноручного підпису [2].

Підтвердження належності електронного підпису конкретній особі забезпечується кваліфікованим надавачем електронних довірчих послуг**,** який здійснює формування та засвідчення сертифікатів відкритих ключів. У нашій державі оформлення електронного підпису можливе як шляхом особистого звернення до акредитованого надавача відповідних послуг, так і в дистанційному режимі через електронні сервіси**.** Онлайн-отримання такого підпису є найзручнішим способом, зокрема через офіційні сервіси окремих державних банків, що надає можливість здійснити процедуру швидко та безоплатно.

Слід ураховувати, що порядок оформлення електронного підпису залежить від правового статусу заявника. Вимоги відрізняються для фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців, самозайнятих осіб, юридичних осіб, їхніх відокремлених підрозділів, а також органів державної влади. Саме тому перелік документів також варіюється. Наприклад, фізична особа для отримання електронного підпису зазвичай подає копію паспорта, реєстраційний номер облікової картки платника податків та заяву (реєстраційну картку), що містить згоду на обробку персональних даних.

Важливо підкреслити високий рівень надійності та захищеності електронного підпису**.** Його функціонування ґрунтується на криптографічних методах захисту інформації, що забезпечують безпечну передачу документів та інших значущих даних навіть у процесі використання електронних каналів зв'язку. Додаткові рівні захисту спрямовані на гарантування конфіденційності, цілісності та доступності інформації, що має ключове значення для кібербезпеки у сфері електронного документообігу та діловодства [3].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зробити висновок, що ідентифікація фізичної особи за допомогою її зображення та

електронних довірчих послуг є невід'ємною частиною регулювання цивільно-правових відносин у цифрову епоху. Вона забезпечує високий рівень безпеки, спрощує процеси автентифікації та відіграватиме дедалі більшу роль у захисті прав суб'єктів, запобіганні шахрайству та усуненні прогалин у законодавстві.

Список використаних джерел

1. Фейкові акаунти TikTok поширюють мільйонам дезінформацію про російсько-українську війну. URL: https://www.proidei.com/fake-tiktok-accounts-1612/
2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534
3. Електронний цифровий підпис: доступ до онлайн спілкування з податковою службою. URL: https://rv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-460508.html
4. Волкова Н. В. Цивільно-правові засоби індивідуалізації фізичних осіб. Автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 18 с.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 бер. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
6. Шаповал Л., Калінюк А. Ідентифікація суб'єкта цивільного права у сфері інформаційних технологій. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. Т. 1. № 4. С. 289–297. https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4(4)-289-297

Школьніков Владислав Ігорович,
завідувач кафедри кримінології
та інформаційних технологій
Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії
в галузі права, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ЛОКАЛЬНИХ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ (LLM) ДЛЯ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

Штучний інтелект (*далі – ШІ*) – це галузь комп'ютерних наук, що зосереджена на розробці систем, які можуть виконувати завдання, зазвичай пов'язані з людським інтелектом. Фахівці, які займаються ШІ, створюють алгоритми і програми для обробки, аналізу інформації та

розв'язування складних завдань з використанням обчислювальних можливостей апаратного забезпечення (hardware).

За останні роки ШІ стрімко розвинувся та станом на сьогодні використовується в різних сферах суспільних відносин. Наприклад, в правоохоронній діяльності програмне забезпечення на основі ШІ може розпізнавати обличчя та зіставляти з наявною базою фотографій з метою встановлення установчих (анкетних) даних осіб, виявляти підозрілу поведінку осіб в режимі реального часу, виявляти транспортні засоби, що знаходяться в розшуку тощо.

Моделі ШІ можуть використовуватися для прогнозування злочинності, розкриття злочинів по «гарячих слідах» тощо. Використання ШІ дозволяє підвищити ефективність діяльності правоохоронних органів, працівники яких на постійній основі збирають або отримують, обробляють та аналізують великі обсяги структурованих та неструктурованих даних. Моделі ШІ здатні допомогти перетворити терабайти відео, аудіо та текстових матеріалів на докази в електронній (цифровій) формі.

У більшості випадків вищезазначені приклади використання ШІ можуть бути реалізовані за допомогою генеративного штучного інтелекту (*далі – GenAI*), який призначений для генерації текстів, створення фото, відео та аудіо матеріалів тощо. Також за допомогою GenAI автоматизують рутинні процеси.

Великі мовні моделі (далі – LLM) є прикладом GenAI та стали основою для сучасних систем оброблення природньої мови (на англ. Natural Language Processing – є галуззю ШІ, що надає змогу апаратному та програмному забезпеченню розуміти, аналізувати та генерувати людську мову).

Найбільш відомими прикладами LLM є моделі від компаній OpenAI (GPT-5.5, GPT-5.4, GPT-5.4.-Mini, GPT-5.3.-Codex), Anthropic (Claude Mythos, Claude Opus 4.6, Claude Sonnet 4.5, Claude Haiku 4.5), Google (Gemma 4 та Gemini 2.5). Доступ до цих моделей надається через чатботи (наприклад, ChatGPT, Claude, Gemini), які доступні через браузер або застосунок.

Окремо слід звернути увагу на ШІ-агенти (англ. AI-agents). Це автономні програмні системи, керовані великими мовними моделями (LLM), які здатні міркувати, планувати та використовувати інструменти (API, браузери, поштові клієнти, пошукові системи тощо) для досягнення конкретних цілей із мінімальним втручанням людини. На сьогодні найбільш відомим ШІ-агентами є Codex від компанії OpenAI [1] та Claude Code від компанії Anthropic [2].

ШІ-агенти можуть проаналізувати поставлену користувачем мету, сформувати план дій та за допомогою програмного коду, який

взаємодіє із інтерфейсом користувача, здійснити пошук, обробку та аналіз інформації. При цьому слід зауважити, що ШІ-агент у разі виникнення проблем самостійно може їх вирішувати без участі людини. Це дозволяє реалізовувати багатоетапні завдання.

Головною проблемою є категорична заборона використання вищезазначених LLM для обробки інформації з обмеженим доступом. Використання хмарних сервісів для вказаних моделей цілком доречно викликає занепокоєння щодо безпеки та збереження приватності даних [3, с. 79]. Як результат, зростає інтерес до впровадження локальних які дозволяють зберігати контроль над конфіденційною інформацією, забезпечуючи при цьому високий рівень продуктивності [3, с. 79].

Міністерство цифрової трансформації України спільно з компанією Київстар активно працюють над створенням національної LLM під назвою «Сяйво», яка має краще розуміти українську мову та контекст [4]. Цю модель планують використовувати в державному секторі, особливо в оборонній сфері, для обробки та аналізу даних, автоматизації робочих процесів.

Першими українськими загальнодоступними LLM є MamayLM [5] та Lapa LLM [6].

Основною перешкодою використання локальних LLM для обробки інформації з обмеженим доступом є наявність у користувача достатніх обчислювальних ресурсів, а також технічних вмінь, знань та навичок для розгортання та запуску локальної LLM.

Список використаних джерел

1. Codex. Агент програмування, який допомагає створювати та розгортати рішення за допомогою штучного інтелекту (ШІ) – на базі ChatGPT. *OpenAI*. URL: https://openai.com/uk-UA/codex/ (дата звернення 01.05.2026).

2. Claude Code. *Anthropic*. URL: https://claude.com/product/claude-code (дата звернення 01.05.2026).

3. Слюсар В. І. Локальні великі мовні моделі для обробки конфіденційної інформації. *Озброєння та військова техніка*. 2024. № 44. С. 79–91. DOI: https://doi.org/1034169/2414-0651.2024.4(44).79-91

4. Українська національна велика мовна модель. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: https://llm.thedigital.gov.ua/ (дата звернення 01.05.2026).

5. MamayLM v1.0. Перша Відкрита Мультимодальна Українська LLM. *Hugging Face*. URL: https://huggingface.co/spaces/INSAIT-Institute/mamaylm-v1-blog?section=enriching_the_training_data_for_ukrainian (дата звернення 01.05.2026).

6. LAPA LLM for Ukrainian Language. *Hugging Face*. URL: https://huggingface.co/spaces/lapa-llm/lapa (дата звернення 01.05.2026).

Хоптинський Руслан Петрович,
доцент кафедри зв'язку
та інформаційних систем
Національної академії
Державної прикордонної служби
імені Б. Хмельницького,
кандидат технічних наук, доцент;
Стрілець Анна Олександрівна,
курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії
Державної прикордонної служби
імені Б. Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ 5G ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИЩЕНОГО РАДІОЗВ'ЯЗКУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасних умовах воєнного стану та постійних кіберзагроз критично важливою вимогою до телекомунікаційної інфраструктури сектору безпеки та оборони стає здатність до екстреного, повністю автономного розгортання вузлів зв'язку. У контексті забезпечення національної безпеки, правовий режим якого регулюється профільним законодавством, виникає гостра потреба у захищених каналах передачі даних, стійких до засобів радіоелектронної боротьби [1]. На відміну від систем попередніх поколінь, зокрема 4G LTE, які базувалися на закритих монолітних апаратних рішеннях, архітектура 5G пропонує відкриту та гнучку платформу, здатну миттєво адаптуватися до динамічних тактичних сценаріїв. Використання мобільних рішень, що функціонують у повній ізоляції від цивільної інфраструктури, стає можливим завдяки глибокій віртуалізації мережевих функцій (NFV) та впровадженню програмно-визначених мереж (SDN). Такий підхід дозволяє перетворити стандартне апаратне забезпечення на спеціалізовані вузли зв'язку, що відповідають сучасним вимогам до електронних комунікацій у сфері оборони [2].

Основним інструментом для практичного розгортання таких мереж є комплекси Network-in-a-Box (NIB), або «Мережа в коробці». Їхня архітектура базується на передовій платформі програмно-визначеного радіо (SDR), де функціонал пристрою розділений на високорівневе програмне забезпечення та гнучку апаратну частину на базі FPGA. Програмний стек відповідає за логіку управління та маршрутизацію, натомість прошивка FPGA реалізує критичні функції низького рівня: цифрову фільтрацію, інтерполяцію та кадрування сигналів у реальному часі. Важливим технічним показником для

військового застосування є енергоефективність таких рішень. У режимі 5G Standalone (5G-SA) комплекси NIB демонструють оптимальні показники споживання – від 42 Вт до 130 Вт залежно від ширини смуги (до 100 МГц) та інтенсивності трафіку. Це забезпечує суттєву перевагу над багатонесучими мережами попередніх стандартів, дозволяючи значно подовжити час автономної роботи від портативних джерел живлення у польових умовах [3].

Однією з найбільш революційних інновацій 5G є технологія Network Slicing (нарізка мережі), яка дозволяє логічно сегментувати фізичний канал на кілька незалежних слайсів із різними параметрами якості обслуговування (QoS). У тактичному середовищі це забезпечує одночасне функціонування критично різних сервісів: наднадійного зв'язку з ультранизькою затримкою (URLLC) на рівні 1 мс для систем управління вогнем та високошвидкісного широкосмугового доступу (eMBB) для трансляції відеопотоків з БПЛА на швидкості понад 700 Мбіт/с. Додатковий рівень стійкості забезпечується архітектурою безпеки, що передбачає концепції ізольованих доменів, страт управління та спеціалізованих класів контролю (SCC) для наскрізного шифрування даних. Інтеграція технології мобільних граничних обчислень (MEC) дає змогу розгортати сервери обробки даних безпосередньо «на краю» мережі. Це мінімізує затримки та гарантує, що конфіденційна інформація обробляється локально на базовій станції NIB, унеможливлюючи її перехоплення на зовнішніх транспортних магістралях [4].

Використання автономних комплексів NIB на базі 5G-SA є стратегічним кроком, що вирішує комплекс завдань: від гнучкого управління обмеженими ресурсами частотного спектра до гарантування багаторівневого кіберзахисту. Впровадження таких технологій дозволяє створити стійку, адаптивну та високоефективну систему радіозв'язку, здатну забезпечити перевагу в управлінні підрозділами у найскладніших кризових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII / Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Про електронні комунікації : Закон України від 16 груд. 2020 р. № 1089-IX / Верховної Ради України. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 7, № 8, № 9. Ст. 61.

3. View on 5G Architecture / 5GPPP Architecture Working Group. Version 2.0. White Paper. 2017. 136 p. URL: https://5g-ppp.eu/wp-content/uploads/2014/02/5G-PPP-5G-Architecture-White-Paper-Jan-2018-v2.0.pdf (дата звернення: 16.04.2026).

4. Kiela K., Jurgo M., Macaitis V., Navickas R. 5G Standalone and 4G Multi-Carrier Network-in-a-Box Using a Software Defined Radio Framework. *Sensors*. 2021. Vol. 21, No. 16. P. 5653. DOI: https://doi.org/10.3390/s21165653

Андрухів Дмитро Іванович,
ад'юнкт Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПРОЦЕСАМИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У роботі обґрунтовано необхідність цифровізації управління освітніми процесами у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання сектору безпеки України. Визначено ключові напрями впровадження цифрових технологій та запропоновано концептуальне бачення формування єдиної цифрової освітньої екосистеми, орієнтованої на підвищення ефективності підготовки фахівців в умовах гібридних загроз [1, с. 187–195].

Сучасний етап розвитку сектору безпеки України характеризується високим рівнем невизначеності, динамічністю загроз та необхідністю швидкого прийняття управлінських рішень. У цих умовах традиційні підходи до організації та управління освітнім процесом у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання вже не забезпечують належного рівня ефективності. Зокрема, фрагментарність інформаційних потоків, значна залежність від людського фактору та обмежені можливості аналітичної обробки даних ускладнюють адаптацію освітніх програм до реальних потреб практики. На відміну від цього, цифровізація управління освітніми процесами дозволяє перейти до якісно нового рівня функціонування освітніх систем, де ключову роль відіграє інтеграція даних, автоматизація процесів та використання інтелектуальних інструментів підтримки прийняття рішень [1, с. 187–195].

Одним із базових напрямів цифрової трансформації є впровадження та інтеграція хмарних сервісів і систем управління навчанням, таких як Moodle або Microsoft Teams, які забезпечують централізоване управління освітнім контентом, контроль результатів навчання та безперервність освітнього процесу навіть в умовах кризових ситуацій. Доцільність використання LMS підтверджується дослідженнями, які підкреслюють їх ефективність у підвищенні якості освітнього процесу, гнучкості навчання та доступності освітніх ресурсів [4]. Водночас моделі організації навчання в електронному середовищі, зокрема на базі Moodle, дозволяють реалізувати диференційований підхід до навчання та адаптацію освітнього контенту під індивідуальні потреби здобувачів освіти [3, с. 177–190].

Використання спеціалізованих інформаційних систем управління, подібних до концепції «електронного університету», дозволяє оптимізувати облік контингенту, планування навчального навантаження, формування розкладу та контроль виконання освітніх програм. У цьому контексті управлінський цикл набуває вигляду замкненої системи, де дані про освітню діяльність безперервно трансформуються в аналітичні показники, що слугують основою для прийняття управлінських рішень і подальшої корекції освітнього процесу. Такий підхід є принципово відмінним від традиційного, оскільки забезпечує проактивний характер управління, коли рішення приймаються на основі прогнозування, а не лише постфактум аналізу.

Захист персональних даних здобувачів освіти, службової інформації та наукових розробок потребує впровадження комплексних заходів, включаючи багаторівневу автентифікацію, шифрування даних, сегментацію інформаційних систем і постійний моніторинг кіберзагроз. Тому цифрова освітня екосистема має розглядатися як складова загальної системи інформаційної безпеки держави [1, с. 101–116].

Перспективним напрямом розвитку є використання імітаційного моделювання та створення цифрових двійників надзвичайних ситуацій. Такий підхід дозволяє формувати віртуальні навчальні середовища, у яких майбутні фахівці можуть відпрацьовувати алгоритми дій, приймати управлінські рішення та оцінювати їх ефективність без ризику для життя та матеріальних ресурсів. Порівняно з традиційними навчальними полігонами, цифрові симуляції забезпечують значно вищу гнучкість, масштабованість та варіативність сценаріїв, що особливо важливо для підготовки кадрів у сфері реагування на надзвичайні ситуації.

Узагальнюючи викладене, доцільно запропонувати концептуальну модель цифрової освітньої екосистеми закладу вищої освіти сектору безпеки, яка охоплює інтегроване ядро у вигляді LMS і бази даних, аналітичний рівень для обробки та інтерпретації інформації, симуляційний модуль для моделювання професійної діяльності, а також комплекс засобів кіберзахисту. Взаємодія цих компонентів забезпечує безперервний цикл управління освітнім процесом, що базується на принципах адаптивності, інтегрованості та безпеки.

Отже, цифровізація управління освітніми процесами є не лише інструментом оптимізації адміністративної діяльності, а й стратегічною основою формування сучасної системи підготовки кадрів сектору безпеки України. Її впровадження сприяє підвищенню якості освіти, забезпечує оперативність управлінських рішень та створює передумови для інтеграції освітніх систем у єдиний інформаційний простір держави.

Список використаних джерел

1. Andrukhiv D., Prydatko O. Інформаційні технології у менеджменті закладів освіти системи державної служби України з надзвичайних ситуацій. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2025. 31. С. 187–195. DOI: https://doi.org/https://doi.org/10.32447/20784643.31.2025.19

2. Ivanusa A., Tkachuk R., Maslova N., Yashchuk V., Tkachenko A. Управління інформаційною безпекою та кіберзахистом у закладах вищої освіти. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2025. 31. С. 101–116. DOI: https://doi.org/https://doi.org/10.32447/20784643.31.2025.11

3. Терлецька Т. С. Модель організації диференційованого навчання у електронному освітньому середовищі на базі LMS MOODLE. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету"*. 2025. 19. С. 177–190. DOI: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2025.1912

4. Шумейко Н. «Використання систем управління навчанням в освітньому процесі: доцільність та переваги». *OD*. Т. 45. № 2. червень 2024 р.

Мацкул Михайло Ігорович,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра факультету радіофізики,
електроніки та комп'ютерних систем
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Шайда Валерій Віталійович,
магістрант факультету комп'ютерних
наук та кібернетики Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ЮНЕСКО ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДАХ І ТРИБУНАЛАХ: ТЕХНІЧНА АРХІТЕКТУРА ПРОТИДІЇ ГАЛЮЦИНАЦІЯМ ГЕНЕРАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ

Штучний інтелект поступово інтегрується у системи правосуддя по всьому світу, відкриваючи можливості для покращення доступу до правосуддя, оптимізації управління справами та підтримки прийняття судових рішень, водночас несучи низку етичних, правозахисних і суто технічних викликів. Керівні принципи ЮНЕСКО щодо використання штучного інтелекту в судах і трибуналах [1] стали першою глобальною

етичною та операційною основою для забезпечення того, щоб ШІ служив справедливості, не підриваючи верховенство права. Серед п'ятнадцяти універсальних положень, сформульованих у Керівних принципах, ключове значення для технічної реалізації мають принципи інформаційної безпеки, точності та надійності, пояснюваності, можливості аудиту та відповідальності, оскільки саме вони визначають вимоги до архітектури програмних рішень, які можуть бути допущені до використання у сфері правосуддя.

Документ ЮНЕСКО окреслює, що саме повинно бути реалізовано, проте не відповідає на запитання, як саме це має бути реалізовано на рівні архітектури конкретної системи. Декларативно сформульовані принципи в умовах обмежених ресурсів і браку вузькоспеціалізованих експертів ризикують залишитись недосяжним орієнтиром, особливо зважаючи на стрімке проникнення публічних генеративних моделей у юридичну практику ще до того, як держава встигла сформулювати правила їх використання. Ситуація ускладнюється тим, що такі моделі демонструють критично високий рівень фактологічних помилок саме на правових завданнях.

Дослідження Stanford RegLab та Інституту людиноцентрованого ШІ Стенфордського університету [2] показало, що частота галюцинацій у відповідях найпопулярніших генеративних моделей на конкретні юридичні запити коливається від 58 % у GPT-4 до 88 % у Llama 2; стосовно центрального елементу будь-якого судового рішення – його holding (резолютивної частини) – нижня межа частоти помилок, усереднена за моделями, становить близько 63 %. Навіть спеціалізовані комерційні рішення на базі архітектури Retrieval-Augmented Generation (RAG), такі як Lexis+ AI та Westlaw AI-Assisted Research, які позиціонувалися виробниками як «hallucination-free», на практиці генерують недостовірні відповіді у 17–33 % запитів [3]. Найвідомішим практичним наслідком цієї проблеми став прецедент Mata v. Avianca, Inc. (S.D.N.Y., 2023), в якому суддя П. К. Кастель наклав солідарний штраф у розмірі 5 000 доларів США на двох адвокатів та їхню юридичну фірму за подання процесуального документа з шістьма повністю вигаданими ChatGPT судовими прецедентами та підробленими цитатами з них [4].

В українському контексті проблема набуває додаткової гостроти. Навчальні корпуси наявних публічних моделей містять мінімальний обсяг україномовних правових текстів, що погіршує точність розпізнавання норм національного законодавства; передавання тексту судового рішення або матеріалів кримінального провадження у промпт публічної моделі є потенційним порушенням принципу інформаційної безпеки через експорт чутливих даних на сервери іноземного оператора; нарешті, відсутність технічного механізму прив'язки кожного

твердження відповіді до конкретного джерела робить неможливою реалізацію принципу пояснюваності в тому вигляді, у якому його вимагають Керівні принципи ЮНЕСКО та Акт Європейського Союзу про штучний інтелект [5, 6], що класифікує системи для судової влади як високоризикові.

З метою практичної реалізації принципів № 5–8 та № 11 Керівних принципів пропонується архітектура довіреної системи підтримки прийняття судових рішень на основі поєднання технології Retrieval-Augmented Generation з механізмом верифікації цитування та обов'язковою відмовою моделі від відповіді у разі недостатньої впевненості. На відміну від класичної схеми «запит – відповідь» з публічною моделлю, така система фізично розгортається на серверах судової адміністрації або довіреного державного оператора (зокрема, в сертифікованій за КСЗІ хмарній інфраструктурі державного сектору), що знімає питання експорту даних і дозволяє контролювати весь життєвий цикл інформації.

Базовим компонентом системи є шар пошуку. Корпус документів формується з Єдиного державного реєстру судових рішень, нормативно-правових актів з офіційних джерел Верховної Ради України та постанов Кабінету Міністрів. Кожен документ розбивається на семантичні фрагменти (chunks) з контрольованим перекриттям, після чого для кожного фрагмента обчислюється векторне представлення (embedding) з використанням сучасних багатомовних моделей (зокрема, multilingual-E5-large або BGE-M3), які підтримують українську мову та використовуються як стартова точка з подальшою доменною адаптацією під юридичний корпус. Вектори зберігаються у спеціалізованій базі даних (Qdrant, Milvus або розширення pgvector до PostgreSQL) разом з метаданими: ідентифікатор документа, інстанція, дата, посилання на оригінал. Пошук здійснюється у гібридному режимі – одночасно за лексичною мірою BM25 та за косинусною подібністю векторів, після чого знайдені фрагменти впорядковуються cross-encoder моделлю (re-ranker), яка більш точно оцінює релевантність кожного фрагмента до запиту. Поєднання двох методів дозволяє знайти релевантні документи навіть у випадках, коли формулювання запиту лексично відрізняється від формулювань у тексті закону.

Шар генерації побудований на великій мовній моделі з відкритими ваговими коефіцієнтами (сімейство Llama, Mistral, Qwen або їх похідні), розгорнутій локально, що повністю виключає передачу даних зовнішнім провайдерам. Принциповою відмінністю від наявних рішень є робота моделі у режимі генерації з прив'язкою до контексту (grounded generation), тобто модель отримує запит користувача та відібрані шаром пошуку фрагменти і інструктується формувати відповідь виключно на їх основі, а структурований формат відповіді з

обов'язковими полями посилань забезпечується додатково через контрольоване декодування (constrained decoding) за схемою. Слід наголосити, що контрольоване декодування гарантує лише формальну коректність структури відповіді, але не достовірність вмісту полів цитування, саме тому критично необхідним є наступний етап постфактумної верифікації. Кожне твердження у згенерованій відповіді супроводжується посиланням на конкретний фрагмент із зазначенням ідентифікатора документа та зміщення у тексті. Після генерації окремий модуль постфактумної верифікації автоматично перевіряє кожну згенеровану цитату на буквальну присутність у вихідному фрагменті, а кожне твердження, що приписується джерелу, оцінюється моделлю природного логічного виводу (NLI) або спеціалізованою моделлю перевірки фактологічних тверджень (claim verification) на предмет того, чи дійсно воно випливає з процитованого тексту. Якщо для будь-якого твердження така перевірка не пройдена або якщо релевантність найкращих знайдених фрагментів за оцінкою re-ranker'а є нижчою за калібрований поріг, система повертає замість відповіді явне повідомлення про відмову (abstain) з поясненням причини. Саме механізм відмови є ключовим конструктивним рішенням, яке усуває природну схильність генеративних моделей вигадувати правдоподібні, але неіснуючі факти у разі браку інформації.

Запропонована архітектура дозволяє кількісно покращити показники, закладені у Керівних принципах ЮНЕСКО як вимоги. Локальне розгортання повністю виключає експорт даних і виконує принцип інформаційної безпеки (№ 5). Прив'язка кожного твердження до перевіреного першоджерела з ЄДРСР або офіційного НПА з постфактумною верифікацією покликана істотно знизити частоту галюцинацій, рівень якої у наявних рішеннях сягає 58–88 % для публічних моделей та 17–33 % для комерційних RAG-систем, що не передбачають жорсткої відмови у разі недостатньої впевненості. Кількісна оцінка ефективності запропонованої архітектури на україномовному юридичному корпусі є предметом окремого емпіричного дослідження; концептуально ж така архітектура реалізує принципи точності і надійності (№ 6) та пояснюваності (№ 7). Можливість простежити кожне твердження до конкретного фрагмента робить систему придатною до зовнішнього і внутрішнього аудиту (№ 8) на відміну від «чорних скриньок», що не повертають посилань, а явний режим відмови переносить відповідальність на людину лише тоді, коли система здатна обґрунтовано допомогти, що відповідає принципам № 11 та № 13.

Проте жодна архітектура не гарантує абсолютної відсутності помилок і що практична реалізація має низку нетривіальних складових. Якість пошуку залежить від того, наскільки використані багатомовні

моделі (multilingual-E5, BGE-M3) та cross-encoder re-ranker адаптовані до україномовного юридичного домену; для production-grade системи потрібне доменне донавчання (contrastive fine-tuning) на парах «запит – релевантна норма» та «запит – релевантне судове рішення». Аналогічного донавчання потребує і модуль верифікації, оскільки готових NLI-моделей для україномовних юридичних текстів наразі не існує; як проміжне рішення допустиме використання потужної мовної моделі у режимі LLM-as-a-judge. Окремою задачею є темпоральне рішення: норми закону існують у кількох редакціях, тому індекс має зберігати їх версійність і враховувати дату подій справи. Корпус ЄДРСР частково деперсоналізований, проте процесуальні документи можуть містити персональні дані, тому перед індексацією потрібен окремий конвеєр деперсоналізації на базі NER-моделей. Поріг відмови має калібруватися на розміченій вибірці українських юридичних запитів. Попри ці обмеження, сама архітектурна логіка – локальне розгортання, обов'язкова прив'язка відповіді до джерела з постфактумною верифікацією та механізм відмови – є технічним переходом від декларативного до реального виконання Керівних принципів ЮНЕСКО і може слугувати основою для розроблення національного стандарту вимог до систем штучного інтелекту у судовій системі України.

Список використаних джерел

1. Guidelines for the use of AI systems in courts and tribunals. UNESCO, 2025. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000396582. DOI: https://doi.org/10.58338/LIEY8089.

2. Dahl M., Magesh V., Suzgun M., Ho D. E. Large Legal Fictions: Profiling Legal Hallucinations in Large Language Models. *Journal of Legal Analysis*. 2024. Vol. 16, No. 1. P. 64–93. DOI: https://doi.org/10.1093/jla/laae003.

3. Magesh V., Surani F., Dahl M., Suzgun M., Manning C. D., Ho D. E. Hallucination-Free? Assessing the Reliability of Leading AI Legal Research Tools. *Journal of Empirical Legal Studies.* 2025. Vol. 22, No. 2. P. 216–242. DOI: https://doi.org/10.1111/jels.12413.

4. Mata v. Avianca, Inc., 678 F. Supp. 3d 443 (S.D.N.Y. 2023). URL: https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/new-york/nysdce/1:2022cv01461/575368/54/.

5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union, L series, 12.07.2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj.

6. Таран О. В., Гавловський В. Д. Правове регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі та Україні: основні підходи та права людини. *Інформація і право*. 2024. № 1 (48). С. 62–67. DOI: https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300706.

Антощук Мілена Олександрівна,
здобувач факультету публічного управління Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
Голярдик Наталія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Стрімкий розвиток цифрових технологій у XXI столітті зумовлює глибокі трансформації сучасного суспільства, формуючи новий тип соціальної реальності – цифрове інформаційне середовище. У ньому людина щоденно взаємодіє з великими обсягами інформації, що істотно впливає на її поведінку, мислення та психоемоційний стан. Цифровізація відкриває широкі можливості для комунікації, навчання, професійної самореалізації, однак водночас створює нові виклики у сфері інформаційної та кібербезпеки [3, с. 45].

У сучасних умовах проблема безпеки вже не обмежується виключно технічними аспектами. Значну роль відіграє людський фактор, який дедалі частіше стає основною мішенню кіберзагроз. Це пояснюється тим, що навіть найбільш захищені системи можуть бути вразливими через помилки або необережність користувачів [2, с. 89]. Таким чином, психологічні особливості людини виступають ключовим елементом у системі забезпечення кібербезпеки.

Поведінка людини в цифровому середовищі визначається низкою психологічних чинників. До них належать рівень критичного мислення, когнітивні здібності, емоційний стан, рівень тривожності, а також соціальний досвід. У ситуаціях інформаційного перевантаження людина часто приймає рішення на основі спрощених когнітивних стратегій, що підвищує ризик помилок та маніпуляцій [1, с. 134].

Одним із найпоширеніших методів впливу на користувачів є соціальна інженерія. Вона базується на використанні психологічних механізмів впливу, таких як довіра, страх, авторитет і відчуття терміновості [3, с. 210]. Наприклад, отримавши повідомлення про нібито загрозу або вигідну пропозицію, людина може діяти імпульсивно, не перевіряючи достовірність інформації. Це пов'язано з тим, що в умовах стресу активізуються автоматичні реакції, які знижують рівень раціонального аналізу. Особливу роль у формуванні поведінки в цифровому середовищі відіграють когнітивні викривлення. Зокрема, ефект підтвердження призводить до того, що людина схильна сприймати лише ту інформацію, яка узгоджується з її попередніми переконаннями. Водночас ефект доступності сприяє переоцінці інформації, яка є емоційно насиченою або часто повторюється. У поєднанні з алгоритмами соціальних мереж це створює так звані «інформаційні бульбашки», які обмежують об'єктивне сприйняття реальності.

Не менш важливим аспектом є проблема дезінформації, яка стала невід'ємною частиною сучасного інформаційного простору [1, с. 256]. Поширення фейкових новин і маніпулятивного контенту спрямоване не лише на спотворення фактів, а й на вплив на емоційний стан людини. У періоди суспільних криз, зокрема в умовах воєнних дій, дезінформація використовується як інструмент психологічного тиску, що може викликати паніку, страх і недовіру до офіційних джерел інформації.

Важливою проблемою сучасного цифрового середовища є інформаційне перевантаження. Постійний потік новин, повідомлень і візуального контенту призводить до зниження здатності до концентрації уваги та критичного аналізу. Людина змушена швидко обробляти великі обсяги інформації, що часто призводить до поверхневого сприйняття та підвищеної вразливості до маніпуляцій.

Суттєвим викликом є також явище кібербулінгу, яке є формою психологічного насильства у віртуальному середовищі. Воно виявляється у вигляді образ, принижень, поширення неправдивої інформації або погроз. Наслідки кібербулінгу можуть бути довготривалими та серйозно впливати на психічне здоров'я людини, викликаючи тривожність, депресивні стани та зниження самооцінки. Особливо вразливою групою є підлітки та молодь. Окрім цього, слід звернути увагу на феномен цифрової залежності, який також має безпосередній зв'язок із питаннями інформаційної безпеки. Надмірне використання цифрових пристроїв і соціальних мереж може призводити до зниження самоконтролю, погіршення емоційного стану та

підвищення рівня тривожності. У такому стані людина стає більш вразливою до інформаційних впливів і маніпуляцій [4, с. 167].

У контексті забезпечення інформаційної та кібербезпеки особливого значення набуває формування психологічної стійкості особистості. Вона передбачає здатність зберігати емоційну рівновагу, критично оцінювати інформацію та протистояти негативним впливам. Важливим інструментом у цьому процесі є розвиток медіаграмотності, яка передбачає навички аналізу інформації, перевірки джерел та усвідомленого споживання контенту [4, с. 58].

Необхідно також підкреслити роль емоційної компетентності, яка дає можливість людині краще розуміти власні емоції та контролювати їх. Це сприяє більш усвідомленій поведінці в цифровому середовищі та знижує ризик імпульсивних дій.

Психологічні аспекти є невід'ємною складовою системи інформаційної та кібербезпеки. Сучасні загрози дедалі більше орієнтуються на вплив на свідомість і поведінку людини, що вимагає комплексного підходу до їх подолання. Поєднання технічних засобів захисту з розвитком психологічних навичок є необхідною умовою ефективного забезпечення безпеки.

Отже, у сучасному інформаційному суспільстві психологічна безпека набуває особливого значення. Її забезпечення потребує системної роботи, спрямованої на розвиток критичного мислення, медіаграмотності, емоційної стійкості та відповідального ставлення до інформації. Саме ці чинники надають можливість людині ефективно протидіяти інформаційним загрозам і безпечно функціонувати в умовах цифровізації.

Список використаних джерел

1. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни : навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 498 с.

2. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України : підручник. Київ : КНТ, 2016. 576 с.

3. Turban E., Volonino L. Information Technology for Management. Wiley, 2018. 640 p.

4. Кібербезпека : підручник / за ред. В. Бурячка. Київ : НАУ, 2020. 432 с.

Батрак Аліна Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ DEEPFAKE ПІД ЧАС ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА

У сьогоденній науці про досудове розслідування та у сфері інформаційного права, технологія «діпфейк», яка базується на використанні змагальних генеративних нейромереж для створювання аудіо- та відеоконтенту, розглядається як передовий інструмент для скоєння злочинів проти власності. Винятково висока правдоподібність імітації біометричних ознак особи дозволяє особам, що вчиняють протиправні дії, ефективно нейтралізувати традиційні методи перевірки достовірності даних, що формує комплексні загрози для фінансової безпеки як на рівні окремих громадян, так і на державному рівні [2; 4].

Досвід у сфері боротьби з кіберзлочинністю виокремлює низку головних сценаріїв, де застосовуються діпфейки: це може варіюватися від голосового шахрайства (вішинг), спрямованого на швидке вилучення грошових коштів у родичів чи колег жертви, до більш складних шахрайських схем, націлених на вищий керівний склад компаній (схилення до шахрайства, що імітує керівника). Окрема небезпека криється у використанні синтетичних медіа для маніпуляцій під час процедур відеоідентифікації, що дає можливість аферистам успішно обходити багатоетапні протоколи підтвердження особи у фінансово-кредитних установах [2].

Юридична оцінка таких діянь в Україні здійснюється через застосування норм статті 190 Кримінального кодексу України [1]. У структурі злочину діпфейк функціонує як засіб інтелектуального введення в оману. При цьому, залучення нейромереж для незаконного привласнення майна найчастіше класифікується за ознакою шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням

електронно-обчислювальної техніки, що, на мою думку, заслуговує на більш ґрунтовний аналіз [3].

Попри те, що ст. 190 КК України є досить широкою за застосуванням, на мою думку, її чинна редакція не повною мірою відображає зростаючу суспільну небезпеку, яку несе шахрайство, засноване на алгоритмах. Специфіка діпфейку виходить за межі простого технічного злому – це є високотехнологічне використання людської віри та здатності до співпереживання. Ця проблема набуває особливого значення в сучасних українських реаліях, коли зловмисники залучають штучний інтелект для створення фальшивих звернень (у тому числі від імені військовослужбовців), цинічно граючи на емоційному стані суспільства. Враховуючи глибину такої соціальної шкоди, я вважаю за доцільне оновити кримінальне законодавство, прямо прописавши застосування систем штучного інтелекту для підробки біометричних даних як окрему обтяжуючу обставину [4].

Фактичне впровадження механізмів протидії цим викликам вимагає обов'язкового включення європейських стандартів цифрової криміналістики (Digital Forensics). Це передбачає не лише технічне вдосконалення способів ідентифікації слідів генерації у візуальному та аудіоконтенті, а й формування надійних шляхів міжнародної співпраці для оперативного збору та належного оформлення електронних доказів у юрисдикціях, що перетинають кордони [2; 3].

Підсумовуючи викладене, слід підкреслити: боротьба з фінансовими махінаціями, що використовують технологію Deepfake, не може обмежуватися лише поверхневими заходами; вона вимагає кардинальної зміни поглядів на питання кіберзахисту. По-перше, гостро постає потреба у цільовому вдосконаленні законодавства, зокрема у доповненні ст. 190 Кримінального Кодексу України, оскільки чинний закон зобов'язаний реагувати на ситуацію, де штучні інтелекти перетворюються на інструмент руйнування суспільної довіри. По-друге, правова основа мусить бути міцно зчеплена із структурним та технічним оновленням слідчих підрозділів. Лише через впровадження європейських стандартів безпеки та застосування найсучасніших методів ідентифікації штучно створеного контенту можна гарантувати притягнення винних до відповідальності. Наостанок, профілактичний аспект, а саме виховання у громадян потужного захисту від складних цифрових маніпуляцій за допомогою національних кампаній із цифрової грамотності, має лягти в основу державної стратегії. Лише таке багатовекторне поєднання неухильного дотримання норм права, передових поліцейських інструментів та поінформованої громади зможе сформувати надійний бастіон проти сучасних загроз у світі штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 11.04.2026).
2. Facing Reality? Law Enforcement and the Challenge of Deepfakes. *Europol Innovation Lab*. The Hague : Europol, 2022. 26 p. URL: https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/facing-reality-law-enforcement-and-challenge-of-deepfakes (date of access: 11.04.2026).
3. Вознюк А. А., Савченко А. В. Кримінально-правова характеристика шахрайства, вчиненого з використанням електронно-обчислювальної техніки: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (118). С. 45–56.
4. Кудінов С. С. Проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням технологій Deepfake. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 341–344.

Вербіцький Богдан Ярославович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Шаповал Леся Іванівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасному інформаційному суспільстві активне впровадження інноваційних технологій, розвиток глобальних комунікаційних мереж і цифрових платформ сприяють інтенсивному обігу результатів інтелектуальної діяльності, що значно підвищує їх економічну та соціальну цінність.

З одного боку, цифровізація відкриває нові можливості для авторів і правовласників, спрощуючи доступ до результатів творчої діяльності, розширюючи аудиторію споживачів та стимулюючи інноваційний розвиток. З іншого боку, такі процеси супроводжуються

появою нових форм і способів порушення прав інтелектуальної власності, що істотно ускладнює застосування традиційних механізмів їх правової охорони. Зокрема, цифрове середовище створює умови для швидкого та практично неконтрольованого копіювання, розповсюдження і використання об'єктів інтелектуальної власності без згоди правовласників.

Особливої актуальності проблема набуває у зв'язку зі складністю ідентифікації порушників у мережі Інтернет, високою швидкістю поширення цифрового контенту та транснаціональним характером правопорушень, що значно ускладнює застосування норм національного законодавства та притягнення винних осіб до відповідальності. Додатковим викликом є те, що існуючі правові механізми не завжди встигають адаптуватися до сучасних технологічних змін, зокрема розвитку цифрових платформ, нових форматів контенту та способів його використання.

У зв'язку з цим захист права інтелектуальної власності в Інтернеті постає як одна з найбільш складних і багатогранних проблем сучасної юридичної науки та практики, що потребує комплексного підходу до її вирішення.

Цифрове середовище суттєво змінює природу об'єктів інтелектуальної власності, оскільки більшість із них набуває нематеріальної, електронної форми існування, що полегшує їх копіювання та розповсюдження без втрати якості. Як зазначають дослідники, цифровізація створює умови для практично необмеженого тиражування контенту, що значно ускладнює здійснення контролю за його використанням та сприяє поширенню цифрового піратства [1, с. 35]. У таких умовах правовласники стикаються з труднощами у забезпеченні реалізації своїх виключних прав, оскільки порушення можуть відбуватися миттєво та охоплювати значну кількість користувачів у різних країнах світу.

Однією з ключових проблем є транснаціональний характер мережі Інтернет, який фактично нівелює традиційні межі державного суверенітету у сфері правового регулювання. Відсутність єдиної міжнародної юрисдикції ускладнює притягнення порушників до відповідальності, особливо у випадках, коли вони перебувають за межами держави, де було вчинено правопорушення. Крім того, використання сучасних технологій анонімізації, таких як VPN-сервіси або мережі типу Tor, значно ускладнює встановлення особи правопорушника, що негативно впливає на ефективність правозастосовної діяльності [2, с. 94].

Важливим аспектом проблематики є роль інтернет-посередників, зокрема хостинг-провайдерів, соціальних мереж та інших цифрових платформ, які є ключовими суб'єктами в процесі обігу об'єктів

інтелектуальної власності. Саме через такі платформи здійснюється основна частина поширення цифрового контенту, що робить їх важливими елементами механізму захисту прав. Науковці акцентують, що ефективний захист прав інтелектуальної власності неможливий без встановлення чітких правил відповідальності інтернет-посередників і запровадження процедур оперативного реагування на порушення, зокрема механізмів «notice and takedown» [3, с. 12]. Водночас важливо забезпечити баланс між інтересами правовласників і правами користувачів, зокрема правом на свободу вираження поглядів, що є однією з фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Окремої уваги потребує вплив новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту на сферу інтелектуальної власності. З одного боку, такі технології можуть використовуватися як ефективні інструменти захисту прав, наприклад для фіксації авторства, відстеження використання об'єктів або автоматичного виявлення порушень. З іншого боку, вони породжують нові правові питання, пов'язані з визначенням суб'єкта права на результати, створені за допомогою штучного інтелекту, а також із встановленням відповідальності за їх неправомірне використання. У наукових працях підкреслюється, що цифровізація ринку інтелектуальної власності потребує комплексного правового регулювання, яке враховуватиме специфіку сучасних технологічних процесів [4].

У контексті євроінтеграційних процесів важливим напрямом розвитку національного законодавства є його гармонізація з правом Європейського Союзу. Зокрема, впровадження положень Директиви ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку сприяє вдосконаленню механізмів захисту прав інтелектуальної власності та встановленню чітких правил відповідальності для цифрових платформ [3, с. 18]. Водночас, як зазначають дослідники, ефективність імплементації європейських норм залежить від їх адаптації до національних умов та рівня розвитку правової системи [5].

Отже, захист права інтелектуальної власності в мережі Інтернет в умовах цифровізації є багатовимірною проблемою, що охоплює правові, технологічні та соціально-економічні аспекти. Її вирішення потребує системного підходу, який передбачає вдосконалення законодавства, розвиток міжнародного співробітництва, підвищення ефективності правозастосування та впровадження інноваційних технологій захисту. Лише за таких умов можливе забезпечення належного рівня охорони прав інтелектуальної власності та створення сприятливого середовища для розвитку інноваційної діяльності в цифрову епоху.

Список використаних джерел

1. Voronkova V., Kapitanenko N., Nikitenko V. Legal principles of intellectual property protection in the digital society. *ScienceRise: Juridical Science.* 2019. № 4. С. 32–37. https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.188163
2. Мірошниченко Н., Недогібченко Є. Проблеми правового регулювання відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності. *Публічне та приватне право.* 2020. № 7. С. 92–95.
3. Капіца Ю. М. Директива ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку: нові виміри чи нові випробування? *Інтелектуальна власність*. 2019. № 8. С. 6–22. https://uran.inprojournal.org/article/view/270779
4. Matviienko-Biliaieva H. Problematic aspects of digitalization of the intellectual property market in Ukraine. *Public Administration and Regional Development.* 2022. № 6. 92–98. URL: https://doi.org/10.34132/pard2025.28.08
5. Neugodnikov A., Barsukova T., Kharytonov R. Protection of intellectual property rights in Ukraine in the light of European integration. *Journal of Politics and Law.* 2020. № 8. P. 69–73. URL: http://dx.doi.org/10.17951/sil.2024.33.4.15-30

Вербіцький Роман Ярославович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Шаповал Леся Іванівна,
доцент кафедри цивільного права та процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЕЛЕКТРОННОГО НОТАРІАТУ

Електронний нотаріат є одним із ключових напрямів модернізації правової системи України в умовах цифрової трансформації суспільства. Його поява зумовлена необхідністю адаптації нотаріальної діяльності до сучасних технологічних викликів, зокрема розвитку електронного документообігу, дистанційної ідентифікації особи та впровадження електронних сервісів у сфері публічного управління. У цьому контексті особливе значення мають Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Закон України

«Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», які формують правову основу для використання електронних документів і кваліфікованого електронного підпису. Саме ці нормативні акти закріплюють принцип юридичної рівності електронного документа паперовому, а також визначають механізми ідентифікації особи та підтвердження її волевиявлення у цифровому середовищі [1].

Переваги електронного нотаріату виявляються передусім у підвищенні доступності нотаріальних послуг. Завдяки можливості дистанційного звернення до нотаріуса значно розширюється коло осіб, які можуть скористатися відповідними послугами, незалежно від їх територіального розташування. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, внутрішнього переміщення населення та перебування громадян за кордоном. Для прикладу, українська біженка в Польщі чи поранений захисник у шпиталі за допомогою застосунку та «Дія.Підпису» могли б дистанційно вирішити життєво важливі юридичні питання своєї родини, не покидаючи безпечного місця.

Електронний формат дозволяє суттєво скоротити часові витрати, пов'язані з оформленням правочинів, усунути необхідність фізичної присутності в нотаріальній конторі та мінімізувати бюрократичні процедури. Аналогічні тенденції спостерігаються і у сфері електронного правосуддя, де цифрові технології сприяють спрощенню доступу до правових послуг і підвищенню ефективності їх надання [2].

Ще одним вагомим аргументом «за» є надійність зберігання даних та їх захист від фізичного знищення. Крім того, електронний нотаріат забезпечує більш високий рівень прозорості та контролю за діяльністю нотаріусів. Використання електронних реєстрів дозволяє фіксувати всі нотаріальні дії, що значно ускладнює можливість зловживань або фальсифікацій. Електронний документообіг також сприяє впорядкуванню інформації, її швидкому пошуку та збереженню без ризику фізичного пошкодження або втрати. Наприклад, паперовий архів нотаріуса може бути знищений внаслідок пожежі або, що вкрай актуально сьогодні, ворожого ракетного обстрілу, натомість резервні копії в державних хмарних сховищах гарантують збереження інформації за будь-яких умов. Застосування електронного підпису, відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», гарантує автентичність документів і забезпечує високий рівень довіри до електронних правочинів [3].

Однак, як і будь-яка стрімка інновація, перехід у «цифру» має зворотний бік медалі. Водночас електронний нотаріат має низку суттєвих недоліків і проблемних аспектів. Однією з головних є проблема забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних. Попри наявність законодавчого регулювання, електронні системи

залишаються потенційно вразливими до несанкціонованого доступу, кібератак і технічних збоїв, що може призвести до витоку конфіденційної інформації або втрати важливих даних. Достатньо згадати масштабні збої в роботі національних мобільних операторів чи кібератаки на державні інституції: якщо хакери отримають доступ до системи е-нотаріату, вони теоретично зможуть незаконно переоформлювати майно тисяч громадян. Це створює додаткові ризики як для громадян, так і для держави загалом.

Поряд із технологічними загрозами, гостро постає і соціальний бар'єр. Ще одним важливим недоліком є недостатній рівень цифрової грамотності населення. Значна частина громадян, особливо люди похилого віку або ті, що проживають у сільській місцевості, можуть мати труднощі з використанням електронних сервісів, що фактично обмежує їх доступ до електронного нотаріату. Звичайний життєвий приклад: пенсіонерці набагато простіше та психологічно спокійніше прийти до «живого» нотаріуса з паперовим паспортом, аніж розбиратися з алгоритмами генерації електронного підпису чи проходити верифікацію через FaceID. Окрім цього, існує проблема технічної нерівності, оскільки не всі регіони забезпечені належною інфраструктурою для стабільного функціонування електронних систем [4].

Зрештою, жодна технологія не працюватиме без досконалого правового фундаменту. Тому не менш важливим є питання нормативно-правового забезпечення. Попри те, що зазначені Закони створюють базові умови для функціонування електронного нотаріату, вони не охоплюють усіх аспектів його практичної реалізації. Зокрема, потребують подальшого врегулювання питання повністю дистанційного посвідчення правочинів, використання відеофіксації, а також визначення чітких процедур ідентифікації особи, адже важко буде зрозуміти, що людина діє добровільно та на неї не чиниться психологічний чи фізичний тиск поза кадром.

Отже, електронний нотаріат є перспективним і необхідним елементом розвитку сучасної правової системи, який здатний суттєво підвищити ефективність, швидкість і доступність нотаріальних послуг у нашому динамічному світі. Водночас його впровадження супроводжується низкою викликів, пов'язаних із безпекою, правовим регулюванням і соціальною адаптацією населення до цифрових технологій. Подальший розвиток електронного нотаріату має здійснюватися шляхом удосконалення законодавства, зміцнення кіберзахисту та підвищення рівня цифрової культури суспільства, щоб технології надійно слугували інтересам громадян, а не створювали нові вразливості.

Список використаних джерел

1. Переваги та недоліки електронного правосуддя. 16 лип. 2024 р. URL: https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/general/1637527/
2. Електронні договори: переваги та недоліки. URL: https://yudey.com.ua/elektronni-dohovory-perevahy-ta-nedoliky
3. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15
4. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19

Джунь Софія Вікторівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Проценко Галина Петрівна,
старший викладач кафедри
мовної підготовки Національної
академії внутрішніх справ

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ І КІБЕРЗАГРОЗ

Інформаційна безпека держави в умовах гібридних та кіберзагроз набуває визначального значення як складник національної безпеки та стійкості суспільства. Сучасний етап розвитку характеризується стрімкою цифровізацією, що, з одного боку, відкриває нові можливості для управління, комунікації та економічного зростання, а з іншого – створює широкий спектр вразливостей, які активно використовуються суб'єктами гібридного впливу. Поєднання інформаційних операцій, кібератак, дезінформації та психологічного тиску формує складний багаторівневий простір загроз, спрямованих на підрив державних інституцій, дестабілізацію суспільства та маніпуляцію громадською свідомістю. В умовах воєнного стану ці виклики посилюються, трансформуючись у один із ключових інструментів ведення сучасної війни, де інформаційний простір виступає окремим полем протиборства. У зв'язку з цим актуалізується потреба в комплексному

підході до забезпечення інформаційної безпеки, що передбачає вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток кіберзахисту, підвищення рівня інформаційної культури населення та формування ефективних механізмів протидії гібридним загрозам. Саме тому визначення цього поняття та дослідження особливостей забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах сучасних викликів є важливим науковим і практичним завданням.

Термін «національної безпеки» набув поширення та особливого значення під час повномасштабного вторгнення рф в Україну. Однак цей термін є багатогранним та містить в собі одразу декілька визначень. Зокрема О. Соснівка розглядає «національну безпеку» на трьох її рівнях, а саме як безпеку народу, нації, тобто населення держави, що може охоплювати багатонаціональне суспільство або одну націю; як безпеку суспільства, а саме сукупність людей, об'єднаних історично сформованими умовами спільної життєдіяльності; і як безпеку безпосередньо держави, що визначається як організаційно-правова форма об'єднання народів та нації, які є засобом управління та функціонування такої форми.

Водночас існує поняття глобальної безпеки, яке передбачає забезпечення національної безпеки окремих держав, що сприяє їхньому стабільному розвитку та запобігає виникненню загроз для інших країн [2]. Традиційна ж концепція державної (національної) безпеки орієнтована саме на захист конкретної країни чи нації. Важливим складником такої безпеки є саме інформаційна безпека. В умовах цифрового прогресу та трансформації, а також зростання загрози у кіберпросторі, інформаційна безпека набуває нового значення та важливості. Такими загрозами можуть слугувати: хакерські атаки, викрадення цифрових даних громадян, поширення пропаганди війни та деструктивних думок тощо. Саме тому кіберзагрози становлять велику небезпеку для держави та нації й потребують особливої уваги, навчання та підготовки.

І. Бондар трактує поняття інформаційної безпеки як функціонування системи засобів, що забезпечують безпеку інформаційних систем, включаючи державні, фізичні та юридичні особи, а також комплекси програмно-технічних засобів, що здійснюють інформаційні процеси в автоматизованому режимі, гарантують права людини і захищають інтереси суспільства та держави в інформаційній сфері [3].

Отже, інформаційна безпека в умовах гібридних і кіберзагроз постає як ключовий елемент системи національної безпеки, що безпосередньо впливає на стабільність держави, захищеність суспільства та реалізацію прав людини в інформаційній сфері. Сучасні

виклики, зумовлені цифровізацією та воєнними реаліями, вимагають переходу від фрагментарних заходів до цілісної, багаторівневої політики захисту інформаційного простору. Ефективне протистояння гібридним загрозам можливе лише за умови поєднання правових, організаційних, технологічних і освітніх механізмів, а також належної координації між державними інституціями та суспільством. Тому забезпечення інформаційної безпеки має розглядатися як стратегічний пріоритет держави, від якого залежить її суверенітет, обороноздатність і стійкий розвиток в умовах глобальних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Соснін О. Розуміння сутності національної безпеки: світоглядно-понятійні й науково-теоретичні засади (частина 1). URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/rozuminnya-sutnosti-natsionalnoyi-bezpeky-svitoglyadno-ponyatijni-j-naukovo-teoretychni-zasady-chastyna-1/.

2. Кузьменко А. Проблеми відповідності стратегії та системи забезпечення безпеки України національним потребам. *Юридичний журнал.* 2006. № 10. С. 79–87.

3. Бондар І. Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Mechanism of Economic Regulation.* 2014. № 1. С. 68–75.

Живуліна Вероніка Валеріївна,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана
Хмельницького

КІБЕРГІГІЄНА НАСЕЛЕННЯ: ПРОБЛЕМА ЧИ НЕОБХІДНІСТЬ?

В умовах сьогоднішньої війни кібергігієна набуває значення не лише необхідної опції, а й базової навички, що допомагає вижити в цифровому середовищі епохи глобальної цифровізації. Зараз, коли смартфон є найголовнішим джерелом інформації, важливо дотримуватись ряд правил використання масмедіа, щоб уникнути дезінформації та не стати легкою здобиччю ворога. Адже, як нам відомо, недбала експлуатація та мала обізнаність в сфері засобів масової інформації може призвести до катастрофічних наслідків. Тому надзвичайно актуальними стають такі питання: чи дійсно кібергігієна – це те, про що ми маємо говорити, навчати та дотримуватись? Чи, може,

це лише популярний термін, значення якого не всі розуміють? Можливо, ми переоцінюємо власну «обізнаність» у мережі, щодня залишаючи там більше, ніж можемо усвідомити? Де проходить та тонка грань між зручністю та вразливістю? Чи не перетнули ми її вже?

Згідно з даними офіційних звітів, за минулий рік в Україні зафіксовано близько 6000 інцидентів кібератак з боку російської федерації на наші місцеві органи влади, сектор безпеки та оборони, енергетичний сектор, комерційні організації, а також на цивільне населення [1]. Показники перевищили статистику 2024 року на 37,4 %, тому перед нами постає значуще завдання – зробити усе, щоб це значення не збільшувалося. Отже, нам потрібно вжити всіх заходів, аби ворог так легко не отримав доступ до стратегічно важливої інформації всього лише через нашу халатність… Особливої уваги потребує цивільне населення як одна з найбільш уразливих категорій користувачів цифрового простору, адже інформаційна недостатність = найслабше місце. Здебільшого кібератаки відбуваються не через складні зломи, а через людський фактор: слабкі паролі, необережний перехід за незнайомими посиланнями, відкриття підозрілих листів та СМС, а також ігнорування базових правил безпеки [2]. Як зазначала ексзаступниця міністра оборони України з питань цифровізації Катерина Черногоренко: «Цифрова гігієна має бути щоденною практикою, як от чищення зброї чи перевірка спорядження. Критичне ставлення до підозрілих повідомлень, регулярне оновлення програмного забезпечення та використання надійних паролів – усе це базові навички, які допоможуть уникнути більшості кіберзагроз» [3]. Тому навіть найдрібніші помилки можуть призвести до заволодіння зловмисником персональних даних. У результаті виходить парадокс: навіть найскладніші алгоритми можуть бути взламані не через певні недоопрацювання, а через недбалість звичайного користувача. Аналіз інформації має бути постійним, а мислити «на холодний розум» – автоматичним налаштуванням. Так само, як ми ходимо на роботу чи навчання, чистимо зуби й миємо руки, дбати про власну безпеку має стати звичкою. Але для того, щоб це стало усталеністю, з суспільством має бути проведено низку заходів, які б дали змогу зрозуміти, що обережність у цифровому просторі не є примхою. Це те, що є необхідним в наш час. З моменту ширшого розповсюдження новітніх технологій та штучного інтелекту люди стали більш вразливими й наївними, особливо представники старшого та молодшого поколінь. Картинка продуктів засобів ШІ стає все більш реалістичною, і ворог може використовувати це у різний спосіб, створюючи фейкові зображення та ситуації. Траплялись випадки, коли небайдужі робили пожертви на підтримку сімей загиблих або ж, як вони вважали, безпосередньо воїнам. Згодом виявлялось, що усе це була лише ілюзійна завіса, за якою ховалося потемне обличчя російських спецслужб. Як можемо зрозуміти, не всі до

кінця усвідомлюють, на скільки технології пішли уперед, і як далеко все може зайти. Тому саме освіта є ключем до вирішення проблеми. Кібергігієну потрібно викладати на рівні школи, університету і службової підготовки. Безперечно, такі сучасні засоби як ШІ значно спрощують життя людей, але у випадку, коли це переходить межі чогось прийнятного і приносить шкоду, потрібно негайно помічати і зупиняти подібне. У цьому контексті ключовим елементом кібергігієни є формування відповідального ставлення до споживання та поширення інформації. Користувачам слід критично аналізувати джерела, перевіряти правдивість повідомлень через кілька незалежних ресурсів, уникати розповсюдження неперевірених даних та позначати контент, створений із залученням технологій штучного інтелекту. Такий підхід допомагає зменшити рівень дезінформації та зміцнити інформаційну стійкість суспільства. Цим ми допомагаємо одне одному, убезпечуємо себе та інших від непоправимого наслідку. В умовах війни це вже торкається питання національної безпеки. На мою думку, кожен свідомий українець і справжній патріот в жодному разі не буде нехтувати цим і підставляти нашу країну під ризик, адже Україна починається з кожного з нас. Своїми діями ми будуємо наше майбутнє, тим самим несемо відповідальність за це. Не кожен може боронити зброєю, але, тримаючи телефон, кожен може обрати стане він інструментом безпеки або ж вразливості…

Отже, інформаційна обережність стає не просто необхідною особистою рисою, а важливим елементом колективної безпеки, де відповідальність кожного впливає на стійкість усього суспільства. Кібергігієна – це не лише про захист від загроз, а й про культивування відповідального підходу до споживання інформації. Користувачам важливо навчитися критично оцінювати джерела, перевіряти факти за допомогою кількох незалежних джерел і уникати розповсюдження інформації, якщо її достовірність викликає сумніви. В умовах інформаційної війни навіть необережний репост може стати інструментом ворожої пропаганди. Тому пильність перетворюється з особистої риси на складову колективної безпеки, де відповідальність кожного відіграє ключову роль у зміцненні стійкості всього суспільства.

Список використаних джерел

1. CERT-UA у 2025 році опрацювала майже 6000 кіберінцидентів: кількість ворожих атак зросла на 37%. URL: https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-u-2025-roci-opracyuvala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zrosla-na-37

2. Що таке кібербезпека? Заходи забезпечення кібербезпеки. URL: https://dan-it.com.ua/uk/blog/chto-takoe-kiberbezopasnost-mery-obespechenija-kiberbezopasnosti/

3. Як військовослужбовцям захиститися від ворожих кібератак: роз'яснення від Міноборони. URL: https://internetua.com/yak-viiskovoslujbovcyam-zahistitisya-vid-vorojih-kiberatak-roz-yasnennya-vid-minoboroni?utm_source=ukrnet_news#google_vignette

Зеленцова Кира Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Проценко Галина Петрівна,
старший викладач
кафедри мовної підготовки
Національної академії
внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ ТА РОЛЬ МЕДІА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Інформація – це фундаментальне поняття, що пронизує всі аспекти нашого життя: від найпростіших повсякденних дій до найскладніших наукових досліджень. Вона є основою пізнання, джерелом прогресу та ключем до розуміння світу. З давніх часів люди прагнули до її здобуття, обміну та зберігання, розвиваючи засоби й методи передавання. В епоху цифрової революції значення інформації багатократно зросло: вона перетворилася на стратегічний ресурс, який визначає потенціал розвитку не лише окремої людини, а й цілих держав.

Особливої актуальності набуває питання не лише того, що є інформація, а і як вона подається, звідки походить, і через які канали поширюється. У цьому контексті важливим є розуміння таких понять, як «ЗМІ» (засоби масової інформації) та «медіа», адже саме вони визначають структуру сучасного інформаційного простору.

У радянські часи та ще довгий час після здобуття незалежності Україна активно користувалась терміном «ЗМІ». Він означав засоби передачі масової інформації, що охоплювали телебачення, радіо, друковану пресу. Але з поширенням інтернету, цифрових технологій і соціальних мереж, цей термін почав втрачати актуальність. З'явилися нові формати комунікації: блоги, YouTube-канали, Telegram-спільноти, стрімінгові платформи, подкасти, які не підпадали під традиційне розуміння ЗМІ.

Термін «медіа» набув поширення в академічному середовищі, журналістиці, цифрових комунікаціях та правовому полі. Він охоплює

ширший спектр каналів передачі інформації, незалежно від формату, носія чи способу дистрибуції.

Згідно із Законом України «Про медіа» від 31 грудня 2023 року, медіа (засіб масової інформації) – це засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем і постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою [1].

Існує низка причин, через які термін «ЗМІ» поступово втрачає своє значення [2]:

1. «ЗМІ» має радянське походження, нерідко асоціюється з державною пропагандою та контрольованим висвітленням подій.

2. «ЗМІ» охоплює лише традиційні формати – ТБ, радіо, газети. Нові платформи не входять до цього поняття.

3. Закон «Про медіа» замінив термін «ЗМІ» на «медіа», закріпивши сучасне визначення на рівні державної політики.

4. У всьому світі термін «media» охоплює як традиційні, так і новітні форми комунікації. Перехід на термін «медіа» демонструє інтеграцію України до європейського інформаційного простору.

5. Журналісти, редактори та медіаменеджери у своїй практиці давно використовують термін «медіа», вважаючи його більш відповідним до цифрової епохи.

Сучасне медіасередовище вирізняється високою динамікою та інтерактивністю. Зростає роль алгоритмів, штучного інтелекту. Водночас медіа стають інструментом не лише інформування, а й маніпуляції, політичного впливу, маркетингу.

Це спричиняє нові виклики: фейкові новини, дезінформацію, кібербезпеку, поляризацію суспільства. Суспільству важливо навчитися критично мислити, перевіряти джерела, розуміти медіапроцеси [3].

Також великого значення набуває медіаграмотність – здатність людини аналізувати, оцінювати, створювати та поширювати інформацію через різні медіаканали. В Україні активно впроваджуються освітні ініціативи в цьому напрямі, зокрема від Міністерства освіти і науки та міжнародних організацій (Internews, IREX тощо) [4].

У XXI столітті інформація стала не просто важливим елементом життя, а справжнім стратегічним ресурсом, який визначає розвиток суспільств, економік і держав. Ми живемо в добу інформаційного перевантаження, коли щодня отримуємо колосальні обсяги даних з різних джерел. У цьому світі здатність розуміти природу інформації,

критично її оцінювати, відрізняти правду від маніпуляції – одна з головних компетентностей сучасної людини.

Розвиток інформаційних технологій привів до глибокої трансформації самого поняття комунікації. Якщо раніше основними каналами були телебачення, радіо і преса, то сьогодні на перший план вийшли соціальні мережі, блоги, подкасти, стрімінгові сервіси. Ці зміни зумовили появу нового, ширшого поняття – «медіа», яке замінило застарілий термін «ЗМІ». Тепер «медіа» – це не лише джерело інформації, а й активний учасник комунікаційного процесу, який впливає на формування суспільної думки, цінностей і навіть політичного вибору.

Перехід від терміна «ЗМІ» до «медіа» є не просто лексичною зміною. Це ознака глибоких структурних зрушень в інформаційному просторі України. Законодавче закріплення терміна «медіа» в Україні у 2023 році демонструє прагнення до модернізації, відкритості та гармонізації з європейськими нормами. Воно також свідчить про те, що наша держава визнає необхідність адекватно реагувати на виклики цифрового світу.

Крім того, надзвичайно важливим стає питання медіаграмотності населення. Сучасні технології відкривають безмежні можливості, але водночас несуть і серйозні загрози – фейки, дезінформацію, пропаганду. Тому кожна людина повинна вміти орієнтуватися у медіапросторі, критично мислити та відповідально споживати інформацію [5].

Отже, інформація є не лише об’єктом пізнання, а й інструментом впливу. А медіа – це нові інструменти, які формують сприйняття дійсності. Розуміння цих процесів є ключем до побудови демократичного, відкритого та медіаграмотного суспільства. Саме тому вивчення природи інформації та ролі медіа є не просто актуальним, а життєво необхідним у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про медіа» від 31 груд. 2023 р., ред. 1 бер. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-IX#Text.

2. Данькова Н. Що нового передбачає Закон «Про медіа» на цей рік та якими є підсумки за минулий. URL: https://detector.media/infospace/article/224576/2024-03-25-shcho-novogo-peredbachaie-zakon-pro-media-na-tsey-rik-ta-yakymy-ie-pidsumky-za-mynulyy/.

3. Куліш Н. Медіа в цифрову епоху: виклики для демократії. *Український інститут майбутнього*. Київ, 2023.

4. Програма з медіаграмотності IREX. URL: https://lms.e-school.net.ua/irex.

5. Інтерв’ю з медіаекспертkою Оксаною Мороз. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_ciFzEAZd8o.

Іськова Каріна Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Шаповал Леся Іванівна,
доцент кафедри цивільного права
та процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ, МІНИ ТА ЗБЕРІГАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Стрімкий розвиток цифрової економіки та технології блокчейн докорінно змінив ландшафт сучасних майнових відносин. Віртуальні активи – криптовалюти, токенізовані майноні права та інші цифрові цінності – остаточно вийшли за межі суто нішевих технологічних проєктів, перетворившись на повноцінний інструмент інвестицій, накопичення та обміну.

Сьогодні за криптовалюту купують нерухомість, автомобілі та оплачують послуги, що робить правове регулювання цих процесів однією з найгостріших проблем сучасної юриспруденції.

В нашій державі ця тенденція підкріплюється державним курсом на цифровізацію та ухваленням профільного Закону України «Про віртуальні активи» [1] (введення в дію якого наразі заблоковане, оскільки очікує на відповідні зміни до Податкового кодексу України). Легалізація цього ринку створює нагальну потребу в адаптації класичних інститутів цивільного права до нових цифрових реалій, адже правовий вакуум залишає мільйони користувачів без належного захисту.

Традиційні договірні конструкції, такі як договори купівлі-продажу, міни та зберігання, закріплені в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) [2], історично розроблялися для матеріальних речей або класичних фінансових інструментів. Інтеграція ж віртуальних активів у ці правовідносини (як предмета договору або як засобу

зустрічного надання) породжує низку унікальних юридичних та практичних викликів:

– *специфіка* об'єкта й переходу прав (нематеріальна природа віртуальних активів, їхня децентралізованість і відсутність єдиного емітента ускладнюють визначення точного моменту переходу права власності та момент виконання зобов'язання. Наприклад, якщо при продажу автомобіля покупець одразу отримує ключі, то при продажу криптовалюти транзакція може «зависнути» в мережі на кілька годин через перевантаженість блокчейну, і незрозуміло, хто несе ризики втрати активу в цей проміжок часу);

– *автоматизація* виконання (використання смарт-контрактів для супроводу договорів купівлі-продажу чи міни частково або повністю автоматизує виконання зобов'язань. Це вимагає нового підходу до оцінки добровільності волевиявлення, можливості зміни умов та застосування заходів відповідальності. Якщо в коді смарт-контракту допущена технічна помилка (баг), якою скористалися хакери, традиційне право поки не має чіткої відповіді, хто повинен відшкодовувати збитки: розробник коду чи сторона договору);

– *особливості* зберігання (договір зберігання віртуальних активів кардинально відрізняється від традиційного. Передача активів на зберігання третім особам (наприклад, централізованим криптобіржам) або використання некастодіальних рішень пов'язані зі специфічними ризиками втрати доступу до приватних ключів і кіберзагрозами, що потребує особливого договірного регулювання відповідальності зберігача).

Щоб зрозуміти, як правильно укладати договори з такими активами, варто спочатку визначити їхню правову природу. Відповідно до ст. 177 ЦК України, «об'єктами цивільних прав є речі, гроші, цінні папери, інше майно, у тому числі майнові права» [2]. Віртуальні активи не мають матеріальної форми, проте мають економічну цінність і можуть брати участь у цивільному обороті [1]. Закон України «Про віртуальні активи» визначає віртуальні активи як особливий цифровий об'єкт, що існує в системі розподіленого реєстру (блокчейн) та має вартісне вираження [1].

З огляду на це, В. М. Болдирева та П. А. Іващенко зазначають, що віртуальні активи доцільно розглядати як особливий різновид цифрового майна, який не повністю вписується у традиційну класифікацію речей у цивільному праві. Криптовалютні активи як

об'єкти цивільних прав в українському праві – це тема на стику цивільного, фінансового та ІТ-права. Станом на сьогодні в Україні триває поступова інтеграція цифрових активів у систему цивільно-правових відносин, але повної кодифікації в ЦК України ще немає. Водночас низка норм ЦК України дозволяє кваліфікувати відповідні активи як об'єкти цивільних прав, а спеціальні закони і підзаконні акти формують окремий режим їх обігу [3].

Розглядаючи практичне застосування цих норм, передусім звернемося до найбільш поширеного договору – купівлі-продажу. Згідно зі ст. 655 ЦК України, «за договором купівлі-продажу одна сторона передає або зобов'язується передати майно у власність іншій стороні за плату» [2]. У випадку віртуальних активів специфіка полягає у тому, що об'єкт договору має нематеріальну форму та існує виключно в цифровому середовищі. Передача таких активів здійснюється через блокчейн-системи, що потребує використання криптографічних ключів та електронної ідентифікації сторін [1]. Відповідно до ст. 205 ЦК України, правочин може вчинятися в електронній формі, що створює правову основу для укладення договорів щодо віртуальних активів у цифровому середовищі [2]. Як зазначають дослідники, однією з ключових проблем є визначення моменту переходу права на віртуальний актив, оскільки відсутній класичний фізичний механізм передачі речі [3]. На практиці це породжує суперечки: наприклад, при купівлі біткоїна через P2P-платформу покупець відправляє фіатні (звичайні) гроші на банківську картку продавця, після чого продавець підтверджує переказ крипти. Юридично постає питання: чи виконав продавець своє зобов'язання в момент натискання кнопки «відправити», чи лише тоді, коли мережа згенерувала необхідну кількість підтверджень і монети відобразилися на балансі покупця?

Подібні виклики притаманні і бартерним операціям. Відповідно до ст. 715 ЦК України, «за договором міни кожна зі сторін зобов'язується передати іншій стороні один товар в обмін на інший» [2]. У світі криптовалют це працює як обмін одних цифрових монет на інші (наприклад, Ethereum на Tether). Головний ризик для учасників такої угоди полягає в нестабільності курсу: вартість віртуальних грошей може різко змінитися будь-якої хвилини. Якщо сторони домовилися про міну активів, але технічне виконання транзакції затрималося на 15 хвилин, за які ринок різко обвалився, одна зі сторін може зазнати суттєвих фінансових збитків. Традиційне право не завжди готове гнучко реагувати на таку надвисоку волатильність.

Проте найвразливішим аспектом в обороті криптовалют залишається їх збереження. Згідно зі ст. 936 ЦК України, «за договором зберігання одна сторона зобов'язується зберігати річ та повернути її у схоронності» [2]. У випадку віртуальних активів зберігання реалізується через криптогаманці, сервісні платформи або зберігання приватних ключів, які забезпечують доступ до цифрових активів [1]. Як зазначають О. О. Кот і Є. О. Мічурін в наукових дослідженнях, «специфіка полягає в тому, що фактично об'єктом зберігання є не сам віртуальний актив, а доступ до нього, що ускладнює застосування класичних норм про зберігання речей. Розкриваючи специфіку таких правовідносин, слід зазначити, що віртуальні активи технічно неможливо вилучити з блокчейну для передачі зберігачу. Фактичним предметом договору зберігання (кастодіальних послуг) виступає не сам цифровий актив, а приватні криптографічні ключі, які забезпечують ексклюзивний доступ та можливість розпоряджатися ним. Це докорінно змінює природу відповідальності зберігача: замість фізичної охорони речі на перший план виходить кібербезпека, захист серверів від хакерських атак і запобігання втраті цифрових даних. Застосування до таких відносин класичних норм глави 66 ЦК України є ускладненим, адже втрата ключів зберігачем не означає фізичного знищення майна, однак призводить до безповоротної втрати контролю над ним з боку законного власника» [4]. Також відповідальність зберігача у таких правовідносинах ускладнюється ризиками втрати ключів, кібератак та технічних збоїв [3]. Сучасна історія знає безліч прикладів, коли банкрутство чи хакерський злам глобальних криптобірж (сумнозвісні кейси з біржами FTX або Mt. Gox) залишали мільйони користувачів без їхніх заощаджень. Інший яскравий приклад – британець Джеймс Хоуеллс, який випадково викинув на смітник жорсткий диск із ключами від 8000 біткоїнів. Хоча самі монети продовжують існувати в блокчейні, без криптографічного ключа доступу вони назавжди втрачені для цивільного обороту.

Підсумовуючи викладене, аналіз норм чинного законодавства та наукових підходів дозволяє виділити низку критичних проблем:

– відсутність єдиного підходу до правової природи віртуальних активів;

– недостатня деталізація договірних конструкцій з урахуванням технологічної специфіки блокчейну;

– високі кіберризики;

– складність доказування прав у цифровому середовищі через анонімність та псевдонімність власників гаманців [3; 4].

Нині законодавство нашої держави перебуває на етапі формування підходів до комплексного регулювання цифрових активів, що потребує подальшого вдосконалення та пришвидшення імплементації, оскільки тіньовий ринок продовжує зростати швидше за правову базу. Отже, такі договори, як договір купівлі-продажу, міни та зберігання з використанням віртуальних активів мають специфічні особливості, зумовлені їх нематеріальною природою та функціонуванням у цифровому середовищі. Віртуальні активи суттєво трансформують традиційні цивільно-правові конструкції, створюючи нові ризики для учасників правовідносин. У зв'язку з цим необхідним є подальше вдосконалення законодавства, зокрема щодо визначення правового статусу віртуальних активів та гарантій захисту прав учасників цивільного обороту. Без створення надійного юридичного фундаменту та адаптації Цивільного кодексу інтеграція України у глобальний цифровий простір та захист майнових прав громадян залишатимуться під постійною загрозою.

Список використаних джерел

1. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

3. Болдирева В. М., Іващенко П. А. Віртуальні активи як об'єкти цивільних прав: проблема кваліфікації між майном, майновими правами та «цифровою річчю». *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. С. 165–170. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/352527/339265

4. Кот О. О., Мічурін Є. О. Договір зберігання віртуальних активів за законодавством України та ЄС. *Теорія і практика правознавства*. 2022. № 2 (22). С. 69–76.

Колесник Наталія Миколаївна,
курсант ННІ Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Калєніченко Лідія Іванівна,
завідувач кафедри інформаційних
систем та технологій Харківського
національного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ ТА ІПСО: ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах інформаційного суспільства інформація стає найбільш важливим ресурсом, який визначає функціонування та розвиток усіх без виключення сфер суспільного життя. Саме тому у будь-якій діяльності питання інформаційної безпеки є основним фактором, який формує її ефективність.

Важливість інформаційної безпеки ми відчули особливо гостро з початком воєнної агресії росії. Саме в інформаційній сфері ворог поширює величезну кількість шкідливої інформації про нашу державу. Він прагне дезінформувати, послабити, обеззброїти.

Сучасну людину оточує величезний обсяг інформації: соціальні мережі, інформаційні сайти, телебачення та численні месенджери. Одночасно з невпинним зростанням її кількості постійно збільшується число фейків та маніпуляцій. Неправдиву інформацію поширюють для того, аби сформувати у людей хибну картину світу [1, с. 188].

Під час повномасштабного вторгнення українці споживають інформацію більш виважено. Народ України намагається більш критично ставитися до маніпулятивної інформації та навчився краще відрізняти фейк від правди.

Такі дії ворога є прямою загрозою для національної стійкості (резильєнтності) України, яка в політичній науці визначається не лише як здатність держави «вижити», а як спроможність інституцій та суспільства адаптуватися до криз, зберігати ефективність і швидко відновлюватися після інформаційних ударів [2, с. 149].

За своєю суттю ІПСО – це комплексна дезінформація та пропаганда, що базується на навмисному перебільшенні або применшенні певної інформації, а також супроводжується кібератаками та диверсіями на цивільній інфраструктурі. У ширшому розумінні це

справжня психологічна війна, метою якої є формування потрібної ворогу громадської думки через прямий вплив на свідомість.

Науковий підхід до розуміння ІПСО визначає їх як комплекс заходів із поширення спеціально підготовлених даних для керування поведінкою людей. Процес підготовки таких операцій завжди є поетапним та розпочинається з етапу планування, де визначаються цілі, завдання, засоби впливу та конкретна цільова аудиторія. Далі обирається або штучно створюється інформаційний привід, який слугує фундаментом для подальшої операції. На основному етапі цей привід використовується для трансформації або руйнування суспільно-політичних зв'язків, а завершується процес етапом закріплення, що забезпечує сталість досягнутих результатів. Важливо розуміти, що подібні методи використовуються людством тисячоліттями, і змінюються лише технології донесення: якщо раніше це були чутки через торговців, то сьогодні головним інструментом стали соцмережі та анонімні Telegram-канали.

Сучасні технології дозволяють агресору використовувати алгоритми штучного інтелекту та мережі автоматизованих акаунтів (ботоферм) для миттєвого масштабування дезінформації, що створює ілюзію масової підтримки ворожих наративів [3, с. 146].

Кінцевою метою ІПСО завжди є зміна моделі поведінки людини через нав'язування гострих емоцій, таких як страх, злість чи викривлене бажання справедливості, що в результаті підштовхує особу до конкретних вчинків.

При цьому метою операції часто є не лише нав'язування конкретної брехні, а й провокування стану «інформаційного паралічу», коли через надлишок суперечливих даних громадяни перестають довіряти будь-яким джерелам, що руйнує суспільну єдність.

Для ефективної протидії цим загрозам національній безпеці необхідно звертати увагу на ключові маркери ворожого впливу. По-перше, це критична потреба у повному відмежуванні від російського контенту, оскільки ворог діє через мережу блогерів та лідерів думок для легітимізації свого бачення реальності. По-друге, фундаментом безпеки є дотримання інформаційної гігієни, яка мінімізує негативний вплив деструктивних потоків даних на психічне та фізичне здоров'я людини.

Ефективною відповіддю на ці виклики є впровадження стратегії превентивної комунікації, яка дозволяє державі перейти від реактивного реагування на фейки до проактивної моделі дій. Це передбачає не лише вчасне інформування населення про потенційні ризики, а й системну медіаосвіту та використання цифрових платформ для встановлення зворотного зв'язку, що критично важливо для зниження соціальної напруги та зміцнення довіри до офіційних джерел [1].

Такий підхід дозволяє формувати у суспільства своєрідний «інформаційний імунітет», де громадяни стають стійкими до маніпуляцій ще до моменту початку активної фази ворожої атаки.

Такий комплексний підхід до розуміння природи ІПСО дозволяє не лише розпізнавати маніпуляції, а й вибудовувати надійний когнітивний захист у масштабах усієї держави.

Зрештою у сучасній війні кожен цифровий пристрій у руках громадянина є або інструментом оборони, або потенційною вразливістю, що перетворює індивідуальну відповідальність за споживання контенту на невід'ємний елемент колективної безпеки держави

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що інформаційно-психологічні операції в умовах сучасної війни є однією з найсерйозніших загроз національній безпеці України. Вони спрямовані на системну деструкцію суспільної свідомості, руйнування внутрішньої єдності та підрив національної стійкості (резильєнтності). Оскільки методи ворожого впливу постійно еволюціонують – від використання класичної пропаганди до впровадження алгоритмів штучного інтелекту та масових ботоферм – протидія цим загрозам також має бути комплексною та багаторівневою.

Ключем до захисту держави є перехід від простого реагування на ворожі вкиди до стратегії проактивної превентивної комунікації. Це передбачає формування «інформаційного імунітету» населення через розвиток медіаграмотності, дотримання цифрової гігієни та зміцнення довіри між суспільством і державними інституціями. Лише поєднання високої професійної підготовки фахівців зі стратегічних комунікацій та індивідуальної критичної оцінки інформації кожним громадянином дозволить вибудувати надійний когнітивний захист України, здатний протистояти будь-яким викликам гібридної агресії.

Список використаних джерел

1. Бартельова А., Рудь О. Інформаційно-психологічні операції як основна загроза інформаційній безпеці держави. Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук. *Протидія дезінформації в умова російської агресії проти України: виклики і перспективи.* Харків, 2023. С. 188–190. URL: https://surl.li/lzxcdb

2. Ульяненко К. В. Інформаційна безпека як фактор формування національної стійкості України. Політичні інститути та процеси. 2025. *ПОЛІТИКУС*. Науковий журнал. С. 148–153. URL: https://politicus.od.ua/2_2025/25.pdf

3. Кривенко В. В. Превентивна комунікація як інструмент протидії інформаційним загрозам. Національна академія внутрішніх справ. 2025. С. 145–149. URL: https://surl.lu/bkexid

Лобур Володимир Романович,
курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник:
Городиський Роман Олександрович,
старший викладач кафедри зв'язку
та інформаційних систем
факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

МЕТОДИ БОРОТЬБИ З НЕСАНКЦІОНОВАНИМ ВИКОРИСТАННЯМ РАДІОЧАСТОТНОГО СПЕКТРА В ПРИКОРДОННИХ РАЙОНАХ

Відповідно до законодавства України у сфері електронних комунікацій та діяльності Державної прикордонної служби України, забезпечення стійкого й належно організованого зв'язку є важливою умовою ефективного управління підрозділами охорони державного кордону. Раціональне використання радіочастотного спектра та дотримання встановлених вимог щодо його експлуатації мають важливе значення для належного функціонування засобів зв'язку у прикордонних районах. У цьому контексті запобігання несанкціонованому використанню радіочастотного ресурсу слід розглядати як важливий складник забезпечення належної організації службової діяльності та виконання завдань з охорони державного кордону [1; 2].

Актуальність протидії несанкціонованому використанню радіочастотного спектра у прикордонних районах зумовлена необхідністю належного технічного забезпечення діяльності підрозділів охорони державного кордону та підтримання стійкого функціонування засобів зв'язку. У цьому контексті вдосконалення методів виявлення, контролю та запобігання порушенням у сфері використання радіочастотного ресурсу доцільно розглядати як один із важливих напрямів підвищення ефективності виконання завдань, покладених на Державну прикордонну службу України [2].

Комплексний підхід до протидії цим загрозам має передбачати основні превентивно-організаційні й апаратно-технічні методи, активну протидію, пеленгацію та геолокацію.

Превентивно-організаційні методи являють собою суворе дотримання правил радіообміну, використання складних алгоритмів шифрування (наприклад, AES-256) під час програмування радіостанцій, регулярна зміна частотних планів та використання технологій псевдовипадкового перестроювання робочої частоти (ППРЧ).

Апаратно-технічний моніторинг можна забезпечити шляхом розгортання стаціонарних та мобільних комплексів радіоконтролю вздовж лінії державного кордону для безперервного сканування ефіру. Це дозволить оперативно виявляти несанкціоновані джерела випромінювання (НДВ), аналізувати їхні сигнатури та визначати параметри модуляції.

Використання амплітудних, фазових та часових (TDOA) методів радіопеленгації для точного визначення координат джерела несанкціонованого випромінювання. Сучасні пеленгатори здатні з високою точністю локалізувати передавач порушника навіть за умов складного рельєфу та короткочасних виходів в ефір та у випадках, коли несанкціоноване випромінювання загрожує виконанню бойових чи службових завдань, застосовуються засоби радіоелектронної боротьби (РЕБ) для придушення сигналу порушника шляхом випромінювання прицільних або загороджувальних завад.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що боротьба з несанкціонованим використанням радіочастотного спектра у прикордонних районах є важливим напрямом забезпечення надійного функціонування систем зв'язку та належного управління підрозділами охорони державного кордону. У сучасних умовах ефективність виконання службово-бойових завдань значною мірою залежить від стійкості, безперервності та захищеності радіообміну, що, своєю чергою, потребує належної організації контролю за використанням радіочастотного ресурсу.

Вирішення зазначеної проблеми потребує комплексного підходу, який має поєднувати організаційні заходи, технічний моніторинг ефіру, своєчасне виявлення несанкціонованих джерел випромінювання, а також удосконалення методів їх локалізації та нейтралізації. Не менш важливим є постійне оновлення технічної бази підрозділів, впровадження сучасних цифрових засобів зв'язку, підвищення рівня підготовки персоналу та формування практичних навичок роботи в умовах радіоелектронної протидії.

Отже, підвищення ефективності боротьби з порушеннями у сфері використання радіочастотного спектра слід розглядати як один із вагомих чинників зміцнення прикордонної безпеки, забезпечення стійкості систем управління та підвищення загального рівня готовності органів і підрозділів Державної прикордонної служби України до дій в умовах сучасних безпекових викликів.

Список використаних джерел

1. Про електронні комунікації [Електронний ресурс] : Закон України від 16 груд. 2020 р. № 1089-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (дата звернення: 18.04.2026).
2. Про Державну прикордонну службу України [Електронний ресурс] : Закон України від 3 квіт. 2003 р. № 661-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text (дата звернення: 18.04.2026).

Наконечна Ірина Сергіївна,
курсант факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960)
Науковий керівник:
Шумовецька Світлана Павлівна,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960)

МОДЕЛЮВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В ОНЛАЙН-ПРОСТОРІ

Наш час – це час стрімкого розвитку інформаційних технологій, коли для застарілого знаходять якісну альтернативу. Зараз відбувається трансформація комунікативних практик суспільства, які дійсно полегшують спілкування людей між собою. Значна частина міжособистісної взаємодії переноситься в цифрове комунікативне середовище, де формуються нові правила поведінки та мовлення, яких усім слід дотримуватись. У зв'язку з цим з'являється проблема, пов'язана з мовленнєвим етикетом в онлайн-просторі.

Мовленнєвий етикет – це практичне застосування правил вживання стійких мовних формул, таких як вітання, прощання, подяки та інших, у конкретній ситуації, враховуючи тон та манеру розмови [1]. В онлайн-просторі він поєднує традиційні норми ввічливості з новими формами цифрової комунікації. У цьому середовищі відсутні

невербальні засоби комунікації, скорочуються мовні конструкції, знижується рівень формальності в спілкуванні та використовуються нові засоби вираження емоцій, наприклад емодзі, меми та абревіатури. За таких умов традиційні норми етикету дещо трансформуються. Наприклад, замість стандартного привітання ми можемо написати лише «привіт» або надіслати емодзі, опускаючи офіційні звертання.

Щоб люди комунікували в онлайн-середовищі один з одним зрозуміло та щоб не виникало якихось непорозумінь чи неприємних ситуацій, існують норми мовленнєвого етикету [2]. Дотримання цих норм забезпечує приємне спілкування та відсутність конфліктів інтересів [1]. Існують певні принципи, яких потрібно дотримуватися для ефективної та культурної комунікації.

Перше та найголовніше правило – повага до співрозмовника [3]. Це основа будь-якої комунікації, без якої розмова не буде успішною. Слід врахувати що в онлайн-середовищі ми не бачимо емоцій людини повністю, тому будь-яке грубе слово може сприйматися сильніше, ніж у реальному житті. Щоб поважати свого співрозмовника, не потрібно перебивати його у відеодзвінку. Ви повинні дочекатися, поки людина завершить висловлювати свою думку, навіть якщо ви не згодні з висловлюваннями цієї людини. Також слід уникати сарказму та образ. Проблема в тому, що через текст складно передати інтонацію та зміст, який ви вкладаєте у те чи інше словосполучення, тому ваш жарт може сприйматися як вияв агресії.

Друге, не менш важливе, правило – зрозуміле та грамотне викладення думок [3]. Це правило надзвичайно важливе, адже перш за все, правильність вживання певних конструкцій та словосполучень демонструє рівень вашої освіченості. Без сумніву, кожен хоче спілкуватися з розумним та цікавим співрозмовником, тому, коли люди починають спілкуватись з особою, яка не в змозі підтримати розмову, це відштовхує їх від спілкування з цією людиною.

Важливо також зберігати свою приватність та не порушувати кордони людини, з якою ви спілкуєтеся [3]. Не потрібно ділитися таємною чи делікатною інформацією в чаті, краще обговоріть її при зустрічі. Цей варіант є більш надійним, адже хакери можуть зацікавитися таким типом інформації. Якщо вам потрібно поділитись інформацією, яка згадувалась у чаті з вашим співрозмовником, то спершу запитайте в нього дозвіл на її поширення. Аналогічна ситуація зі скриншотами, їх слід робити лише з дозволу людини, з якою ви спілкуєтеся.

Завжди пам'ятайте про те, що все, що ви публікуєте та пишете в інтернеті, залишається там надовго [3]. Не варто ділитися тим, про що ви потім будете шкодувати, адже злі люди можуть скористатися цим у не дуже гарних цілях.

Спілкуючись в Інтернеті, кожна людина зобов'язана дотримуватися норм мовленнєвого етикету, оскільки цифрове середовище стало не лише місцем для обміну інформацією, а й повноцінним простором взаємодії між людьми, де діють такі ж моральні принципи, що й у реальному житті. Дотримання норм етикету формує позитивний імідж людини [2]. Через спілкування в соціальних мережах, електронній пошті та месенджерах ми формуємо певний образ, який впливає на те, як нас сприймають інші люди. Мовленнєвий етикет також допомагає підтримувати комфортне та безпечне середовище. Дотримуючись норм етикету, ви автоматично уникаєте агресії та образ, таким чином ви зменшуєте рівень конфліктності в мережі. Крім того, дотримання цифрового етикету під час ділових онлайн-зустрічей та листування збільшує шанси на успіх у поставленому завданні.

Підсумовуючи, мовленнєвий етикет в онлайн-просторі – це невіддільна частина сучасної комунікації в суспільстві. Він забезпечує її коректність, гуманність та ефективність. Дотримуватися мовленнєвого етикету не складно: потрібно лише спілкуватися грамотно, ввічливо та з повагою до співрозмовника. Саме ці аспекти формують комфортне цифрове середовище з мінімальним рівнем агресії та непорозумінь. У наш час, коли значна частина взаємодії відбувається через інтернет, а дотримання мовленнєвого етикету особою свідчить про її рівень особистої культури та соціальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. StudFiles: «Поняття про етикет (мовний, мовленнєвий). Стандартні етикетні ситуації. Види мовленнєвого етикету», 2016. URL: https://studfile.net/preview/5643730/page:6/

2. CLARIS VERBIS: «Нетикет: 10 правил поведінки в інтернеті», 2024. URL: https://www.clarisverbis.com.ua/blogpost/netyket-10-pravyl-povedinky-v-interneti/

3. OCBITA.UA: «Етикет в Інтернеті: як виховати культуру спілкування онлайн», 2025. URL: https://osvita.ua/news/lifelonglearn/95738/

Оліферчук Альона Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Шаповал Леся Іванівна,
доцент кафедри цивільного права
та процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРАВО ДИТИНИ НА ПРИВАТНІСТЬ У СІМ'Ї В УМОВАХ ЦИФРОВОГО КОНТРОЛЮ З БОКУ БАТЬКІВ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій суттєво трансформував суспільні відносини, зокрема сімейні. Діти з раннього віку активно користуються цифровими пристроями, що формує новий рівень їх соціалізації. Водночас це породжує нові ризики, пов'язані з доступом до небезпечного контенту, кібербулінгом і втручанням у приватне життя. У зв'язку з цим батьки дедалі частіше застосовують цифрові інструменти контролю, що викликає питання щодо меж допустимого втручання у приватність дитини та дотримання її прав [1].

Право дитини на приватність є складовою загального права на повагу до особистого і сімейного життя. Відповідно до ст. 16 Конвенції ООН про права дитини, жодна дитина не може зазнавати свавільного або незаконного втручання в її особисте життя [1].

Стаття 32 Конституції України гарантує кожному право на невтручання в особисте та сімейне життя, що поширюється і на дітей [2].

Цивільно-правовий аспект цього права полягає у визнанні за дитиною статусу суб'єкта особистих немайнових прав. Відповідно до положень Цивільного кодексу України, особисті немайнові права є невідчужуваними та непорушними. До таких прав належить право на особисте життя, таємницю листування, недоторканність інформації про особу. Водночас особливість правового становища дитини полягає у необхідності поєднання її автономії з батьківською відповідальністю [3].

Згідно зі ст. 150 Сімейного кодексу України, батьки зобов'язані забезпечити належне виховання, розвиток і безпеку дитини. Це створює правову підставу для здійснення контролю, зокрема в цифровому середовищі [4].

Цифровий контроль може реалізовуватися через різні механізми:

– перевірку електронного листування. Цей метод передбачає читання особистих повідомлень дитини у Viber, Telegram, Instagram або SMS. Таким чином батьки хочуть впевнитися, що дитина не стала жертвою грумінгу (коли дорослі втираються в довіру з сексуальною метою), не бере участі в «групах смерті» та не потерпає від цькування з боку однолітків. Наприклад, мати читає переписку доньки та вчасно помічає, що невідомий дорослий чоловік просить її надіслати відверті фото, після чого блокує контакт і звертається до поліції. Але в цьому є і зворотний бік – порушення приватності. Читання повідомлень без дозволу є прямим втручанням в особисте життя;

– доступ до соціальних мереж. Сюди входить знання паролів від акаунтів дитини, вимога додати батьків у «друзі» або моніторинг коментарів та вподобань. Таким чином батьки хочуть здійснювати контроль за цифровим слідом дитини. Батьки намагаються вберегти її від публікації компрометуючих матеріалів, які можуть зашкодити в майбутньому, або відлучити від токсичних спільнот. Наприклад, батько бачить, що син підписаний на сторінки, які пропагують радикальні рухи чи селфхарм (самоушкодження), і може вчасно розпочати з ним відверту розмову або звернутися до психолога. Зворотний бік у цьому – це те, що дитина втрачає простір для вільного самовираження та соціалізації з однолітками. Наприклад, знаючи, що мама читає кожен коментар, підліток створює «finsta» (фейковий акаунт в Instagram), про який батьки не знають, щоб мати змогу вільно спілкуватися. Це створює ілюзію контролю у батьків, хоча насправді вони втрачають зв’язок із реальним життям дитини;

– встановлення програм батьківського контролю. Такі додатки дозволяють блокувати певні категорії сайтів, забороняти завантаження ігор без дозволу або фільтрувати контент за віком. Мета встановлення таких програм – створення безпечного, «стерильного» середовища, де дитина не натрапить на порнографію, сцени жорстокості або сайти з азартними іграми. Наприклад, восьмирічний хлопчик шукає в YouTube відео про анатомію людини, але фільтр блокує всі невідповідні матеріали, видаючи лише навчальні дитячі ролики. Але є і зворотний бік встановлення таких програм. Жорсткі фільтри часто блокують і корисну інформацію, а сам факт «наглядача в телефоні» викликає у старших дітей відчуття перебування у клітці. Наприклад, 15-річний підліток шукає в інтернеті інформацію про репродуктивне здоров’я, контрацепцію або психологічну допомогу при депресії. Програма батьківського контролю не лише блокує ці запити, а й надсилає сповіщення батькам, що змушує підлітка відчувати сором та страх;

– обмеження часу користування пристроями, відстеження місцезнаходження. Механізм передбачає встановлення лімітів

(наприклад, 2 години на день) або повне блокування пристрою у певні години (наприклад, після 21:00). Таким чином відбувається профілактика цифрової залежності, захист зору та нервової системи, забезпечення здорового сну та стимулювання до фізичної активності чи живого спілкування. Наприклад, телефон блокується за годину до сну, завдяки чому дитина не «сидить» у TikTok до другої ночі й краще висипається перед школою. Але є й зворотний бік таких обмежень. Жорсткі ліміти не враховують контекст використання пристрою та соціальні потреби дитини. Наприклад, підліток обговорює важливий шкільний проєкт з однокласниками або перебуває в розпалі командної онлайн-гри, яка є важливою частиною його соціалізації. Раптове вимкнення екрана через вичерпаний ліміт сприймається як неповага до його діяльності та призводить до гострих конфліктів;

– відстеження місцезнаходження. Використання смарт-годинників або додатків на телефоні, які в реальному часі показують координати дитини. Таким чином забезпечується фізична безпека дитини. Це особливо актуально в умовах великих міст або під час війни, коли батькам критично важливо знати, чи дійшла дитина до школи або чи спустилася в укриття. Але, якщо подивитися на зворотний бік таких відстежень, то можна побачити наявність постійного стеження за дитиною. Такі стеження можуть вбивати самостійність і формувати тривожність. Наприклад, 16-річна дівчина йде на побачення або в кіно з друзями, а мама кожні 15 хвилин телефонує з питаннями: «А чому ти зупинилася? А куди ви зараз пішли?». Щоб уникнути цього гіперконтролю, підліток може просто залишати телефон у рюкзаку друга або в школі, що зводить рівень безпеки до нуля.

Отже, варто зазначити, що всі ці заходи мають на меті захист дитини, однак вони можуть обмежувати її право на приватність.

Проблема полягає у визначенні меж такого контролю. У цивільному праві важливе значення має принцип розумності та добросовісності. Батьки, здійснюючи свої права, не повинні зловживати ними. Надмірний контроль, особливо прихований, може розглядатися як порушення особистих немайнових прав дитини.

Важливим орієнтиром є принцип найкращих інтересів дитини, закріплений у статті 3 Конвенції ООН про права дитини. Будь-яке втручання в приватне життя повинно бути виправданим, необхідним та пропорційним поставленій меті. Це означає, що контроль має застосовуватися лише у тих випадках, коли існує реальна загроза для дитини. Не менш важливим є врахування думки дитини. Відповідно до статті 12 Конвенції, дитина має право висловлювати свою позицію з питань, що її стосуються. Це передбачає необхідність відкритого

діалогу між батьками та дітьми щодо використання цифрових засобів контролю [1].

У контексті Закону України «Про захист персональних даних» слід зазначити, що інформація про дитину також підлягає правовій охороні. Обробка персональних даних має здійснюватися законно та з дотриманням принципів необхідності та пропорційності [5].

На практиці існує ряд проблем: відсутність чітких критеріїв допустимого контролю, низький рівень цифрової грамотності батьків, ігнорування права дитини на приватність. Часто батьки керуються виключно міркуваннями безпеки, не враховуючи психологічні та правові наслідки надмірного втручання. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом формування збалансованого підходу. По-перше, контроль має бути відкритим і зрозумілим для дитини. По-друге, він повинен зменшуватися з віком. По-третє, необхідно розвивати довіру у сімейних відносинах. По-четверте, важливим є підвищення правової культури батьків.

Підводячи підсумок вище викладеному, хочемо зазначити, що право дитини на приватність у сім'ї не є абсолютною свободою від батьківської опіки, але воно потребує поваги до її особистісних кордонів. Успішна реалізація батьківських обов'язків в умовах цифрового суспільства полягає не в тому, щоб закрити дитину від світу електронним «парканом», а в тому, щоб навчити її самостійно та безпечно орієнтуватися в цьому світі, спираючись на взаємоповагу, відкритий діалог та правову культуру всередині родини.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини: Міжнародний документ від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15

4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14

5. Про захист персональних даних: Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17

Петренчук Аліна Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства та стрімкої цифровізації суспільних відносин особливої актуальності набуває проблема кіберзлочинності. Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життєдіяльності зумовлює не лише позитивні зміни, а й появу нових форм злочинної діяльності, що здійснюються у кіберпросторі або з використанням комп'ютерних систем [1]. Кіберзлочини можуть виявлятися як у формі традиційних злочинів, вчинених із використанням інформаційних технологій, так і у вигляді самостійних посягань на інформаційні системи та дані [2].

Особливої уваги в контексті кримінально-правової характеристики кіберзлочинності заслуговують норми Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за відповідні правопорушення. Зокрема, значна частина кіберзлочинів на практиці кваліфікується за ст. 190 КК України (шахрайство), коли протиправне заволодіння майном здійснюється шляхом обману або зловживання довірою з використанням інформаційних технологій. Водночас спеціальною нормою, спрямованою на охорону інформаційної безпеки, є ст. 361 КК України, яка передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. У сучасних умовах, зокрема в період воєнного стану, кіберпростір використовується як інструмент впливу на державні інституції, економіку та суспільну безпеку, що ще більше підвищує суспільну небезпечність таких правопорушень [4]. У зв'язку з цим постає необхідність комплексного дослідження кримінально-правової

характеристики кіберзлочинності, з урахуванням як загальних норм кримінального права, так і спеціальних складів злочинів у сфері використання комп'ютерних технологій. Актуальність теми зумовлена потребою вдосконалення кримінального законодавства, а також підвищення ефективності кваліфікації та протидії кіберзлочинам у правозастосовній практиці.

Кіберзлочини у власному розумінні – це ті, які неможливо вчинити без використання інформаційних (комп'ютерних) систем. Вони включають вияви кримінально протиправної поведінки, що спрямовані проти інформаційних (комп'ютерних) систем або проти об'єктів чи предметів, що існують, зберігаються, передаються, обробляються у цих системах. Прикладами можуть бути злом комп'ютерних мереж, викрадення даних, несанкціонований доступ до інформації та саботаж комп'ютерних систем. Кіберзлочини можна класифікувати за кількома основними категоріями: 1) крадіжка даних: незаконне отримання особистої, фінансової або іншої конфіденційної інформації; 2) фінансові махінації: шахрайські дії, що передбачають використання кібертехнологій для незаконного отримання коштів або майна; 3) хакерські атаки: несанкціонований доступ до інформаційних систем з метою їх пошкодження, зламу або викрадення даних; 4) поширення шкідливого програмного забезпечення: створення та поширення вірусів, троянських програм; 5) кібертероризм: використання кібертехнологій для здійснення терористичних актів або загроз.

Можна виокремити кілька основних інноваційних підходів до розслідування кіберзлочинів. По-перше, важливу роль відіграє використання штучного інтелекту та машинного навчання, що дозволяє автоматизувати аналіз великих обсягів даних і своєчасно виявляти підозрілу активність та аномалії в мережах. По-друге, ключовим елементом є цифрова криміналістика, яка охоплює методи збору, збереження та аналізу цифрових доказів, зокрема відновлення видалених даних і дослідження мобільних пристроїв. По-третє, ефективність розслідування залежить від рівня підготовки фахівців, що зумовлює необхідність спеціалізованого навчання та постійного підвищення кваліфікації. По-четверте, важливим є налагодження взаємодії між державними органами та приватним сектором, що сприяє об'єднанню ресурсів і технологій у протидії кіберзлочинності. По-п'яте, значення має міжнародна співпраця та уніфікація правових стандартів, що забезпечує ефективний обмін інформацією та координацію дій у розслідуванні кіберзлочинів [5].

У сучасній правозастосовній практиці однією з ключових проблем є правильна кваліфікація кібершахрайства, зокрема розмежування застосування ст. 190 та ст. 361 КК України. Це зумовлено

тим, що значна частина кіберзлочинів має комплексний характер і поєднує ознаки як посягань на власність, так і втручання в роботу інформаційних систем. Одними з найбільш поширених способів вчинення кібершахрайства є фішинг та скімінг. Фішинг передбачає заволодіння конфіденційними даними користувачів (логінами, паролями, банківськими реквізитами) шляхом обману або створення фальшивих ресурсів, що імітують офіційні сервіси. За даними фахівців з кібербезпеки, саме фішинг залишається основним способом початкового доступу до даних і використовується приблизно у 60% кібератак. Скімінг, своєю чергою, полягає у незаконному зчитуванні інформації з платіжних карток за допомогою спеціальних технічних пристроїв або програмних засобів. Обидва способи спрямовані на подальше незаконне заволодіння грошовими коштами потерпілих [6].

Відповідно до положень кримінального законодавства, за ст. 190 КК України кваліфікуються дії, пов'язані із заволодінням чужим майном шляхом обману або зловживання довірою, у тому числі із використанням електронно-обчислювальної техніки. У свою чергу, ст. 361 КК України передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем, мереж або електрозв'язку [7]. При кваліфікації кіберзлочинів вирішальним є визначення безпосереднього об'єкта посягання: якщо основною метою є заволодіння майном, застосовується ст. 190 КК України, натомість у випадку втручання в роботу інформаційних систем – ст. 361 КК України. Водночас у практиці можливе поєднання цих складів злочину, що зумовлює необхідність їх кваліфікації за сукупністю [6].

Водночас організаційними викликами є нестача кадрів, що виявляється у дефіциті кваліфікованих фахівців з кібербезпеки; необхідність ефективної координації між різними правоохоронними органами й організаціями; необхідність залучення значних фінансових ресурсів, що існує в умовах обмеженості бюджетів, що виділяються на розслідування кіберзлочинів [5]. Зрештою, критично важливо забезпечити захист приватності, що ґрунтується на балансі між повагою до прав людини та ефективним розслідуванням кіберзлочинів.

Отже, кіберзлочинність є складним і динамічним соціально-правовим явищем, яке вирізняється високим рівнем латентності, транснаціональністю та постійною еволюцією способів вчинення кримінальних правопорушень. В умовах стрімкої цифровізації суспільних відносин та активного використання інформаційно-комунікаційних технологій кіберзлочини становлять істотну загрозу як для приватних осіб, так і для функціонування держави загалом. Ефективна протидія кіберзлочинності потребує не лише належного

нормативно-правового регулювання, а й подальшого вдосконалення практики кваліфікації таких правопорушень, розвитку цифрової криміналістики та посилення міжвідомчої й міжнародної співпраці в цій сфері.

Список використаних джерел

1. Бабанін С. В. Кіберзлочинність: поняття та основні ознаки. *Вісник кримінального права.* 2019. URL: https://vakp.nlu.edu.ua/article/view/173523
2. Галушко О. М. Теоретико-правовий аналіз понять кіберзлочину та кіберзлочинності. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. URL: https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/131
3. Русецький С. О. Кіберзлочинність: поняття та соціально-правова природа. 2025. URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/uk/article/view/516
4. Аніщук Н. В. Історико-правові аспекти розвитку кіберзлочинності. 2023. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/277954
5. Ларченко М. В. Особливості розслідування кіберзлочинів. 2022. URL: https://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/910
6. Жевелєва І. С. Кримінально-правова кваліфікація правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин, автоматизованих систем та комп'ютерних мереж. 2025. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/343949
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III (зі змін. та доп.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

Шубін Дмитрій Сергійович,
тимчасово виконуючий обов'язки
помічника командира військової
частини з правової роботи
(військова частина 5287,
Збройні Сили України)

ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

У XXI столітті інформація перетворилася на ключовий стратегічний ресурс, що визначає рівень національної безпеки держави. В умовах гібридної війни кіберпростір стає повноцінним театром бойових дій, де поряд із традиційними загрозами виникають нові форми впливу – інформаційно-психологічні операції, кібератаки та маніпуляції суспільною свідомістю.

Україна є одним із найбільш показових прикладів держави, яка одночасно здійснює цифрову трансформацію та протидіє масштабним кіберзагрозам. Атаки на енергетичну інфраструктуру, державні реєстри та інформаційні системи підтверджують необхідність формування комплексної системи кіберзахисту.

Сучасна модель забезпечення кібербезпеки має базуватися на принципах міжвідомчої взаємодії, адаптивності та проактивності. Важливим є не лише реагування на інциденти, а і їх попередження через аналітику загроз, упровадження штучного інтелекту та міжнародне співробітництво.

Особливу роль відіграє формування інформаційної стійкості суспільства. Це передбачає розвиток медіаграмотності, критичного мислення та здатності протистояти дезінформації. Людський фактор залишається найуразливішою ланкою у системі безпеки, що зумовлює необхідність системної просвітницької роботи.

Отже, кібербезпека й інформаційна стійкість є взаємопов'язаними елементами національної безпеки, що потребують інтегрованого підходу, поєднання правових, технологічних і соціальних механізмів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України».
2. Стратегія кібербезпеки України.
3. Nye J. Soft Power and Cyber Power. Harvard University.
4. Castells M. The Rise of the Network Society.

Дискусійна панель
«ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗ І ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ»

Буданова Маріанна Олександрівна,
завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі психології

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ СФЕРИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Проблематика емоційно-вольової сфери особистості всебічно висвітлена в сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, у працях останніх років проаналізовано ключові аспекти її функціонування, а також окремі підходи до корекції та розвитку цієї сфери. Водночас аналіз сучасних наукових досліджень в галузі психології, свідчить, що питання емоційно-вольової регуляції особистості є актуальним і виступає предметом наукових розвідок.

Загальні питання емоційно-вольової сфери особистості ґрунтовно розглянуто в низці зарубіжних робіт: Ратчфорд і Шніткер, Мендонса, Джаявікреме, Акберет, Донован, Лієт, Мохамадді, Вієм'є, Райзензейн, Хільдебрандт і Вебер. Деякі питання дослідження методів корекції емоційно-вольової сфери особистості знайшли своє відображення також у зарубіжних наукових проєктах Уриновна, Гассон [1].

Саме тому у контексті юридичної психології увагу приділено специфіці вияву емоційно-вольових характеристик у діяльності правоохоронців. Попри значний науковий доробок у зазначеній галузі, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою, зокрема вплив умов воєнного стану на особливості емоційно-вольової сфери працівників правоохоронних органів. Емоційні переживання супроводжують практично всі життєві обставини та зумовлюються низкою чинників, серед яких фізіологічні потреби, соціальна взаємодія, пізнавальна діяльність, саморефлексія, досвід минулого та очікування майбутнього. Для працівників поліції вони додатково детермінуються специфікою професійної діяльності, що передбачає єдність емоційного переживання, його усвідомлення та вольової регуляції поведінки. Засадничими функціями емоцій у поліцейській діяльності є

відображально-оцінна, сигнальна, мотиваційна й активаційна і безпосередньо впливають на ефективність прийняття рішень та поведінкові стратегії [2].

Дані наукових досліджень підтверджують, що емоційні стани можуть як оптимізувати, так і ускладнювати процес обробки інформації, впливаючи безпосередньо на об'єктивність оцінювання ситуації. Професійна діяльність поліцейських в умовах воєнного стану характеризується достатньо високим рівнем невизначеності, інтенсивності та ризику, що вимагає швидкого прийняття рішень і значних вольових зусиль. Це зумовлює підвищене психоемоційне навантаження та загострює питання адаптації емоційно-вольової сфери до небезпечних, екстремальних умов. Це свідчить про адаптаційні зміни, спрямовані на забезпечення ефективного функціонування в динамічному та ризикованому середовищі.

Як відповідь на виконання професійних обов'язків у нестандартних, травмувальних умовах воєнного стану працівники Національної поліції України максимально прагнуть у межах базового стилю саморегуляції виявляти індивідуальні особливості висунення та утримання цілей. Основною є потреба в усвідомленому плануванні професійної діяльності, реалістичності й деталізації її планів. Водночас, недостатній розвиток емоційно-вольової сфери може призводити до професійного вигорання, помилок у службовій діяльності та зниження ефективності виконання завдань.

Таким чином, встановлено, що умови воєнного стану виступають вагомим чинником, який впливає на особливості емоційно-вольової сфери працівників поліції та виявляється у зміні механізмів саморегуляції, адаптаційних стратегій та психологічних ресурсів особистості. Що в свою чергу зумовлює необхідність удосконалення системи професійно-психологічної підготовки правоохоронців із урахуванням викликів сьогодення.

Список використаних джерел

1. Кудерміна О., Буданова М. О. Особливості емоційно-вольової сфери працівників Національної поліції України в період воєнного стану. *Юридична психологія :* наук. журн. / [редкол. : Ю. Бойко-Бузиль (голов. ред.) та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. № 1 (36). С. 18–24.

2. Halych M. Yu. (2020). Peculiarities of the dynamics of the emotional states of police officers participating in the Joint Forces Operation during the rehabilitation period (Doctoral dissertation, Kyiv, Ukraine).

3. Пономаренко Я. Психологічний зміст емоцій у поліцейських з різним рівнем особистісно-професійної здійсненності. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки».* 2022. Вип. 12. С. 100–106. DOI: 10.30970/PS.2022.12.11

Галич Марина Юріївна,
доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі психології, доцент

САМОРЕГУЛЯЦІЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ПРАВООХОРОНЦІВ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Професійна діяльність правоохоронців характеризується високою емоційною напруженістю, підвищеним рівнем відповідальності, дефіцитом часу для прийняття рішень, а також необхідністю постійної комунікативної взаємодії з громадянами в конфліктогенних, кризових і потенційно небезпечних ситуаціях. За таких обставин особливого значення набуває саморегуляція психічних станів як здатність працівника поліції свідомо керувати власними емоційними та поведінковими реакціями з метою збереження професійної ефективності, правомірності дій і конструктивного характеру службового спілкування.

Саморегуляція розглядається як одна з провідних професійно важливих якостей, що забезпечує надійність, стійкість і керованість поведінки працівника в умовах службового стресу [3; 4].

Наукові дослідження свідчать, що саморегуляція психічних станів не є ізольованим внутрішнім процесом, а входить до структури професійного спілкування правоохоронця як його психологічна передумова. Службове спілкування вимагає не лише володіння техніками комунікативного впливу, переконання та встановлення контакту, а й здатності контролювати імпульсивні реакції, знижувати інтенсивність негативних емоцій, підтримувати увагу, гнучко змінювати комунікативну тактику та зберігати психологічну дистанцію без втрати емпатійності [1; 6].

У наративному огляді К. Беннела до ключових компетентностей, необхідних для ефективного управління потенційно небезпечними поліцейсько-публічними взаємодіями, віднесено комунікативні навички, усвідомлення і менеджмент стресу, а також регуляцію емоцій і поведінки [6]. Суттєве значення для саморегуляції мають і зовнішні умови професійної діяльності. Дослідження Р. Андерса показало, що психологічне здоров'я поліцейських істотно пов'язане з організаційними обмеженнями, рівнем травматичного впливу, сприйманими ресурсами, відчуттям агентності та професійного визнання [5]. Водночас Г. Паттерсон довів, що соціальна підтримка виконує буферну функцію щодо психологічного дистресу працівників поліції, натомість способи подолання стресу по-різному впливають на

рівень напруження залежно від контексту службових і життєвих подій [7]. Саморегуляція психічних станів не зводиться лише до індивідуальних технік, її ефективність значною мірою визначається організаційною культурою, професійним середовищем, наявністю психологічної підтримки та якістю підготовки до комунікації в кризових обставинах.

Огляд літературних джерел дає підстави вважати, що саморегуляція є психологічним механізмом, який забезпечує продуктивність професійної комунікації в ситуаціях невизначеності та ризику. З позицій досліджень українських вчених саморегуляція працівників поліції пов'язана з розвиненістю рефлексії, відповідальності, прогнозування, здатності до конструктивного копінгу та усвідомленого контролю власної поведінки. У дисертаційному дослідженні С. М. Коваль показано, що особливості професійної діяльності працівників підрозділів превентивної діяльності Національної поліції в умовах різного рівня складності та напруженості актуалізують потребу в особистісних ресурсах саморегуляції, які охоплюють знання про механізми саморегуляції, когнітивні оцінки стратегій подолання, уміння, навички й індивідуально-психологічні якості [3].

І. В. Клименко, розглядаючи психологічне забезпечення професійної підготовки поліцейських, підкреслює важливість розвитку саморегуляції, толерантності до невизначеності, конструктивних копінг-стратегій і відповідальності як цільових результатів підготовки поліцейського до реальних практик служби [2]. Отже, саморегуляція психічних станів є не лише умовою індивідуальної психологічної стійкості, а й важливим результатом професійного навчання правоохоронця.

У структурі професійного спілкування правоохоронців саморегуляція виконує щонайменше три взаємопов'язані функції: стабілізаційну, регулятивну та превентивну. Стабілізаційна функція полягає у збереженні оптимального рівня емоційного напруження та працездатності під час спілкування в екстремальних умовах. Регулятивна функція забезпечує контроль поведінкових реакцій, гнучке використання комунікативних стратегій і здатність до деескалації взаємодії. Превентивна функція пов'язана зі зниженням імовірності афективних зривів, агресивних дій, комунікативних помилок і професійної деформації [1; 4; 8]. У сучасних зарубіжних дослідженнях деескалації підкреслюється, що саморегуляція поліцейського охоплює насамперед регуляцію емоцій, здатність зберігати спокій, використовувати часову паузу, не форсувати взаємодію та своєчасно змінювати спосіб реагування залежно від розвитку ситуації. Саме тому професійне спілкування правоохоронця не може розглядатися поза межами його навичок самоконтролю, емоційної стриманості та психологічної гнучкості.

Перспективним напрямом розвитку саморегуляції в правоохоронній діяльності є впровадження спеціалізованих тренінгових програм, спрямованих на опанування навичок емоційного контролю, деескалації, уважності, самоспостереження та відновлення функціонального стану. У практичному вимірі це актуалізує необхідність інтеграції програм розвитку саморегуляції до системи психологічного супроводу, професійної підготовки та післядипломного навчання працівників правоохоронних органів.

Отже, саморегуляцію психічних станів правоохоронців доцільно розглядати як базовий психологічний компонент професійного спілкування, що забезпечує його ефективність, нормативність і безпечність. Високий рівень розвитку саморегуляції сприяє збереженню емоційної рівноваги, точності сприймання, контролю поведінки, деескалації службових взаємодій і підтриманню професійної надійності. У зв'язку з цим розвиток саморегуляції має бути одним із пріоритетних напрямів психологічного забезпечення правоохоронної діяльності, особливо в умовах кризових і воєнних викликів.

Список використаних джерел

1. Євдокімова О. О., Жданова І. В., Швець Д. В. [та ін.] Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посіб. за заг. ред. В. В. Сокуренка. Харків : ХНУВС, 2018. 426 с.

2. Клименко І. В. Теорія і практика психологічного забезпечення професійної підготовки поліцейських : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06. Харків, 2019. 46 с.

3. Коваль С. М. Психологічні особливості саморегуляції особистості працівника підрозділу превентивної діяльності Національної поліції України : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Харків, 2019. 24 с.

4. Тімченко О. В. Професійний стрес працівників органів внутрішніх справ України (концептуалізація, прогнозування, діагностика та корекція) : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.06. Харків, 2003. 35 с.

5. Anders R., Frapsauce A., Sauvezon C. et al. Police officer occupational health: a model of organizational constraints, trauma exposure, perceived resources, and agency. *Journal of Occupational Medicine and Toxicology*. 2024. Vol. 19. Art. 46. DOI: 10.1186/s12995-024-00444-3.

6. Bennell C., Jenkins B., Blaskovits B. et al. Knowledge, Skills, and Abilities for Managing Potentially Volatile Police–Public Interactions: A Narrative Review. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Art. 818009. DOI: 10.3389/ fpsyg.2022.818009.

7. Patterson G. T. Examining the effects of coping and social support on work and life stress among police officers. *Journal of Criminal Justice*. 2003. Vol. 31. Issue 3. P. 215–226. DOI: 10.1016/S0047-2352(03)00003-5.

8. Van Lith L., Hutter R. I. V., Sexton M. M. et al. What Do We Mean by De-Escalation in Police-Citizen Encounters? A Scoping Review on Conceptualization, Techniques, and Effectiveness. *Journal of Police and Criminal Psychology*. 2025. Vol. 40. P. 625–644. DOI: 10.1007/s11896-025-09761-7.

Кривуненко Максим Аркадійович,
викладач кафедри пожежної тактики
та аварійно-рятувальних робіт
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ДСНС В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні умови воєнного стану в Україні істотно трансформують зміст і характер професійної діяльності працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Насамперед це виявляється у значному ускладненні умов виконання службових обов'язків, що супроводжується підвищеним рівнем ризику, невизначеності та психоемоційного напруження. У таких умовах особливої ваги набуває ефективна професійна комунікація як ключовий чинник забезпечення результату діяльності та безпеки як самих рятувальників, так і постраждалого населення [1]. Комунікативна взаємодія перестає бути лише інструментом обміну інформацією та набуває комплексного характеру, виконуючи функції регуляції, координації та психологічної підтримки.

Професійна комунікація працівників ДСНС є складним багаторівневим процесом, що охоплює внутрішньоорганізаційне спілкування, міжвідомчу координацію, а також взаємодію з постраждалими громадянами. В умовах воєнних викликів цей процес характеризується високою інтенсивністю, необхідністю швидкого реагування та підвищеною відповідальністю за наслідки прийнятих рішень [2]. Особливого значення набуває здатність до чіткої, структурованої, лаконічної передачі інформації, що мінімізує ризики виникнення помилок у критичних ситуаціях.

Важливим компонентом професійної діяльності є комунікативна компетентність, яка характеризує рятувальника з позиції вміння до інтеграції. Вона передбачає також уміння встановлювати ефективний контакт, адекватно обробляти отриману інформацію, регулювати власні емоції та впливати на психоемоційний стан інших осіб [3]. У контексті воєнних дій зазначені навички стають визначальними, оскільки від їхнього рівня залежить якість координації дій під час ліквідації надзвичайних ситуацій та рівень довіри з боку населення.

Окрему увагу слід приділити впливу екстремальних умов діяльності на психічний стан працівників ДСНС. До основних факторів, що ускладнюють комунікаційні процеси, належать хронічний стрес, емоційне виснаження, тривожність, а також необхідність прийняття

рішень в умовах морального вибору [4]. Зазначені чинники можуть призводити до зниження когнітивної гнучкості, погіршення концентрації уваги, порушення логічності мислення та виникнення комунікативних бар'єрів, що негативно впливає на ефективність дій.

Умови тривалого воєнного стану сприяють накопиченню психоемоційного напруження та підвищують ризик розвитку професійного вигорання і посттравматичних стресових розладів. Це, своєю чергою, негативно позначається на якості міжособистісної взаємодії, спричиняє зниження емпатії, підвищення дратівливості та формування конфліктних ситуацій у колективі [5]. Тому підтримання належного рівня психологічного благополуччя працівників є важливою умовою ефективної комунікації.

В умовах воєнних викликів значно зростає роль психологічної стійкості як ключового ресурсу особистості. Вона визначає здатність працівника ДСНС зберігати ефективність професійної діяльності та комунікації навіть за умов інтенсивного стресового впливу. Психологічна стійкість передбачає емоційну врівноваженість, здатність до саморегуляції, адаптивність і готовність до дій в умовах, які можуть різко змінюватися [1]. Розвиток цих якостей є необхідною складовою професійної підготовки.

Особливе місце займає комунікація з постраждалим населенням. У ситуаціях воєнних дій люди часто перебувають у стані паніки, страху або шоку, що ускладнює процес взаємодії та сприйняття інформації. Працівники ДСНС повинні володіти навичками кризової комунікації, зокрема застосовувати техніки активного слухання, емпатійного реагування, чіткого інформування та психологічної підтримки [2]. Ефективна комунікація сприяє зниженню рівня тривоги у постраждалих, формує довіру та полегшує виконання рятувальних заходів.

Не менш важливою є внутрішньоорганізаційна комунікація, яка забезпечує координацію дій між підрозділами. Чіткість, оперативність і достовірність передачі інформації є критично важливими для успішного виконання завдань у надзвичайних ситуаціях [6]. Водночас важливу роль відіграють такі соціально-психологічні чинники, як довіра, взаємопідтримка та згуртованість колективу, які сприяють зниженню рівня стресу й підвищенню ефективності командної роботи.

З метою підвищення ефективності професійної комунікації необхідно впроваджувати системну психологічну підготовку працівників ДСНС. Вона має охоплювати розвиток комунікативних навичок, формування стресостійкості, навчання методам саморегуляції та управління конфліктами [3]. Важливим є також використання тренінгових програм, що моделюють екстремальні ситуації, а також

впровадження психологічного супроводу, який передбачає регулярний моніторинг психоемоційного стану працівників.

Додатковим напрямом удосконалення професійної діяльності є розвиток культури професійної комунікації, яка охоплює етичні норми взаємодії, відповідальність за зміст переданої інформації та дотримання принципів професійної етики. Умови воєнного стану вимагають від працівників високого рівня самоконтролю, толерантності та здатності діяти в умовах інформаційного перевантаження.

Отже, психологія професійної комунікації працівників ДСНС в умовах воєнних викликів є складним багатовимірним процесом, що потребує комплексного аналізу. Ефективна комунікація є ключовим чинником забезпечення результативності професійної діяльності, збереження психічного здоров'я персоналу та надання якісної допомоги постраждалим. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні інноваційних підходів до підготовки фахівців, удосконаленні методів психологічної підтримки та впровадженні сучасних технологій розвитку комунікативної компетентності.

Список використаних джерел

1. Яремко Р. Я. Особливості професійної діяльності психологів ДСНС України в умовах воєнного стану. *Виклики толерантності в умовах російської воєнної агресії*. Матеріали Всеукраїнської науково-дискусійної платформи. 2023. С. 87–91 URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/12288

2. Пилипенко Л. В. Особливості професійної діяльності психологів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. *Наукові записки ЛДУБЖД. Педагогіка і психологія*. 2024. № 2 (4). С. 121–126 DOI: 10.32782/3041-1297/2024-2-20

3. Дмитренко М. Комунікативна компетентність як фактор успех адаптації начальників варт оперативно-рятувальної служби. *Вісник Національного університету оборони України.* 2020. № 53(3). С. 54–60. DOI: 10.33099/2617-6858-2019-53-3-54-60

4. Коломоєць А., Черненко О., Вовк Н. Психологічні виклики професійної діяльності фахівців домедичної допомоги в умовах воєнного стану. *Stredoevropsky vestnik pro vedu vyzkum*. 2026. Т. 2. № 2. С. 141–154 DOI: 10.65237/2336-3630-2026-2(2)-10

5. Калениченко Р. А. та ін. Психологічні особливості професійної діяльності державних службовців в умовах воєнного стану: стрес-фактори та виклики. *Наукові перспективи. Серія «Психологія».* 2026. № 1 (67). DOI: 10.52058/2708-7530-2026-1(67)-1762-1773

6. Амро Тайєр. Професійна комунікація державних службовців у контексті війни: аналіз викликів та перешкод. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 5 (65). С. 104–107. DOI: 10.32689/2523-4625-2022-5(65)-15

Литвин Вікторія Вікторівна,
т.в.о. завідувача відділення
поліграфологів Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

НАПРЯМИ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В Україні за останнє десятиліття поліграфологічні дослідження стали невід'ємною частиною кадрових відборів та розслідувань. Поліграфологічні дослідження набули підвищеного рівня довіри з боку й суб'єктів сил безпеки й оборони, що зумовлено їх практичною ефективністю у виявленні значущої інформації та можливістю використання як допоміжного інструменту у процесах кадрового відбору, внутрішнього контролю й службових перевірок.

Аналіз теоретичних основ і практики здійснення поліграфологічних досліджень дає змогу виокремити два основних їх напрями: скринінговий та діагностичний. Скринінговий спрямований на оцінювання благонадійсності об'єкта опитування (до прикладу, кадровий відбір); діагностичний – на перевірку конкретної інформації про подію чи явище, що мають значення для службової чи оперативної діяльності (наприклад, службове розслідування).

У Національній поліції України, відповідно до наказу МВС від від 13 листопада 2017 року № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України», основними напрямками проведення опитування (тестування) осіб з використанням поліграфа є:

– добору кандидатів на службу в поліцію;

– проведення атестування поліцейських;

– проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду поліцейського;

– перевірки з власної ініціативи особи, яка виявила бажання бути опитуваною з використанням поліграфа, зокрема під час проведення службових розслідувань;

– здійснення оперативно-розшукової діяльності [3].

Добір кандидатів на службу в поліцію є одним із важливих етапів формування професійного, доброчесного та надійного особового складу. Проведення поліграфологічного дослідження на цьому етапі дозволяє зменшити можливі ризики порушень, які тягнуть юридичну

відповідальність (наприклад, приховані адміністративні чи кримінальні правопорушення, фінансових боргів, конфліктів інтересів, залежностей тощо) [4, с. 15].

Поліграфологічне дослідження сприяє оцінці можливих ризиків, які шкодитимуть нашкодити службовій діяльності. У процесі дослідження:

– перевіряють доброчесність;

– виявляють мотиви кадрового переміщення;

– оцінюють можливі соціальні ризики.

Атестування поліцейських проводиться з метою оцінювання їхніх ділових, професійних, особистих якостей, освітнього та кваліфікаційного рівнів, фізичної підготовки на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри [1].

Поліграфологічне дослідження цього виду спрямоване на виявлення ймовірних порушень трудової та службової дисципліни, корупційні правопорушень або діянь, які суперечать принципам служби.

Головні пріоритети перевірки:

– наявність/відсутність фактів отримання неправомірної вигоди;

– наявність/відсутність фактів перевищення службових повноважень;

– наявність/відсутність випадків службових порушень;

– наявність/відсутність зв'язку з кримінальними організаціями;

– наявність/відсутність випадків співпраці з ворожими спецслужбами;

– наявність/відсутність випадків розповсюдження таємної та службової інформації [4, с. 15].

Проведення конкурсу для призначення на вакантну посаду поліцейського із використанням поліграфу є допоміжним інструментом підбору кандидатів, які за своїми особистісними та професійними якостями відповідають томи чи іншому виду діяльності.

Головні пріоритети перевірки:

– відсутність фактів приховування інформації, яка становить інтерес для служби;

– виявлення схильностей до зловживання алкоголю та вживання заборонених психоактивних речовин;

– виявлення ризиків недоброчесності;

– наявність/відсутність випадків співпраці з ворожими спецслужбами [4, с. 16].

Поліграфологічне дослідження також проводиться з ініціативи особи у процесі службового розслідування. Особа має право зініціювати проведення відповідного дослідження з метою підтвердження наданих нею свідчень.

Головні пріоритети перевірки:

– виявлення фактів отримання неправомірної вигоди;

– виявлення фактів перевищення службових повноважень;

– виявлення випадків службових порушень;

– виявлення випадків співпраці з кримінальними організаціями;

– виявлення випадків співпраці з ворожими спецслужбами;

– виявлення випадків розповсюдження таємної та службової інформації;

– виявлення випадків насильницьких дій та ін. [4, с. 16].

Оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [2].

Напрямами використання є:

– уточнення місця, часу, знарядь або способу вчинення злочину;

– перевірка знань щодо певної події;

– виявлення підозрюваних, або свідків;

– перевірка правдивості наданої інформації та ін. [4, с. 17].

Підсумовуючи, варто говорити про те, що проведення поліграфологічних досліджень у Національній поліції України має широкий спектр напрямів застосування, які визначаються поставленою метою ініціатора. Результати таких досліджень мають орієнтовний характер і можуть бути використані для виявлення потенційних ризиків для службової діяльності, а також як допоміжний інструмент у процесі встановлення обставин та розслідування окремих злочинів.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України *Відомості Верховної Ради України* 1992 р. № 22. Ст. 303.

3. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України: наказ Міністерства внутрішніх справ від 13 листоп. 2017 р. № 920. Офіційний вісник України. 2018. № 3. С. 142.

4. Особливості застосування поліграфа в діяльності органів і підрозділів Національної поліції України : метод. рек. / [уклад. : Р. В. Клименко, К. О. Чаплинський, В. В. Литвин]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 51 с.

Мудра Світлана В'ячеславівна,
професор кафедри філології
та військового перекладу Київського
інституту Національної гвардії
України, кандидат педагогічних
наук, доцент

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

В умовах повномасштабної війни суттєво змінюється характер професійної діяльності, що безпосередньо впливає на процеси комунікації. Професійна взаємодія відбувається в ситуації підвищеного ризику, інформаційного перевантаження та психологічного стресу, що ускладнює досягнення взаєморозуміння між суб'єктами комунікації. У зв'язку з цим проблема забезпечення ефективності професійної комунікації набуває особливої актуальності.

Питання професійної комунікації в кризових умовах розглядалися у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, дослідження комунікації в умовах війни та інформаційного протистояння висвітлено у працях А. Амро [1], О. Карого та ін. [2]. Особливості мовної комунікації в умовах інформаційної агресії досліджує М. Борисенко [3]. Проблеми інформаційних операцій та пропаганди розкрито у роботах Т. Кобець [4]. Значення медіаграмотності як складової професійної компетентності обґрунтовано О. Кіріакіді [5].

Метою роботи є визначення особливостей та чинників ефективності професійної комунікації в умовах воєнних викликів, а також окреслення шляхів її оптимізації.

Професійна комунікація в умовах війни набуває багатовимірного характеру, поєднуючи інформаційні, психологічні та технологічні аспекти. Вона виконує не лише функцію обміну інформацією, а й забезпечує координацію дій, підтримку морального стану та формування довіри. Одним із ключових викликів є інформаційна перевантаженість, яка ускладнює сприйняття та аналіз повідомлень. У ситуації постійного потоку новин зростає ризик поширення дезінформації, що негативно впливає на якість управлінських рішень [1, с. 45]. Водночас обмеження доступу до достовірних джерел інформації та перебої в комунікаційній інфраструктурі створюють додаткові труднощі [2, с. 112].

В умовах інформаційної війни особливого значення набуває медіаграмотність як здатність критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції та протидіяти пропаганді. Як зазначає Т. Кобець, інформаційні операції є невід'ємною складовою сучасних воєнних конфліктів [4, с. 78]. Це зумовлює необхідність формування у фахівців навичок роботи з інформацією та цифровими ресурсами.

Не менш важливим є психологічний аспект комунікації. Високий рівень стресу, емоційне напруження та невизначеність можуть призводити до зниження ефективності взаємодії, виникнення конфліктів та спотворення інформації. У таких умовах особливої ваги набувають навички емоційної регуляції та стресостійкості.

Професійна мовна комунікація повинна відповідати вимогам точності, логічності та чіткості. Як підкреслює М. Борисенко, ефективне мовлення є важливим інструментом протидії інформаційній агресії [3, с. 64]. Чітко структуровані повідомлення знижують ризик неправильного тлумачення інформації.

Важливим чинником ефективності є довіра між учасниками комунікації. У кризових умовах вона стає основою для швидкого прийняття рішень та координації дій. Формування довіри потребує відкритості, прозорості та послідовності у комунікативній поведінці.

Суттєву роль відіграють сучасні цифрові технології. Використання захищених каналів зв'язку, платформ для командної взаємодії та систем обміну даними забезпечує безперервність комунікації навіть в умовах обмежень. Водночас це потребує відповідного рівня цифрової компетентності.

Отже, ефективність професійної комунікації в умовах воєнних викликів визначається сукупністю таких чинників: рівень медіаграмотності та критичного мислення; психологічна стійкість суб'єктів комунікації; якість мовного оформлення повідомлень; рівень довіри між учасниками; використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Професійна комунікація в умовах війни є складним багатокомпонентним процесом, що потребує адаптації до нових викликів. Її ефективність залежить від здатності суб'єктів до критичного мислення, психологічної стійкості та використання сучасних технологій. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці практичних моделей кризової комунікації та підготовці фахівців до роботи в умовах інформаційної війни.

Список використаних джерел

1. Амро А. М. Професійна комунікація державних службовців у контексті війни: аналіз викликів та перешкод. *Політичні дослідження*. 2022. № 2. С. 42–48.

2. Карий О. І., Лісовська Л. С., Михальчишена В. В. Комунікації між громадянами та владою під час війни. *Економічний простір.* 2025. № 189. С. 110–115.

3. Борисенко М. Д. Формування ефективної професійної мовної комунікації в умовах інформаційної агресії : монографія. Київ : КНУ, 2025. 210 с.

4. Кобець Т. В. Інформаційні операції та пропаганда в умовах воєнного стану. *Політологічний вісник*. 2024. № 91. С. 75–82.

5. Кіріакіді О. В. Розвиток медіаграмотності майбутніх офіцерів у системі військової освіти. *Військова освіта*. 2024. № 2. С. 120–126.

Носенко Олександр Володимирович,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
філософських наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІНКЛЮЗИВНИЙ ТА МІЖВІДОМЧИЙ ВИМІРИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується не лише реформуванням освітньої системи та впровадженням інклюзивної освіти, а й функціонуванням освітнього середовища в умовах воєнного стану. Це істотно впливає на діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу, зокрема працівників підрозділів поліції Служби освітньої безпеки (СОБ), які виконують завдання із забезпечення безпечного освітнього середовища, попередження правопорушень та формування довірливих відносин між поліцією та учасниками освітнього процесу.

Необхідно відмітити, що воєнний стан суттєво змінив характер освітнього середовища. Значна кількість дітей зазнала психологічної травматизації, пережила евакуацію, втрату житла, вимушене переміщення, втрату рідних або тривале перебування в умовах постійної небезпеки. Водночас у школах збільшилася кількість дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з посттравматичними стресовими розладами, емоційно-поведінковими труднощами, труднощами адаптації та соціалізації.

На нашу думку, у таких умовах роль працівника Служби освітньої безпеки трансформується та виходить за межі традиційного правоохоронного функціоналу. Працівник СОБ стає важливим суб'єктом комунікації, медіатором у конфліктних ситуаціях, учасником міжвідомчої взаємодії та партнером педагогічного колективу у забезпеченні психологічної безпеки дітей. «Окрім цього, Служба має потенціал стати платформою для формування нових моделей співпраці між школами, батьками та правоохоронними органами. Таке партнерство може значно посилити ефективність впровадження програм із протидії булінгу, насильству та іншим негативним явищам» [3, с. 154].

Водночас аналіз практики функціонування підрозділів Служби освітньої безпеки свідчить про наявність низки проблемних аспектів,

пов'язаних із недостатньою регламентацією комунікації поліцейських із дітьми, особливо з дітьми з особливими освітніми потребами, а також із недостатнім рівнем підготовки до роботи в умовах воєнного стану.

У зв'язку з цим зазначена проблематика потребує додаткового наукового осмислення та формування рекомендацій щодо вдосконалення комунікативної діяльності працівників СОБ.

Метою дослідження є аналіз особливостей комунікації працівників Служби освітньої безпеки в умовах воєнного стану, зокрема під час взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, педагогічними працівниками, адміністрацією закладів освіти та іншими суб'єктами освітнього процесу, а також визначення проблемних аспектів та шляхів удосконалення відповідної діяльності.

У сучасному освітньому середовищі працівник підрозділу Служби освітньої безпеки виступає не лише як представник правоохоронного органу, а і як учасник міждисциплінарної взаємодії у закладі освіти. «Для ефективного виконання своїх службових обов'язків в інклюзивному закладі освіти інспектор СОБ має органічно поєднувати ювенальну й інклюзивну компетенції з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учнів ООП, володіти комплексом відповідних знань, умінь і навичок, які необхідні для ефективної комунікації працівника поліції з усіма учасниками освітнього процесу» [1, с. 29]. Особливо це виявляється в умовах воєнного стану, коли питання безпеки дітей набувають першочергового значення.

Варто звернути увагу, що в умовах воєнного стану до традиційних функцій працівника СОБ додаються нові завдання, зокрема:

– реагування на повітряні тривоги та евакуаційні заходи;

– участь у формуванні алгоритмів безпеки під час надзвичайних ситуацій;

– взаємодія з дітьми, які перебувають у стані психологічного стресу;

– профілактика конфліктів, пов'язаних із воєнними подіями;

– комунікація з дітьми внутрішньо переміщених осіб.

Ми вважаємо, що в таких умовах значно зростає роль комунікативної компетентності працівника СОБ. Від рівня довіри до поліцейського значною мірою залежить ефективність його превентивної діяльності.

Особливої уваги потребує взаємодія з дітьми з особливими освітніми потребами, які можуть гостріше реагувати на присутність правоохоронця, форму, спеціальні засоби або авторитарний стиль комунікації.

Комунікація працівника поліції з дітьми з особливими освітніми потребами має суттєві відмінності від стандартної взаємодії. В умовах воєнного стану ці особливості стають ще більш вираженими.

Необхідно відмітити, що серед дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану збільшилася кількість дітей із посттравматичними стресовими розладами, тривожними станами, поведінковими порушеннями, труднощами соціальної адаптації, розладами аутистичного спектру тощо.

У зв'язку з цим комунікація працівника СОБ повинна будуватися з урахуванням принципів: дитиноцентризму, емпатії, передбачуваності, ненасильницької комунікації, травма-інформованого підходу. «Окрім безпосередньої участі у забезпеченні безпеки, офіцери мають сприяти формуванню культури безпеки серед учасників освітнього процесу, навчаючи їх основам правової грамотності, поведінки в надзвичайних ситуаціях та інформаційної гігієни» [2, с. 152].

На нашу думку, важливим є також врахування людського фактору. Працівник поліції повинен розуміти, що поведінка дитини може бути зумовлена не лише дисциплінарними порушеннями, а й пережитими травматичними подіями.

Узагальнюючи практику діяльності підрозділів СОБ, доцільно виокремити кілька моделей комунікації.

Партнерська модель передбачає формування довірливих відносин між працівником СОБ та учнями. Поліцейський виступає як партнер, а не як контролюючий суб'єкт. Особливо ефективною ця модель є у взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами, оскільки вона сприяє формуванню відчуття безпеки.

Підтримувальна модель застосовується у кризових ситуаціях, зокрема під час повітряних тривог, конфліктів, виявів тривожності у дітей. Працівник СОБ у цьому випадку виступає як суб'єкт психологічної підтримки.

Медіаційна модель. У конфліктних ситуаціях працівник СОБ може виступати медіатором між учнями, педагогами, батьками, адміністрацією школи. Це особливо актуально в умовах підвищеної емоційної напруги під час воєнного стану.

Пояснювально-превентивна модель передбачає проведення профілактичної роботи, спрямованої на формування правової культури учнів.

Аналіз практики діяльності підрозділів СОБ надає можливість виокремити низку проблемних аспектів. По-перше, варто зосередити увагу на фрагментарності нормативно-правового регулювання діяльності працівників СОБ у сфері інклюзивної освіти; недостатньому рівні підготовки працівників поліції до роботи з дітьми з особливими

освітніми потребами; труднощах міжвідомчої взаємодії між працівниками СОБ, педагогами та психологами; недостатньому рівні комунікації з батьками дітей.

На нашу думку, удосконалення діяльності працівників СОБ має відбуватися за такими напрямами:

– удосконалення нормативно-правового забезпечення;
– розвиток професійної підготовки;
– посилення міжвідомчої взаємодії;
– розвиток комунікації з батьками;
– впровадження превентивних програм.

Отже, діяльність працівників Служби освітньої безпеки в умовах воєнного стану набуває нових характеристик та потребує розвитку комунікативної складової. Особливої уваги потребує взаємодія з дітьми з особливими освітніми потребами, які є більш вразливою категорією.

Вважаємо, що ефективність діяльності підрозділів СОБ значною мірою залежить від рівня довіри до поліції, сформованого через якісну комунікацію.

Подальший розвиток діяльності підрозділів Служби освітньої безпеки потребує вдосконалення нормативного забезпечення, підвищення рівня професійної підготовки та розвитку партнерських моделей взаємодії.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні методичних рекомендацій щодо комунікації працівників СОБ у закладах освіти в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Загутіна-Візер Я. Ю. Роль інспектора служби освітньої безпеки в міждисциплінарній взаємодії фахівців у соціально-педагогічній роботі з учнями з ООП. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2024. Вип. 1. С. 27–33.

2. Зінченко Д. А. Підбір та підготовка офіцерів для служби освітньої безпеки Національної поліції: вимоги та виклики. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Вип. 5. С. 150–155.

3. Зінченко Д. А. Психологічний аспект забезпечення безпеки в школах: роль служби освітньої безпеки національної поліції. *Габітус*. 2024. Вип. 68. С. 151–155.

4. Телевна В. А. Адміністративно-правовий статус служби освітньої безпеки Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ.* 2025. № 1. С. 331–336.

Помаза-Пономаренко
Аліна Леонідівна,
завідувач науково-дослідної
лабораторії з дослідження проблем
управління у сфері цивільного
захисту Національного університету
цивільного захисту України,
доктор наук з державного управління,
професор

РОЗВИТОК МОВНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ФОРМИ ГАРАНТУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасних умовах глобальних змін – геополітичних викликів, соціокультурних трансформацій, цифровізації та інтенсифікації міжкультурних контактів – питання мовної та культурної політики набувають важливого значення для гарантування публічної безпеки. Ці види політики відіграють роль не лише механізмів підтримки ідентичності й соціальної згуртованості, а й чинників стійкості суспільства до конфліктів, дискримінації, радикалізації та розколу. У контексті постійних викликів, зокрема в Україні, де питання мови і культури є ключовими у національному відродженні, мовна й культурна політика є не лише соціальною, а й безпековою вимогою.

Публічна безпека – це стан захищеності суспільства, громадян, інститутів від загроз, які можуть завдати шкоди життю, здоров'ю, правам, свободам чи суспільній стабільності [2; 7]. Традиційно її пов'язують із громадською безпекою, протидією злочинності. Однак сучасні підходи розширюють це поняття, розглядаючи його з урахуванням засад соціальної, соціально-культурної й інформаційної безпеки [2; 7].

Мовна політика представляє собою сукупність державних рішень і дій, спрямованих на регулювання функціонування мов у суспільстві: їхнього статусу, використання в освіті, медіа, державних інститутах, культурі [4]. Мова – не лише інструмент комунікації, а й інструмент вияву національної ідентичності, пам'яті, цінностей та історії. Підрив ролі мови чи її заміщення може призводити до соціального розколу, втрати довіри, міжгрупових конфліктів [1].

Державна політика у сфері культури передбачає збереження культурної спадщини, підтримку творчих індустрій, мультикультурний діалог, доступ до культурних ресурсів. Вона формує ринок ідей, де спільні цінності стають основою інтеграції й мирного співіснування. Актуалізація культурних практик у суспільстві зменшує ризики

радикалізації, сприяє соціальній інклюзії, розбудовує довіру між різними групами населення [6]. Глобалізаційні процеси спричинюють міграцію й асиміляцію культур, що розширює культурний ландшафт, але водночас створює потенційні конфліктні ситуації через нерозуміння або неприйняття іншої культури чи мови [5]. Цифрові платформи прискорюють поширення інформації, а, отже, і дезінформації, що може негативно впливати на міжетнічні відносини. Українське суспільство переживає масштабні трансформації: війну, децентралізацію, культурне відродження. Ці процеси посилюють значення мовної й культурної політики як засобів консолідації громадянського суспільства, збереження національної ідентичності та спротиву інформаційним чи культурним загрозам [7].

Як відомо, згідно з Основним Законом українська мова – єдина державна мова, при цьому забезпечується право на вільний розвиток, використання та захист мов національних меншин. Це ключове правове підґрунтя для формування мовної політики. Вона передбачає адаптацію освітніх, культурних і медійних практик для мов меншин. Це сприяє соціальному включенню, мінімізує маргіналізацію окремих спільнот і, відповідно, знижує ризики екстремізму чи сепаратизму. Мовна політика здатна протидіяти дезінформації, зокрема в ситуаціях, коли мова слугує ідентифікаційним маркером зовнішньої пропаганди (саме таку тактику обрала держава-агресор у 2005 році і дотримується неї й надалі). Підсилення мовної обізнаності громадян сприяє їхній резильєнтності до маніпуляцій.

Збереження історичної пам’яті та матеріальних об’єктів культури не лише зміцнює національну ідентичність, а й сприяє соціальній стабільності, оскільки відчуття спільної історії знижує соціальну фрагментацію [1]. У цьому контексті набуває актуальності підтримка креативних індустрій (кіноіндустрії, музичного продакшену, видавничої діяльності та ін.). Це не лише розвиває культуру, а і є економічним ресурсом, який стимулює розвиток культурної сфери. Економічна стабільність – вагомий елемент соціальної безпеки. Зважаючи на це, уважаємо за доцільне систематизувати виклики у сфері реалізації мовної та культурної політики України та надати рекомендації щодо її розвитку:

1. Слід забезпечити баланс між захистом державної мови й правами меншин. Україна стикається з необхідністю забезпечити гармонійний баланс між зміцненням української мови як державно визначеної та захистом мов меншин. Це потребує гнучких моделей в освітній сфері щодо реалізації культурних проєктів. Освіта є своєрідним «полігоном» для розвитку мовної компетентності й культурної толерантності [3]. Інтеграція міжкультурних компонентів у навчальні програми сприяє зниженню упереджень.

2. Необхідно підвищувати медійну грамотність населення. У боротьбі з дезінформацією важливо розвивати критичне мислення та медійну грамотність, що надасть можливість громадянам розрізняти маніпулятивні наративи, які можуть спричиняти культурні конфлікти [7].

Отже, мовна та культурна політика є не лише елементами важливими сферами суспільної життєдіяльності, а й важливими складовими національної стратегії публічної безпеки. Вони сприяють соціальній згуртованості, захисту ідентичності, зниженню ризику конфліктів та підвищенню стійкості суспільства до зовнішніх і внутрішніх загроз. У контексті сучасних трансформацій, особливо в Україні, розвиток інклюзивних, гнучких і комплексних мовних і культурних політик – це не опція, а необхідність для стабільного й безпечного майбутнього суспільства. З огляду на це вважаємо, що існує необхідність у доопрацюванні чинного законодавства України у сфері національного спротиву, зокрема, щодо уточнення інформаційних і спеціальних заходів, покликаних забезпечити захист державного суверенітету та територіальної цілісності України. Адже чинне законодавство України в цій сфері саме таким чином характеризує вектори реалізації національного спротиву – відбудова державного суверенітету та територіальної цілісності.

Список використаних джерел

1. Бабенко В. Ю. Види та причини суспільних конфліктів в Україні. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/f8c7b39a-110d-4de5-9b4b-0260278dbab9/content.

2. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Публічна (громадська та цивільна) безпека в Україні: значення для гарантування системи безпеки в Європі. International security studios: managerial, technical, legal, environmental, informative and psychological aspects. International collective monograph. Vol. II. Oslo (Kingdom of Norway). Norwegian University of Life Sciences, Research and Education. 2024. P. 297–322.

3. Стародубська М. Як зрозуміти українців. Харків : Віват, 2025. 400 с.

4. Тарасенко О. Л. Реалізація державної мовної політики в Україні: європейський контекст. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. № 22. С. 276–282.

5. Koliubaiev A. Globalization and culture: value and information transformations. *Ukrainian Studies.* 2023. December. DOI: 10.30840/2413-7065.4(89).2023.295257.

6. Lederach J. P. Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies. Washington, DC : United States Institute of Peace Press, 2017. URL: https://pestuge.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/12/John-P.-Lederach-Building-Peace.-Sustainable-Reconciliation-in-Divided-Society.pdf.

7. Pomaza-Ponomarenko A., Taraduda D., Kravchuk O., Moroz S., Akhmedova O., Poroka S. National Security Management: Organizational, Legal, Informational and Human Resource Dimensions. *OIDA International Journal of Sustainable Development.* Vol. 18 (12). P. 1519–1532. 2025. https://doi.org/10.5281/zenodo.18678014.

Синоверський Андрій Іванович,
старший оперуповноважений
в особливо важливих справах
Департаменту стратегічних
розслідувань Національної поліції
України, доктор філософії
в галузі права

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВСТАНОВЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні умови протидії організованій злочинності, особливо в період воєнного стану, зумовлюють необхідність залучення до проведення процесуальних дій широкого кола суб'єктів: слідчих, детективів, оперативних працівників, прокурорів, спеціалістів, експертів, перекладачів, понятих та інших учасників кримінального провадження. Ефективність їхньої спільної діяльності значною мірою залежить не лише від нормативного врегулювання та професійної підготовки, а й від належного рівня психологічної взаємодії, зокрема встановлення стійкого комунікативного контакту.

Натомість ігнорування психологічного аспекту або його некомпетентне тлумачення знижують ефективність дій, спрямованих на розслідування, розкриття і запобігання вчиненню нових злочинів. Уміння побудувати свою роботу без всяких конфліктів і суперечностей характеризує рівень професійної майстерності слідчого, керівника органу досудового розслідування і прокурора. Видається, що підвищення ефективності діяльності слідчих апаратів залежить від розробленості проблемних питань психології взаємодії, професійної підготовленості у цій сфері й досвіду практичного застосування отриманих знань [1, с. 37].

Зокрема, В. В. Топчій та В. Я. Горбачевський взаємодію визначають як узгоджені, такі що ґрунтуються на завданнях кримінального провадження, комплексні (процесуальні й оперативно-розшукові) дії суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, метою яких є розкриття, розслідування та запобігання злочинам, притягнення до відповідальності винних осіб виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону та іншими

нормативними актами, що здійснюється за суворого розмежування їх компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найефективнішого сполучення дозволених для них заходів і відповідного матеріального забезпечення при збереженні таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційних відомостей [2, с. 122].

Серед проблем, що виникають при взаємодії, звертається увага на проблему міжособистісних відносин між учасниками кримінального провадження, і особливо це стосується слідчого та співробітника оперативного підрозділу [3, с. 94].

Комунікативна взаємодія у процесі проведення процесуальних дій є складною соціально-психологічною системою, що передбачає обмін інформацією, координацію дій та узгодження поведінки між усіма учасниками. Її ключовим елементом є психологічний контакт, який тлумачать як стан взаємної довіри, розуміння та готовності до співпраці.

Психологічні аспекти взаємодії уповноважених суб'єктів під час розслідування злочинів існують безвідносно до будь-якого кримінального провадження. Вони формуються під впливом різноманітних особистісних чинників, зокрема психологічних рис, характеру, темпераменту, досвіду попереднього міжособистісного спілкування, морально-етичних установок і настанов тощо [4, с. 139].

Оскільки в процесі взаємодії між учасниками кримінального провадження під час розслідування діяльності організованих злочинних груп в умовах воєнного стану необхідне налагодження психологічного контакту, важливим є дотримання комплексу тактичних і психологічних аспектів організації взаємодії між уповноваженими суб'єктами.

Зазначена діяльність передбачає ретельну підготовку слідчого в досудовому розслідуванні, яка охоплює перевірку їхньої діяльності відповідно до правових і морально-етичних норм, оцінювання можливого тактичного ризику, прогнозування поведінки учасників кримінального провадження, визначення порядку дій у непередбачуваних ситуаціях, використання отриманих результатів. Як слушно зазначає Ю. М. Чорноус, психологічний механізм складається з безпосередньої чи опосередкованої взаємодії між особою, яка проводить розслідування, та її респондентами, психологічною спрямованістю окремих учасників кримінального провадження [5, с. 15].

В умовах розслідування діяльності організованих злочинних груп психологічний контакт набуває особливого значення, оскільки такі кримінальні провадження вирізняються високим рівнем конфліктності,

протидією з боку підозрюваних, складністю доказової бази та необхідністю одночасної координації значної кількості учасників. Додатковим ускладнюючим фактором є воєнний стан, що супроводжується підвищеним рівнем стресу, невизначеністю, інформаційними ризиками й обмеженими ресурсами.

Під час вчинення кримінальних правопорушень організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можуть використовуватись такі заходи протидії: фізичне усунення доказів (знищення документів, приховування предметів злочину); залякування або підкуп свідків, очевидців, потерпілих для надання неправдивих свідчень; поширення неправдивої інформації в медіа; підкуп службових осіб, правників правоохоронних органів, прокуратури та суду; швидке переміщення грошей та майна для їхнього приховування.

Причому залучення слідчим широкого кола суб'єктів під час проведення процесуальних дій під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, потребує встановлення психологічного контакту між усіма її учасниками. Важливість його встановлення також зумовлена необхідністю забезпечення безпеки всіх учасників процесуальної дії, що пов'язано з теперішніми умовами воєнного стану в нашій державі.

Передусім високий рівень конфліктності таких кримінальних проваджень, пов'язаний з протидією з боку підозрюваних та їх оточення, що ускладнює формування довіри й відкритого обміну інформацією. Значною проблемою є також різнорівнева професійна підготовка та відмінності у відомчій належності учасників процесуальної дії, що може призводити до непорозумінь, різного трактування завдань і порушення узгодженості дій.

Важливим фактором слугує психоемоційне навантаження, характерне для умов воєнного стану: стрес, перевтома, тривожність, що негативно впливають на здатність до ефективної комунікації, концентрації уваги та прийняття рішень. До цього додається дефіцит часу й ресурсів, що обмежує можливість належної організації взаємодії та попереднього узгодження дій між учасниками процесуальної дії.

Окрему проблему становить недостатній рівень комунікативних навичок окремих учасників процесуальних дій (слідчих, оперативних працівників, спеціалістів, експертів тощо), зокрема відсутність навичок активного слухання, переконання, вміння управління конфліктами. Ускладнює ситуацію й формалізований підхід до взаємодії, коли

комунікація зводиться лише до виконання процесуальних вимог без урахування психологічних аспектів.

Задля вирішення таких проблем необхідно застосувати систему тактичних прийомів (комбінацій, операцій) психологічного впливу, а також проаналізувати ситуацію, що склалася під час розслідування, оскільки психологічний вплив є діючим джерелом формування тактичних прийомів, тактичні прийоми є носіями психологічного впливу [6, с. 41].

У криміналістичній науці виокремлюють низку тактичних прийомів, які застосовуються слідчим під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема в процесі організації взаємодії між різними суб'єктами. У контексті нашого дослідження найбільш прийнятною під час організації взаємодії під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану, є класифікація тактичних прийомів, з огляду на спрямованість психологічного впливу осіб, які здійснюють кримінальне провадження: тактичні прийоми, спрямовані на дотримання слідчим, прокурором, суддею доцільної лінії поведінки в умовах певної ситуації; тактичні прийоми, спрямовані на управління проведенням процесуальної дії; тактичні прийоми, спрямовані на управління учасниками процесуальної дії як об'єктами тактичного впливу [6, с. 43].

При цьому реалізація зазначеної класифікації тактичних прийомів у практичній діяльності слідчого забезпечує комплексний вплив на організацію та перебіг процесуальних дій, оскільки дозволяє одночасно оптимізувати поведінку самого суб'єкта розслідування, структурувати хід слідчих (розшукових) дій та ефективно координувати взаємодію з іншими учасниками кримінального провадження. Такі прийоми виступають інструментом адаптації слідчого до складних умов розслідування організованої злочинності в умовах воєнного стану, де підвищується рівень ризиків, протидії розслідуванню та інформаційної невизначеності. Зокрема, перша група прийомів забезпечує вибір доцільної лінії поведінки слідчого з урахуванням ситуаційних факторів; друга – сприяє раціональній організації та динамічному управлінню процесуальною дією; третя – дає змогу здійснювати психологічно виважений вплив на учасників з метою отримання повної та достовірної інформації.

Серед психологічних прийомів організації взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану можна виокремити:

встановлення довіри між слідчим та суб'єктами, яких він залучає; ефективне спілкування (вміння слухати, задавати запитання, виявляти емпатію та використовувати відповідний тон спілкування); гнучкість та адаптивність у взаємодії з різними суб'єктами; робота над конфліктами (слідчий повинен вживати заходи для запобігання та врегулювання конфліктів, сприяти пошуку компромісних рішень); урахування індивідуально-психологічних особливостей учасників (темперамент, рівень стресостійкості, досвід).

Отже, психологічні засади комунікативної взаємодії є невід'ємною складовою ефективного проведення процесуальних дій у кримінальних провадженнях щодо організованих злочинних груп в умовах воєнного стану. Належне встановлення психологічного контакту між усіма суб'єктами забезпечує узгодженість їхніх дій, підвищує якість збирання та фіксації доказів, знижує рівень конфліктності та сприяє досягненню цілей кримінального провадження. Удосконалення психологічної підготовки слідчих і впровадження сучасних комунікативних технологій є важливим напрямом підвищення ефективності правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Обаль О. О. Взаємодія правоохоронних, контролюючих та інших органів при розслідуванні економічних злочинів.

2. Топчій В. В., Горбачевський В. Я. Взаємодія правоохоронних органів у запобіганні транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2013. № 4. С. 121–129.

3. Бондар Г. Проблеми взаємодії слідчих правоохоронних відомств при розслідуванні особливо складних злочинів у кредитно-фінансовій та банківській системах. *Підприємництво, господарство і право.* 2003. № 2. С. 94–96.

4. Хить Ю. Правове регулювання форм психологічної взаємодії між слідчим і прокурором. *Юридична психологія*. 2023. № 1 (32). С. 138–147. DOI: 10.33270/03233201.138.

5. Чорноус Ю. М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія.* 2020. № 1 (26). С. 13–21. DOI: https://doi.org/10.33270/03202601.13.

6. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення кримінального провадження: рівні, напрями та форми реалізації. *Криміналістика і судова експертиза.* 2020. Вип. 65. С. 40–51. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.04.

Шевченко Дмитро Олегович,
викладач кафедри філології,
перекладу та стратегічних
комунікацій Національної академії
Національної гвардії України

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ПЕРЕКЛАДАЧА В УМОВАХ СТРЕСУ ТА БОЙОВИХ ДІЙ

У бойовій обстановці перекладачі опиняються під подвійним тиском: необхідністю передавати інформацію якнайшвидше та обов'язком робити це бездоганно точно. Будь-які затримки призводять до втрати тактичної ініціативи, а неточності в можуть спричинити тяжкі помилки. Для перекладачів бойові дії створюють унікальні психофізіологічні умови: вони безпосередньо пов'язані з ризиком для життя, виходять за межі контрольованої кабіни. З огляду на ці особливості критично важливо розібратися, як бойовий стрес впливає на діяльність перекладача (помилки, повільність реакції, відстороненість), і як цьому протидіяти. За останні роки (2016–2026) кількість досліджень у цій сфері зросла, проте питання залишаються недостатньо вивченими – зокрема, бракує українських праць, що безпосередньо аналізують психологічні аспекти перекладу в воєнних умовах.

Існуючі наукові роботи переважно ґрунтуються на психології стресу і когнітивній науці. Зарубіжні дослідження показують, що синхронний переклад є надзвичайно напруженим завданням – дослідження АІІС віднесли його до категорії професій із найвищим рівнем стресу [1, с. 100]. У статтях 2025–2026 рр. акцентовано, що в умовах кризових ситуацій (армійські конфлікти, гуманітарні катастрофи) навантаження перекладача значно зростає через емоційно заряджений зміст і високі ставки інформації. Міжнародна практика (ООН, НАТО) визнає необхідність мовної підтримки операцій та включає у навчальні програми зусилля на тренування інтерпретаторів, а іноді – обов'язкове включення мовної підготовки до планів тренувань підрозділів. Водночас дослідники підкреслюють дефіцит підготовки до реальних екстремальних умов у традиційній освіті перекладачів [2, с. 45]. Українські вчені, аналізуючи копінг-стратегії, описують психологічні труднощі перекладача: стрес, «вигорання», мотивація, самодисципліна. Відмічається, що своєчасне розпізнавання симптомів стресу та введення адаптивних стратегій (підтримка, оптимізація умов праці) сприяє зниженню негативних наслідків. Загалом сучасні дослідження (2016–2026 рр.) зосереджені на когнітивних і

психофізіологічних аспектах перекладу під тиском, вказуючи на необхідність подальших емпіричних робіт у військовому контексті.

Основними стресогенними факторами у воєнних перекладачів є: психологічна напруга – відчута загроза життю, відповідальність за людські долі, свідчення жахливих подій (можлива вторинна травма); постійна когнітивна напруга – необхідність одночасно слухати, аналізувати і говорити (модель зусиль Gile) підвищує ризик «переповнення» робочої пам'яті; втома – фізична (через тривалу роботу без відпочинку в польових умовах) і психоемоційна (через високий темп та напружені переговори); емоційне виснаження – тривалий контакт з травматичними історіями може призвести до емоційної дезінфляції (дистанційованості) або до так званої вторинної травми; моральні дилеми – перекладачі можуть стикатися з етичними питаннями (наприклад, обробка інформації про злочини супротивника чи повідомлення про жертви своїх військ, що може вступати в конфлікт з особистою мораллю або національною лояльністю) [3, с. 29]. Ці фактори зазвичай взаємопов'язані і посилюють один одного.

Під впливом бойового стресу в перекладацькій роботі спостерігають зріст кількості помилок і пропусків. Постійний високий інформаційний потік та обмежені терміни викликають неточності у термінології та синтаксисі. Когнітивне перевантаження призводить до «блокувань»: перекладач може уповільнювати мовлення, губити зміст, повторювати фрази чи віддавати перевагу готовим виразам (що змінює стиль) з метою зменшення навантаження. Фізична втома і стрес знижують концентрацію, що виявляється втручанням в процес уваги («мигтіння сенсів», позіхання, відволікання). Емоційне виснаження часто виражається в гіпо- чи гіперкорегованому стилі (одні перекладачі стають млявими, інші – перенапружено детальними). Згідно з дослідженнями, підвищена тривалість роботи без відпочинку знижує продуктивність перекладу. Все це ускладнює роботу команди і може прямо впливати на безпеку операцій (наприклад, неточний переклад наказу може загрожувати життю).

Для зменшення негативного ефекту стресу застосовують комплексний підхід: стрес-менеджмент (техніки дихання, релаксація, майндфулнес під час тренінгів), рольові ігри та симуляції бойових комунікацій (відпрацьовують реакції в умовах шуму, загрози, раптового конфлікту), тренування копінг-стратегій (за моделлю Лазаруса-Фолкмана: активні та емоційні стратегії подолання стресу). У підготовці важливо включати заняття з розвитку емоційної стійкості та емпатії (щоб утримувати увагу на змісті, не відсікати інформацію емоційно) і з управління часом і навантаженням. Підтримка в полі також критична: рекомендується індивідуальна або групова супервізія з психологом чи досвідченим колегою після критичних завдань. Окрім

того, за стандартами роботи перекладачів (АІІС тощо) необхідно організовувати регулярні перерви (наприклад, 15 хв після 50 хв інтенсивної роботи) і створювати умови для відновлення (тиха кімната, гідратація, медичний супровід) [4, с. 67].

У бойових умовах робота перекладача потребує чіткої організації та координації дій. Перед залученням до виконання завдань важливо оцінити його психологічний і фізичний стан, оскільки ефективна діяльність можлива лише за належного рівня готовності. У процесі роботи необхідно визначати пріоритетність повідомлень і, за можливості, залучати додаткових фахівців для контролю ключової інформації. Важливу роль відіграє також психологічна підтримка: перекладач повинен мати можливість короткочасного відновлення у разі перевантаження [5, с. 101]. Одночасно слід здійснювати постійний контроль якості перекладу, зокрема шляхом уточнення або повторної передачі критично важливих фрагментів. Доцільним є й фіксування основних комунікацій для подальшого аналізу та вдосконалення роботи. Загалом ефективність перекладацької діяльності забезпечується злагодженою взаємодією з командуванням і дотриманням встановлених протоколів безпеки, що також підкреслюється в рекомендаціях міжнародних організацій.

Робота перекладача в бойовій зоні передбачає високий ступінь відповідальності. Передусім конфіденційність – необхідно чітко дотримуватися військових правил щодо захисту інформації (секретність, шифрування, встановлені канали зв'язку). Перекладачі не можуть публікувати чи розголошувати інформацію без дозволу командування. По-друге, перекладач може опинитися в ситуації, коли доводиться передавати небажану правду (наприклад, про втрати чи цивільні жертви) або зрозуміти і передати накази, що викликають сумніви з точки зору гуманності [6, с. 34]. Це вимагає високого рівня професіоналізму і етичної стійкості – адже навіть невеликі мовні ухили тут можуть бути трагічними. У стресових обставинах також актуальна проблема вторинної травми, коли перекладач переживає разом з джерелом болючі переживання; тому необхідне регулярне психологічне обстеження і, за потреби, лікування посттравматичних розладів.

Перекладачі в бойових умовах стикаються з унікальними психологічними викликами, які ускладнюють їхню роботу та впливають на якість комунікації. Вирішення цих проблем потребує системного підходу: інтеграції психологічної підготовки та підтримки у перекладацьку підготовку. Рекомендується впровадити в навчальні програми окремий курс «Переклад в екстремальних умовах» з відпрацюванням кризових сценаріїв (включно з рольовими іграми, де імітуються бойові умови). Необхідно розробити стандартизовані інструкції та чек-листи для перекладацьких команд у полі (наприклад,

алгоритми перевірки ключових фраз, сигнали готовності до перекладу, дії при переобтяженні), адаптовані від стандартів НАТО/ООН до національних потреб. Систематична супервізія та психологічна підтримка перекладачів (контроль стрес-індексів, групові семінари про копінг-стратегії) теж мають стати обов'язковими. Виконання цих заходів дозволить зменшити негативний вплив стресу на роботу перекладача, підвищити ефективність міжнаціональної комунікації в умовах війни та зберегти здоров'я і життя фахівців.

Список використаних джерел

1. Pym A. Exploring Translation Theories. London : Routledge, 2014. 180 p.
2. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory. Amsterdam : John Benjamins, 2016. 219 p.
3. Moser-Mercer B. Interpreting under Stress: Cognitive Load and Performance. *Interpreting.* 2015. Vol. 17 (1). P. 45–72.
4. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam : John Benjamins, 2009. 283 p.
5. United Nations. Infantry Battalion Manual. New York : UN Department of Peacekeeping Operations, 2020. 250 p.
6. NATO. Standardization Agreement (STANAG) 6001 – Language Training, Proficiency and Testing. Brussels : NATO Standardization Office, 2021. 60 p.

Тюганова Марія Сергіївна,
аспірант кафедри соціології
та психології ННІ № 5
Харківського національного
університету внутрішніх справ

КОПІНГ ТА АДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ БЕЗПЕКИ

Сучасні соціальні умови характеризуються високим рівнем нестабільності, що зумовлено воєнними подіями, соціально-економічними трансформаціями, інформаційним перенасиченням та загальним зростанням психоемоційного навантаження на особистість. Такі умови створюють хронічний стресовий фон, який впливає на всі вікові групи, проте найбільш уразливою категорією залишаються підлітки. Це пояснюється тим, що підлітковий вік є періодом інтенсивного психічного розвитку, формування ідентичності, системи цінностей і поведінкових стратегій.

Вплив кризових факторів у цей період може призводити до порушення емоційної рівноваги, зниження адаптаційного потенціалу,

формування внутрішньоособистісних конфліктів та викривлення соціальної поведінки. У таких умовах суттєво підвищується ризик дезадаптації, розвитку тривожних і депресивних станів, а також виявів девіантної поведінки як способу психологічного реагування на стрес [2; 5].

Крім того, нестабільність соціального середовища знижує відчуття передбачуваності та контролю над власним життям, що є важливими умовами психологічної безпеки. Дефіцит цього відчуття може посилювати емоційну вразливість підлітків і ускладнювати процес їх соціальної адаптації.

Результати сучасних досліджень свідчать, що ефективність подолання стресу значною мірою залежить від рівня сформованості копінг-стратегій, які виступають ключовим механізмом регуляції психоемоційного стану. Конструктивні копінг-стратегії (орієнтація на розв'язання проблеми, пошук соціальної підтримки, когнітивна переоцінка) сприяють зниженню рівня стресу та підвищенню адаптаційних можливостей, натомість деструктивні (уникнення, заперечення, агресивні реакції) можуть поглиблювати дезадаптаційні процеси [1; 4; 7].

Водночас важливим ресурсом подолання кризових ситуацій є соціальна підтримка, яка забезпечує емоційну стабілізацію, підвищує рівень суб'єктивного благополуччя та сприяє формуванню більш адаптивних стратегій поведінки [3; 7].

Попри значну кількість досліджень у сфері копінгу й адаптації, проблема соціально-психологічної безпеки як інтегративного чинника, що опосередковує ці процеси, залишається недостатньо розробленою. Це обмежує можливості комплексного розуміння механізмів адаптації підлітків у кризових умовах і визначає актуальність подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Підлітковий вік є сенситивним періодом розвитку, що супроводжується інтенсивним формуванням самосвідомості, емоційної регуляції, ціннісних орієнтацій та поведінкових стратегій. У цей період відбувається активне становлення особистісної ідентичності та здатності до саморегуляції, що визначає подальший психологічний розвиток. Водночас у кризових умовах ці процеси ускладнюються впливом стресогенних факторів, які можуть порушувати емоційну рівновагу, знижувати адаптаційний потенціал особистості та спричиняти труднощі у соціальній взаємодії [2].

Копінг визначається як система когнітивних, емоційних і поведінкових зусиль, спрямованих на подолання складних життєвих ситуацій та зниження рівня стресу. У підлітковому віці спостерігається значна варіативність копінг-стратегій – від конструктивних (орієнтація на розв'язання проблеми, пошук соціальної підтримки, когнітивна

переоцінка) до деструктивних (уникнення, заперечення, агресивні реакції). Така варіативність зумовлена як індивідуально-психологічними особливостями підлітка, так і рівнем розвитку його рефлексії, емоційного інтелекту та досвіду подолання стресових ситуацій [1; 4].

Вибір копінг-стратегій також значною мірою залежить від умов соціального середовища, зокрема характеру міжособистісних відносин, рівня підтримки з боку значущих дорослих і однолітків, а також відчуття психологічної безпеки. Несприятливе соціальне середовище може сприяти закріпленню дезадаптивних моделей реагування, натомість підтримуюче – навпаки, стимулює розвиток ефективних способів подолання труднощів.

У сучасних дослідженнях копінгу підлітків значна увага приділяється психодинамічним підходам до розуміння стресу та механізмів його подолання. Зокрема, акцентовано, що реакції на стресові ситуації у підлітковому віці формуються не лише на рівні свідомого вибору стратегій поведінки, а й під впливом глибинних психічних процесів, пов'язаних із розвитком особистості та внутрішніх конфліктів. Такий підхід дозволяє розглядати копінг як багаторівневу систему, у якій поєднуються свідомі та несвідомі механізми регуляції емоційного стану. Відповідно, ефективність подолання стресу залежить не лише від зовнішніх ресурсів, а й від внутрішньої психологічної організації особистості підлітка, що визначає його здатність інтегрувати досвід кризових ситуацій та формувати більш зрілі адаптаційні стратегії [6].

Особливу роль у процесі адаптації відіграє соціальна підтримка, яка є важливим ресурсом подолання стресу та стабілізації психоемоційного стану. Емпіричні дослідження свідчать, що наявність підтримуючого соціального оточення сприяє використанню більш адаптивних копінг-стратегій, знижує рівень тривожності та підвищує рівень суб'єктивного благополуччя підлітків [7].

Крім того, значущим системоутворювальним фактором у процесі адаптації підлітків у кризових умовах виступає соціально-психологічна безпека. Вона визначається як інтегральний стан захищеності особистості від деструктивних впливів соціального середовища, що забезпечує відчуття стабільності, передбачуваності та емоційної рівноваги. Соціально-психологічна безпека створює умови для формування базової довіри до світу, зниження рівня тривожності та розвитку конструктивних моделей взаємодії з оточенням.

У підлітковому віці її роль є особливо важливою, оскільки саме в цей період активно формуються механізми саморегуляції, ціннісні орієнтації та соціальна ідентичність. За умов достатнього рівня

психологічної безпеки підліток має більше ресурсів для адекватного сприйняття стресових ситуацій і вибору ефективних способів їх подолання.

Натомість її недостатність або порушення призводить до підвищення емоційної вразливості, зниження почуття контролю над ситуацією, формування недовіри до соціального оточення та підвищення ризику дезадаптивних форм поведінки. У таких умовах також знижується ефективність використання конструктивних копінг-стратегій, що ускладнює процес соціально-психологічної адаптації [3; 5].

Також у сучасних наукових дослідженнях підкреслюється тісний взаємозв'язок між копінгом і резилієнтністю як здатністю особистості до психологічного відновлення після впливу стресових або травматичних подій. Ефективні копінг-стратегії виступають механізмом розвитку резилієнтності, сприяючи формуванню внутрішньої стійкості, адаптивності та здатності зберігати психологічну рівновагу в умовах тривалого стресу. Своєю чергою, високий рівень резилієнтності позитивно впливає на довготривалу адаптацію підлітків та зменшує ризик емоційного виснаження і дезадаптації [6; 8].

Окремий напрям сучасних досліджень акцентує увагу на зв'язку між копінгом і резилієнтністю у підлітків, які мають досвід перебування в складних життєвих умовах, зокрема в ситуаціях соціальної маргіналізації або бездомності. Показано, що такі підлітки змушені розвивати специфічні стратегії подолання стресу, які поєднують як адаптивні, так і вимушено захисні форми поведінки. При цьому саме розвиток резилієнтності виступає ключовим чинником, що дозволяє трансформувати негативний досвід у ресурс для подальшої адаптації. Важливу роль у цьому процесі відіграє наявність підтримуючих соціальних зв'язків, які компенсують дефіцит стабільного середовища та сприяють формуванню відчуття безпеки й психологічної стійкості [8].

Кризові умови сучасного соціального середовища чинять суттєвий негативний вплив на психоемоційний стан підлітків, що виявляється у зниженні їх адаптаційних можливостей та ускладненні процесів соціально-психологічної адаптації.

Копінг-стратегії виступають базовим механізмом подолання стресових ситуацій і значною мірою визначають ефективність адаптаційного функціонування особистості в умовах підвищеної невизначеності та соціальної напруги. Вони забезпечують регуляцію емоційного стану та формування поведінкових реакцій у відповідь на стресові чинники, що безпосередньо впливає на успішність адаптації підлітків.

Важливу роль у формуванні адаптивного копінгового потенціалу відіграють соціальна підтримка та соціально-психологічна безпека, які забезпечують ресурсну основу для стабілізації емоційного стану,

зниження рівня тривожності та розвитку конструктивних способів реагування на складні життєві обставини.

Дефіцит соціально-психологічної безпеки розглядається як значущий чинник підвищеного ризику дезадаптації, емоційної нестабільності та формування девіантних форм поведінки у підлітковому віці, що ускладнює процеси соціальної інтеграції та особистісного розвитку.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є розроблення та впровадження програм психологічного супроводу підлітків, спрямованих на цілеспрямований розвиток конструктивних копінг-стратегій, підвищення рівня соціально-психологічної безпеки та зміцнення адаптаційного потенціалу особистості в кризових умовах.

Список використаних джерел

1. Бідюк І. А., Скуб М. Г. Особливості копінг-стратегій у підлітків з різним типом психологічних захисних механізмів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».* URL: https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/523

2. Козірук М. О. Соціально-психологічні особливості підлітків у кризових станах. Хмельницький : ХНУ, 2024. URL: https://elar.khmnu.edu.ua/items/fd96d81b-472d-4aa0-b9ff-3e5a3b8db5b2

3. Мартинова О. С., Дроботько І. Д. Копінг-стратегії особистості в умовах невизначеності: особливості психологічної адаптації під час суспільних криз. *Журнал сучасної психології.* 2025. № 3. С. 58–66. URL: https://doi.org/10.26661/2786-7471/2025-3-7

4. Прокоф'єва О. О., Смірнов Б. І., Прокоф'єва О. А. Особливості копінг-стратегій у підлітковому віці. *Психологічний часопис.* 2021. Т. 7, № 1 (45). С. 82–98. URL: https://doi.org/10.31108/1.2021.7.1.7

5. Яценко М. Механізми адаптації підлітків до умов воєнної травматизації: роль психологічної допомоги. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2026. № 1 (81). С. 514–520. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2026-81-514-520

6. Akın A. A., Goth K., Seiffge-Krenke I. Understanding adolescent stress and coping through psychodynamic constructs: evidence from a comparative study. *Frontiers in Psychology.* 2025. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1668051

7. Jurek K., Niewiadomska I., Chwaszcz J. The effect of received social support on preferred coping strategies and perceived quality of life in adolescents during the COVID-19 pandemic. *Scientific Reports.* 2024. Vol. 14. URL: https://doi.org/10.1038/s41598-024-73103-6

8. Manoni-Millar S., Gaetz S., David A., Sylvestre J., Aubry T. From coping to resilience: how youth with lived experience of homelessness cope with stressful experiences. *Youth & Society.* 2024. URL: https://doi.org/10.1177/19367244241290785

Богаченко Валерія Василівна,
студентка навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Тищенко Олена Іванівна,
доцент кафедри навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ТРАВМОВАНИМИ ОСОБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна в Україні спричинила різке зростання кількості осіб, які зазнали психологічної травматизації. У таких умовах діяльність слідчих органів ускладнюється не лише процесуальними аспектами, а й необхідністю врахування психоемоційного стану потерпілих та свідків.

Травматичний досвід, пов'язаний із війною, суттєво впливає на поведінку людини, її здатність до комунікації, відтворення подій та взаємодії з представниками правоохоронних органів. Це зумовлює актуальність дослідження психологічних аспектів взаємодії слідчого з травмованими особами [1, с. 12].

Війна виступає потужним психотравмуючим фактором, який порушує базове відчуття безпеки та стабільності особистості. У постраждалих осіб спостерігаються такі вияви, як підвищена тривожність, страх, емоційна нестабільність, порушення сну, агресія або апатія [1, с. 18].

Дослідження засвідчують, що значна частина населення, яка пережила воєнні події, демонструє високий рівень психоемоційного напруження та симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР). При цьому травматичний досвід може бути як гострим, так і кумулятивним, коли негативні події накопичуються та поглиблюють психологічні порушення [4, с. 5].

Важливо, що травма впливає не лише на емоційний стан, а й на когнітивні процеси: пам'ять, увагу, здатність логічно мислити. Це безпосередньо відображається на здатності особи давати послідовні та точні показання [2, с. 147].

Особи, які пережили травматичні події, можуть демонструвати нетипову або суперечливу поведінку під час допиту чи інших процесуальних дій, а саме:

– фрагментарність або непослідовність показань;

– труднощі з відтворенням хронології подій;

– уникання розмови про травматичний досвід;

– емоційні реакції (плач, агресія, роздратування);

– стан психологічного «відключення» (дисоціація) [6, с. 32].

Такі вияви не свідчать про недостовірність інформації, а є природною реакцією психіки на травму. Крім того, потерпілі можуть втрачати довіру до державних інституцій, що ускладнює встановлення контакту зі слідчим [3, с. 89].

Основними труднощами у взаємодії є:

– недовіра до правоохоронних органів, особливо у осіб, які пережили насильство або окупацію;

– ризик повторної травматизації під час допиту;

– емоційна нестабільність потерпілих, що ускладнює комунікацію;

– дефіцит спеціальних знань у слідчих щодо психології травми [3, с. 92].

У таких умовах традиційні підходи до допиту можуть бути неефективними або навіть шкідливими.

Сучасна практика пропонує використання trauma-informed approach (травмоорієнтованого підходу), який передбачає:

– створення безпечного та підтримуючого середовища;

– уникнення тиску та агресивної манери спілкування;

– поступове встановлення довіри;

– врахування індивідуальних психологічних особливостей особи;

– мінімізацію повторного переживання травматичних подій.

Слідчий повинен виявляти емпатію, толерантність і професійну чутливість, зберігаючи при цьому процесуальну об’єктивність [5, с. 7].

Отже, взаємодія слідчого з травмованими особами в умовах війни має виражену психологічну специфіку. Травматичний досвід впливає на поведінку, емоційний стан і здатність до надання показань, що вимагає від слідчого відповідних знань і навичок [2, с. 150]. Ефективність слідчих дій значною мірою залежить від здатності враховувати психологічний стан потерпілих, застосовувати травмоорієнтований підхід та забезпечувати умови, що мінімізують ризик повторної травматизації.

Список використаних джерел

1. Особливості психологічних травм російсько-української війни. *Психологічний вісник Львівського університету.* 2022. URL: https://psy visnyk.lnu.lviv.ua/archive/spec_2022/11.pdf?utm_source=chatgpt.com
2. Особливості психоемоційного стану людини, постраждалої внаслідок війни. *Науковий журнал НУЦЗУ.* 2025. URL: https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25167/1/Журнал-1(9)2025-144-156.pdf?utm_source=chatgpt.com
3. Вплив війни на психологічний стан внутрішньо переміщених осіб. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського.* 2025. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2025/17.pdf?utm_source=chat gpt.com
4. Поліпшення психологічного стану населення в умовах довготривалої війни. NeuroNews. 2025. URL: https://neuronews.com.ua/ua/archive/2025/5%28160%29/pages-56/polipshennya-psihologichnogo-stanu-naselennya-v-umovah-dovgotrivaloyi viyni?utm_source=chatgpt.com#gsc.tab=0
5. Психологічні стратегії подолання травми у контексті війни. *Science and Education.* 2025. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2025/1_2025/5.pdf?utm_source= chatgpt.com
6. Психологічний супровід особистості в умовах війни : навч.-метод. посібник. URL: https://emed.library.gov.ua/wp-content/uploads/tainacan items/8476/110552/Psykholohichnyy-suprovid-osobystosti-v-umovakhviyny.pdf?utm_source=chatgpt.com.

Борисов Назар Михайлович,
здобувач вищої освіти факультету
забезпечення державної безпеки
Київського інституту
Національної гвардії України
Науковий керівник:
Посмітна Вікторія Віталіївна,
професор кафедри філології
та військового перекладу
Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЯ ПЕРЕГОВОРІВ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ БЕЗПЕКИ: ЗАСТОСУВАННЯ ГАРВАРДСЬКОГО МЕТОДУ

У сучасних умовах воєнного стану та гібридної агресії проти України суттєво зростає значення ефективної професійної комунікації у діяльності сил безпеки і оборони. Переговори виступають важливим інструментом врегулювання конфліктів, взаємодії з цивільним

населенням, а також забезпечення громадської безпеки. У цьому контексті особливого значення набуває застосування сучасних переговорних технологій, зокрема Гарвардського методу, який базується на принципах конструктивного діалогу та досягнення взаємовигідних рішень.

Актуальність теми зумовлена зростанням кількості кризових ситуацій, що супроводжуються підвищеним рівнем стресу, невизначеності та конфліктності. У таких умовах ефективність діяльності військовослужбовців та правоохоронців значною мірою залежить не лише від правової підготовки, а й від рівня розвитку комунікативних та психологічних навичок. Переговори стають важливим інструментом мінімізації насильства, стабілізації ситуації та досягнення суспільної злагоди.

Метою роботи є дослідження психологічних особливостей переговорів у діяльності сил безпеки та аналіз можливостей застосування Гарвардського методу в умовах криз і воєнних викликів.

Проблематика переговорного процесу та психології комунікації досліджувалася у працях як зарубіжних, так і вітчизняних учених. У науковій праці Р. Фішера, В. Юрі, Б. Паттона «Getting to Yes» обґрунтовано концепцію принципових переговорів, що передбачає орієнтування на інтереси сторін, а не на їхні позиції [1, с. 25]. Водночас українські науковці підкреслюють, що переговори є складною формою професійної комунікації, оскільки вони поєднують психологічні, соціальні та управлінські аспекти, а їх ефективність залежить від здатності враховувати інтереси сторін і специфіку конфліктної ситуації [2, с. 2–3].

У сучасних дослідженнях також акцентовано, що переговорний процес є важливим інструментом досягнення взаємовигідних рішень, а його успішність визначається рівнем комунікативних навичок, емоційного інтелекту та психологічної підготовки учасників [2; 4].

Переговори в діяльності сил безпеки є складним процесом професійної комунікації, що відбувається в умовах підвищеного психологічного навантаження. Вони можуть здійснюватися під час врегулювання конфліктів, проведення спеціальних операцій, взаємодії з цивільним населенням або в процесі реалізації заходів цивільно-військового співробітництва. У таких умовах важливими є навички контролю емоцій, здатність до швидкого аналізу ситуації та ефективного прийняття рішень.

Гарвардський метод переговорів, розроблений у межах Harvard Negotiation Project, ґрунтується на чотирьох основних принципах, які забезпечують ефективне досягнення взаємовигідних рішень.

Перший принцип передбачає відокремлення людей від проблеми. Його сутність полягає в необхідності розмежування емоційного аспекту взаємодії та предмета переговорів. Учасники переговорного процесу часто сприймають проблему крізь призму особистих переживань, що може призводити до конфліктів і втрати конструктивності діалогу. Тому важливим є контроль емоцій, уникнення персоналізації конфлікту та зосередження на суті питання. У діяльності сил безпеки це має особливе значення, оскільки дозволяє знизити рівень агресії та запобігти ескалації ситуації [1, с. 20–25].

Другий принцип полягає в орієнтуванні на інтереси, а не на позиції сторін. Позиції є зовнішнім виявом вимог учасників переговорів, натомість інтереси відображають їхні справжні потреби, мотиви та цілі. Зосередження виключно на позиціях ускладнює досягнення компромісу, натомість аналіз інтересів відкриває можливості для пошуку спільних рішень. У практиці сил безпеки це надає можливість глибше зрозуміти поведінку опонента та знайти ефективні шляхи врегулювання конфлікту [1, с. 40–48].

Третій принцип передбачає генерування взаємовигідних варіантів вирішення проблеми. Йдеться про розроблення альтернативних рішень, які максимально враховують інтереси всіх сторін. Такий підхід сприяє переорієнтуванню з конфронтації на співпрацю, що особливо важливо в кризових ситуаціях. У діяльності сил безпеки це може виявлятись у пошуку варіантів мирного врегулювання конфлікту, що дозволяє мінімізувати застосування сили та негативні наслідки [1, с. 55–65].

Четвертий принцип полягає у використанні об’єктивних критеріїв під час прийняття рішень. Це означає, що результат переговорів має ґрунтуватися не на тиску чи суб’єктивних оцінках, а на правових нормах, фактах, стандартах справедливості та логічних аргументах. У діяльності сил безпеки застосування цього принципу забезпечує легітимність рішень, підвищує довіру до дій правоохоронних органів та сприяє дотриманню принципу верховенства права [1, с. 75–80].

Психологічний аспект застосування Гарвардського методу переговорів полягає у використанні комплексу комунікативних і психологічних технік, зокрема активного слухання, емпатії, управління емоціями та формування довіри між сторонами. Застосування цих механізмів сприяє підвищенню ефективності переговорного процесу та забезпечує конструктивну взаємодію навіть у складних кризових умовах.

Активне слухання розглядається як ключова складова ефективної комунікації, що забезпечує глибоке розуміння позиції співрозмовника та знижує рівень психологічної напруги. Воно передбачає використання уточнень, перефразування та зворотного зв'язку, що сприяє формуванню довіри й відкритості у спілкуванні [3, с. 45].

Важливим елементом є також емпатія, яка дозволяє ідентифікувати емоційний стан опонента та враховувати його психологічні особливості. Українські дослідники акцентують, що емпатійна взаємодія сприяє зниженню конфліктності та формуванню конструктивного діалогу в переговорному процесі [2].

Не менш значущим є управління емоціями, що передбачає здатність контролювати власні емоційні реакції та адекватно реагувати на поведінку інших учасників комунікації. Умови стресу та невизначеності, характерні для діяльності сил безпеки, вимагають високого рівня психологічної стійкості та самоконтролю. Як зазначає Т. М. Титаренко, у кризових ситуаціях особливого значення набуває здатність особистості до адаптації та збереження психологічної рівноваги [5].

Окрему роль відіграє формування довіри між сторонами, що досягається через послідовність дій, відкритість комунікації та дотримання домовленостей. Як підкреслює М. П. Доброва, переговори виступають важливим інструментом розвитку соціальних відносин і досягнення ефективних рішень у процесі взаємодії [3, с. 2–3].

У діяльності сил безпеки зазначені психологічні механізми мають особливе значення, оскільки дозволяють зменшити рівень агресії, запобігти ескалації конфліктів і забезпечити ефективну взаємодію з громадянами. Сучасні дослідження підтверджують, що переговорний процес поєднує психологічні, соціальні та комунікативні аспекти і є ключовим інструментом врегулювання конфліктних ситуацій [2].

В умовах воєнного стану переговори виконують не лише функцію врегулювання конфліктів, вони також сприяють формуванню довіри між цивільним населенням і силовими структурами. Це зумовлено необхідністю забезпечення ефективної комунікації в умовах підвищеної соціальної напруги, невизначеності та ризиків для безпеки. Як зазначають українські дослідники, довіра до інституцій сектору безпеки є ключовим чинником стабілізації суспільних відносин у кризових умовах [2].

Особливо це актуально для підрозділів Національної гвардії України та Національної поліції України, які безпосередньо взаємодіють із цивільним населенням у кризових ситуаціях,

забезпечуючи публічну безпеку, правопорядок і реагування на надзвичайні події. У процесі такої взаємодії переговори виступають важливим інструментом попередження конфліктів, зниження рівня агресії та досягнення компромісних рішень.

Застосування Гарвардського методу в межах цивільно-військового співробітництва сприяє ефективній комунікації, координації дій між військовими формуваннями, правоохоронними органами та населенням, а також досягненню спільних цілей у сфері забезпечення національної безпеки. Переговорний процес є важливим механізмом узгодження інтересів сторін і формування конструктивної взаємодії у складних соціальних умовах.

Отже, психологія переговорів є важливим складником професійної діяльності сил безпеки. Використання сучасних підходів, зокрема Гарвардського методу, дозволяє підвищити ефективність комунікації, знизити рівень конфліктності та забезпечити стабільність у кризових умовах. Подальший розвиток системи підготовки фахівців у сфері безпеки та оборони має передбачати вдосконалення навичок переговорів і психологічної стійкості, що відповідає сучасним викликам у сфері національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Fisher R., Ury W., Patton B. Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In. 3rd ed. New York : Penguin Books, 2011. 204 p.

2. Доброва М. П. Роль переговорного процесу у врегулюванні конфліктів. URL: https://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/1710/1/The%20role%20.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

3. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування : навч. посіб. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/4bac_finan/Psykholohiya-spilkuvannya-Kaydalova-L.H.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

4. Ющишина Л. О. Комунікація у переговорному процесі: психологічний аспект. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/29267/1/VOK_PT_kl.pdf (дата звернення: 25.04.2026).

5. Титаренко Т. М. Психологія життєвих криз : навч. посіб. Київ : Либідь, 2012. 376 с.

6. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 бер. 2014 р. № 876-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text (дата звернення: 25.04.2026).

7. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 25.04.2026).

Буц Кіра Денисівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Буданова Маріанна Олександрівна,
завідувач кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії
в галузі психології

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ З ОСОБАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ

Актуальність теми визначається соціогуманітарною кризою, викликаною повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України. Це акцентувало увагу на проблемі взаємодії з людьми, які постраждали від воєнних дій. Оскільки психотравмуючий досвід охопив значну частину населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та цивільних осіб, виникла нагальна потреба в розробці та впровадженні в професійній діяльності нових комунікативних стратегій. У цьому контексті психологічно грамотна взаємодія стає не лише інструментом підтримки, а й ключовим механізмом реінтеграції постраждалих у соціум та відновлення суспільної згуртованості. Також важливо пам'ятати, що звичайне спілкування часто не працює з травмованими особами. Враховуючи високу ймовірність наявності у постраждалих посттравматичних стресових порушень, тривожних станів і депресивних епізодів, постає необхідність теоретичного обґрунтування моделей взаємодії, заснованих на глибокій емпатії та дотриманні психологічних меж.

Дані дослідження підтверджують критичні статистичні показниками станом на 26 січня – 1 лютого 2026 року. Кількість зареєстрованих ВПО сягає приблизно 4,2 млн осіб, а ветеранська спільнота налічує близько 1,5 млн громадян (за даними МВА). Також, з огляду на звіти ООН про понад 56 тисяч постраждалих осіб серед цивільного населення, можна стверджувати, що психотравмуючий досвід став визначальним чинником формування соціальної реальності в Україні.

Психологічні особливості комунікації в умовах воєнного стану визначаються зміною моделі сприйняття навколишнього середовища. Згідно з методичними розробками програми «Ти як?» та концепцією травмаінформованого підходу, важливо розуміти, що травма війни – це не «хвороба», а нормальна реакція психіки на ненормальні обставини. До ключових психологічних бар'єрів, що змінюють структуру комунікації, належать: втрата базової довіри до світу, тобто перебування в умовах воєнних дій руйнує впевненість у передбачуваності соціуму. Це призводить до виникнення комунікативної дистанції, коли постраждала особа підсвідомо уникає глибоких контактів, очікуючи на підступ або знецінення свого досвіду; сенсорна перевантаженість: у осіб із травматичним досвідом спостерігається стан гіперактивації. Це виявляється у занадто гучному голосі, різких рухів або велика кількість запитань сприймаються організмом як напад, блокуючи раціональну частину мозку; труднощі вербалізації переживань, травма часто зберігається у вигляді образів або тілесних відчуттів, а не слів (так звана «німа травма»). Через це постраждалим важко логічно структурувати розповідь, що може сприйматися співрозмовником як замкненість або небажання співпрацювати; порушення емоційної регуляції: специфічною рисою є дисоціація, до прикладу людина може розповідати про жахливі події без жодних емоцій, але це не свідчить про байдужість, а є захисною «анестезією» психіки, яка потребує від комунікатора виняткової емпатійності без тиску. Таким чином ці курси стають теоретичною основою взаємодії, обізнаністю суспільства та перехід від питання «Що з тобою не так?» до запитання «Що з тобою сталося?». Це надає можливість змістити акцент із симптоматики на підтримку особистості та створення безпечного простору, у якому комунікація стає можливою, а не стає повторною травматизацією постраждалих [2].

Критичним аспектом взаємодії виступає ретельна фільтрація вербальних стимулів, які можуть бути тригерами для повторного проживання травматичних спогадів. Оскільки некоректні або надмірно деталізовані запитання про пережите здатні спровокувати гострі реакції – від спалахів агресії до станів дисоціації (емоційного відчуження) – комунікація має будуватися як «безпечне середовище», де пріоритетом є стабілізація психологічного стану особи [1].

Інклюзивна комунікація є засадничим чинником подолання соціальної ізоляції та сприяє відновленню суб'єктності постраждалої особи. Вона передбачає не лише врахування фізичних обмежень чи поранень, а й створення умов для рівноправного діалогу. Психологічно грамотне спілкування в такому контексті слугує ключовим механізмом

реінтеграції, допомагаючи людині відновити зруйновані війною соціальні зв'язки та повноцінно повернутися до життя у соціумі.

Отже, оволодіння навичками травмаінформованого спілкування є необхідною компетенцією для сучасного фахівця та суспільства загалом. Психологічно коректний діалог дозволяє постраждалій особі подолати відчуження та успішно адаптуватися до умов мирного життя, що є засадничим чинником збереження суспільної згуртованості в посткризовий період.

Список використаних джерел

1. Кочубейник О. М. Комунікативні стратегії взаємодії з особами із досвідом воєнної травми. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. Вип. 22 (67). С. 45–58.

2. Програма ментального здоров'я. *Програма ментального здоров'я. Ти як?*. URL: https://howareu.com/

Гула Каріна Сергіївна,
здобувач вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
Голярдик Наталія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ЕМПАТІЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС КРИЗИ

Професійною комунікацією є передача інформації від однієї особи іншим задля досягнення певних результатів у професійному середовищі. Поняття професійної комунікації набуває нового значення в умовах кризових ситуацій, демонструючи характеристики, які відокремлюють його від професійної комунікації у звичайних умовах. Насамперед кризові ситуації переносять людину зі звичного стану, у стан, який є більш наближеним до примітивного «виживання». Тобто

короткострокове мислення, відсутність розгляду ширшої картини життя або розвитку якогось проєкту. Це працює як на індивідуальному рівні, коли людина фокусується на нинішніх проблемах, так і на більш широкому або колективному рівні, коли бізнес установа або держава фокусується на найближчих проєктах в межах кризи. Сама ж професійна комунікація змінює свою сутність через додаткові труднощі, які відчувають люди під час передачі інформації. Криза спричиняє відчуття невизначеності, стресу та тривожності, що відповідно впливає на те, як люди оперують під час виконання своїх професійних обов'язків та як вони сприймають інформацію. Звичайний працівник може переживати втрату близького на війні або невизначеність через переїзд близьких, що буде заважати його роботі. У цьому випадку важливо включити емпатію та емоційний інтелект, а також емоційну регуляцію у професійну комунікацію, щоб запобігти непорозумінням і байдужості до проблем оточуючих, особливо коли ці проблеми шкодять нашій комунікації.

Емпатія, як здатність відчувати те, що відчуває інша людина та ставити себе на її місце, є базовим механізмом встановлення довіри у професійній взаємодії. Вона дає змогу демонструвати іншим, що ми на їхній стороні та поважати їхню думку і почуття. За допомогою емпатії ми можемо уникати багатьох конфліктних ситуацій, які пов'язані з непорозумінням, оскільки, виявляючи емпатію, ми здатні коригувати власні хибні установки або думку про наміри та мотиви інших.

Існує декілька видів емпатії, а саме когнітивна, емоційна та співчутлива. Кожна з них виконує окрему важливу роль у спілкуванні. Когнітивна до прикладу є першим рівнем, який полягає в інтелектуальному розуміння почуттів, перспективи та поглядів на ситуацію іншого. Емоційний рівень дозволяє поглибитись саме в почуття іншого, не лише розуміти, а й відчувати те, що відчуває інша людина. Це підводить до співчуттєвого рівня, який спонукає нас до допомоги іншому. Важливо пам'ятати, що емпатія без саморегуляції може спричиняти емоційне вигорання, яке може зробити нас більш цинічним та менш співчутливими [1, с. 88–89].

Окрім зазначених позитивних аспектів емпатії, вона дозволяє покращувати якість професійної взаємодії та культури через дружнє ставлення один до одного та бажання допомогти.

Емоційна регуляція відіграє не останню роль в успішній професійні комунікації. Під час конфліктних ситуацій важливо не втратити контроль над своїми емоціями та пам'ятати що насамперед в пріоритеті виступає саме робочий процес у цьому випадку. Без навичок емоційної саморегуляції дуже легко розізлитися та вербально задіти своїх колег, керівництво або підлеглих, особливо коли кожен працівник перебуває у хронічному стресі, який пов'язаний з бойовими діями.

Працівники перебувають у стані «підвищеної бойової готовності», сприймаючи багато звичайних речей, таких як перепалки, або негативні коментарі, як особистий виклик, що лише погіршує конфліктну ситуацію [2, с. 106].

Емоційна регуляція виступає як здатність людини усвідомлювати та керувати своїми емоціями. Людина не тримає все у собі, ігноруючи власні емоції, проте і не дозволяє їм керувати собою. Вона тримається середини, де емоції спрямовують її дії, через усвідомлення, але також не визначають сутність окремої взаємодії з іншими. Під час кризових станів важливо розуміти власні емоції, це дозволяє людині розуміти що керує ним, та не відчувати себе безпорадним під час кризи. Також це допомагає людині не переносити власні переживання у робочі процеси, контролюючи їхній вплив на своє професійне життя, що також полегшує життя її колегам та підтримує професійну атмосферу на робочих місцях.

Саморегуляція також допомагає тверезо дивитися на конфліктні ситуації, отримувати важливий зворотний зв'язок та вчитися на власних помилках. Оскільки емоційна регуляція та емпатія є настільки важливими для професійного спілкування, потрібно розуміти як саме вони можуть тренуватися та покращуватися. Майже кожна людина здатна бути більш емпатійною та реагувати краще. Багато практик, які покращують ці навички пов'язані із подоланням власних криз та проблем. Наприклад, ведення журналу, де записуються власні емоційні реакції та те, що спонукало до них, до прикладу, конфліктних ситуаціях. Техніки дихання, як ось дихання по квадрату, або дихання 4-7-8 під час стресу або емоцій, які переповнюють нас. Важливо розуміти власні емоційні стани та кризи, щоб не переносити їх на колег та на робоче місце. Також медитативні практики, а також практики майндфулнес дозволяють нам усвідомлювати власні реакції та регулюють нашу нервову систему [3].

Отже, емоційна регуляція та емпатія є важливими складовими у професійній комунікації, які набувають особливого значення у кризовому контексті, коли кожен працівник перебуває у напруженні через невизначеність та стрес. Емпатія та регуляція допомагають працівниками краще розуміти себе та інших, а також знаходити спільні інтереси та мобілізувати спільні ресурси для вирішення проблем. Відсутність цих ключових навичок призводить до деструктивних конфліктних ситуацій, частих проекцій власних проблем та переживань на інших та розмивання кордонів між особистим та професійними проблемами.

Список використаних джерел

1. Пирог Г. В., Шикирава Н. М. Особливості емпатії на різних етапах професійного становлення практичних психологів системи освіти. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Вип. 10 (55). 2020. С. 87–99.
2. Перепелюк Т. Д., Чех О. А. Психологічні чинники конфліктної поведінки в організаційному середовищі під час війни. *Психологічний журнал.* 2026. № 16. С. 103–110.
3. Мотрук Т. О. Практика майндфулнес у психотерапевтичній практиці. *Слобожанський науковий вісник. Серія «Психологія».* № 2. 2023. С. 30–34.

Джус Анна Романівна,
курсант навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Доценко Вікторія В'ячеславівна,
професор кафедри психології, соціології та педагогіки навчально-наукового інституту № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ТЕРАПІЇ ПАНІЧНИХ АТАК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Висока інтенсивність воєнних дій в Україні та хронічний стрес цивільного населення призводять до трансформації клінічної картини панічних атак, що робить класичні протоколи мирного часу недостатньо ефективними. Як ефективно працювати з панікою, коли навколо криза? Міжнародний досвід пропонує чітку відповідь: комбінація швидких тілесних технік та короткострокових стратегічних інтервенцій. Аналіз закордонних підходів, що довели свою дієвість у зонах конфліктів, дозволив відібрати інструменти, здатні повернути людині відчуття контролю за мінімальний час, враховуючи специфіку екзистенційного страху та дефіцит безпечного простору. Така інтеграція світових стандартів у вітчизняну практику є критично важливою в умовах обмежених ресурсів та постійного ризику.

У кризових ситуаціях пріоритетом є негайне переривання циклу паніки. Міжнародна практика, зокрема досвід короткострокової стратегічної терапії, пропонує такі інструменти:

1. Руйнування «невдалих спроб рішення». Згідно з дослідженнями M. M. de Pozuelo Saucedo та G. Aza-Blanc (2025), панічний розлад підтримується через спроби контролю фізіологічних реакцій, уникнення та пошуку допомоги. Терапевтичний ефект досягається через зміну цих неадаптивних моделей за допомогою стратегічного діалогу та «ілюзії вибору», що повертає пацієнту відчуття власної дієздатності [1].

2. Парадоксальні інтервенції (техніка «Найгіршої фантазії»). Ключовим інструментом є добровільне провокування страху за суворим графіком у межах щоденних 30-хвилинних сесій. Механізм дії базується на руйнуванні спроб контролювати симптоми, оскільки примусові виклики жаху роблять його спонтанне виникнення неможливим, перетворюючи панічну атаку на керований ритуал. Такий підхід забезпечує швидку демістифікацію страху та емоційне насичення. Подібна стратегія дозволяє досягти стабілізації без потреби у тривалій експозиційній терапії, що є критично важливим в умовах дефіциту часу та безпеки [1, с. 45].

3. Тілесно орієнтовані практики. Досвід воєнного періоду, проаналізований у роботах Г. Міськова (2025), підтверджує, що деструктивні наслідки війни часто фіксуються на тілесному рівні у вигляді панічної поведінки та психосоматики. Для їх подолання критично важливо поєднувати психотерапевтичні інтервенції (наприклад, казкотерапію) з методами бодинаміки та тілесно-орієнтованої терапії для зняття м'язових затисків і біологічної стабілізації [2, с. 209–238].

Після первинної стабілізації міжнародні протоколи передбачають роботу з когнітивними та екзистенційними чинниками тривоги:

1. Когнітивно-поведінкова корекція. Згідно з підходом Kassymova et al. (2023), панічна атака в кризових умовах часто є результатом «катастрофічного тлумачення» тілесних відчуттів. Інтеграція технік КПТ спрямована на декатастрофізацію мислення та трансформацію деструктивних переконань пацієнта через раціональний перегляд прогнозів щодо загроз. Формування навичок саморегуляції дозволяє клієнту самостійно купірувати напади, що підвищує адаптаційний потенціал особистості та мінімізує ризик переходу гострого стресу у хронічний тривожний розлад [3].

2. Осмислення травматичного досвіду. Оскільки панічна атака в кризових умовах є відображенням втрати контролю та екзистенційного страху смерті (Д. Бойчук, A. Tasevska), екзистенційно-гуманістичні методи спрямовуються на асиміляцію травматичного досвіду у

внутрішню структуру особистості. Легітимізація переживань, замість патологізації симптому, терапевтична взаємодія фокусується на визнанні тривоги як природної відповіді психіки на екстремальні зовнішні обставини. Це дозволяє знизити рівень вторинної напруги, викликаної спробами пацієнта «придушити» емоції [4; 5].

За підходом A. Tasevska, робота ведеться над відновленням активної позиції особистості. Паніка розглядається як заблокований ресурс для дії, який через усвідомлення меж власного впливу перетворює людину зі стану об'єкта обставин на активного суб'єкта власної безпеки. Відбувається трансформація через суб'єктність [4].

Д. Бойчук акцентує на важливості формування «внутрішньої безпеки» через орієнтацію на цінності та сенси навіть за відсутності зовнішньої стабільності. Такий підхід забезпечує стійкий результат через докорінну зміну ставлення до загрози: від паралізуючого жаху до адаптивної, усвідомленої обережності та пошуку внутрішніх опор [5].

Ефективність допомоги в умовах воєнного стану залежить від комплексності організації процесу. Сучасні міжнародні стандарти базуються на поєднанні індивідуальної терапії з психоосвітою та залученням міждисциплінарних команд. Важливим аспектом є культурна та контекстуальна адаптація зарубіжних методик. Це дає змогу трансформувати протоколи «мирного часу» відповідно до реалій українського сьогодення, де дефіцит безпечного простору є об'єктивним фактором, а не когнітивним викривленням.

Систематизація міжнародного досвіду свідчить, що оптимальною моделлю роботи з панічними атаками в умовах війни є інтегративний підхід. Він забезпечує послідовний перехід від швидких парадоксальних та тілесних інтервенцій для негайної стабілізації до когнітивної переробки та екзистенційної підтримки. Такий алгоритм дозволяє не лише купірувати гострий стан, а й створює надійний фундамент для профілактики хронічних тривожних розладів та посттравматичної деградації особистості.

Список використаних джерел

1. Treating Panic Attacks with Brief Strategic Therapy: A Case Study / M. M. de Pozuelo Saucedo, G. Aza-Blanc, J. M. Caperos, P. Martínez-Diaz. *International Journal of Systemic Therapy*. 2025. Vol. 44, № 1. P. 40–52. DOI: 10.1080/2692398X.2025.2590776

2. Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України : інформаційно-аналітичний довідник / за наук. ред. О. П. Лучанінової ; авт.-упоряд. : О. П. Лучанінова, Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Г. В. Міськов, О. В. Углова ; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2025. 290 с.

3. Kassymova G. K., Tokar O. V., Tashcheva A. I. Psychological consulting and help with panic attacks in crisis. *Bulletin of National Academy of Sciences*. 2023. № 4. P. 112–118.

4. Tasevska A. Existential aspects of panic disorders in modern society. *Psychological Journal*. 2024. Vol. 10. № 2. P. 201–207.

5. Бойчук Д. С. Психологічні механізми формування та подолання страху смерті у період війни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2025. № 2. С. 85–98.

Дроздова Софія Євгеніївна,
здобувач вищої освіти кафедри
психології Державного університету
економіки і технологій
Науковий керівник:
Тюганова Марія Сергіївна,
асистент кафедри психології
Державного університету
економіки і технологій

ВПЛИВ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ НА ПРОФЕСІЙНУ КОМУНІКАЦІЮ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Ми звикли вважати комунікацію містком між людьми, проте в умовах кризи вона часто стає фортецею. Парадокс психологічного захисту полягає в тому, що, оберігаючи психіку від болю, він нерідко ізолює нас від ефективних рішень. Саме тому дослідження механізмів, що стоять на варті нашої рівноваги, є особливими для розуміння архітектури сучасної професійної комунікації.

Психологічний захист – це переважно неусвідомлюваний процес, за допомогою якого психіка людини зменшує або усуває вплив негативних, травматичних чи неприйнятних емоційних переживань. Варто підкреслити, що психологічний захист має суперечливий вплив на психіку. З одного боку, він виконує позитивну функцію, оскільки допомагає зменшити внутрішнє напруження, спричинене негативними переживаннями. З іншого боку, його дія може бути негативною, адже захисні механізми не усувають джерело проблеми, а інколи навіть сприяють її загостренню. Відповідно до характеру впливу на особистісну проблему розрізняють два типи психологічного захисту: конструктивний, який не розв’язує проблему, проте не посилює її, та

деструктивний, що ускладнює ситуацію і поглиблює наявні труднощі. При цьому деструктивні форми захисту зустрічаються частіше [1, с. 7].

Концепція психологічного захисту була і залишається однією з найбільш важливих внесків психоаналізу в теорію особистості та в теорію психологічної адаптації [2, с. 419]. За Фройдом, зміст структури «Воно» становить система базових потреб, яка постійно потребує задоволення та несвідомо керує психічними процесами людини. Оскільки імпульси «Воно» конфліктують із моральними й соціальними нормами, закладеними в «Над-Я», між цими інстанціями виникають неминучі суперечності. Їхнє розв'язання покладається на «Я» – свідомість, що керується принципом реальності та прагне примирити конфліктуючі сторони, намагаючись задовольнити потреби «Воно» без порушення суспільної моралі. Кожна особистість має власний набір захисних механізмів, закладених ще в дитинстві. Проте витіснені бажання все одно проникають у свідомість через сновидіння, фантазії, «випадкові» обмовки чи несподівані дії. Отже, подавлені мотиви не втрачають своєї сили та продовжують суттєво визначати поведінку людини [3, с. 19].

Ідея психологічного захисту трансформувала наше розуміння адаптації, ставши універсальним інструментом у багатьох школах психології. Це своєрідний «імунітет» психіки, який щомиті опрацьовує зовнішній тиск і знижує рівень напруги. Оскільки ми використовуємо цей захист постійно, він є фундаментальною умовою нашої цілісності [2, с. 419].

Згідно з класифікацією Дж. Вайланта, механізми психологічного захисту диференціюються на чотири ієрархічні рівні залежно від ступеня їхньої усвідомленості та адаптивного потенціалу. Перший рівень охоплює патологічні захисти (конверсія, заперечення, спотворення, розщеплення, марення та екстремальна проекція), що суттєво деформують сприйняття реальності та унеможливлюють адекватну адаптацію. Другий рівень становлять незрілі захисти, які, хоч і знижують гостроту тривоги, за умови зловживання провокують соціальну дезадаптацію; до них відносять пасивну агресію, ідеалізацію, соматизацію, фантазування, інтроєкцію та проєктивну ідентифікацію. Третій рівень складають невротичні захисти (інтелектуалізація, раціоналізація, заміщення, витіснення, регресія, дисоціація та реактивне утворення), що є ефективними як короткостроковий інструмент подолання гострого стресу, проте за тривалого використання деструктивно впливають на міжособистісну взаємодію. Найвищий, четвертий рівень, представляють зрілі захисти, притаманні психологічно здоровій особистості. Такі механізми, як сублімація,

гумор, альтруїзм, антиципація, супресія, а також здатність до прощення та толерантність, дозволяють конструктивно інтегрувати конфліктні переживання у нові моделі соціального функціонування, забезпечуючи найвищий рівень професійної стійкості [4, с. 53–57].

Рівень вияву психологічних захистів суттєво залежить від ситуаційного контексту, у якому перебуває особистість, зокрема від наявності стресових або кризових умов. У кризових умовах механізми психологічного захисту активізуються значно інтенсивніше, тому що людина стикається з підвищеним рівнем невизначеності, емоційної напруги та необхідністю швидкого прийняття рішень.

У кризовому стані людина часто переживає внутрішню дезорганізацію, що виявляється у невпорядкованості цінностей, зниженій самооцінці та труднощах із саморефлексією. Її «Я-образ» може набувати негативного характеру, супроводжуючись відчуттям безсилля, втрати контролю над власним життям і орієнтацією переважно на минулий досвід. Екзистенційний підхід розглядає кризу як наслідок порушення узгодженості між внутрішнім світом людини та її життєвими обставинами, особливо під впливом значущих або травматичних подій. Водночас криза не завжди виникає лише через зовнішній стресор. Важливу роль відіграють внутрішні суперечності особистості та її готовність сприймати події як загрозливі. Саме тому поведінка людини у кризовій ситуації залежить як від сили зовнішніх вимог, так і від індивідуальної здатності адаптуватися до них [5, с. 44].

У зв’язку з цим важливим є розгляд різних теоретичних підходів, які по-різному пояснюють механізми психологічного захисту та їх роль у поведінці людини. У межах психоаналітичного підходу, започаткованого Зигмунд Фройд, механізми захисту розглядаються як несвідомі процеси, спрямовані на зменшення конфлікту між внутрішніми бажаннями та вимогами реальності. Поряд із психоаналітичним підходом, механізми психологічного захисту також активно розглядаються у межах інших психологічних напрямів. Зокрема, гештальт-терапія пропонує власне трактування захисних процесів, акцентуючи увагу не лише на внутрішньому конфлікті, а й на особливостях контакту людини з навколишнім середовищем. Порівняння цих підходів дозволяє глибше зрозуміти роль психологічного захисту в регуляції поведінки та комунікації, особливо в умовах підвищеного емоційного напруження. У гештальт-терапії захисні механізми трактуються як способи переривання контакту людини із власними переживаннями та зовнішнім середовищем. До них належать інтроєкція, проєкція, ретрофлексія, конфлуенція та дифлексія, які впливають на здатність особистості усвідомлювати власні потреби

та вибудовувати ефективну взаємодію. Попри відмінності у трактуванні, обидва підходи сходяться в тому, що психологічні захисти виконують адаптаційну функцію, допомагаючи людині справлятися з емоційним напруженням. Водночас надмірне використання захисних механізмів може призводити до спотворення реальності, труднощів у комунікації та зниження здатності до конструктивного реагування у кризових ситуаціях [1, с. 17–19].

Розглянуті теоретичні підходи до механізмів психологічного захисту дозволяють зробити висновок, що їх вияв переважно залежить від контексту ситуації. Особливо це стає помітним у сфері професійної взаємодії, де психологічні захисти набувають специфічних форм і безпосередньо впливають на комунікативну поведінку в умовах кризи. Кризова ситуація створює умови підвищеної психоемоційної напруги, що активізує внутрішні механізми стабілізації психіки. У професійній сфері це особливо помітно, оскільки працівник одночасно має підтримувати продуктивність діяльності, взаємодіяти з колегами та регулювати власний емоційний стан.

Особливо значущим є вияв психологічних захистів у ситуаціях професійної взаємодії, де емоційне навантаження поєднується з необхідністю ефективної комунікації.

У професійній діяльності психологічний захист набуває більш складного характеру, оскільки формується під впливом не лише вроджених і особистісних особливостей, а й специфіки професійного середовища. Особливості професії значною мірою визначають характер захисних механізмів, що підтверджується схожістю їхньої структури у представників однієї професійної групи. Водночас захисти, пов’язані з професійною сферою, зазвичай мають менш цілісну та інтегровану організацію порівняно з механізмами, які виявляються поза контекстом професійної діяльності. Психологічний захист досить тісно пов’язаний зі структурою «Я-образу» фахівця. Люди із високим і низьким самосприйняттям себе як професіонала мають досить суттєві відмінності у структурі психологічного захисту. Феномен психологічного захисту в окремих прикладних напрямах психології досліджений недостатньо. Водночас його розуміння у значущих життєвих і міжособистісних ситуаціях суттєво розширює можливості вивчення особистісних особливостей людини та її поведінкових реакцій. Хоча знання механізмів психологічного захисту не завжди має безпосереднє практичне застосування, воно відіграє важливу роль у прогнозуванні поведінки та виборі ефективних стратегій взаємодії [6, с. 130–132]. Особливо показовим є механізм витіснення, за якого людина переживає страх і демонструє поведінкові або емоційні вияви,

що можуть вказувати на несвідомо пригнічену інформацію. У разі проєкції особистість схильна приписувати власні переживання чи відповідальність іншим, натомість надмірна раціоналізація виявляється у використанні сумнівних або спрощених пояснень для виправдання власної поведінки [7].

Узагальнюючи, можемо стверджувати, що механізми психологічного захисту є важливим регулятором психічної діяльності особистості, який активізується в умовах стресу та кризових ситуацій і безпосередньо впливає на характер професійної комунікації. Їх вияв залежить від індивідуальних особливостей людини, рівня психоемоційної напруги та контексту взаємодії. У кризових умовах захисні механізми посилюють свою дію, що може як сприяти стабілізації психічного стану, так і призводити до спотворення сприйняття реальності та ускладнення міжособистісної взаємодії. Порівняння різних теоретичних підходів дозволяє зробити висновок про їхню спільну адаптаційну функцію, однак із різним акцентом на природу та механізми вияву. У професійній комунікації це виявляється у зміні стилю взаємодії, емоційних реакцій та стратегій поведінки в умовах кризи.

Список використаних джерел

1. Гнатів М. Механізми психологічного захисту особистості у професійному середовищі : кваліфікаційна робота. Львів, 2024. 65 с.

2. Михальська Ю., Ренке С. Особливості механізмів психологічного захисту особистості. *Проблеми сучасної психології.* Збірник наукових праць. 2015. Вип. 30. С. 417–427.

3. Столяренко О. Психологія особистості. Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

4. Зливков В., Лукомська С., Федан О. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ : Пед. думка, 2016. 219 с.

5. Галян І. Психологічні особливості особистості, що перебуває в кризовому стані. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя* : матеріали V Міжнар. науково-практ. конф., 28 лют. – 1 берез. 2019 р. Суми, 2019. С. 43–45.

6. Шепель К. Теоретичний аналіз проблеми механізмів психологічного захисту в сучасній психологічній літературі. *Актуальні проблеми психології та педагогіки* : зб. наук. пр. студентів, аспірантів та молодих вчен. ДВНЗ «Запоріз. нац. ун-т», м. Запоріжжя. Запоріжжя, 2015. С. 128–136.

7. Чуйко Г. В., Колтунович Т. А., Лукащук І. Особистісний характер механізмів психологічного захисту. *Education and Science.* URL: https://www.rusnauka.com/2_KAND_2008/Psihologia/26152.doc.htm

Дяченко Антоніна Вікторівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сняткова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

РОЛЬ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОВІРИ НАСЕЛЕННЯ ДО ПОЛІЦІЇ

У сучасних умовах реформування правоохоронної системи України особливого значення набуває проблема довіри населення до поліції. Це пов'язано з тим, що ефективність діяльності правоохоронних органів значною мірою залежить не лише від рівня професійної підготовки працівників, а й від того, як суспільство сприймає їхню діяльність. Довіра громадян є важливою передумовою забезпечення правопорядку, оскільки сприяє готовності населення співпрацювати з поліцією, повідомляти про правопорушення та дотримуватися законодавства. Окрім цього, високий рівень довіри формує позитивний імідж поліції та підвищує її авторитет у суспільстві, натомість її відсутність може призводити до соціальної напруги та ускладнення взаємодії між поліцією і громадянами.

Дослідники зазначають, що ефективна взаємодія поліції з громадськістю неможлива без належного рівня довіри, яка формується на основі відкритості, прозорості діяльності та якості комунікації. Саме комунікація виступає основним інструментом встановлення конструктивного діалогу між поліцією та громадянами, що сприяє зниженню рівня конфліктності та підвищенню ефективності правоохоронної діяльності [4, с. 49].

Водночас підкреслюється, що недостатній рівень довіри до поліції може бути зумовлений як об'єктивними чинниками, так і недоліками у комунікації з населенням. Зокрема, відсутність належного інформування, формальний підхід до спілкування та ігнорування потреб громадян негативно впливають на сприйняття діяльності поліції [2, с. 108–109].

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення рівня довіри населення до поліції шляхом удосконалення комунікативних процесів та впровадження ефективних моделей взаємодії з громадськістю.

Проблема довіри населення до поліції безпосередньо пов'язана з особливостями здійснення професійної комунікації, яка є невід'ємною складовою службової діяльності поліцейських. Саме через спілкування відбувається взаємодія з громадянами, передача інформації, врегулювання конфліктних ситуацій та формування загального уявлення про діяльність правоохоронних органів.

У науковій літературі ефективна комунікація розглядається як процес обміну інформацією, що забезпечує взаєморозуміння між учасниками спілкування, врахування їхніх потреб та досягнення поставлених цілей. Для поліцейського вона передбачає не лише передачу інформації, а й уміння слухати, правильно інтерпретувати повідомлення, демонструвати повагу та дотримуватися професійної етики [3, с. 125–126].

Крім того, дослідники підкреслюють, що ефективна комунікація у діяльності поліції ґрунтується на таких принципах, як відкритість, доступність, зрозумілість інформації та орієнтація на потреби громадян. Важливим є також уміння адаптувати стиль спілкування до конкретної ситуації, враховувати емоційний стан співрозмовника та уникати конфліктів [1, с. 3–5]. Тому ефективна комунікація виступає ключовим елементом професійної діяльності поліцейського, що забезпечує якісну взаємодію з населенням і створює підґрунтя для формування довіри до правоохоронних органів.

Ефективна комунікація є одним із провідних чинників формування довіри населення до поліції, адже саме під час спілкування громадяни оцінюють професіоналізм, відкритість та ставлення працівників поліції. Від того, наскільки коректно, зрозуміло та доброзичливо відбувається взаємодія, залежить загальне сприйняття діяльності правоохоронних органів.

Якісна комунікація сприяє встановленню партнерських відносин між поліцією та громадянами, підвищує рівень довіри та готовність населення до співпраці. Відкритість у спілкуванні, надання повної та достовірної інформації, а також дотримання норм професійної етики позитивно впливають на формування авторитету поліції в суспільстві [4, с. 49–51].

Натомість недоліки у комунікації, зокрема формальне ставлення до громадян, недостатня увага до їхніх потреб або некоректна поведінка, можуть призводити до зниження рівня довіри та виникнення конфліктних ситуацій. У таких випадках навіть ефективні дії поліції можуть сприйматися негативно через неналежний спосіб взаємодії.

Комунікація в даному контексті виступає не лише засобом передачі інформації, а й важливим інструментом формування довіри населення, що безпосередньо визначає ефективність діяльності поліції та рівень її підтримки з боку суспільства.

Розглядаючи вплив комунікації на формування довіри населення, варто звернути увагу на рівень комунікативної компетентності поліцейських, який визначає якість їхньої професійної взаємодії. Саме від сформованості відповідних навичок залежить здатність працівника поліції ефективно встановлювати контакт із громадянами та підтримувати конструктивний діалог.

У наукових працях комунікативну компетентність тлумачать як сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування в різних професійних ситуаціях. Вона включає вміння чітко й доступно висловлювати думки, слухати співрозмовника, розуміти його емоційний стан та адекватно реагувати на нього [5, с. 1517–1518].

Важливими складовими комунікативної компетентності є також етичність поведінки, толерантність, стресостійкість і здатність до самоконтролю. У діяльності поліцейських ці якості набувають особливого значення, оскільки їхня робота часто пов’язана з конфліктними ситуаціями, підвищеним емоційним напруженням і необхідністю швидкого прийняття рішень.

Високий рівень комунікативної компетентності є необхідною умовою ефективної взаємодії поліцейських із населенням і важливим чинником формування довіри до правоохоронних органів.

З урахуванням значення комунікації у формуванні довіри населення важливим є визначення шляхів підвищення її ефективності у професійній діяльності поліцейських. Насамперед це пов’язано з необхідністю вдосконалення професійної підготовки, спрямованої на розвиток комунікативних умінь і навичок.

Одним із основних напрямів є впровадження спеціалізованих тренінгів і навчальних програм, що спрямовані на розвиток навичок ефективного спілкування, активного слухання, управління емоціями та вирішення конфліктних ситуацій. Такі заходи надають можливість

підвищити рівень професійної готовності поліцейських до взаємодії з різними категоріями громадян [1, с. 8–9].

Важливим також є формування культури спілкування, що базується на принципах поваги, відкритості та дотримання етичних норм. Це сприяє налагодженню довірливих відносин із населенням і підвищує ефективність виконання службових обов'язків [4, с. 49].

Крім того, доцільним є розвиток навичок саморегуляції та стресостійкості, що дозволяє поліцейським зберігати професійну поведінку навіть у складних і напружених ситуаціях. Це, своєю чергою, позитивно впливає на якість комунікації та сприйняття поліції громадянами.

Отже, ефективна комунікація є важливим чинником забезпечення довіри населення до поліції, а її розвиток потребує системного підходу, що передбачає професійну підготовку, формування комунікативної компетентності та вдосконалення практичних навичок взаємодії з громадянами.

Список використаних джерел

1. Андросюк В. Г., Волошина О. В., Галустян О. А., Малоголова О. О., Мотиль І. І. Зарубіжний досвід ефективної комунікації поліцейських. Foreign experience of effective police communication. НАВС. Київ, 2018. URL: https://elar.navs.edu.ua/items/29f2facc-c0fb-417f-a0aa-ceddc1dd2dcc (дата звернення: 24.04.2026)

2. Бондаренко В. А. Роль комунікації у відносинах Національної поліції та громадянського суспільства. *Аналітично-порівняльне правознавство.* Т. 2. № 4. УНУ. Київ. 2025. С. 440. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/issue/view/19663

3. Волошина О. В. Зарубіжний досвід ефективної комунікації в діяльності поліцейських. *Юридична психологія.* Науковий журнал. № 2 (23). НАВС. Київ. 2018. С. 170. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=Ж100108/2018/2

4. Короткова Ю., Протасов Д. Ефективна комунікація як чинник підвищення довіри громадян до поліції. *Наука і правоохорона.* Науковий журнал. Т. 4 № 70. НАВС. Київ, 2025. С. 261. URL: https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua/index.php/naukaipravoohorona/issue/view/137

5. Федоренко О. І., Забора А. В. Комунікативна компетентність як складова професійної культури поліцейського. *Вісник науки та освіти.* Вип. № 6 (36). Київ, 2025. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/bbcf834e-b3a8-43a0-9251-2d5f0fb71366

Загоруйко Юлія Василівна,
студентка 3_1КМП,
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Тищенко Олена Іванівна,
доцент кафедри психології
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
педагогічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В МЕНЕДЖЕРІВ ОРГАНІЗАЦІЙ (ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ, МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР)

У сучасних умовах інтенсивного розвитку суспільства проблема професійного вигорання набуває особливої актуальності, оскільки значна частина професійної діяльності пов'язана з постійною взаємодією з людьми, високою відповідальністю та психоемоційним напруженням. Синдром професійного вигорання розглядається як складний психічний феномен, що формується внаслідок тривалого впливу стресогенних факторів у професійній діяльності та призводить до виснаження адаптаційних ресурсів особистості [1; 2]. Найбільш вразливими до цього синдрому є менеджери організацій, педагогічні працівники, медичні працівники, державні службовці та представники силових структур, оскільки їхня діяльність передбачає постійне прийняття відповідальних рішень, емоційну залученість і значне психологічне навантаження [1].

Професійне вигорання в українській психологічній науці визначено як стан емоційного, розумового та фізичного виснаження, що виникає внаслідок тривалого перебування в ситуаціях хронічного стресу [2]. Цей синдром вирізняється поступовим розвитком і має системний характер, охоплюючи різні сфери психічної діяльності особистості [3]. Він не є миттєвою реакцією, а формується як результат тривалого впливу негативних чинників професійного середовища [2; 3].

У структурі синдрому традиційно виокремлюють три взаємопов'язані компоненти, які відображають глибинні зміни у

психічному стані людини. Емоційне виснаження виявляється у відчутті спустошеності, втраті життєвої енергії та небажанні виконувати професійні обов'язки [4]. Деперсоналізація характеризується зміною ставлення до інших людей, що набуває формального, відчуженого або навіть цинічного характеру [3; 4]. Редукція професійних досягнень виражається у зниженні віри у власну компетентність, що супроводжується відчуттям неуспішності та зменшенням задоволеності результатами праці [4].

Особливістю професійного вигорання є те, що воно поступово змінює систему цінностей особистості, трансформує її мотиваційну сферу та впливає на самооцінку. В українських дослідженнях акцентовано, що вигорання може розглядатися як форма професійної деформації, яка виникає під впливом тривалого виконання професійних ролей у несприятливих умовах [3; 5].

Менеджери організацій функціонують у середовищі, яке вимагає постійного прийняття рішень, організації діяльності інших людей та контролю за виконанням завдань. Їхня професійна діяльність характеризується високою динамічністю, відповідальністю за результати роботи колективу та необхідністю швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища [1; 2]. У таких умовах психоемоційне навантаження стає хронічним, що створює сприятливий ґрунт для розвитку синдрому вигорання [2].

Психологічною особливістю вигорання у менеджерів є поступова втрата внутрішньої мотивації до управлінської діяльності, що підтверджується дослідженнями вітчизняних науковців [1]. На початкових етапах вони можуть демонструвати високий рівень залученості, однак з часом відчувають емоційне виснаження, яке супроводжується байдужістю до результатів праці [2]. У подальшому формується тенденція до формалізації управлінських функцій, коли рішення приймаються без належного аналізу, а взаємодія з підлеглими набуває поверхневого характеру [5].

Важливим аспектом є також внутрішній конфлікт між необхідністю підтримувати образ ефективного керівника та реальним психоемоційним станом, що ускладнює своєчасне виявлення симптомів вигорання [2; 5].

Педагогічна діяльність належить до професій із високим рівнем емоційної напруженості, оскільки передбачає постійну взаємодію з учнями, їхніми батьками та колегами [2; 3]. Вчитель або викладач не лише передає знання, а й виконує виховну функцію, що вимагає значних емоційних ресурсів [3].

Вигорання у педагогів виявляється у зниженні інтересу до професійної діяльності, втраті ентузіазму та формуванні формального ставлення до виконання обов'язків [4]. Психологічно це супроводжується зростанням дратівливості, емоційною нестабільністю та негативним ставленням до учнів [3; 4]. У деяких випадках спостерігається тенденція до уникнення професійних контактів або мінімізації взаємодії [5].

Українські дослідження підкреслюють, що важливу роль у розвитку вигорання у педагогів відіграє дисбаланс між витраченими зусиллями та отриманим результатом, що знижує відчуття професійної значущості та задоволеності працею [1; 5].

Медична діяльність пов'язана з високим рівнем відповідальності за життя та здоров'я людей, що зумовлює значне психоемоційне навантаження [1; 2]. Постійний контакт із пацієнтами, які перебувають у стані страждання або тривоги, вимагає високого рівня емпатії [2].

Однією з характерних особливостей вигорання у медичних працівників є поступове зниження здатності до співпереживання, що підтверджується науковими дослідженнями [3]. Це виявляється у формуванні емоційної дистанції, яка спочатку виконує захисну функцію, але згодом перетворюється на стійку рису професійної поведінки [3; 4]. У результаті знижується якість взаємодії з пацієнтами та ефективність лікувального процесу [4].

Крім того, у медичних працівників часто спостерігаються психосоматичні вияви вигорання, що свідчить про глибокий вплив синдрому на фізичне здоров'я [5].

Державні службовці здійснюють діяльність у жорстко регламентованих умовах, що обмежує їхню автономію та можливості самореалізації [1; 2]. Високий рівень відповідальності та необхідність дотримання нормативних вимог створюють значне психологічне навантаження [2].

Вигорання у цій категорії працівників виявляється у формуванні апатії, втраті ініціативності та зниженні інтересу до професійної діяльності [3]. Поступово формується формальний стиль виконання обов'язків, що негативно впливає на ефективність державного управління [4; 5].

Працівники силових структур функціонують в умовах підвищеного ризику, що пов'язано із загрозою життю та високим рівнем відповідальності [1; 2]. Постійне перебування у стані готовності до дій створює хронічне психоемоційне напруження [2].

Вигорання у цій професійній групі супроводжується емоційною притупленістю, підвищеною тривожністю та агресивністю [3]. У деяких випадках можливий розвиток посттравматичних реакцій, що ускладнюють професійну діяльність [5].

Розвиток синдрому вигорання зумовлюється поєднанням зовнішніх і внутрішніх чинників, що підтверджується дослідженнями українських науковців [1; 2; 3]. До зовнішніх належать умови праці, організаційна культура та рівень навантаження, натомість внутрішні пов'язані з індивідуальними особливостями особистості [2].

Наслідки професійного вигорання мають комплексний характер і виявляються у зниженні ефективності діяльності, погіршенні психічного та фізичного здоров'я та порушенні міжособистісних відносин [4; 5].

Синдром професійного вигорання є складним багатофакторним явищем, що виникає внаслідок тривалого впливу стресогенних факторів професійної діяльності [1; 2]. Його психологічні особливості визначаються як специфікою професії, так і індивідуальними характеристиками особистості [3].

Менеджери організацій, педагоги, медичні працівники, державні службовці та працівники силових структур належать до груп підвищеного ризику через високий рівень відповідальності та емоційне навантаження [2; 4]. Розуміння механізмів вигорання є необхідною умовою для його профілактики та подолання [5].

Список використаних джерел

1. Писаренко Ю. В. Професійне вигорання як психолого-педагогічна проблема : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2018. 256 с.

2. Підлипняк І. Ю., Дука Т. М. Професійне вигорання педагогів: профілактика та подолання : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 320 с.

3. Зайчикова Т. В. Соціально-психологічні детермінанти синдрому професійного вигорання у вчителів : дис. … канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2005. 210 с.

4. Солинська У., Юрчак А. Професійне вигорання вчителя та його наслідки : навч.-метод. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 180 с.

5. Вільхова О. М., Манжелій Н. І. Профілактика професійного вигорання у педагогічних працівників : навч. посіб. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. 214 с.

Зінченко Поліна Владиславівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Снятkова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

У сучасних умовах реформування правоохоронної системи України особливого значення набуває підвищення ефективності діяльності Національної поліції, що безпосередньо пов'язано з рівнем професійної підготовки її працівників. Однією з ключових складових цієї підготовки є комунікативна компетентність, яка забезпечує ефективну взаємодію поліцейських із громадянами, колегами та іншими суб'єктами правовідносин.

Специфіка діяльності поліції полягає в тому, що значна частина службових завдань реалізується через безпосереднє спілкування. Поліцейський щоденно взаємодіє з різними категоріями населення, зокрема з потерпілими, правопорушниками, свідками, а також особами, які перебувають у стані стресу або агресії. У таких умовах саме комунікативна компетентність виступає ключовим чинником ефективності професійної діяльності [1, с. 122].

Крім того, сучасна модель діяльності поліції орієнтована на принципи партнерства з населенням, що передбачає високий рівень довіри, відкритості та взаєморозуміння. Досягнення цих цілей неможливе без належного рівня розвитку комунікативних умінь і навичок працівників поліції.

У науковій літературі комунікативна компетентність розглядається як складне багатокомпонентне утворення, що інтегрує знання, уміння, навички та особистісні якості, необхідні для ефективної комунікації. Зокрема, під комунікативною компетентністю поліцейського розуміють здатність встановлювати та підтримувати психологічний контакт, адекватно сприймати та інтерпретувати інформацію, а також обирати доцільні стратегії спілкування відповідно до конкретної ситуації [2, с. 1523].

Досліджуючи класифікацію комунікації, О. Білик виділяє її основні типи за низкою критеріїв. Зокрема, за кількістю учасників розрізняють міжособистісну, групову та масову комунікацію. За способом взаємодії – монологічну та діалогічну, а за наявністю технічних засобів – безпосередню та опосередковану. Також комунікацію класифікують за синхронністю (синхронна та діахронна), періодичністю (регулярна й нерегулярна), засобами взаємодії (вербальна та невербальна) та каналами сприйняття (візуальна, аудіальна, аудіовізуальна, тактильна).

Важливим аспектом комунікації є її спрямованість, яка визначається системою мотивів, потреб і ціннісних орієнтацій особистості та впливає на характер взаємодії. У цьому контексті виокремлюють інструментальну, особистісну та змістовну спрямованість комунікації. Крім того, залежно від мети, комунікація характеризується низкою ознак, зокрема антропологічною (визначальна роль людини у сприйнятті інформації), соціальною (врахування інтересів учасників), кодувальною (використання знакових систем) та процесуальною (поетапність розвитку комунікативного процесу).Комунікативна компетентність відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективності діяльності поліції, виконуючи низку важливих функцій [3, с. 19].

Передусім вона забезпечує встановлення ефективного контакту з громадянами. У процесі виконання службових обов'язків поліцейський повинен швидко орієнтуватися в ситуації, налагоджувати взаємодію та отримувати необхідну інформацію. Від якості комунікації залежить точність і повнота отриманих відомостей, що безпосередньо впливає на прийняття рішень [1, с. 122–123].

Не менш важливою є роль комунікативної компетентності у профілактиці та врегулюванні конфліктів. Уміння використовувати ефективні комунікативні стратегії, зокрема активне слухання, емпатію та конструктивний діалог, дозволяє знижувати рівень напруженості та уникати ескалації конфліктних ситуацій [5, с. 120].

Крім того, комунікативна компетентність сприяє підвищенню ефективності управлінських і тактичних рішень. Завдяки здатності правильно інтерпретувати поведінку інших осіб та аналізувати комунікативні сигнали поліцейський отримує можливість більш адекватно оцінювати ситуацію та обирати оптимальні способи дій [1, с. 127].

Розвиток комунікативної компетентності є важливою складовою професійної підготовки поліцейських, оскільки саме вона забезпечує ефективну взаємодію з громадою та належне виконання службових обов'язків. В умовах сучасних викликів до діяльності правоохоронних органів зростає потреба у формуванні високого рівня комунікативних умінь і навичок.

Одним із ключових напрямів розвитку комунікативної компетентності є впровадження спеціалізованих тренінгів, спрямованих на формування навичок ефективної комунікації, зокрема активного слухання, аргументації, ведення конструктивного діалогу та деескалації конфліктних ситуацій. Такі форми підготовки дозволяють наблизити навчальний процес до реальних умов службової діяльності та сформувати практичні моделі професійної поведінки [4, с. 111].

Важливого значення набуває також розвиток емоційного інтелекту поліцейських, який сприяє розумінню емоційного стану співрозмовників, підвищує рівень самоконтролю та дозволяє обирати найбільш ефективні стратегії взаємодії. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли рівень стресу в суспільстві є підвищеним, а комунікація з громадянами часто відбувається у складних психологічних обставинах.

Комунікативна компетентність є однією з ключових складових професійної діяльності поліцейських, що визначає ефективність їх взаємодії з громадянами, здатність до попередження та вирішення конфліктів, а також рівень довіри до правоохоронних органів. Її розвиток є необхідною умовою підвищення професійної культури поліцейських та ефективності діяльності Національної поліції України загалом. Отже, комунікативна компетентність виступає стратегічним ресурсом сучасної правоохоронної діяльності та потребує подальшого наукового дослідження і практичного вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Козубенко І. В. Комунікативна складова професійної діяльності поліцейського. *Юридична психологія.* Київ, 2022. № 2 (31). С. 122–129. DOI: https://doi.org/10.33270/03223102.122

2. Федоренко О. І., Забора А. В. Комунікативна компетентність як складова професійної культури поліцейського. *Вісник науки та освіти*. Київ, 2025. № 6. (36). С. 1517–1531. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-6(36)-1517-1531

3. Саврасова-В'юн Тетяна. Комунікативний практикум. Навчально-методичний посібник. Київ 2024. С. 1–184.

4. Рівчаченко О. А. Формування комунікативної толерантності в поліцейських Національної поліції України за допомогою інтерактивних засобів навчання. *Юридична психологія*. Київ, 2019. № 2 (25). С. 109–116. DOI: https://doi.org/10.33270/03192502.109.

5. Комунікативна компетентність як чинник попередження конфліктів у кризових умовах життєдіяльності. *Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи.* Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Україна, Житомир, 25 квітня 2023 р.).

Лобасюк Вадим Михайлович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сняткова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КОНФЛІКТНОСТІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ПРАВООХОРОНЦІВ

Професійна діяльність правоохоронців характеризується високим рівнем стресу, ризиком та необхідністю постійної взаємодії з громадянами в конфліктогенних ситуаціях. Сучасні умови та специфіка службової діяльності підрозділів Національної поліції України висувають високі вимоги до сформованості в працівників комплексу особистісно-професійних якостей, які забезпечують ефективну саморегуляцію поведінки в стресогенних, критичних та емоційно насичених ситуаціях. Одним із ключових складових професійної компетентності правоохоронця є здатність до конструктивної поведінки в конфліктних взаємодіях з громадянами, а також впевнене володіння прийомами раціональної комунікації з особами, які демонструють конфліктогенну поведінку, вербальну агресію чи провокаційні форми спілкування.

Надмірна жорсткість, брутальність, зухвалість та агресивні моделі взаємодії правоохоронців із громадянами й колегами зумовлюють стійку негативну увагу суспільства до діяльності поліції. Такі вияви не лише підривають рівень суспільної довіри, а й актуалізують необхідність перегляду критеріїв оцінювання професійної придатності працівників Національної поліції, а також посилення уваги до розвитку комунікативних стратегій, спрямованих на зниження конфліктності в умовах хронічного професійного стресу. Хронічний стрес знижує здатність до самоконтролю, погіршує якість комунікації та підвищує ймовірність конфліктних ситуацій [1, с. 107].

Конфлікти в правоохоронній сфері часто виникають через непорозуміння, емоційне напруження та неправильний вибір мовленнєвої поведінки. Як зазначають дослідники, комунікативна

стратегія визначає загальний напрям взаємодії та реалізується через відповідні тактики мовленнєвої поведінки.

Ефективна комунікація в правоохоронній діяльності є ключовим інструментом деескалації конфліктів, оскільки сприяє зниженню рівня напруження у взаємодії; формуванню довіру між правоохоронцем і громадянином; уникненню ескалації агресії; забезпечує конструктивний діалог навіть у кризових ситуаціях.

До основних комунікативних стратегій, що можуть бути використані правоохоронцями, належать:

– ***стратегія співробітництва,*** яка передбачає спільний пошук рішення, врахування інтересів усіх сторін і є найбільш ефективною для довготривалого врегулювання конфліктів;

– ***стратегія компромісу,*** що полягає у взаємних поступках та дозволяє швидко знизити напруження, але не завжди усуває причину конфлікту;

– ***стратегія уникнення,*** яка доцільна у випадках, коли конфлікт не є суттєвим або потребує відтермінування;

– ***стратегія пристосування,*** яка передбачає поступку однієї сторони задля збереження стабільності;

– ***стратегія суперництва,*** яка може бути ефективною в умовах загрози, але часто провокує ескалацію конфлікту.

Ефективні комунікативні тактики для зниження конфліктності передбачають активне слухання; нейтральну та коректну лексику; емпатію та визнання емоцій, співрозмовника; уникнення провокативних висловлювань; чітке та спокійне формулювання вимог. Використання кооперативних стратегій в комунікації значно знижує рівень агресії та сприяє конструктивному діалогу [5].

Конфліктологічна компетентність працівника Національної поліції України – це інтегративний комплекс умінь, що забезпечує конструктивну поведінку в конфліктних ситуаціях, зокрема превенцію, управління, вибір адекватної стратегії та вплив на опонента для досягнення оптимального результату.

Конфліктологічна компетентність нерозривно пов’язана з комунікативною компетентністю. Ефективність взаємодії поліцейських з різними категоріями громадян значною мірою залежить від володіння сучасними комунікативними стратегіями, особливо в умовах хронічного професійного стресу, коли ризик ескалації конфлікту зростає [3, с. 60].

Особливого значення в умовах хронічного професійного стресу набуває психологічна складова професійної підготовки поліцейських, оскільки вона формує основу комунікативних стратегій деескалації конфліктів. Знання механізмів емоційної саморегуляції, технік активного

слухання та стратегій невербальної комунікації дозволяє правоохоронцю не лише зберігати психологічну стійкість, а й суттєво знижувати рівень конфліктності у взаємодії з громадянами та колегами [3, с. 108].

Аналіз комунікативних стратегій взаємодії в контексті службової діяльності працівників Національної поліції України потребує детального розгляду з урахуванням специфіки їх професійного середовища. Стратегія протиборства, попри її зовнішню непривабливість, залишається неминучим елементом багатьох службових ситуацій, оскільки саме вона часто виступає першопричиною виникнення конфлікту. Основним завданням у цьому випадку є недопущення виявів агресії, негативної емоційності, тактик приниження гідності чи «приклеювання» образливих ярликів у мовній поведінці правоохоронця. Натомість доцільним є застосування стратегії холодної ввічливості, яка реалізується через тактики офіційного, нейтрального мовлення. Яскравим прикладом такої стратегії є встановлена сучасним законодавством процедура зачитування прав підозрюваному під час затримання.

Стратегія відстоювання власної позиції також потребує суттєвої модифікації в умовах правоохоронної діяльності. Зокрема, традиційне шанобливе ставлення до опонента слід замінити на холодно-ввічливе, водночас зробивши нормативно-правовий аспект одним із домінуючих елементів комунікації.

Окремої уваги заслуговують маніпулятивні стратегії, які не варто відкидати категорично. Їх вивчення має здійснюватися в двох напрямах: по-перше, як захист правоохоронця від маніпулятивного впливу з боку громадян (такі випадки в практиці не є поодинокими); по-друге, як обґрунтоване використання маніпуляції самим поліцейським за чітко визначеними моральними та правовими межами.

Стратегія переговорів у контексті діяльності Національної поліції не може зводитися лише до «відкритої розмови». Специфіка адресата комунікації (представники різних психологічних типів, конфліктних диспозицій та типів мовної особистості) вимагає розроблення диференційованих підходів до ведення переговорів. Особливої актуальності набуває вивчення особливостей мовної поведінки на кожному етапі розвитку конфліктної ситуації, оскільки саме від правильного вибору комунікативної стратегії з урахуванням психоемоційного стану правоохоронця залежить рівень конфліктності та ефективність її деескалації в умовах професійного стресу.

Питання адаптації та оптимізації зазначених комунікативних стратегій у правоохоронній сфері залишається недостатньо вивченим у сучасній науці, що зумовлює необхідність проведення спеціальних емпіричних досліджень у цьому напрямку [4, с. 175].

Комунікативні психотехніки, спрямовані на подолання агресивних та конфліктних станів особистості, мають високу ефективність, оскільки забезпечують конструктивний і компенсаторний вплив на опонента, дозволяючи переорієнтувати його внутрішню установку з позиції конфронтації та суперництва на стратегії врегулювання протиріччя - компроміс або співробітництво. Досягається це завдяки ефективному спілкуванню та активному управлінню ходом діалогу.

На практиці зазначені психотехніки застосовуються для фіксації потреби агресора, «зв'язування» агресії та перехоплення сценарію розмови. Вони дають змогу в критичний момент нейтралізувати подальше загострення конфлікту шляхом використання універсальних узагальнень (загальних фраз, що закривають діалог і знижують рівень конфліктної мотивації), а також тактик визнання компетентності опонента та звернення до нього за порадою. Прикладом може слугувати фраза: «Ви, як досвідчена людина, що могли б запропонувати в такій ситуації?».

Завдяки системному застосуванню цих та інших психолого-педагогічних механізмів у майбутніх правоохоронців формується стійка конфліктологічна готовність, а також культурно-особистісна основа психологічної безпеки. Особливо важливим є те, що набуті компетенції дозволяють ефективно застосовувати комунікативні стратегії деескалації конфліктів саме в умовах хронічного професійного стресу, що є характерним для службової діяльності поліції, і тим самим суттєво знижувати рівень конфліктності у взаємодії з громадянами та колегами [2, с. 36].

Регулярні тренінги з розвитку емоційного інтелекту, стресостійкості та навичок комунікації значно підвищують здатність правоохоронців ефективно діяти в конфліктних ситуаціях. Особливу роль відіграє моделювання реальних сценаріїв і відпрацювання деескалаційних технік.

Отже, розвиток комунікативних стратегій зниження конфліктності в умовах професійного стресу є необхідною передумовою підвищення ефективності правоохоронної діяльності, психологічної безпеки працівників та гармонізації відносин між поліцією і суспільством в сучасних умовах України. Найбільш ефективними є кооперативні стратегії, що базуються на співробітництві, емпатії та конструктивному діалозі. Їх впровадження сприяє оптимізації професійної діяльності в умовах стресу та підвищенню якості взаємодії з громадянами.

Список використаних джерел

1. Гіренко С. П. Конфліктологічна готовність працівників органів внутрішніх справ як складова їх професійної підготовки. *Вісник Національного університету оборони України.* 2011. № 4. С. 33–39.
2. Гіренко С. П., Червоний П. Д. Конфліктний простір працівників Національної поліції в контексті їхньої професійної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 60. Т. 2. С. 33–38.
3. Євдокімова О. О., Жданова І. В. Жданова, Швець Д. В. та ін. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посіб. ; за заг. ред. В. В. Сокуренка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018 р. 426 с.
4. Пелепейченко Л. М., Рибяк В. В. Комунікативні стратегії нейтралізації конфліктів у галузі діяльності МВС як складова професійної підготовки курсантів. *Актуальні проблеми сучасної психології та педагогіки вищих навчальних закладів МВС України :* матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 19 листоп. 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ: ХНУВС, 2010 р. 292 с.
5. Шмаленко Ю. І. Ефективні комунікативні стратегії в конфліктних ситуаціях. *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір :* матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 черв., 2024 р.). Одеса, 2024. С. 208–213. URL: https://hdl.handle.net/11300/28055; DOI: 10.32837/11300.28055

Ляшук Марія Вікторівна,
студентка навчально-наукового інституту права і психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

МОВА ПІДТРИМКИ Й ДОВІРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Актуальність теми зумовлена війною в Україні, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру 24 лютого 2022 року. Агресія Російської Федерації спричинила масові психотравми серед військовослужбовців і цивільного населення. За

інформацією Всесвітньої організації охорони здоров'я, кожна п'ята особа, яка пережила збройний конфлікт, має проблеми з психічним здоров'ям. Це становить приблизно 9,6 млн українців, які потенційно ризикують розвитком депресії, тривожних розладів і посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [1].

Перебування в зоні бойових дій кардинально змінює людину: 95 % військових переживають жахливі події, що призводять до психотравми. Після повернення до цивільного життя ветерани стикаються з психологічними, соціальними та комунікативними викликами. Зміна статусу з військового на цивільний, хронічний біль, втрата побратимів, недовіра до оточення та труднощі з адаптацією вимагають комплексної реабілітації. У цьому контексті мова підтримки й довіри стає потужним, доступним і дієвим інструментом відновлення психоемоційного стану та соціальної реінтеграції ветеранів.

Мова є ключовим елементом формування цивілізації та основоположним складником комунікації. Вона дозволяє передавати думки, емоції та внутрішні переживання. За класифікацією Р. Якобсона, мова виконує референтну, емоційну, когнітивну, фактичну, поетичну та металінгвістичну функції [2]. Емоційна функція особливо важлива для ветеранів, оскільки дає змогу вербалізувати почуття, обробляти травматичний досвід і керувати емоціями. Вербалізація емоцій, яка широко застосовується в когнітивно-поведінковій терапії, перетворює необроблений досвід у послідовну лінгвістичну форму, сприяючи рефлексії та зціленню.

Багатство емоційного словника впливає на здатність ідентифікувати та артикулювати почуття. Слова формують сприйняття світу та себе в ньому. Наприклад, заміна терміну «психічна хвороба» на «психічний стан» або уникнення ярликів на кшталт «депресивна людина», «тривожна особа» зменшує стигматизацію та підкреслює здібності, а не обмеження. Безбар'єрна, інклюзивна мова, заснована на повазі, є фундаментом для створення довіри та емпатії.

Оскільки війна накладає глибокий психологічний відбиток, то ветерани часто керуються «правилами виживання в бою» (за Дж. Монро): постійне відчуття небезпеки, недовіра, швидке ухвалення рішень, невиявлення емоцій, труднощі з розмовами про війну [3]. Ці патерни ускладнюють адаптацію до цивільного життя, спричиняючи проблеми зі спілкуванням, сном, увагою, загострену реакцію на несправедливість і ціннісний розрив із суспільством.

Неетичні запитання («Ти вбивав? Скількох?», «Тобі було страшно?») стають тригерами і викликають роздратування чи замкнутість. Натомість мова підтримки передбачає емпатичні формулювання, активне слухання без оцінок і порад, визнання досвіду

ветерана. Слова вдячності мають звучати щиро, а не формально. Товариський тон, уважне слухання та відсутність настанов створюють простір довіри, необхідний для психологічного відновлення та подальшої соціальної інтеграції.

Перша психологічна допомога (за рекомендаціями ВООЗ) базується на принципах заспокоєння, підтримки, зорієнтування та долучення до ресурсів. Прості фрази «Ви зараз у безпеці», «Я поруч і готовий вислухати» зменшують паніку та відновлюють відчуття контролю [4].

Успішними прикладами практичної реалізації комунікативних підходів є волонтерський проєкт «Як ти, брате?», який запрошує на інтерактивні заходи у форматі «Досвідчення», що створюють безпечний простір для відкритого спілкування та обміну досвідом. На сьогодні проведено понад 700 таких зустрічей для представників громад, військових підрозділів, благодійних організацій і бізнес-структур. Не менш ефективною є соціальна програма WOG «Побратими», яка реалізує групи підтримки для ветеранів. За інформацією звіту ГО «Побратими», після трьох місяців участі в групах 68 % учасників повідомили про зниження симптомів тривоги та депресії, а 72 % – про покращення комунікації з родиною [6].

Програма «Опора: Простір психологічної підтримки для дружин військовослужбовців» спрямована на розвиток культури діалогу в родинах військових. Під час тренінгів учасники опановують навички розпізнавання тригерів, уникнення мовних висловлювань, що можуть викликати почуття провини чи відчуження, а також освоюють комунікацію, наповнену прийняттям і турботою. Учасниці програми зазначають, що після кількох зустрічей вони стали краще розуміти реакції своїх чоловіків, навчилися «чути між рядків» і не сприймати замкнутість ветеранів як байдужість [7].

Аналіз розглянутих кейсів свідчить, що результативність психологічної допомоги здебільшого визначається мовою – її інтонацією, щирістю висловлювання та своєчасністю застосування мовних практик.

Вербальні засоби охоплюють афірмації («Ми одна команда», «Я тебе чую», «Ти не залишишся сам»), метафори та емпатичні висловлювання. Вони формують довіру, знижують тривожність і посилюють згуртованість. У військовому середовищі відсутність довіри знижує боєздатність, тому правильна вербальна комунікація є елементом морально-психологічного забезпечення [8].

Невербальні засоби становлять до 93 % комунікативного ефекту (правило А. Мехрабіана): погляд, жести, інтонація, поза тіла. Відкритий зоровий контакт, розгорнуті долоні, дзеркальне відображення, спокійна

інтонація та уникнення схрещених рук створюють атмосферу безпеки. У Рекомендаціях Міністерства оборони України акцентовано на відкритих позиціях під час спілкування з військовослужбовцями після бойового досвіду [9].

Ефективні методи базуються на таких правилах: уникати образливих ярликів («контужений», «псих»), поважати особисті кордони, не давати непроханих порад, уникати гучних звуків. Серед ключових методів:

1. «Рівний-рівному» – діалог ветеранів для переосмислення досвіду та зміцнення довіри;
2. Активне слухання («Уважно слухати – це дія») – рефлексивне, без переривань і оцінок;
3. «Мова родини» – безумовна підтримка та розуміння військової культури;
4. Комунікація через творчість (арттерапія, літературна терапія, музикотерапія, фототерапія);
5. Письмова комунікація – написання листів собі чи побратимові для вербалізації емоцій [10].

Ці методи створюють безпечний простір, сприяють психологічному розвантаженню, трансформації самоідентичності та адаптації.

Мова підтримки й довіри є потужним інструментом реабілітації ветеранів. Вона впливає на емоційний стан, допомагає вербалізувати травматичний досвід, поєднує вербальні та невербальні компоненти й реалізується через спеціальні терапевтичні методи. Правильне використання мови формує довіру, зменшує стигматизацію, сприяє відновленню психоемоційного балансу та соціальній інтеграції. Сформульовані рекомендації можуть бути застосовані в тренінгах, програмах підтримки родин і професійній діяльності психологів, філологів та фахівців з реабілітації. Подальші дослідження когнітивно-мовленнєвих аспектів травматичного досвіду ветеранів дозволять удосконалити травмоорієнтовані практики.

Список використаних джерел

1. Міністерство охорони здоров’я України. Психологічна підтримка постраждалих унаслідок війни: практичний посібник для фахівців. Київ. URL: https://moz.gov.ua/article/guidelines/psihologichna-pidtrimka-postrazhdalih.
2. Jakobson R. Fundamentals of Language. Mouton DeGruyter. 96 p.
3. Приходько І., Мацегора Я., Байда М. Психологічне відновлення українських військовослужбовців після тривалої участі у бойових діях. URL: https://chiz.nangu.edu.ua/article/view/295208.

4. World Health Organization. Psychological First Aid: Guide for Field Workers. Geneva : WHO Press, 2011. URL: https://apps.who.int/iris/handle/10665/44615.

5. Shraga J. Language restoration in trauma therapy: Narrative rebuilding approach. London : Routledge, 2022. 142 p.

6. ГО «Побратими». Звіт про ефективність груп підтримки для ветеранів. Київ. URL: https://vartozhyty.com.ua.

7. Opora / МАРТТТЕ. Програма підтримки сімей ветеранів: комунікаційні моделі і тренінги. 2025. URL: https://www.mapttte.com/opora.

8. Міністерство оборони України. Морально-психологічне забезпечення Збройних Сил України : методичні рекомендації. Київ : МОУ, 2022. 76 с. URL: https://www.mil.gov.ua/ministry/normativna-baza/moralno-psihologichne-zabezpechennya.html

9. Азаднепровська А. Мова як інструмент впливу на свідомість та емоційний стан людини. LIGA.net (блог). 2023. URL: https://blog.liga.net/user/azadneprovska/article/54639

10. Акименко Ю. Ф., Кириленко М. І., Лахтадир А. М., Одиниця В. В. Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія». Посібник для тренера. Київ, 2023. 72 с.

Мацюк Микола Миколайович,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної
безпеки Київського інституту
Національної гвардії України
Науковий керівник:
Посмітна Вікторія Віталіївна,
професор кафедри філології
та військового перекладу
Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

МОВНОКОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ДЕЕСКАЛАЦІЇ КОНФЛІКТУ У ВЗАЄМОДІЇ ПРЕДСТАВНИКІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР ІЗ ЦИВІЛЬНИМИ СУБ'ЄКТАМИ

В умовах воєнного часу взаємодія представників силових структур із цивільним населенням набуває особливого значення, оскільки виходить за межі суто функціонального виконання службових завдань і безпосередньо впливає на стан суспільної безпеки, довіру до військових інституцій та загальну стабільність у кризовому середовищі.

Конфліктність такої комунікації зумовлюється сукупністю чинників: дефіцитом часу, високою емоційною напругою, станом страху чи виснаження цивільних осіб, а також відмінністю у сприйнятті подій і мотивів поведінки сторін [1, с. 2610]. За таких умов мовнокомунікативні стратегії деескалації слід розглядати як важливий складник професійної компетентності військовослужбовця, що дає змогу запобігти загостренню конфлікту, мінімізувати необхідність силового втручання та забезпечити більш безпечну модель взаємодії [1, с. 2612]. Саме виважене слово, правильний добір інтонації, лексики, комунікативної стратегії нерідко визначають, чи буде ситуація врегульована мирно, чи вона перейде у фазу відкритого протистояння [2, с. 188; 3, с. 115].

Мета дослідження – визначити мовнокомунікативні стратегії деескалації конфліктних ситуацій у професійному спілкуванні представників силових структур із цивільними суб'єктами.

Розгляд цієї проблеми потребує поєднання комунікативного, психологічного та психолінгвістичного підходів. Стрес, страх і гнів істотно впливають на здатність людини сприймати інформацію, аналізувати її та реагувати виважено. За даними досліджень, в емоційно напруженому стані знижується здатність до логічного опрацювання складних повідомлень, натомість посилюються імпульсивні реакції [1, с. 2616]. У такій ситуації особливої ваги набуває чіткість мовлення військовослужбовця чи правоохоронця: складні конструкції, надмірна деталізація або двозначні висловлювання можуть лише посилити непорозуміння. Натомість короткі, прості, однозначні фрази та зрозумілі слова полегшують сприйняття повідомлення, зменшують ризик помилкової інтерпретації та сприяють збереженню контролю над розвитком подій [4, с. 44–45].

Однією з ключових стратегій деескалації є активне слухання. Його сутність полягає не лише в тому, щоб вислухати співрозмовника, а й у тому, щоб продемонструвати увагу до його емоційного стану через уточнювальні запитання, перефразування та коректне вербальне підтвердження почутого [1, с. 2619]. Це створює враження залученості й поваги, знижує гостроту емоційної реакції та відкриває простір для більш конструктивного діалогу [1, с. 2615; 2, с. 190]. Не менш важливим є використання нейтральної лексики та «я-повідомлень», які дозволяють уникати звинувачувального тону й не провокують захисної агресії у відповідь [1, с. 2620; 6, с. 204]. У професійному спілкуванні це має особливу цінність, оскільки дає можливість одночасно зберігати службовий авторитет і підтримувати контрольований, ненасильницький формат комунікації.

Специфіка взаємодії силовиків із цивільним населенням полягає в тому, що зовнішньо агресивна або різка поведінка цивільної особи не завжди є свідомим викликом чи виявом неповаги. Нерідко вона є реакцією на страх, втому, невизначеність, втрату відчуття безпеки або тривале психоемоційне перенапруження [1, с. 2613– 2617]. Саме тому важливе значення має професійна емпатія, яка дозволяє військовослужбовцеві не ототожнювати слова чи поведінку співрозмовника з особистою образою, а бачити за ними певний емоційний стан і відповідно коригувати свою комунікативну тактику [1, с. 2618; 5, с. 127]. У цьому контексті деескалація передбачає не поступливість, а свідоме управління ситуацією за допомогою мовних і поведінкових засобів.

Важливим елементом деескалаційної взаємодії є своєчасне інформування цивільних осіб. Невизначеність, брак пояснень і незрозумілість дій представника силової структури часто породжують додаткову тривогу, підозру й опір. Навпаки, коротке, спокійне й чітке пояснення причин перевірки, порядку дій або встановлених обмежень знижує рівень напруги та формує відчуття передбачуваності ситуації [1, с. 2620; 6, с. 138]. Така комунікація не лише полегшує виконання службового завдання, а й зміцнює довіру до силовика як до представника держави. У цьому аспекті важливими залишаються вимоги професійної етики: стриманість, коректність, неупередженість, самоконтроль і повага до людської гідності [6, с. 126, 151]. Контроль темпу мовлення, сили голосу, інтонації та загальної манери поведінки формує для співрозмовника невербальний сигнал безпеки та стабільності [1, с. 2621; 6, с. 204].

Отже, мовнокомунікативні стратегії деескалації у взаємодії представників силових структур із цивільними мають розглядатися як необхідний елемент професійної підготовки силовиків в умовах воєнних викликів. Найбільш ефективними серед них є активне слухання, використання нейтральної та зрозумілої лексики, розуміння емоційного стану співрозмовника, своєчасне інформування та дотримання професійної стриманості. Сукупне застосування цих стратегій дає змогу зменшити конфліктність комунікації, запобігти ескалації напруги та забезпечити більш гуманний і результативний формат військово-цивільної взаємодії. Саме тому розвиток таких навичок слід вважати важливою умовою професіоналізації захисників і зміцнення суспільної довіри до сектору безпеки загалом.

Список використаних джерел

1. Плеханов А. В. Психологічні стратегії деескалації конфлікту як пріоритетний рівень особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 3 (55). С. 2609–2623.
2. Перепелиця Н. О. Переговори в умовах конфліктів: стратегії деескалації та досягнення компромісу. *Політикус.* 2024. Вип. 2. С. 188–193.
3. Копча Р. Роль зв'язків із громадськістю у військово-цивільних комунікаціях у зміцненні довіри до Збройних Сил України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія.* 2025. Вип. 3 (17). С. 113–121.
4. Бужикова Т. О. Роль психолінгвістичних чинників у сприйнятті та використанні англомовних команд у військово-комунікативних ситуаціях. *Інноваційна педагогіка*. 2026. Вип. 91. Т. 1. С. 44–48.
5. Золотов А. В., Шикула Р. Р., Леженко С. О. Співпраця військових і цивільних організацій: ключові компетентності для ефективної взаємодії. *Національні інтереси України*. 2025. № 3 (8). С. 121–132.
6. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій. Київ : 7БЦ, 2021. 277 с.

Мельник Анна Іванівна,
курсант навчально-наукового
інституту № 3 Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Доценко Вікторія В'ячеславівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології,
соціології та педагогіки
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЛІДЕРСТВО В УМОВАХ КРИЗИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ГРУПИ

Лідерство в соціальній сфері – це здатність впливати на людей для досягнення спільних цілей і задоволення суспільних потреб. У кризових умовах лідер діє в невизначеності, з обмеженими ресурсами та підвищеним стресом, тому має швидко адаптуватися й знаходити нестандартні рішення. У цьому контексті важливим є не лише те, якими якостями володіє лідер, а й те, яким чином ці якості трансформуються у колективні механізми адаптації та стабілізації.

У кризових умовах лідер діє в ситуації високої невизначеності, дефіциту ресурсів, часу та достовірної інформації. Таке середовище

вимагає від нього не лише швидкого прийняття рішень і готовності нести відповідальність, а й збереження власної психологічної рівноваги. Саме емоційна стійкість лідера стає основою для формування колективної резилієнтності: стабільний емоційний стан керівника дозволяє знизити рівень групової тривожності, запобігти панічним реакціям і підтримувати конструктивну мотивацію членів групи. Важливими також є відкритість комунікації, чіткість формулювання завдань і здатність визначати пріоритети, особливо щодо підтримки вразливих груп. У кризових ситуаціях лідер виступає не лише організатором діяльності, а й джерелом психологічної підтримки, що безпосередньо впливає на загальний стан групи [1].

Проблема прийняття рішень в умовах дефіциту часу та інформації активно розглядається в сучасному науковому дискурсі. Зокрема, Т. Пєшкова акцентує на необхідності структурованості, чіткості та високої особистої відповідальності лідера в екстремальних соціальних умовах. Натомість С. Чуніхіна зосереджує увагу на важливості інтуїтивних механізмів і попереднього досвіду як основи швидких та ефективних управлінських рішень.

Такий розбіжний акцент не свідчить про суперечність, а радше підкреслює потребу в когнітивній гнучкості лідера – здатності швидко перемикатися між раціональним аналізом та інтуїтивним мисленням залежно від вимог ситуації. Крім того, емоційне напруження, притаманне кризовим умовам, суттєво підвищує ризик когнітивних викривлень і помилкових рішень. Саме тому саморегуляція емоцій та емоційний контроль стають критичними передумовами не лише ефективного керівництва, а й збереження психологічної стійкості всієї групи [2].

Психологічна стійкість лідера в умовах невизначеності та загрози розглядається як ключовий ресурс забезпечення ефективності діяльності. За висновками О. Богуш та О. Корнійчука, у ситуаціях, пов’язаних із підвищеним ризиком, визначальною є не лише наявність знань чи досвіду, а передусім поведінкова гнучкість, здатність діяти в умовах невизначеності та зберігати функціональність діяльності. Особливістю військового контексту є акцент на діях у ситуаціях безпосередньої загрози, що дозволяє конкретизувати психологічну готовність як здатність до швидкої мобілізації ресурсів і підтримання ефективної взаємодії в групі. У цьому контексті стан лідера безпосередньо транслюється на групу, визначаючи рівень її організованості, згуртованості та психологічної стабільності [3].

Узагальнення сучасних наукових підходів (О. Бойко, Л. Орбан-Лембрик, В. Осьодло, Л. Копець) дозволяє визначити особистість лідера як складну багатокомпонентну систему. До її базових структурних елементів традиційно відносять соціальний досвід, ціннісно-смислову

спрямованість, емоційний інтелект, когнітивні особливості та специфіку мотиваційної сфери.

Водночас критичний аналіз засвідчує, що статична наявність зазначених детермінант не є автоматичною гарантією ефективності лідерського впливу. Вирішальне значення має не сама по собі структура особистості, а те, як саме її ресурси активуються та використовуються для управління колективом у конкретних ситуаціях.

З огляду на це, психологічні ресурси лідера доцільно розглядати як інструментарій для оперативного управління груповими процесами. У кризових ситуаціях цей вплив трансформується у конкретні регулятивні функції:

– стабілізаційну – нівелювання рівня тривожності та емоційної деструкції;

– інтегративну – детермінація згуртованості та відновлення групової ідентичності);

– координаційну – оптимізація алгоритмів спільної діяльності в умовах дефіциту часу та інформації.

Отже, ефективність лідера визначається його вмінням ефективно застосовувати свій внутрішній ресурс для вирішення практичних завдань групи, що забезпечує життєздатність колективу в непередбачуваних умовах.

Важливим аспектом діяльності лідера в умовах невизначеності є реалізація цілеспрямованих стратегій підтримки групової стійкості. До ключових інструментів такої стабілізації належать:

1. Стратегія «інформаційного фільтрування» – спрямована на селекцію та раціональне дозування даних, що дозволяє нівелювати деструктивний вплив інформаційного шуму, запобігти виникненню панічних настроїв та зберегти високий рівень довіри до лідера як до основного джерела достовірної інформації.

2. Стратегія «делегування відповідальності» – базується на залученні членів колективу до процесів прийняття рішень. Такий підхід мінімізує відчуття безпорадності та формує суб'єктивне відчуття контролю над ситуацією, що є критично важливим для збереження психічного здоров'я людини в кризі.

3. Стратегія «ритуалізації діяльності» – передбачає впровадження чітких, повторюваних алгоритмів і регламентів. Створення структурованого середовища забезпечує ефект передбачуваності, знижує когнітивне навантаження на членів групи та стабілізує їхню поведінку через звичні моделі дій. Системне застосування зазначених стратегій дозволяє транслювати особисту стійкість лідера, перетворюючи її на спільний ресурс групи в екстремальних умовах.

Отже, ефективність лідера в умовах кризи визначається не лише його особистісними характеристиками, а передусім здатністю

перетворювати власний психологічний ресурс на механізм підтримки стійкості групи. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення механізмів конвертації індивідуальної стійкості у резильєнтність групи.

Список використаних джерел

1. Демідова Ю. Є., Забара Л. М. Лідерство в умовах кризи. *Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін :* матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (26–28 березня 2026 р., м. Харків) / за заг. ред. А. В. Кіпенського. Харків : НТУ «ХПІ», 2026. С. 36.

2. Пєшкова Т. М. Лідерство та прийняття рішень в екстремальних соціальних умовах. *Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін :* матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (26–28 березня 2026 р., м. Харків) / за заг. ред. А. В. Кіпенського. Харків : НТУ «ХПІ», 2026. С. 46.

3. Богуш О. Ю., Корнійчук О. О. Особистісна готовність до змін у діяльності військового лідера. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія».* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 2. С. 59–64.

Ніколаєва Ірина Сергіївна,
студентка навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Тищенко Олена Іванівна,
доцент кафедри психології ННІППП Національної академії внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

КОРЕКЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Агресивна поведінка дітей молодшого шкільного віку є серйозною проблемою сучасної освіти та психології. Вона часто виникає як наслідок дисфункційних сімейних стосунків, високого рівня тривожності та недостатнього розвитку емоційного інтелекту. Дослідження показують, що діти, які постійно спостерігають конфлікти у родині, схильні відтворювати ці моделі у власній поведінці [4, с. 112]. Це зумовлює необхідність розроблення та впровадження корекційних

програм, спрямованих на зниження агресивності та формування конструктивних моделей взаємодії.

Для діагностики агресивної поведінки використовуються різні методики, що дозволяють комплексно оцінити рівень агресивності та її вияви:

1. Методика «Кактус» (М. Панфілова) – дає змогу виявити емоційний стан та приховані тенденції у дітей віком 3–7 років.

2. Анкета для батьків «Критерії агресивної поведінки у дитини» (Г. П. Лаврентьєва, Т. М. Титаренко) – допомагає визначити особливості поведінки дитини у сімейному середовищі.

3. Шкала прямої та непрямої агресії – дозволяє оцінити інтенсивність та спрямованість агресивних реакцій [3].

Комплексне застосування цих методик забезпечує багатовимірне дослідження виявів агресії та створює основу для розроблення ефективних корекційних програм.

Корекційна робота з молодшими школярами має бути системною та передбачати різні методи:

1. Ігрові методи – використання сюжетно-рольових ігор, що моделюють конструктивні способи вирішення конфліктів.

2. Творчі методи – арттерапія та казкотерапія, які дозволяють дитині виражати емоції у безпечній формі.

3. Тренінгові заняття – вправи на розвиток емпатії, саморегуляції та комунікативних навичок.

Згідно з дослідженнями, саме поєднання ігрових, творчих і тренінгових методів сприяє зниженню рівня агресивності та формуванню позитивних моделей поведінки [5, с. 553].

Апробація програми у навчальному закладі продемонструвала її ефективність:

– зниження рівня агресивних виявів серед дітей;

– покращення соціально-емоційного клімату у класі;

– формування навичок конструктивного спілкування та співпраці;

– розвиток емпатії та здатності до саморегуляції.

Отже, корекційні програми є дієвим інструментом у роботі практичного психолога та педагога, забезпечуючи гармонійний розвиток особистості дитини та профілактику девіантної поведінки.

Корекційні програми для молодших школярів мають важливе значення у зниженні рівня агресивності та формуванні позитивних моделей поведінки. Їхня ефективність забезпечується комплексним підходом, що охоплює діагностику, використання інтерактивних методів і системну підтримку з боку педагогів і батьків. Практичне впровадження таких програм доводить, що вони є потужним інструментом профілактики та корекції агресивної поведінки в дитячому середовищі.

Список використаних джерел

1. Агішева Н. К. Внутрішньоособистісний конфлікт. *Український вісник психоневрології.* Журнал. 2008. Вип. 2. С. 63–66.
2. Білюченко Ю. М. Специфіка агресивності підлітків: ґендерний аспект дослідження. Харківський національний університет внутрішніх справ. *Габітус*. 2021. Вип. 31. С. 207–211.
3. Коваль О. Агресивна поведінка дітей молодшого шкільного віку. *Всеосвіта*. URL: https://vseosvita.ua/library/statta-agresivna-povedinka-ditej-molodsogo-skilnogo-viku-394700.html (дата звернення 15.04.2026).
4. Литвинчук Н., Мельниченко Н. Агресивність молодших школярів як соціально-психологічна проблема. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Педагогіка, Психологія»*. 2023. Вип. 22. С. 111–118.
5. Слозанська Г. Дослідження агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. *Social Work and Education.* 2022. Вип. 9 (4). С. 551–568.

Пак Даніель Євгенович,
здобувач вищої освіти факультету забезпечення оперативно-службової діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького
Науковий керівник:
Голярдик Наталія Анатоліївна,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, кандидат психологічних наук, доцент

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВІ ТА ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЛІДЕРА В УМОВАХ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

У сучасній архітектурі безпекових викликів, що постали перед Україною внаслідок повномасштабної збройної агресії, психологія професійної комунікації набуває безпрецедентного значення та стає фундаментальною системою управління життєстійкістю підрозділу [1, с. 45]. Специфіка оперативно-службової діяльності військовослужбовців, зокрема підрозділів Державної прикордонної служби України, передбачає виконання завдань в умовах постійного

впливу екстремальних стрес-факторів: загрози життю, дефіциту часу, інформаційного вакууму або, навпаки, когнітивного перевантаження.

У цьому контексті впевненість керівника (командира) та його здатність діяти за чіткими, заздалегідь відпрацьованими комунікативними алгоритмами виступають головними стабілізуючими факторами. Саме ці чинники запобігають дезінтеграції та деморалізації особового складу під впливом гострого бойового стресу, зберігаючи керованість підрозділу на тактичному рівні. Розширений аналіз цієї проблематики вимагає детального розгляду нейробіологічних, лінгвістичних та цифрових аспектів взаємодії в бойових умовах.

Нейробіологічний аспект, управління стресом та «вертикальна згуртованість». Ефективність взаємодії в екстремальних умовах базується на принципі психофізіологічної конгруентності – повної, беззаперечної відповідності слів лідера його діям, міміці та пантоміміці. В умовах реальної загрози людський мозок еволюційно налаштований на миттєве зчитування невербальних сигналів небезпеки. Впевненість командира, яка об'єктивно виявляється через стабільний тембр голосу, впевнену статику тіла, відсутність зайвих (метушливих) рухів та рішучу міміку, запускає в групі механізм нейросоціального зараження [2, с. 112].

Цей механізм має чітке фізіологічне підґрунтя: спокійний і контрольований стан лідера дозволяє придушити гіперактивність мигдалеподібного тіла (амигдали) – еволюційно найдавнішого центру страху підлеглих, який відповідає за реакції «бий, біжи або замри». Водночас така комунікація допомагає активувати їхню префронтальну кору, яка відповідає за логічне мислення, аналіз обставин та свідоме прийняття рішень. Таким чином, лідер виконує критично важливу роль «зовнішнього регулятора» емоційного стану групи, примусово переводячи її з інстинктивного режиму «заціпеніння» або паніки у раціональний, операційний режим виконання поставленого завдання [2, с. 115].

Формується так звана «вертикальна згуртованість» – феномен глибокої довіри та психологічної прив'язаності між командиром та підлеглими. Ця згуртованість є своєрідним психологічним бронежилетом: вона дозволяє підрозділу зберігати функціональність, автономність та бойовий дух навіть за найгірших сценаріїв, таких як повна втрата зв'язку з вищим командуванням, оточення або раптова зміна тактичної обстановки.

Технологія «короткого операційного імпульсу» та подолання цифрових бар'єрів. Сучасне поле бою характеризується не лише вогневим, а й інтенсивним інформаційно-психологічним та радіоелектронним впливом. В умовах критичного когнітивного перевантаження, спричиненого шумом бою, втомою та стресом,

професійне спілкування має бути максимально оптимізованим і позбутися будь-яких абстракцій, складних синтаксичних конструкцій чи багатозначних термінів.

Модель «короткого операційного імпульсу» передбачає використання жорстких лінгвістичних стандартів комунікації. Найбільш ефективним алгоритмом передачі команд є формат: «хто–що–де–коли». Такий підхід мінімізує час на інтерпретацію повідомлення військовослужбовцем. Це набуває критичної ваги в умовах постановки радіозавад ворожими засобами РЕБ чи використання специфічних цифрових трансформацій зв'язку (наприклад, спілкування короткими фразами в захищених чатах).

Кожне слово лідера, передане в ефір або сказане безпосередньо, має сприйматися як безальтернативна інструкція до дії. Це не лише пришвидшує виконання наказу, а й створює у підлеглого суб'єктивне відчуття контролю над ситуацією. Розуміння свого наступного кроку знижує рівень тривожності та повертає відчуття керованості хаосом.

Крім того, сучасна війна вимагає від командира враховувати специфічні «цифрові бар'єри». Значна частина комунікації здійснюється через текстові повідомлення у захищених месенджерах, де повністю відсутня невербаліка (інтонація, вираз обличчя). Щоб компенсувати цей дефіцит емоційного забарвлення, лідер повинен застосовувати надлишкову чіткість, структурність та однозначність тексту. Використання стандартизованих скорочень, нумерованих списків для наказів та підтвердження отримання інформації допомагає уникнути фатальних помилкових трактувань у критичні моменти бою [1, с. 89].

Когнітивні викривлення, верифікація інформації та післякризова комунікація Стрес безпосередньо впливає на якість сприйняття інформації. Поширеними реакціями організму є «тунельний зір» (звуження поля зору до джерела небезпеки) та «аудиторне виключення» (тимчасове зниження здатності чути та розуміти мову). Для нейтралізації цього «тунельного сприйняття» стресу командиру категорично недостатньо просто віддати наказ. Необхідно впроваджувати та постійно застосовувати методи активної верифікації інформації.

Однією з найефективніших є техніка Check-back – стисле, але точне повторення підлеглим суті отриманого наказу («Зрозумів, висуваюсь на позицію Х, забезпечую прикриття сектору У»). Цей простий комунікативний акт виконує подвійну функцію. По-перше, він дозволяє лідеру миттєво ідентифікувати когнітивні викривлення чи нерозуміння, спричинені панікою, контузією чи крайнім ступенем втоми бійця. По-друге, промовляння наказу вголос додатково фіксує його в пам'яті виконавця.

Важливо розуміти, що професійна комунікація лідера не закінчується після завершення активної фази бойового зіткнення чи кризової ситуації. Навпаки, вона переходить у нову, не менш важливу площину – вона трансформується у формат дебрифінгу, відомого в міжнародній практиці як After Action Review (AAR) [3, с. 80]. Це структурований процес обговорення події безпосередньо після її завершення, орієнтований не на пошук винних, а на аналіз дій, виявлення сильних та слабких сторін.

На цьому етапі комунікативна роль лідера полягає у фасилітації розмови. Він допомагає підрозділу екологічно відреагувати емоції та конструктивно осмислити пережите. Командир скеровує дискусію таким чином, щоб трансформувати гострий травматичний досвід особового складу в корисне професійне знання та оновлені алгоритми дій. Здатність командира відкрито обговорювати як успіхи, так і помилки (зокрема власні) в межах дебрифінгу суттєво зміцнює горизонтальні та вертикальні зв'язки в підрозділі. Це є абсолютною запорукою успішного подолання наступних, майбутніх воєнних викликів, а також фундаментальною основою довгострокового збереження психічного здоров'я та запобігання розвитку ПТСР у військовослужбовців.

Отже, в умовах сучасних криз та воєнних викликів професійна комунікація лідера виступає не лише інструментом передачі інформації, а критичним ресурсом управління психологічним станом та життєстійкістю підрозділу. Використання когнітивно-поведінкових стратегій – від нейробіологічної конгруентності до техніки «короткого операційного імпульсу» дозволяє ефективно долати стрес і нівелювати загрози цифрових бар'єрів. Водночас системне застосування алгоритмів верифікації наказів та посткризового дебрифінгу (After Action Review) перетворює кризовий досвід у професійне зростання. Загалом це формує надійний фундамент для стабільності та боєздатності сектору безпеки в епоху глобальних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Ананьїн В. О., Горлинський В. В., Пучков О. О., Уваркіна О. В. Психологія і педагогіка військових колективів : навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. 185 с.

2. Лалюк Д. В. Психологічні особливості розвитку емоційної стійкості офіцерського складу Національної гвардії України : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2023. 280 с.

3. Оселедько В. Г. Психологічна реабілітація військовослужбовців після бойових дій: міжнародний досвід (After Action Review). *Актуальні питання управління персоналом у складових сектору безпеки і оборони :* зб. тез доп. Харків : НАНГУ, 2024. С. 80–82.

Петренко В'ячеслав Андрійович,
курсант факультету забезпечення
державної безпеки
Київського інституту
Національної гвардії України
Науковий керівник:
Посмітна Вікторія Віталіївна,
професор кафедри філології
та військового перекладу
Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

В умовах повномасштабної війни в Україні питання ефективної професійної комунікації набуває особливого значення, передусім для представників силових структур. Для військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, загалом представників сектору безпеки комунікація є важливим елементом виконання службових завдань, координації дій, підтримання дисципліни та забезпечення психологічної стабільності особового складу [1, с. 25–48].

Воєнні дії створюють умови постійного психологічного напруження, підвищеної відповідальності та ризику для життя. У таких умовах професійна комунікація ускладнюється впливом стресу, емоційного виснаження, дефіциту часу для прийняття рішень, а також необхідністю швидкої передачі точної інформації. Помилки у спілкуванні можуть призвести до дезорганізації роботи підрозділу, виникнення конфліктів і зниження ефективності виконання бойових або службових завдань [2, с. 110–156].

Метою дослідження є визначення психологічних особливостей професійної комунікації в умовах воєнних викликів і встановлення чинників, що впливають на її ефективність.

Дослідження базується на аналізі наукових праць із психології професійної діяльності, військової психології, комунікативної компетентності та управлінської взаємодії [1; 2; 3; 4].

Однією з основних психологічних особливостей професійної комунікації в умовах війни є високий рівень емоційного напруження. Тривале перебування в умовах небезпеки може викликати дратівливість,

агресивність, втому, емоційне вигорання та зниження концентрації уваги, що негативно впливає на якість міжособистісного спілкування [4, с. 95–126].

Важливим чинником ефективної комунікації є емоційна стійкість представника силових структур. Здатність контролювати власні емоції, діяти раціонально, зберігати самовладання в кризових ситуаціях сприяє правильному прийняттю рішень та ефективній взаємодії в колективі [2, с. 201–228].

Не менш важливим є розвиток навичок активного слухання, чіткого формулювання думок, команд, наказів, звітів. В умовах воєнного стану точність переданої інформації безпосередньо впливає на безпеку особового складу та результативність виконання поставлених завдань [1, с. 90–118; 3, с. 64–79].

Особливу роль відіграє невербальна комунікація, оскільки в екстремальних умовах жести, міміка, інтонація та поведінкові реакції можуть передавати важливу інформацію та впливати на морально-психологічний стан підлеглих [4, с. 140–167].

Окремої уваги потребує комунікація за моделлю «командир – підлеглий», оскільки в умовах воєнного стану ефективність управлінських рішень значною мірою залежить від правильності передання наказів, розпоряджень і контролю за їх виконанням. Нечіткість формулювань, емоційна нестабільність або неправильне сприйняття інформації можуть призводити до помилкових дій та зниження рівня керованості підрозділом [2, с. 230–248].

Крім внутрішньої комунікації в підрозділах, важливим аспектом є професійне спілкування військовослужбовців із цивільним населенням. В умовах воєнного стану представники сектору безпеки часто взаємодіють із громадянами під час евакуаційних заходів, перевірок, забезпечення громадського порядку та в кризових ситуаціях. У таких умовах важливими є толерантність, стресостійкість, вміння запобігати конфліктам і підтримувати конструктивний діалог [3, с. 80–96].

Суттєвий вплив на професійну комунікацію також здійснює сучасне інформаційне середовище. Велика кількість інформації, поширення дезінформації, інформаційно-психологічні операції та пропагандистський вплив можуть негативно позначатися на психологічному стані силовиків і якості їх професійного спілкування. Саме тому важливого значення набуває розвиток критичного мислення, інформаційної грамотності, вміння аналізувати інформацію.

Важливим чинником підтримання ефективної професійної комунікації є формування довіри всередині колективу. Високий рівень взаємопідтримки, взаєморозуміння та згуртованості сприяє зниженню психологічного напруження та підвищенню ефективності спільної діяльності в екстремальних умовах.

Отже, професійна комунікація в умовах воєнних викликів потребує високого рівня психологічної готовності, емоційної стійкості та комунікативної компетентності. Формування та вдосконалення цих компонентів сприятиме підвищенню ефективності службової діяльності представників силових структур і забезпеченню успішного виконання ними завдань в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Посмітна В. В. Мовна комунікація у професійній діяльності. Київ : Київський ін-т НГУ, 2023. 188 с.
2. Неурова А., Романишин А. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями. Київ, 2023. 335 с.
3. Крашеніннікова Т. В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції. Дніпро : Адверта, 2017. 107 с.
4. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 272 с.

Пец Марина Михайлівна,
здобувач вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету
управління і права
імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
Голярдик Наталія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук
та фізичного виховання
Хмельницького університету
управління і права
імені Леоніда Юзькова

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В УМОВАХ ТРИВАЛОГО СТРЕСУ

Сьогодення вимагає від людей психологічної стійкості у стресових ситуаціях, що іноді навіть забороняє думати про те, яким чином допомогти собі подолати труднощі конструктивно, без вигорання та емоційної екзистенції. Здебільшого ми не звертаємо увагу

на свій емоційний стан, що провокує не лише погіршення нашого психічного здоров'я, а й фізичного теж, що супроводжується різними психосоматичними хворобами. Особливу увагу слід звернути на свій емоційний стан тим, хто має професійну спрямованість допомагати іншим, тобто наявна постійна комунікація з людьми. До таких професій відноситься робота психолога. У сучасних умовах життя проблема психологічної стійкості є надзвичайно актуальною. Людина постійно стикається зі стресами, інформаційним перевантаженням та необхідністю швидко реагувати на зміни. При цьому не завжди є можливість вчасно звернути увагу на власний емоційний стан. Як показує практика, ігнорування внутрішніх переживань з часом може призводити до виснаження та навіть до психосоматичних виявів. Особливо це стосується спеціалістів допомагаючих професій. Зокрема, робота психолога передбачає постійну взаємодію з людьми, які можуть перебувати у складних життєвих ситуаціях. Це створює додаткове емоційне навантаження. На мою думку, саме тривалий контакт із чужими переживаннями є одним із факторів, що підвищує ризик професійного вигорання.

У науковій літературі психологічну стійкість визначають як здатність людини пристосовуватися до складних умов і при цьому зберігати внутрішню рівновагу. Важливо, що ця здатність не є фіксованою – вона може розвиватися. Значною мірою це залежить від життєвого досвіду, особистісних якостей та соціального оточення. Подібний підхід також підкреслюється в дослідженнях Американської психологічної асоціації, де стійкість розглядається як процес адаптації до труднощів і відновлення після них [1].

Як свідчать результати досліджень, люди з розвиненою психологічною стійкістю краще переносять стресові ситуації. Вони швидше відновлюються після труднощів і здатні об'єктивніше оцінювати обставини. У професійній діяльності це допомагає зберігати ефективність навіть у періоди підвищеного навантаження. Водночас у міжнародних дослідженнях акцентовано, що відсутність ресурсів для відновлення значно підвищує ризик емоційного вигорання у фахівців допомагаючих професій [2].

Психологічна стійкість охоплює кілька складових. По-перше, це емоційна стабільність. По-друге – здатність до відновлення після стресу. І по-третє – уміння використовувати складні ситуації як певний досвід. Інколи саме через труднощі людина починає краще розуміти себе та свої можливості.

Важливу роль відіграють ресурси особистості. Серед внутрішніх ресурсів можна виокремити оптимізм, гнучкість мислення, навички самоконтролю. До зовнішніх ресурсів належить підтримка з боку інших людей, а також професійне середовище. Всесвітня організація охорони здоров'я також зазначає, що соціальна підтримка та баланс навантаження є ключовими факторами профілактики стресових розладів у працівників [3]. З власного досвіду навчання можна сказати, що питання саморегуляції часто недооцінюється. Водночас саме воно допомагає уникнути перевтоми. До ефективних способів можна віднести дихальні вправи, короткий відпочинок, зміну діяльності. Ці методи не є складними, але за умови регулярного використання дають помітний результат.

Окремо варто зосередити увагу на професійні межі. Психолог не може повністю брати на себе відповідальність за клієнта, і це нормально. Чітке розуміння своєї ролі дає змогу зменшити емоційне навантаження. На нашу думку, це один із ключових моментів у збереженні психологічного здоров'я спеціаліста. У сучасних українських реаліях значення психологічної стійкості ще більше зростає. Багато людей переживають тривалий стрес, пов'язаний із війною, що, відповідно, впливає і на роботу психологів. У таких умовах особливо важливо вміти відновлювати власні ресурси.

Отже, психологічна стійкість є необхідною умовою ефективної професійної діяльності. Вона допомагає не лише підтримувати психічне здоров'я, а й забезпечує якісну роботу з клієнтами. Водночас її розвиток потребує уваги до себе, певної самодисципліни та використання різних способів подолання стресу.

Список використаних джерел

1. American Psychological Association. The Road to Resilience. URL: https://www.apa.org/topics/resilience (дата звернення: 24.04.2026).

2. Maslach C., Leiter M. P. Burnout: The Cost of Caring. New York : Malor Books, 2016. 224 p. URL: https://reviewbooku.com/review/burnout-the-cost-of-caring-4951969 (дата звернення: 24.04.2026).

3. World Health Organization. Occupational health: Stress at the workplace. URL: https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/occupational-health-stress-at-the-workplace (дата звернення: 24.04.2026).

Полодюк Юлія Юріївна,
здобувач вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету
управління і права
імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
Голярдик Наталія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціально-
гуманітарних наук та фізичного
виховання Хмельницького
університету управління і права
імені Леоніда Юзькова

ВПЛИВ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасні соціальні, економічні та воєнні виклики суттєво актуалізують проблему впливу кризових ситуацій на професійну взаємодію. Умови невизначеності, підвищеного стресу та емоційного навантаження змінюють не лише внутрішній стан фахівця, а і якість його комунікації, ефективність взаємодії в колективі та здатність до прийняття рішень. Професійна взаємодія в кризових умовах стає більш напруженою, емоційно забарвленою та потребує високого рівня психологічної стійкості.

Кризова ситуація у психологічному розумінні розглядається як стан, що виникає внаслідок впливу інтенсивних стресорів, які порушують звичний баланс функціонування особистості. До таких ситуацій належать війна, соціальні потрясіння, професійне перевантаження, загроза життю та інші фактори, що викликають психологічну дезадаптацію. У таких умовах змінюються когнітивні процеси: знижується концентрація уваги, ускладнюється аналіз інформації, сповільнюється прийняття рішень, а емоційні реакції стають більш інтенсивними та імпульсивними [1].

Професійна взаємодія в кризових умовах характеризується зростанням емоційної напруги, що може виявлятися у збільшенні конфліктності, непорозумінням та зниженні рівня довіри між учасниками комунікації. Стресові умови сприяють тому, що фахівці частіше використовують захисні психологічні механізми, менш критично оцінюють інформацію та можуть втрачати ефективність

комунікативного обміну. Це безпосередньо впливає на якість професійної діяльності, особливо у сферах «людина–людина» [2].

Важливим аспектом є те, що в умовах кризи посилюється вплив індивідуальних психологічних характеристик особистості, зокрема рівня стресостійкості, емоційної регуляції та здатності до самоконтролю. Особи з низькою психологічною стійкістю частіше переживають емоційне вигорання, що негативно позначається на якості професійної взаємодії. Також у кризових умовах зростає роль емоційного компоненту в комунікації, що може як ускладнювати взаєморозуміння, так і посилювати емпатійні зв'язки залежно від рівня професійної підготовки.

Окрему увагу слід приділити впливу воєнних викликів, які є особливо потужним стресогенним фактором. У таких умовах змінюється структура професійної взаємодії: ускладнюється передача інформації, зростає когнітивне навантаження, знижується швидкість і точність прийняття рішень. Емоційна напруга, пов'язана з воєнним станом, може призводити до психічного виснаження фахівців, що негативно впливає на їхню професійну ефективність [3].

Професійні кризи, що виникають у процесі трудової діяльності, також є важливим чинником зниження якості взаємодії. Вони пов'язані з перевантаженням, невідповідністю між вимогами професії та ресурсами особистості, а також із розвитком емоційного вигорання [4]. У таких умовах фахівець може втрачати мотивацію до роботи, уникати комунікації або, навпаки, виявляти підвищену конфліктність, що погіршує загальний психологічний клімат у колективі. Водночас кризові ситуації не лише мають негативний вплив, а й стимулюють розвиток адаптаційних механізмів. Ефективна професійна взаємодія в таких умовах можлива за умови розвитку емоційної саморегуляції, комунікативної компетентності та психологічної стійкості.

Важливу роль відіграють також копінг-стратегії, які надають можливість зменшити рівень стресу та підтримувати ефективність професійної діяльності навіть у складних умовах [5].

Отже, кризові ситуації суттєво впливають на якість професійної взаємодії, змінюючи когнітивні, емоційні та поведінкові характеристики фахівців. Вони можуть призводити до зниження ефективності комунікації, зростання конфліктності й емоційного виснаження. Водночас розвиток психологічної стійкості та комунікативної компетентності дає змогу мінімізувати негативні наслідки кризових впливів і забезпечити збереження якості професійної взаємодії навіть у складних умовах.

Список використаних джерел

1. Вплив стресу на когнітивні процеси в контексті кризового менеджменту. URL: https://aesthetethicpedaction.pnpu.edu.ua/article/view/331522 (дата звернення: 22.04.2026).
2. Психологічна діагностика і допомога в кризових масових ситуаціях. URL: https://pt.khmnu.edu.ua/index.php/pt/article/view/319 (дата звернення: 22.04.2026).
3. Вплив емоцій та стресових ситуацій на прийняття рішень під час криз. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/51318/ (дата звернення: 22.04.2026).
4. Кризи професійного становлення психологів: етапи проходження та умови подолання. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/psychology/article/view/786 (дата звернення: 22.04.2026).
5. Вплив життєстійкості особистості на вибір копінг-стратегій в умовах кризових ситуацій. URL: https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/1a51a4a3-4107-4e30-a941-63fafeb001b2 (дата звернення: 22.04.2026).

Приходько Юрій Юрійович,
здобувач вищої освіти
навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Проценко Галина Петрівна,
старший викладач кафедри
мовної підготовки Національної
академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах дії воєнного стану вчинені злочини проти основ національної безпеки приховують надзвичайно велику суспільну небезпеку та потребують швидкого й ефективного їх розслідування. В умовах сьогодення, особливого значення набувають розслідування злочинів за фактами колабораційної діяльності та поширення колабораційної пропаганди в соціальних мережах і месенджерах.

Аналізуючи поняття «колабораційна діяльність», варто зазначити, що це кримінально каране добровільне співробітництво

громадянина України з представниками країни-агресора, вчинюване у формі діяльності або бездіяльності. На думку Т. С. Батраченко, колабораціонізм – це суспільне психологічне явище добровільної, зокрема ідейно вмотивованої, співпраці з ворогом у різних соціокультурних сферах життя, результатом якої є дестабілізація та порушення національної безпеки держави й створення загрози державному суверенітету та власне іншим національним інтересам держави [1].

Із початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України на законодавчому рівні відбулися зміни й оновлення, доповнення чинних нормативно-правових актів, зокрема відбулися зміни у Кримінальному кодексі України, де, відповідно до Закону України від 3 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [2], передбачається кримінальна відповідальність за вчинення переліку діянь, що сприяють збройній агресії на території України. До таких діянь належать:

– підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;

– здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів і форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України;

– передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора тощо.

І саме лінгвістична експертиза під час розслідування колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України) є одним із ключових інструментів для доведення вини. Вона дає змогу встановити наявність у висловлюваннях, текстах чи відеоматеріалах ознак співпраці з державою-агресором, виправдовування збройної агресії або закликів до повалення конституційного ладу.

Під час призначення лінгвістичної експертизи у кримінальних провадженнях, пов’язаних зі здійсненням правопорушень у контексті колабораційної діяльністю, об’єктами лінгвістичної експертизи можуть бути висловлювання на публічних чи непублічних заходах; у соціальних мережах, зокрема: Facebook, Instagram, TikTok; в особистих документах і записах та ін. Під час проведення лінгвістичної експертизи в межах кримінального провадження в процесі розслідування колабораційної діяльності, перед експертом ставлять такі запитання:

1. Якими є об’єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів, повідомлення, промови?

2. Які значення мають слова, фрази, зафіксовані в тексті поста або повідомленні, промові, що підлягають дослідженню?

3. Чи містяться у тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі закликів до певних дій?

4. Чи міститься у досліджуваному фрагменті інформація позитивного або негативного характеру щодо певного суспільного явища?

5. Чи містяться в тексті, повідомленні, промові висловлювання, виражені у формі спонукання до переходу на бік окупаційної влади та держави-агресора? Якщо так, то у якій саме формі дій? [3].

Варто зазначити, що особливістю доведення факту причетності підозрюваної особи до колабораційної діяльності є вилучення технічних засобів (телефони, камери, фотоапарати, носії зберігання інформації, ноутбуки, планшети тощо), за допомогою яких здійснювалася передача даних: фото-, відеофіксації. Подальші дії слідчий фіксує складанням протоколу негласних слідчих (розшукових) дій, до якого в разі необхідності може долучити додатки, а також за потреби здійснювати аналіз інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і фіксацію дій особи за допомогою технічних засобів та шляхом аудіо-, відеоконтролю підозрюваного [4].

У матеріалах кримінальних проваджень необхідно детально вказувати вираження, заклики чи заперечення. Прикладом є рішення, опубліковані в реєстрі Єдиного державного реєстру судових рішень ЄДРСР: публічно заперечували здійснення збройної агресії російської федерації проти України та публічно закликали до підтримки рішень та дій держави-агресора, оскільки диспозиція відповідної частини кримінального закону є складною, а тому може містити лише частину якихось протиправних дій. Також під час розслідування слід деталізувати зміст висловлювань чи заперечень: публічно заперечував здійснення збройної агресії російської федерації проти України, які виразилися, окрім іншого, у різного роду висловлюваннях [5].

Поширення заперечень, закликів, словесних заперечень і висвітлення своєї діяльності, може відбуватися також через опублікування відповідного матеріалу в інтернет-просторі чи в ЗМІ через авторські текстові матеріали, фото- та відеоматеріали, коментарі, переопублікування відповідного матеріалу.

Слушно навести такий приклад: особа на території Павлоградського району в умовах воєнного стану розміщує матеріали, що мають ознаки публічного заперечення збройної агресії проти України, встановлення й утвердження тимчасової окупації частини території України та/або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора. Було встановлено, що

ця особа має облікові записи в соціальній мережі «Одноклассники», та під час аналізу публікацій на відповідній сторінці, де містилися зазначені публікації, було виявлено ознаки публічного заперечення здійснення збройної агресії рф проти України, виправдання, визнання правомірною, збройною агресію рф проти України. Під час проведення розслідування встановлено, що знайомі знають відповідну особу, як прихильника «русского мира» ще з 2014 року. Власні погляди ця особа виражала лише в соціальній мережі «Одноклассники». Відповідно особу було притягнуто до кримінальної відповідальності за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» [6].

Отже, аналізуючи можливості використання лінгвістичної експертизи під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних проти основ національної безпеки, зокрема колабораційної діяльності, варто зазначити, що саме таке дослідження надає можливість встановити зміст висловлювань, наявність закликів, заперечень чи пропаганди, спрямованих на підтримку держави-агресора.

Список використаних джерел

1. Батраченко Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття та кримінальна відповідальність за протиправні дії. URL: http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8759/18360-1?inline=1

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 бер. 2022 р. № 2108-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text

3. Змінились правила лінгвістичної експертизи мовлення. *Юридична практика.* 2021. URL: https://pravo.ua/zminylys-pravyla-linhvistychnoiekspertyzy-movlennia/

4. Експертне забезпечення розслідування фактів колабораційної діяльності : мат-ли міжнар. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 23 черв. 2022 р.). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. 106 с.

5. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 15 квіт. 2022 р. у справі 1-кп/296/590/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103969976

6. Судове провадження: 1-кс/554/8095/2022 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111672506.

7. Рогова М. О., Лепеха Т. В. Типи лінгвістичних експертиз. Дніпропетровськ : ДУВС, 2017. № 3. С. 66–72.

Решетченко Дар'я Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сняткова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

НЕВЕРБАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ В РОБОТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

Невербальна комунікація є критично важливим елементом професійної діяльності поліцейських, особливо під час екстремальних ситуацій, коли швидкість прийняття рішень та рівень стресу значно зростають. В умовах загрози життю або громадському порядку саме невербальні сигнали часто стають основним засобом передачі інформації між правоохоронцями та громадянами.

В умовах збройної агресії Росії проти України невербальна комунікація відіграє надзвичайно важливу роль у професійній діяльності поліцейських. В екстремальних ситуаціях більша кількість людей перебуваючи в стані шоку і не мають можливості виразити свої почуття словами, то головними каналом комунікації виступають жести, міміка, пози та інші невербальні сигнали, розуміння яких дає змогу на швидку передачу інформації, а також можливість впливати на поведінку людини. Поліцейські мають надзвичайно мало часу на критичну оцінку обстановки, розпізнання емоційного стану оточуючих, а також на розуміння власних дій у майбутньому. В екстремальних ситуаціях, саме невербальна комунікація допомагає знизити рівень агресії, встановити контроль над ситуацією та забезпечити безпеку всіх учасників. Але варто акцентувати на тому аспекті, що неправильне розпізнання жестів, міміки або ж пози можуть призвести до непорозумінь, які під час екстремальних подій можуть мати негативний вплив, який заважатиме чіткій роботі поліцейських. Саме тому, на нашу думку розуміння основ невербальної комунікації є актуальним і необхідним для підвищення ефективності роботи поліцейських, підвищення рівня орієнтації в складних умовах і сприятиме покращенню взаємодії з населенням.

Нині в наукових дослідженнях визначені найбільш розповсюджені комунікативні бар'єри в спілкуванні між поліцейськими та населенням, а саме:

1) уникнення – відбувається в тому випадку, коли одна або обидві сторони свідомо чи несвідомо уникають взаємодії один з одним;

2) авторитет – присутній у ситуаціях, коли відбувається надмірне підкреслення владних повноважень, що ускладнює взаємодію з громадянами;

3) нерозуміння на мовному рівні: фонетичному, семантичному, стилістичному, логічному;

4) бар'єри психологічного характеру: темперамент, характер, негативні емоції.

Для подолання цих бар'єрів спілкування працівникам Національної поліції необхідно враховувати такі чинники: обстановку, що склалася, вплив зовнішніх чинників і внутрішніх характеристик особи, вміло керуватися увагою у спілкуванні, розумінням один одного, а також пам'ятати, що гарним співрозмовником є не та людина, яка добре говорить, а та, яка добре слухає [4, с. 21–22].

Невербальна комунікація – це процес обміну інформації за допомогою міміки, жестів, поз, погляду, інтонації – без використання мовних засобів. Для невербальної комунікації характерні такі особливості, як:

– полісенсорна природа (комунікація через різні органи чуття);

– еволюційна першість (спочатку з'явилася невербальна комунікація, а вже потім – вербальна);

– незалежність від мови (невербальні сигнали не залежать від слів, вони спрямовані на показ внутрішніх відчуттів людини);

– підсвідомий характер вияву (невербальні сигнали сприймаються та виявляються несвідомо);

– акустичні особливості (різні засоби звучання мови) [2, с. 53–56].

До основних елементів невербальної комунікації у діяльності поліцейських належать міміка, жести, постава, дистанція спілкування та візуальний контакт. Вони дають змогу регулювати поведінку осіб у конфліктних ситуаціях і знижувати рівень агресії без застосування фізичної сили. Особливо важливим є контроль власної невербальної поведінки, оскільки вона може як деескалювати конфлікт, так і навпаки – загострювати його [3].

Важливими функціями, що допомагають у процесі невербальної комунікації, є:

– підтримка вербального повідомлення (невербальні засоби доповнюють усне мовлення та роблять його зрозумілішим);

– заміна вербального спілкування (здатність замінювати мовлення певними жестами);

– визначення емоційного стану (дають змогу розпізнати емоції людини);

– регулювання процесу спілкування (сприяють організації спілкування);

– виявлення соціальних відносин (відображають характер взаємин);

– посилення або послаблення емоційного впливу (впливають на силу емоційного прийняття повідомлень);

– культурне вираження (мають різні значення в різних культурах, народах) [1, с. 25–27].

На нашу думку, найактуальнішим і найнеобхіднішим для поліцейських є знання класифікації жестів, оскільки розрізняють:

– ритмічні жести (пов'язані з ритмом мови);

– емоційні жести (пов'язані з емоціями в конкретний момент);

– вказівні жести (пов'язані з показуванням предмету, напрямку руху тощо, може бути зроблений поглядом, кивком голови, рухом руки, поворотом тіла);

– зображувальні жести (є додатковим способом передання своїх думок, візуальних характеристик);

– символічні жести (жести, які є усталеними);

– жести відкритості (відкриті руки долонями вгору, розстебнута кутка тощо);

– жести захисту (руки, схрещені на грудях);

– жести оцінки (рука на щоці, нахил голови, пощипування переніссся, маніпуляція з окулярами);

– жести підозрілості (рука прикриває рот, відведення очей);

– жести домінування-підпорядкування (міцне потискання руки, стояння поруч з сидячою людиною) [1, с. 29–31].

У кризових умовах невербальну комунікацію використовують як інструмент оперативного впливу, коли словесна взаємодія є неможливою або неефективною. Наприклад, жести рук, позиціонування тіла й тактичне розташування співробітників поліції дають змогу координувати дії без зайвого шуму та привертання уваги.

Ефективність поліцейських дій у стресових ситуаціях значною мірою залежить від рівня розвитку навичок невербального спілкування та емоційної саморегуляції. Це особливо актуально в умовах масових заворушень, терористичних загроз або військових дій, де помилки у сприйнятті сигналів можуть мати критичні наслідки.

Отже, невербальна комунікація у професійній діяльності поліцейських, особливо в умовах воєнного стану й екстремальних ситуацій є життєво необхідною для коректної та ефективної роботи. Розуміння класифікації невербальних сигналів та усвідомлення комунікативних бар'єрів допомагає мінімізувати кількість конфліктних

ситуацій та ефективно долати психологічну напругу, яка виникає в період сьогодення. Розуміння прихованих намірів за допомогою неусвідомлених виявів дає поліцейському змогу встановити контроль над ситуацією. Саме тому в умовах сьогодення включення вивчення знань з невербальної комунікації у програму професійної підготовки поліцейських є нагальною вимогою. Адже якщо правоохоронець вміє «чути» та «бачити», він стає на крок ближчим до суспільства та непередбачуваних ситуацій, які можуть виникнути в будь-який момент.

Список використаних джерел

1. Горенко М. В. Психологія спілкування : навчальний посібник Умань : Візаві, 2024. 109 с.
2. Саврасова-В'юн Тетяна. Комунікативний практикум : науково-методичний посібник. Київ : Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, 2024. 184 с.
3. Скляр О., Забора А., Цвєткова М. Формування поняття «тактика комунікації поліцейського». *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану.* Вінниця, 2024. С. 253–258.
4. Шинкаренко І. О. Психологічні рекомендації працівнику Національної поліції під час дій в екстремальних умовах : науково-методичні рекомендації. Дніпро : ДДУВС, 2020. 56 с.

Смаглюк Роман Миколайович,
здобувач вищої освіти
навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Проценко Галина Петрівна,
старший викладач кафедри
мовної підготовки Національної
академії внутрішніх справ

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ ТЕКСТІВ

В умовах інформаційного суспільства пропаганда набуває дедалі витонченіших і технологічно опосередкованих форм, органічно інтегруючись у сучасний медіапростір і використовуючи всі рівні мовної системи для прихованого впливу на свідомість реципієнта.

Стрімкий розвиток цифрових технологій, соціальних мереж та алгоритмічних систем поширення контенту значно посилює ефективність пропагандистських повідомлень, забезпечуючи їхню масовість, швидкість і дієвість. У таких умовах мова стає не лише засобом комунікації, а й інструментом когнітивного впливу, здатним формувати картину світу, ціннісні орієнтири та поведінкові моделі аудиторії.

Особливої актуальності ця проблема набуває в контексті гібридної та інформаційної війни проти України, де пропагандистські тексти виконують функцію стратегічної зброї, спрямованої на дестабілізацію суспільства, підрив довіри до інституцій та маніпулювання громадською думкою як всередині країни, так і на міжнародному рівні. У зв'язку з цим аналіз мовних механізмів пропаганди стає не лише науковим завданням, а й важливим складником інформаційної безпеки держави.

Аналіз лінгвістичних засобів пропаганди є важливим з огляду на необхідність формування критичного мислення у споживачів медіаконтенту. Дослідження мовної специфіки пропагандистського дискурсу дає змогу виявити приховані механізми маніпулятивного впливу й розробити ефективні стратегії протидії дезінформації [1, с. 5].

Проблематика пропагандистського дискурсу перебуває у центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Загальні засади комунікативної лінгвістики та дискурсології закладені у працях Ф. С. Бацевича [2], А. П. Загнітка [3], О. О. Селіванової [4]. Питання структури й функціонування дискурсу досліджував Т. ван Дейк [5], акцентуючи на когнітивних механізмах сприйняття тексту.

Психолінгвістичний вимір пропаганди проаналізовано в роботах Н. М. Ісакова [6], який тлумачить механізми суб'єктивізації як ключовий інструмент маніпулятивного впливу. Специфіку російської пропаганди як компонента підготовки до збройної агресії проти України досліджують В. Ільницький, В. Старка, М. Галів [7]. Питання мовних стратегій маніпуляції в сучасному українському політичному дискурсі порушує О. Г. Руда [8].

Мета тез – виявити й систематизувати лінгвістичні особливості пропагандистських текстів, які функціонують в українськомовному медіапросторі. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) окреслити теоретичну базу дослідження пропагандистського дискурсу; 2) описати основні лексико-семантичні, синтаксичні та риторичні засоби пропаганди; 3) встановити специфіку конструювання пропагандистського наративу на матеріалі сучасних медіатекстів.

Пропагандистський текст є особливим типом медіатексту, функціональне призначення якого полягає у цілеспрямованому впливі на когнітивну й емоційну сфери реципієнта з метою формування потрібних установок і поведінкових стратегій. На відміну від звичайного інформаційного повідомлення, пропагандистський текст вирізняється свідомою деформацією реальності та прихованою маніпулятивною інтенцією [5, с. 47].

Серед лексико-семантичних засобів пропаганди вирізняються такі: евфемізація – заміна негативно маркованих номінацій нейтральними або позитивними (наприклад, «денацифікація» замість «вторгнення»); дисфемізація – навмисне застосування знижених або зневажливих номінацій на позначення противника; ярликування – приписування суб'єкту однозначно негативних характеристик через стійкі словесні кліше [1, с. 52].

На рівні синтаксису пропагандистські тексти тяжіють до простих стверджувальних речень, повторів і подібної побудови речень, що полегшує запам'ятовування ключових положень. Вживання безособових і неозначено-особових конструкцій знімає відповідальність суб'єкта за повідомлення («говорять, що…», «відомо, що…»), надаючи йому характеру анонімної «об'єктивної» інформації [3, с. 112].

Важливу роль відіграють риторичні засоби: апеляція до авторитету, апеляція до емоцій, навішування ярликів, техніка «чорно-білого» мислення. Дж. Джоветт і В. О'Доннелл описують ці прийоми як системні складники пропагандистської моделі переконання, спрямованої на обмеження критичного сприйняття повідомлення [8, с. 215].

На рівні тексту пропаганда формує специфічний наратив, у якому конструюється образ «свого» (носія правди, жертви, захисника цінностей) та «чужого» (агресора, брехуна, носія ворожої ідеології). Д. Коль, аналізуючи нацистські пропагандистські практики, стверджує, що бінарна опозиція «свій/чужий» є універсальним інструментом будь-якої ідеологічно заангажованої комунікації [6, с. 10].

Сучасна цифрова пропаганда активно використовує потенціал соціальних мереж і месенджерів. Виявлення пропагандистських текстів у цифровому середовищі потребує застосування комплексних методів – від традиційного лінгвістичного аналізу до методів машинного навчання та обробки природної мови. Дослідження засвідчують, що алгоритми, натреновані на корпусах пропагандистських медіатекстів, здатні з достатньою точністю розпізнавати дезінформаційний контент [9, с. 140].

Особливим маркером пропандистського тексту є так звані «сяючі слова» (glittering generalities) – абстрактні позитивно значеннєві поняття («свобода», «демократія», «мир», «справедливість»), які використовуються без конкретного референта, формуючи ілюзію одностайності між автором тексту й реципієнтом [7, с. 44].

Отже, пропагандистські тексти є складним лінгвістичним феноменом, у якому мовні засоби різних рівнів підпорядковані єдиній маніпулятивній стратегії – цілеспрямованому впливу на свідомість аудиторії. Лексико-семантичні, синтаксичні та риторичні мовні засоби взаємодіють, формуючи цілісний пропагандистський дискурс із чітко вираженою ідеологічною спрямованістю.

Знання лінгвістичних механізмів пропаганди є необхідною умовою критичного осмислення медіаповідомлень. Перспективою подальших досліджень є поглиблений порівняльний аналіз пропагандистського дискурсу в різних медіаканалах і розроблення навчальних матеріалів для формування медіаграмотності.

Список використаних джерел

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія». 2004. 344 с.

3. Загнітко А. П. Основи дискурсології : наук.-навч. видання. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.

4. Сражим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики) : монографія. Київ, 2002. 392 с.

5. Dijk van T. A. Speech. Cognition. Communication. M. : Progress, 1989. 310 p.

6. Isacoff N. M. The Psycholinguistics of Propaganda: Mechanisms of Subjugation and How to Challenge Them. *East European Journal of Psycholinguistics.* 2022. Vol. 9, № 2. P. 29–40.

7. Ільницький В., Старка В., Галів М. Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал.* 2022. № 5. С. 43–55.

8. Jowett G. S., O'Donnell V. Propaganda & Persuasion. 6th ed. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC : SAGE Publications, 2015. 462 p.

9. Руда О. Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія / НАН України, Ін-т української мови. Київ : Ін-т української мови НАН України, 2012. 232 с.

Смик Іван Андрійович,
здобувач вищої освіти 214 н. г.
факультету забезпечення державної
безпеки Київського інституту
Національної гвардії України
Науковий керівник:
Посмітна Вікторія Віталіївна,
професор кафедри філології
та військового перекладу
Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат філологічних наук, доцент

МОВНА ПОВЕДІНКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЯК ФАКТОР ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА ДО СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ

В умовах воєнного часу взаємодія представників силових структур із цивільним населенням набуває особливого значення, оскільки виходить за межі суто функціонального виконання службових завдань і безпосередньо впливає на стан суспільної У сучасних умовах воєнного стану та постійного інформаційного впливу питання довіри суспільства до сектору безпеки виходить за межі суто політичної чи правової площини і набуває прикладного значення у щоденній діяльності військовослужбовців. Реальне ставлення громадян до державних інституцій формується не лише через офіційні заяви чи нормативні акти, а й насамперед через безпосередню взаємодію з представниками сектору безпеки. У цьому контексті мовна поведінка військовослужбовця є важливим чинником, який впливає на рівень довіри, соціальної напруги та ефективність виконання службових завдань.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що сучасний військовослужбовець фактично виконує роль посередника між державою та суспільством. Умови служби – патрулювання, несення служби на блокпостах, перевірка документів, взаємодія з цивільним населенням під час обмежувальних заходів – передбачають постійний комунікативний контакт із людьми, які часто перебувають у стані стресу, тривоги або невизначеності. За таких обставин навіть незначні особливості мовлення можуть істотно впливати на розвиток ситуації.

Мета дослідження – визначення таких характеристик мовної поведінки військовослужбовця, які сприяють формуванню довіри суспільства до сектору безпеки.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», забезпечення довіри громадян до сектору безпеки є одним із пріоритетних напрямів державної політики [1]. Водночас така довіра не може бути сформована виключно нормативними засобами, оскільки вона виникає через практичний досвід взаємодії. Саме тому мовна поведінка військовослужбовця набуває значення не лише індивідуальної характеристики, а й елементу реалізації державної безпекової політики.

Під мовною поведінкою доцільно розуміти сукупність вербальних характеристик спілкування, що охоплюють добір лексики, інтонацію, темп мовлення, логіку викладу, а також здатність адаптувати комунікацію до конкретної ситуації. У професійному середовищі ці характеристики повинні відповідати принципам чіткості, коректності, зрозумілості та стриманості. Їх недотримання може призводити до викривлення змісту повідомлення, зростання напруги або навіть конфлікту.

Практика службової діяльності свідчить, що у взаємодії з цивільними особами ключове значення має доступність мовлення. Людина, яка перебуває у стані емоційного напруження, не завжди здатна сприймати складні конструкції чи надмірно деталізовані пояснення. У таких умовах короткі, чіткі й однозначні формулювання значно підвищують ефективність комунікації. Водночас різкий або надто категоричний тон може викликати спротив навіть за наявності законних підстав для дій військовослужбовця.

Важливим компонентом мовної поведінки є дотримання норм професійної етики. Військовослужбовець зобов’язаний зберігати ввічливість, стриманість і повагу до співрозмовника, незалежно від його поведінки. Це особливо складно в умовах провокацій або конфліктних ситуацій, однак саме в таких обставинах визначається рівень професійної підготовки. Як свідчать наукові дослідження, здатність контролювати емоції та підтримувати конструктивну комунікацію є ключовою умовою запобігання ескалації конфлікту [2].

Окремий вимір проблеми пов’язаний з цифровим середовищем. Сучасний військовослужбовець залишається представником сектору безпеки не лише під час виконання службових обов’язків, а й у публічному інформаційному просторі. Повідомлення в соціальних мережах, коментарі або навіть приватні висловлення можуть бути

поширені й інтерпретовані як позиція всієї інституції. Це значно підвищує відповідальність за мовну поведінку та вимагає дотримання стандартів інформаційної безпеки [3].

У контексті інформаційної війни мовна поведінка набуває додаткового значення як інструмент протидії маніпулятивним впливам. Некоректно сформульоване повідомлення або емоційна реакція можуть бути використані для дискредитації сектору безпеки. Саме тому важливим є не лише зміст висловлення, а і його потенційне сприйняття та інтерпретація різними аудиторіями.

Психологічний аспект мовної поведінки виявляється у здатності військовослужбовця враховувати емоційний стан співрозмовника. Агресивна або різка поведінка цивільних осіб часто є наслідком страху, втоми або невизначеності, а не свідомого протистояння. У таких випадках ефективною є не силова або жорстка реакція, а виважена мовна поведінка, спрямована на стабілізацію ситуації. Використання спокійного тону, чітких пояснень і нейтральної лексики сприяє зниженню напруги та переходу до конструктивної взаємодії [4].

Формування відповідальної мовної поведінки має здійснюватися на етапі професійної підготовки курсантів. Підготовка має охоплювати не лише теоретичні знання, а й практичні навички комунікації в умовах стресу. Власний досвід розвитку мовнокомунікативних умінь у процесі вивчення навчальної дисципліни «Мовна комунікація у професійній діяльності» та психологічних тренінгів, дозволяє стверджувати, що ефективними методами є моделювання комунікативних ситуацій, аналіз типових помилок і відпрацювання комунікативних стратегій. Такий підхід дає змогу сформувати свідоме ставлення до власного мовлення як до інструменту професійної діяльності.

У підсумку слід зазначити, що мовна поведінка військовослужбовця фактично слугує індикатором рівня професійної культури та зрілості сектору безпеки загалом. Довіра суспільства формується не так через нормативні приписи, як через щоденний досвід взаємодії, у якому важливу роль відіграє саме комунікація. Навіть короткий діалог у службовій ситуації може суттєво вплинути на сприйняття держави громадянином. З огляду на це, мовлення військовослужбовця слід визначати не лише як засіб передавання інформації, а і як повноцінний інструмент забезпечення безпеки, стабільності та суспільної довіри.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про національну безпеку України» : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій. Київ, 2021. 196 с.
3. Копча Р. Інформаційна безпека та комунікація в умовах гібридної війни. Київ, 2025.
4. Перепелиця Н. О. Комунікація в кризових ситуаціях. *Політикус*. 2024. № 2. С. 45–49.
5. Бужикова Т. О. Психолінгвістичні аспекти професійного мовлення. 2026.

Ткачук Юлія Андріївна,
здобувач вищої освіти
інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії
внутрішніх справ
Тищенко Олена Іванівна,
доцент кафедри психології ННІПП
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат педагогічних наук,
доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Сучасні виклики у сфері публічної безпеки та правопорядку вимагають від поліцейських не лише бездоганних технічних умінь, а й високого рівня комунікативної компетентності. Особливо гостро ця проблема постає в умовах кризових і надзвичайних ситуацій, коли від точності та своєчасності переданої інформації залежать людські життя і результат поліцейської операції. Як слушно зазначає І. В. Козубенко, комунікативна компетенція є важливим показником професійності кожного фахівця, зокрема працівника правоохоронних органів [4, с. 122].

В умовах воєнного стану та підвищеної соціальної нестабільності в Україні ця теза набуває особливого значення: поліцейський щодня стикається зі стресовими комунікативними ситуаціями, що вимагають миттєвих і точних вербальних рішень.

Професійна комунікація поліцейських суттєво відрізняється від спілкування у більшості інших сфер. Її ключові особливості – обов'язковість дотримання правових норм та інструкцій, конфліктний або потенційно конфліктний характер значної частини взаємодій, формалізованість ряду комунікативних процедур (процесуальні дії, складання протоколів, надання команд тощо), а також необхідність паралельного вирішення тактичних і психологічних завдань [5, с. 74].

Поліцейський у процесі спілкування одночасно виконує кілька функцій: інформаційну (передача й отримання відомостей), регулятивну (вплив на поведінку громадян), перцептивну (оцінка стану та намірів співрозмовника) і захисну (мінімізація ризиків для себе та оточуючих).

Дослідники акцентують, що проблеми міжособистісної взаємодії негативно позначаються на психічному стані поліцейських і можуть провокувати стрес [4, с. 122]. Тому комунікативні навички є не лише інструментом виконання службових завдань, а й важливим чинником збереження психологічного здоров'я самого правоохоронця.

Кризові ситуації – затримання озброєного злочинця, масові заворушення, ліквідація наслідків надзвичайних подій – ставлять до комунікації поліцейських надвисокі вимоги. В умовах небезпеки діють специфічні психологічні механізми, що здатні порушити звичні моделі спілкування: звужується обсяг уваги, знижується здатність до аналітичного мислення, зростає ризик імпульсивних реакцій.

Дослідження в галузі юридичної психології свідчать, що в екстремальних ситуаціях поліцейські схильні до сприйняття двозначної інформації як загрозливої, а їхні власні висловлювання можуть бути сприйняті хибно – через вплив стресу на обох учасників взаємодії [6, с. 91]. Саме тому підготовка до кризової взаємодії передбачає не лише розроблення стандартних мовленнєвих алгоритмів, а й розвиток психологічної стресостійкості та саморегуляції.

Ефективна комунікація в небезпечних умовах передбачає кілька обов'язкових елементів: чітке позиціонування (хто ти і яка твоя роль), контроль простору (вербальне управління дистанцією та переміщенням), постійне зчитування зворотного зв'язку від співрозмовника, а також навички деескалації – поступового зниження рівня напруженості шляхом мовленнєвих засобів [5, с. 75].

Комунікація під час надзвичайних ситуацій. Надзвичайні ситуації (НС) природного, техногенного або соціального характеру створюють особливе комунікативне середовище, де традиційні канали і форми передачі інформації можуть бути порушені або перевантажені.

Згідно з нормативними документами, що регламентують дії поліцейських при НС, ефективна взаємодія суб'єктів реагування є однією з базових умов успішного врегулювання [2, с. 45].

На практиці ключовою проблемою стає відсутність комунікаційної складової у процесі прийняття стратегічних рішень, що призводить до неузгодженості дій між різними службами, виникнення суперечливих повідомлень у публічному просторі та затримки реалізації антикризових заходів [1]. Дослідники зазначають, що ефективна кризова комунікація передбачає три ключові принципи: оперативність (передача інформації без затримок), точність (мінімізація двозначності) та ієрархічність (чітке розмежування рівнів повноважень).

Особливого значення набуває комунікація поліцейських із постраждалими особами та громадянами в стані гострого психологічного стресу або ПТСР. Дослідження підтверджують, що грамотна взаємодія з такими особами знижує конфліктність і підвищує безпеку як для поліцейського, так і для самого постраждалого [1].

Окремою і надзвичайно важливою складовою кризової комунікації є система команд і вказівок. У правоохоронній діяльності мовна команда є юридично значущою дією, яка зобов'язує особу до конкретної поведінки. Тому вимоги до команд є специфічними: вони мають бути стислими, однозначними, гучними (зрозумілими навіть у шумовому середовищі), вираженими в наказовому способі й не допускати подвійного тлумачення.

Дослідження у сфері поліцейської тактики свідчать, що розмита або складна команда не лише неефективна, а й потенційно небезпечна: особа, яка не зрозуміла вказівки, може вчинити несподівані дії, що спровокують ескалацію конфлікту [5]. Сучасна підготовка поліцейських передбачає формування мовленнєвих шаблонів для типових тактичних ситуацій: зупинка та перевірка документів, відмежування натовпу, затримання, проведення евакуації. Ці шаблони – результат багаторічного напрацювання – знімають когнітивне навантаження в стресовий момент і дозволяють зосередитися на тактичних, а не мовленнєвих рішеннях.

Разом із тим стандартизація не повинна призводити до «механічного» спілкування: ефективний поліцейський вміє адаптувати комунікацію до конкретної людини і ситуації, зберігаючи при цьому чіткість і владний тон [4, с. 123].

Результативна комунікація у кризових умовах не виникає стихійно – вона є наслідком цілеспрямованої підготовки. Дослідники

одностайні у тому, що традиційних лекційних курсів для формування комунікативних навичок недостатньо: необхідні практичні тренінги, рольові ігри, моделювання кризових сценаріїв і систематичний зворотний зв'язок [3, с. 93].

Ефективна підготовка охоплює розвиток активного слухання, навичок читання невербальних сигналів, технік деескалації та саморегуляції в умовах стресу. Запровадження спеціалізованих програм підвищення кваліфікації з питань кризової комунікації є ключовою умовою успішної роботи правоохоронців у надзвичайних умовах [1].

Таким чином, професійна комунікація поліцейських в умовах кризових ситуацій є складним і багатокомпонентним явищем, що поєднує психологічні, тактичні та правові виміри. Ефективність такої комунікації залежить від рівня комунікативної компетентності поліцейського, якості його підготовки до дій у стресових умовах та наявності чітких алгоритмів взаємодії між різними службами.

Формування зазначених умінь і навичок має стати пріоритетом системи підготовки кадрів Національної поліції України, особливо з огляду на сучасні виклики воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання кризової комунікації та професійної взаємодії правоохоронців : матеріали круглого столу (31 жовт. 2025 р.). Харків : НУЦЗУ, 2025. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27590/1/%D0%905%20%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB%2031%20%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%BD%D1%8F%202025_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%BA%20(1).pdf

2. Дії працівників органів Національної поліції при надзвичайних ситуаціях : навчальний посібник. Київ : НАВС, 2021. 210 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/b7447296-1c4c-4c5c-aee7-8753fbdc0d96/download

3. Карпінська Н. В., Чупринський Б. О. Ефективна комунікація як чинник підвищення довіри громадян до поліції. *Наука і правоохорона*. 2023. № 4. URL: https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua/index.php/naukaipravoohorona/article/view/1948

4. Козубенко І. В. Комунікативна складова професійної діяльності поліцейського. *Юридична психологія.* 2022. № 2 (31). С. 122–130. DOI: https://doi.org/10.33270/03223102.122

5. Лефтеров В. О., Тімченко О. В. Комунікативна компетентність як основа професіоналізму патрульних поліцейських : монографія. Київ : НАВС, 2019. 178 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/items/81919e6c-39b4-4b15-9da4-83bd434fc616

6. Мілорадова Н. Е. Комунікативна компетентність патрульних поліцейських. *Юридична психологія*. 2019. № 2 (25). С. 88–97. URL: https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/download/1120/1125/

Толканець Валерія Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сняткова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ГРОМАДЯН У СТРЕСОВИХ СИТУАЦІЯХ

Психологічні особливості комунікації поліцейських з різними категоріями громадян в умовах стресу є складним багатовимірним феноменом, який формується під впливом як специфіки професійної діяльності правоохоронців, так і особливостей емоційного стану громадян у кризових ситуаціях. У сучасних наукових дослідженнях акцентовано, що діяльність поліцейських вирізняється високим рівнем емоційного навантаження, ризиконебезпечністю та необхідністю швидкого прийняття рішень, що безпосередньо впливає на якість комунікації з населенням [3, с. 36].

У стресових ситуаціях поліцейський одночасно виконує кілька психологічних ролей: регулятора конфлікту, носія влади та комунікатора, який повинен забезпечити безпеку і дотримання правопорядку. Це вимагає високого рівня емоційної саморегуляції, оскільки навіть незначні вияви агресії або невпевненості можуть підсилити напруження у взаємодії з громадянами. Наукові джерела підкреслюють, що стресостійкість є ключовою професійною якістю поліцейського, яка забезпечує здатність зберігати ефективність поведінки навіть за умов психологічного тиску [1, с. 62].

Особливого значення набуває врахування того, що громадяни у стресових ситуаціях також перебувають у стані емоційної дезорганізації. Це може виявлятися у страху, агресії, паніці або недовірі до представників поліції. У таких умовах комунікація набуває кризового характеру, де стандартні моделі взаємодії стають

недостатньо ефективними. Дослідження з юридичної психології показують, що під час масових заворушень або конфліктних ситуацій поліцейські повинні застосовувати превентивні комунікативні стратегії, уникати конфліктогенних висловлювань та орієнтуватися на переговорні методи впливу [4, с. 100].

У взаємодії з різними категоріями громадян (агресивними, постраждалими, свідками подій або випадковими учасниками конфлікту) поліцейський повинен диференціювати підхід. Наприклад, з агресивно налаштованими особами важливо використовувати нейтральний тон, короткі чіткі інструкції та уникати емоційної ескалації. З постраждалими громадянами, навпаки, необхідна емпатійна комунікація, яка передбачає підтримку, уважне слухання та психологічну стабілізацію [6, с. 324]. Такі відмінності свідчать про високу значущість комунікативної гнучкості як складової професійної компетентності поліцейського.

В умовах стресу значну роль відіграють також когнітивні процеси, оскільки саме вони визначають здатність поліцейського адекватно сприймати ситуацію, швидко аналізувати обставини та приймати обґрунтовані рішення. Під впливом сильного психоемоційного напруження відбувається звуження уваги, що ускладнює одночасне врахування кількох важливих факторів, знижується критичність мислення та здатність до прогнозування розвитку подій. У таких умовах поведінка може ставати більш імпульсивною, а реакції – менш контрольованими, що підвищує ризик помилкових рішень і конфліктних ситуацій у спілкуванні з громадянами. Саме тому сучасні наукові дослідження у сфері юридичної та екстремальної психології акцентують на необхідності цілеспрямованої психологічної підготовки працівників поліції, яка має передбачати розвиток навичок самоконтролю, формування ефективних копінг-стратегій, тренування стресостійкості та здатності до швидкої й точної оцінки соціальної ситуації [2, с. 53–54].

Окремого значення набуває проблема посттравматичного та кумулятивного стресу, який формується внаслідок систематичного перебування поліцейських у ситуаціях підвищеної небезпеки, контакту з насильством, людськими стражданнями та кризовими подіями, особливо в умовах воєнного стану [5, с. 172]. Накопичення такого досвіду може призводити до суттєвих змін в емоційній сфері особистості: підвищується рівень тривожності, з’являється емоційна виснаженість, знижується емпатія або, навпаки, формується надмірна

чутливість до подразників. Усе це негативно впливає на якість професійної комунікації, оскільки поліцейський може або дистанціюватися від громадян, демонструючи формалізований стиль спілкування, або реагувати надто емоційно, що ускладнює конструктивний діалог [5, с. 172].

Отже, психологічні особливості комунікації поліцейських у стресових умовах визначаються поєднанням емоційної стійкості, професійної саморегуляції, розвинених комунікативних навичок і здатності адаптувати стиль взаємодії до різних категорій громадян. Ефективна комунікація в таких умовах є важливим чинником профілактики конфліктів, зниження рівня напруги в суспільстві та підтримання довіри до правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Бабчук О.Г. Психологічне забезпечення діяльності працівників МВС в умовах підвищеної небезпеки: моделі та інтервенції : практ. посіб. Черкаси – Одеса : НУЦЗУ, ОДУВС, 2025. 181 с.

2. Гончарова Я. І. Особливості спрямованості поліцейських у складних професійних ситуаціях. *Наукові записки. Серія «Психологія»*. Вип. 1 (3). Кропивницький : Гельветика, 2024. С. 49–54.

3. Дучимінська Т. І., Микитюк М. Ю. Психологічні особливості стресостійкості особистості поліцейського в умовах воєнного стану. *Психологічні студії*. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Одеса : Гельветика, 2023. № 1. С. 35–40.

4. Оверщенко Д. Тактико-психологічні особливості проведення поліцейськими переговорів з різними типами натовпу. *Юридична психологія*. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2018. Т. 22, № 1. С. 98–108.

5. Павловська-Кравчук В. А. Посттравматичний стресовий розлад у професійній діяльності працівників поліції крізь призму сучасного психологічного осмислення. *Ментальне здоров'я*. Одеса : Гельветика, 2026. № 1. С. 168–173.

6. Шило С. М. Адміністративно-правові засади професійної психологічної підтримки працівників Національної поліції України в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Розд. 7: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Ужгород : Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». 2025. Т. 2, № 3. С. 321–325.

Тужанська Дарія Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сняткова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Професійна комунікація поліцейських є ключовим елементом ефективного виконання службових завдань, однак вона часто ускладнюється соціально-психологічними бар'єрами. Складність оперативної обстановки, необхідність швидкого прийняття рішень і постійна взаємодія з населенням у кризових ситуаціях істотно впливають на якість професійної комунікації. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема подолання соціально-психологічних бар'єрів, що ускладнюють ефективний обмін інформацією як у межах службової взаємодії, так і під час спілкування з громадянами.

Серед основних причин формування комунікативних бар'єрів виокремлюють емоційне напруження, професійне вигорання та підвищену тривожність, які знижують здатність до ефективної взаємодії.

Однією з основних причин комунікативних труднощів є високий рівень професійного стресу, який призводить до емоційного виснаження, зниження емпатії та порушення конструктивного спілкування.

Комунікативна діяльність правоохоронців має доволі специфічний характер і характеризується низкою психологічних особливостей. Невід'ємною складовою професійної етики працівників поліції є вміння налагоджувати, підтримувати та розвивати необхідні контакти з різними групами людей, ефективно співпрацювати з ними та грамотно поводитися у конфліктних ситуаціях. Від якості виконання цих завдань значною мірою залежить імідж і авторитет Національної

поліції. Крім того, важливою частиною професійних обов'язків є здатність здійснювати психологічний вплив: переконувати, схиляти до власної точки зору, стимулювати до дій, а також надавати достовірну інформацію та вирішувати інші подібні завдання, тому важливу роль відіграють комунікативні бар'єри, розуміння яких дає змогу якісно комунікувати працівнику правоохоронних органів [4, с. 157–159].

Комунікативні бар'єри – це психологічні перешкоди, які заважають процесу отримання інформації. За своєю природою вони виконують захисну функцію, оберігаючи людину від небажаних або небезпечних даних [3, с. 132–134].

Серед основних причин формування комунікативних бар'єрів виокремлюють емоційне напруження, професійне вигорання та підвищену тривожність, які знижують здатність до ефективної взаємодії.

Однією з основних причин комунікативних труднощів є високий рівень професійного стресу, який призводить до емоційного виснаження, зниження емпатії та порушення конструктивного спілкування.

Додатковим чинником виступає специфіка службової діяльності, що пов'язана з ризиком, конфліктними ситуаціями та необхідністю швидкого прийняття рішень [6, с. 70–77]. У таких умовах формуються когнітивні спотворення, стереотипізація та недовіра до співрозмовника.

У професійній діяльності поліцейських в умовах війни потужними стають емоційні та афективні бар'єри. Постійний стрес, страх, емоційне вигорання та вторинна травматизація призводять до зниження емпатії, підвищеної дратівливості або апатії. Поліцейські, які працюють у прифронтових районах або на деокупованих територіях, часто переживають емоційне перенавантаження під час спілкування з постраждалими цивільними, що ускладнює конструктивну взаємодію та сприяє виникненню конфліктів [5, с. 95–98].

Смисловий бар'єр полягає у виключенні зі свідомості всього, що пов'язано за змістом із небезпечною зоною, тобто людина вимикається зі спілкування, якщо це стосується її безпеки. У професійній діяльності поліції працівникам рекомендується на початку розмови уникати прямих назв вчиненого діяння та замінювати їх нейтральними формулюваннями, що дозволяє зменшити психологічний захист співрозмовника і підтримати контакт [1, с. 645–646].

Мотиваційний бар'єр заслуговує на особливу увагу, оскільки привід для небажання спілкуватися може бути надуманим, а справжні мотиви такої поведінки часто приховані. Він найчастіше виявляється в

небажанні вступати в контакт з оперативним працівником через негативні поведінкові установки, упереджене ставлення до органів влади, острах помсти з боку злочинного середовища або інші причини. Види мотиваційних бар'єрів включають бар'єр установок, першого враження, взаєморозуміння та незацікавленості. Подолання такого бар'єру можливе лише через встановлення психологічного контакту та актуалізацію позитивних мотивів причетності до забезпечення правопорядку [1, с. 645–646].

Емоційний бар'єр з'являється внаслідок негативних переживань та почуттів, які вже були в особи до моменту встановлення контакту. Зовнішні ознаки емоційного стану розкриваються в поглибленому й частому подиху, вияву крапельок поту, червоних плям на шиї особи, її блідості тощо [5, с. 95–98].

Істотним бар'єром також є недостатній рівень комунікативної компетентності, що включає слабко розвинені навички активного слухання, емоційної саморегуляції та конструктивного вирішення конфліктів.

Організаційні фактори, зокрема жорстка ієрархія та авторитарний стиль управління, додатково ускладнюють відкритий обмін інформацією і є ще одним із бар'єрів.

Соціально-психологічні бар'єри професійної комунікації в умовах війни набувають системного характеру через поляризацію між «фронтовими» та тиловими працівниками поліції, стигматизацію ветеранів та втрату довіри населення на деокупованих територіях. Такі бар'єри посилюють відчуття «іншості», знижують рівень емпатії та ускладнюють координацію дій у секторі безпеки [2, с. 22–25].

Важливим напрямом є психологічний супровід і профілактика стигми в секторі безпеки. Індивідуальне консультування, групи підтримки та програми ресилієнтності надають можливість нормалізувати звернення по допомогу, зняти бар'єри довіри та відновити емоційну відкритість у професійній взаємодії [5, с. 95–98].

Організаційні заходи з подолання бар'єрів передбачають регулярні командні брифінги з обговоренням психологічного клімату, навчання керівників медіації конфліктів й упровадження програм наставництва для адаптації ветеранів і поліцейських з бойовим досвідом. Такі заходи сприяють відновленню міжгрупової довіри та покращенню координації в секторі безпеки [2, с. 22–25].

Системні зміни в професійній підготовці працівників поліції передбачають інтеграцію модулів соціально-психологічної підготовки до дій в умовах війни. Моделювання реальних комунікативних ситуацій на

тренінгах і полігонах формує навички подолання бар'єрів стигми, поляризації, смислового, мотиваційного й емоційного типів [1, с. 645–646].

Отже, соціально-психологічні бар'єри професійної комунікації в діяльності правоохоронців в умовах війни є комплексною проблемою, що охоплює емоційні, мотиваційні, смислові та соціальні перешкоди. Їхнє ефективне подолання можливе лише через поєднання розвитку комунікативних навичок, системного психологічного супроводу, організаційних змін і вдосконалення професійної підготовки. Реалізація цих шляхів сприятиме підвищенню ефективності діяльності Національної поліції, відновленню довіри населення та загальній соціальній згуртованості в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Колесник Н., Голопич І. Бар'єри у професійному спілкуванні поліцейських. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 21 черв. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ ; НАПН України. Харків : ХНУВС, 2024. С. 645–646. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/22523

2. Лефтеров В. О. Психологічні особливості комунікативної компетентності правоохоронців в умовах воєнного стану. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України :* тези доп. V Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня 2024 р. Харків : НА НГУ. 2024. С. 22–25.

3. Носенко О. В. Комунікативні бар'єри в організації та засоби їх подолання. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики.* 2013. № 3 (13). С. 132–134. URL: https://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/123456789/6011/1/132-134.pdf

4. Пєтухова І. О. Формування комунікативної компетентності у працівників правоохоронних органів. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів :* зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 жовтня 2021 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2021. С. 157–159. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4354bbd3-9d2f-4f6b-be1e-e9c7ec2e1cfe/content

5. Пономаренко Я. С. Поліція в умовах війни: професійні стресові фактори. *Особистість, суспільство, війна :* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 2022. С. 95–98. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30db4e1b-15a3-46eb-9ebf-1d10de7a5a07/content?trackerId=6259fb0e42a285ed

6. Охріменко І. Актуальні психологічні проблеми управління персоналом сучасної поліцейської організації. *Юридична психологія.* 2019. Вип. 2 (25). С. 70–77. URL: https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/16009

Шпанчук Роман Анатолійович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного
інституту Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Сняткова Тетяна Миколаївна,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПСИХОЛОГА

Стрімкі зміни, що відбуваються у сучасному суспільстві вимагають від особистості уміння жити в гармонії із собою, ефективно взаємодіяти з середовищем, встановлювати контакти, адекватно взаємодіяти на засадах партнерства. Соціокультурна ситуація сьогодення висуває все більше значних і суттєвих вимог до компетентності та професіоналізму в професійній комунікації психолога. Важливим фактором, що забезпечує цей процес, є емоційний інтелект.

Емоційний інтелект (ЕІ) є важливою складовою професійної компетентності психолога, оскільки його діяльність безпосередньо пов'язана з міжособистісною взаємодією, розумінням емоцій клієнта та регуляцією власних емоційних станів. У сучасній психологічній науці емоційний інтелект розглядають як систему некогнітивних здібностей, що забезпечують розпізнавання, розуміння та управління емоціями як власними, так і інших людей [1].

Відомо, що спілкування є основним інструментом професійної діяльності психолога, а тому вміння усвідомлювати, контролювати свої комунікативну поведінку й емоційний стан є дуже важливою навичкою.

Проблемою формування комунікативної компетентності фахівця психолога займалися Н. Альохіна, О. Березюк, О. Корніяка, Н. Крючкова, О. Лазарєв, О. Лахтадир, Т. Непомняща, С. Симоненко. При цьому, питаннями формування професійних компетентностей майбутніх психологів (зокрема і комунікативної) цікавилися Т. Андрущенко, І. Булах, В. Волошина, Л. Долинська, І. Олійник, А. Соболь, Л. Співак, А. Федоренко;

Розуміння концепції емоційного інтелекту потребує розгляду двох складових цього терміну: інтелекту та емоцій.

Емоції зазвичай роздягають як психічне відображення, що виявляється у формі безпосереднього й суб'єктивного переживання життєвих явищ та ситуацій. Їх зміст визначається тим, наскільки властивості цих явищ відповідають потребам людини. Основна функція емоцій полягає у реагування на зміни, які виникають у взаємодії між особистістю та навколишнім світом. Почуття, як найбільш високий рівень емоційної сфери, є однією з головних форм переживання людиною власного ставлення до дійсності. Вони відрізняються відносною стійкістю та тривалістю.

Інтелект, своєю чергою, розуміють як здатність до пізнання та вирішення проблем, що визначає результативність будь-якої діяльності та слугує основою інших здібностей [2].

Значну зацікавленість до питання емоційного інтелекту виник у науковців на при кінці ХХ ст. після виходу в суспільство праці Деніеля Ґоулмана «Емоційний інтелект».

Д. Ґоулман вважав, що розвиток і формування емоційного інтелекту у працівників соціальної сфери, зокрема психологів, надзвичайно важливо індивідуальна особливість особистості, оскільки їхня професійна діяльність безпосередньо передбачає постійну взаємодію з людьми. Знання такого роду допоможуть розуміти й аналізувати взаємозв'язок емоцій та досягнень, навчатися та практикувати мистецтво соціальної взаємодії, застосовувати емоційну компетенцію в роботі з різними категоріями клієнтів.

Найважливішою думкою в підході Д. Ґоулмана полягає в тому, що керування емоціями – це здібність, яку можна розвивати, напрацьовувати та вдосконалювати. Високорозвинений емоційний інтелект впливає на позитивні досягнення людини в суспільстві, професійній діяльності та благополуччі в родині.

Згідно з концепцією вченого, емоційний інтелект – це здатність людини розуміти/тлумачити власні емоції і емоції оточуючих для того, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей.

У професійній діяльності психолога Д. Ґоулман визначає чотири сфери компетентностей, які виявляються як:

– *самосвідомість*, яка допомагає усвідомлювати власні емоції та підтримувати об'єктивність у роботі з клієнтом;

– *самоконтроль*, який забезпечує здатність керувати власними реакціями, залишатися гнучким і оптимістичним у складних ситуаціях;

– *соціальна чутливість,* яка дає змогу виявляти емпатію, уважність до потреб клієнта та розуміння його соціального контексту;

– керування взаєминами. що полягає у сприянні особистісним змінам клієнта, конструктивному вирішенні конфліктів, розвитку групової взаємодії та формуванні позитивного впливу на оточення [3].

Емоційний інтелект є складовою комунікативної компетентності психолога, яка є основою професійної діяльності. Комунікативна компетентність як будь який феномен має свою власну структуру. На думку української науковиці О. Корніяки, комунікативна компетентність складається з таких здатностей:

– *комунікативно-мовленнєву здатність*, що об'єднує такі вміння: а) отримання інформації; б) адекватне розуміння смислу інформації; в) програмування та висловлення своїх думок в усній і письмовій формі;

– *соціально-перцептивну здатність* як сприймання та розуміння сутності іншої людини, взаємопізнання та взаємооцінка;

– *інтерактивну здатність* як вміння організовувати і регулювати взаємодію та взаємовплив і досягати взаєморозуміння.

Важливість комунікативної компетентності психолога полягає в тому, що вона забезпечує якісне отримання та точне розуміння інформації від клієнта, дозволяє чітко й зрозуміло формулювати власні думки та рекомендації, сприяє глибшому усвідомленню особистості людини, її емоцій і мотивів, а також створює умови для ефективної взаємодії, досягнення довіри та взаєморозуміння. Усе це безпосередньо впливає на результативність психологічної допомоги, адже від комунікативних умінь залежить якість діалогу, точність діагностики та успішність процесу змін у клієнта [4].

У структурі професійної діяльності психолога ЕІ виступає інтегративним утворенням, що охоплює мотиваційний, когнітивний та емоційно-вольовий компоненти. Його високий рівень забезпечує стійкість до емоційного вигорання, підвищує якість виконання професійних завдань і сприяє ефективній комунікації. Недостатній розвиток емоційного інтелекту може призводити до емоційної напруги, зниження працездатності й труднощів у взаємодії з клієнтами [5].

Оскільки ефективність професійної комунікації психолога значною мірою залежить від рівня розвитку ЕІ, то сформованість таких компонентів, як емпатія, емоційна саморегуляція та соціальна

чутливість, сприяє встановленню довірливого контакту з клієнтом, що є базовою умовою результативної психологічної допомоги [5].

Крім того, емоційний інтелект відіграє важливу роль у забезпеченні психологічної стійкості фахівця в умовах стресу та невизначеності, що є особливо актуальним у сучасних соціальних реаліях. Розвинений емоційний інтелект сприяє адаптації до складних професійних ситуацій та підтримці ефективної комунікації навіть у кризових умовах [6].

Отже, емоційний інтелект є ключовим чинником успішності професійної діяльності психолога, оскільки визначає його здатність до ефективної взаємодії з клієнтами, управління стресом і прийняття обґрунтованих рішень. Високий рівень емоційної компетентності сприяє створенню довірливих відносин із клієнтами, що особливо важливо для результативності психологічної допомоги та професійного благополуччя фахівця.

Список використаних джерел

1. Івашкевич Е., Співак В. Інтелект, соціальний та емоційний інтелект: співвіднесення понять у сучасній психології. *Проблеми сучасної психології.* Збірник наукових праць. 2023. № 61. С. 9–29. DOI: https://doi.org/10.32626/2227-6246.2023-61.9-29

2. Коллі-Шамне А. В., Руденко Д. В. Особливості емоційного інтелекту та копінг-стратегій у структурі професійного розвитку молодих і досвідчених фахівців сучасних соціономічних професій. *Журнал сучасної психології*. 2021. № 1. С. 52–63. DOI: 10.26661/23104368/2021-1-6

3. Ґоулман Д. Емоційний інтелект ; пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Харків : Віват, 2019. 512 с.

4. Корніяка О. М. Особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення. *Психолінгвістика :* [зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД», 2011. № 8. С. 33–45.

5. Зарицька В. Емоційний інтелект у структурі професійної діяльності психолога. *Journal of Psychology Research*. № 29 (12). С. 12–18. DOI: https://doi.org/10.15421/102902

6. Цюпенко Т. Емоційний інтелект як засіб розвитку психологічної стійкості особистості в умовах сьогодення. *Наукові записки. Серія «Психологія».* 2024. № 4. С. 109–115. DOI: https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-4-16

Дискусійна панель «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ»

Кушнір Ярослав Олександрович,
докторант відділу ад'юнктури
та докторантури Національної
академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана
Хмельницького, доктор філософії
в галузі права, доцент

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДПСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

В умовах повномасштабної збройної агресії забезпечення національної безпеки, відсіч і стримування агресора стали пріоритетом для всіх суб'єктів сектору безпеки й оборони. Контекст збройної агресії та її деструктивні наслідки об'єктивно спричинили глибинну трансформацію діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). Ідеться не лише про зміну інтенсивності виконання завдань, а й передусім про якісну трансформацію форм оперативно-службової діяльності (далі по тексту – ОСД), які мають відповідати характеру, масштабам і динаміці реальних загроз національній безпеці.

На етапі попередніх досліджень, нами вже було розкрито відповідну видозміну ОСД ДПСУ з урахуванням якісно-нових обставин об'єктивної дійсності. Так, компаративний аналіз форм типових ОСД та актуальної практики її застосування, в умовах правового режиму воєнного стану дозволив дійти висновку про необхідність переорієнтації діяльності органів охорони державного кордону (далі – ООДК) на нову, як варіант оперативно-бойову діяльність як інтегративну форму, здатну одночасно забезпечувати виконання класичних правоохоронних функцій і завдань оборонного характеру [1, с. 43].

Йдеться про трансформацію типової моделі функціонування від переважно правоохоронної до комбінованої – правоохоронно-військової, у межах якої оперативно-службова діяльність набуває характеристик бойової. Такий перехід зумовлений потребою виконання не лише класичних завдань із забезпечення недоторканності державного кордону та захисту суверенних прав України в прилеглій зоні й виключній (морській) економічній зоні, а й завдань, пов'язаних із безпосередньою участю у стримуванні та відсічі збройної агресії, включно з веденням бойових дій та тісною взаємодією із Збройними Силами України й іншими складовими Сил оборони.

Подібні висновки знаходять підтримку в науковому середовищі фахових дослідників, які також акцентують, що виконання завдань ДПСУ в умовах воєнного стану характеризується інтеграцією службових і бойових функцій. У зв'язку з цим традиційна ОСД, яка історично розвивалася як переважно правоохоронна, в сучасних умовах закономірно еволюціонує у службово-бойову, поєднуючи правоохоронні та військові (бойові) складові [2, с. 29].

Варто наголосити, що трансформація ОСД ДПСУ не обмежується суто доктринальними підходами, а ґрунтується на чітких нормативно-правових і емпіричних засадах. Вона безпосередньо зумовлена розвитком національного законодавства, яке у відповідь на виклики воєнного стану істотно розширило зміст повноважень і функцій прикордонного відомства, надавши їм виразної оборонно-бойової спрямованості, перш за все йдеться про ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України» [3] призвело до суттєвого оновлення правового регулювання діяльності ДПСУ.

Водночас проведений аналіз свідчить, що трансформація ОСД ДПСУ не обмежується лише появою нових, інтегративних форм діяльності, зокрема оперативно-бойової, а супроводжується істотною модифікацією вже усталених, типових форм. Як доведено у попередніх дослідженнях, навіть такі традиційні форми, як прикордонна служба, прикордонний контроль, оперативно-розшукова діяльність чи спеціальні дії, в умовах воєнного стану зазнають якісних змін у своїй меті, змісті, організаційно-тактичних підходах та функціональному спрямуванні [1, с. 37–40]. Зокрема, вони набувають виразного безпеково-оборонного характеру, орієнтуються на протидію диверсійно-розвідувальним загрозам, забезпечення бойової стійкості прикордонних підрозділів, взаємодію із військовими формуваннями, а також реалізуються в умовах підвищеної динаміки оперативної обстановки.

У цьому контексті закономірно постає питання про трансформацію не лише функціональних форм ОСД загалом, а й її окремих складових, зокрема адміністративно-юрисдикційної діяльності (далі – АЮД) ДПСУ.

Видозміни АЮД ДПСУ зумовлюються:

– по-перше, суттєвим ускладненням умови реалізації адміністративно-процесуальних повноважень, оскільки: зростає динаміка оперативної обстановки, обмежуються ресурси, підвищуються ризики для особового складу, утруднюється доступ до доказової бази та забезпечення процесуальних гарантій;

– по-друге, зміною функціональний контекст: адміністративні правопорушення у прикордонній сфері та в середовищі особового складу нерідко набувають підвищеної безпекової сенситивності, а відтак якість адміністративного провадження прямо впливає на стійкість підрозділу, керованість, дисципліну й загальну спроможність виконувати завдання із захисту кордону.

Персональний досвід проходження служби в ООДК після широкомасштабного вторгнення, ділянка відповідальності яких віднесена до району ведення бойових (військових) дій (ділянки відповідальності 26 ПРИКЗ – Одеська область, 79 ПРИКЗ – Миколаївська область; 8 ПРИКЗ – Запорізька область) та залучення до несення служби в ООДК, ділянка яких не входить до району ведення бойових (військових) дій (31 ПРИКЗ – Чернівецька область; 27 та 94 ПРИКЗ – Закарпатська область, 24 ПРИКЗ – Вінницька область), з урахуванням відкритих емпіричних матеріалів, на яких пропонуємо зупинитися більш докладно. Йдеться про показники ОСД ДПСУ за 2025 рік, котрі прямо вказують на 21 057 виявів незаконного перетинання державного кордону України, місцем реалізації протиправного умислу цього діяння переважно є саме ООДК, що входять до Західного регіонального управління (державний кордон із державами-членами ЄС), при цьому певного поширення дістало це діяння на українсько-молдовській ділянці державного кордону [4]. Очевидно, що такий масовий характер поширення адміністративної деліктності, в сукупності із існуючою проблематикою стосовно високої частки справ про адміністративні правопорушення, закритих судами за відсутністю складу і події адміністративного правопорушення – становить леймотив АЮД ООДК, територіального розташованих у вказаних регіонах нашої Батьківщини.

Водночас стан військової дисципліни та правопорядку у ДПСУ за 2025 рік вказує про більше поширення військових адміністративних правопорушень серед ООДК, залучених до виконання бойових (спеціальних завдань). Зокрема, 57 % усіх військових адміністративних правопорушень було вчинено саме військовослужбовцями Східного регіонального управління [5], що цілком зумовлено отримало своє вираження в АЮД відповідних ООДК, у контексті оформлення матеріалів справ про військові адміністративні правопорушення.

У наведеному контексті вбачається доцільним сформулювати авторську пропозицію щодо диференціації АЮД ДПСУ залежно від умов її реалізації, що дозволяє відійти від уніфікованого підходу до її розуміння та врахувати реальну неоднорідність оперативної обстановки. Така класифікація спрямована на відображення об'єктивних відмінностей у змісті, інтенсивності та функціональному призначенні АЮД у різних умовах обстановки.

З огляду на це пропонується виокремлювати АЮД ООДК за ознакою специфіки умов здійснення ОСД, що безпосередньо детермінує особливості реалізації адміністративно-процесуальних повноважень. Відповідно, вводиться умовний поділ на підрозділи типу «А» та типу «Б», який, однак, не може ґрунтуватися виключно на формально-географічному критерії віднесення ділянки відповідальності до району ведення бойових (воєнних) дій. Такий підхід відображає лише просторову характеристику, проте не розкриває сутнісних відмінностей у змісті діяльності. Водночас географічний чинник у цьому випадку має похідний, індикативний характер і опосередковано відображає більш глибинний функціональний критерій.

Базовим критерієм запропонованої класифікації доцільно визначити ступінь залучення підрозділів ООДК до виконання бойових (спеціальних) завдань у межах системи відсічі та стримування збройної агресії. Такий критерій виявляється у безпосередній або опосередкованій участі у бойових діях, виконанні завдань у складі угруповань Сил оборони, реалізації контрдиверсійних, фільтраційних і стабілізаційних заходів, а також функціонуванні в умовах постійної загрози вогневого ураження та високої динаміки бойової обстановки. Саме він визначає якісні параметри АЮД, зокрема рівень процесуальних ризиків, обсяг ресурсних обмежень, специфіку доказування та пріоритетність завдань, що реалізуються відповідним підрозділом.

Підрозділи типу «А» характеризуються високим рівнем інтеграції у виконання бойових (спеціальних) завдань і функціонують у середовищі, де АЮД здійснюється в умовах підвищеної небезпеки, дефіциту часу та

ресурсів, а також пріоритетності завдань оборонного характеру. Натомість підрозділи типу «Б», не будучи безпосередньо залученими до ведення бойових дій, здійснюють діяльність у відносно стабільнішому безпековому середовищі, що зумовлює інші акценти АЮД, зосереджені на протидії масовим адміністративним правопорушенням, забезпеченні прикордонного режиму та підтриманні належного рівня правопорядку на відповідних ділянках державного кордону.

Проведене дослідження дає змогу констатувати, що АЮД ДПСУ в умовах правового режиму воєнного стану зазнає глибинної змістовної трансформації, яка виявляється не лише у зміні умов її реалізації, а й у переорієнтації функціонального призначення. Запропонована класифікація підрозділів ООДК на типи «А» та «Б» на основі критерію ступеня їх залучення до виконання бойових (спеціальних) завдань дозволяє системно відобразити ці відмінності та виявити закономірності трансформації АЮД.

Отже, АЮД ДПСУ в сучасних умовах виступає не лише інструментом реагування на правопорушення, а й важливим елементом забезпечення національної безпеки, адаптуючись до характеру загроз і специфіки оперативної обстановки, в якій функціонують відповідні підрозділи

Список використаних джерел

1. Вітровчак В. Г., Кушнір Я.О. До питання оперативно-бойової діяльності органів охорони державного кордону на прикладі бойового досвіду 26 прикордонного загону. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, 2022. Вип. № 3. С. 34–45. URL: https://doi.org/10.3285/sulj.2022.3.5

2. Халимон С. І., Пузирьов М. С. Службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України: запрошення до дискусії. *Migration & Law.* 2023. Т. 3, № 5–6. С. 23–36. URL: http://doi.org/10.32752/2786-5185-2023-3-5-6-23-36

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України: Закон України від 24 лют. 2023 р. № 2952-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-20#n169 (дата звернення: 10.04.2025).

4. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо основних результатів оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби за 2025 рік (за результатами статистичних спостережень у порівнянні з 2024 роком) / Управління аналітичного забезпечення, стратегічного та поточного планування Державної прикордонної служби України. Київ, 2026. 18 с.

5. Про стан правопорядку та військової дисципліни у 2025 році та основні завдання на перше півріччя 2026 року: наказ АДПСУ від 14 січ. 2026 р. № 73-АГ. Київ : Адміністрація Державної прикордонної служби України, 2025. 7 с.

Воротнюк Дмитро Васильович,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра Національного університету
оборони України

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Правова система держави є динамічною і здатна змінювати свої характеристики залежно від умов функціонування суспільства. У разі виникнення загроз конституційному ладу, суверенітету або територіальній цілісності держава вдається до особливих (надзвичайних) правових режимів, що передбачають концентрацію управлінських повноважень і допустимість обмеження окремих прав і свобод. Правовий режим воєнного стану є найбільш радикальним різновидом таких режимів, дослідження якого в умовах продовжуваної збройної агресії Російської Федерації набуває особливого практичного значення.

Аналіз наукової доктрини свідчить, що особливі адміністративно-правові режими характеризуються спільними ознаками: регулюванням спеціальним законодавством; особливим порядком введення та закінчення; наділенням суб'єктів забезпечення додатковими повноваженнями; законодавчим визначенням допустимих заходів; можливістю тимчасового обмеження конституційних прав; переважанням імперативних методів управлінського впливу [1, с. 15–16; 2, с. 267]. Правовий режим воєнного стану посідає особливе місце в системі таких режимів: він є режимом переважно воєнно-адміністративного управління, що відрізняється від суміжного режиму надзвичайного стану специфічними підставами введення – виключно загрозою збройного характеру, – найширшим переліком допустимих заходів та особливою системою суб'єктів, у якій провідна роль належить військовому командуванню [3, с. 56].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII [4], правовий режим воєнного стану – це особливий правовий режим, що вводиться у разі збройної агресії чи загрози нападу і передбачає надання уповноваженим органам повноважень, необхідних для відвернення загрози, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод. Конституційну основу правового режиму воєнного стану складають ст. 64, 85, 92 та 106 Конституції України, що у сукупності закріплюють підстави введення, систему уповноважених органів та межі допустимих обмежень прав. Зокрема, ст. 64 встановлює абсолютні права, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану (право на життя, заборона катувань, право на судовий захист).

Нормативно-правова основа забезпечення правового режиму воєнного стану є багаторівневою та охоплює п'ять рівнів: конституційний; спеціальне законодавство (Закон про правовий режим воєнного стану та суміжні закони у сфері оборони і національної безпеки); акти Президента України; акти Кабінету Міністрів України; акти органів військового управління та військових адміністрацій. Системоутворюючим актом є Закон про правовий режим воєнного стану, натомість кожен наступний рівень конкретизує положення попереднього. Водночас ця конкретизація є нерівномірною: для значної частини заходів підзаконне регулювання є фрагментарним або відсутнє взагалі [5].

Аналіз нормативно-правової основи виявив три системні проблеми. По-перше, диспропорція між повнотою переліку заходів у ст. 8 Закону і нечіткістю визначення уповноваженого суб'єкта їх запровадження: загальна формула «разом або самостійно» не розмежовує повноваження між суб'єктами щодо конкретного заходу. По-друге, фрагментарність підзаконного регулювання – частина заходів не має жодного підзаконного порядку реалізації. По-третє, відсутність нормативно закріпленого механізму перевірки пропорційності запроваджуваних обмежень: попри конституційну вимогу «окремих» обмежень (ст. 64 Конституції України), жоден акт не зобов'язує суб'єкта обґрунтовувати відповідність заходу принципу пропорційності.

Принципи адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану утворюють двовимірну систему. Перший вимір – загальні принципи адміністративного права: верховенство права, законність, гуманізм. Другий вимір – спеціальні принципи, характерні для умов воєнного стану: пропорційність, індивідуальна компетенція, плановість, тимчасовість, підзвітність і прозорість. Між проголошеними принципами та реальним станом нормативно-правового регулювання існує суттєвий розрив: принципи пропорційності та підзвітності, попри їх конституційне закріплення, не отримали операційного механізму реалізації на рівні спеціального законодавства [6, с. 45]. Це означає, що суб'єкти забезпечення позбавлені нормативно закріпленого стандарту, відповідно до якого вони мають обґрунтовувати свої рішення про запровадження конкретних заходів.

Отже, теоретико-правові засади адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану характеризуються змістовними напрацюваннями доктрини та розгалуженою нормативною базою, однак виявляють системні прогалини, що мають спільне коріння – відсутність у законодавстві операційного механізму реалізації принципів пропорційності та підзвітності. Усунення цих прогалин шляхом законодавчих змін є необхідною умовою приведення правового регулювання правового режиму воєнного стану у відповідність до конституційних принципів верховенства права та міжнародних стандартів захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 20 с.
2. Кузніченко С. О. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель : монографія. Одеса : ОДУВС, 2011. 323 с.
3. Настюк В. Я., Бєлєвцева В. В. Адміністративно-правові режими в Україні : монографія. Харків : Право, 2013. 128 с.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
5. Ступак Д. Б. Адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану : дис. … д-ра філос. : 081 / Національний університет оборони України. Київ, 2024. 200 с.
6. Юр'єв В. В. Адміністративно-правове забезпечення обласними військовими адміністраціями України режиму воєнного стану : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2024. 230 с.

Єременко Наталія Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ліщук Богдан Вікторович,
старший викладач
кафедри тактичної підготовки
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сучасний етап розвитку правоохоронної системи України характеризується суттєвими трансформаційними процесами, зумовленими як внутрішніми реформами сектору безпеки і оборони, так і зовнішніми викликами, пов'язаними із запровадженням правового режиму воєнного стану, зростанням рівня суспільної небезпеки, ускладненням криміногенної ситуації та підвищенням вимог до професійної діяльності працівників Національної поліції України. У таких умовах особливої

актуальності набуває питання формування високого рівня професійної компетентності поліцейського, невід'ємним складником якої виступає тактична підготовка. Саме належний рівень тактичної підготовленості забезпечує здатність поліцейського оперативно реагувати на загрози, приймати правомірні рішення в екстремальних умовах, ефективно застосовувати поліцейські заходи примусу, дотримуючись при цьому принципів законності, пропорційності та необхідності.

Тактична підготовка поліцейського є складною багатокомпонентною системою професійного навчання, яка спрямована на формування практичних навичок та вмінь щодо дій у типових і нетипових службових ситуаціях. Її зміст охоплює питання особистої безпеки поліцейського, тактики затримання правопорушників, дій в умовах масових заворушень, застосування спеціальних засобів, вогнепальної зброї, організації комунікації в кризових ситуаціях, а також алгоритмів взаємодії між підрозділами поліції та іншими суб'єктами сектору безпеки. Водночас тактична підготовка не може розглядатися виключно як елемент фізичного чи спеціального навчання, оскільки її ефективність безпосередньо залежить від належного адміністративно-правового забезпечення, яке визначає правові засади, організаційні механізми, порядок реалізації та контролю відповідної підготовки.

Відповідно до положень Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Саме тому діяльність Національної поліції України повинна бути спрямована на забезпечення прав і свобод людини та громадянина, підтримання публічної безпеки і порядку, протидію злочинності та надання допомоги особам, які її потребують. Реалізація зазначених завдань є неможливою без належного професійного рівня працівників поліції, що, своєю чергою, актуалізує необхідність постійного вдосконалення системи тактичної підготовки.

Нормативно-правову основу адміністративно-правового забезпечення тактичної підготовки поліцейських становлять Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», а також відомчі нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України. Зокрема, Закон України «Про Національну поліцію» визначає основні принципи діяльності поліції, порядок застосування поліцейських заходів примусу, права та обов'язки поліцейських, а також встановлює вимоги щодо професійної підготовки працівників поліції [2]. Важливого значення у цьому контексті набувають норми, що регламентують застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї, адже саме ефективне та правомірне використання таких заходів значною мірою залежить від рівня тактичної підготовленості поліцейського.

Адміністративно-правове забезпечення тактичної підготовки полягає не лише у нормативному закріпленні відповідних вимог, а й у створенні ефективної системи організаційного та управлінського супроводу професійного навчання поліцейських. Йдеться про функціонування спеціалізованих закладів освіти із специфічними умовами навчання, розроблення сучасних програм підготовки, проведення регулярних тренувань, моделювання кризових ситуацій, здійснення контролю за рівнем професійної готовності працівників поліції. Особливого значення набуває питання адаптації системи тактичної підготовки до сучасних безпекових викликів, зокрема умов воєнного стану, терористичних ризиків та необхідності взаємодії з військовими формуваннями.

Механізм адміністративно-правового забезпечення тактичної підготовки поліцейських в Україні – це сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких створюються оптимальні умови для гарантування здійснення та реалізації діяльності у сфері тактичної підготовки поліцейських компетентними суб'єктами публічної адміністрації, що наділені владними повноваженнями з метою підвищення рівня професійної підготовки поліцейських, приведення у відповідність до міжнародних та європейських стандартів та покращення ефективності виконання службових повноважень [3, с. 14].

Слід зазначити, що сучасна тактична підготовка поліцейських повинна ґрунтуватися на поєднанні національного досвіду із міжнародними стандартами правоохоронної діяльності. У контексті євроінтеграційних процесів України важливим є впровадження принципів діяльності поліції, закріплених у міжнародно-правових актах та документах Ради Європи, зокрема щодо дотримання прав людини, недопущення катувань та жорстокого поводження, забезпечення пропорційності застосування примусових заходів. У зв'язку з цим тактична підготовка повинна містити не лише фізичний чи силовий компонент, а й формування правової культури, психологічної стійкості, навичок комунікації та стресостійкості.

Окремої уваги потребує проблема недостатнього матеріально-технічного забезпечення окремих підрозділів поліції, що негативно впливає на якість тактичної підготовки [4, с. 51–53]. Недостатня кількість сучасного тренувального обладнання, спеціальних полігонів, симуляційних засобів та технічних ресурсів суттєво ускладнює процес формування професійних навичок працівників поліції. Крім того, існує потреба у вдосконаленні методичного забезпечення тактичної підготовки шляхом оновлення навчальних програм відповідно до сучасних умов правоохоронної діяльності.

Отже, тактична підготовка виступає одним із ключових елементів професійної компетентності поліцейського, оскільки забезпечує ефективність виконання службових повноважень, особисту безпеку

працівника поліції та захист прав і свобод громадян. Належне адміністративно-правове забезпечення тактичної підготовки є необхідною умовою формування професійного, мобільного та ефективного правоохоронного органу, здатного адекватно реагувати на сучасні виклики та загрози. Удосконалення нормативно-правових засад, впровадження сучасних методик професійного навчання, посилення практичної складової підготовки та адаптація її змісту до умов воєнного стану повинні стати пріоритетними напрямами розвитку системи професійної підготовки працівників Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII : станом на 12 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

3. Ліщук Б. В. Адміністративно-правове забезпечення тактичної підготовки поліцейських в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Державний вищий навчальний заклад «Київський Національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2019. 20 с.

4. Гончар А. Г. Матеріально-технічне забезпечення Національної поліції України (функції та форми). *Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 10–11 берез. 2017 р.). Київ, 2017. С. 51–53.

Федорова Єлизавета Віталіївна,
курсант Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
Науковий керівник:
Сеник Петро Романович,
старший викладач кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат юридичних наук

СТРАТЕГІЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР І ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна система цивільного захисту України перебуває на етапі наймасштабнішої трансформації за часи незалежності, що зумовлено необхідністю миттєвого реагування на безпрецедентні загрози воєнного

характеру та стратегічним курсом держави на повноправне членство в Європейському Союзі. Важливість цього процесу підкреслюється постійним зростанням ризиків для об'єктів критичної інфраструктури, що вимагає від Державної служби України з надзвичайних ситуацій не лише високої оперативної готовності, а й докорінного оновлення нормативно-правового фундаменту. Традиційна модель цивільного захисту, яка тривалий час базувалася на принципах централізованого контролю, наразі трансформується у гнучку сервісну систему, де пріоритетом є превенція та залучення громади. Поточний етап реформування ДСНС характеризується активним впровадженням децентралізації повноважень, що знайшло свій вияв у створенні розгалуженої мережі центрів безпеки та підрозділів добровільної пожежної охорони в територіальних громадах. Це дозволяє не лише скоротити час реагування на надзвичайні події в сільській місцевості, а й формує культуру безпеки на рівні кожного громадянина. Паралельно з цим триває цифрова трансформація відомства, яка передбачає запуск електронних реєстрів, упровадження систем раннього виявлення загроз та автоматизацію дозвільних процедур. Такі кроки надають можливість суттєво знизити адміністративний тиск на бізнес і мінімізувати корупційні чинники, одночасно підвищуючи рівень прозорості державного нагляду у сфері техногенної та пожежної безпеки. Трансформація системи цивільного захисту на сучасному етапі означає докорінну зміну взаємодії держави та особи. Якщо раніше основний акцент робився на ліквідації вже виниклих надзвичайних ситуацій силами виключно державних воєнізованих підрозділів, то сьогоднішня реформа спрямована на побудову багаторівневої системи захисту. Головною ланкою цієї системи стає територіальна громада. Створення Центрів безпеки громад дозволяє об'єднати зусилля рятувальників, правоохоронців та медиків, забезпечуючи їхню координацію в режимі реального часу. Це вимагає розроблення нових законодавчих актів, які б не лише надавали повноваження місцевій владі, а й визначали механізми стабільного фінансування таких об'єктів. Юридичне закріплення статусу «добровільного пожежного» є критично важливим, адже воно дає змогу залучати активну частину населення до захисту своїх домівок, забезпечуючи їх при цьому державними гарантіями соціального захисту та медичного страхування. Це не лише технічне рішення, а й формування нової правової свідомості, де безпека сприймається як спільна цінність і спільна відповідальність держави та суспільства.

Важливим вектором розвитку є цифровізація всіх процесів всередині служби. Упровадження електронних інструментів, таких як цифрові кабінети для бізнесу, надає можливість відмовитися від застарілих бюрократичних процедур. Коли підприємець може подати декларацію про пожежну безпеку в режимі онлайн, це не лише економить час, а й робить процес перевірок прозорим і зрозумілим. Держава при

цьому отримує можливість формувати якісні бази даних, які допомагають прогнозувати ризики на основі реальної статистики, а не паперових звітів. Сучасні системи раннього виявлення загроз, інтегровані з інтелектуальними датчиками на великих підприємствах, дозволяють рятувальникам отримувати сигнал про небезпеку ще до того, як вона перетвориться на масштабну катастрофу. Окрім цього, цифровізація торкається і систем оповіщення громадян. Використання сучасних стандартів передачі повідомлень через мобільні мережі гарантує, що кожен мешканець отримає необхідну інформацію вчасно, що є вирішальним фактором для порятунку життів у критичні моменти.

Особливої актуальності набуває питання гармонізації українського законодавства з положеннями Механізму цивільного захисту ЄС. Це вимагає впровадження єдиних стандартів підготовки рятувальників, сертифікації техніки та взаємосумісності систем оповіщення населення. Водночас правове поле має оперативно реагувати на специфічні виклики воєнного стану, зокрема щодо визначення правового статусу персоналу ДСНС при виконанні завдань у зоні ведення бойових дій та забезпечення належного рівня соціальних гарантій для членів їхніх родин. Важливим аспектом є також адаптація технічних регламентів до новітніх наукових розробок у сфері вогнезахисту, включаючи використання інноваційних антипіренів для захисту полімерних конструкцій, що широко застосовуються у сучасному будівництві. Наукові досягнення останніх років доводять високу ефективність металовмісних комплексів як засобів уповільнення горіння. Такі речовини при контакті з вогнем сприяють утворенню на поверхні матеріалу вуглецевого шару, який блокує доступ кисню і значно знижує швидкість поширення полум'я. Це дає можливість суттєво зменшити токсичність диму, що є однією з основних причин загибелі людей під час пожеж у сучасних будівлях. Впровадження цих стандартів у будівельні норми та правила пожежної безпеки дозволить створити середовище, де технології працюють на випередження трагедії.

Перспективи правового вдосконалення повинні зосереджуватися на комплексному перегляді Кодексу цивільного захисту України з метою чіткого розмежування функцій між державними, муніципальними та приватними суб'єктами забезпечення безпеки. Необхідно законодавчо закріпити механізми стимулювання підприємств до впровадження систем автоматичного пожежогасіння та використання матеріалів зі зниженою горючістю, що підтверджено експериментальними дослідженнями стійкості до займання нових металовмісних комплексів. Тільки поєднання системних правових інновацій із сучасними технологічними рішеннями дозволить створити надійний безпековий простір, здатний ефективно функціонувати в умовах як мирного часу, так і тривалих кризових ситуацій. Важливо також врегулювати питання гуманітарного розмінування, залучивши до цього процесу не лише державні органи, а й

ліцензованих приватних операторів. Це прискорить очищення української землі від вибухонебезпечних предметів та дозволить швидше відновити аграрний сектор і нормальне життя на деокупованих територіях. Реформа також ставить перед собою завдання підвищити соціальний престиж професії рятувальника. Працівники ДСНС, які щодня ліквідують наслідки обстрілів і працюють у надскладних умовах, повинні відчувати всебічну підтримку держави. Це стосується не лише сучасного спорядження чи гідної оплати праці, а й повноцінної медичної та психологічної реабілітації, забезпечення житлом та належної уваги до потреб їхніх сімей. Оновлення системи професійної підготовки, використання віртуальних тренажерів для відпрацювання навичок порятунку в екстремальних умовах та активна участь у міжнародних навчаннях дозволять українським фахівцям не лише переймати європейський досвід, а й ділитися власним унікальним досвідом реагування на сучасні загрози. У результаті ми отримаємо службу, яка є не лише технічно оснащеною, а й інтелектуально потужною, здатною забезпечити спокій кожного громадянина та стійкість держави загалом.

Кінцева мета реформування – це побудова системи, де кожен елемент працює на випередження. Також це передбачає розвиток культури безпеки серед населення. Навчання дітей у «Класах безпеки», підготовка дорослих до надання першої домедичної допомоги та правильна реакція на сигнали тривоги мають стати частиною нашої суспільної норми. Правова держава – це середовище, де закон захищає кожного, а інновації та наука стають інструментами реалізації цього захисту. Коли юридичні норми будуть гармонійно поєднані з технологічним прогресом, Україна зможе гарантувати своїм громадянам безпеку на рівні найкращих світових стандартів, ставши взірцем життєстійкості та оперативності для всієї європейської спільноти.

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 січ. 2017 р. № 61-р про схвалення Стратегії реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій

4. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1052.

5. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційний вебсайт. URL: https://dsns.gov.ua

Дискусійна панель
«МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ»

Більовський Олександр Сергійович,
доцент кафедри бойового
застосування сил оборони
факультету професійної освіти
та лідерства Національної академії
Державної прикордонної
служби України
імені Богдана Хмельницького,
доктор філософії з безпеки
державного кордону

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ ПОЗА ПУНКТАМИ ПРОПУСКУ: ВІД ВІТЧИЗНЯНОЇ МОДЕЛІ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Охорона державного кордону є невід'ємною складовою загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки та гарантією територіальної цілісності держави. В умовах повномасштабної збройної агресії, активізації транскордонних загроз і реалізації євроінтеграційного курсу України питання трансформації національної системи охорони державного кордону набуває особливої значущості. Традиційна модель організації прикордонної служби, зокрема поза пунктами пропуску, характеризується значним рівнем формалізації та надмірною регламентацією: вона передбачає шістнадцять видів прикордонних нарядів з вузько окресленими повноваженнями, що суттєво обмежує гнучкість і оперативність реагування на динамічні загрози. Натомість, у країнах ЄС охорона кордону поза пунктами пропуску координується Frontex і базується на уніфікованій нормативній базі Шенгенського простору та здійснюється за принципово іншою, більш гнучкою та технологічно насиченою моделлю «border surveillance».

Правову основу охорони державного кордону України становлять закони «Про державний кордон України» [1], «Про Державну прикордонну службу України» [2], «Про прикордонний

контроль» [3] та «Про національну безпеку України» [4]. Відповідно до чинного законодавства, охорона державного кордону є цілісною системою організаційних, оперативно-службових, правових і технічних заходів, здійснюваних Державною прикордонною службою України з метою забезпечення недоторканності державної території та недопущення її незаконного перетинання. У сучасних умовах така охорона реалізується службою прикордонних нарядів і передбачає постійний моніторинг лінії державного кордону, застосування технічних засобів спостереження, безпілотних літальних апаратів і систем відеофіксації, проведення оперативно-профілактичних заходів, патрулювання визначених ділянок, а також взаємодію з підрозділами Збройних Сил і Національної гвардії та інших правоохоронних органів.

Нормативну основу організації служби прикордонних нарядів становить «Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України», затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1261 [5], яка передбачає тридцять видів нарядів із вузько окресленими функціональними обов'язками. Сформована в умовах стабільного безпекового середовища, надмірна деталізація функціональних обов'язків прикордонних нарядів виявляється неспроможною забезпечити адекватне реагування на виклики, притаманні сучасному динамічному безпековому середовищу. Жорстка формалізація службової діяльності та недосконаліть системи охорони державного кордону стає суттєвим обмежувальним чинником, який перешкоджає оперативному та гнучкому реагуванню на сучасні безпекові виклики, а саме:

– надмірна кількість видів прикордонних нарядів, що призводить до дублювання функцій та ускладнює управління і розподіл сил і засобів;

– жорстка регламентація обов'язків кожного наряду, що унеможливлює адаптацію дій до реальної оперативної обстановки;

– формальний підхід до організації служби з орієнтацією на дотримання процедур, а не на досягнення реального безпекового результату;

– недостатній рівень технічного оснащення: відсутність на значній частині ділянок систем відеоспостереження, сенсорного контролю та автоматизованого моніторингу;

– епізодичний характер взаємодії між прикордонною службою, Збройними Силами України та іншими правоохоронними органами;

– обмежені можливості аналітичного та інформаційного забезпечення для своєчасного прийняття управлінських рішень;

– недосконала система підготовки персоналу до роботи в умовах сучасних викликів, зокрема в умовах воєнних дій.

Натомість в країнах ЄС охорона кордону поза пунктами пропуску реалізується відповідно до моделі «border surveillance». Загальні принципи управління зовнішніми кордонами ЄС, порядок перетину кордонів особами й умови проведення прикордонного контролю визначено в Регламенті (ЄС) 2016/399 Європейського парламенту [6] і Раді від 9 березня 2016 року, який затвердив Кодекс Шенгенських кордонів. Кодекс встановлює єдині правила дій для прикордонних служб держав-членів, включно з охороною кордонів поза пунктами пропуску, які спрямовані на запобігання незаконному перетинанню, протидію транскордонній злочинності та забезпечення високого рівня безпеки.

Подальший розвиток цього правового механізму закріплено у Регламенті (ЄС) 2024/1717 від 13 червня 2024 року [7], яким внесено зміни до вищезазначеного Кодексу Шенгенських кордонів та акцентовано на необхідності інтегрованого управління зовнішніми кордонами ЄС. У Додатку до Рекомендацій Європейської комісії, а саме в «Практичному посібнику для прикордонників» (Schengen Handbook) [8] роз'яснено порядок дій прикордонників під час охорони ділянок поза пунктами пропуску, порядок виявлення незаконного перетину кордону, проведення спостереження, фіксації порушень та передачі інформації до координаційних центрів, зокрема, розкриваються підходи до охорони кордонів на основі моделі «border surveillance». До ключових характеристик цієї моделі належать: відмова від великої кількості вузькоспеціалізованих видів нарядів на користь універсальних прикордонних патрулів, що діють за конкретним завданням із широким спектром повноважень; ситуаційний принцип управління – рішення приймаються безпосередньо на місці події з урахуванням реальної оперативної обстановки; активне застосування систем дистанційного спостереження; превентивний та аналітичний підхід до управління ризиками; підготовка персоналу за єдиними міждержавними стандартами.

Порівняльний аналіз вітчизняної та європейської систем охорони кордону засвідчує принципові відмінності за ключовими параметрами: організаційна структура, принцип управління, технологічне забезпечення, координація дій, підготовка персоналу та правова база.

З огляду на євроінтеграційний курс держави модернізація системи охорони кордону має реалізовуватися за шістьма взаємопов'язаними напрямами: оптимізація переліку видів

прикордонних нарядів, їх функцій та обов'язків; розширення автономності підрозділів; технічне переоснащення засобами контролю і моніторингу; вдосконалення міжвідомчої координації; реформування системи підготовки персоналу; приведення нормативно-правової бази у відповідність до вимог ЄС.

Реалізація цих заходів у комплексі сприятиме формуванню сучасної, гнучкої та ефективної системи прикордонної безпеки, здатної адекватно реагувати на динамічні загрози.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державний кордон України». *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 1992. № 2. Ст. 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text

2. Закон України «Про Державну прикордонну службу України». *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2003. № 27. Ст. 208. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15.

3. Закон України «Про прикордонний контроль». *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2010. № 6. Ст. 46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text.

4. Закон України «Про національну безпеку». *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2018. № 31. Ст. 241. URL: https:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.

5. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України». № 1391/27836. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15#Text

6. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) (codification). Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/399/oj/eng

7. Regulation (EU) 2024/1717 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 amending Regulation (EU) 2016/399 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1717/oj/eng

8. ANNEX to the Commission Recommendation establishing a common «Practical Handbook for Border Guards (Schengen Handbook)» to be used by Member States' competent authorities when carrying out the border control of persons and replacing Recommendation (C (2019) 7131 final). URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14348-2022-ADD-1/en/pdf.

Мурзо Євгенія Олександрівна,
старший слідчий
в особливо важливих справах
Головного слідчого управління
Національної поліції України,
доктор філософії в галузі права

ЗНИЩЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГЕНОЦИДНОЇ ПОЛІТИКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Збройна агресія російської федерації проти України супроводжується системним впливом на культурну ідентичність українського народу. Руйнування об'єктів культурної спадщини, втручання у мовну й освітню сфери, переслідування релігійних громад, зміна історичних наративів на тимчасово окупованих територіях і депортація українських дітей свідчать про комплексний характер впливу на культурне середовище [1, с. 17].

У міжнародно-правовій доктрині культурний вимір геноциду тривалий час залишався дискусійним через відсутність окремого нормативного закріплення культурного геноциду в Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року. Водночас сучасні наукові підходи дедалі частіше звертаються до концепції Рафаеля Лемкіна, яка передбачала розуміння геноциду не лише як фізичного знищення групи, а і як руйнування її культурних та соціальних основ [2, с. 40]. Практика міжнародних судових інституцій також свідчить про поступове врахування культурного виміру насильства під час оцінювання контексту міжнародних злочинів і встановлення спеціального наміру (dolus specialis).

Особливого значення в умовах збройного конфлікту набуває вплив на освітнє та мовне середовище. На тимчасово окупованих територіях фіксуються випадки витіснення української мови з публічного простору, запровадження російських освітніх стандартів, зміни змісту навчальних програм та нав'язування альтернативних історичних концепцій. Такі практики спрямовані не лише на адміністративний контроль над територією, а й на трансформацію самоідентифікації населення.

Окрему увагу міжнародних інституцій привертає незаконне переміщення та депортація українських дітей. У міжнародному кримінальному праві примусова передача дітей з однієї групи до іншої

прямо визначається як одна з форм геноциду [3]. У цьому контексті важливе значення має не лише сам факт депортації, а й подальше включення дітей в інше мовне, культурне й інформаційне середовище.

Системного характеру набули також дії щодо знищення та пошкодження об'єктів культурної спадщини. Йдеться про руйнування музеїв, релігійних споруд, бібліотек, архівів, історичних пам'яток та інших об'єктів, які забезпечують збереження історичної пам'яті та культурної тяглості народу. У практиці міжнародних судових інституцій подібні дії вже визнавалися юридично значущими. Зокрема, у справі «Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi» Міжнародний кримінальний суд визнав атаки на культурні та релігійні об'єкти порушенням міжнародного кримінального права [4].

Вплив на культурну ідентичність не завжди утворює самостійний склад міжнародного злочину. Однак повторюваність, взаємопов'язаність та системність таких практик у поєднанні з іншими формами насильства можуть враховуватись під час оцінки спеціального наміру на знищення національної групи. Саме тому культурний вимір агресії потребує самостійного аналізу в межах міжнародного кримінального права та не може розглядатися виключно як другорядний наслідок збройного конфлікту.

Отже, практики впливу на культурну ідентичність демонструють необхідність ширшого підходу до розуміння геноцидної політики. Руйнування культурного середовища, зміна механізмів міжпоколінної передачі ідентичності та втручання в гуманітарний простір можуть розглядатися як елементи комплексного впливу на існування національної спільноти.

Список використаних джерел

1. Murzo Ye. Erasing identity through culture: Towards the formation of a legal framework for cultural genocide. *Social & Legal Studios.* 2026. Vol. 9, No. 1. P. 17–25. DOI: 10.32518/sals1.2026.17.

2. Кравець І. Актуальні підходи до визначення поняття «культурний геноцид». *Українські культурологічні студії.* 2024. № 1 (14). С. 40–44. DOI: 10.17721/UCS.2024.1(14).06.

3. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text.

4. Judgment of the International Criminal Court in the Case No. ICC-01/12-01/15 «Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi». (2016, September). Retrieved from https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_07244.PDF.

Томащук Тетяна Володимирівна,
старший викладач
кафедри українознавства
та міжкультурної комунікації
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ КУРСАНТІВ ДСНС В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ВІЙНА, МІГРАЦІЯ, ЦИФРОВІЗАЦІЯ

В умовах сучасних соціальних трансформацій, таких як війна, міграція та цифровізація, викладання англійської мови стало важливим елементом сучасного освітнього простору. Викладання іноземних мов, а саме англійської, активно адаптується до цифрових реалій через застосування електронного навчання (e-learning), що відкриває нові можливості для поглибленого вивчення англійської мови. Актуальність дослідження полягає у безперервній взаємодії курсантів ДСНС з іноземними громадянам під час надзвичайних ситуацій, співпраці з міжнародними організаціями, а також використанням англійської в цифрових системах та робота в умовах інформаційно-цифрового середовища.

Сучасні соціальні трансформації, зумовлені війною, міграційними процесами та цифровізацією, суттєво впливають на зміст і методику викладання англійської мови, зокрема у закладах зі специфічними умовами навчання, таких як підготовка курсантів ДСНС. Зазначені чинники формують нові вимоги до іншомовної підготовки, яка має бути не лише комунікативною, а й професійно орієнтованою та адаптованою до умов надзвичайних ситуацій.

В умовах війни особливого значення набуває здатність до швидкої та чіткої комунікації англійською мовою. Курсанти повинні опановувати мовні засоби, які забезпечують ефективну взаємодію під час виконання рятувальних операцій, евакуації населення, а також співпраці з іноземними фахівцями та міжнародними гуманітарними місіями. Обмежений час на прийняття рішень і високий рівень стресу зумовлюють необхідність використання коротких, стандартизованих мовних конструкцій. Наприклад, *How do you feel? – Як почуваєтеся?*; *How can I help you? – Як я можу вам допомогти?; Where are you hurt? – Де у вас травма?; What happened? – Що сталося?; How many people?– Скільки людей?; Is anyone inside? – Хтось є всередині?; Follow me! –*

Ідіть за мною!; Don't panic! – Не панікуйте! У зв'язку з цим доцільним є застосування методик, орієнтованих на виконання практичних завдань, зокрема сценарно-рольового навчання, що передбачає моделювання реальних надзвичайних ситуацій, а також тренувальних вправ, спрямованих на автоматизацію ключових команд і реакцій. Важливим компонентом є також навчання в умовах, наближених до стресових, що дозволяє сформувати стійкість до зовнішніх подразників та забезпечити ефективність мовленнєвої діяльності у критичних ситуаціях.

Міграційні процеси, які значно активізувалися внаслідок воєнних дій, зумовлюють необхідність формування у курсантів навичок міжкультурної комунікації. Рятувальники дедалі частіше взаємодіють з іноземними громадянами, які не володіють українською мовою, що ускладнює процес надання допомоги. У таких умовах особливого значення набуває використання спрощеної англійської мови, яка передбачає застосування зрозумілих, лаконічних мовних конструкцій. Ефективними є комунікативні методи навчання, що акцентують увагу на практичному використанні мови у типових ситуаціях, а також кейс-метод, який дозволяє аналізувати реальні або змодельовані ситуації взаємодії з постраждалими. Крім того, доцільним є залучення візуальних засобів комунікації, таких як наочні матеріали, презентації, відеоматеріали, що сприяють подоланню мовного бар'єра та підвищують ефективність взаємодії.

Цифровізація освітнього процесу відкриває нові можливості для вдосконалення викладання англійської мови, водночас висуваючи нові вимоги до рівня підготовки курсантів. Сучасні рятувальники повинні вміти працювати з англомовними цифровими ресурсами, зокрема інструкціями, протоколами, спеціалізованими програмами та мобільними додатками. Це зумовлює необхідність формування навичок читання та розуміння технічної англійської мови. Ефективним у цьому контексті є використання змішаного навчання, яке поєднує традиційні аудиторні заняття з онлайн-форматами. Важливу роль відіграє залучення автентичних матеріалів, зокрема відеозаписів реальних рятувальних операцій, що сприяє підвищенню мотивації та наближенню навчання до практики. Перспективним напрямом є також використання симуляційних технологій, які дозволяють моделювати надзвичайні ситуації в цифровому середовищі.

Ефективність іншомовної підготовки курсантів ДСНС України значною мірою залежить від дотримання ключових дидактичних

принципів, які враховують специфіку їхньої майбутньої професійної діяльності. На відміну від традиційного навчання іноземних мов, у цьому випадку варто більше уваги приділяти не теоретичним знанням, а здатності оперативно використовувати мовні навички у реальних умовах надзвичайних ситуацій.

Одним із основних принципів є практична спрямованість навчання, що передбачає мінімізацію теоретичного матеріалу та максимальну орієнтацію на виконання практичних завдань. Це досягається шляхом активного використання тренувальних вправ, рольових ігор, моделювання професійних ситуацій, а також відпрацювання типових мовних конструкцій, які застосовуються у надзвичайних умовах. Такий підхід сприяє автоматизації мовлення та зменшенню часу на прийняття рішень. Не менш важливим є принцип ситуативності, який полягає у навчанні через відтворення реальних або максимально наближених до реальності сценаріїв. Курсанти залучаються до виконання завдань, що моделюють типові надзвичайні ситуації: пожежі, дорожньо-транспортні пригоди, обвали будівель, евакуацію населення тощо.

У межах таких сценаріїв курсанти уже виконують роль рятувальників, постраждалих або координаторів, що дозволяє не лише засвоїти мовний матеріал, а й сформувати навички командної роботи та професійної взаємодії. Ситуативний підхід забезпечує контекстуальне засвоєння мови, що значно підвищує ефективність навчання. Таким чином, чітко структуроване практичне заняття, що поєднує лексичну підготовку, комунікативну практику, цифрові технології та контроль знань, забезпечує ефективне формування мовних навичок, необхідних для професійної діяльності курсантів ДСНС у реальних умовах надзвичайних ситуацій.

Отже, війна, міграційні процеси та цифровізація суттєво змінюють характер майбутньої професійної діяльності рятувальників, що зумовлює необхідність формування у них навичок оперативної іншомовної комунікації. Використання рольових ігор, сценарного навчання, цифрових технологій та автентичних матеріалів сприяє наближенню освітнього процесу до реальних умов професійної діяльності. Таким чином, сучасна модель викладання англійської мови для курсантів ДСНС має забезпечувати не лише мовну підготовку, а й розвиток професійної готовності до ефективної комунікації в умовах підвищеного ризику та міжнародної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. В. Методика викладання іноземних мов у вищій школі. Київ : КНУ, 2018.
2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційні навчально-методичні матеріали з підготовки рятувальників.
3. Закон України «Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій».
4. Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо викладання іноземних мов у ЗВО.
5. Соловей М. І. Інноваційні технології навчання іноземних мов. Київ : Ленвіт, 2016.

Пусан Максим Юрійович,
ад'юнкт науково-організаційного
відділу Військового інституту
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Пунда Юрій Васильович,
професор кафедри міжнародних
відносин Військового інституту
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор військових наук, професор

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ БЕЗПЕКОВИЙ ПРОСТІР ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ

Регіональна система безпеки Європи має формуватися в межах єдиного загальноєвропейського простору як інтегрованої та цілісної системи безпеки, що охоплює сукупність взаємопов'язаних суб'єктів європейського безпекового середовища. Такий підхід передбачає відхід від зведення безпекових процесів до функціонування окремих субрегіональних комплексів, зокрема Центральної та Східної Європи, та орієнтацію на всеохопну регіональну безпеку.

Архітектура європейської безпеки на теперішньому етапі характеризується наявною договірною архітектурою загальноєвропейської системи колективної безпеки (далі – архітектура безпеки), яка тривалий

час будувалася за принципом блокового протистояння. Її основою були два ключові військово-політичні об'єднання – Організація Північноатлантичного договору (далі – НАТО) та Організація Варшавського договору (далі – ОВД). У межах такого підходу держави, що не входили до зазначених блоків, фактично не розглядалися як повноправні суб'єкти європейського безпекового середовища.

Після розпаду Радянського Союзу та припинення існування ОВД відбулася суттєва трансформація регіональної системи безпеки [1]. Ключовими чинниками цих змін стали розширення НАТО, формування Організації Договору про колективну безпеку (далі – ОДКБ), а також розвиток нових форматів оборонного співробітництва, таких як Люблінський трикутник, Вишеградська група та Північне оборонне співробітництво (NORDEFCO), що призвело до виникнення нової конфігурації безпеки, основу якої становлять НАТО, ОДКБ та пострадянський простір [2–4].

Водночас навіть трансформована структура міжнародної безпеки не забезпечила повноцінного залучення всіх держав до ключових міжнародно-правових інструментів, передусім у сфері контролю над звичайним озброєнням. Зазначена тенденція відображалася у відсутності участі окремих держав у Договорі про звичайні збройні сили в Європі (далі – ДЗЗСЄ) та інших взаємопов'язаних міжнародно-безпекових актах [5].

Унаслідок цього низка держав – учасниць військово-політичних блоків, зокрема НАТО та ОДКБ, серед яких Естонська Республіка, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Республіка Словенія, Киргизька Республіка та Республіка Таджикистан, характеризувалася інституційно неповною інтеграцією до окремих механізмів контролю над озброєннями [5]. Зазначена конфігурація міжнародно-правових зобов'язань об'єктивно сприяла формуванню уявлень про регіональний дисбаланс сил, що використовувалося російською федерацією як аргументаційна основа для ініціювання перегляду чинної архітектури безпеки [5].

Зазначені суперечності сприяли виникненню та загостренню безпекових криз у загальноєвропейському регіоні, зокрема широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну, військові інтервенції російської федерації у грузинські регіони Південної Осетії й Абхазії, Придністровський регіон Молдови, вірмено-азербайджанське протистояння навколо Нагірного Карабаху.

Тому можна констатувати недостатню ефективність чинної моделі архітектури безпеки, що ґрунтується переважно на блоковому підході та нерівномірному залученні держав пострадянського простору,

у контексті забезпечення стабільного та довготривалого безпекового середовища. Результативність такої моделі залишається недостатньою насамперед у сфері контролю над звичайним озброєнням.

У цьому контексті перспективна модель загальноєвропейської безпеки має ґрунтуватися на принципі інклюзивності, що передбачає врахування інтересів та участь усіх держав регіону. Це є передумовою формування збалансованої системи стримування та забезпечення стабільності в довгостроковій перспективі.

Інституційною основою такої моделі може слугувати Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ), яка об'єднує понад 57 держав і має потенціал для формування всеохоплюючої платформи безпекового діалогу. Укладення нових міжнародно-безпекових актів у межах ОБСЄ, насамперед у сфері контролю над звичайними озброєннями, повинно здійснюватися з урахуванням участі всіх держав – учасниць.

Отже, регіональна система безпеки Європи має концептуалізуватися як єдиний загальноєвропейський безпековий простір, функціонування якого ґрунтується на засадах інклюзивності, рівноправної участі та збалансованості інтересів усіх держав регіону. Реалізація такого підходу є необхідною передумовою формування ефективної, стійкої та довготривалої архітектури безпеки в Європі.

Список використаних джерел

1. Calatrava A. *La transformación del sistema de seguridad europeo tras la Guerra Fría: De 1991 a la crisis de Ucrania*. Historia Actual Online. 59 (3). P. 155–170. 2022. DOI: https://doi.org/10.36132/hao.v3i59.2293

2. Кундеус О. М. Стратегічні концепції НАТО: еволюція головних положень та зміни у пріоритетах. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія»*. 2025. № 1 (64). С. 187–198. DOI: 10.21564/2663-5704.64.324583

3. Romańczuk, M. The role and importance of the Collective Security Treaty Organization in the security system of the post-Soviet area. *Rocznik Ochrona Polityki? (ROP)*. 2023. URL: https://doi.org/10.15804/rop2023410 [rop2610 | PDF]

4. Bąk-Pitucha A. The role of the Visegrad Group in the European security system. *Przegląd Strategiczny*. 16. P. 195–206. 2023. URL: https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.14

5. Lachowski, Z. The CFE Treaty one year after its suspension: A forlorn treaty? SIPRI Policy Brief. Stockholm International Peace Research Institute. 2009. URL: https://www. sipri.org/sites/default/files/files/misc/SIPRIPB0901.pdf

Грігоца Сергій Юрійович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Трансформація архітектури європейської безпеки в останні роки відбувається в умовах значного посилення як двосторонньої, так і багатосторонньої співпраці між державами. Основою формування нової системи безпеки стала Спільна декларація про підтримку України, ухвалена лідерами «Групи семи» на саміті НАТО у Вільнюсі в липні 2023 року. Зазначений документ заклав перехід від короткострокової військової допомоги до довгострокових безпекових зобов'язань, які мають більш системний і стабільний характер та передбачають планування на тривалу перспективу.

Французька Республіка стала однією з перших держав, яка імплементувала ці принципи через підписання Угоди про співробітництво у сфері безпеки в лютому 2024 року. Документ передбачає надання військової допомоги на суму 3 мільярди євро лише на 2024 рік та підтримку України протягом десятирічного періоду.

Аналіз змісту угоди свідчить про глибоке розуміння того, що безпека України є невід'ємною частиною євроатлантичної та світової стабільності. Франція офіційно підтвердила, що майбутній вступ України до НАТО стане корисним внеском у мир в Європі, і зобов'язалася координувати зусилля для підтримки територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаних кордонів 1991 року [4]. Ключовими елементами французької стратегії є не лише передача техніки, а й запобігання новій агресії через активне стримування та заходи швидкого реагування.

Польща, як ключовий логістичний та стратегічний партнер, уклала аналогічну угоду 8 липня 2024 року під час візиту Президента України до Варшави. Угода з Польщею вирізняється особливим

акцентом на спільній відбудові України як суверенної та демократичної держави, а також на інтеграції в європейські структури.

Важливим компонентом є співпраця у сфері безпеки Чорноморського регіону та координація зусиль у межах Конвенції ООН з морського права. Крім того, польська сторона взяла на себе зобов'язання щодо посилення діалогу стосовно передачі ескадрильї винищувачів МіГ-29, враховуючи необхідність підтримки власної обороноздатності [2].

Румунія приєдналася до кола гарантів безпеки 11 липня 2024 року, підписавши угоду у Вашингтоні. Румунський вектор співробітництва зосереджений на кібербезпеці, протидії гібридним загрозам та зміцненні стабільності в Чорноморському регіоні. Угода передбачає інтенсивний обмін досвідом та інформацією між національними центрами реагування на кіберінциденти [3].

Ця мережа угод створює ефект багатошарового стримування. По-перше, вона забезпечує передбачуваність постачання зброї. По-друге, вона де-факто розпочинає процес інтеграції України в оборонне планування західних держав ще до офіційного вступу до Альянсу. По-третє, вона легітимізує довгострокові бюджетні видатки європейських країн на підтримку України перед власними виборцями.

Не менш важливим є інституційна інтеграція України в оборонні структури Європейського Союзу. Підписання безпекової угоди між Україною та Європейським Союзом 27 червня 2024 року в Брюсселі стало кульмінаційним моментом цього процесу. Угода закріпила роль ЄС як ключового донора безпеки, що діє через механізми Європейського фонду миру (EPF) та Фонду допомоги Україні.

Фінансова складова цієї підтримки зазнала суттєвих змін. Якщо у 2022–2023 роках допомога мала фрагментарний характер, то у 2024–2026 роках вона стала централізованою. Європейська комісія стала домінуючим фінансовим донором, забезпечуючи майже 90 % фінансової та гуманітарної допомоги через інституційні механізми станом на 2025 рік.

Важливим інструментом став «Ukraine Support Loan» у розмірі 90 млрд євро на 2026–2027 роки, заснований на запозиченнях ЄС на ринках капіталу. Цей кредит призначений для фінансування найбільш нагальних потреб України, зокрема закупівлі безпілотників, систем ППО та боєприпасів [7].

Місія ЄС з надання військової допомоги (EUMAM Ukraine) продемонструвала високу ефективність, охоплюючи підготовку за такими напрямами як медична допомога, захист від CBRN (хімічних, біологічних, радіологічних та ядерних) загроз, розмінування та логістика. Продовження місії до листопада 2026 року супроводжується додатковим фінансуванням у 409 млн євро.

Гармонізація законодавства є невід'ємною частиною цього процесу. У 2025 році Україна впровадила низку законодавчих актів, що наближають її до стандартів ЄС у сфері кібербезпеки та захисту критичної інфраструктури. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту» та постанови Кабінету Міністрів (№ 367 та № 712) запровадили ризико-орієнтовану модель управління безпекою на об'єктах критичної інфраструктури [1]. Ця модель вимагає від операторів не просто формальної відповідності нормам, а постійного циклу аналізу ризиків та впровадження адаптивних заходів захисту.

Розвиток міжнародного співробітництва у 2025–2026 роках характеризується переходом від моделі «донор-реципієнт» до моделі «спільне виробництво». Ключовими гравцями в цьому сегменті стали німецький концерн Rheinmetall та британська компанія BAE Systems.

Rheinmetall оголосив про плани створення чотирьох заводів в Україні, включаючи підприємства з виробництва артилерійських боєприпасів, бронетехніки та систем ППО. Першим став операційним завод із ремонту та майбутнього виробництва броньованих машин, зокрема БМП Lynx.

BAE Systems також розширює свою присутність, використовуючи досвід автоматизації виробництва. Новий завод у Великій Британії (Гласкоед), призначений для постачання Україні, затримався з відкриттям на шість місяців через стратегічне рішення подвоїти його потужність. Технології автоматизації, що дозволяють збільшити випуск 155-мм снарядів у 16 разів (до 80,000 на рік), впроваджуються і в партнерських проєктах у Польщі [5].

Постійне структуроване співробітництво (PESCO) стало ключовим інструментом для інтеграції України в оборонну екосистему ЄС. Станом на 2025 рік PESCO налічує 74 проєкти, з яких майже половина знаходиться у фазі виконання. Україна висловила зацікавленість у приєднанні до понад 20 проєктів, що відповідають її нагальним потребам у сфері безпеки та мобільності [6].

Основними напрямами інтересу є:

– військова мобільність (ММ). Це найбільший проєкт PESCO, до якого залучено 25 країн ЄС, а також США, Канада та Норвегія. Його мета – спрощення процедур переміщення військ та техніки через кордони, що є критичним для швидкої реакції на загрози;

– платформа для ідентифікації та реагування на кіберзагрози, де досвід України у протидії гібридній агресії рф є безцінним для європейських партнерів;

– Центр медичної підготовки Сил спеціальних операцій уже надає допомогу українському персоналу, адаптуючи свої програми на основі уроків, отриманих на полі бою в Україні;

– розроблення інтегрованих безпілотних наземних систем, що є пріоритетом для автоматизації бойових дій.

Важливо зазначити, що участь у PESCO вимагає від країн-членів дотримання 20 юридично зобов'язуючих вимог, включаючи постійне підвищення оборонних бюджетів. Хоча для України як третьої країни ці вимоги можуть бути адаптовані, вона вже демонструє високий рівень відповідності через реальне зростання витрат на оборону.

В контексті нашої теми, неможливо обійти увагою і стан справ з НАТО. Саміт НАТО в Гаазі (червень 2025 року) став поворотною точкою у відносинах між Альянсом та Україною, а також у внутрішній динаміці організації. Саміт підтвердив, що її шлях до Альянсу є незворотним, проте формальне запрошення знову було відкладено через відсутність консенсусу та політичну позицію нової адміністрації США.

Зниження американської військової допомоги на 99% у 2025 році змусило європейських членів Альянсу шукати нові шляхи підтримки.

Одним із таких шляхів стала пропозиція створення багатонаціональних «сил заспокоєння» для України, яка була обговорена на зустрічі «коаліції охочих» у Парижі в січні 2026 року. Ці сили мають гарантувати дотримання майбутніх мирних угод та запобігати новій агресії рф.

Таким чином, впродовж останніх років міжнародна співпраця та євроінтеграція у сфері безпеки показали, що можуть гнучко підлаштовуватися під умови війни. У результаті сформувалася багаторівнева система гарантій, яка поєднує двосторонні домовленості, підтримку ЄС і технологічну взаємодію з глобальними оборонними компаніями. Водночас помітно зростає роль ЄС і потреба глибшої синхронізації з його політиками, розвивається технологічна самостійність через спільне виробництво озброєння, а також посилюється кібер- та інфраструктурна стійкість відповідно до європейських стандартів. Нові підходи НАТО до оборонних витрат додатково підкреслюють значення України в системі колективної безпеки. Подальший рух уперед залежить передусім від зменшення бюрократичних бар'єрів, продовження реформ і поглиблення інтеграції в європейську оборонно-промислову екосистему.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформації та кіберзахисту державних інформаційних ресурсів, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури [...] Закон України від 27 бер. 2025 р. № 4336-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4336-20#Text (дата звернення: 07.04.2026)

2. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща. URL: https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009 (дата звернення: 07.04.2026)

3. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Румунією. URL: https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92117 (дата звернення: 07.04.2026)
4. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією. URL: https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89005 (дата звернення: 07.04.2026)
5. Popilnichenko K. UK's Most Advanced Ammo Plant Delays Opening to Double Capacity for Ukraine and Domestic Supply. 2026. URL: https://united24media.com/latest-news/uks-most-advanced-ammo-plant-delays-opening-to-double-capacity-for-ukraine-and-domestic-supply-15968 (дата звернення: 07.04.2026)
6. Progress report 2025: EU's ambitions take shape through PESCO. URL: https://www.pesco.europa.eu/pressmedia/progress-report-2025-eus-ambitions-take-shape-through-pesco/ (дата звернення: 07.04.2026)
7. Ukraine support after 4 years of war: Europe steps up. URL: https://www.kielinstitut.de/publications/news/ukraine-support-after-4-years-of-war-europe-steps-up/ (дата звернення: 07.04.2026)

Логвін Адріана Олегівна,
здобувач вищої освіти
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Науковий керівник:
Котляров Роман Володимирович,
викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ІНТЕГРАЦІЯ БОЙОВОГО ДОСВІДУ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В СИСТЕМУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, суттєво змінила вимоги до підготовки військових фахівців. Сучасне поле бою характеризується високою динамікою, широким застосуванням високотехнологічних засобів ураження, безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби, а також веденням бойових дій у багатодоменному середовищі. За таких умов ефективність

підготовки військових кадрів значною мірою залежить від здатності системи військової освіти оперативно інтегрувати реальний бойовий досвід у зміст освітніх програм.

Водночас одним із ключових напрямів реформування сектору безпеки і оборони України є поступове впровадження стандартів НАТО у всі сфери діяльності, зокрема у військову освіту [1, розд. VIII]. Це передбачає модернізацію підходів до підготовки офіцерських кадрів, оновлення навчальних програм, запровадження сучасних методик навчання та формування професійних компетентностей, необхідних для виконання завдань у складі багатонаціональних сил.

Отже, інтеграція бойового досвіду Сил оборони України у систему військової освіти є важливим чинником підвищення ефективності підготовки майбутніх офіцерів та забезпечення сумісності з військовими структурами країн НАТО.

Метою тез є визначення основних напрямів інтеграції бойового досвіду Сил оборони України у систему військової освіти відповідно до стандартів НАТО.

Питання модернізації військової освіти, адаптації підготовки військових фахівців до стандартів НАТО та використання бойового досвіду в освітньому процесі розглядаються у працях українських і зарубіжних науковців. Дослідники акцентують на необхідності переходу до компетентнісно орієнтованої моделі підготовки військових кадрів, що передбачає формування у майбутніх офіцерів здатності ефективно діяти у складних і швидкозмінних умовах сучасного бою. Зміст підготовки майбутніх офіцерів дедалі більше орієнтується на формування лідерських якостей, розвиток комунікативних навичок, здатності працювати в команді й управляти особовим складом в умовах високого психологічного навантаження. Бойовий досвід засвідчує важливість морально-психологічної підготовки офіцерів, що знаходить відображення у змісті відповідних навчальних дисциплін.

Важливим напрямом розвитку військової освіти є використання системи узагальнення та поширення бойового досвіду (lessons learned), яка активно застосовується у країнах НАТО. Зазначена система дозволяє оперативно аналізувати результати бойових дій, виявляти проблемні аспекти у застосуванні військ та впроваджувати відповідні зміни у процес підготовки особового складу. Разом з тим, в умовах триваючої війни виникає потреба у подальшому науковому обґрунтуванні механізмів інтеграції бойового досвіду у систему військової освіти України.

Досвід ведення бойових дій Силами оборони України у протидії збройній агресії російської федерації продемонстрував необхідність постійного вдосконалення системи підготовки військових фахівців. Сучасні бойові дії характеризуються високою інтенсивністю, широким використанням безпілотних літальних апаратів, високоточних засобів ураження, інформаційних та кібероперацій. У цих умовах одним із ключових завдань військової освіти є формування у майбутніх офіцерів здатності швидко приймати рішення, ефективно діяти в умовах невизначеності та застосовувати сучасні технології ведення бойових дій.

Основні напрями інтеграції бойового досвіду

Оновлення змісту освітніх програм. Бойовий досвід Сил оборони України повинен систематично аналізуватися, узагальнюватися та враховуватися під час розроблення і оновлення змісту навчальних дисциплін у системі підготовки майбутніх офіцерів. Його інтеграція в освітній процес сприяє наближенню теоретичної підготовки курсантів до реальних умов сучасного бою та формуванню практичних професійних компетентностей. Особлива увага має приділятися тактичній підготовці, застосуванню безпілотних систем, організації взаємодії підрозділів, а також питанням управління військами у сучасному бою. Важливим є також використання реальних прикладів бойових операцій, аналізу тактичних рішень командирів та вивчення ефективних способів застосування озброєння і військової техніки. Такий підхід дозволяє підвищити рівень готовності майбутніх офіцерів до виконання службово-бойових завдань та забезпечує адаптацію системи військової освіти до викликів сучасної війни.

Запровадження системи lessons learned. Одним із ефективних інструментів інтеграції бойового досвіду у систему підготовки військових фахівців є використання системи lessons learned, яка широко застосовується у країнах НАТО. Її метою є узагальнення досвіду виконання бойових завдань, виявлення проблемних аспектів бойового застосування підрозділів та розроблення рекомендацій щодо їх усунення. У межах цієї системи здійснюється систематичний аналіз бойових дій, тактичних рішень командирів, ефективності застосування озброєння та організації взаємодії підрозділів. Отримані результати мають оперативно впроваджуватися у навчальний процес військових закладів освіти через оновлення навчальних програм, методичних матеріалів і змісту практичної підготовки. Використання підходу lessons learned сприяє підвищенню практичної спрямованості військової освіти та забезпечує підготовку майбутніх офіцерів відповідно до реальних умов сучасної війни [3, с. 107].

Посилення практичної підготовки. Важливим напрямом модернізації військової освіти є збільшення частки практичних занять, польових тренувань та тактичних навчань у системі підготовки майбутніх офіцерів. Практична підготовка повинна максимально відображати реальні умови сучасного бою та враховувати досвід ведення бойових дій у сучасних операціях. Особливу увагу доцільно приділяти відпрацюванню дій підрозділів у складних тактичних ситуаціях, організації взаємодії між різними родами військ, а також застосуванню сучасних засобів озброєння і військової техніки. Важливим елементом є використання імітаційних систем, тренажерів та навчально-бойових комплексів, які дозволяють моделювати різні сценарії бойових дій. Такий підхід сприяє формуванню у майбутніх офіцерів практичних навичок прийняття рішень, підвищує рівень їх професійної підготовленості та готовності до виконання завдань за призначенням у реальних бойових умовах.

Використання сучасних імітаційних технологій. Значну роль у підготовці військових фахівців відіграють сучасні тренажерні та імітаційні комплекси, які дозволяють моделювати бойові ситуації та відпрацьовувати дії підрозділів у різних умовах. Використання таких технологій сприяє підвищенню ефективності навчання та зменшенню матеріальних витрат. Інтеграція безпілотних літальних апаратів у систему підготовки значно розширює функціональні можливості імітаційного середовища. Подальший розвиток імітаційних технологій пов'язаний із впровадженням наземних роботизованих комплексів дозволяють моделювати участь роботизованих систем у бойових діях, включаючи розвідку, вогневу підтримку, логістичне забезпечення та евакуацію поранених. Їх використання у навчальному процесі сприяє формуванню компетенцій взаємодії між людиною та автономними системами. Комплексне поєднання цих систем, БПЛА та НРК, створює інтегроване навчальне середовище, що відповідає концепції мережецентричної війни.

Формування професійних компетентностей офіцерів. Відповідно до стандартів НАТО підготовка військових кадрів має базуватися на компетентнісному підході. Це передбачає формування у майбутніх офіцерів комплексу знань, умінь і практичних навичок, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків у різних умовах службово-бойової діяльності. Важливою складовою такого підходу є розвиток здатності приймати обґрунтовані рішення, діяти в умовах невизначеності та ефективно організовувати взаємодію підрозділів. Реалізація компетентнісного підходу сприяє підвищенню професійної підготовленості майбутніх офіцерів та забезпечує їх готовність до виконання завдань у сучасних умовах ведення бойових дій [2, с. 213].

Значення бойового досвіду для військової освіти. Інтеграція бойового досвіду у систему військової освіти дозволяє підвищити практичну спрямованість навчання, забезпечити актуальність освітніх програм та підготувати військових фахівців до виконання завдань у реальних умовах сучасної війни.

Крім того, врахування бойового досвіду сприяє підвищенню рівня сумісності підрозділів Збройних Сил України з військовими структурами держав – членів НАТО, що є важливим чинником розвитку міжнародного військового співробітництва.

Інтеграція бойового досвіду Сил оборони України у систему військової освіти є одним із ключових напрямів підвищення ефективності підготовки військових фахівців. Використання досвіду сучасної війни дозволяє адаптувати зміст освітніх програм до реальних умов ведення бойових дій та забезпечити формування професійних компетентностей майбутніх офіцерів.

Основними напрямами інтеграції бойового досвіду є оновлення навчальних програм, впровадження системи lessons learned, посилення практичної підготовки, використання імітаційних технологій та застосування компетентнісного підходу у підготовці військових кадрів.

Подальший розвиток військової освіти України має здійснюватися з урахуванням стандартів НАТО, що сприятиме підвищенню ефективності підготовки особового складу та зміцненню обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти : наказ Міністра оборони України від 15 лют. 2024 р. № 120. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 березня 2024 р. за № 453/41798.

2. Кириленко В., Гурковський В., Семененко Л., Вербовенко О. Педагогічні перспективи трансформації військової освіти в Україні на основі міжнародного досвіду. *Military Science*. Міжнародний науковий журнал. 2024. 2 (3). С. 206–217. DOI: https://doi.org/10.62524/msj.2024.2.3.17.

3. Pashchuk Y. Organizational learning at the national army academy of the Ukrainian armed forces (1991–2024): practices, transformations, and lessons. Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyiubynskyi State Pedagogical University Series History. 2025. 52. P. 102–110. DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2025-52-102-110.

Піскун Віктор Вадимович,
курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Юніна Марія Петрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВЕРНЕННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНУ ЗА МІЖНАРОДНИМИ КОНВЕНЦІЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист прав дитини є одним із пріоритетних напрямів міжнародного права та державної політики більшості країн світу. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах збройних конфліктів, коли діти стають однією з найбільш вразливих категорій населення. Порушення прав дітей у таких умовах можуть виявлятися у формі незаконного переміщення, депортації, розлучення з батьками або втрати сімейного середовища.

Широкомасштабне вторгнення в Україну спричинило масштабні міграційні процеси та гуманітарну кризу. Українські діти змушені покидати свої домівки, виїжджати за кордон разом із батьками або законними представниками. Населення окупованих територій зазнає незаконних переміщень та незаконної масштабної депортації на територію інших держав. Великий відсоток серед депортованих складають неповнолітні.

Питання повернення дітей в міжнародному праві регулюється низкою міжнародно-правових актів, серед яких важливе місце посідають Конвенція ООН про права дитини [7], Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей [4], Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни [6]. Однак застосування цих міжнародних механізмів у період воєнного стану стикається з низкою серйозних правових та практичних проблем.

Метою цієї роботи є дослідження правових проблем повернення дітей в Україну в умовах воєнного стану за міжнародними конвенціями, аналіз існуючих міжнародно-правових механізмів та судової практики Верховного Суду України та іноземних країн.

Як вже зазначено вище, міжнародне право щодо захисту дітей – комплекс міжнародних договорів. Одним із ключових документів є Конвенція ООН про права дитини, яка закріплює фундаментальні права дитини та зобов'язує держави забезпечувати їх дотримання. Основний принцип в Конвенції – принцип найкращих інтересів дитини, який повинен враховуватися при ухваленні будь-яких рішень щодо дітей [7].

Особливе значення для повернення дітей має Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, спрямована на забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених або утримуваних за межами держави їх постійного проживання. Основна мета конвенції – відновлення становища, яке існувало до незаконного переміщення дитини, а також запобігання міжнародному викраденню дітей [4]. Відповідно до положень Конвенції, держави-учасниці повинні створювати центральні органи, які забезпечують співпрацю між державами по справах щодо повернення дітей. В Україні функції такого органу виконує Міністерство юстиції України, яке координує міжнародну правову допомогу та сприяє розгляду відповідних справ.

У контексті збройних конфліктів важливе значення мають положення Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, яка встановлює правила захисту цивільного населення під час воєнних дій та забороняє примусове переміщення осіб з окупованих територій [6].

Таким чином міжнародне право на сьогодні сформувало комплексну систему правових гарантій, спрямованих на забезпечення захисту прав дітей та їх повернення у випадках незаконного переміщення.

Воєнний стан створює низку обставин, які значно ускладнюють реалізацію міжнародно-правових механізмів захисту дітей. Насамперед війна спричиняє масове переміщення населення, що ускладнює встановлення місцезнаходження дітей та їх правового статусу. У багатьох випадках діти виїжджають за кордон разом з одним із батьків або іншими родичами, що може викликати конфлікти між батьками щодо здійснення батьківських прав та опіки.

Крім того, воєнний стан може призводити до руйнування інфраструктури, що ускладнює функціонування державних органів та судової системи. Це негативно впливає на швидкість розгляду справ про повернення дітей. Судові процедури, які відповідно до міжнародних норм повинні відбуватися у скорочені строки, на практиці можуть затягуватися через складні обставини воєнного часу.

Ще один важливий фактор – необхідність врахування безпекових ризиків. Судові органи іноземних держав, розглядаючи справи про повернення дітей до України, повинні оцінювати, чи не становить таке

повернення загрози для життя або здоров'я дитини. Саме тому суди іноді відмовляють у поверненні дітей, посилаючись на наявність небезпеки, пов'язаної з воєнними діями [2].

Одна з найбільш серйозних проблем – незаконне переміщення та депортація українських дітей. Міжнародне гуманітарне право прямо забороняє примусове переміщення цивільного населення з окупованих територій, оскільки такі дії розглядаються як серйозне порушення міжнародного права. У контексті ж подій, пов'язаних із війною в Україні, питання депортації дітей набуло значного міжнародного резонансу. У зв'язку з цим Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт посадових осіб рф за підозрою у незаконній депортації українських дітей.

Попри існування міжнародно-правових механізмів притягнення винних осіб до відповідальності та практичне повернення дітей залишається складним завданням. Це пов'язано з політичними, правовими та дипломатичними перешкодами, а також з відсутністю ефективної співпраці між державами у деяких випадках.

Судова практика застосування Гаазької конвенції свідчить про те, що вирішення справ про повернення дітей потребує ретельного врахування всіх обставин конкретної справи. Конвенція передбачає можливість відмови у поверненні дитини у виняткових випадках. Одним із таких винятків є ситуація, коли повернення дитини може створити серйозну загрозу для її фізичного або психологічного здоров'я [2]. У контексті війни цей виняток набуває особливого значення, оскільки суди повинні оцінювати реальний рівень небезпеки для дитини. Разом із тим надмірне застосування цього винятку може призводити до порушення прав одного з батьків та створювати ситуації, коли дитина фактично залишається за межами держави її постійного проживання на тривалий час.

Ще одним важливим аспектом є проблема ідентифікації дітей, які були переміщені або депортовані. У багатьох випадках діти можуть втратити документи або бути переміщені без належної реєстрації що значно ускладнює встановлення їх особи та повернення до сімей. Для вирішення цих болючих проблем Україна співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема з Міжнародним комітетом Червоного Хреста та Дитячим фондом ООН, які відіграють важливу роль у пошуку дітей, встановленні їх місцезнаходження та сприянні возз'єднанню сімей.

У застосуванні міжнародних конвенцій щодо повернення дітей надзвичайно важливу роль відіграє судова практика, оскільки саме суди формують практичні підходи до тлумачення їх положень і забезпечують баланс між нормами міжнародного права та принципом найкращих інтересів дитини. В Україні ключове значення у формуванні такої практики має діяльність Верховного Суду України, який у своїх

рішеннях неодноразово підкреслював, що застосування міжнародних конвенцій повинно здійснюватися з урахуванням як вимог міжнародного права, так і конкретних обставин життя дитини.

Ключовий принцип цих справ – принцип найкращих інтересів дитини, закріплений у міжнародному праві, який повинен застосовуватися під час розгляду будь-яких справ, що стосуються дітей [7]. Судові органи повинні враховувати не лише правові аспекти спору, а й психологічний стан дитини, умови її проживання та рівень соціальної адаптації дитини за кордоном.

У постанові Верховного Суду від 17 серпня 2022 року у справі № 613/1185/19 (провадження № 61-2286св21) суд розглядав спір щодо повернення дітей до України після їх переміщення до Республіки Вірменія. Верховний Суд наголосив, що під час вирішення таких справ суди повинні встановити, чи була Україна місцем постійного проживання дітей до їх переміщення, а також чи відбулося незаконне утримання дітей за кордоном відповідно до положень Гаазької конвенції [3]. Суд підкреслив, що предметом розгляду у таких справах є саме факт незаконного переміщення або утримання дитини, а не визначення її постійного місця проживання або вирішення спору про опіку. Такі питання повинні розглядатися судами держави звичайного місця проживання дитини [5, с. 87].

Іншим важливим прикладом є постанова Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18 вересня 2023 року у справі № 545/2247/18, у якій суд дійшов висновку, що спір про визначення місця проживання дитини не може бути вирішений до моменту вирішення питання про її повернення відповідно до Гаазької конвенції [9]. Суд наголосив, що міжнародні механізми повернення дітей мають пріоритетний характер у таких правовідносинах.

Особливого значення у період воєнного стану набуває застосування винятку, передбаченого статтею 13 Гаазької конвенції. Відповідно до цього положення суд може відмовити у поверненні дитини, якщо існує серйозний ризик того, що її повернення призведе до фізичної або психологічної шкоди або поставить дитину у нетерпимі умови [4].

У зв'язку з початком повномасштабної війни багато іноземних судів змушені оцінювати безпекову ситуацію в Україні. У справі NW v. SW [2023] EWHC 602 (Fam) суд Великої Британії розглядав питання повернення дітей до Києва після їх переміщення до Великої Британії. Суд дійшов висновку, що на момент розгляду справи безпекова ситуація в Україні може становити ризик для дітей, що стало підставою для відмови у їх поверненні [11].

Водночас суди інших держав інколи доходять протилежних висновків. Наприклад, Вищий земельний суд Кельна (Німеччина) у рішенні від 17 липня 2023 року у справі № 21 UF 100/23 зазначив, що бойові дії не охоплюють усю територію України, а тому повернення дитини до безпечного регіону не створює автоматичного ризику для її життя або здоров'я [10].

Крім того, у практиці судів важливим є врахування думки самої дитини. Відповідно до положень Конвенції про права дитини, дитина, здатна сформулювати власну позицію, має право бути вислуханою у судовому процесі [7]. Суд повинен оцінювати думку дитини разом з іншими доказами, враховуючи її вік, рівень розвитку та психологічний стан.

Отже, судова практика щодо повернення дітей в Україну в умовах воєнного стану характеризується необхідністю балансування між принципом негайного повернення дитини до держави її звичайного місця проживання та необхідністю забезпечення її безпеки. Судові органи повинні враховувати як норми міжнародних конвенцій, так і реальні обставини збройного конфлікту. У таких справах ключове значення має принцип найкращих інтересів дитини, який є основним критерієм при прийнятті судових рішень.

Вважаємо, що для підвищення ефективності механізмів повернення дітей необхідно вдосконалити міжнародне правове регулювання. Насамперед важливим є посилення міжнародної співпраці між державами у сфері захисту прав дітей. Також необхідно створювати спеціальні міжнародні механізми повернення дітей із зон збройних конфліктів.

Важливу роль також відіграє удосконалення системи обліку та ідентифікації дітей, що дозволить швидше встановлювати їхнє місцезнаходження. Крім того, необхідним є розвиток міжнародної судової практики у сфері захисту прав дітей та посилення ролі міжнародних організацій у процесах повернення дітей.

Не менш важливим напрямом є розвиток дипломатичних механізмів та гуманітарних програм, спрямованих на повернення дітей до їхніх сімей та забезпечення їхнього подальшого захисту.

Проблема повернення дітей в Україну за міжнародними конвенціями в умовах воєнного стану є складною та багатогранною. Вона поєднує правові, політичні та гуманітарні аспекти та потребує комплексного підходу до її вирішення. Міжнародне право містить низку механізмів, спрямованих на захист прав дітей, однак їх застосування у період збройних конфліктів стикається з численними труднощами. Серед основних проблем можна виділити масове переміщення дітей, депортацію з окупованих територій, складність застосування

міжнародних конвенцій, труднощі ідентифікації дітей та обмежену міжнародну співпрацю. Ефективне вирішення цих проблем можливе лише за умови посилення міжнародної взаємодії, удосконалення правових механізмів та забезпечення пріоритету найкращих інтересів дитини, що є основним принципом сучасного міжнародного права у сфері захисту прав дітей.

Список використаних джерел

1. Викрадення дитини: вплив воєнного стану на права опіки [ENG]. Casemine: Веб-сайт. URL: https://www.casemine.com/judgement/uk/64d297d7b79e903879ee65b4

2. Високий суд підтверджує верховенство Гаазької конвенції над заходами тимчасового воєнного стану у міжнародних спорах про опіку над дітьми [ENG]. URL: https://www.casemine.com/commentary/uk/high-court-affirms-hague-convention's-supremacy-over-temporary-martial-law-measures-in-international-child-custody-disputes/view

3. Вірменія справа № 613/1185/19 (провадження № 61-2286св21). URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_17_08_2022_roku_u_spravi_613_1185_19/

4. Гаазька Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19 жовт. 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002#Text [5]

5. Довгерт А. С. Міжнародне приватне право України. Київ : Алерта, 2021. 408 с. [3]

6. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

7. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_021 [1]

8. Постанова Верховного Суду від 17 серп. 2022 р. у справі № 613/1185/19. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/106204815 [2]

9. Постанова Верховного Суду від 18 верес. 2023 р. у справі № 545/2247/18. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_18_09_2024_roku_u_spravi_367_1853_23/ [4]

10. Черняк Є. В. Повернення дитини до України як до держави, в якій триває війна: погляд крізь призму рішення федерального конституційного суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО».* 2025. Вип. 92. Ч. 1. С. 279–285. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350118/337272 [7]

11. NW v. SW [2023] EWHC 602 (Fam). High Court of Justice (United Kingdom) [ENG]. URL: https://d-nb.info/1359805826/34 [6]

Сапун Вікторія Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Ліщук Богдан Вікторович,
старший викладач кафедри
тактичної підготовки
навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ГАРМОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ З НОРМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність дослідження зумовлена євроінтеграцією України та необхідністю модернізації системи безпеки. Гармонізація законодавства з нормами Європейського Союзу дозволяє впровадити сучасні стандарти управління ризиками, підвищити ефективність реагування на надзвичайні ситуації та створити стійку модель захисту населення й інфраструктури згідно з європейськими підходами.

Зниження ризиків виникнення стихійних лих з катастрофічними наслідками для життєдіяльності людини поставило питання пріоритетності забезпечення стійкості держави в умовах кризових ситуацій та посилення взаємодії сил та органів управління цивільного захисту з правоохоронними органами та Збройними силами. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації Цілей сталого розвитку. Основні принципи побудови такої системи містить Сендайська рамкова програма зменшення ризиків надзвичайних ситуацій. Згідно з документом «Тлумачення Сендайської Рамкової Програми зі зменшення ризиків НС» ризиками НС та цивільного захисту. Сьогодення поставило питання інтеграції України до Механізму цивільного захисту ЄС – безпекової структури, діяльність якої передбачає готовність та дії у відповідь у сфері цивільного захисту, пріоритетність попередження катастроф [1, с. 341].

З 2022 року Україна має статус країни-учасниці Програми-партнера Європейського механізму цивільного захисту (UCPM), що відкриває доступ до 84 участі у тренінгах, грантах та спільних місіях. А в 2023 році Україна офіційно доєдналася до системи Механізму цивільного захисту ЄС. Одночасно формується інституційна взаємодія з DRMKC (Disaster Risk Management Knowledge Centre), яка забезпечує наукове обґрунтування державної політики у сфері ризикменеджменту та доказове (evidence-based) прийняття рішень. Важливою складовою є співпраця України з OECD High-Level Risk Forum, UNOCHA (Офіс ООН з координації гуманітарних питань) та NATO EADRCC (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre). Ці інституції створюють глобальне середовище координації, у межах якого розвиваються спільні стандарти реагування, гуманітарної допомоги й логістики. Україна, інтегруючись до системи ЄС, фактично стає частиною ширшої євроатлантичної архітектури безпеки [2, с. 83].

Гармонізація законодавства України та ЄС у сфері цивільного захисту становить важливий аспект в інтеграційних процесах і забезпечує правову сумісність в умовах юридичних механізмів й стандартів. Водночас це потребує аналізу цього механізму, проведення імплементації норм у національне законодавство, а також розроблення нормативно-правових актів з урахуванням практик ЄС.

Для України євроінтеграційний вектор розвитку означає не лише формальне наближення законодавства до європейських норм, а й переосмислення самої філософії управління цивільною безпекою. Відбувається поступовий перехід від командно-адміністративної моделі, що домінувала в радянський період, до демократичної моделі, в основі якої – прозорість, підзвітність, децентралізація, партнерство держави і суспільства. Методологічною основою таких змін є концепція «доброго врядування» (good governance), яка передбачає дотримання принципів верховенства права, участі громадян у прийнятті рішень, ефективності, неупередженості та підзвітності органів влади. Впровадження цих принципів у сферу цивільної безпеки створює умови для формування нової якісної моделі державного управління відповідно до європейських стандартів. Одним із ключових напрямів євроінтеграційних процесів у сфері цивільної безпеки є гармонізація національного законодавства з правом ЄС (acquis communautaire). Цей процес передбачає поетапне узгодження українських нормативно-правових актів із директивами, регламентами, рекомендаціями та стандартами ЄС у галузі цивільного захисту, управління ризиками та реагування на надзвичайні ситуації. Зокрема, було прийнято Кодекс цивільного захисту України, який заклав основу для реформування системи, визначив повноваження суб'єктів цивільного захисту та впровадив низку сучасних принципів управління безпекою. Водночас у

контексті євроінтеграції виникає необхідність подальшої адаптації цього документа до стандартів ЄС, зокрема в частині: запровадження європейських підходів до оцінювання ризиків; удосконалення механізмів раннього попередження; інтеграції механізмів кризового менеджменту; приведення у відповідність екологічних норм і стандартів техногенної безпеки [3, с. 282].

Адаптація української системи цивільного захисту до європейських стандартів стикається з низкою системних проблем. Першою і найбільш фундаментальною є недостатній рівень міжвідомчої інтеграції. Якщо в ЄС цивільний захист розглядається як комплексна система, що об'єднує зусилля різних міністерств, агенцій та рівнів влади, то в Україні зберігається секторальний підхід з домінуванням ДСНС. Координація з Міністерством охорони здоров'я, Міністерством енергетики, Міністерством захисту довкілля часто носить формальний характер, відсутні ефективні механізми спільного планування та використання ресурсів. Другою критичною проблемою є відставання в цифровізації процесів управління надзвичайними ситуаціями. Європейські країни активно впроваджують системи штучного інтелекту для прогнозування ризиків, використовують супутникові технології програми Copernicus для моніторингу загроз, розвивають мобільні додатки для інформування населення. В Україні цифрова трансформація ДСНС відбувається повільно – відсутня єдина інформаційно-аналітична система управління надзвичайними ситуаціями, обмежено використовуються геоінформаційні технології, не автоматизовані процеси збору та аналізу даних про ризики. Кадровий дефіцит та недостатній рівень професійної підготовки становлять третій блок проблем. Польська модель підготовки кадрів також зазнала суттєвої трансформації. Головна школа пожежної служби (Szkoła Główna Służby Pożarniczej) перетворилася на сучасний навчальний заклад з правом надання вищої освіти за європейськими стандартами. Запроваджено обов'язкові програми міжнародного стажування, регулярну участь польських фахівців у навчаннях UCPM, систему безперервного професійного розвитку. Отже, досвід Польщі у трансформації системи цивільного захисту представляє особливий інтерес для України з огляду на схожість вихідних умов та успішність інтеграції до європейського простору безпеки. Польська модель реформування Państwowej Straży Pożarnej (Державної пожежної служби) та системи цивільного захисту загалом демонструє можливість ефективної адаптації пострадянської спадщини до європейських стандартів. Ключовим етапом польських реформ стало прийняття Закону про кризове управління, який запровадив комплексний підхід до управління надзвичайними ситуаціями. Замість розрізнених відомчих структур було створено інтегровану систему, що об'єднує зусилля

центральних органів влади, воєводств, повітів та гмін. Центральним координаційним органом стало Урядове центр безпеки (Rządowe Centrum Bezpieczeństwa), яке забезпечує цілодобовий моніторинг загроз та координацію дій усіх суб'єктів системи кризового управління [4, с. 401].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що гармонізація українського законодавства у сфері цивільного захисту з правовими нормами Європейського Союзу є фундаментальним етапом розбудови національної безпеки, який виходить далеко за межі формального копіювання іноземного досвіду. Цей процес забезпечує комплексну трансформацію правового регулювання, дозволяючи перейти від застарілої моделі пасивного реагування на події до сучасної європейської парадигми превентивного управління ризиками та стійкості. Завдяки впровадженню високих європейських стандартів Україна отримує можливість не лише оновити нормативну базу відповідно до актуальних викликів безпеки, а й суттєво підвищити оперативну ефективність уповноважених органів через чітку інституційну координацію та технологічну сумісність. Таке системне наближення до стандартів ЄС сприяє зміцненню довіри до державних інституцій, покращує взаємодію з міжнародними рятувальними структурами, а також створює дієвий механізм забезпечення безпеки у надзвичайних ситуаціях будь-якого характеру.

Список використаних джерел

1. Борисова Л. В. Напрямки співпраці між Україною та Механізмом цивільного захисту ЄС. 2025. С. 340–350. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27591/1/%d0%91%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%81%d0%be%d0%b2%d0%b0%2c%20%d0%94%d0%a3%2c%202025.pdf

2. Землянський О. М., Ненько Ю. П., Костенко В. О. Шляхи адаптації національного законодавства у сфері цивільного захисту : монографія. Черкаси : НУЦЗ України, 2025. 124 с. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27431/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%9D%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%D0%AE.%D0%9F.%20%28%D0%B7%20%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%8E%29.pdf

3. Лашко Є. Є. Євроінтеграційний вектор розвитку державного управління у сфері цивільної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. С. 279–285. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/351216

4. Порока С. Г. Євроінтеграційний вплив на реформування ДСНС: перспективи адаптації до стандартів цивільного захисту ЄС. 2025. С. 397–406. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25251/1/Poroka.pdf

Ярмоленко
Ростислав Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ, доктор філософії в галузі права

ВІРТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та повсюдна інтеграція цифрових інструментів у повсякденне життя призвели до фундаментальної трансформації структури злочинності. Сьогодні ми є свідками явища, яке в кримінологічній науці отримало назву «цифрова міграція» традиційних складів злочинів. Світ злочинності фактично відмовився від застарілих методів фізичного впливу на користь дистанційних, анонімних та високотехнологічних способів посягання.

Актуальність теми зумовлена тим, що чинний Кримінальний кодекс України, попри численні зміни (зокрема останні правки 2024–2025 років щодо посилення відповідальності за кіберзлочини в умовах воєнного стану), все ще стикається із серйозними викликами при правовій оцінці новітніх методів вчинення злочинів. Соціальна інженерія, використання deepfake-технологій для шахрайства створюють ситуації, де законодавство починає дисонувати з технічною реальністю.

Соціальна інженерія – це психологічний вплив на жертву в месенджерах та соціальних мережах для добровільної передачі майна.

Deep-fake – це технологія створення або зміни відео-, аудіо- чи фотоматеріалів за допомогою штучного інтелекту.

До недавнього часу кримінальні правопорушення, вчинені з використанням цифрових технологій, часто розглядалися винятково в контексті порушень у сфері комп'ютерної інформації, зокрема, це стосувалося кібератак, крадіжок особистих даних або

несанкціонованого доступу до комп'ютерних систем. Проте в умовах глобалізації Інтернет став не лише інструментом для вчинення специфічних комп'ютерних кримінальних правопорушень, а й засобом для вчинення традиційних кримінальних правопорушень, таких як шахрайство, торгівля незаконними товарами або фінансові махінації.

Кіберпростір – це середовище (віртуальний простір), яке надає можливості для здійснення комунікацій та/або надання послуг за допомогою комп'ютерних систем та мереж телекомунікацій [5].

Основні характеристики віртуального простору включають:

1) моделювання інформації, оскільки віртуальний простір складається з даних, які можуть бути представлені в різних математичних, символьних або інших формах;

2) динамічний процес, адже дані в цьому просторі перебувають у постійному русі через мережі або зберігаються на різних фізичних або віртуальних пристроях;

3) інформаційні носії: це можуть бути фізичні пристрої, як комп'ютери чи сервери, або віртуальні носії, спеціально призначені для зберігання, обробки та передачі інформації [1].

Цифрові технології трансформують традиційний склад шахрайства (ст. 190 КК України), перетворюючи його на кібершахрайство, де обман або зловживання довірою реалізуються через програмні інтерфейси, соціальну інженерію або маніпуляції з даними.

Електронна торгівля визначається як господарська діяльність, що здійснюється через інформаційно-телекомунікаційні системи і включає дистанційний продаж товарів, а також укладання електронних правочинів. Це означає, що угоди, укладені в електронному форматі, мають таку саму юридичну силу, як і традиційні угоди, за умови дотримання відповідних вимог. У випадку, якщо угода купівлі-продажу в Інтернеті супроводжується шахрайством, наприклад, через обман чи зловживання довірою, і покупець втрачає майно чи право на майно, це може бути кваліфіковано як шахрайство. Тобто ст. 190 КК України – заволодіння чужим майном шляхом обману або зловживання довірою. Частина четверта цієї статті містить кваліфікуючу ознаку – вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Покарання за такі злочини передбачено до 8 років позбавлення волі. Під час розслідування такого факту дуже часто кібершахрайство кваліфікується за сукупністю злочинів, разом зі статтями розділу XVI КК України, а саме злочини у сфері використання електро-обчислювальних машин (комп'ютерів). До них належать

ст. 361 КК України – несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем та ст. 361-2 КК України – несанкціонований збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом [1].

Найскладніший аспект це процес ідентифікації. Використання VPN, TOR-браузерів і міксерів криптовалют ускладнює процес встановлення, тому правоохоронним органам стає складніше ідентифікувати осіб чи встановити «цифровий слід» [5].

Основна складність полягає у трансформації способу вчинення злочину. Традиційне шахрайство передбачає безпосередній психологічний контакт, натомість у віртуальному просторі він опосередкований технологіями.

1. Кваліфікуюча ознака: Використання deepfake та соціальної інженерії підпадає під ч. 4 ст. 190 КК України (шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки).

2. Складність доказування обману: У випадку з deepfake обман стає «технологічним». Правоохоронцям потрібно доводити не лише факт передачі грошей, а й факт використання ШІ для введення в оману, що потребує складних фоноскопічних і комп'ютерно-технічних експертиз.

3. Особливо великі розміри: такі злочини часто вчиняються злочинними організаціями (ст. 255 КК), що автоматично переводить їх у розряд тяжких та особливо тяжких (ч. 5 ст. 190 КК) [2].

Шахрайство (ст. 190) та Втручання в роботу систем (ст. 361):

1. Критерій: Спосіб отримання доступу до майна.

2. Розмежування: Якщо злочинець за допомогою вірусу або фішингу сам «знімає» гроші з рахунку без волі власника – це ст. 361. Якщо ж через соціальну інженерію або deepfake він змушує жертву самостійно переказати кошти, то це – ст. 190.

3. Сукупність: Часто вони йдуть разом, якщо шахрай спочатку зламав систему (ст. 361), щоб отримати дані жертви, а потім використав їх для обману (ст. 190) [2].

Як раніше зазначалося, нині прогресують правопорушення у віртуальному просторі, проте слід зосередити увагу на використанні deepfake-технологій для шахрайства та соціальної інженерії.

Нацполіція викрила транснаціональну мережу шахрайських call-центрів, яка ошукала громадян ЄС майже на 50 мільйонів гривень. Злочинна організація діяла одночасно в кількох регіонах України – у Києві, Дніпрі та Івано-Франківську. Звідти зловмисники телефонували громадянам Чехії, Латвії та Литви, представляючись співробітниками

банківських установ або правоохоронних органів цих держав. Потерпілим повідомляли про нібито злам банківських рахунків, спроби незаконного оформлення кредитів або втручання третіх осіб у фінансові операції. Далі шахраї переконували негайно «рятувати кошти» шляхом переказу на так звані безпечні рахунки, купівлі криптовалюти або передачі готівки кур'єрам. Щоб уникнути мовного бар'єра та підвищити рівень довіри, до роботи в call-центрах залучали носіїв відповідних мов – громадян іноземних держав, які спілкувалися з потерпілими без акценту та за заздалегідь підготовленими сценаріями. Оператори підтримували легенду банкірів або поліцейських, використовуючи сучасні технології deepfake. Для цього застосовували платне високоякісне програмне забезпечення, дороговартісні камери та професійне освітлення. У результаті під час відеозв'язку потерпілі бачили перед собою нібито працівника банку або правоохоронного органу зі зміненими зовнішністю та голосом, адаптованими під міміку й контури обличчя реального виконавця. Співорганізатора та п'ятьох активних виконавців затримано. Їм повідомлено про підозру у шахрайстві, вчиненому в особливо великих розмірах та у складі злочинної організації (ч. 4, ч. 5 ст. 190 Кримінального кодексу України), а також у створенні та участі в злочинній організації (ч. 1, ч. 2 ст. 255 Кримінального кодексу України). Усім підозрюваним обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою [3].

Список використаних джерел

1. Липкан І. І. Особливості доказування у справах про шахрайство, вчинене з використанням цифрових технологій : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2025. URL: https://bit.ly/48vY6S1

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

3. Новини Національної Поліції. URL: https://npu.gov.ua/news/natspolitsiia-vykryla-transnatsionalnu-merezhu-shakhraiskykh-call-tsentriv-iaka-oshukala-hromadian-ies-maizhe-na-50-milioniv-hryven

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/8073-10

5. Методичні рекомендації Кіберполіції України. URL: https://cyberpolice.gov.ua/articles/

Дискусійна панель
«СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»

Демот Богдан Миколайович,
викладач кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана
Хмельницького

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ФОНД МИРУ (EPF) ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО УКРАЇНИ

Європейський фонд миру (European Peace Facility, EPF) є революційним інструментом у зовнішній та безпековій політиці Європейського Союзу, що знаменує фундаментальний перехід від традиційного образу «цивільної сили» до статусу глобального безпекового актора з реальними військовими можливостями. Створений Рішенням Ради (СЗБП) 2021/509 від 22 березня 2021 року, цей механізм став відповіддю на потребу Союзу мати гнучкий та потужний інструмент для фінансування операцій у межах Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), що мають військові або оборонні наслідки [1]. Сама назва фонду – «Фонд миру» – приховує за собою парадигмальне зрушення: ЄС визнав, що збереження миру в сучасному світі потребує не лише дипломатичних зусиль, а й прямого зміцнення військового потенціалу партнерів [2].

Юридична конструкція EPF базується на позабюджетному принципі, що є критично важливим для розуміння його функціонування. Згідно зі статтею 41(2) Договору про Європейський Союз (TEU), витрати на операції з військовими або оборонними наслідками не можуть фінансуватися із загального бюджету Союзу [2]. EPF був розроблений для легального обходу цього обмеження, створюючи «спільний котел», який наповнюється за рахунок прямих щорічних внесків держав-членів, розрахованих відповідно до їхнього валового національного доходу (ВНД) [3]. Це дозволяє ЄС колективно фінансувати військову допомогу, уникаючи складних бюджетних процедур, що вимагають участі Європейського Парламенту, і зберігаючи контроль у руках держав-членів через Раду ЄС.

Історично EPF інтегрував та розширив функції попередніх механізмів – Athena та Африканського фонду миру (APF) [2]. Якщо Athena фокусувалася виключно на спільних витратах власних військових місій ЄС, то EPF ввів інноваційний компонент: можливість надавати військову техніку, інфраструктуру та навчання третім країнам і міжнародним організаціям по всьому світу. Це розширення мандату дозволило ЄС перейти від пасивного спостереження до активного формування оборонного ландшафту в регіонах, що мають стратегічне значення, включаючи Східне сусідство та Африку [4].

Повномасштабна агресія Росії проти України у лютому 2022 року стала «каталізатором революції» у підходах ЄС до Спільної політики безпеки та оборони (СПБО). Вже 28 лютого 2022 року, лише через чотири дні після початку великої війни, Рада ЄС ухвалила два безпрецедентні рішення про надання допомоги Збройним Силам України: перше – щодо летального озброєння (Decision 2022/338), друге – щодо нелетальної підтримки, такої як пальне, аптечки та засоби захисту (Decision 2022/339). Це був перший випадок в історії інтеграційного проєкту, коли спільні кошти Союзу були використані для постачання зброї країні, що перебуває під нападом [5].

Цей крок розбив багаторічне табу на участь ЄС у воєнних поставках і перетворив EPF з нішевого фонду технічної допомоги на центральну фінансову магістраль, через яку держави-члени отримують компенсацію за зброю, передану Україні зі своїх національних запасів. Механізм компенсації працює як інструмент «взаємного страхування": він гарантує, що економічне навантаження від військової підтримки України не лягає лише на ті країни, що мають великі арсенали радянського чи західного зразка, а розподіляється пропорційно між усіма 27 державами. Еволюція EPF після лютого 2022 року демонструє надзвичайну адаптивність інструменту. Від початкових траншів у €500 млн фонд швидко перейшов до багатомільярдних пакетів, що вимагало багаторазового підвищення фінансової стелі. Аналіз динаміки виділення коштів свідчить про те, що протягом 2022 року ЄС вичерпав більшу частину свого семирічного бюджету, що змусило лідерів ЄС докорінно переглянути довгострокові плани фінансування [5].

Система функціонування EPF базується на принципі відшкодування витрат. Коли держава-член ЄС, наприклад Польща або Німеччина, передає Україні танки або ракети, вона звертається до Комітету EPF за компенсацією частини вартості цього майна. Це дозволяє державам оновлювати власні арсенали, закуповуючи нове обладнання, водночас забезпечуючи безперервність поставок на фронт [6].

Проте існують певні нюанси у вартості відшкодування. У перші місяці війни рівень компенсації був досить високим, але з часом, через величезний обсяг заявок, він стабілізувався на певному відсотковому

рівні від задекларованої вартості обладнання. Важливо зазначити, що внески до фонду не є рівномірними: вони залежать від економічної потужності країни. Найбільшими донорами є Німеччина, Франція та Італія, що створює певну внутрішню напругу щодо того, чи мають країни, які отримують великі суми відшкодувань, робити пропорційно більші внески у закупівлю нової зброї [7].

Фінансова стабільність EPF стала предметом запеклих дискусій у 2023 та 2024 роках. Початкова стеля у €5,6 млрд виявилася мізерною на тлі масштабів війни. У результаті відбулася серія поповнень бюджету, яка довела загальну суму до понад €17 млрд на період до 2027 року [1].

У 2024 році архітектура EPF зазнала суттєвої реформи з прийняттям Рішення (СЗБП) 2024/890, яке заснувало Фонд допомоги Україні (UAF) як спеціалізований «конверт» у межах загальної структури EPF. Це рішення стало результатом дев'яти місяців напружених переговорів, ініційованих Високим представником Жозепом Боррелем, який пропонував створити чотирирічний план підтримки на €20 млрд. Хоча фінальна домовленість обмежилася сумою у €5 млрд на 2024 рік, UAF запровадив нову якість підтримки [8].

Основною метою UAF є перехід від реактивного підходу (компенсація за те, що вже віддано) до проактивного та стратегічного планування. Реформа UAF також змінила правила гри щодо відшкодування: поступово прямі закупівлі через Європейське оборонне агентство (EDA) стають нормою, а роль компенсацій за двосторонні поставки зменшується, що має на меті підвищити ефективність використання кожного євро [2]. Одним із найскладніших та водночас інноваційних аспектів безпекової політики ЄС у 2024 році стало використання прибутків від заморожених активів Центрального банку РФ для фінансування EPF [9]. Після багатьох місяців юридичних дискусій, у травні 2024 року Рада ЄС ухвалила пакет актів (включаючи Регламент 2024/1469), який дозволив спрямовувати 90 % надзвичайних прибутків до Європейського фонду миру [10].

Це рішення базується на аргументі, що ці прибутки юридично не належать Росії, а є результатом санкційних обмежень, накладених на депозитарії, такі як Euroclear у Бельгії. Орієнтовна сума цих надходжень складає €2,5–3 млрд щорічно. Ці кошти мають унікальну перевагу: вони дозволяють фінансувати прямі закупівлі озброєння в української оборонної промисловості. Близько €1,4 млрд з першого траншу у липні 2024 року були спрямовані саме на ці цілі, що не лише зміцнює фронт, а й підтримує економіку України та розвиває її виробничі потужності [12]. Проте на 2025 рік стратегія змінилася. Через політичні ризики, пов'язані з вето на продовження санкційного режиму кожні шість місяців, ЄС розробив Механізм кредитної співпраці (ULCM). З березня

2025 року 95 % прибутків спрямовуватимуться на обслуговування макрофінансового кредиту G7 у розмірі $50 млрд, а частка EPF скоротиться до 5 %. Це демонструє поступове «бюджетування» допомоги та пошук більш стабільних фінансових конструкцій, ніж позабюджетний EPF [9].

Важливим компонентом EPF як інструменту безпекової політики є фінансування місії EUMAM Ukraine (European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine), заснованої 17 жовтня 2022 року. На відміну від поставок зброї, ця місія зосереджена на людському капіталі – навчанні українських військовослужбовців на території держав-членів ЄС (переважно в Польщі та Німеччині) [5]. EPF покриває так звані «спільні витрати» місії. Хоча країни, що приймають навчання, несуть значні витрати, фонд забезпечує уніфікацію та координацію. У 2025 році за ініціативою нової очільниці дипломатії ЄС Кая Каллас місія еволюціонує у формат «навчай та екіпіруй». Це означає, що підрозділ, який пройшов навчання в ЄС, виходить з полігону вже повністю укомплектованим технікою, профінансованою через EPF. Такий інтегрований підхід є критично важливим для створення резервів та відновлення боєздатності ЗСУ [10].

Попри успіх, EPF стикається з серйозними екзистенційними викликами. Найголовнішим із них є принцип одностайності. Оскільки безпекова політика залишається міжурядовою, будь-яка країна може заблокувати рішення. З березня 2023 року Угорщина використовує своє право вето для блокування восьмого траншу допомоги та активації ресурсів UAF, вимагаючи поступок в інших сферах, таких як розморожування власних фондів ЄС [12]. Ця ситуація призвела до пошуку способів обходу вето. Основними методами стали: конструктивне утримання, коли держава утримується від голосування, дозволяючи іншим рухатися вперед. Угорщина використовувала це при створенні UAF, але згодом заблокувала імплементаційні акти. А також дискусії щодо ст. 7. В академічних і політичних колах ЄС обговорюється можливість призупинення права голосу країн, які систематично порушують принципи «щирої співпраці» (Art 4(3) TEU), зловживаючи вето в умовах екзистенційної загрози безпеці Союзу [2].

Отже, Європейський фонд миру став найважливішим інструментом безпекової політики ЄС щодо України, забезпечивши перехід від декларативної підтримки до прямої військової допомоги. Його роль у виживанні України протягом 2022–2024 років важко переоцінити: він забезпечив компенсацію за передачу критично важливих озброєнь, профінансував закупівлю мільйона боєприпасів та навчив десятки тисяч бійців.

Список використаних джерел

1. European Peace Facility (2021–2027). URL: https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-peace-facility-2021-2027.html
2. The European Peace Facility: A Problem Of Democratic Accountability? URL: https://www.europeanlawblog.eu/pub/lqmaq0fq/release/3
3. The European Peace Facility. URL: https://fpi.ec.europa.eu/what-we-do/european-peace-facility_en
4. The transfer of weapons to fragile states through the European Peace Facility: Export control challenges. URL: https://www.sipri.org/commentary/blog/2021/transfer-weapons-fragile-states-through-european-peace-facility-export-control-challenges
5. Proposal of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, with the support of the Commission, to the Council for a Council Decision establishing a European Peace Facility (off-budget fund for the duration of the next MFF) URL: https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-foreign-affairs-afet/file-mff-european-peace-facility?sid=8901
6. Wartime Assistance to Ukraine: The Successes, Failures, and Future Prospects of US and EU Support Models. URL: https://cepa.org/comprehensive-reports/wartime-assistance-to-ukraine-the-successes-failures-and-future-prospects-of-us-and-eu-support-models/
7. Military assistance to Ukraine (February 2022 to January 2025). URL: https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9477/
8. Ukraine Assistance Fund: Council allocates €5 billion under the European Peace Facility to support Ukraine militarily. URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-assistance-fund-council-allocates-eu5-billion-under-european-peace-facility-support-ukraine-militarily
9. European Peace Facility – For Ukraine, but not only. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/772833/EPRS_BRI(2025)772833_EN.pdf
10. Ukraine, the European Peace Facility and additional financing. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2024/762381/EPRS_ATA(2024)762381_EN.pdf
11. The EU's decision to use the profits generated by frozen Russian assets. URL: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-05-24/eus-decision-to-use-profits-generated-frozen-russian-assets
12. Hungary clashes with EU after being shut out on Ukraine arms funding. URL: https://courthousenews.com/hungary-clashes-with-eu-after-being-shut-out-on-ukraine-arms-funding/

Кирдан Богдан Васильович,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) зумовлює принципові зміни у характері цивільних правовідносин, пов'язаних із обробкою персональних даних фізичних осіб. Системи ШІ дедалі активніше інтегруються в процеси прийняття рішень у сферах, що безпосередньо впливають на реалізацію цивільних прав: кредитування, страхування, працевлаштування, надання медичних та освітніх послуг. За таких умов дослідження впливу ШІ на реалізацію права на захист персональних даних набуває особливої актуальності для цивілістичної науки.

Право на захист персональних даних є особистим немайновим правом фізичної особи, що випливає із конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя (ст. 32 Конституції України) та деталізується у ст. 301 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка гарантує право на особисте життя та його таємницю, а також у Законі України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI [1]. Водночас сучасні системи ШІ на всіх етапах їхнього життєвого циклу нерозривно пов'язані з обробкою значних масивів персональних даних, що зумовлює системні ризики для прав і свобод суб'єктів даних [2, с. 85].

Специфіка впливу ШІ на право захисту персональних даних у цивільних правовідносинах полягає у кількох ключових аспектах. По-перше, системи ШІ здатні здійснювати профілювання фізичних осіб – автоматизовану обробку персональних даних з метою оцінювання певних особистих характеристик фізичної особи, зокрема аналіз або прогнозування аспектів, пов'язаних із виконанням особою професійних обов'язків, економічним становищем, станом здоров'я, особистими вподобаннями, інтересами, надійністю, поведінкою, місцезнаходженням або переміщенням. Таке профілювання може суттєво впливати на правовий статус особи у цивільних правовідносинах, зокрема на її можливість укладати договори на рівних умовах.

По-друге, алгоритмічні рішення ШІ у цивільних правовідносинах створюють проблему так званої «алгоритмічної дискримінації» – ситуації, коли системи ШІ, навчені на історичних даних, що містять дискримінаційні моделі, відтворюють та посилюють існуючу нерівність. Як зазначають А. Є. Шевченко, С. В. Кудін та О. І. Косілова, системи ШІ здатні створювати суттєві загрози для прав і свобод людини і громадянина, зокрема через порушення принципу рівності сторін у цивільних правовідносинах [3, с. 68]. Це безпосередньо порушує принцип юридичної рівності учасників цивільних відносин, закріплений у ст. 1 ЦК України.

По-третє, генеративні системи ШІ створюють принципово нові загрози для особистих немайнових прав фізичних осіб, передбачених главою 22 ЦК України. Зокрема, технології діпфейків[1] (deepfakes) порушують право на власне зображення (ст. 308 ЦК України), право на повагу до гідності та честі (ст. 297), право на недоторканність ділової репутації (ст. 299). Чинне цивільне законодавство не містить спеціальних норм щодо захисту від подібних порушень, що ускладнює захист прав потерпілих.

Регламент Європейського Союзу що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (Закон про штучний інтелект) – Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act), який набув чинності 1 серпня 2024 року, запроваджує ризик-орієнтований підхід до регулювання систем штучного інтелекту, класифікуючи їх залежно від потенційного впливу на здоров'я, безпеку та фундаментальні права людини. Зокрема, до категорії високоризикових віднесено системи, що використовуються у сферах оцінювання кредитоспроможності фізичних осіб, працевлаштування, освіти, доступу до публічних і приватних послуг, а також правоохоронної діяльності. Для окремих випадків використання таких систем, зокрема органами публічної влади або у ситуаціях, що можуть суттєво впливати на реалізацію фундаментальних прав, передбачено обов'язок проведення оцінювання впливу на фундаментальні права (Fundamental Rights Impact Assessment) відповідно до ст. 27 зазначеного Регламенту [4]. Для України, яка перебуває на шляху європейської інтеграції, імплементація підходів, закріплених у AI Act, є важливою передумовою гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та забезпечення належного рівня захисту прав людини у процесі впровадження технологій штучного інтелекту.

[1] Діпфеейк (англ. *deepfake*; конкатенація слів deep learning («глибоке навчання») та fake («підробка») – методика синтезу зображення людини, яка базується на штучному інтелекті. Використовують для поєднання і накладення одних зображень та відео на інші зображення або відеоролики [6].

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р, визначає правове регулювання та етику серед дев'яти пріоритетних сфер розвитку ШІ, однак має переважно декларативний характер і не створює конкретних правових механізмів захисту цивільних прав осіб від ризиків, пов'язаних із застосуванням ШІ [5].

На підставі проведеного аналізу можна визначити першочергові напрями вдосконалення цивільного законодавства у цій сфері. Насамперед необхідно доповнити ЦК України спеціальними нормами про захист особистих немайнових прав фізичних осіб від порушень, пов'язаних із застосуванням ШІ, зокрема нормами про відповідальність за створення та поширення діпфейків, що порушують право на зображення, честь та гідність. Крім того, слід законодавчо закріпити право особи на отримання пояснення алгоритмічного рішення ШІ, яке впливає на її цивільні права, та право на оскарження такого рішення, що кореспондує з конституційним правом на судовий захист (ст. 55 Конституції України). Нарешті, необхідно визначити цивільно-правові засади відповідальності за шкоду, заподіяну системами ШІ у цивільних правовідносинах, з чітким розмежуванням відповідальності між розробниками, операторами та користувачами таких систем.

Отже, технології ШІ створюють якісно нові виклики для системи захисту цивільних прав фізичних осіб, що потребує комплексного оновлення цивільного законодавства з урахуванням як національних конституційних стандартів, так і міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text

2. Кожухар О. Правове регулювання систем штучного інтелекту та захист персональних даних: лінії взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2025. № 16. DOI: https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.16.80-87

3. Шевченко А. Є., Кудін С. В., Косілова О. І. Вплив штучного інтелекту на реалізацію прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Legal Bulletin.* 2023. С. 65–74. DOI: https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-08-65-74

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). OJ L 2024/1689, 12.07.2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng

5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р

6. Дипфейк: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D1%84%D0%B5%D0%B9%D0%BA

Проскурін Іван Андрійович,
військовослужбовець ЗС України,
асоційований член Ради молодих
вчених при Міністерстві освіти
і науки України

ЛІНГВОФІЛОСОФІЯ ВІЛЛАРДА ВАН ОРМАНА КВАЙНА

У розвідці «Філософія логіки» Віллард ван Орман Квайн виходить з того, що «логіка розшукує істину у дереві граматики» [1, с. 45]: «logic is, in the jargon of mechanics, the resultant of two components: grammar and truth» [1, с. 70]. За Квайном, різні визначення істини, з точки зору логіки, містять різні прості констітуенти складного речення або схематизацію та повторне застосування зовнішньої структури складного речення; підґрунтям до цих визначень є поняття «граматичної структури» [1, с. 71]. Атрибути співвідносяться із предикатами або «реченнями відкритої структури» подібно до того, як пропозиції співвідносяться із «реченнями закритої структури». Атрибути співвідносяться із пропозиціями невідповідністю власної індивідуалізації. У розділі «Logic in translation» Квайн зазначає, що у процесі перекладу «задіяна» не тільки логіка. Якщо абориген не погоджується із конкретним реченням під час дощу, у нас відсутні підстави для перекладу цього речення як «Дощить». Природньо, незгода аборигена щодо певного речення не надає необхідних підстав для пояснення цього речення як такого, «істина» якого має бути очевидною для аборигена у певний момент. Але, зазначає Квайн, «data of this sort are all we have to go on when we try to decipher a language on the basis of verbal behavior in observable circumstances» [1, с. 92]. Проте, на думку Квайна, логіка «вбудовується» у переклад «повніше», аніж інші системотворчі розділи науки. Логіка належить до сфери дії очевидності (Квайн застерігає, що лексема «очевидний» використовується ним у «поведінковому» смислі, без «епістемологічних натяків». «Коли (за певних обставин) я називаю «очевидним» речення *Дощить*, я маю на увазі, що за цих обставин із ним буде згоден кожен» [1, с. 92]). У розділі «Debate about the dichotomy» Квайн зазначає: «Certainly the scientist admits as significant many sentences that are not linked in a distinctive way to any possible observations. He admits them so as to round out the theory and make it simpler, just as the arithmetician admits the irrational numbers so as to round out arithmetic and simplify computation; just, also, as the grammarian admits such sentences as Carnap's «This stone is thinking about Vienna» and Russell's «Quadruplicity drinks procrastination» so as to round out and simplify the grammar» [1, с. 96]. У

розділі «The ground of logical truth» Квайн заперечує думку, згідно з якою речення є істинним з позиції логіки, якщо воно є «істинним» за граматичною структурою. Квайн називає цю тезу «лінгвістичною теорією логічної істини» та зазначає, що змісту в ній «менше, аніж здається з першого погляду» [1, с. 105], оскільки ця теза спричиняється до того, що «істинними» логічні істини «робить» мова, тільки мова – і нічого тут не співвідноситься із природою світу.

Граматична структура дійсно є «лінгвістичною», але таким є також вокабуляр, який використовують, щоб говорити про світ – отже, граматична структура, з погляду Квайна, теж є такою.

Квайн припускає, що «the logical truths owe their truth to certain traits of reality which are reflected in one way by the grammar of our language, in another way by the grammar of our language, in another way by the grammar of another language, and in a third way by the combined grammar and lexicon of a third language» [1, с. 105].

На думку Квайна, відмінність між граматикою та вокабуляром є іманентною, що спричиняється до альтернативних комбінацій навіть у процесі аналізу якоїсь однієї мови. Оскільки варіюється ця відмінність, із нею варіюються відмінності між логічною та іншими істинами. Із цього погляду, відмежування логічної істини «визначається примхою дескриптивного граматиста» [1, с. 106]. Проте є сумнівним, зазначає Квайн, щоб речення «хиталося» між тим, щоб бути істинним «з погляду мови» чи бути істинним певною мірою «з погляду природи світу» у відповідності із тим, який з двох шляхів обирає граматик у процесі опису мови, яка вже існує. Або, вірогідно, «one could handle this by counting all the sentences as true purely by virtue of language (in a word: as *analytic*) that come out logically true under any of the various admissible grammatical descriptions of the language» [1, с. 106]. Але чого ми прагнемо, коли позначаємо речення як «аналітичне» або «істинне з погляду мови»? Якщо ми ставимо питання таким чином, зміщується фокус: він переходить на «істинний з погляду». Яким чином, ураховуючи певні обставини та певне «істинне речення» ми сподіваємося показати, що речення є істинним, ураховуючи ці обставини? Якщо ми можемо показати, що це речення «з точки зору логіки» спричиняє речення для опису цих обставин, чи варто прагнути чогось більшого? Зрештою, висновковує Квайн, «Logical truths are tied to translation in no deeper sense, I argued, than other obvious truths, e. g., utterances of «It is raining» in the rain» [1, с. 96–97].

Список використаних джерел

1. Quine W. V. Philosophy of logic. *2nd edition*. Harvard University Press, 1986. 120 p.

Дубовий Сергій Іванович,
аспірант Національного
аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»

КРОСКУЛЬТУРНИЙ ВПЛИВ НА ПУБЛІЧНУ СЛУЖБУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1–2 квітня 2026 року у Страсбурзі ухвалили Спільну заяву щодо децентралізації. Одними з ключових тез цієї заяви є баланс повноважень і ресурсів, окремі алгоритми для прифронтових і деокупованих територій, а також довгостроковість їх стратегічного розвитку [5].

Крім того, на початку 2026 року було визначено п’ять ключових напрямків повоєнної відбудови України: прискорення її інтеграції до єдиного ринку ЄС, зокрема через реформи у ключових галузях економіки; залучення інвестицій; успішну реалізацію фундаментальних реформ, зокрема, спрямованих на модернізацію державного управління. Для ефективного функціонування системи державного управління необхідним є розвиток публічної служби, яка є рушійною силою у такому процесі. На її ефективність впливають різні фактори, серед яких важливе місце займають цифровізація, процеси глобалізації, інтеграція до міжнародного співтовариства тощо.

Одним із викликів розвитку публічної служби в Україні є реалізації її євроінтеграційних прагнень. У Дорожній карті виокремлено 31 кластер: засадничий і ті, що зорієнтовані на підвищення конкурентоспроможності та ресурсного забезпечення, розвиток регіональної політики й структурних інструментів, цифрову трансформацію тощо. Щодо засадничих кластерів, то вони включають реформування у сфері судової системи, юстиції, захисту прав громадян і системи державного управління загалом. Наразі стан реалізації цих кластерів оцінюється, як задовільний. Найбільших успіхів досягнуто в напрямку цифровізації (кластер «Конкуренція та інтенсивне зростання») [3].

Щодо цифрової трансформації публічної служби, то досвід різних країн демонструє, що навіть однакові цифрові інструменти, технології та управлінські підходи можуть давати суттєво різні результати залежно від культурного контексту їх впровадження [2]. У багатьох країнах причини невдач у впровадженні цифрових реформ (що

спрямовані на забезпечення кількісно-якісних змін у тих чи інших сферах суспільної життєдіяльності за рахунок реалізації публічно-управлінських заходів) зазвичай зводяться до нестачі ресурсів, недоліків законодавчої бази чи незадовільної інституційної спроможності органів влади. Однак дедалі більше дослідників акцентують увагу на менш очевидному, але ключовому факторі – національних культурних особливостях, які формують поведінку державних службовців, громадян та управлінських еліт [1; 6].

Кроскультурний підхід у вивченні публічного управління базується на розумінні, що управлінські інститути є відображенням характерних для конкретного суспільства цінностей, норм, архетипів і соціальних очікувань, а отже, не можуть бути нейтральними. Застосування теоретичних підходів, розроблених К. Вельцелем, Р. Інглегартом, Д. Нортом, Ґ. Хофстеде та ін. [6; 7], дає змогу системніше зрозуміти, чому цифрові інновації по-різному впроваджуються в управлінські системи. З позиції кроскультурного аналізу цифрова трансформація публічної служби формується на перетині трьох ключових вимірів: 1) ціннісному (акцентується увага на таких аспектах, як довіра, співвідношення індивідуалізму та колективізму, а також орієнтації на самореалізацію); 2) інституційному (характеризується якістю формальних і неформальних правил у рамках інституціонального середовища); 3) поведінковому (відображає рівень готовності до змін, толерантність до ризику та ставлення до контролю).

Національна культура значною мірою визначає підходи до використання цифрових інструментів у сфері публічної служби. У державах із секулярно-раціональними ціннісними орієнтирами цифрові платформи розглядаються як засіб забезпечення прозорості, впровадження ефективних рішень та залучення громадян до участі у спільних процесах. У таких суспільствах цифровізація асоціюється з підвищенням якості державних послуг і зростанням рівня довіри до органів влади [4]. Утім, у країнах, де переважають цінності виживання, цифрова трансформація сприймається неоднозначно. З одного боку, вона відкриває шлях до швидшого доступу до послуг, але з іншого – викликає побоювання щодо посилення державного контролю, централізації влади та спостереження. У таких умовах довіра населення до цифрових сервісів зазвичай є низькою.

Виокремлюють кілька концепцій цифрової трансформації публічної служби, які характеризують різні моделі управління в сучасному суспільстві [2; 4]. Першою виступає сервісно-орієнтована

модель, що спрямована на використання цифрових технологій для забезпечення зручності, доступності та залучення громадян у процеси прийняття рішень і надання послуг. Другою є регулятивно-контрольна модель, заснована на застосуванні цифрових інструментів із метою посилення контролю, централізації та формалізації управлінських процесів. Такий підхід робить акцент на централізованому моніторингу та управлінні як ключових аспектах цифрової публічної служби. Третя, гібридна модель, об'єднує елементи сервісної орієнтованості та контрольних механізмів. Вона є типовою для перехідних суспільств і відображає компроміс між розвитком інклюзивних цифрових практик та збереженням традиційних форм управління. Варто зауважити, що домінування тієї чи іншої моделі значною мірою визначається кроскультурним контекстом. Це не лише впливає на характер пріоритетів цифрової трансформації, а й визначає те, наскільки глибоко трансформуються базові принципи управління.

Беззаперечно, ключову роль у цифровій трансформації публічної служби відіграють державні службовці, які є носіями управлінської культури [2]. Кроскультурні особливості не лише впливають на «архітектуру» цифрових рішень, а й суттєво визначають мотивацію персоналу до їх активного впровадження та ефективного використання. Кроскультурний аналіз показує, що подальша цифрова трансформація публічної служби в Україні має базуватися не лише на технології, а й на формування культури доброчесності, розвитку цифрових компетентностей державних службовців, інституціалізації підзвітності та поступовому переході до сервісної логіки управління.

Список використаних джерел

1. Мороз С. А., Мороз В. М., Грень Л. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Мотивація трудової діяльності: крос-культурні особливості та їхній прояв у системі соціально-економічних відносин. *Фінансово-кредитна діяльність проблеми теорії та практики.* 2020. № 4. С. 530–538.

2. Пархоменко-Куцевіл О. І. Міжнародний досвід впровадження цифровізації в систему публічної служби: досвід для України. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2022. С. 93–98.

3. Помаза-Пономаренко А. Л., Тарадуда Д. В. Публічно-управлінські інтеграційних прагнень аспекти реалізації Україною. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2025. № 6. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/6651.

4. Стародубська М. Як зрозуміти українців. Харків : Віват, 2025. 400 с.

5. У Страсбурзі узгодили ключові принципи децентралізації після війни: баланс повноважень, фінансів та алгоритми для прифронтових громад. URL: https://urli.info/1tdiN.

6. Hooker J. N. Corruption from a Cross-Cultural Perspective // Carnegie Mellon University. *Journal contribution.* 2019. URL: https://johnhooker.tepper.cmu.edu/corruption08s.pdf.

7. Schram A., Zheng J. D., Zhuravleva T. Corruption: A cross-country comparison of contagion and conformism. *Journal of Economic Behavior & Organization.* 2021. URL: https://ideas.repec.org/a/eee/jeborg/v193y2022icp497-518.html.

Вечерін Нікіта Ігорович,
здобувач вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету
управління і права
імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
Голярдик Наталія Анатоліївна,
доцент кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук
та фізичного виховання
Хмельницького університету
управління і права
імені Леоніда Юзькова,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Психологічна резильєнтність завжди була невід'ємним компонентом зрілості людини. Вона дає змогу зберігати автономію у найскрутніших ситуаціях і знаходити внутрішні ресурси для вирішення складних проблем та криз у житті людини. Соціальна нестабільність, пов'язана з трансформаційними процесами створює новий виклик для резильєнтності особистості, змінюючи соціальний контекст (вимушене внутрішнє переміщення, особлива небезпека для прифронтових територій, та економічна криза, пов'язана з війною) та наражаючи на небезпеку буденне життя кожної людини. Хронічний стрес, тривожність, відчуття невизначеності та травматизація під час воєнних дій, усе це створює середовище, де резильєнтність людини може або

підсилюватись, або навпаки провалюватися під тиском вищезазначених труднощів. Саме тому психологічна стійкість є релевантною для життя кожного з нас у наших реаліях. Для того аби визначити важливість психологічної стійкості в контексті соціальної нестабільності, важливо визначити що таке резильєнтність та які ключові компоненти вона має. Як вже було зазначено, резильєнтність це здатність особистості знаходити внутрішні ресурси для подолання складних ситуацій. Вона складається з декількох компонентів, які дозволяють ефективно вирішувати проблеми. Перший компонент є когнітивним – те, як ми аналізуємо ситуацію та наше «Я» стосовно неї. Якщо людина має здорові та пластичні когнітивні моделі, вона не відчуває фундаментальної (та яка наявна без видимої об'єктивної причини) поразки або безвихідності при різного роду невдачах або скрутних ситуаціях. Людина із такими когнітивними моделями усвідомлює динамічність власного «Я», яке є флюїдним і змінюється відповідно до життєвої ситуації, через яку проходить особистість, що дозволяє оцінювати власні труднощі не як вирок. Окремим елементом когнітивного компоненту є песимістичне або оптимістичне бачення та, головне, відчуття життя.

Люди з песимістичним баченням, які фокусуються на негативних аспектах себе, людей навколо та життя загалом, мають тенденцію відчувати більше безвиході через налаштування власної свідомості на пошуку негативних аспектів буття [1, с. 4].

На противагу ним, оптимістичні люди (якщо ми говоримо про свідомий та реалістичний оптимізм) є більш ресурсними, адже їхня свідомість спрямована на пошук позитивного та корисного у своєму оточені та самих собі, що відкриває більше простору для знаходження цього.

Другий компонент, про який варто зазначити, є емоційним. Люди, які мають атрибути психологічної стійкості, також мають емоційно-регулятивні навички, які дозволяють їм контролювати, безпечно відчувати, а головне інтегрувати власні емоції, що стає конче релевантним під час невизначеності або суттєвих трансформацій соціального поля. Люди з навичками емоційної регуляції, можуть зупинитися, відчути момент (навіть якщо він є неприємним), інтегрувати його у собі та не бути керованим емоціями. Такі люди менше бояться змін, адже кожна зміна не відчувається як емоційний стрес, що дозволяє тверезо оцінювати ситуації та адаптуватися відповідно до них [2, с. 5].

Наступний компонент, який важливо зазначити, є вольовим або мотиваційним. Вольовий компонент не існує у вакуумі незалежно від внутрішніх та зовнішніх факторів, він базується на мотивації, яка, своєю

чергою, залежить від цінностей та сенсів, які має людина. Людині легше прокидатися кожного ранку, якщо вона знає навіщо їй це робити, відповідно, цей феномен переноситься на більш складні ситуації, де потребується неабияка воля та мотивація (як до прикладу відкриття нового бізнесу після закриття минулого через нерентабельність, або волонтерська робота з різними категоріями населення). Сенс (знання та відчуття «чому») та цінності людини у цьому контексті дають змогу рухатися вперед попри труднощі [3].

Під час соціальних трансформацій, ці компоненти психологічної стійкості дозволяють відчувати контроль над власним життям і знаходити ресурси, навіть коли ситуація може здаватися безвихідною. Частково, адаптація нашої волонтерської, бізнес і промислової діяльності на всіх фронтах тримається передусім на людях, які здатні витримувати такий великий тиск і мотивувати інших іти за ними. У цьому сенсі резильєнтність населення є важливим компонентом виживання нашої нації загалом, в додаток до базового добробуту кожної людини, яка перебуває у скруті. Отже, психологічна стійкість дає змогу оцінювати ситуації з холодною головою, вірити у власні сили та здатність вирішити питання й проблеми, регулювати власні емоції та мати фундаментальну мотивацію продовжувати рухатися вперед попри перешкоди. Саме побачивши наслідки відсутності резильєнтності в житті людини, ми можемо по-справжньому оцінити її важливість: відчуття апатії, хронічний стрес і невизначеність, відчуття беззмістовності життя та рутини, а також соціальної настороженості [4].

Тому розвиток резильєнтності має бути одним із напрямків розвитку студентів, працівників, учасників різного роду організацій, а особливо дітей у школах, щоб особистості мали потрібні інструменти для вирішення власних проблем.

Список використаних джерел

1. Чиханцова О. А. Резильєнтність як особистісний ресурс українців в умовах воєнного стану. *Журнал сучасної психології.* 2025. № 2. С. 146–153.

2. Ковальчук З. Я., Заверуха О. Я. Психологічні особливості розвитку емоційної стійкості та резильєнтності: вікові аспекти феномену. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна.* 2024. № 2. С. 37–44.

3. Музичко Л. В. Резильєнтність і посттравматичне зростання особистості внаслідок стресу. *Журнал соціальної та практичної психології.* 2024. Вип. 1. URL: https://eprints.zu.edu.ua/41350/ (дата звернення: 24.04.2026).

4. Радчук Г., Олексюк В., Несух А. Розвиток резильєнтності особистості. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. № 2 (78). С. 415–423.

Дербишов Назар Вадимович,
курсант Харківського національного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Пахуча Еліна Вікторівна,
доцент кафедри соціальних
та економічних дисциплін
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

РОЛЬ АУДИТУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

В умовах сучасного економічного середовища аудит відіграє важливу роль не лише у діяльності бюджетних установ, а і є невід'ємною складовою ефективного функціонування бізнесу. Його проведення забезпечує прозорість фінансово-господарської діяльності підприємств, сприяє підвищенню рівня довіри з боку інвесторів, партнерів та інших зацікавлених сторін, а також створює передумови для сталого розвитку компанії. Особливої актуальності питання аудиту набуває в умовах посилення конкуренції, глобалізації економічних процесів та зростання вимог до відкритості бізнесу. У таких умовах підприємства змушені не лише демонструвати фінансову стабільність, а й підтверджувати відповідність принципам соціальної відповідальності та екологічної безпеки. Саме тому аудит виступає важливим інструментом контролю, оцінювання та вдосконалення діяльності суб'єктів господарювання.

Аудит є однією з важливих складових сучасної системи управління підприємством і важливим інструментом забезпечення достовірності, прозорості та об'єктивності інформації про його фінансово-господарську діяльність. У загальному розумінні аудит можна визначити як незалежну, систематичну та документально підтверджену перевірку фінансової звітності, облікових даних, внутрішніх процесів та інших аспектів діяльності суб'єкта господарювання з метою висловлення професійної думки щодо їх відповідності встановленим критеріям, стандартам і нормативним вимогам. Аудиту – це перевірка фінансової звітності недержавних підприємств, що проводиться на договірній комерційній основі [1].

Аудит – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів)

бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів [2].

Головною перевагою такої системи організації фінансово-господарського контролю в умовах бізнес-середовища є насамперед чітке розмежування об'єктів контролю за формами власності та джерелами фінансування підприємств. Це дає змогу враховувати специфіку діяльності різних суб'єктів господарювання та підвищувати точність оцінювання їх фінансового стану. Тобто сутність аудиту полягає не лише у виявленні можливих помилок або порушень у фінансовій звітності, а й у формуванні об'єктивної та неупередженої оцінки стану підприємства. Це дає змогу зацікавленим сторонам: власникам, інвесторам, кредиторам, державним органам та іншим користувачам фінансової інформації, приймати обґрунтовані управлінські та економічні рішення. Тому аудит виконує функцію незалежного гаранта достовірності інформації, що є критично важливою в умовах ринкової економіки.

Аудит у науковому розумінні розглядається як багаторівнева система контролю, що охоплює комплекс методів, процедур і прийомів перевірки фінансової та іншої інформації підприємства. Його функціонування ґрунтується на основних принципах незалежності, об'єктивності, професійної компетентності та конфіденційності. Саме дотримання цих засад забезпечує достовірність результатів аудиторської перевірки та формує довіру до неї з боку користувачів інформації, що є важливим для ефективного функціонування бізнес-середовища.

У сучасних умовах зміст аудиту суттєво розширився. Якщо раніше він здебільшого зосереджувався на перевірці фінансової звітності, то сьогодні його сфера охоплює також нефінансові аспекти діяльності підприємств, зокрема екологічні, соціальні та управлінські показники. Така трансформація пов'язана з розвитком концепції сталого розвитку бізнесу, яка передбачає поєднання економічної ефективності з соціальною відповідальністю та екологічною безпекою.

Отже, аудит слід розглядати не лише як інструмент контролю, а й як елемент стратегічного управління підприємством. Він сприяє підвищенню прозорості діяльності бізнесу, зміцненню його ділової репутації та зростанню рівня довіри з боку зовнішніх зацікавлених сторін. У результаті аудит поступово виходить за межі класичної перевірки і стає важливою складовою системи корпоративного управління та сталого розвитку підприємств.

У сучасних умовах розвитку бізнес-середовища підприємства стикаються з низкою проблем, пов'язаних із прозорістю, достовірністю та повнотою інформації про свою діяльність. Однією з проблем є інформаційна асиметрія, коли керівництво компанії володіє значно

ширшим обсягом інформації, ніж зовнішні користувачі – інвестори, кредитори, партнери або суспільство загалом. Це створює ризики прийняття необґрунтованих рішень та знижує рівень довіри до бізнесу.

Крім того, значною проблемою залишається ризик викривлення фінансової звітності, як навмисного, так і ненавмисного. Помилки в обліку, неточності у відображенні операцій або свідоме завищення фінансових показників можуть суттєво впливати на оцінювання реального стану підприємства. У таких умовах зростає потреба у незалежному механізмі перевірки, який би забезпечував об'єктивність і достовірність інформації. Ще одним важливим аспектом є зростання вимог до бізнесу з боку суспільства та міжнародних ринків. Сьогодні підприємства повинні демонструвати не лише фінансову ефективність, а й соціальну відповідальність, екологічну безпеку та належний рівень корпоративного управління. Відсутність прозорості у цих питаннях може призвести до втрати інвестиційної привабливості та репутаційних ризиків. Саме тому аудит у бізнесі є необхідним інструментом. Він дозволяє зменшити рівень невизначеності, підвищити довіру до фінансової та нефінансової звітності, а також забезпечити контроль за дотриманням встановлених стандартів і вимог [3].

Аудит сприяє виявленню ризиків на ранніх етапах, покращенню системи внутрішнього контролю та підвищенню ефективності управлінських рішень. Таким чином, необхідність аудиту в бізнесі зумовлена потребою у забезпеченні прозорості, надійності інформації та стабільного розвитку підприємств у конкурентному середовищі.

Аудит у сучасному бізнес-середовищі є важливим інструментом забезпечення прозорості, достовірності та об'єктивності інформації про діяльність підприємства. Його значення виходить далеко за межі традиційної перевірки фінансової звітності, оскільки він охоплює ширше коло питань, пов'язаних з оцінюванням ризиків, ефективністю системи внутрішнього контролю та відповідністю діяльності підприємства встановленим стандартам і вимогам. У результаті аудит сприяє формуванню довіри до бізнесу з боку зовнішніх користувачів інформації, зокрема інвесторів, кредиторів та партнерів. У процесі розвитку економічних відносин роль аудиту постійно зростає, що зумовлено підвищенням вимог до прозорості діяльності підприємств та необхідністю забезпечення їх сталого розвитку. Особливої актуальності набуває розширення функцій аудиту, який сьогодні передбачає не лише фінансову перевірку, а й аналіз нефінансових аспектів діяльності, таких як соціальна відповідальність, екологічна безпека та якість корпоративного управління. Це дає змогу розглядати аудит як комплексний інструмент оцінювання діяльності бізнесу загалом. Отже, аудит у бізнесі виконує важливу роль у забезпеченні достовірності фінансової інформації, зниженні рівня інформаційної асиметрії,

підвищенні рівня прозорості діяльності підприємств та зміцненні їхньої ділової репутації. Він також сприяє виявленню потенційних ризиків і недоліків у системі управління, що дає можливість своєчасно їх усувати та підвищувати ефективність діяльності підприємства. У підсумку аудит виступає не лише як інструмент контролю, а як важливий елемент стратегічного управління, що забезпечує стабільний розвиток бізнесу та підвищує рівень довіри до нього з боку всіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

1. Роль аудиту у забезпеченні прозорості сталого розвитку бізнесу. *Analyst.net.ua*. URL: https://analyst.net.ua/index.php?newsid=4423 (дата звернення: 23.04.2026).

2. Про внесення змін до Закону України «Про аудиторську діяльність» : Закон України від 14 верес. 2006 р. № 140-V. *Відомості Верховної Ради України.* 2006. № 44. Ст. 432. (дата звернення: 24.04.2026).

3. Мелень О. В. Роль і місце аудиту в системі державного фінансового контролю. *Економічний простір*. 2025. № 52. DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-52 (дата звернення: 25.04.2026).

Комісарук Анастасія Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

БЕЗБАР'ЄРНА КОМУНІКАЦІЯ: СТВОРЕННЯ МОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими трансформаційними процесами, зумовленими умовами воєнного стану, що суттєво впливають на соціальну структуру населення та систему забезпечення прав людини. Повномасштабна війна спричинила

значне зростання кількості вразливих категорій населення, серед яких внутрішньо переміщені особи, ветерани, особи з інвалідністю, діти з травматичним досвідом. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема доступності комунікації як одного з базових елементів соціальної адаптації та інтеграції. Ефективна комунікація виступає необхідною передумовою реалізації соціальних прав і забезпечення рівного доступу до ресурсів держави [1].

Безбар'єрне мовне середовище є складною багатовимірною категорією, що поєднує в собі соціальні, культурні та лінгвістичні аспекти. Воно передбачає створення таких умов, за яких кожна людина незалежно від своїх фізичних, психологічних чи соціальних особливостей має можливість вільно отримувати інформацію та брати участь у суспільному житті. У наукових дослідженнях підкреслюється, що безбар'єрність є не лише технічною характеристикою середовища, а й важливим показником рівня розвитку демократичного суспільства та його гуманістичних цінностей [2].

Важливу роль у формуванні безбар'єрного мовного середовища відіграє державна політика, спрямована на розвиток інклюзивного суспільства. Зокрема, Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року визначає забезпечення доступності інформації та комунікації як один із пріоритетних напрямів. У цьому контексті мова виступає не лише засобом передачі інформації, а й інструментом соціальної взаємодії та інтеграції, що сприяє формуванню єдиного соціального простору [3].

Однією з ключових проблем у сфері комунікації є наявність різноманітних бар'єрів, які ускладнюють процес сприйняття та передачі інформації. До основних типів бар'єрів належать соціальні, психологічні, семантичні та фізичні. Соціальні бар'єри пов'язані з нерівністю, культурними відмінностями та рівнем освіти; психологічні – з емоційним станом, травматичним досвідом і недовірою; семантичні – з труднощами розуміння значень мовних одиниць; фізичні – з обмеженим доступом до засобів комунікації. Їх наявність значно знижує ефективність взаємодії між людьми [4].

Особливого значення у подоланні комунікаційних бар'єрів набуває розвиток культури спілкування, що базується на принципах емпатії, толерантності та поваги до людської гідності. Умови воєнного стану загострюють потребу у врахуванні психологічного стану співрозмовника, особливо якщо йдеться про осіб, які пережили травматичні події. Використання емпатійного слухання, уникнення стигматизуючих формулювань і створення безпечного комунікативного середовища сприяють відновленню довіри та соціальних зв'язків [5].

Мовна безбар'єрність тісно пов'язана із забезпеченням прав осіб з інвалідністю, що закріплено у національному законодавстві України. Держава зобов'язана створювати умови для їх повноцінної участі в

суспільному житті, зокрема через забезпечення доступу до інформації та комунікації. Це передбачає використання адаптованих форм подачі інформації, розвиток альтернативних засобів комунікації та впровадження інклюзивних підходів у різних сферах суспільного життя [6].

Міжнародно-правовим підґрунтям формування безбар'єрного середовища є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка визначає доступність інформації та комунікації як одне з ключових прав людини. Вона передбачає обов'язок держав забезпечувати використання різних форм спілкування, зокрема жестову мову, альтернативні способи передачі інформації та сучасні технології. Реалізація положень Конвенції сприяє формуванню інклюзивного суспільства, у якому кожна людина має рівні можливості [7].

Важливим елементом безбар'єрного мовного середовища є українська жестова мова, яка визнається повноцінною природною мовою з власною граматичною структурою та лексикою. Вона забезпечує доступ до інформації для осіб із порушеннями слуху та сприяє їх соціальній інтеграції. Розвиток жестової мови, підготовка перекладачів та впровадження її у різні сфери суспільного життя є необхідними умовами забезпечення мовної доступності [8].

Сучасні цифрові технології відіграють важливу роль у забезпеченні безбар'єрності комунікації. Використання автоматизованих систем перекладу, субтитрування, онлайн-платформ і мобільних застосунків дозволяє значно розширити доступ до інформації для різних категорій населення. В умовах воєнного стану цифровізація стає одним із ключових інструментів забезпечення оперативної та доступної комунікації [9].

Отже, формування безбар'єрного мовного середовища є комплексним процесом, що потребує системного підходу та узгоджених дій держави, суспільства і наукової спільноти. Реалізація принципів інклюзії, розвиток культури комунікації, удосконалення нормативно-правової бази та впровадження сучасних технологій сприятимуть забезпеченню прав людини, підвищенню рівня соціальної згуртованості та ефективній інтеграції вразливих категорій населення в умовах воєнного стану. Створення інклюзивного чи безбар'єрного середовища в українському суспільстві є одним із найважливіших завдань сучасної державної політики та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620–634. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42.

2. Бабич О. В. Безбар'єрний простір: теоретичні аспекти. *Наукові праці*. 2020. С. 620–630.

3. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року: Розпорядження КМУ від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р#Text

4. Дослідження комунікаційних бар'єрів у соціальних науках. *Соціологічні студії.* 2018. С. 3–7.
5. Рекомендації щодо комунікації з вразливими категоріями населення : аналітичні матеріали. Київ, 2022.
6. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовт. 2005 р. № 2961-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text
7. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 груд. 2006 р. (ратифікована Україною 2009 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
8. Кульбіда С. В. Українська жестова мова: лінгвістичні засади дослідження. Київ, 2018.
9. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація : монографія / Ганна Давиденко. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236

Кононіченко Ірина Олександрівна,
здобувач вищої освіти 304 групи, спеціальності «Правоохоронна діяльність», навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бортун Каріна Олександрівна,
доцент кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, голова Ради молодих вчених НАВС, кандидат філологічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ЦИФРОВУ ЕРУ

В епоху інформаційного протистояння кожне висловлене слово набуває статусу стратегічної зброї, адже саме комунікаційний простір формує суспільні орієнтири та рівень довіри до державних інституцій. У цій системі координат фаховий правовий дискурс стає незамінним інструментом верифікації, що дозволяє відфільтровувати маніпулятивні наративи від об'єктивних фактів. Українська мова, подолавши тривалий етап утисків, трансформувалася в ключовий елемент національної стійкості. Сьогодні це не просто засіб спілкування, а потужний маркер ідентичності та щит інформаційної безпеки, який консолідує суспільство.

Українська мова виступає ключовим маркером національної ідентичності та потужним засобом формування суспільної єдності. Вона не лише об'єднує громадян навколо спільних цінностей і культурної спадщини, а й зміцнює відчуття належності до держави, сприяє консолідації суспільства та виступає важливим чинником стійкості в умовах сучасних викликів, зокрема інформаційного протистояння.

Водночас варто пам'ятати, що саме лінгвістичний фактор агресор використав як базовий конструкт для виправдання повномасштабного вторгнення 2022 року, маніпулюючи тезою про «захист російськомовних». Цей досвід гібридної війни диктує необхідність формування єдиних стандартів інформаційної гігієни та об'єктивності за спільної участі держави й громадянського суспільства. Відтак, потужною відповіддю на ці виклики стає створення та впровадження спеціалізованого освітнього контенту, який не лише спростовує фейки, а й системно зміцнюють мовно-культурний імунітет нації.

Зокрема мобільний додаток «Лінгвоцид», який має інтерактивний інтерфейс, є меморіалом русифікації в Україні, створений у 2022 році під час російсько-української війни [5]. Меморіал містить низку графічних табличок, розміщених поруч у центрі Києва, і мобільного застосунку, який пов'язує їх між собою. Таблички розташовані поблизу місць щоденного життя й ілюструють утиски української мови, пов'язані з ними − заборони українських шкіл, книжок, богослужінь тощо.

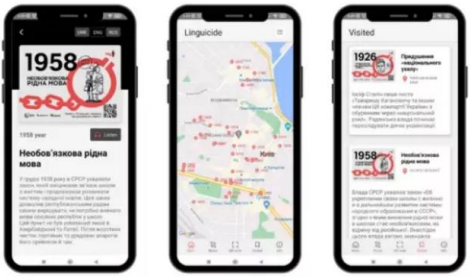

Рис. 1. Інтерфейс мобільного додатка «Лінгвоцид»

У застосунку можна не лише колекціонувати локації, читати описи кожної із заборон, а й знайти екскурсійні маршрути та аудіосупровід. Встановити можна на смартфон з App Store чи Google play [6].

Онлайн-курс «Мова меморіалів» є гарною складовою для роботи з минулим та пам'яттю, щоб підвищити власний рівень експертності для формування позиції щодо нових меморіальних проєктів в Україні, збереження мови й національної ідентичності. Допоможе зрозуміти «меседжі» меморіалів, усвідомлювати світову меморіальну мову, робота з соціальними ранами, важливими питаннями минулого [7; 9].

Мовний застосунок «ЙОЙ» як ефективний інструмент для вивчення української мови учнями з етнічних меншин зацікавлює через свою актуальність та важливість збереження та розвитку культурної спадщини. Здійснює позитивний вплив на формування мовної ідентичності учнів з етнічних меншин. Що сприяє розумінню та підтримці культурного різноманіття, а також розвитку методик вивчення української мови, які були більш адаптовані до потреб учнів із різним культурним та мовним фоном [4; 8].

Отже, в умовах інформаційної війни та гібридного збройного протистояння українська мова остаточно вийшла за межі суто комунікативного інструменту, утвердившись як фундаментальний фактор національної безпеки та безальтернативний маркер ідентичності.

Вона стає потужним потужним засобом консолідації суспільства та формування стійкості до зовнішніх маніпуляцій, допомагаючи громадянам відокремлювати правду від деструктивних наративів.

Ефективна протидія інформаційним загрозам неможлива без активного залучення суспільства через інноваційні формати. Сучасні цифрові та освітні ініціативи, такі як інтерактивний меморіал

«Лінгвоцид», онлайн-курс «Мова меморіалів», мовний застосунок «ЙОЙ» відіграють вирішальну роль у візуалізації наслідків русифікації, вивченні української мови, зціленні соціальних травм та підвищенні експертності громадян.

Список використаних джерел

1. Бортун К. О., Дядькович М. С. Теоретико-поняттєве розуміння особливостей мовних інновації російсько-української війни 2022 року. *Україна XXI століття: тенденції та перспективи розвитку* : матеріали XXIII наук.-практ. конф. Київ : Вид-во Європейського університету, 2022. С. 7–9.

2. Бортун К. О., Пічугіна Є. С. Особливості мовних інновації російсько-української війни 2022 року: статус, функції. *Україна XXI століття: тенденції та перспективи розвитку :* матеріали XXIII наук.-практ. конф. Київ : Вид-во Європейського університету, 2022. С. 9–11.

3. Бортун К., Прянчикова В. Українська мова як важливий вектор правового регулювання мов національних меншин. *Наукові горизонти XXI століття: мультидисциплінарні дослідження :* матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Ужгород, 16–17 трав. 2024 р.) / уклад. О. П. Адамчо ; УжНУ, УкрІНТЕІ. Ужгород; Київ, 2024. С. 994–998.

4. Бунчук В. В., Бортун К. О. Мовний застосунок «ЙОЙ» як важливий вектор вивчення української мови в закладах освіти з мовами національних меншин. *Підсумкова науково-практична конференція слухачів, курсантів і студентів (25 квітня 2024 року)* : тези. Харків : Вид-во НАНГУ, 2024. С. 437–438.

5. Каріна Бортун. Додаток ««Лінгвоцид» − інтерактивний меморіал русифікації в Україні»» як важливий вектор збереження культурно-історичних і лінгвістичних наративів. *Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності :* зб. наук. праць Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, курсантів та студентів. Львів : ЛДУ БЖД, 2024. С. 624–628.

6. «Лінгвоцид»: новостворений мобільний додаток присвячений знищенню української мови та культури. URL: https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/176096#google_vignette (дата звернення: 01.04.2026).

7. Мова меморіалів. URL: https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:eef +EEF-050+March2023/about? fbclid=IwZXh0bg NhZW0CMTEAAR2r7Hh47HS 6T ZmA2g9UhJRTg7JR8l4t4_kRHzWyoXxnt 6QUMQkJbIgaaI0_aem_ZmFrZW R 1bW15MTZieXRlcw (дата звернення: 01.04.2026).

8. Прянчикова В. Ю., Бортун К. О. Мовний застосунок «ЙОЙ» як ефективний інструмент для вивчення української мови учнями з національних меншин. *Підсумкова науково-практична конференція слухачів, курсантів і студентів* (25 квітня 2024 року) : тези. Харків : Вид-во НАНГУ, 2024. С. 459–460.

9. «Як читати меморіал»: запустили безкоштовний онлайн-курс. URL: https://www.village.com.ua/village/culture/culture-news/349223-yak-chitati-memorial-zapustili-bezkoshtovniy-onlayn-kurs (дата звернення: 01.04.2026).

Красільніков Валерій Павлович,
курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бабанін Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНІ ДІЯННЯ ПРОТИ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

Збереження державної таємниці та недоторканності державних кордонів є критично важливою складовою національної безпеки України. У сучасних умовах загострення геополітичної ситуації кримінально-правовий захист цих правових інститутів набуває особливої актуальності, оскільки посягання на таємну інформацію або порушення цілісності кордонів безпосередньо загрожує обороноздатності держави, її суверенітету та міжнародному авторитету.

Кримінальні діяння у цій сфері характеризуються високою суспільною небезпечністю і складністю доказування, оскільки вимагають встановлення умислу, фактичної шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між діянням і наслідками. Особливу увагу у правозастосуванні приділяють кваліфікації злочинів за ст. 328–329 Кримінального кодексу України, які регламентують розголошення державної таємниці, втрату або незаконне використання документів, що містять секретну інформацію [1].

Кримінальні правопорушення проти захисту державної таємниці і державних кордонів становлять загрозу національній безпеці України, оскільки пов'язані з незаконним обігом секретної інформації та порушенням встановленого порядку охорони державного кордону. До таких діянь належать шпигунство, розголошення державної таємниці, втрата документів із державною таємницею, а також незаконне перетинання державного кордону, що передбачено Кримінальним кодексом України [2].

Закон України «Про державну таємницю» визначає правові засади режиму таємності, порядок класифікації та обігу секретних відомостей, умови допуску осіб до роботи з ними, а також заходи контролю за дотриманням режиму доступу. Встановлені цим законом правила створюють нормативну основу для кримінально-правової відповідальності осіб, які незаконно розголошують, зберігають або передають секретну інформацію третім особам, і дозволяють диференціювати відповідальність залежно від характеру і суспільної небезпечності діяння [4].

Суб'єктивна сторона злочинів проти державної таємниці та кордонів передбачає умисел або необережність. Умисне посягання, спрямоване на завдання шкоди державній безпеці, підлягає суворішому покаранню, ніж діяння, здійснене з необережності. Такий підхід забезпечує пропорційність кримінальної відповідальності та відповідність санкцій рівню суспільної небезпечності. Особливо критичною є кваліфікація дій, пов'язаних з організацією незаконного доступу до секретної інформації, її використанням або розповсюдженням з метою особистої вигоди чи шкоди державі.

Науково-практичний аналіз проблем кримінально-процесуальних гарантій, проведений у дослідженні Г. В. Денисенка, показує, що кримінально-процесуальні механізми забезпечують не лише охорону секретної інформації під час досудового розслідування, а й реалізацію прав і законних інтересів учасників кримінального процесу, включно зі слідчими, прокурорами та підозрюваними. Такий комплексний підхід дає змогу ефективно запобігати незаконному розголошенню державної таємниці та підвищує ефективність застосування кримінального права у цій сфері [3].

Ключовим елементом кримінально-процесуальних гарантій є чітке визначення процедур доступу до секретної інформації, фіксації доказів та контролю за їх обігом. Це дає змогу забезпечити баланс між захистом державних інтересів і дотриманням прав учасників кримінального процесу. Зокрема, законодавчо закріплені механізми обмеженого доступу, конфіденційної фіксації матеріалів і спеціальні правила допуску осіб до роботи з державною таємницею створюють умови для об'єктивного та законного проведення слідчих дій, мінімізуючи ризики розголошення інформації та порушення кримінально-правових норм.

Окрім того, застосування кримінально-процесуальних гарантій під час досудового розслідування сприяє формуванню доказової бази,

яка є належною та допустимою у суді. Це особливо важливо для кваліфікації злочинів проти державної таємниці та державних кордонів, де встановлення умислу, фактичної шкоди та причиново-наслідкового зв'язку має вирішальне значення. Комплексне дотримання процедур дозволяє не лише ефективно притягати винних до відповідальності, а й підвищує довіру до діяльності правоохоронних органів та забезпечує стабільність кримінально-правової системи в питаннях захисту національної безпеки.

Кримінальні діяння проти державної таємниці та державних кордонів становлять серйозну загрозу національній безпеці України та потребують спеціального кримінально-правового регулювання. Аналіз норм Кримінального кодексу України, спеціального законодавства та наукових досліджень свідчить, що ефективний захист цих правових інститутів можливий лише за умов чіткого визначення складів злочинів, кваліфікації діянь і застосування диференційованої кримінальної відповідальності залежно від суспільної небезпечності.

Список використаних джерел

1. Сиводєд І. С. Кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми розслідування правопорушень у сфері охорони державної таємниці та охорони державного кордону // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. URL: https://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/2580 (дата посилання 05.04.2026).

2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата посилання 05.04.2026).

3. Денисенко Г. В. Кримінально процесуальні гарантії державної таємниці у кримінальних правопорушеннях підслідності слідчих Служби безпеки України. *Вісник кримінального правосуддя.* Науково-практичний журнал. № 3 4, 2022. URL: https://vkslaw.knu.ua/en/3-4-2022-actual-problems-of-criminal-justice/problems-of-the-criminal-process/criminal-procedural-guarantees-of-state-secrets-in-criminal-offences-under-the-responsibility-of-investigators-of-the-security-service-of-ukraine/?utm_source=chatgpt.com (дата посилання 05.04.2026)

4. Закон України «Про державну таємницю» від 21 січ. 1994 р. № 3855 XII https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text (дата посилання 05.04.2026).

Кривко Олена Вікторівна,
курсант ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Молошенко Жанна Арутюнівна,
викладач кафедри тактико-
спеціальної підготовки та особистої
безпеки поліцейського факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності НПУ
Донецького державного університету
внутрішніх справ

STEAM-ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасний розвиток суспільства характеризується активною цифровізацією, інноваційними трансформаціями та інтеграцією освітніх систем у глобальний простір. У цих умовах особливого значення набуває підготовка фахівців, здатних до комплексного вирішення професійних завдань, критичного мислення та адаптації до швидкозмінного середовища. Одним із ефективних інструментів модернізації освіти є впровадження STEAM-технологій навчання.

У сучасному сьогоденні STEAM-освіту розглядають як основу формування компетентностей XXI століття, що поєднують знання, практичні навички та інноваційне мислення.

Мета дослідження полягає в аналізі особливостей STEAM-технологій навчання та визначенні перспектив їх впровадження у закладах вищої освіти.

STEAM-освіта є міждисциплінарним підходом, що інтегрує природничі науки, технології, інженерію, мистецтво та математику. Її ключовою особливістю є орієнтація на практичне застосування знань та вирішення реальних проблем.

Основними принципами STEAM-технологій є: міждисциплінарність, практична спрямованість, дослідницький характер навчання, використання цифрових технологій, розвиток креативності.

Одним із найефективніших методів є проєктно орієнтоване навчання, яке передбачає виконання студентами комплексних завдань, що моделюють реальні професійні ситуації. Такий підхід сприяє формуванню не лише знань, а й практичних навичок, командної роботи та відповідальності.

Важливу роль відіграє також дослідницьке навчання, яке стимулює самостійну пізнавальну діяльність здобувачів освіти, розвиток аналітичного мислення та здатності до пошуку ефективних рішень.

Суттєвим компонентом STEAM є використання сучасних технологій, їх застосування дозволяє підвищити наочність навчання, моделювати складні процеси та забезпечити індивідуалізацію освітнього процесу.

Особливе значення має інтеграція творчого компонента (Arts), який сприяє розвитку креативності, інноваційного мислення та здатності до нестандартного вирішення завдань.

У закладах вищої освіти STEAM-технології можуть реалізовуватися через: міждисциплінарні курси, навчальні проєкти, науково-дослідницьку діяльність, міжнародні освітні програми.

Водночас впровадження STEAM-технологій супроводжується низкою викликів, серед яких є недостатнє матеріально-технічне забезпечення, необхідність підвищення кваліфікації викладачів, потреба оновлення навчальних програм.

Отже, STEAM-технології навчання є ефективним інструментом модернізації вищої освіти, що забезпечує формування комплексних компетентностей, розвиток критичного мислення та підготовку конкурентоспроможних фахівців. Перспективи розвитку STEAM-освіти безпосередньо пов’язані з цифровізацією.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки: теорія і практика. Київ, 2019. 312 с.

2. Морзе Н. В., Співаковський О. В. STEM-освіта: стан та перспективи розвитку. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2020. № 6. С. 1–16.

Кригін Євген Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бортун Каріна Олександрівна,
доцент кафедри ділової української
та іноземних мов навчально-
наукового інституту права та
психології Національної академії
внутрішніх справ, голова Ради
молодих вчених НАВС, кандидат
філологічних наук, доцент

РЕПУТАЦІЙНІ РИЗИКИ МОВЛЕННЄВОЇ НЕКОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА

У професії юриста слово має ключове значення. Саме через мовлення юрист формує правову позицію, пояснює складні норми клієнту, веде переговори та виступає в суді. Тому мовленнєва компетентність – це не додаткова навичка, а основа професійної діяльності. Водночас її недостатній рівень може створювати серйозні репутаційні ризики.

Репутація юриста формується поступово та базується насамперед на довірі. Як зазначає Т. Кравцова [7], ділова репутація юриста формується на основі фактів, які характеризують особу як представника певної професії чи бізнесу, надають інформацію про її професійні та управлінські здібності.

Мовленнєва компетентність юриста – це сукупність знань мовних норм, умінь і навичок ефективного використання мови в професійній діяльності (письмово та усно) для досягнення правових цілей. Вона передбачає точність, логічність, лаконічність, дотримання етичних норм та вільне володіння юридичною термінологією. Це основа професійної культури, необхідна для підготовки документів, консультування та участі в судових засіданнях [5].

Саме тому нашу увагу привернуло питання мовленнєвої некомпетентності юристів. На нашу думку, мовленнєва некомпетентність юриста – це комплексне явище, яке полягає у

відсутності або недостатньому рівні сформованості лінгвістичних, комунікативних та етико-психологічних навичок, необхідних для створення логічного, переконливого та нормативно правильного фахового дискурсу. Це призводить до неспроможності ефективно взаємодіяти з учасниками правовідносин, викривлення правової інформації та комунікативних невдач у професійній діяльності.

Насамперед ця вада реалізована у контексті використанні мовних неточностей: неправильної граматика, порушення норм літературної мови, невдалий стиль. Для звичайного спілкування це може не мати великого значення, але в юридичній сфері такі помилки виглядають як ознака непрофесіоналізму. Клієнт очікує від юриста точності в усьому, і мовлення тут не виняток.

Друга важлива проблема – неточність формулювань. Юридична мова повинна бути максимально чіткою. Якщо юрист говорить використовує загальні фрази або не може конкретно дати відповідь на запитання, це створює відчуття невпевненості. У результаті клієнт може сумніватися, чи варто довіряти такому спеціалісту [6].

Окремо варто звернути увагу на використання юридичної термінології. Неправильне або недоречне вживання термінів може не лише зіпсувати враження, а й призвести до реальних помилок у роботі. Юридичні поняття мають точне значення, і їх викривлення може змінити зміст всієї позиції. Ще один важливий аспект – логіка мовлення. Юрист повинен вміти будувати послідовну аргументацію. Якщо думки викладені хаотично, є суперечності або зайві ускладнення, це ускладнює сприйняття інформації. Для клієнта це означає нерозуміння ситуації, а для суду – зниження переконливості позиції.

Також небезпечною є звичка приховувати ризики або складнощі справи. Якщо юрист не пояснює можливі негативні сценарії, клієнт сприймає ситуацію занадто оптимістично. Коли результат виявляється іншим, відповідальність покладають саме на юриста.

Сьогодні соціальні мережі відкривають широкі можливості для фахової самопрезентації адвоката, формування його мовного іміджу, особистого бренду та клієнтського портфоліо. Водночас комунікативна стратегія правника має базуватися на етичному інформуванні про його професійний досвід, категорично виключаючи агресивний маркетинг, маніпулятивні тактики чи безпідставні гарантії щодо результатів судового розгляду [3].

Окремим вектором розвитку іміджу юриста є цифровізація, використання потенціалу нейромереж. Адже штучний інтелект у канві юриспруденції може розв’язувати такі виклики, як синтаксичний і

семантичний аналіз, виявлення термінологічних колізій, автоматичне тлумачення норм та машинний переклад юридичних текстів. Реальні приклади охоплюють: системи аналізу судової практики (ROSS Intelligence, Lex Machina), автоматизовані конструктори договорів (Contract Express, LawGeex), системи комп'ютерної лінгвістики (IBM Watson Legal, Luminance) та юридичні чат-боти (DoNotPay, Ailira). Водночас, застосування ШІ породжує виклики, пов'язані з мовною точністю, упередженістю алгоритмів, конфіденційністю та правовою відповідальністю [2, с. 77].

До того ж сучасний клієнт оцінює не лише результат, а й процес комунікації. Тобто такі явища є прямозалежними й впливають на конкурентоспроможність правника. Спрощена комунікація, сторітелінг у диджитал-еру, онлайн-стріми тощо безперечно трансформує комунікацію юриста. І невідповідність межах цих лінгвістичних елементів і призводить до мовленнєвої некомпетентності також [1].

На нашу думку, комплексна природа наслідків мовленнєвої некомпетентності юриста має таку унаочнену концепцію (рис. 1).

Рис. 1.[1]*Професійні та репутаційні ризики низької комунікативної культури юриста*

Варто наголосити, щоб уникнути репутаційних викликів, сучасний правник має всебічно дбати про власну мовну культуру: ритміку, вербальне наповнення власних виступів, логіку і чіткість виступів, пам'ятати про сторітелінг, дотримуватися етичні норм [4].

Дійсно, ефективним є поєднання кількох підходів: самонавчання, практика виступів, аналіз власних помилок і використання сучасних

[1] Рисунок створено за допомоги інтерфейсу Napkin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка автоматично перетворює текст на візуальні елементи, такі як схеми, інфографіка та діаграми. Вона дозволяє швидко візуалізувати ідеї, значно спрощуючи процес створення графічного контенту, презентацій та освітніх матеріалів.

освітніх ресурсів. Не менш важливо вміти адаптувати мовлення до різної аудиторії – клієнта, суду чи публіки.

На основі поданого матеріалу вище систематизовано й візуалізовано шлях сучасного юриста: від усвідомлення ризиків мовленнєвої некомпетентності до досягнення комунікативної майстерності (рис. 2).

Рис. 2.[1] *Еволюція професійної комунікації юриста:*
від подолання мовленнєвого дефіциту до комунікативної досконалості

Отже, мовленнєва некомпетентність юриста є серйозним фактором репутаційного ризику. Вона впливає не лише на сприйняття юриста, а й на результати його діяльності. У сучасному світі, де інформація поширюється миттєво, значення професійного мовлення лише зростає. Саме тому його розвиток має бути одним із пріоритетів у підготовці та практиці юриста.

Список використаних джерел

1. Бортун К. Основи риторичного мистецтва для майбутніх юристів: статус, функції. *«Платон мені друг, але істина дорожча»: між вірністю пам'яті та пошуком істини* : зб. матер. ІІІ Міжнар. молодіжної конф. (м. Чернівці, 3–4 березня 2025 року) / за заг. ред. А. Тичініної, І. Горохолінської, К. Калинич [та ін.]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 269–271.

2. Бортун К. О. Шляхи інтеграції юридичної освіти в європейський освітній прстір: упровадження штучного інтелекту. *Наука і правоохорона* : наук. журн.

[1] Рисунок унаочнено за допомоги «NotebookLM», інструменту штучного інтелекту (ШІ) від Google, який діє як персональний помічник для дослідження та навчання, аналізуючи документи (PDF, Google Docs, вебсторінки, відео, аудіо) для створення резюме, відповідей на запитання, флеш-карток, діалогів та інших навчальних матеріалів. Він «прив'язує» модель Gemini до ваших джерел, щоб давати відповіді виключно на основі наданої інформації, допомагаючи швидше опрацьовувати великі обсяги даних.

/ [редкол. : Ю. М. Чорноус (голов. ред.) та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. Вип. 4 (70). С. 71–79. DOI: https://doi.org/10.33270/05257004.7

3. Гнатенко К., Бортун К. Культура професійного мовлення юристів: сучасні тенденції розвитку. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2024. Вип. 14. С. 12–14.

4. Бортун К. Вплив мовленнєвої культури на професійний авторитет юриста. *Мова − кордон національної безпеки* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 21 лют. 2025 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2025. С. 288–292.

5. Мовленнєва компетентність майбутніх юристів (з сайту Донецького юридичного інституту МВС України). URL: https://dli.donetsk.ua/news/2018-08-10-1 (дата звернення: 31.03.2026).

6. Репутаційні ризики: правовий аналіз. *Lawgic*. URL: https://lawgic.com.ua/poslugy/gospodarske-pravo/reputaczijni-ryzyky/ (дата звернення: 31.03.2026).

7. Таліна Кравцова Етика та репутація в юридичному бізнесі. *Юридична газета*. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/etika-ta-reputaciya-v-yuridichn omu-biznesi.html (дата звернення: 31.03.2026).

Мірошниченко
Станіслав Олексійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права, Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗБУТУ НОВИХ СИНТЕТИЧНИХ ПСИХОТРОПНИХ І НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІД ВИГЛЯДОМ ТОВАРІВ ШИРОКОГО ВЖИТКУ (НА ПРИКЛАДІ КЕЙСУ U_420)

Сучасний ринок наркотичних засобів та психотропних речовин в Україні переживає трансформацію, пов'язану з активним розповсюдженням так званих «дизайнерських наркотиків» (синтетичних канабіноїдів, катинонів тощо). Особливу небезпеку становить діяльність організованих мереж, які здійснюють збут психотропів під виглядом легальної продукції (сувенірів, добавок, чаю) у фізичних магазинах

(«кафешопах»). Резонансне розслідування видання Bihus.Info щодо діяльності мережі «U-420» підсвітило критичні прогалини у механізмах кваліфікації таких правопорушень за ст. 307 та 315 КК України.

Проблема «законодавчого запізнення» та кваліфікація за статтею 307 КК України. Ключовою складністю кваліфікації дій збувачів є постійна модифікація хімічних формул психотропних речовин. Виробники замінюють окремі елементи у структурі речовини, що формально виводить її з-під дії Постанови Кабінету Міністрів України № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».

Як свідчать матеріали кейсу «U-420», речовина **ADB-4en-PINACA**, виявлена в результаті експертизи сувенірної продукції, була внесена до списку заборонених лише 5 лютого 2026 року. Це створює юридичний парадокс: фактично небезпечна речовина, що викликає важкі наслідки для здоров'я (галюцинації, серцеві напади, відмову нирок), до моменту офіційного оновлення списків знаходиться у «сірій зоні».

Суб'єктивна сторона злочину: умисел та «сувенірна» дезінформація. Кваліфікація за ст. 307 КК України потребує доведення прямого умислу на збут саме психотропних речовин. Мережі на кшталт «U-420» використовують прийоми «юридичного маскування»:

– маркування товару як «сувенірна продукція», «не для внутрішнього вживання», «колекційна одиниця»;

– використання завуальованого сленгу («броколі», «цегла», «сувеніри»).

З позиції захисту продавець «не знає» про психотропний вміст і реалізує «сувенір». Однак, наявність агресивного маркетингу, роздача безкоштовних тестерів та відсутність реальної сувенірної цінності товару свідчать про усвідомлення винними особами суспільно небезпечного характеру своїх дій. У цьому контексті важливою є судова експертиза не лише речовини, а й маркетингової стратегії підприємства як доказу спрямованості умислу.

Проблема інфлюенс-маркетингу та схиляння до вживання (ст. 315 КК України). Залучення блогерів з багатотисячною аудиторією для реклами «боксів із сувенірами» створює ілюзію легальності та безпечності продукту. Дії популярних осіб, які демонструють ефекти «розслаблення» від продукції, що містить синтетичні канабіноїди, можуть бути кваліфіковані за **ст. 315 КК України (Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів)**.

Складність кваліфікації тут полягає у розмежуванні рекламної інтеграції товару та умисного схиляння до вживання психотропів. Проте, з огляду на специфіку цільової аудиторії (підлітки та молодь), такі дії

мають підвищену суспільну небезпеку і потребують жорсткої реакції правоохоронних органів.

Організаційна структура: дроблення бізнесу як спосіб уникнення відповідальності. Використання мережі ФОПів для кожної окремої точки продажу дозволяє організаторам уникати кваліфікації за ознакою «організованої групи» або «злочинної організації» (ст. 255 КК). При затриманні окремого продавця або власника однієї точки, відповідальність залишається локальною, не торкаючись бенефіціарів мережі.

Для ефективної кваліфікації необхідно застосовувати методику аналізу фінансових потоків та єдиного центру управління торговими марками (наприклад, реєстрація ТМ «U-420», «Joint Point», «Greenstate» на одну компанію – «Bohemius Plus»). Це дозволяє довести системність та ієрархічність злочинної діяльності.

Аналіз діяльності сучасних мереж, зокрема «U-420», демонструє чітку спадковість методів, що використовувалися під час першої масової хвилі розповсюдження синтетичних канабіноїдів в Україні у 2009–2014 роках. Тогочасна «епідемія спайсу» (від англ. *Spice*) заклала фундамент для сучасних схем обходу антинаркотичного законодавства:

Термінологічне маскування. Як і 15 років тому, коли синтетичні суміші продавалися під виглядом «пахощів» (*incense*), «добрив для рослин» або «солей для ванн», сучасні ділки використовують термін «сувенірна продукція». Це класичний прийом виведення об’єкта з-під дії регуляторних актів шляхом підміни його функціонального призначення.

Технологія «молекулярного дрейфу». Саме в період 2000-х років наркоторговці вперше масово застосували стратегію швидкої зміни хімічної формули (створення аналогів). Як тільки одна речовина (наприклад, JWH-018) потрапляла до заборонених списків, її замінювали на структурно схожу, що формально вважалася легальною. Цей «біг по колу» між хіміками-дизайнерами та законодавцями триває й досі, що ми бачимо на прикладі запізнілого внесення ADB-4en-PINACA до списків.

Доступність і «вітринність». Епідемія 2000-х вирізнялася відкритістю – продаж здійснювався через кіоски та інтернет-сайти без жодного приховування. Сучасна мережа «U-420» фактично реанімувала цю модель «білого маркетингу», використовуючи яскраві неонові вітрини, термінали для оплати картками та агресивну рекламу в соцмережах, що створює у споживача (особливо неповнолітнього) хибне враження безпечності та легальності продукту.

Кейс мережі «U-420» та минулий досвід демонструє, що традиційні підходи до кваліфікації злочинів у сфері обігу наркотиків потребують оновлення, адже на момент написання цієї тези, будь-хто може зайти в так званий магазин сувенірів в центрі міста, та купити небезпечну отруту, яка руйнує життя багатьох людей.

Список використаних джерел

1. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п#Text.
2. Кримінальний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.
3. BIHUS Info. Правда про «сувеніри» з U420: що показала експертиза?, 2026. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=oWJJBEWwyPI.

Огниста Дарія Леонідівна,
здобувач вищої освіти
факультету публічного управління
Хмельницького університету
управління і права
імені Леоніда Юзькова
Науковий керівник:
Голярдик Наталія Анатоліївна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова

СОЦІАЛЬНА ТРИВОЖНІСТЬ ЯК НАСЛІДОК ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СУСПІЛЬСТВІ

Соціальна тривожність – це стан підвищеного збудження, об'єктом якого є очікування негативного досвіду у соціальному контексті. Люди із соціальною тривожністю відчувають труднощі у спілкуванні та соціальних сценаріях, особливо публічних виступах, промовах та розмовах з незнайомцями. Доволі часто вони фокусуються на мисленнєвому проживанні певних потенційних ситуацій, аби зрозуміти як їм потрібно поводити себе у подальшому, щоб уникнути «найгіршого» сценарію, який вони можуть уявити. Соціальні зміни створюють умови, де не розуміння того, що нас чекає, далі стає нормою та формує ядро нашого повсякденного життя. У цьому контексті багато рутинних частин нашого життя змінюється і набуває нових характеристик, створюючи виклики для нашого спокою. Соціальні зміни особливо стосуються наших взаємин, культурних норм та

загального стану більшості людей навколо нас. Багато людей стають більш роздратованими та їм стає важче толерувати помилки інших. Це створює додатковий фактор страху для людини з соціальною тривожність, оскільки «помилка» у соціумі може створювати відчуття параної, де особистість починає компульсивно готуватися до кожної навіть найдрібнішої соціальної ситуації [1].

Проте важливо зазначити, що соціальна тривожність може формуватися і в тих людей, які раніше її не відчували. Саме соціальні трансформації можуть змінювати людей та їхнє самовідчуття у соціумі. Травматичні події пов'язані з війною, втратою домівки, труднощами на роботі та з близькими створюють відчуття власної безпорадності на багатьох рівнях нашого життя, особливо з іншими людьми. Якщо людина перебувала в екстремальних умовах, де її життю загрожувала небезпека, то це спонукає її нервову систему до перебування у стані «бий або біжи», де людина постійно аналізує та сканує своє оточення, аби уникнути потенційної загрози з боку інших. Вона починає аналізувати їхні наміри, мотиви, поведінку, та емоційно-тілесні вияви [2, с. 24]. Це формує стан постійної небезпеки, людині важко розслабитись, важче віддатися процесу та відчути задоволення від простого людського спілкування. З часом це може спричиняти різні незручні або неприємні ситуації у соціумі, де інші люди неправильно інтерпретують наміри людини із травматичним досвідом, що згодом дає лише підкріплення ранньому припущенню «людям не можна довіряти, вони небезпечні».

Менш травматичні події також можуть формувати соціальну тривожність. Загальна невизначеність соціального контексту за умов активних економічних та культурних змін, розмиває вимоги та очікування інших, створюючи негативний досвід, який в подальшому формує соціальну тривожність. Прикладом цього може слугувати вимушене внутрішнє переміщення осіб, які повинні адаптуватись до умов життя в іншій частині країни, яка має власну культуру, можливий діалект, звички та норми. Одним із чинників, який може підсилювати формування соціальної тривожності є відчуття, що людина не належить до цієї спільноти. Різниця у вищезазначених нормах взаємодії може вирізняти людину з-поміж інших, створюючи бар'єр у спілкуванні, та підґрунтя для дискримінації з боку інших [3, с. 28].

У всіх цих прикладах є аспект негативного досвіду, який людина вбирає у себе та використовує як подальший орієнтир у своїй взаємодії з іншими. Проте проблема може полягати не лише у негативному досвіді безпосередньо з іншими людьми. До прикладу хронічне відчуття

безпорадності через невизначеність та навколишні зміни може переходити у конкретні сфери життя, однією з яких є соціальна взаємодія. Тобто людина переносить загальне відчуття безпорадності на соціальний контекст, що може відбуватися як захисний механізм аби не відчувати безпорадності.

Наслідком процесів соціальної тривожності є соціальне уникнення та відчуття відчуження від інших, що особливо може погіршуватись, якщо людина почуває себе цілковито самотньою, тобто не має друзів або близьких поряд, або ізолює себе від них. Такі люди перестають бути активними учасниками суспільства, що є важливим під час кризової ситуації, яка є у країні. Вони уникають контакту, надають перевагу використанню сервісів, які не вимагають або мінімізують соціальну присутність, формують онлайн друзів, можуть бути учасниками онлайн спільнот та намагаються відбудувати своє соціальне поле в інтернет просторі, що лише підсилює їхню відчуженість від реального соціального простору, оскільки існує менш важка альтернатива [4]. Важливо звертатися до відповідних спеціалістів, які зможуть надати консультаційну або терапевтичну допомогу, проте варто пам'ятати, що сама соціальна тривожність може створювати перешкоди для очної форми терапії, що може компенсуватися онлайн форматом, який також зможе задовольнити потреби клієнта. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), яка працює з внутрішніми негативними установками, експозиційна терапія, тобто поступова участь у неприємних соціальних ситуаціях та робота з сигналами тіла.

Таким чином, можна стверджувати, що соціальна тривожність перетворюється на закономірну реакцію особистості на активну трансформацію оточення. Соціальні трансформації та травматичні події, з якими стикається людина, знижують відчуття безпеки та захищеності, змушуючи нервову систему працювати в режимі постійного пошуку загроз. Це створює страх перед помилкою, спричинений загальною напругою в суспільстві, який веде до постійної підготовки до чогось поганого, а згодом до повного уникнення реальної взаємодії. Таке відчуження, хоч виступає захисним механізмом від безпорадності, але як наслідок несе в собі проблеми та соціальну усуненість для індивіда. Втеча в онлайн-простір лише приховує стан тривоги, підміняючи живий досвід безпечною, але штучною альтернативою. Терапевтичне втручання за допомогою інструментів КПТ, тілесного орієнтування та експозиційної терапії стають важливими елементами покращення стану людини із соціальною тривожністю.

Список використаних джерел

1. Батраченко І., Сурякова М., Учитель І. Соціальна тривожність у міжособистісній взаємодії студентів. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки».* Вип. 10. 2021. С. 3–11.
2. Овчаренко О. Ю. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2023. 248 с.
3. Ільєнко О. В. Чинники соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців. Київ : КІСП, 2023. 99 с.
4. Мгалоблішвілі А. Психологія використання соціальних інтернет-мереж сучасними українськими користувачами. *Вчені записки Університету «КРОК».* № 2 (70). 2023. С. 201–208.

Редченко Євгеній Васильович,
курсант факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України
Кітура Андрій Михайлович,
курсант факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України
Науковий керівник:
Кондратюк-Антонова Тетяна Вячеславівна,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Київського інституту Національної гвардії України, кандидат філософських наук, доцент

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ МОРАЛІ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ НГУ

Актуальність цієї проблематики зумовлена тим, що сьогодні у період збройного конфлікту та широкомасштабних військових операцій на теренах нашої країни військовослужбовці сектору безпеки та оборони (зокрема, НГУ) стикаються зі специфічними моральними викликами: виконанням службових завдань в умовах бойових дій, взаємодією з цивільними під час евакуацій, антитерористичних

операцій, ризиком порушення прав людини під тиском оперативних завдань. Це породжує певні проблеми з перевантаженням та моральним виснаженням військовослужбовців.

Сучасні наукові дослідження підкреслюють необхідність системних етичних тренінгів щодо запобігання порушенням та моральним перевантаженням особового складу [2; 3; 4; 5]. Дослідники звертають увагу, що межі норм етичної поведінки військовослужбовців НГУ визначені військовими статутами ЗС України, бойовими статутами, нормами міжнародного права та іншими нормативно-правовими документами. У травні 2017 року затверджено Кодекс етичної поведінки військових посадових осіб та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, у Національній гвардії України [4].

Військова мораль як сукупність моральних норм, ціннісних установок і поведінкових стандартів, визначає ставлення військовослужбовців до служби, товаришів, цивільного населення та держави. Для військових формувань, які поєднують озброєну силу й правоохоронні функції (як НГУ), військова мораль є не лише етичним орієнтиром, а й гарантом легітимності дій, оскільки забезпечує додержання законності, гуманності й суспільної довіри [3].

Військова мораль охоплює почуття обов'язку й вірності державі; готовність до самопожертви; повагу до життя та гідності людини; дисципліну й підпорядкування законним наказам; взаємопідтримку між товаришами по зброї; чесність і відповідальність перед суспільством. У межах діяльності НГУ військова мораль також інтегрується з посадовою етикою правоохоронця, що містить в собі додержання прав і свобод громадян під час виконання функцій з охорони громадського порядку та захисту держави [2].

Трансформація основних принципів військової моралі у сучасному контексті приводить до осмислення поля їх реалізації в діяльності сектору безпеки та оборони, і зокрема НГУ. Принцип вірності передбачає вірність Конституції, законній владі та присязі. Сьогодні він формує основу довіри між суспільством і представниками силових структур, фахівцями НГУ.

Принцип законності змушує військовослужбовців діяти в межах національного та міжнародного права (зокрема, норм Міжнародного гуманітарного права). Він пов'язаний з принципом людяності та поваги до людської гідності, коли необхідно уникати застосування надмірної сили, здійснювати захист цивільних, гуманно поводитись з підозрюваними. Ці принципи актуалізуються у нинішніх реаліях ведення бойових дій. Повноваження військовослужбовців НГУ регламентовані Законом про Національну гвардію та іншими нормативними актами [1].

Прийняття морально-етичних рішень у кризових ситуаціях залежать від реалізації принципу професіоналізму і відповідальності, що об'єднує рівень професійної підготовки та моральної стійкості.

Реалізація принципу солідарності, бойового братерства передбачає взаємодопомогу, підтримку та захист товаришів, що підвищує боєздатність і моральний дух у підрозділах. Внутрішнім регулятором поведінки військовослужбовців виступає принцип честі та власної гідності.

Ще одним важливим принципом військової моралі є принцип підзвітності та прозорості, який охоплює внутрішню дисциплінарну відповідальність та механізми розгляду порушень, які впливають на зміцнення суспільної довіри.

Оскільки діяльність НГУ регламентується Законом України «Про Національну гвардію України», нормативними актами МВС, статутами і внутрішніми положеннями академічних та навчальних підрозділів, то в цих межах реалізується військова мораль через правову дисципліну та професійні стандарти.

Трансформація та втілення моральних принципів військовослужбовців НГУ здійснюється через присягу, яка формує обов'язок, моральну орієнтацію та виховання моральних цінностей під час прийняття військової присяги і проведення військово-професійної підготовки.

Сучасні вимоги військової моралі орієнтуються на стандарти НАТО, що вимагає інтеграції обов'язкових модулів з військової етики й міжнародного гуманітарного права з усіма рівнями підготовки військовослужбовців; розвиток системи психологічної підтримки та програм профілактики морального виснаження військових; посилення механізмів внутрішньої й зовнішньої підзвітності; активної співпраці з громадськими організаціями та місцевими громадами для підвищення довіри й безпечної взаємодії підрозділів НГУ; організації регулярних етичних симуляцій (case studies) та міжвідомчих навчань з поліцією, ДСНС, місцевою владою [4].

Отже, трансформація військової моралі сьогодні є складним багатовимірним процесом, що поєднує індивідуальні цінності й інституційні норми. Для НГУ, що виконує завдання як у сфері оборони, так і в правоохоронній галузі, особливе значення має поєднання принципів гуманності, законності, професіоналізму та підзвітності. Реалізація цих принципів досягається через правові норми, системну підготовку, дисциплінарні механізми, психологічну підтримку та потребує постійної адаптації до викликів сучасного воєнного конфлікту на теренах нашої країни.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну гвардію України». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 17. ст. 594. Документ 876-VII, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2019, підстава – 2629-VIII (дата звернення: 07.04.2026).
2. Воробйов В. Шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх військових фахівців Національної гвардії України. *Військова освіта.* Збірник наукових праць Національного університету оборони України. № 1 (33). 2016. 2019. С. 42–48. URL: https://doi.org/10.33099/2617-1783/2016-1/42-48
3. Телелим В., Приходько Ю., Прохоров О. Система підготовки військових фахівців: здобутки, становлення, напрями та шляхи подальшого реформування. *Військова освіта.* Збірник наукових праць Національного університету оборони України. № 1 (33). 2016. 2019. URL: https://doi.org/10.33099/2617-1783/2016-1/3-14
4. Бєлай С. В., Минько О. В. Етичні аспекти розвитку системи цивільно-військового співробітництва у формуваннях Національної гвардії України. *Честь і закон.* № 4 (71). 2019. С. 55–63. URL: https://chiz.nangu.edu.ua
5. Флурі Ф., Бадрак В. Національна гвардія України: шляхи розвитку. Женева-Київ : Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2017. 50 с.

Сальніченко Дар'я Дмитрівна,
курсант навчально-наукового інституту № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Головко Олександра Владиславівна,
доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін навчально-наукового інституту № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ УКРАЇНИ

На цьому етапі розвитку України, євроінтеграційний процес є необхідним інструментом для реалізації національних інтересів. Вступ України до ЄС – наступний крок у розвитку демократичної держави, адже дане питання турбує українців не перший рік. Суспільство

потребує змін і під час широкомасштабного вторгнення можливість стати рівноправною частиною європейської спільноти розглядається не як можливість, а реальна потреба.

Для вступу до ЄС необхідно здолати довготривалий та складний шлях, який Україна вже розпочала. Отримавши статус кандидата на членство у червні 2022 року, ми відкрили для себе нові можливості в різних сферах життєдіяльність держави, зокрема політиці, економіці, культурі. Під час проведення соціологічних досліджень восени 2024 року 67 % опитаних українців вказали, що їм бракує інформації про те, як на них впливають реформи, пов'язані зі вступом в ЄС, 62 % – інформації про вигоди, які громадяни особисто отримають від вступу України в ЄС [1]. Тож доцільним є оцінити реальні перспективи від членства в Європейському Союзі, що зможуть відчути на собі українці.

Соціальні та культурні перспективи стосуються безпосереднього впливу на якість життя населення. Варто зазначити, що вступ до ЄС передбачає наявність свідомого, чесного та відповідального суспільства. Не виключено, що в майбутньому відбудеться зміна поглядів та системи цінностей. Громадські настрої будуть змінюватися, сталими ставатимуть нові погляди. Також Україну чекатиме низка змін у сферах соціального захисту, освіти та науки, охорони здоров'я, спорту та творчості, культури та інших галузей життєдіяльності суспільства.

Після завершення євроінтеграційного процесу доступнішими стануть можливості міжнародного співробітництва, навчання, обміну досвідом, що сприятиме інтеграції України у світовий науковий простір. Україну очікуватимуть структурні зміни в галузі забезпечення рівноправності та захисту прав людини, підвищення ефективності системи правосуддя допоможе створити безпечне та комфортне середовище для кожного громадянина. Ще однією вагомою перспективою є створення нових робочих місць, розширення виробничих потужностей та сфери надання послуг покращить ситуацію на ринку праці, надаючи змогу українцям вдало працевлаштовуватися, що стане одним з факторів економічного зростання [2]. Без уваги не залишиться й розвиток культури, збереження матеріальної й нематеріальної спадщини, відбудова й створення нових пам'яток стануть пріоритетним напрямком у період повоєнної відбудови.

ЄС проводить активну політику щодо збереження екології, захисту морських та наземних екосистем, «зеленої енергетики». Долучившись до таких програм Україна зможе поступово зменшувати негативні наслідки воєнних дій для довкілля. Покращення якості повітря, води, ґрунту, відновлюваної енергетики позитивно вплине на якість життя та здоров'я населення.

Отже, євроінтеграційний процес це необхідний шлях України до міжнародного визнання, створення демократичного суспільства та підвищення рівня життя. Членство в ЄС дозволить задовольнити потреби населення та інтереси держави, відкриє нові можливості та перспективи для подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Вигоди для українців від вступу в ЄС: екологічна якість життя Суспільство і довкілля. *Суспільство і довкілля*. URL: https://rac.org.ua/vstup-do-yes-uk/vygody-vid-vstupu-do-yes/vygody-dlya-ukrayinczіv-vid-vstupu-v-yes-ekologichna-yakist-zhyttya/

2. Арсіян Р., Перепелиця К., Арсіян С. Перспективи вступу України до ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. С. 385–389. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/95.

Тарабанов Олександр Юрійович,
курсант Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Пахуча Еліна Вікторівна,
доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін,
кандидат економічних наук, доцент

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ АУДИТ: МЕТОДИ Й ІНСТРУМЕНТИ

Сьогодні питання прозорості та доброчесності управління перестало бути просто формальністю, перетворившись на передумову довіри до організацій та державних інституцій. У цьому контексті антикорупційний аудит набуває вирішальної ролі, адже його мета не лише виявляти порушення, а й розкривати слабкі місця. Такий аудит полягає в детальному аналізі процесів і прийнятих рішень, які потенційно несуть ризик зловживань. Саме тому вибір методів і засобів антикорупційного аналізу є критично важливим, оскільки від них залежать глибина дослідження та практична значимість отриманих висновків.

Згідно з індексом сприйняття корупції Україна посідає 104 місце з-поміж 182 країн [1], в умовах військового стану, надання фінансової допомоги закордонними партнерами, трансформації економіки

орієнтовану на оборонний сектор питання боротьби з корупцією набуває надважливого значення, адже недостача виділених коштів, спрямованих на підсилення відповідного сектору економіки може мати критичні наслідки для суверенітету держави.

В умовах наближення України до європейських стандартів контролю підприємств, трансформації економіки, посиленні вимог до прозорості діяльності суб'єктів господарювання проблема протидії корупції набуває особливої актуальності. Корупційні ризики негативно впливають на ефективність управління, інвестиційну привабливість та рівень довіри до державних і приватних інституцій. У цьому контексті важливим інструментом забезпечення доброчесності виступає антикорупційний аудит.

Проаналізувавши існуючи визначення антикорупційного аудиту нами було запропоновано власне визначення. Антикорупційний аудит – це системний процес незалежної перевірки діяльності підприємства/державної установи, спрямований на виявлення, оцінювання та запобігання корупційним ризикам і правопорушенням згідно з вимогами чинного антикорупційного законодавства. В Україні основними установами боротьби з корупцією є: НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС, ДБР, БЕБ та АРМА. Основними цілями та завданнями антикорупційного аудиту відповідно до законодавства є: перевірка й оцінка системи протидії корупції на підприємстві (антикорупційної програми), перевірка дотримання антикорупційної політики, дотримання підприємством антикорупційного законодавства, оцінка представницьких витрат на предмет розумної обґрунтованості, розслідування угод при закупівлі товарів, робіт, послуг на предмет виявлення закупівлі за цінами, величина яких припускає комерційний підкуп, дослідження незвичайних фінансових операцій, перевірка достовірності фінансової звітності, оцінка толерантності контрагентів до хабарництва з метою мінімізації ризику ділових відносин та ін. [2] Для підвищення ефективності антикорупційного аудиту розробляються відповідні антикорупційні програми (комплекс правил, стандартів та процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції).

Антикорупційний аудит реалізується через сукупність взаємопов'язаних методів та інструментів, що забезпечують системне виявлення та запобігання корупційним ризикам. До основних методів належать:

1. Ризик-орієнтований підхід: стратегія управління, за якою суб'єкт (антикорупційний орган) ідентифікує, мінімізує та оцінює ризики, фокусуючись на найпроблемніших зонах;

2. Документальна перевірка: аналіз фінансових документів підприємства, звітів, договорів;

3. Комплаєнс-аудит: незалежна перевірка підприємства, з метою виявлення невідповідності із чинним законодавством у внутрішній політиці підприємства, галузевих стандартах, етичних норм;

4. Спостереження та опитування працівників підприємства;

5. Форензік-аудит: комплексна незалежна перевірка фінансово-господарської діяльності підприємства на наявність розкрадань, корупції, зловживання повноваженнями, шахрайства;

6. Аналітичний метод: аналіз фінансової звітності, порівняльний аналіз, факторний аналіз.

Інструментальне забезпечення функціонування антикорупційного аудиту є:

1. IT інструменти: електронні системи закупівель (Prozorro), системи аналізу даних (IDEA, ACL Analytics, Tableau), системи виявлення підозрілих операцій (Actimize, Nice Actimize, ComplyAdvantage), електроні декларації (YouControl).

2. Юридично-нормативні інструменти: антикорупційні програми, кодекс етики, контроль конфлікту інтересів.

3. Контрольні інструменти: внутрішній аудит, інвентаризація.

4. Комунікаційні інструменти: анонімні канали повідомлень, гарячі лінії, внутрішні розслідування.

5. Аналітичні інструменти: реєстр ризиків (систематизований перелік корупційних ризиків із їх описом, ймовірністю та наслідками), матриця ризиків (інструмент ієрархії ризиків (низький/ середній/високий рівень)), бенчмаркінг (порівняння показників з іншими установами, підприємствами цієї галузі).

Антикорупційний аудит суттєво відрізняється у своїй реалізації в державному та приватному секторах. Основними відмінностями цих секторів можна вважати:

Державний сектор: регламентованість діяльності; підвищений рівень зовнішнього контролю; обов'язковість дотримання процедур публічних закупівель; чітка та уніфікована послідовність виконання господарських операцій та фінансової діяльності.

Корупційні ризики державного сектору: корупція у сфері державних закупівель (невідповідність фактично наданих коштів із коштами переданими згідно з документом, невідповідність тендерної угоди із ринковими цінами та ін.) нецільове використання бюджетних коштів; конфлікт інтересів посадових осіб.

Приватний сектор: більша гнучкість внутрішніх процедур; орієнтація на прибуток і репутацію; залежність від інвесторів та партнерів.

Корупційні ризики приватного сектору: корупція у відносинах із контрагентами; співпраця із фіктивними підприємствами; подвійна бухгалтерія (створення офіційної фінансової звітності для державних органів та «тіньової» із реальними доходами, витратами та операціями підприємства).

Антикорупційний аудит є важливим елементом системи запобігання та протидії корупції, та суттєво відрізняється залежно від того, підприємство державного чи приватного сектору піддається перевірці [3]. Його ефективність ґрунтується на комплексному та систематичному поєднані методів та інструментів.

На підставі аналізу стану антикорупційного аудиту в Україні запропоновано такі рекомендації щодо підвищення його ефективності: перехід до постійного (безперервного) контролю фінансових операцій, а не лише періодичних перевірок; розподіл обов'язків між працівниками (одна особа не може повністю контролювати фінансову операцію); подвійне погодження важливих рішень (мінімум дві особи перевіряють великі витрати або контракти); стандартизація закупівель (критерії вибору постачальників, їх фінансова історія, місце серед інших постачальників цієї галузі, власник, репутація, країна походження, судові справи); упровадження штучного інтелекту в програми з перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства.

Антикорупційний аудит слугує не лише інструментом контролю, а й складовою системи управління ризиками, що сприяє формуванню прозорого середовища та підвищенню ефективності функціонування підприємства.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції – 2025. Transparency International Ukraine. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/

2. Гордієнко Н. І., Середа А. Є. Антикорупційний аудит – діючий інструмент протидії корупції. *Стратегічна аналітика та антикорупційний аудит в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, регіону, суб'єктів господарювання* : мат-ли VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26–27 жовтня 2017 р.). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. С. 70–72. URL: https://eprints.kname.edu.ua/48491/1/ilovepdf_com-70-72.pdf

3. Sievidova I., Pakhucha E., Susidenko O., Pavlenko N., Rudenko S., Velieva V. Interaction between Audit and Tax Control Systems in Ensuring State Financial Stability and Economic Security. *European Journal of Sustainable Development*. 2026. Vol. 15 (1). P. 807–830. https://doi.org/10.14207/ejsd.2026.v15n1p807

Черновський Іван Олександрович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бортун Каріна Олександрівна,
доцент кафедри ділової української
та іноземних мов навчально-
наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, голова Ради
молодих вчених НАВС, кандидат
філологічних наук, доцент

ЕТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ВИМІРИ МОВЛЕННЯ ЮРИСТА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Етичні та культурні дифузії мовлення юриста у соціальних мережах у сучасних умовах цифровізації суспільства постають як складне та багатовимірне явище, що поєднує правові, комунікативні та морально-етичні аспекти професійної діяльності юриста. Само вони, ставши важливим інструментом публічної комунікації, фактично розширили межі традиційного юридичного дискурсу, який раніше функціонував переважно в межах судового процесу, офіційних документів і професійного спілкування.

Відповідно до положень Правил адвокатської етики [9–10], які визначають стандарти поведінки адвоката як у професійній діяльності, так і поза її межами, будь-яка комунікація адвоката, зокрема в соціальних мережах, має відповідати принципам законності, незалежності, конфіденційності, доброчесності та поваги до професії. Особливо акцентовано, що адвокат повинен утверджувати авторитет адвокатури та сприяти зміцненню довіри суспільства до правничої професії, утримуючись від дій і висловлювань, які можуть завдати шкоди її репутації [6]. Це означає, що навіть приватна активність у соціальних мережах не є повністю відокремленою від професійної ролі юриста, оскільки вона може бути сприйнята як вияв його професійної позиції або характеристика його етичного рівня [7].

Юрист сьогодні має вільно оперувати інтерактивними технологія, інноваційними девайсами й сучасними мовними моделями.

Бо мовна природа соціальних мереж вимагає від правника високого рівня критичного мислення, подоланні бар'єрів під час спілкування у режимі онлайн, знання ефективних кейсів сторітелінгу й самопрезентації [11, с. 77].

І попри це, у соціальних мережах правник має пам'ятати про засади достовірності, точності та правової коректності. Адже неперевірена інформація, маніпулятивні тактики, пейоративна лексика можуть змінити фокус і вектор громадської думки, спричинити розголос судового процесу (недозволеного законом, наприклад), що суперечить етичним засадам юриспруденції [5].

Етична канва принципу об'єктивності за імператив ставить нейтралізацію категоричних висловлень, упередженого ставлення до учасників судового процесу. Правник постає як культуртреґер у публічному полі, виконуючи волюнтативну функцію, сприяючи популяризації юридичного слова, освіти й іміджу у соціальному континуумі, без неправомірної трансформації в лінгвістичному плані [2; 4].

Конфіденційність є надзавданням для юриста в еру спілкування в соціальних мережах, яка може мати не лише репутаційні загрози для самого юриста, а й містити руйнівний вплив для його клієнтської бази. Соціальна природа мережевого спілкування вимагає особливої обачності й самоконтролю.

Професійна культура фахового мовлення правника пейоративну лексику, чорну риторику, надпіар, мову ворожнечі тощо фокусує як табуйовану, неприпустиму. Адже навіть у ситуаціях публічних дискусій чи професійних конфліктів юрист повинен демонструвати високий рівень мовленнєвої культури, толерантність і повагу до опонентів. Соціальні мережі, які часто провокують емоційні реакції та спрощення комунікації, не звільняють юриста від обов'язку дотримуватися цих стандартів, а навпаки, підвищують вимоги до його професійної відповідальності [3].

Також неприпустимими є висловлювання, які можуть підірвати довіру до судової системи, дискредитувати колег або створити враження упередженості. Саме тому інтерфейс соціальної сторінки юриста, лінгвістичний шлейф його дописів, світлин, контент викладених відео можуть бути причиною для процесуального покарання, що суперечить нормам професійної етики.

Сучасний потенціал соціальних мереж надає неймовірний вибір для успішної самопрезентації і самореклами власних послуг: мовний імідж, бренд і клієнтське портфоліо. Проте такі дії мають бути спрямований на ознайомлення з професійними можливостями адвоката,

а не на агресивне нав'язування послуг, маніпулятивних висловлень, перебільшень щодо гарантованого успіху під час судового процесу [6].

Культура юридичного мовлення в соціальних мережах також передбачає дотримання високих стандартів мовленнєвої грамотності, логічності та структурованості викладу. Використання професійної термінології повинно поєднуватися з доступністю для широкої аудиторії, що вимагає від юриста здатності адаптувати складні правові конструкції до рівня сприйняття неспеціалістів без втрати змісту. У цьому аспекті юрист постає не лише як носій спеціальних знань, а і як комунікатор, який формує правову культуру суспільства, сприяє підвищенню рівня правової обізнаності та розвитку критичного мислення [1].

Унаочнено подаємо наше авторське бачення багатовимірної природи юридичного мовлення юриста в онлайн-просторі, яка візуалізує трансформацію професійної комунікації правника під впливом цифрового середовища. Ядром візуалізації є метафора призми, крізь яку проходить «світло» (мовлення юриста в еру онлайн), розкладаючись на спектр ключових характеристик. Це підкреслює ідею, що в онлайн-просторі звична комунікація набуває багатовимірності та нових специфічних рис (див. рис.).

Рис[1]. Багатовимірна природа мовлення юриста в онлайн-просторі

[1] Рисунок створено за допомоги інтерфейсу Napkin.ai, платформи на основі штучного інтелекту, яка автоматично перетворює текст на візуальні елементи, такі як схеми, інфографіка та діаграми. Вона дозволяє швидко візуалізувати ідеї, значно спрощуючи процес створення графічного контенту, презентацій та освітніх матеріалів.

Отже, етика та культура юридичного мовлення у соціальних мережах є багатовимірною складовою професійної компетентності сучасного юриста. Вони вимагають поєднання глибоких правових знань із високим рівнем мовної культури, етичної свідомості й відповідальності за власну публічну діяльність. Умови цифрової ери не лише трансформують можливості для юридичної комунікації, а й суттєво підвищують вимоги, виклики до її якості та мовного контенту зокрема. Саме тому дотримання етичних стандартів у соціальних мережах є необхідною передумовою збереження авторитету правничої професії, забезпечення довіри до правової системи й ефективного функціювання правової держави зокрема.

Список використаних джерел

1. Етика адвоката в соцмережах: межі публічності та самореклами. *Universum*. URL: https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=92191c47-55d3-44cb-92ef-2 8 f73df3a302

2. Бортун К. Основи риторичного мистецтва для майбутніх юристів: статус, функції. *«Платон мені друг, але істина дорожча»: між вірністю пам'яті та пошуком істини :* зб. матер. ІІІ Міжнар. молодіжної конф. (м. Чернівці, 3–4 березня 2025 р.) / за заг. ред. А. Тичініної, І. Горохолінської, К. Калинич [та ін.]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 269–271.

3. Бортун К. О. Професійне мовлення юристів: актуальні тенденції та напрями розвитку. *Українська гуманітаристика в координатах сучасності.* Міжнар. наук. конф. 14–15 листоп. 2024 р. Київ. С. 17–19.

4. Гнатенко К. О. Використання цифрових технологій забезпечення мовної коректності в юриспруденції. *Синергія права, правоохоронної діяльності та психології* : зб. матер. підсумкової наук.-теорет. конф., присвячена Дню науки (м. Київ, 15 трав. 2025 р.) / редкол. : О. О. Старицька, В. Г. Сюравчик. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 32–34.

5. Бортун К. Вплив мовленнєвої культури на професійний авторитет юриста. *Мова – кордон національної безпеки* : зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 21 лютого 2025 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2025. С. 288–292.

6. Гнатенко К., Бортун К. Культура професійного мовлення юристів: сучасні тенденції розвитку. *Збірник наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2024. Вип. 14. С. 12–14.

7. Коломійчук В. Адвокат у соціальних мережах: межа між комунікацією і дисциплінарною відповідальністю. *LIGA.net Blog*. URL: https://blog.liga .net/user /vkolomiychuk/article/30605

8. Положення про дисциплінарну відповідальність адвоката. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua

9. Поведінка адвоката у соціальних мережах: окремі вимоги щодо дотримання норм адвокатської етики. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: https://www.hsa.org.ua

10. Царьова І. В., Грицай І. О. Культура професійного мовлення юриста : навчальний посібник. Київ : Хай-Тек Прес, 2017. 140 с.

11. Короткова Ю., Бортун К. Підвищення пізнавального інтересу майбутніх юристів шляхом застосування інтерактивних технологій та електронних ресурсів. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 4 (72). С. 69–79. DOI https://doi.org/10.51647/kelm.2025.4.11

Шенькарук Анастасія Євгеніївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Поштаренко Інна Валеріївна,
доцент кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії в галузі права

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ

Стрімкий розвиток штучного інтелекту суттєво змінює не лише технологічну сферу, а й характер кримінальних правопорушень. Штучний інтелект сьогодні вже не просто допоміжний інструмент, а фактор, який підвищує складність, масштаб і прихованість протиправної діяльності. Завдяки здатності обробляти великі обсяги даних, автоматизувати прийняття рішень та генерувати контент, такі технології можуть використовуватися для вчинення діянь, що раніше потребували значних людських і часових ресурсів. Це створює нові виклики для кримінального права, зокрема щодо визначення меж відповідальності, встановлення вини та адаптації правового регулювання до цифрових реалій. Особливо актуальним це питання є в умовах сучасних загроз інформаційній безпеці держави, коли технології можуть використовуватися не лише для економічних правопорушень, а й у контексті національної безпеки.

У науковій літературі звертається увага на те, що можливі незаконні дії, вчинені системою штучного інтелекту або за її допомогою [1]. Це означає, що штучний інтелект виступає не суб'єктом кримінального правопорушення, а інструментом, який може істотно впливати на спосіб його вчинення. У такому випадку виникає проблема визначення ролі особи, яка використовує такі технології, а також меж її кримінальної відповідальності. На мою думку, попри високий рівень автономності деяких систем ШІ, відповідальність має покладатися саме на людину, яка створює, налаштовує або застосовує такі системи, оскільки саме вона формує цілі та визначає спосіб використання технології.

Особливої актуальності питання використання штучного інтелекту як інструменту кримінального правопорушення набуває в умовах воєнного стану в Україні. Зокрема, ст. 114-2 КК України передбачає кримінальну відповідальність за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України в умовах воєнного, надзвичайного стану, якщо така інформація не була оприлюднена у відкритому доступі [2]. Використання сучасних алгоритмів штучного інтелекту дозволяє автоматично аналізувати фото та відеоматеріали, визначати геолокацію об'єктів, ідентифікувати військову техніку або маршрути її переміщення. У поєднанні з соціальними мережами це створює можливість швидкого та масового поширення чутливої інформації, що може бути використана ворогом. На мою думку, небезпека таких дій значно зростає саме через використання штучного інтелекту, оскільки він дозволяє діяти швидше, точніше та менш помітно для правоохоронних органів.

Ще одним важливим аспектом є використання штучного інтелекту для створення дезінформаційного контенту. Сучасні технології дозволяють генерувати тексти, зображення, аудіо та відеоматеріали, які складно відрізнити від реальних. Особливо небезпечними є так звані дипфейки, що можуть використовуватися для маніпулювання громадською думкою. У цьому контексті особливе значення має ст. 436-2 КК України, яка встановлює відповідальність за виправдовування, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, а також глорифікацію її учасників [3]. За допомогою штучного інтелекту можливо створювати великі обсяги пропагандистського контенту, що поширює неправдиву інформацію або виправдовує агресію, що становить загрозу інформаційній безпеці держави. Така діяльність є особливо небезпечною, оскільки вона впливає не лише на окремих осіб, а й на суспільство загалом, формуючи викривлене сприйняття реальності.

Крім того, важливою проблемою є питання доведення вини у випадках використання штучного інтелекту. Існує тенденція до

перекладання вини на штучний інтелект як стратегія захисту [1]. Це означає, що особи можуть намагатися уникнути відповідальності, посилаючись на автономність або непередбачуваність роботи алгоритмів. На мою думку, така позиція не повинна визнаватися обґрунтованою, оскільки використання будь-якого технічного засобу не звільняє особу від відповідальності за наслідки своїх дій.

Водночас не можна ігнорувати той факт, що штучний інтелект може діяти на основі складних алгоритмів, які не завжди є повністю прозорими навіть для їх розробників. Це створює додаткові труднощі при встановленні причинно-наслідкового зв'язку між діями особи та наслідками, що настали. У таких випадках необхідно розробити спеціальні підходи до оцінки доказів, зокрема щодо використання цифрових слідів, логів систем та експертних висновків у сфері інформаційних технологій.

Ще одним важливим аспектом є необхідність удосконалення кримінального законодавства з урахуванням нових технологічних викликів. Слід передбачити спеціальні кваліфікуючі ознаки для кримінальних правопорушень, вчинених із використанням штучного інтелекту, оскільки такі діяння часто характеризуються підвищеною суспільною небезпекою. Крім того, варто удосконалити правове регулювання у сфері збору та використання цифрових доказів, що дозволить ефективніше розслідувати такі кримінальні правопорушення.

Також важливо враховувати міжнародний досвід у цій сфері, оскільки проблема використання штучного інтелекту у протиправній діяльності є глобальною. Багато країн уже розробляють підходи до регулювання ШІ та визначення відповідальності за його використання. Я вважаю, що Україна має активно інтегрувати такі підходи у своє законодавство, адаптуючи їх до національних умов та особливостей правової системи.

Отже, штучний інтелект виступає новітнім інструментом вчинення кримінальних правопорушень, що створює суттєві виклики для кримінального права України. Норми ст. 114-2 та 436-2 КК України вже частково охоплюють такі діяння, однак потребують подальшого розвитку з урахуванням сучасних технологічних реалій. Ключовим завданням є забезпечення ефективного правового регулювання, яке б поєднувало захист суспільних інтересів із дотриманням принципів кримінального права, зокрема принципу особистої відповідальності. Штучний інтелект повинен розглядатися виключно як інструмент кримінального правопорушення, а відповідальність за його використання має нести людина, яка його застосовує. Лише за таких умов можливо забезпечити належний рівень правопорядку та протидію сучасним загрозам.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text
2. Використання штучного інтелекту в традиційних категоріях кримінального права України. *Науковий вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. URL: https://vakp.nlu.edu.ua/article/view/281123
3. Напрями використання штучного інтелекту в кримінальних провадженнях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/353208

Южека Роман Сергійович,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра Вищого інституту
релігійних наук св. Томи Аквінського
Науковий керівник:
Отець д-р Михалків
Руслан Степанович,
викладач Вищого інституту
релігійних наук св. Томи Аквінського

МОРАЛЬНІ ВИМІРИ ВІРИ АВРААМА: ПОСЛУХ, СВОБОДА ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Моральні виміри віри Авраама – послух, свобода та відповідальність – складають ядро його духовного й морального образу, що робить його взірцем для всіх поколінь віруючих. Таке виділення трьох критеріїв не є самозрозумілим, тому його справді варто або обґрунтувати, або уточнити як аналітичний вибір. У біблійному тексті немає прямої формули «послух, свобода і відповідальність» як системи, але ці виміри випливають із самого наративу про Авраама і часто використовуються в богословській та філософській інтерпретації як спосіб структурувати його досвід.

Послух є найбільш очевидним і безпосередньо засвідченим у тексті. Авраам реагує на Боже слово дією: «відправився Аврам, як сказав був до нього Господь, і з ним пішов Лот. Аврам же *мав* віку сімдесят літ і п’ять літ, як виходив з Харану» (Бут. 12:4). Цей мотив досягає кульмінації в історії з Ісааком (див. Бут. 22). Тому послух – це базовий, текстуально очевидний вимір віри.

Свободу не названа прямо, але вона випливає з характеру цього послуху. Авраам не представлений як той, кого примушують; він відповідає на поклик. У цьому сенсі його дія є вільною відповіддю, а не механічним виконанням. Саме так цей сюжет часто читається у

філософській традиції – наприклад, у Серен К'єркегор, який розглядає Авраама як приклад особистого, внутрішнього акту віри, що не зводиться до зовнішнього закону.

Відповідальність з'являється як наслідок поєднання перших двох. Якщо послух є вільним, тоді він несе в собі відповідальність. Авраам не просто «виконує», а приймає рішення, яке має моральну вагу. Це видно, зокрема, у сцені заступництва за Содом (див. Бут. 18:23–33), де він вступає в діалог із Богом, тобто поводиться як моральний суб'єкт, а не лише виконавець волі.

Отже, ці три категорії можна зрозуміти як взаємопов'язану структуру:

– послух описує форму його віри (він слухається Бога),

– свобода – спосіб цього послуху (він робить це не під примусом),

– відповідальність – наслідок (він сам несе вагу свого вибору).

У біблійній традиції віра не розглядається як абстрактне або пасивне переконання, а як активний процес взаємодії людини з Богом, у якому моральні якості виявляються у конкретних діях, виборах та внутрішньому ставленні. У випадку Авраама ці виміри тісно переплетені, утворюючи цілісну структуру моральної віри, де довіра до Бога стає підставою для етичних рішень і духовного зростання.

Послух Авраама – перший і найочевидніший моральний вимір його віри. Він виявляється не у механічному виконанні наказів, а у глибокому внутрішньому прийнятті Божої волі. Класичними прикладами послуху є його готовність залишити рідну землю на знак довіри до Божого покликання та виконати наказ принести в жертву Ісаака. Послух Авраама не зводиться до зовнішньої форми виконання наказів; він відображає внутрішню гармонію між волею Бога і свідомим вибором людини. Це показує, що моральний послух виявляється тоді, коли людина усвідомлює мету своїх дій, зберігає свободу вибору і здійснює його не з примусу, а з любові та довіри. Через послух віра Авраама перетворюється на моральний орієнтир, який поєднує духовну відданість з етичним усвідомленням [1].

Свобода є другим ключовим виміром віри Авраама. У біблійній традиції віра не вважається автоматичною реакцією на божественне Одкровення, вона потребує усвідомленого вибору. Авраам, залишаючи рідну землю, вирушаючи в невідомість, погоджуючись на нелогічні і важкі рішення, демонструє здатність до автономного морального вибору. Свобода віри виявляється у здатності ставитися до Божої волі як до життєвої опори, а не як до обмеження власних прагнень. Водночас свобода Авраама не є незалежністю від Бога, а радше внутрішньою здатністю добровільно підкорятися Його волі, зберігаючи при цьому моральну відповідальність за власні дії. Отже, віра в його випадку є динамічним поєднанням особистої свободи та духовного послуху [1].

Відповідальність є третім, не менш важливим, виміром моральної віри Авраама. Його рішення не обмежуються лише особистими благами чи страхами; вони мають наслідки для інших людей і для виконання Божих обітниць. Приклад жертви Ісаака демонструє, що відповідальність у віруючого не зводиться до страху перед покаранням, а виявляється у здатності прийняти на себе наслідки власного вибору, довіряючи Божій волі. Відповідальність віри Авраама охоплює як моральний, так і духовний вимір: він відповідає за виконання Божого закону, за формування потомства, обраного для здійснення обітниць, і за моральний приклад, який він залишає для нащадків. Віра тут постає як активне моральне зобов'язання, що передбачає усвідомлення значущості кожного рішення, кожного вчинку та їхніх наслідків у Божому плані [2].

Поєднання послуху, свободи та відповідальності створює цілісний моральний образ віри Авраама. Його довіра до Бога не є сліпою покорою, а внутрішньо усвідомленим моральним актом, що поєднує духовну зрілість з етичним усвідомленням. Ці три виміри взаємопов'язані: послух без свободи стає примусовим виконанням наказів, свобода без послуху може перетворитися на егоїстичний вибір, а відсутність відповідальності робить віру поверховою і формальною. У випадку Авраама вони взаємодіють, створюючи приклад моральної зрілості, де віра стає не лише духовним, а й етичним орієнтиром для людини. І віра є спасіння людини від смерті, відсутність у людини віри приводить до її смерті (духовної), щоб цього не відбулося Бог відкрив людині Слово Боже [3].

Отже, моральні виміри віри Авраама – послух, свобода та відповідальність – розкриваються як інтегральні складові його духовного життя. Вони демонструють, що справжня віра вимагає внутрішньої зрілості, здатності до самопожертви й довіри, яка не обмежується релігійними формами, а виявляється в конкретних моральних рішеннях. Приклад Авраама стає універсальним орієнтиром для осмислення віри як моральної категорії, що формує духовність та етичну поведінку людини в усіх історичних і культурних контекстах.

Список використаних джерел

1. Що саме є «стрибок віри» К'єркегора і як він порівнюється/контрастує з Паскалевим Парі? [Електронний ресурс]. URL: https://www.reddit.com/r/askphilosophy/comments/yo0rtv/what_exactly_is_kierkegaards_leap_into_faith_and/?tl=uk (дата звернення: 28.04.2026).

2. Тейлор Дж. Уеслі. Біблійна основа для інтеграції віри в освітній процес. *Інтеграція віри в освітній процес :* збірник статей. Київ : Видавець Цибульська, 2024. [Електронний ресурс]. URL: https://info.adventist.ua/wp-content/uploads/2024/07/Integratsiya_viry_v_osvitnij_protses.pdf (дата звернення: 29.04.2026).

3. Хом'як А. В. Вчення про смерть і воскресіння у працях святих отців каппадокійців через призму сучасного богослов'я: наукова праця. Київ : КПБА, 2019. [Електронний ресурс]. URL: https://kpba.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/MR_Homak_A.pdf (дата звернення: 30.04.2026).

Kobylka Dmytro,
Stuparenko Oleksandr,
1st year cadets of National University
of Civil Protection of Ukraine
Scientific supervisor:
Lytvynenko Olha,
associate professor of the language
training department of National
University of Civil Protection of Ukraine

THE IMPORTANCE OF ENGLISH LANGUAGE SKILLS AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN THE ACTIVITIES OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE

The modern activity of the State Emergency Service of Ukraine (SES of Ukraine) increasingly requires effective communication at the international level. One of the key tools for such communication is the English language, which has become the main language of international cooperation, emergency coordination, and professional training.

Today, specialists of the SES of Ukraine take part in international rescue missions, joint exercises, humanitarian operations, and training programs organized by foreign partners. In such conditions, knowledge of English is essential for understanding instructions, safety requirements, technical documentation, and operational protocols. English is also widely used in international standards, guidelines, and manuals related to civil protection, firefighting, and emergency response.

Another important aspect is cooperation with international organizations and foreign rescue services. During large-scale emergencies, natural disasters, or military-related incidents, international assistance is often provided. Effective interaction with foreign rescuers, paramedics, and coordinators is impossible without basic or advanced English language skills. Misunderstanding in emergency situations can lead to delays, mistakes, or threats to human life [1].

English is also necessary for professional development. Many modern training courses, scientific articles, conferences, and online educational platforms for emergency responders are available only in English. Access to this information allows SES specialists to learn new technologies, modern rescue methods, and innovative approaches to emergency management [2].

Moreover, English language skills improve the professional image of Ukrainian rescuers on the international stage and increase trust from foreign

partners. They also expand career opportunities for specialists who wish to participate in international projects or work in multinational teams.

The professional activity of rescuers of the State Emergency Service of Ukraine takes place in conditions of increased danger, uncertainty and high responsibility for human life. Emergency situations require specialists to make quick decisions, maintain concentration and act effectively in stressful circumstances [3].

Modern emergencies such as fires, technological accidents, natural disasters and consequences of military actions create strong psychological pressure on rescuers. Therefore, psychological resilience becomes one of the key factors that determine the effectiveness of rescue operations.

Psychological resilience includes emotional stability, stress resistance and the ability to control one's reactions in difficult situations. Rescuers must manage fear, anxiety and fatigue while continuing to perform their professional duties efficiently.

Professional training plays an important role in developing psychological readiness. Training exercises and simulations of emergency situations help future specialists adapt to extreme environments and improve decision-making skills.

Team cooperation is another essential component of successful rescue operations. Trust, effective communication and mutual support within rescue teams increase operational efficiency and reduce psychological stress on each rescuer.

Thus, the development of psychological resilience and stress resistance is an important task of professional education for specialists of the State Emergency Service of Ukraine. Proper psychological preparation helps rescuers successfully perform their duties and maintain mental health in extreme conditions [4].

In conclusion, English is not just an additional skill but an important professional competence for the personnel of the State Emergency Service of Ukraine. Its use increases the effectiveness, safety, and quality of emergency response and supports Ukraine's integration into the international security and civil protection system.

References

1. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Emergency Response Framework.
2. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. International Guidelines for Emergency Management.
3. State Emergency Service of Ukraine. Official Training and Operational Materials.
4. Paton D., Violanti J. Working in High Risk Environments: Developing Sustained Resilience. Springfield, 2006.

Kuhot Oleksandr,
Fenota Nikita,
1st year cadets of National University
of Civil Protection of Ukraine
Scientific supervisor:
Lytvynenko Olha,
associate professor of the language
training department of National
University of Civil Protection of Ukraine

TRAINING OF FIREFIGHTERS AND RESCUERS AT THE NATIONAL UNIVERSITY OF CIVIL PROTECTION OF UKRAINE

Fire safety and emergency response are essential components of national security and public safety. In Ukraine, the training of professional firefighters and rescuers requires a combination of scientific knowledge, practical training, and strong physical preparation. The National University of Civil Protection of Ukraine, currently located in the city of Cherkasy, plays an important role in preparing specialists for the State Emergency Service of Ukraine.

The university provides modern educational programs that integrate theory with practical training. Students study fire dynamics, emergency management, rescue operations, and modern technologies used in firefighting. Particular attention is given to teamwork, leadership, and the ability to make decisions in dangerous and unpredictable situations. These competencies are essential for firefighters and rescuers who often work under extreme conditions.

The structure of the university includes four important institutes that prepare specialists in different areas of civil protection. One of them is the Institute of Operational and Rescue Forces, where cadets are trained to perform rescue operations, eliminate consequences of emergencies, and work directly in operational units of the State Emergency Service. This faculty focuses on practical rescue skills, emergency response coordination, and professional physical training.

Another important institute is the Institute of Fire Safety, which prepares specialists responsible for fire prevention, fire risk analysis, and the development of modern fire protection systems. The Institute of Civil Protection focuses on emergency management, population safety, and

strategic planning for disaster response. In addition, the Institute of Engineering and Special Training provides education in technical support, engineering solutions, and special equipment used during rescue operations.

Scientific research also plays an important role at the university. Cadets and academic staff conduct research aimed at improving firefighting technologies, emergency response strategies, and safety systems. Such research contributes to the modernization of civil protection and strengthens the capabilities of the State Emergency Service of Ukraine.

The profession of a rescuer is one of the most responsible and socially significant occupations within the civil protection system. The primary mission of rescue services is to protect human life and health, property, and the environment from emergencies of natural, technological, and military origin. In Ukraine, these functions are performed by the State Emergency Service of Ukraine [1].

A rescuer must possess high physical fitness, psychological resilience, professional competence, and the ability to make rapid decisions in extreme conditions. The main tasks include firefighting, search and rescue operations, evacuation of victims, provision of first aid, and mitigation of emergency consequences. The effectiveness of rescue operations largely depends on response time and team coordination.

Modern challenges require continuous professional development, advanced training, and implementation of international safety standards. The use of modern rescue equipment, personal protective equipment (PPE), and innovative technologies enhances operational efficiency and safety [2].

In conclusion, the National University of Civil Protection of Ukraine is an important educational and scientific institution that prepares highly qualified firefighters and rescuers. Through the work of its faculties and modern educational programs, the university significantly contributes to improving the effectiveness of emergency response and ensuring the safety of Ukrainian society. So, the profession of a rescuer is not merely a job but a true vocation. It demands courage, discipline, responsibility, and readiness to act under extreme conditions. Rescuers are the first to respond in critical situations, fulfilling an essential humanitarian and social mission.

References

1. Code of Civil Protection of Ukraine. Law of Ukraine № 5403-VI of October 2, 2012 (as amended).

2. State Emergency Service of Ukraine. Official website. Available at: https://dsns.gov.ua

Ponomarov Mykhailo,
Smahliuk Andrii,
1st year cadets of National University
of Civil Protection of Ukraine
Scientific supervisor:
Lytvynenko Olha,
associate professor of the language
training department of National
University of Civil Protection of Ukraine

FIREFIGHTING HISTORY

In the past, fires were very dangerous because cities were crowded and many houses were made of wood and straw. Around the year 6, one of the first fire brigades appeared in Rome, and the firefighters were called Vigiles. They used buckets of water and tools like axes and hooks to stop the fire from spreading. After the fall of the Roman Empire, Europe had no organized firefighting for many years. In the Middle Ages, fires were common because houses were wooden and roofs were often made of straw. In the 17th century, people started using hand pumps, buckets, and hooks to fight fires. Later, new inventions such as fire hoses, fire extinguishers, and fire engines made firefighting much more effective [1].

First attempts at firefighting can be traced as far back as the 2nd century. It was then that an Egyptian from Alexandria named Ctesibius built a basic hand pump that could squirt a jet of water, but the idea was lost until the fire pump was reinvented about AD 1500. After nearly being destroyed by uncontrollable conflagrations, ancient Rome developed a fire department consisting of approximately 7,000 paid firefighters. These fire brigades not only responded to and fight fires, but also patrolled the streets with the authority to impose corporal punishment upon those who violated fire prevention codes.

Catastrophic fires have plagued the United States for almost 400 years. The development of fire fighting forces in the United States, especially in the Northeast, has brought innovations in modern firefighting throughout the world.

The first recorded structure fire in the United States occurred in 1608 in the colony of Jamestown. On January 7, a fire leveled most of the fragile colony which was just barely a year old. Captain John Smith wrote of the fire in his journal: «Most of our apparel, lodging and private provisions were destroyed, I begin to think that it is safer for me to dwell in the wild Indian country than

in this stockade, where fools accidentally discharge their muskets and others burn down their homes at night». Things haven't changed much.

In the early days, most fire companies were volunteer or privately operated. There was some competition for services. Some of the firefighters were actually recruited not only for their strength in fighting fire but also for their fighting abilities to protect the company and its equipment. Insurance companies paid the fire company that put out the fire, so the one that made it to the scene, hooked up to a hydrant and completed the task, got paid. The dogs worked well at this task of protecting not only the horses, but the equipment in the stations and on the fire ground as well. Firefighting equipment in the colonies was rudimentary at best. Leather buckets, hooks and chains, swabs, ladders, and archaic pumps were the tools of the trade in the early days.

Fire buckets in colonial towns had the owners names painted on them. Laws often required residents to purchase them and keep them in repair. In the 1680s, in New York, the number of buckets a home or business needed was determined by the risk of fire. A baker must have three buckets and a brewer had to have six buckets on hand in case of fire. «Bucket Brigades» were used commonly which consisted of two lines of people stretching from the town well to the fire. They passed buckets of water to the fire, and empty buckets back to the well to be refilled. Later, with the invention of the hand pumper, bucket brigades were used to keep the pumper full of water. Hooks and chains were used to make firebreaks by pulling down walls of burning buildings to keep the fire from spreading. Swabs (mops) were used to extinguish embers on thatched roofs. Fire fighting got an edge with the invention of the hand pumper, or Hand tub. The Foreman of the pump companies would use a large «speaking trumpet» to give orders to and urge his crew on.

The first fire extinguisher was created in the early 19th century in England by the inventor George William Manby. It was made of copper and filled with a special pressurized substance to spray onto the fire and put it out more quickly and effectively.

Throughout history, large fires often destroyed entire cities. In Amsterdam in 1421 and 1452, wooden houses caused major fires, and after that people began building stone houses for safety. The Great Fire of London in 1666 destroyed the north and center of the city, and other areas were partially affected. In Copenhagen in 1728, a fire burned for three days, destroying most houses and cultural landmarks. In New York in 1776, part of the city was set on fire during the war against the British, causing major damage. The Moscow fire of 1812 destroyed 75 % of the city and killed

thousands of people. After the strong earthquake in Tokyo in 1923, multiple fires killed about 38,000 people, showing how dangerous the combination of disaster and fire can be [2].

On the evening of September 1, 1666, a fire started because Thomas Farriner carelessly extinguished the oven. The fire quickly spread through his house, and his kitchen assistant, the first victim, died. The next day, the fire spread to neighboring houses and warehouses with flammable materials. Despite people's efforts and earth barriers, the fire covered almost all of London. The fire was only extinguished on September 6, and the city was heavily damaged.

More than 13,000 houses, about 90 churches, and many warehouses were destroyed, and about 100,000 people were left homeless. After the fire, the city began to be rebuilt with brick and stone houses, and the streets became wider. A permanent fire service appeared in London only in the 18th century, and a memorial column was erected in memory of the fire. This fire became an example for the creation of modern fire services and safety measures [3].

Modern ways of putting out fires make it faster and safer. Special sensors help to notice fire right away. Automatic systems spray water or foam on the fire by themselves. Some systems use gases to stop burning. They can work without people, so it is safer. Different types of fire extinguishers help to put out different fires. Water in a stream or fine spray can reach hard-to-get places. Foam covers liquids and stops them from catching fire again. Powders and special substances put out fire quickly. Automatic systems alert people and help them evacuate. Sometimes steam or gas is used indoors to reduce oxygen. Modern methods help save belongings and protect people [4].

In conclusion, in the past, fighting fires was very difficult and dangerous because there were no modern tools or methods. Today, thanks to modern equipment, automatic fire suppression systems, and fire extinguishers, people can quickly and effectively put out fires. This greatly reduces the risk to life and property, making fighting fires much safer than in the past.

References

1. Early Firefighting. URL: https://localhistories.org/a-history-of-firefighting/?utm_source
2. 7 наймасштабніших пожеж в історії людства. URL: https://rayon.in.ua/news/466801-istoriya-vognyu-7-naymasshtabnishikh-pozhezh-v-istorii-lyudstva
3. Велика пожежа у Лондоні. URL: https://www.jnsm.com.ua/h/0902M/
4. Способи і засоби гасіння пожежі. URL: https://studfile.net/preview/5458108/page:13/

Rozputnii Yevhen,
Shevchenko Oleksii,
1st year cadets of National University
of Civil Protection of Ukraine
Scientific supervisor:
Lytvynenko Olha,
associate professor of the language
training department of National
University of Civil Protection of Ukraine

BEYOND THE FLAMES: THE EVOLVING ROLE, RESILIENCE, AND REALITIES OF MODERN FIREFIGHTERS AND RESCUERS

Safeguarding against fire remains a crucial element of human existence, fundamentally ensuring personal security. The evolution of fire defense illustrates humanity's continuous quest for better methods of fire prevention and suppression. As societal demands shift and technology advances, fire protection systems are continually evolving toward greater efficacy.

Even in antiquity, the peril posed by uncontrolled flames was recognized. It was in Ancient Rome that the initial structured firefighting forces came into being. These entities, known as the «Vigiles», were tasked with maintaining public order and tackling conflagrations. Their gear consisted of rudimentary implements such as axes and pails. Through the Medieval era, firefighting lacked centralized organization, leaving the task to local inhabitants who tackled blazes independently. While efforts to halt the spread were made, expertise and proper gear were frequently lacking.

The tides began to turn with the onset of the Industrial Revolution. Rapid urbanization, coupled with the proliferation of manufacturing facilities, amplified the threat posed by fires. Authorities began establishing specialized firefighting contingents, driving the progress of new innovations. Firefighting personnel gained access to superior apparatus, which included engines powered by steam and enhanced water distribution networks. The nineteenth century witnessed many nations formalizing their fire departments, staffed by specifically trained personnel.

Contemporary fire protection, throughout the 20th and into the 21st centuries, is marked by increased sophistication. Rescuers now employ cutting-edge gear, specialized protective attire, and sophisticated fire detection infrastructure. Researchers are dedicated to understanding fire

dynamics to pioneer novel preventative measures. Cooperation among nations is also bolstering safety standards across the globe.

In Ukraine, fire defense is integrated within the national emergency services framework. Fire crews are deployed to combat fires, respond to natural calamities, and manage various other hazardous incidents. Their daily mission involves aiding citizens and preserving assets. Fire protection is poised for further maturation, where emerging technologies promise enhanced operational capabilities [1].

When the common urge is to retreat from peril, a select cohort of people is schooled to run straight toward it. Firefighters and rescuers stand for the foremost line of civic protection and urgent aid. Nevertheless, the customary picture of a firefighter a valiant figure operating a line to put out burning structures is progressively incomplete. In the 21st century, the part of emergency helpers has undergone a sweeping adjustment. Today's firefighters and rescuers are highly specialized, multi-field specialists who confront a complicated set of physical, emotional, and environmental difficulties. This report investigates the current realities of rescue labor, surveying the growth of their tasks, the severe job perils they confront, the mental strain of the vocation, and the part of machinery in modern emergency aid.

Traditionally, fire companies were founded with a solitary, clear objective: to stop and put down fires. Although this stays a central duty, structural blazes actually constitute a contracting portion of contemporary emergency calls. The current rescuer is part of an «all-hazards» support system.

Modern firefighters are cross-trained as emergency medical technicians (EMTs) or paramedics, managing everything from heart stops to serious vehicle accidents. They are hazardous substances (HazMat) experts, responsible for managing chemical leaks and biological dangers. They are urban search and rescue (USAR) professionals, deployed to downed buildings after tremors or terrorist acts. Additionally, with the quickening effects of global warming, aides are increasingly on the forefront of extreme weather incidents, encompassing catastrophic deluges, ruinous typhoons, and unmatched forest fires. This broadening of tasks demands constant instruction and a wide, flexible collection of abilities, making the contemporary fire station a center for thorough emergency planning rather than simply a garage for fire engines [2].

The physical requirements imposed on firefighters are immense. Working in pitch-black settings, bearing roughly 50 to 70 pounds (22-31 kg) of heavy protective wear, and executing taxing work in intense warmth

pushes the human circulatory system to its utmost limits. Unsurprisingly, sudden heart incidents continue to be one of the primary reasons for fatal on-duty mishaps among firefighters.

However, the most subtle physical perils for modern helpers are not the visible fires, but the unseen poisons. Contemporary dwellings and commercial structures are packed with synthetic components, polymers, and electronics. When these items ignite, they release an intensely noxious blend of cancer-causing vapors and particles. Despite the utilization of Self-Contained Breathing Apparatus (SCBA), firefighters are exposed to these carcinogens via skin absorption and breathing during the cleanup phase of a conflagration. Surveys have reliably indicated that firefighters face considerably higher occurrences of diverse ailments including asbestosis, testicular disease, and blood cancer when compared to the average populace. The occupation is currently figuring out how to lessen these long-term health hazards through superior cleansing routines and advanced protective textiles.

While the physical hazards of firefighting are extensively documented, the emotional and psychological burden is similarly significant, though previously ignored. Helpers are repeatedly subjected to human hardship at its very worst. They observe horrific wounds, the heartbreaking loss of children, and the ruin of households losing their shelters and livelihoods.

This constant subjection to trauma frequently results in post-traumatic stress disorder (PTSD), intense worry, discouragement, and drug misuse. For many years, the unwavering attitude of the fire service stigmatized mental wellness concerns, viewing emotional upset as a marker of frailty. Fortunately, this outlook is modifying. Current departments are increasingly launching coworker aid initiatives, required critical incident stress evaluations, and reachable psychological consultation. Recognizing that mental harm is just as genuine and disabling as physical burns or fractured bones is a crucial advance in safeguarding the welfare of those who devote their careers to saving others [3].

Thermal imaging devices (TICs) have turned into standard gear, enabling helpers to see through dense smoke to find unconscious sufferers and pinpoint hidden fire concentrations within surfaces. Unpiloted airborne vessels (drones) outfitted with heat-sensing tools are now regularly sent out over large-scale incidents, giving incident leaders live, complete situational knowledge without putting human lives in jeopardy. Moreover, progress in automated systems is prompting the creation of remotely controlled

suppression apparatuses that can be sent into settings too perilous or structurally damaged for human approach. While machinery will never substitute the bravery, intuition, and physical presence of a human aide, it acts as a vital power enhancer in the contemporary emergency setting.

The field of firefighting and rescue is characterized by a unique convergence of intense risk, specialized competence, and deep human compassion. The modern aide is a world away from the dated stereotype of a mere water-thrower; they are medical practitioners, hazard specialists, and community cornerstones. They operate in a world where the threats are diversifying, from the poisonous fumes of synthetic burns to the increasing frequency of climate-induced catastrophes. Society expects these men and women to step into the unknown on our bleakest days, absorbing the physical and emotional impacts so that others may endure. Comprehending and backing the modern fire service through proper funding, better health safeguards, and strong mental health provisions is not merely an act of appreciation, but an essential commitment to the security and flexibility of civilization overall.

References

1. Pyrozhkov S. History of Fire Protection Development. Kyiv, 2018.
2. International Fire Service Training Association (IFSTA). Fire Service Orientation and Terminology. 2020.
3. State Emergency Service of Ukraine. Official materials and reports. 2022.

Наукове видання

МОЛОДА НАУКА В ЕРУ ТРАНСФОРМАЦІЙ: БЕЗПЕКА, ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ПСИХОЛОГІЯ КОМУНІКАЦІЇ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти і молодих вчених
(Київ, 14 травня 2026 року)

Відповідальні упорядники: *Дар'я Горбенко,*
Віталій Гвоздюк

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.
Підписано до друку 29.06.2026. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 27,51. Ум. друк. арк. 32,18.
Тираж 20 прим.